

IFLA EUROPE
INTERNATIONAL FEDERATION
OF LANDSCAPE ARCHITECTS
PEARL JUBILEE 30 YEARS CARING FOR LANDSCAPE

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

KOLEKTİF
BELLEK OLARAK
PEYZAJ
KONGRE
2019

7. I. ULUSLARARASI
PEYZAJ MİMARLIĞI KONGRESİ

6-8 KASIM 2019

ANTALYA

BİLDİRİLER KİTABI

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası
1. Uluslararası 7. Peyzaj Mimarlığı Kongresi
Bildiriler Kitabı

Bu Kitap TMMOB Peyzaj Mimarları Odası tarafından 06-08 Kasım 2019 tarihlerinde Antalya'da gerçekleştirilen 1. Uluslararası 7. Peyzaj Mimarlığı Kongresi bildiri tam metinlerini içermektedir.

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası 1. Uluslararası 7. Peyzaj Mimarlığı Kongresi
Bildiriler Kitabı

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayınları © 2021-01

Yayınlayan

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası

Editör

Bilal Emre Arslan

İletişim:

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Genel Merkezi

A: Meşrutiyet Mah. Konur Sok. No: 34/8 06640 Çankaya/ Ankara

T: +90 (312) 419 62 50

F: +90 (312) 419 6427

E: peyzaj@peyzajmimoda.org.tr

W: <http://www.peyzajmimoda.org.tr>

ISBN: 978-605-01-1409-6

© Kitabın içerdiği bilgilerden yazarın kendisi sorumludur. Her hakkı saklıdır.
TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayınları, Ankara.

DÜZENLEYEN

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası

KONGRE DÜZENLEME KURULU

Ayşegül ORUÇKAPTAN (Kongre Başkanı)

Yasin OTUZOĞLU

Songül TOP

Barış IŞIK

Şükran ŞAHİN

Barış EKMEKÇİ

Gizem KARABAY CAN

Hasibe AKKAN

Teoman AKÇALI

Necla YÖRÜKLÜ

Murat ERMEYDAN

Özay YERLİKAYA

Engin AKTAŞ

Özlem SAROHAN

Faruk ÖZFIÇICI

Arjen Rıza TURAN

Tolga AYDAR

Ferit TUTŞI

Pınar Naime KIRÇIN

Sait Ersin ÖZBADEM

Asım Alpagu İLTER

Başak GÜLESER

Onur ÖZTÜRK

Özcan KUZU

Figen UYANIK

Meltem ÇETİNMAN

Arzu ELVEREN

Şeniz İŞCAN ATEŞ
Murat ÖZYAVUZ
Elif ERİŞ
Can HALEFOĞLU
Zeynep TİMÜR
Nevter ZAFER CÖMERT
Harun KILIÇOĞLU
Oktan NALBANTOĞLU
Hayriye EŞBAH TUNÇAY
Osman UZUN
Ahmet Cengiz YILDIZCI

KONGRE YÜRÜTME KURULU

Ayşegül ORUÇKAPTAN (Kongre Başkanı)
Yasin OTUZOĞLU
Songül TOP
Barış IŞIK
Şükran ŞAHİN
Barış EKMEKÇİ
Gizem KARABAY CAN
Teoman AKÇALI
Duygu BAĞDAT
Harun KILIÇOĞLU
Oktan NALBANTOĞLU
Yılmaz AKTAŞ

KONGRE BİLİM KURULU

Prof. Dr. Sebahat AÇIKSÖZ, *Bartın Üniversitesi*
Prof. Dr. Faruk ALTUNKASA, *Çukurova Üniversitesi*
Prof. Dr. Cemil ATA, *Yeditepe Üniversitesi*
Prof. Dr. Meryem ATİK, *Akdeniz Üniversitesi*
Doç. Dr. Nur BELKAYALI, *Kastamonu Üniversitesi*
PROF. DR. ALPER ÇABUK, *Eskişehir Teknik Üniversitesi*
Margarida Cancela D'ABREU
Prof. Dr. Öner DEMİREL, *Kırıkkale Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Müge DURUSU TANRIÖVER, *Bilkent Üniversitesi*
Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN, *Ankara Üniversitesi*
Katerina GKOLTSIOU
Doç. Dr. Sevgi GÖRMÜŞ CENGİZ, *İnönü Üniversitesi*
Prof. Dr. Atila GÜL, *SüleymanDemirel Üniversitesi*
Prof. Dr. Şerif HEPCAN, *Ege Üniversitesi*
Victor KAMPHAUSEN
Prof. Dr. Hülagü KAPLAN, *Gazi Üniversitesi*
Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA, *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ *Ankara Üniversitesi*
Dr. Nedim KEMER, *Kırıkkale Üniversitesi*
Prof. Dr. Tuğba KİPER, *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi*
Doç. Dr. Elif Lütfiye KUTAY KARAÇOR, *Düzce Üniversitesi*
Doç. Dr. Ufuk Fatih KÜÇÜKALİ, *İstanbul Aydın Üniversitesi*
Leor LOVINGER
Bruno MARQUES
Dr. Ayşegül ORUÇKAPTAN, *TMMOB Peyzaj Mimarları Odası*
Doç. Dr. Banu ÖZTÜRK KURTASLAN, *Selçuk Üniversitesi*
Dr. Öğr. Üyesi Aylin SALICI, *Mustafa Kemal Üniversitesi*
Doç. Dr. Gül SAYAN ATANUR, *Bursa Teknik Üniversitesi*
Dr. Yasin Çağatay SEÇKİN, *İstanbul Teknik Üniversitesi*
Urban SVEGL

Prof. Dr. Şükran ŞAHİN, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası
Doç. Dr. Zafer ŞAHİN, Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Tarık ŞENGÜL, Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TUNCER, Çankaya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrah YALÇINALP, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Murat YEŞİL, Ordu Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal Tulühan YILMAZ, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Muzaffer YÜCEL, Çukurova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nevter ZAFER CÖMERT, KTMMOB Peyzaj Mimarları Odası
Prof. Dr. Murat ZENCİKIRAN, Bursa Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ZENGİN, Pamukkale Üniversitesi

KONGRE SEKRETERYASI

Hüseyin Burak SEVİM
Salih YEŞİLBAŞ
Bilal Emre ARSLAN

ULUSLARARASI PEYZAJ MİMARLIĞI 7. KONGRESİ "KOLEKTİF BELLEK OLARAK PEYZAJ"
6-8 KASIM 2019, ANTALYA - AKRA OTEL

1. GÜN – 6 KASIM 2019 ÇARŞAMBA

08:30	10:00	Kayıt	
10:00	11:00	AÇILIŞ KONUŞMALARI	
11:00	11:15	Ara	
11:15	11:45	Sergi ve Poster Açılışı	
12:00	13:00	Öğle Yemeği	
13:00	14:00	ANAHTAR KONUŞMACI (A)	Moderatör: Prof. Dr. Şükran ŞAHİN Varlık Olarak Zafiyet. İnsanları İlerleten Peyzaj Tasarımı - Valerio Cozzi Bir "Varlık" Olarak Peyzajın Tarihsel Birikimlerini Doğru Okumak - Oktan NALBANTOĞLU
14:00	14:15	Soru-Cevap	
14:15	14:30	Ara	
14:30	15:30	ANAHTAR KONUŞMACI (A)	Moderatör: Dr. Ayşegül ORUÇKAPTAN Körler Kenti: Geleceğe Taşınan Kentsel Bellek Deneyimi - Gökçe SAYGIN BATISTA Slavonski Brod-Posavina (Hırvatistan Cumhuriyeti)'nin Bellek ve Kimlik Peyzajları - Darija Perkovic
15:30	15:45	Soru-Cevap	
15:45	16:00	Ara	
16:00	16:15	1. OTURUM (A) BELLEK VE DOĞA	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bülent YILMAZ Sürdürülebilir Peyzaj Alanlarında Sulama Mustafa Özgür TUNÇ - Hunter Industries
16:15	16:30		Değiştirilen Turizmi Teşvik Kanunu ile Doğa Aleyhine Olan Yansımaları - Öner DEMİREL
16:30	16:45		Bozkır peyzajının gündelik ve sosyal hafızasını Arguvan üzerinden değerlendirme - Sevgi GÖRMÜŞ
16:45	17:00		The role of green spaces in Fringe-Belt formation - Nevter Zafer CÖMERT
17:00	17:15		Soru-Cevap
16:00	16:15	1. OTURUM (B) BELLEK VE KENT	Oturum Başkanı: Hasibe AKKAN Bir Hafıza Mekanı Örneği: Kırklareli İli Şeytan Deresi Yaşar MENTEŞ
16:15	16:30		Peyzajlarla tasarlanan kent topografyası: İnterdisipliner bir tasarım stratejisine doğru - Nazmiye NURDOĞAN
16:30	16:45		Sürdürülebilir Kentsel Tasarımın Mahalle Ölçeğinde İrdelenmesi - Ali Kemal ARKUN
16:45	17:00		Liman Kentlerinde Kentsel Kimliğin İrdelenmesi: Hamburg ve Barselona Liman Kenti Örneği Şeyma SARIARMAĞAN
17:00	17:15		Soru-Cevap
17:15	17:30	Ara	
17:30	17:45	2. OTURUM (A) BELLEK VE KENT	Oturum Başkanı: Teoman AKÇALI Urban Spaces As A Collective Ground In Transformation Areas. A Case Study - Ceren YEŞİL
17:45	18:00		Kentin Yeni "ANI" Mekanları AVM'ler - Yasin OTUZOĞLU
18:00	18:15		Kentsel Bellek ve Fiziksel Çevre Kalitesi Arasındaki İlişki - Eiif KUTAY KARAÇOR
18:15	18:30		Kolektif Bir Bellek Olarak Jansen Planlarındaki Kent Parkları - Mehmet Nazım ÖZER
18:30	18:45		Soru-Cevap
17:30	17:45	2. OTURUM (B) BELLEK VE KORUMA	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Öner DEMİREL Kayseri Belağası'nın Tarihi ve Kültürel Peyzajları Samiye Simge DUĞA
17:45	18:00		Van örneğinde hafıza mekanları ve koruma Ömer Faruk AYTİN
18:00	18:15		Kentsel Peyzaj Belleğinin Antik İznik Kent Kimliğini Oluşturmasındaki Etkisi - Sara DEMİR
18:15	18:30		Kültürel Peyzajın Kent Hafızasındaki Sürekliliğinin İncelenmesi; Kayseri Derevenk - Gesi- Koramaz Vadi Köyleri Örneği - Özlem KEVSEROĞLU
18:30	18:45		Soru-Cevap
18:45		Akşam Yemeği	

2. GÜN - 7 KASIM 2019 PERŞEMBE

7. ULU
PE

09:00	09:15	3. OTURUM (A) BELLEK VE KURAM	Oturum Başkanı: Nezter Zafer CÖMERT	3. OTURUM (B) BELLEK VE DOĞA	Oturum Başkanı: Murat ERMEYDAN
09:15	09:30		Interconnected Landscapes – a memory for the future? Maithily VELANGI		Rüzgâr türbinlerinin zeytinlikler üzerindeki etkileri: Urla ve Çeşme Örneklemleri - Talha AKSOY
09:30	09:45		A methodology to analyze Cultural identity in Landscape projects - Hugo Marquina PICO		A framework for Water Resource Planning - Sahar POUYA
09:45	10:00		Peyzaj tasarımında sezgisellik: Sezgi bilgisinin tasarıma aktarımından örnekler - Hilmi Ekin OKTAY		Doğal Kaynaklara Dayalı Kıyı Planlaması ve Narlı Göl Örneği - Ülgen BEKİŐOĐLU
10:00	10:15		Politik bir eşik: Kamusalılık - Ersin Cihan ERKEK		Sulak Alan Özelliğinde Olan Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı'nın Ekolojik ve Floristik Yönden Değerlendirilmesi Ayşenur AKBANA
10:15	10:30	Soru-Cevap			
Ara					
10:30	11:30	ANAHTAR KONUŞMACI (A)	Moderatör: Dr. Oktan NALBANTOĞLU Somut Olmayan Kaynaklar, Anlam İlişkileri ve Kültürel Miras - Dr. Ana Luengo Añon Kimin "Kolektif Belleği" - Uta Zorzi		
11:30	11:45	Soru-Cevap			
12:00	13:00	Öğle Yemeği			
13:00	14:00	ANAHTAR KONUŞMACI (A)	Moderatör: Barış IŞIK Kolektif Bellek ve Mekan Kimliği: Yunanistan'da Peyzaj Tasarımı Müdahaleleri - Aikaterini Gkoltsiou Avrupa'da Yeşil Yaşam Gücü Nasıl Bir Araya Getirilir? - Henrik Bos		
14:00	14:15	Soru-Cevap			
14:15	14:30	Ara			
14:30	14:45	4. OTURUM (A) BELLEK VE DOĞA	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hayran ÇELEM	4. OTURUM (B) BELLEK VE KENT	Oturum Başkanı: Engin AKTAŞ
14:45	15:00		Study on Traditional Settlement Landscape in Dike Paddy Field of Taihu Lake Based on Regional Landscape—Taking Nanxun Town of Zhejiang Province as an Example - Xin LI		Deprem Bölgelerindeki Açık-Yeşil Alan Sistemi İlke ve Standartlarının Bolu İli Örneğinde İrdelenmesi Gülden ÇAVUŞ
15:00	15:15		Public Space Design Strategies for the Creative Industry Park Transformed from the Industrial Sites - Shile DUAN		Mekan, Bellek ve Koku - Elif AYAN ÇEVEN
15:15	15:30		Bellek Oluşumuna Etki Eden Tarihi Eserlerde Peyzaj Uygulamaları: Minua (Şamram) Kanalı Örneği Zeynep TİMÜR		Kentiçi Anayollarının Yaya Olanakları ve Erişilebilirliği Yönünden Değerlendirilmesinde Bir Model Önerisi: Mersin Yenişehir İlçesi Örneği - H. Gamze AKDOĞAN
15:30	15:45		Peyzajda Yerli Btiki Kullanımı Metin AKTOMAS, Hami BAŐOĐLU - SMS Marmara Group		Mekan-İnsan Etkileşimi Bağlamında Tarihsel Süreklilik İçinde Bahçeköy Yerleşiminin Değerlendirilmesi Elif Nur SARI
15:45	16:00	Soru-Cevap			
Ara					
16:00	16:30	DAVETLİ KONUŞMACI (A)	Moderatör: Prof. Dr. Şükran ŞAHİN IFLA Eğitim, Akreditasyon ve Kapsayıcı Kapasite Geliştirme - Dr. Salma Samaha		
16:30	16:45	Soru - Cevap			
16:45	17:00	Ara			
17:00	17:15	5. OTURUM (A) BELLEK VE KENT	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Sibel MANSUROĞLU	5. OTURUM (B) BELLEK VE KENT / KİMLİK	Oturum Başkanı: Necla YÖRÜKLÜ
17:15	17:30		Kentler Dönüşünce - Harun KILIÇOĞLU		Antik kentler, kaybolan bellek ve peyzajları: Priene antik kenti - Ülgen YENİL
17:30	17:45		İzmit Kültür Tepesi Kentsel Tasarım Projesi Yılmaz AKTAŞ		Değerimin Gücü ve Sinop İli Üzerinden Kentsel Hafıza Kaybı - Sibel YILMAZER
17:45	18:00		Sürdürülebilir Doğada Su, Sağlık ve Biyolojik Tasarımlar - Erdal YEŞİL - BioArt		Anadolu mitleri ve efsanelerinin kentsel peyzaja ve kent kimliğine etkisi - Eylem ARGÜL YALÇIN
18:00	18:15		Toplumsal Kullanımlar, Anımlar ve Değerlerin Peyzaj Tasarımı Aracılığıyla Geçmişten Günümüze Taşınması; Karagöz Meydanı Örneği - Duygu AKYOL		Evaluation of the Place Perception in Historical Public Spaces: Erzurum City - Mahshid MIKAELI
18:15	18:30	Pikionis'in Zihin Coğrafyası: Mimarlığın Ekolojik ve Kültürel Belleği - Seda KURT ŞENGÜN	Dönüşen Mekan Belleği: Ankara Güvenpark Üzerine Çağdaş Önermeler - Bige ŐİMŐEK İLHAN		
18:30	18:30	Soru-Cevap			
Akşam Yemeği					
21:30	21:30	Gala Gecesi			

3. GÜN - 8 KASIM 2019 CUMA

		6. OTURUM (A) BELLEK VE KENT		6. OTURUM (B) BELLEK VE KORUMA / YÖNETİM	
09:00	09:15	Oturum Başkanı: Prof. Dr. Oğuz YILMAZ		Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tanay BİRİŞÇİ	
		Yerin Fısıltısını Tasarlamak - Ata TURAK		Türkiye'deki arkeolojik Dünya Miras Alanlarının peyzaj olarak yönetim tarihçesi - Zeynep AKTÜRE	
09:15	09:30	Adıyaman Kentinde Tarihi Belleğin Yeniden Canlandırılması Projesi - Barış EKMEKÇİ		Peyzaj Projelendirmelendirme Sürecinde Kent Belleği ve Etkileri; EkoPark Örneği - Emrah YALÇINALP	
09:30	09:45	Kentsel kolektif hafızanın çözümlenme sürecinin Malatya üzerinden değerlendirilmesi - Sevgi GÖRMÜŞ		Kentlerin Doğallaştırılması Bağlamında Doğa Esaslı Çözümler; Urban GreenUp Projesi İzmir Örneği Gülşah KAÇMAZ	
09:45	10:00	Peyzaj tasarımlarında sanatın mekana yansımaları Arzu ALTUNTAŞ		Van Gölü Kıyısı Değerleri; Van Kalesi'nin Yakın Çevresinde Öneri Peyzaj Planı Geliştirilmesi - Muhsine PERİHAN	
10:00	10:15	Uluslararası Cemer Düşten Gerçeğe Tasarım Yarışması Uğur Niyet - Cemer Kent Ekipmanları		Terkedilen Demiryolu Alanlarında Endüstri Mirası ve Biyoçeşitlilik: Almanya, Berlin'den İki Örnek İncelemesi Selçuk SAYAN	
10:15	10:30	<i>Soru-Cevap</i>		<i>Soru-Cevap</i>	
10:30	10:45	<i>Ara</i>			
10:45	12:15	DAVETLİ KONUŞMACI (A)		Moderatör: Prof. Dr. Ahmet Cengiz YILDIZCI ve Barış IŞIK Kültürel ve Sosyal Açından Hassas Olan Peyzajları Yerli Kültürler ile Birlikte Tasarlamak - Bruno Marques Peyzaj Planlamasının Gelişimi: Ortak Bir Miras ve Tarih Paylaşımı - Niek Hazendonk Antropesen Çağında Tasarım - Ceylan BELEK	
12:15	12:30	<i>Soru-Cevap</i>			
12:30	13:30	<i>Öğle Yemeği</i>			
		7. OTURUM (A) BELLEK VE KORUMA		7. OTURUM (B) BELLEK VE MEKAN	
13:30	13:45	Oturum Başkanı: Bekir ÖDEMİŞ		Oturum Başkanı: Nilüfer KART AKTAŞ	
		Mekansal Belleğin Korunması: Kapadokya Peyzajında Mimarlık - Aslı ÖZBAY			
13:45	14:00	Cudi Dağının Doğal Bitkisi Nergis'in (Narcissus tazetta L.) Halkın Belleğindeki Yeri - Şevket ALP		Boğaziçi'nde Bir Kamusal Varoluş - Özgün ARIN	
14:00	14:15	Geleneksel Boyabat Çarşısı: Orta Çarşı - Münire SAĞAT		Ege Üniversitesi Yerleşkesinin Erişilebilirlik Düzeyinin Mekân Dizim Analizi İle Değerlendirilmesi Ahenk Karıcı	
14:15	14:30	KOLEKTİF BELLEĞİN BİÇİMLENMESİNDE VE KORUNMASINDA PEYZAJIN ROLÜ: Gelibolu Yarımadası Milli Parkı 1915 Muharebe Alanları - Şükran ŞAHİN		Kentsel Tasarımda Kolektif Belleği Anlamak: Tarihi Kent Merkezinde Sosyal Performans ve Kullanıcı Davranışları - Gül SAYAN ATANUR	
14:30	14:45	Akıllı Şehir Projelerinde Otomatik Sulama Entegrasyonu Nader HAWATMEH - Hunter Industries		Kentsel Peyzajda Konut Bahçelerinin Çevresel Değerleri: Van/Tuşba İlçesi Örneğinde Müstakil Ev Bahçeleri Betül YILMAZ	
14:45	15:00	<i>Soru-Cevap</i>		<i>Soru-Cevap</i>	
15:00	15:15	<i>Ara</i>			
15:15	16:15	DAVETLİ KONUŞMACI (A)		Moderatör: Yasin OTUZOĞLU Esnek, Rejeneratif ve Güzel - Geleceğin Kolektif Belleği - Herbert Dreisteil Karin Helms	
16:15	16:30	<i>Ara</i>			
		8. OTURUM (A) BELLEK VE KENT		8. OTURUM (B) BELLEK VE KENT / SİMGE	
16:30	16:45	Oturum Başkanı: Barış EKMEKÇİ		Oturum Başkanı: Özay YERLİKAYA	
		The city from children's perspective - The influence of densification of cities on outdoor area's and natural environment of pre-schools in site planning Hermann Georg GUNNLAUGSSON		Türkiye sinemasının İstanbul anlatısından 70 yıllık bir kesit - Başak ÖZER	
16:45	17:00	Thinking and Making Landscape Criticism on the Selected Legacy Interventions in Vilnius City Vaiva DEVEKIENE			
17:00	17:15	Antik kentlerden modern kentlere kolektif bellek: Denizli kenti örneği - Sinem ÖZDEDE		SOHO HOUSE - PALAZZO CORPI - Başak TAŞ ÖZDEMİR	
17:15	17:30	Kentsel Kimlik ve İmge Olarak İzmir Basmane-Kadifekale Aksının Dünü Bugünü Yarını Tanay BİRİŞÇİ		Bir Kolektif Bellek Ögesi ve Kent İmgesi Olarak Kuzguncuk Bostanı - Tuğçe ÖZATA	
17:30	17:45	<i>Soru-Cevap</i>		<i>Soru-Cevap</i>	
18:30		<i>Akşam Yemeği</i>			
18:00	19:30	IFLA EUROPE GENERAL ASSEMBLY (A)		IFLA ÜYELERİ TARAFINDAN YAPILACAK PECHA KUCHA SUNUMLARI	
13:00	17:00	TEKNİK GEZİ		IFLA AVRUPA KATILIMCILARI İÇİN	

NO	POSTER	POSTER BAŞLIĞI	POSTER SAHİBİ
1	10	Kentsel Bellek Olarak Peyzaj: Akhisar Yarışması Deneyimi	Hande Gündel
2	18	Geçmiş Gelecek Bellek Bağlamında Odakule Geçidi	Beyza Şat Güngör
3	22	Eskişehir Teknik Üniversitesi Örneğinde Çatılardan Yağmur Suyu Hasadı Olanaklarının Araştırılması	Hacer Yükselir
4	23	Yeşil Altyapı Kapsamında Geçirimli Yüzeylerin Kentteki Uygulamaları ve Kentsel Alanda Bir Yeşil Altyapı Kurgusu	Deniz Özbey
5	24	Manavgat Irmak Kenarı Çevre Düzenlemesi	Duygu Bağdat
6	37	Kentin Kıyısında: Yer ve Yere Bağımlılık	Doruk Görkem Özkan
7	39	Kentsel Açık Yeşil Alanların Kültürel Ekosistem Servisleri Kapsamında Değerlendirilmesi: Trabzon Üniversite Mahallesi Örneğinde	Duygu Akyol
8	56	Arazi Kullanım Planlaması Kapsamında Rekreasyon Alanlarının Belirlenmesi: Seydikemer Örneği	Zeynep R. Ardahanlıoğlu
9	59	Sürdürülebilir Kentsel Gelişimde Yeşil Alan Varlığı/Yeterliliği/Erişilebilirliği: Antalya/Serik Örneği	Rifat Olgun
10	64	Peyzaj Mimarlığı Bağlamında Kolektif Bellek ve Sosyal Sürdürülebilirlik İlişkisi	Sema Mumcu/Duygu Akyol
11	66	Korunan Alanlar Kapsamında Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı Örneğinde Kullanım ve Mevzuat Çelişkisi	Ayşenur Akbana
12	82	Rota Planlaması Aracılığıyla Peyzaj Hafızasının Yeniden İnşası	Sevgi Görmüş
13	93	Evaluation Of Water Basin Management And Planning In Turkey Based On Sustainable Development Concept	Sahar Pouya
14	94	Bitki Materyallerinin Kent Kimliği Üzerine Etkileri	Esra Bayazit
15	96	Kent Belleğinin Sürdürülebilirliği: Kahramanmaraş Kenti Örneği	Esra Bayazit
16	97	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Kanuni Yerleşkesi Örneğinde Yürünebilirlik İndeksi Analizi	Müge Yurtcan
17	99	İnsanlığın Başladığı Yer: Yarımburgaz Mağaraları, İstanbul	Gülşen Aytaç
18	103	Harput'un Mekânsal Organizasyonunun Tarihsel Süreci	Cansu Melek Kıraç
19	105	Cumalıkızık'da Geleneksel Ahşap Konut Avlularında Bozulmalar	Selvinaz Gülçin Bozkurt
20	106	Mersin Kent Kimliğinde Doğal ve Kültürel Peyzaj Öğelerinin Yeri	Onur Güngör
21	112	Adana Aladağlar İlçesi'nde Regresyon Kriging (Rk) Yöntemi İle Toprak Organik Karbonu Tahmini	Merve Ersoy Mirici
22	113	Palimpsest Olarak Kent ve Kimlik	Abdullah Çiğdem
23	116	Kolektif Belleğin Eğitime Yansımaları	Burak Aydın
24	122	Kentsel Yeşil Alanlar, Hava Kirliliği, İnsan Sağlığı Ve Fiziksel Aktivite Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	Abdullah Akpınar
25	129	İki Kolektif Bellek Alanı: "Eski" ve "Yeni" Avni Aker Stadyumu	Abdullah Çiğdem
26	131	Ülkemiz Korunan Alan Politikaları Temelinde Son Yasal Düzenlemeler Doğa Korumaya Aykırı Yasa ! "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu"	Öner Demirel
27	134	Çocuk Dostu Kentler ve Çocuk Dostu Turizm Olgusu	Tuba Gizem Aydoğan
28	136	Alanya'nın Peyzaj Bileşenleri	Fatma Bekar
29	148	Bellek-Mekan-İnsan Bağlamında "Axe Majeur"	Demet Deniz Dülger
30	151	Understanding The Commons For A Collaborative Landscape Design Process	Burcu Serdar Köknar
31	155	Theory And Practice In Landscape Architecture: From Concept To Design	Leticia Peret Antunes Hardt
32	130	Integrating The Past And The Future	Gülşah Bilge

1. ULUSLARARASI 7. PEYZAJ MİMARLIĞI KONGRESİ ÇAĞRI METNİ

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası olarak düzenlediğimiz ve mesleğin geleceğine ışık tutan Kongrelerimizin 7.'sini Oda'mızın kuruluşunun 25. yılında "KOLEKTİF BELLEK OLARAK PEYZAJ" temasıyla 06-08 Kasım 2019 tarihleri arasında uluslararası katılımlı olarak Antalya'da gerçekleştireceğiz.

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası olarak bu yıl IFLA'nın Avrupa Bölgesi üyesi 34 Avrupa ülkesine ev sahipliği yapacağımız kongremizin ardından, 9-10 Kasım tarihleri arasında da IFLA Avrupa Genel Kurulu gerçekleşecektir. Uluslararası katılımlı olarak ikincisini düzenleyeceğimiz Kongremiz ve IFLA Avrupa toplantılarının birbirlerini destekleyecek ve aynı zamanda yurt içinden ve yurt dışından katılacak meslektaşlarımızla buluşma ve iletişim ortamı sağlayacak olmalarının yararlı olacağına inanıyoruz.

Peyzaj Mimarlığı, mekân algısını sanat ve kültür olgusu ile tarihsel bir süreklilik içinde bütünleştirirken insan, toplum ve yaşam alanlarını barış dolu bir dünya için birbirlerine yakınlaştırmaktadır.

Zaman ile yer olgusunun dönüşümü ve değişimi, kimlik ve imge oluşturan öğeler ve olaylar ile doğal-kültürel-tarihi miras kentlerimizin ve kırsalımızın, tüm peyzajların karakterini biçimlendiren desen ve süreçlerdir. Bu bağlamda, yaşanmış, yaşanan ve yaşanılacak olan tüm ara kesitlerde peyzajı oluşturan unsurlar birer katman olarak belleğimize eklenmektedir. Bellek yaşananları, yaşam boyu öğrenilmişlikleri, bunların geçmişle ilişkisini içinde taşır. Bu ilişkiye bazen bir ses, bazen bir koku, bazen bir renk, bazen bir duygu, bazen de bir mekân eşlik eder. Böylece bellek geçmişle bağ kurarak geleceği kurgulamamıza yardım eder. Peyzaj mimarlarının bu bağlamdaki en önemli görevlerinden biri kentlerdeki ve kırsaldaki morfolojik değişim ve dönüşümleri ortaya çıkarıp sonraki kuşakların da faydalanmasını sağlayacak yöntemleri ortaya koymak olmalıdır. Doğal, kültürel ve tarihi miraslar kolektif belleğin bizzat kendisini oluştururlar.

Zaman içinde kolektif hafızaya katkıda bulunan anılar, değiştirilir veya kaybolur ve beraberinde toplumsal hafıza ve kent kültürünün bir parçası da kaybolur, belleklerimizden silinir. Günümüzde geçmişi yok etmeden yeni ile birlikte kullanılacak teknolojiler, ortak belleği yakalamamıza ve korumamıza olanak yaratabilir.

Kolektif Bellek, süreç içerisinde biriken kültürel ve sosyal belleklerin farklı katmanlar olarak taşınması anlamına gelir ki, bu katmanlar çoğu zaman kentsel alan, kamusal alan, kırsal peyzaj şeklinde kolektif bellekleri oluştururlar.

Peyzaj belirli bir yerde insan ve çevresi arasındaki etkileşimin gerçekleştiği bir sahne olarak da düşünülebilir. Bu sahne sadece olayların geçtiği zemin değildir, aynı zamanda olayları etkin olarak biçimlendirmektedir. Böylece sahne artık bir çerçeve değil performansın tam da kendisidir. Bir peyzajda tekrar tekrar meydana gelen olaylar ve günlük aktiviteler, zamanla peyzajın özelliklerinin bir parçası olma eğilimindedir. Tarihsel süreç içerisinde peyzaj, bireylerin ve toplumların davranışını ve yaşam biçimlerini etkileyen, mekânın kimliği olarak bilinen "kolektif bellek alanını" oluşturur ve artık sosyal ontolojinin bir parçasıdır. Böylece

tanımlanacak peyzaj, bugünün değerleri ve rehber belgeleri olarak ifade edilebilecek geçmişin işaretleri ile doludur.

Bellek mirastır... Bellek kimliktir... Bellek tarihtir... Doğal, kültürel ve tarihi miras perspektifinden bakıldığında geçmişin metalaştığını görmekteyiz. Doğal, kültürel ve tarihi mirasların bellek ve kimlik yapıları üzerinde nasıl hayati bir etkisi olduğunu anlamak çok önemlidir. Günümüzde belleklerimiz ne kadar geçmişe gidebiliyor? Metalaşan miraslarımızın ne kadarını geleceğe taşıyabiliyoruz? Miraslarımızı koruyabiliyor muyuz? Geçmişin izlerini bugüne ve geleceğe nasıl taşıyabiliriz? Konularının tartışılacağı uluslararası katılımlı gerçekleşecek 7. Peyzaj Mimarlığı Kongresi ardından, doğal, kültürel ve tarihi miras değeri olarak kolektif belleğin geleceği biçimlendirmedeki rolünün değerini yansıtacak araç ve yöntemlerin ortaya konulabilmesini önemsiyoruz.

Binlerce yıllık insanlık tarihinin tasarıma, planlamaya, yönetime, uygulamaya, korumaya, eğitime, doğaya, kente, çevreye ve yaşama ilişkin her alandaki birikimiyle üretilen Peyzaj Mimarlığı kuramlarının sosyal, kültürel ve politik dinamiklerle etkileşimli olarak pratiğe nasıl aktarıldığı Kongre'de irdelenecektir.

Bu bağlamda, 2019 IFLA Avrupa Genel Kurulu ve PMO Kongresinin konusu olan "KOLEKTİF BELLEK OLARAK PEYZAJ" temasını 7. Kongremizin de özel teması olarak benimsedik. 7. Kongremiz mesleğimizin sorunları ve güncel gelişmeler üzerine ulusal ve uluslararası bildirilerin yanı sıra, pek çok alt başlığı kapsayan bu özel tema bildirimleri ile zenginleşecektir.

BELLEK-MEKÂN-PEYZAJ
KORUMA
YER
İNSAN
KÜLTÜR
COĞRAFYA
İKLİM
BİTKİ
CANSIZ MALZEME

DOĞA
AFET
TARİH
KİMLİK
MİRAS
POLİTİKA
EĞİTİM
SU

alt başlıkları kongre bildirimleriyle ve ayrıca yerel sempozyumlar, çalıştaylar, paneller, söyleşiler vb. etkinliklerle tartışmaya açılacaktır.

TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI

1. ULUSLARARASI 7. PEYZAJ MİMARLIĞI KONGRESİ
DÜZENLEME KURULU

İÇİNDEKİLER

1. ULUSLARARASI 7. PEYZAJ MİMARLIĞI KONGRESİ ÇAĞRI METNİ	12
1. ULUSLARARASI 7. PEYZAJ MİMARLIĞI KONGRESİ AÇILIŞ KONUŞMASI	32
ANAHTAR KONUŞMACI	
Moderatör: Prof. Dr. Şükran Şahin	
VALERIO COZZI.....	36
VULNERABILITY AS AN ASSET. LANDSCAPE DESIGN MOVING PEOPLE FORWARD	
Valerio Cozzi.....	37
ANAHTAR KONUŞMACI	
Moderatör: Dr. Ayşegül Oruçkaptan	
GÖKÇE SAYGIN BATISTA, DARIJA PERKOVIC.....	40
KÖRLER KENTİ: GELECEĞE TAŞINAN KENTSEL BELLEK DENEYİMİ	
Gökçe Saygın Batista.....	42
MEMORY AND IDENTITY LANDSCAPES OF SLAVONSKI BROD-POSAVINA COUNTY, THE REPUBLIC OF CROATIA	
Darija Perković ¹	49
ANAHTAR KONUŞMACI	
Moderatör: Dr. Oktan Nalbantoğlu	
UTA ZORZI.....	58
Whose“COLLECTIVE MEMORY” is it?	
Uta Zorzi.....	60
DAVETLİ KONUŞMACI	

Moderatör: Ahmet Cengiz Yıldızcı Ve Barış Işık

NIEK HAZENDONK 68

**THE DEVELOPMENT OF EARLY LANDSCAPE PLANNING IN GERMANY: A
COLLECTIVE EUROPEAN HERITAGE AND SHARED HISTORY**

Niek Hazendonk.....70

DAVETLİ KONUŞMACI

Moderatör: Yasin Otuzoğlu

HERBERT DREISEITL.....82

**RESILIENT, REGENERATIVE AND BEAUTIFUL – COLLECTIVE MEMORIES
FOR THE FUTURE**

Herbert Dreiseitl 84

**BOZKIR PEYZAJININ GÜNDELİK VE SOSYAL HAFIZASINI ARGUVAN
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRME**

Bülent Yılmaz¹, Sevgi Görmüş¹, Orhan Alkaya²..... 104

**ÜLKEMİZ KORUNAN ALAN POLİTİKALARI TEMELİNDE SON YASAL
DÜZENLEMELER Doğa Korumaya AYKIRI YASA! “TABİATI VE BİYOLOJİK
ÇEŞİTLİLİĞİ KORUMA KANUNU”**

Prof. Dr. Öner DEMİREL^{1,*}, Arş. Gör. Tuba Gizem AYDOĞAN² 112

YEŞİL ALANLARIN ÇEPER KUŞAKTAKİ ROLÜ

Nevter Zafer Cömert..... 118

**LİMAN KENTLERİNDE KENTSEL KİMLİĞİN İRDELENMESİ: HAMBURG VE
BARCELONA LİMAN KENTİ ÖRNEĞİ**

Şeyma Sarıarmağan¹, Seda Duman², Hüseyin Cengiz³ 130

**PEYZAJLARLA TASARLANAN KENT TOPOGRAFYASI: İNTERDİSİPLİNER BİR
TASARIM STRATEJİSİNE DOĞRU**

Öğr. Gör. Nazmiye Nurdoğan^{1,*}, Prof. Dr. Ayşe Şentürer² 138

BİR HAFIZA MEKANI ÖRNEĞİ: KIRKLARELİ İLİ ŞEYTAN DERESİ

Doç. Dr. Füzüzan ASLAN^{1,*}, Yaşar MENTEŞ²..... 146

KENTSEL BELLEK VE FİZİKSEL ÇEVRE KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Elif KUTAY KARAÇOR* ¹ , Pınar KÖYLÜ ²	162
KOLEKTİF BİR BELLEK OLARAK JANSEN PLANLARINDA KENT PARKLARI	
Mehmet Nazım ÖZER ¹ , Gamze ÖZER ²	172
URBAN SPACES AS A COLLECTIVE GROUND IN TRANSFORMATION AREAS	
Nerantzia Tzortzi – Julia Georgi ¹ , Ceren Yesil ²	190
KENTSEL PEYZAJ BELLEĞİNİN ANTİK İZNIK KENT KİMLİĞİNİ OLUŞTURMASINDAKİ ETKİSİ	
Sara DEMİR ^{1*} , Gül SAYANATANUR ¹	200
KÜLTÜREL PEYZAJIN KENT HAFIZASINDAKİ SÜREKLİLİĞİNİN İNCELENMESİ; KAYSERİ DEREVENK, GESİ VE KORAMAZ VADI KÖYLERİ ÖRNEĞİ	
Özlem Kevseroğlu ¹ , Hatice Ayataç ²	212
KAYSERİ BELAĞASI'NIN TARİHİ VE KÜLTÜREL PEYZAJLARI	
Dr.Öğr. Üyesi Pınar Erkan ¹ , Samiye Simge Duğa ² , *	220
VAN ÖRNEĞİNDE HAFIZA MEKANLARI VE KORUMA	
Zelal Tanlı Keserci ¹ , Ömer Faruk Aydin ²	228
PEYZAJ TASARIMINDA SEZGİSELLİK: SEZGİ BİLGİSİNİN TASARIMA AKTARIMINDAN ÖRNEKLER	
Hilmi Ekin OKTAY ¹ , Hacer MUTLU DANACI ² , Fatma Başak OKTAY ³	238
POLİTİK BİR EŞİK: KAMUSALLIK	
E. Cihan Erkek, ...	246
DOĞAL KAYNAKLARA DAYALI KIYI PLANLAMASI VE NARLI GÖL ÖRNEĞİ	
Ülgen Yenil ^{1,*} , Şenay Cengiz ² , Rabia Altıparmak ³ , Şule Aslan ⁴	256
SULAK ALAN ÖZELLİĞİNDE OLAN BİNGÖL YÜZEN ADALAR TABİAT ANITI'NIN EKOLOJİK VE FLORİSTİK YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	
Ömer KILIÇ ¹ , Ayşenur AKBANA ²	268
RÜZGÂR TÜRBİNLERİNİN ZEYTİNLİKLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: URLA VE ÇEŞME ÖRNEKLEMİ	
Talha Aksoy ¹ , Serhat Sarı ² , Prof. Dr. Alper Çabuk ³	278

BELLEK OLUŞUMUNA ETKİ EDEN TARİHİ ESERLERDE PEYZAJ UYGULAMALARI: MİNUA (ŞAMRAM) KANALI ÖRNEĞİ	
Zeynep TİMUR ^{1*} , Murat ŞEN ² , Şevket ALP ³	288
MEKÂN, BELLEK VE KOKU	
Elif Ayan Çeven ^{1*} , Nur Belkayalı ¹	302
MEKAN- İNSAN ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA TARİHSEL SÜREKLİLİK İÇİNDE BAHÇEKÖY YERLEŞİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	
Nurgül Erdem ¹ , Elif Nur Sarı ^{1,*}	310
DEPREM BÖLGELERİNDEKİ AÇIK-YEŞİL ALAN SİSTEMİ İLKE VE STANDARTLARININ BOLU İLİ ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ	
Dr. Gülden ÇAVUŞ, H. Gamze AKDOĞAN ¹ , M. Faruk ALTUNKASA ^{1,*}	356
KENTLER DÖNÜŞÜNCE	
Serdal COŞGUN, Harun KILIÇOĞLU	366
PIKİONİS'İN ZİHİN COĞRAFYASI:MİMARLIĞIN EKOLOJİK VE KÜLTÜREL BELLEĞİ	
Seda Kurt Şengün, Peyzaj Yüksek Mimarı	376
DEĞİŞİMİN GÜCÜ VE KENTSEL HAFIZAKAYBI	
Sibel Yilmazer	386
ANADOLU MİTLERİ VE EFSANELERİNİN KENTSEL PEYZAJA VE KENT KİMLİĞİNE ETKİSİ	
Eylem Akgül Yalçın ¹ , Emel Baylan ²	392
ANTİK KENTLER, KAYBOLAN BELLEK VE PEYZAJLARI: PRIENE ANTİK KENTİ	
Nergiz BELEN Havva Ülgen YENİL, Şükran ŞAHİN	404
KENTSEL KOLEKTİF HAFIZANIN ÇÖZÜMLENME SÜRECİNİN MALATYA ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	
Sevgi Görmüş ^{1*} , Serhat Cengiz ¹ , Elif Oktay ²	424
PEYZAJ TASARIMLARINDA SANATIN MEKÂNA YANSIMASI	
Dr. Öğr. Üyesi Arzu Altuntaş*	432
ADİYAMAN KENTİNDE TARİHİ BELLEĞİN YENİDEN CANLANDIRILMASI PROJESİ	

Bariş Ekmekçi	442
IN-SITU IN LANDSCAPE DESIGN-YER ODAKLI TASARIM	
Sami Ata Turak	460
KENT –KIR ARASINDA BAĞLAMSAL PEYZAJ TASARIMI ZONGULDAK ÜZÜLMEZ KÜLTÜR VADİSİ -KORUMA RESTORASYON ODAKLI İN-SİTU EKSENİNDE DOĞA-KENT TASARLAMA DENEYİMİ: TERKEDİLEN DEMİRYOLU ALANLARINDA ENDÜSTRİ MİRASI VE BİYOÇEŞİTLİLİK: ALMANYA, BERLİN'DEN İKİ ÖRNEK İNCELEMESİ	
Dr. Selçuk Sayan	520
TÜRKİYE'DEKİ ARKEOLOJİK UNESCO DÜNYA MİRAS ALANLARININ PEYZAJ OLARAK YÖNETİM TARİHÇESİ	
Zeynep Aktüre.....	530
KENTLERİN DOĞALLAŞTIRILMASI BAĞLAMINDA DOĞA ESASLI ÇÖZÜMLER; URBAN GreenUP PROJESİ İZMİR ÖRNEĞİ	
Gülşah Kaçmaz ^{1*} , Merve Özeren Alkan ² , Çiğdem Coşkun Hepcan ² , Şerif Hepcan ²	538
VAN GÖLÜ KIYI DEĞERLERİ; VAN KALESİ'NİN YAKIN ÇEVRESİNDE ÖNERİ PEYZAJ PLANI GELİŞTİRİLMESİ	
Muhsine PERİHAN ¹ , Betül YILMAZ ² , Feran AŞUR ³	551
CUDİ DAĞININ DOĞAL BİTKİSİ NERGİS'İN (Narcissus tazetta L.) HALKIN BELLEĞİNDEKİ YERİ	
Şevket ALP ¹ , Ayten BOTAN ²	562
ÖZEL BİR PEYZAJ ALANINDA ÖZGÜN BİR KORUMA ÖYKÜSÜ UÇHİSAR'DA 'ARGOS in CAPPADOCIA'	
Aslı Özbay.....	570
KENTSEL TASARIMDA KOLLEKTİF BELLEĞİ ANLAMAK: TARİHİ KENT MERKEZİNDE SOSYAL PERFORMANS VE KULLANICI DAVRANIŞLARI	
Gül SAYAN ATANUR ^{1,*} , Taner R. ÖZDİL ²	600
BOĞAZİÇİ'NDE BİR KAMUSAL VAROLUŞ	
Özgün Arın.....	610

**THINKING AND MAKING LANDSCAPE CRITICISM ON THE SELECTED
LEGACY INTERVENTIONS IN VILNIUS CITY**

¹Dr Vaiva Deveikienė 620

TÜRKİYE SİNEMASININ İSTANBUL ANLATISINDAN 70 YILLIK BİR KESİT

Başak Özer 632

BİR KOLEKTİF BELLEK ÖĞESİ VE KENT İMGESİ OLARAK KUZGUNCUK BOSTANI

Tuğçe Özata²Dilek Özdemir-Darby¹ 654

CORPERA / PALAZZO CORPI – SOHO HOUSE

Başak Taş Özdemir^{1*}, Baray Işık² 664

**1. ULUSLARARASI
7. PEYZAJ MİMARLIĞI KONGRESİ
AÇILIŞ KONUŞMASI**

Ayşegül ORUÇKAPTAN
TMMOB Peyzaj Mimarları Odası
13. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Pemkon Başkanı Bülent YILMAZ

TMMOB Başkanı Enin Koramaz

Değerli Katılımcılar, Sayın Basın Mensupları

Hepinizi 13. Dönem Yönetim Kurulum adına selamlıyorum.Hoş geldiniz.

Odamızın kuruluşunun 25. yılını kutladığımız bugünlerde “Kolektif Bellek Olarak Peyzaj” temasıyla düzenlediğimiz 1. Uluslararası 7. Peyzaj Mimarlığı Kongremizin hepimize başarılı geçmesini diliyor, kongrenin gerçekleşmesinde emeği geçen; başta Yürütme Kurulu Üyelerine, Düzenleme Kurulu Üyelerine, Kongre Sekreteriyasına ve Odamızın Çalışanlarına, organizasyonun gerçekleşmesini sağlayan Gaye Hanım’a ve ekibine Peyzaj Mimarları Odası 13. Dönem Yönetim Kurulu adına teşekkür ederim.

23 paralel oturumdan oluşan ve 3 gün sürecek kongremiz; insan, coğrafya, iklim, su, doğa, tarih, kimlik gibi insana, doğal, kültürel ve tarihi tüm varlıklara dair konuların tartışılacağı 3 günün ardından 2 gün sürecek uluslararası örgütümüz olan IFLA’nın Avrupa Bölgesinin Konferansı ve Genel Kurulu ile son bulacak.

Bu yoğun geçecek 5 günün; ülkemiz, mesleğimiz ve dünyamız için güzel yarınları getirecek günlerin miladı olmasını diliyorum.

Kongre tamamız olan “Bellek” kavramına dair birkaç söz etmek gerekirse;

Bellek; yaşananları, yaşam boyu öğrenilmişlikleri, bunların geçmişle ilişkisini ve etkileşimlerini tüm ara kesitleriyle tartışmamıza olanak sağlayan subjektif ve objektif bir dizi değerlendirme yapmamıza olanak sağlamaktadır. Bu sebeple hem keyifli hem de zor bir paradoksu masaya yatırdığımızı düşünüyorum.

Bellek veya hafıza; bazen bir sesin, bazen bir kokunun, bazen bir rengin, mekanla bütünleşerek bir duygunun zihnimizde yarattığı bir düştür... İmgedir...

Böylece bellek mekânla cisimleşir ve bu mekan açık ve yarı açık mekanlarda birer toplumsal hafıza sarayı haline dönüşür.

Bu bağlamda bellek, bugünden yarına geleceğimizi tayin edeceğimiz en önemli iz sürücülerimizden biri olmuştur ve olacaktır.

Bu bağlamda peyzaj mimarları olarak bizlerin ve mekanı tartışan her mesleğin geleceğin tayini noktasında da önemli bir görevi vardır.

O da Belleği korumak!

Ne yazık ki özelleştirmelerle, yangınlarla, imara açılan doğal ve kültürel sit alanlarıyla, kentsel dönüşüm projeleriyle, imar aflarıyla ve haktan, adaletten, hukuktan, bilimden ve teknolojiden yoksun bir dizi uygulamaya ne yazık ki her geçen gün bir yenisi eklenmektedir. Bugünlerde 5000 yıllık Anadolu tarihinin en köklü hafıza saraylarından biri olan Hasankeyf'in sular altında kaldığını, altın çıkarılmak istenirken yok edilmek istenen Kazdağları'nın göğsünde yaralar açıldığını maalesef hepimiz biliyoruz. Cumhuriyet ve değerlerinin dünden bugüne biriktirmiş olduğu bir dizi mekanın da maalesef bu hoyratlıktan nasibini aldığını söyleyebiliriz.

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası olarak biz, tüm bu talanlara, yıkımlara, yağmalara karşı durmamızın başlıca sebebi olan kolektif belleği koruyarak ileriye taşımak gayemizi sürdüreceğimizi ve geleceğe yön vereceğimizi; İnsanlık tarihinin miladı olan Göbeklitepe'nin başta biz kadim Anadolu toprakları üzerinde yaşayan halklar ve artık dünya halkları adına bütünlüklü olarak koruyacağımıza ve yarınlara taşıyacağımıza inanıyorum.

Peyzaj sadece olayların geçtiği zemin değildir, aynı zamanda olayları etkin olarak biçimlendirmektedir. Böylece sahne artık bir çerçeve değil performansın tam da kendisidir.

Küresel İklim Krizi'nin tüm yakıcılığıyla hissedilmeye başlandığı bugünlerde; peyzaj mimarlarının tüm doğal ve kültürel süreçler bağlamıyla, dünyanın geleceği açısından en önemli meslek disiplini olacağını söyleyebilirim. Bu bağlamda ülke olarak yaşadığımız iklim krizine karşı peyzaj alanlarına karşı oluşturmuş olduğumuz refleks turnusol görevi görecektir.

Sizlerin huzurunda tekrar dile getirmek isteriz ki; yarattığımız kolektif belleğin ve yaşanılabilir bir dünyanın gelecek nesillere aktarılabilmesi için Paris İklim Zirvesi'nde kararlaştırılan Anlaşmanın bir an önce imzalanması ve uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir! Anlaşmanın gereklerinin yerine getirilmesi ve uygulanması konusunda peyzaj mimarları olarak karbon salınımının düşürülmesi, kentsel ısı adası etkisinin azaltılması, sürdürülebilir ulaşımın tesis edilebilmesi gibi konularda ülkemizin ve dünyamızın geleceği için çalışacağımızı, konu ile ilgili her türlü işbirliğine açık olduğumuzu belirtiriz.

Tüm bu soru ve sorunlara ışık tutacak kongremizin başarılı geçmesini diliyor; siz değerli katılımcılara, teşekkür eder, hepimize kolaylıklar dilerim.

ANAHTAR KONUŞMACI

MODERATÖR: PROF. DR. ŞÜKRAN ŞAHİN

VALERIO COZZI

OKTAN NALBANTOĞLU

VULNERABILITY AS AN ASSET. LANDSCAPE DESIGN MOVING PEOPLE FORWARD

Valerio Cozzi

Landscape and memory have in common an act of acknowledgment. Both are constitutively in perspective, configured from a subject that captures, selects, puts in order. There is hardly landscape without any memory: even the most exciting scenario would mean nothing without the attempt to mirror it in oneself by faceted, connected glances. How could it be described, compared, protected if it were not recognized? The spatial nature of the landscape calls for the temporal nature of memory to be understood. In turn memory, in order to preserve its own identity without melting into the ever-changing reality, needs to confront itself with the surroundings, needs to find a bank, sliding like a river in search of its original riverbed.

Space is vulnerable, it can be violated, modified, detached from its past by interventions done even with the best intentions. Memory has a different dynamic: it is capable of calcifying but is exposed to re-readings, negations and oblivion. Why such a fragility?

Landscape and memory are constitutively relative. They are born in the relationship with a subject and between subjects. They are open, open to sharing, to become a shared narrative. They are not the outside and the inside: they are both already in a relationship. They are constitutively social. Developing the Aristotelian definition of man as a social animal, detailing its sub-categories, one could say that the landscape architect is an extroverted visionary, a creature who sees things that are sometimes not obvious and that intervenes so that others can see them too. Space is grasped through shapes, rhythms, proportions. Space becomes a language. It's the only way it can enter the picture, enter the personal, shared and collective memory.

Gilberto Oneto was a true visionary. He considered himself a thief of landscapes and, as a good extrovert, in addition to sharing 'stolen goods' (his projects), he worked hard to ensure that any landscape architect would equip himself with a decent tool kit. To see, read, understand and reinterpret the landscape. For Oneto, the landscape architect must learn to steal. It is not enough to borrow: if you cite an element of the past to authenticate an intervention it would be like doing a pole vault: very good, bravo, you reached the sky... alone, though.

We must train ourselves to steal, to keep aside, keep in our memory, and reuse. Not to collect. We don't want a landscape museum. The thief acts to live better, to do new things.

You can steal the system of paths, mule tracks, trenches, observatories and artillery positions developed along the Italian border with Switzerland in the early twentieth century and make

the Cadorna Line a living network of paths to explore the territory, or steal the train rails gradually dismissed with the spread of cars from the Fifties to reconnect rural villages, bridges, viaducts, tunnels and disused stations for slow and short-range tourism, or prey former industrial hubs to let new parks grow... in such interventions memory is not limit or censor but, on the contrary, active search for tracks and voices to free - past and possible.

The landscape architect is not at the service of the landscape, nor of memory. It is at the service of the subject's hunger for meaning, always in search of spatial and temporal references. Unhinges, loosens reality for how it looks at first sight, and contributes to the birth of new landscapes, new memories to grow and share.

ANAHTAR KONUŞMACI

MODERATÖR: DR. AYŞEGÜL ORUÇKAPTAN

GÖKÇE SAYGIN BATISTA

DARIJA PERKOVIC

KÖRLER KENTI: GELECEĞE TAŞINAN KENTSEL BELLEK DENEYİMİ

Gökçe Saygın Batista

arKIDect, School of Architecture for Kids

New York City, USA

info@arkidect.org

ÖZET

Bellek, köklenebileceği ve bağlanabileceği somut olan'a, "mekan"a ihtiyaç duyar. Kuşaktan kuşağa aktarılan anılarla yaşadığımız kent mekanları, ortak kimliğin mekanıdır ve toplumsal belleğinin oluşmasında büyük önem taşımaktadır. Halbwachs'a göre bellek canlıdır ve sürekli iletişim içinde varlığını sürdürür. Bu alışveriş duraklarsa veya alışveriş içinde olunan gerçekliğin çerçevesi değişir ya da kaybolursa unutmaya ortaya çıkar. Sosyal amnezi, toplu bir unutma şeklidir. Geçmiş ile bağını kaybetmiş bir kuşak, kaybettiği köklerle bağını tekrar nasıl kurar? Duygu ve anıların transferi ile, yaşanmışlık olmasa dahi, kentsel mirası koruma duyarlılığını oluşturmak mümkün müdür?

Anahtar kelimeler: Kolektif unutma, kent belleği, bireysel hatıra, çocuk

ABSTRACT

Memory needs a foundation, the space to which it can be rooted and connected. Urban spaces that we live within, conveyed from generation to generation, are the place of common identity and have great importance in the formation of social memory. According to Halbwachs, memory is alive and persists in constant communication. If the communication stops or pauses it causes social amnesia. Social amnesia is a form of collective forgetting. How does a generation that has lost its ties with its past survive? Is it possible to create a sense of protection of urban heritage, even if it is not experienced by the transfer of emotions and memories?

Keywords: Social amnesia, urban memory, individual remembering, children

1 GİRİŞ

Bellek, geçmiş yaşantılardan öğrenilmiş bilgiyi akılda tutabilme gücü olarak tanımlanır. Bilginin; kısa süreli belleği aşarak, uzun süreli bellekte, kalıcı şekilde depolanmasına ise

duygularımız yardımcı olur. Bu sebeple eğitim ve öğretim şeklinin duyguların ortaya konulmadan uygulanmaya çalışıldığı bir yapıda, bilgiler kalıcı olmayacaktır.

Gerçek olan bilgiyi alma ve depolama işleminde, bellek kadar önemi olan başka bir etmen de algıdır. Algı, duyularımızın aldığı bilgileri yakalayan, işleyen ve aktif olarak anlam kazandıran bir kabiliyettir. Gözden ve kulaktan alınan bilginin, %99.9' unu beyin kendi oluşturur. Algı, tamamen kişiseldir ve bireye aittir. Karar mekanizmamız algılarımıza bağlı olarak çalışır ve kişisel bilgiler değiştikçe değişir.

Çocukken dünyayı nasıl algıladığınızı hatırlıyor musunuz? Bugünden farkı var mıydı? İnsanoğlu yaşlandığında, hiç çocuk olmamışçasına geçmişi unuttur ve çocuklar insanlığın ufak modelleriymiş gibi davranmaya başlarlar. Oysa ki, çocukların kendilerine has düşünce yapıları vardır. Tüm bunlar düşünülürken; çocuklar için karar vermek isteyen yetişkinlerin, çocuklara karşı özel bir düşünce yetekleri olmalıdır. Bugüne kadar; Freud, Adler, Jung and Rogers gibi birçok ünlü psikolog, çocuk psikolojisi üzerine araştırmalar yapmıştır. Buna rağmen, çocuk gelişimiyle ilgili hatalar defalarca tekrarlanmaktadır.

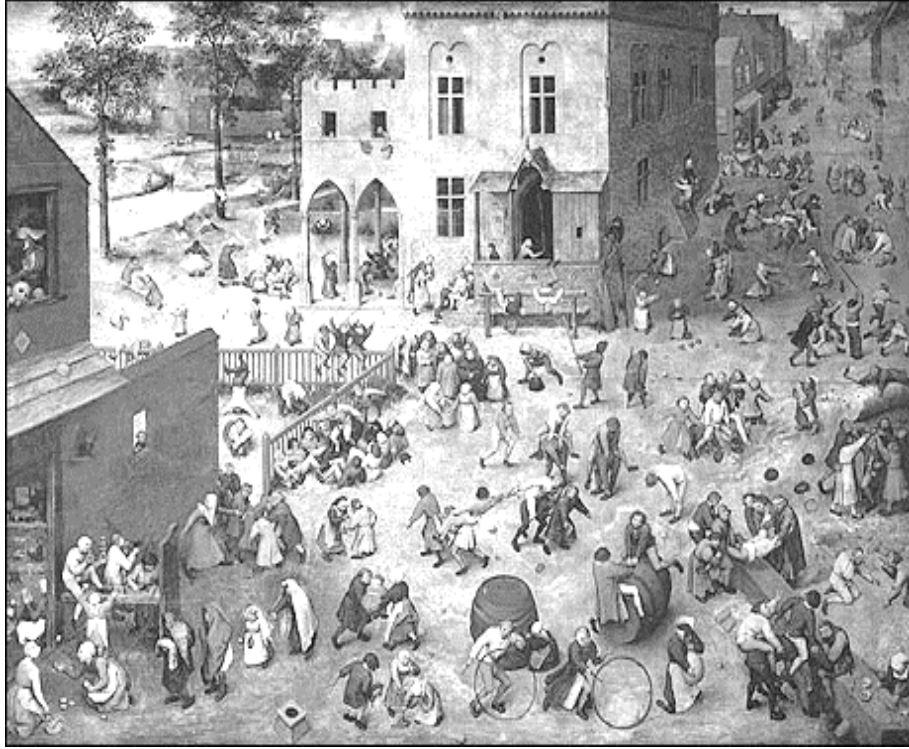
American Institutes for Research'ün 2005'te yaptığı bir araştırma, doğa eğitimi programlarına katılan ilkokul öğrencilerinin fen kavramlarını algılamalarının, şiddetsiz iletişim becerilerinin, problem çözme yeteneklerinin, öğrenme isteklerinin önemli oranda arttığını ortaya koydu. Hotchkiss İlkokulu'nda başlatılan deneyime-dayalı çevre eğitimi programı sonucunda, disiplin olayları iki yılda yüzde 90 oranında azaldı. (Louv 2008). Mantık çerçevesinde düşünülürken, aslında yapılan tüm bu araştırmaların ne kadar yersiz olduğunu idrak etmek hiç de zor değil. Çünkü her insan gibi, çocuk da doğadan ayrılamayacak bir parça, hatta doğanın ta kendisidir. Doğanın çocuğa iyi gelecek bir ilaç gibi bizlere sunulması ise tüketim çağının bir ürünüdür.

Wells' in 2000 senesinde yaptığı bir açıklamasında, yapılan bilimsel araştırmaların; doğanın çocukların yaşadığı travmatik olaylara karşı psikolojik koruma sağladığını, onları avuttuğunu ortaya koyuyor.(Wells2000) Özellikle büyük kentlerde, çocukların zaten hakkı olan doğa; ellerinden alınıp, sonra onlara para karşılığında, özel ekolojik okullar, yanlış tasarlanmış oyun parkları olarak geri sunulmaktadır. Yeşil alanlar ise, rekreatif ihtiyaçları karşılayamayacak kadar azalmıştır.

Hak, hukuken korunan menfaat olarak tanımlanıyor. Bu da bize gösteriyor ki, yazılı olmayan ve hukuk tarafından korunmayan hakların ihlali karşısında, kimse suçlu sayılmayacaktır. Zamanla bu hakların ihlali normalleştiği için, kalitesiz bir yaşam biçimini benimsemiş oluyoruz. Doğa, bugün kendi hakkını savunmadığı için, insan tarafından korunmaya alınmış bir kavram haline getirilmiştir. Bu sebeple, doğanın bir parçası, hatta doğanın ta kendisi olan insan, doğayı kendinden olabildiğince uzaklaştırmıştır. Teknolojinin de gelişmesiyle, insanlık sadece hayatının kolaylaşmasına odaklanmış, yaşadığı çevreyi hiçe saymaya başlamıştır.

Aynı tablo, bugün çocuklarımız için de geçerlidir. Günümüzde onlara, tüm hakları korunmuş bir doğa bile vadedemezken, sayfalarca yazılmış Çocuk Hakları Beyannamesini kabullenerek

tüm görevimizin tamamlandığını düşünüyoruz. Hem de görmediğimiz, gözden kaçırdığımız onlarca haklarını ihlal ederek. Köklerimizi oluşturan Hasankeyf, İllisu Barajı yapıldığında yok olacak. Hasankeyf'in çocuklarına hangi kent belleğinden bahsedeceğiz? Çocuklar, yaratıcılıklarını beslemek için gereken köklerindeki bilgiyi, yok olmuş bir kentten nasıl edinecekler?

Şekil 1 - Pieter Bruegel (1525 - 1569)

Çevreye ve insanlığa güveni olmadan büyüyen çocuklara armağan olarak verilen süslü odaların gerçekten onlara ne ifade ettiğini biliyor muyuz? Güvenlik klübelerinden geçip girdiğimiz evlerimizde, çocuklar ne kadar özgürler? 1525 yılında, Pieter Bruegel tarafından yapılan tabloda 99 tane sokak oyunu bulunuyor. (Şekil 1) Bunların çok azının günümüze aktarıldığını düşünürsek, çocukların artık sokakta oynamadıkları, odalarında, bilgisayarın karşısında sanal bir sosyalliğe günden güne daha da alıştıkları aşikar.

Çocuk Hakları Beyannamesi'nde de geçen ve tüm dünyanın kabul gördüğü bir diğer konuda çocuğa uygulanan şiddettir. Maalesef bu kavram, mecazi anlamıyla çocukla ilgili hemen her konuda karşımıza çıkıyor. Bunlardan biri eğitim sistemin bir parçası olan eğitim binalarıdır. Şekil 2 de, Sinop Cezaevine ait bir fotoğraf görmekteyiz. Şekil 3' te ise, yine aynı coğrafya sınırlarında yer alan ilimiz Rize'de, bir ilköğretim öğretim binası ve binayı çevreleyen duvar

kütlesi yer alıyor. Bu iki fotoğrafa baktığımızda, ülkemizde bulunan bir hapisane ve ilköğretim binası arasında hiçbir mimari farkın olmadığı açıkça görülüyor. Çocukların hakkı olan doğaya, eğitim binalarında da yer verilmemiş, hafta sonları otopark olarak kullanılması amacıyla, bahçeler beton yığına dönüştürülmüştür. Daha da fazlası, günümüzde arsası kıymetli ve doğa ile iç içe olan azınlıktaki okul binalarında, rant amaçlı işlev değişikliğine gidilmekte ve okullar daha tenha bölgelere taşınmak istenmektedir. Çocukların ve gençlerin bu denli doğadan koparılarak eğitildiği günümüzde, ekolojik yaşamın parayla bize geri satılmak istenmesi de gün geçtikçe normalleştirilmiştir.

Şekil 3 - Sinop Cezaevi

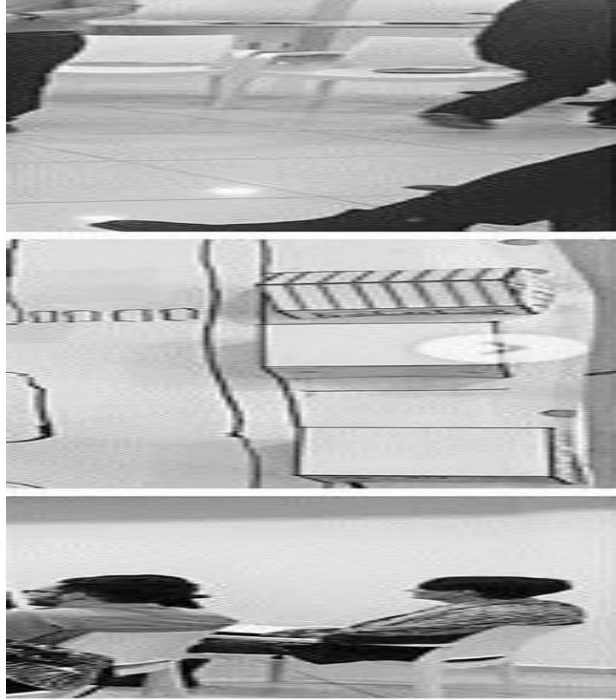

Şekil 2 - Rize'de bir ilköğretim okulu bahçesi

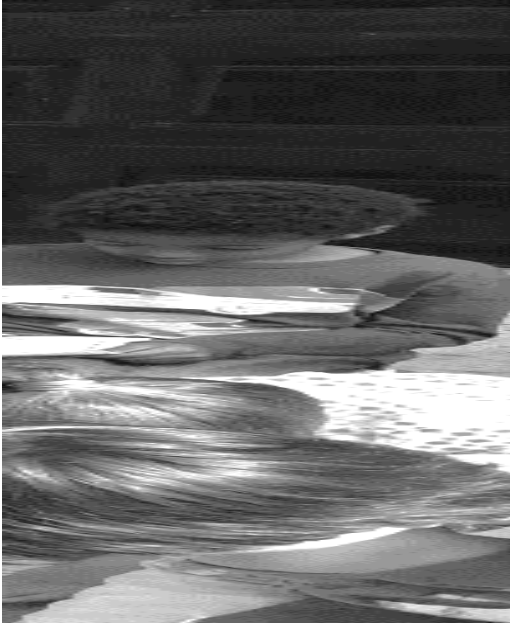
Küçük yaşlardan itibaren çocuklarda yapılı çevre hakkında farkındalık oluşturma amacıyla yapılan çalışmalar, pek çok ülkede kurum ve kuruluşlar eliyle yürütülüyor. Çocuklar için mimari tasarım öğretimi; okul programına kolaylıkla bütünleştirilebilecek bir alandır. Mimarlığın okul programlarında ayrı bir ders olarak yer almasının yerine sanat, matematik, teknoloji, tarih vb. diğer disiplinlerle ilişkilendirilerek verilmesi önemlidir. Bu, çocukların dünyayı bir bütün olarak anlayabilmelerini sağlayacaktır. Aynı zamanda farklı bakış açılarıyla problem çözebileceklerdir (Hanch-Hansen, 2010). Çocuklar mimarlığı ne kadar erken yaşta keşfederlerse, okul bahçesi, oyun alanları ve mahalle gibi kendilerine ait çevreleri dönüştürme şansına sahip olabilir. Çünkü çocuklar içinde yaşadıkları çevreye ilişkin ciddiye alınması gereken eşsiz bir bilgiye sahiptirler (Laaksonen, 2006; Svennberg, 2006).

arKIDect, 2012 yılında Amerika'nın New York şehrinde kurulmuş, çocukların tasarım

Şekil 4 – arKIDect Eğitimci Eğitimi, Genç Hayat Vakfı

becerilerini ve yaşadıkları fiziksel çevreye yönelik duyarlılıklarını geliştirmeyi hedefleyen bir mimari atölye programıdır. Çalışmalar; teorik eğitimin yanında, uygulamaya yönelik, çocukların duyularını, hayal güçlerini, sorgulama yeteneklerini ve kentsel bilinçlerini geliştirecek grup çalışmalarından oluşmaktadır. arKIDect'in çalışmaları, Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşları ile gerçekleştirilmiş eğitmen eğitimleri ve çocuk atölyelerini de kapsamaktadır. (Şekil 4, 5, 6, 7)

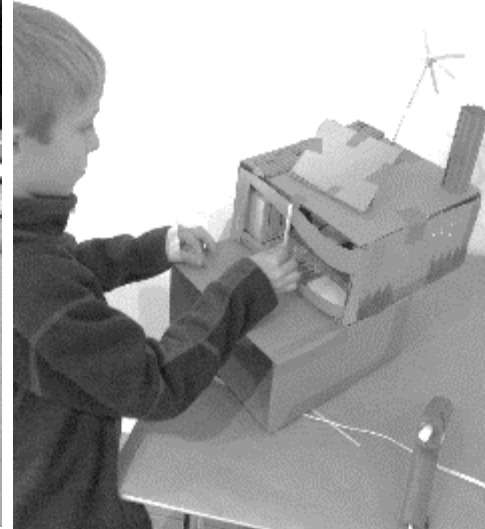
Şekil 6 - arKIDect, Eskiz Atölyesi

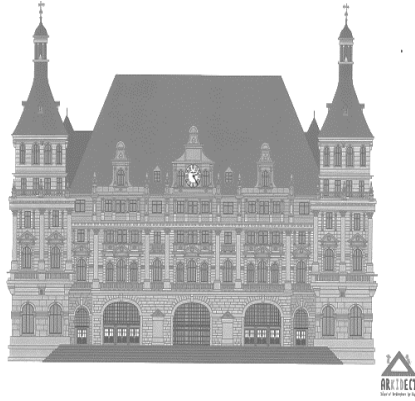
Şekil 5 - arKIDect,Deniz Feneri Atölyesi

Şekil 7 - arKIDect- Herkes İçin Konut Atölyesi

arKIDect'in 2018 senesinde Başka bir Okul Mümkün ile yaptığı bir atölyede, 5 yaş grubu çocuklar ile Haydarpaşa Garı üzerine bir atölye çalışması yapılmıştır. Çalışma çocukların hayal dünyalarının sınırsızlığını gösterse de maalesef hiçbir çocuğun Haydarpaşa Garı ile yaşanmış bir anısı olmadığını ortaya koymaktadır. (Şekil 9)

Şekil 8 - Haydarpaşa Garı, GörSEL: Zeynep Kınalı

Şekil 9 - arKIDect & BBOM, Mimarlık Atölyesi

Bellek, köklenebileceği ve bağlanabileceği somut olan'a, "mekan"a ihtiyaç duyar. Kuşaktan kuşağa aktarılan anılarla yaşattığımız kent mekanları, ortak kimliğin mekanıdır ve toplumsal belleğinin oluşmasında büyük önem taşımaktadır. Bir kent mekana ait anılarımız, duygularımız ya da hayallerimiz olmadan o kent mekanına bağlanmak ve onu koruma, yaşatma duygusunu mümkün olmayacaktır. Halbwachs'a göre bellek canlıdır ve sürekli iletişim içinde varlığını sürdürür. Bu alışveriş duraklarsa veya alışveriş içinde olunan gerçekliğin çerçevesi değişir ya da kaybolursa unutma ortaya çıkar. Sosyal amnezi, toplu bir unutma şeklidir. Peki ya, geçmişi ile bağını kaybetmiş bir kuşak, kaybettiği köklerle bağını tekrar nasıl kurar? Duygu ve anıların transferi ile, yaşanmışlık olmasa dahi, kentsel mirası koruma duyarlılığını oluşturmak mümkün müdür?

2 Kaynaklar

Allan, L. (1968). *Planning for Play*. London : Thames & Hudson.

Bengtsson, A. (1970). *Environmental Planning for Children's Play*. London: Crosby Lockwood Staples.

Bosch, S. (2001). *The Physical Environment in Schools*. Retrieved October 21, 2007, from <http://maven.gtri.gatech.edu/sfi/resources/pdf/TR/Lit%20review2.pdf>

Gur, S. & Zorlu, T. (2002). *Çocuk Mekanları. [Child Places]*. Turkey: YEM Publishing House. Literature Review.

Ministry of Technology Building Research Station.(1966).National Building Studies Research Paper 39 / Children's Play on Housing Estates.London: Ministry of Technology.

Olcar, A.(1998).Toplu Konut Alanları ile Kent Parkları İçerisindeki Çocuk Oyun Alanlarının Karşılaştırılması[comparing playgrounds of housing estate with playgrounds of city parks.] .Unpublished master theses Istanbul technical University,Istanbul,Turkey.

Willams, W.(1958).Recreation Places . New York: Reinhold Corporation Publishing.
www.arkidect.org , 2019

MEMORY AND IDENTITY LANDSCAPES OF SLAVONSKI BROD-POSAVINA COUNTY, THE REPUBLIC OF CROATIA

Darija Perković¹

MA Landscape Architect & PhD candidate in Sustainable Development and Spatial Planning

¹IFLA Europe Vice President Communications

*corresponding author: darija.perkovic@gmail.com

ABSTRACT

Landscape is a memory of history, value of today and a heritage we need to preserve for our successors. Identity and memory landscapes reflect arts, architecture, lifestyle, conflicts, nature, ways of cultivating the land and much more. Historical processes and interactions in landscape are cumulative cultural, historical and natural heritage reflected in the lives of people, communities, nations and/or humanity, creating a (collective) memory and identity of the space. In this context, landscape architecture has an important role in transdisciplinary approach to revealing, understanding and preservation of historical continuum and shaping the future. With that idea in mind, this research was conducted. Through twelve examples, the most important memory and identity landscapes of Slavonski Brod – Posavina County (The Republic of Croatia, Europe) are presented to the international scientific and expert community. The aim was to present the variety of memory and identity landscapes and to give a historically comprehensive overview of heritage sites which date since prehistory to the present. Basic features considering protection policy, surroundings, use, heritage category, physical components, perception, transformations and the role of landscape architects were examined. Research method is based on analytical approach and synthesis of cognition resulting from literature review and field research.

Keywords: memory and identity, landscape, heritage, perception of the place, landscape architecture

1 INTRODUCTION

Landscape is much more than scenery, a frame or a picturesque background. As it is defined by European Landscape Convention (Council of Europe, 2000), it is an area, as perceived by people, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors. Landscape is a memory of history, value of today and a heritage we need to preserve for our successors. **Identity and memory landscapes** reflect arts, architecture, lifestyle, conflicts, nature, ways of cultivating the land and much more. They remind us of pride or shame, happiness or sadness, good or bad. Because of that, historical processes and interactions in landscape are cumulative cultural, historical and natural heritage reflected in the lives of people, communities, nations and/or humanity, creating a (collective) memory and identity of the space. But, landscapes aren't just reflections of the past. They're also contemporary places important for the quality of everyday life and a medium that bears lessons for the future. In this context, **landscape architecture** has an important role in transdisciplinary approach to revealing, understanding and preservation of historical continuum and shaping the future. With that idea in mind, this research was conducted.

Picture 1: Fortress Gračanica, Slavonski Broe-Posavina County, Croatia (Perković, D., 2009)

Through twelve examples, this research presents to the international scientific and expert community the most important memory and identity landscapes of Slavonski Brod – Posavina

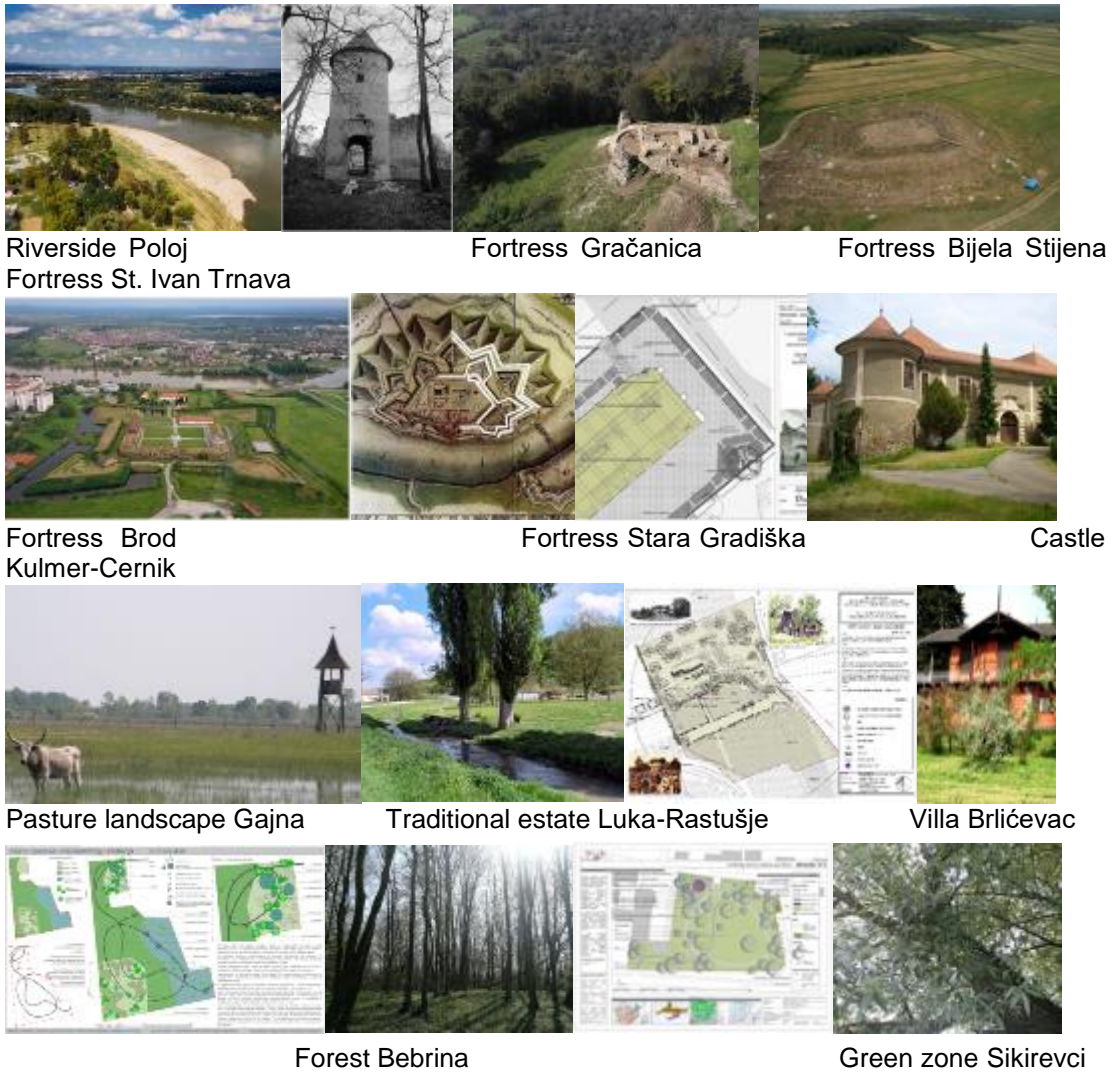
County, The Republic of Croatia, Europe. In order to contribute to revealing, understanding and protection of those sites, as well as to the dissemination of knowledge, the aim was to give a historically comprehensive overview of heritage sites which date since prehistory to the present. Basic features considering protection policy, surroundings, use, heritage category, physical components, perception, transformations and the role of landscape architects were examined.

Picture 2: Fortress Bijela stijena, Slavonski Broe-Posavina County, Croatia (Archives of the Conservation Department in Slavonski Brod, 2019)

Memory and identity landscapes in this research are Riverside Poloj (ancient landscape with remains from the Roman period), Fortress Gračanica (Picture 1), Fortress Bijela Stijena (Picture 2) and Fortress St. Ivan Trnava (medieval landscapes), Fortress Brod, Fortress Stara Gradiška and Castle Kulmer-Cernik (baroque landscapes), Pasture landscape Gajna (ancient agriculture and indigenous breeds), Traditional estate Luka-Rastušje (traditional rural settlement, an inspiration to a famous poet D. Tadijanović), Villa Brlićevac (historic garden and suburban villa, an inspiration to I. Brlić-Mažuranić, a famous fairy tale writer nominated for Nobel Prize in the early XXth Ct.), Forest Bebrina and Green zone Sikirevci (autochthonous ecosystems in countryside). As part of identity and collective memory, presented landscapes (Picture 3) are perceived differently: as reminiscent of turbulent border military events of world history since prehistory to the present, as traces of urban and rural

lifestyle, as landscapes important in art (painting, literature) or as a memory of ancient landscapes and an integral part of ecological identity of area.

Picture 3: Memory & Identity Landscapes of Slavonski Brod-Posavina County, Croatia – A collage (Perković, D., 2019)

2 MATERIALS AND METHODS

Research method is based on analytical approach and synthesis of cognition resulting from literature review and field research.

Through the research on twelve memory and identity landscapes of Slavonski Brod-Posavina County, the context of the site, protection policy, morphological characteristics and transformations, intangible features and the present role of landscape architects were examined. Findings are presented in the next section, as tabular overview (Table 1) according to Basic features, Heritage features, Physical components of the current state, Recognized and valorised intangible components and The present role of landscape architecture/landscape architects.

An assessment of the morphological (original form, transformations, current state) and qualitative (perception, value, significance) features was given as described in the official documentation on registration and protection of those sites (Archives of the Conservation Department in Slavonski Brod, 2019; Law on the Protection and Preservation of Cultural Property, Register of Cultural Heritage of the Republic of Croatia, 2019; Slavonski Brod-Posavina County Spatial Plan, 2018).

In order to reach the basic data about each heritage site, primary and secondary sources (archival material, laws and by-laws, spatial plans, publications, archeological, historical, architecture and conservation studies and projects) were studied (Archives of the Conservation Department in Slavonski Brod, 2019; Perković, D. et al., 2009; Perković, Ž. and Perković, D. 2014, 2015).

To complement the findings with recent photography and field notes, a field study was conducted. Described heritage sites are located in an area of cca 33.200 ha with cca 60 km maximum distance to each other.

3 FINDINGS

Table 1: Memory and Identity Landscapes of Slavonski Brod-Posavina County, Croatia – An Overview

Memory & Identity Landscapes of Slavonski Brod-Posavina County	
Riverside Poloj	Fortress Gračanica
Fortress Bijela Stijena	Fortress St. Ivan Trnava
Fortress Brod	Fortress Stara Gradiška
Castle Kulmer, Cernik	Pasture landscape Gajna & indigenous breeds
Rastušje	Suburban Bričevac
Forest Bebrina	Green zone Sikirevci

A) Basic features

1 Period of origin

2 Policy – Level of formal protection

3 Surroundings

4 Level of usage

B) Heritage features

5 Category

6 Legacy

historical layers

C) Physical components – the current state

7 Morphology

anthropogenic built structures
geomorphological elements (relief, terrain)
vegetation
water elements

8 Transformation - level

without significant transformation
low
medium
high

9 Transformation - cause

man-made changes
nature, time & neglect

D) Recognized and valorized intangible components

10 The perception of the site

secluded physical entity
cumulative physical, natural and cultural value

11 Identity feature
(influencing the behaviour and lifestyle of individuals and society)

12 Sentimental value
(feelings)

13 Multisensory features (sound, smell, colours, refreshments ...)

14 Educational significance

E) The role of landscape architecture / landscape architects (today)

4 RESULTS AND DISCUSSIONS

One of the aims of this research was to present **the variety of memory and identity landscapes**. It was accomplished with described twelve memory and identity landscapes of Slavonski Brod-Posavina County (Croatia) different in surroundings, character and features.

An overview of the current state of the sights is given. Memory and identity landscapes of Slavonski Brod-Posavina County are mostly protected as national heritage due to their historical significance. Natural legacy though present is ancillary and rarely emphasized. Although these sights formally are considered national and/or local identity and memory factors, they aren't treated in such way. Despite having distinct natural and qualitative characteristics, most of them are still perceived as secluded built entity in space, not as landscape. Most of these landscapes are not part of everyday life. They are abandoned and neglected, managed without considering and inclusion of their sentimental value (feelings), multisensory experience and educational role as important development potentials.

The role of landscape architects in planning, design, management practice, protection and education of these heritage sights for decades was mediocre or none, but is becoming increasingly important lately.

5 CONCLUSION

This research can be an incentive and contribution to further discussions on (memory and identity) landscapes considering the perception of the place, finding the best methods and approaches and highlighting the important role of landscape architecture in protection of heritage and bringing people together.

6 ACKNOWLEDGEMENT

The author thanks the Conservation Department in Slavonski Brod (Directorate for the Protection of Cultural Heritage, Ministry of Culture of the Republic of Croatia) and Head of Department Mrs. Željka Perković for providing the documentation and expert guidance for research purposes.

7 REFERENCES

1. Conservation Department in Slavonski Brod, Directorate for the Protection of Cultural Heritage, Ministry of Culture of the Republic of Croatia (2019). Archives of the Conservation Department
2. Council of Europe (2000). European Landscape Convention, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/176>
3. Law on the Protection and Preservation of Cultural Property, Croatia (NN 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18)
4. Perković, D., Turalija, A., Antunović, S., Japundžić-Palenkić, B., Ažman, J. (2009). Villa „Brlićevac“ – Traditional garden as basis and determinant for specific landscape of Brodsko Brdo. *Proceedings Book of the International Scientific and expert conference TEAM 2009 (Technics, Education, Agriculture and Management)*, 324 – 328, <https://www.bib.irb.hr/985724>
5. Perković, Ž., Perković, D. (2014). Medieval and Baroque Fortresses of Slavonski Brod- Posavina County. *Proceedings Book of the International Scientific Conference „Protection of Cultural Heritage from Natural and Man-made Disasters“*, Session VII Conservation and Restoration (Investigation/Analysis, Damage Assessment, Methods and Techniques, <http://chp.nsk.hr/wp-content/uploads/2014/12/Perkovi%C4%87-Perkovi%C4%87-The%20medieval%20and%20baroque%20fortresses%20of%20Slavonski%20Brod%20-%20Posavina%20county.pdf>
6. Perković, Ž., Perković, D. (2015). Fortresses Brod and Stara Gradiška: Development Potentials. *Proceedings Book of the International Scientific Conference „Cultural Heritage – Possibilities for Spatial and Economic Development“*, 538 – 543, http://scitaroci.hr/wp-content/uploads/2017/05/HERU2015_proceedings.pdf
7. Register of Cultural Heritage of the Republic of Croatia (2019), <http://data.gov.hr/dataset/registar-kulturnih-dobara>
8. Slavonski Brod-Posavina County Spatial Plan (2018), http://www.bpzzpu.hr/index.php/dokumenti/cat_view/5-prostorni-planovi.html

ANAHTAR KONUŞMACI

MODERATÖR: DR. OKTAN NALBANTOĞLU

DR. ANA LUENGO ANON

UTA ZORZI

Whose “COLLECTIVE MEMORY” is it?

Uta Zorzi

(Some thoughts about it) by Uta Mühlmann Zorzi, AIAPP, Italy

“Collective memory”
would ask for some kind of

“collective entity”

Definition of “collective”, *adj.*:

“done by people acting as a group” (OxfordEnglishDictionary) or

“shared by every member of a group of people” (CambridgeDictionary) ...

“people as a group” ... “group of people” ...

(Now this is beginning to become interesting ...)

Definition of “group”, *noun*: A number of people or things that are put
together or considered as a unit.

(CambridgeDictionary)

A set of people who have the same interests or aims, and **who organize themselves** to work or act **together**... A set of people, organizations, or things which are considered together because **they have something in common**. (CollinsEnglishDictionary)
A collection of individuals who have regular contact and frequent interaction, mutual influence, common feeling of camaraderie, and who work **together** to **achieve a common set of goals**. (BusinessDictionary)

No, I am not going to define “together” or “common”...

... work together to achieve a
common set of goals.

(Now this is becoming tricky ...)

More definitions of “group”, *noun*:

A Group is basically an assemblage of people. It can be understood as a collection of individuals (two or more), who come together and interact with each other, so as to achieve the objectives of the organization. These are the foundation of an organization. (Business Jargon)

A number of persons or things ranged or considered together as being related in some way. (thesaurus.com)

Any collection or assemblage of persons or things. (dictionary.com)

... Any collection of persons or things ... related in some way.

Just how we define ‘group’ and the characteristics or ideas we use has been a matter of debate for many years.

(What is a group? Article suinfed.org reviewing the development of theory about groups)

... persons ... related ...

- They can be put together or considered ... (by whom? For what purpose?)
- They have something in common ... (don't we all?)
- They have the same interests or aims ... (who says?)
- They work together to achieve a common set of goals ... (set by whom?)
- They organize themselves to work or act together ... (ah, here we have some autonomous action)
- They come together and interact with each other, so as to achieve the objectives of the organization ... (oops, not in their own interest)
- They are a collection of **individuals** (finally)

Individuals related by their

– **individual** – thoughts and ideas emotions and fears
 aspirations and limits hopes and concerns

(related by their lives?)

And that's where we come back to our theme:
collective memory

Let me philosophize some more:

- If any collective entity i.e. group of persons i.e. any number of persons related in some way... are made up of individuals with individual lives, then

there will never be anything else than that many individual memories. In reverse

- If the individual memory of a single person related to other persons' individual memory form a 'group memory', this group's memory can only be a collection of individual memories.

Accordingly

- If people acting as a group bring in their individual memories to form the collection of memories that become 'group memory', by logic a 'collective memory' can only be a larger collection of individual memories.

... and another little bit more:

- "Collective Memory" as in... *shared by any member of a group of people (Cambridge Dictionary)* is a contradiction by this reasoning.

Whereas

- "Collective Memory" as in... *done by people acting as a group (Oxford Dictionary)* is a consequential signification, if people's *acting* is to bring in their individual memories to form a collection. **Consequently**
- The only acceptable acceptance of the term "Collective Memory" is as "collection of individual memories".

When does "Landscape" become part of the game?

I don't know about
landscape yet, but
landscape architects will
join the game right now:

A collection needs to be collected, researched, selected, critically evaluated, filed, conserved and eventually shared.

Who is to collect
the collections of memories?

- Landscape architects have the **responsibility** to collect individual memories, to divide the good from the bad and to select the most significant ones, to decide which memories need to remain silent and which are worth to be shared, and then to evaluate how to preserve or how to communicate them in understandable language. Eventually to enhance them as 'group memory'.

(A hell of a responsibility to do this on behalf of others. And a true challenge for good landscape architecture.)

As landscape architects are we **competent**
to do the job?

What teaching has prepared us for this
task?

The following are some
suggestions of
competences
to include in landscape
education.

This is an open list of skills to be integrated,
without any pretense of knowing it all:

- Thinking. Thinking far and wide, zigzag and diagonally, even aimlessly.
- Allowing for emotions, our own and other's. Learning their language.
- Cultivating dreams. Training on ideas. Building castles in the air.
- Playing without mind. Never ever playing with anybody else's mind.
- Playing. Enjoying to play. Letting others play. Helping others to play.
- Looking. And seeing. Trying to understand. Asking if not sure.
- Experiencing respect, concern, empathy, curiosity, solidarity, responsibility.
- Living and looking at how people live. Noting the common things and the differences. Not judging.

● ...

So much for landscape architects. Now, about landscape:

- Landscape is rich, generous and ready to give. Subject to certain conditions.
- Landscape has no borders, no boundaries, no walls.
- Landscape means dynamic, transformation, marvel and crisis.
- Landscape is today and tomorrow. And all the days after tomorrow.
- Working in and for the landscape means believing in a future.
- Landscape belongs to no one. Landscape belongs to everyone.

- Everyone has their own landscape and their individual landscape memory.
- People's childhood landscape forms their sense of landscape for a lifetime.

Ergo:

- The landscapes of today are our future memories. What we do not do in landscape today will impact on the individual and thus collective memory of tomorrow.
- To build a landscape that will constitute a positive collective memory we have to plan and design landscapes for these single individuals creating their positive future individual memories.
- Planning and designing for people means looking at these single persons, at their individual needs and desires and at their very individual life conditions. It means working to improve the quality of life everyone has a right to.

DAVETLİ KONUŞMACI

MODERATÖR: AHMET CENGİZ YILDIZCI VE BARIŞ IŞIK

NIEK HAZENDONK

THE DEVELOPMENT OF EARLY LANDSCAPE PLANNING IN GERMANY: A COLLECTIVE EUROPEAN HERITAGE AND SHARED HISTORY

Niek Hazendonk

Academy of Architecture, University of Arts, Amsterdam, Netherlands

niek@lovelingpioniers.nl

ABSTRACT

Landscape architecture and planning in Europe has developed in the first half of the twentieth century. The birth of this discipline focused in the Germany of the interbellum and of the Third Reich. Post war landscape planning originated partly in Germany. In Germany we see the broadening of the subjects treated by garden and landscape architecture and the rising of the worked upon scale. Many European countries have received influences out of this realm. This rather unknown history and development is studied and international relations revealed.

Keywords: Landscape planning, History, Germany, Landschaftsanwälte, Plant Sociology, National Socialism.

1 INTRODUCTION

Landscape architecture and planning in Europe has developed in the first half of the twentieth century. The birth of this discipline focused in the Germany of the interbellum and the Third Reich. The so called "Dutch design" for instance bases partly in influences of German landscape planning. Also many other European countries appear to have received influences out of this realm: it is a relative unknown history. Europeans seem to share a common heritage, yet to be unveiled and evaluated. A first survey into this past will be given in this paper. There has been published the last decades quit a lot about landscape architecture in the Nazi era in Germany. Research into the situation in other European countries is less well studied. The same accounts for the relations between these national histories.

2 MATERIALS and METHODS

The extensive literature about the rise of landscape planning in Germany has been studied. The same had been done with the available and less extensive studies on mid-twentieth century garden and landscape architects and architecture or their autodidacts predecessors in other countries. New for this article is the combination and confrontation of German, Dutch and English language texts. Also more insight is gained by archival research in the R. Gardiner archive at Cambridge University Library, the Amsterdam Archive of the Contact

Commission on Nature and Landscape Protection and the Landschaftsanwalte Archiv der Stiftung Naturschutzgeschichte in Konigswinter.

3 FINDINGS

3.1 Early Roots for Landscape Planning and the Romantic and Volkische Component

Nature conservation and landscaping, for many on the first eye innocent disciplines, received a lot of attention in the Germany of the National Socialists. These areas on points also experienced huge and innovative developments in this epoch.

The national socialist ideology was based on biological science. Although the Social Darwinist interpretations of the state of science at the time were warped, biology and the relationship between man and nature was very much in the spotlight with the National Socialists. The Nazis embraced a forward-looking ideology, in which the Nordische Herren Volk, the Germans, had to rise after a fight against Untermenschen as were the Jews and the Slavic peoples. Despite this thought of progress, they were often conservatively inspired by the past or relied on a nature-given connection with the soil and nature. According to the National Socialists the Germans as "Nordische Rasse" would be the only ones to have a great intuitive connection to nature, which would be expressed in their carefully designed and managed landscapes. Other peoples would maintain a much less harmonious relationship with nature and thus even deform their landscapes. Nomadic peoples and races such as the Jews and the Gypsies (Sinti, Roma) had no connection to the place and created deserts and steppes: Kultursteppen. This idea was not new and unique to the Nazis but gradually developed in the German territory in the nineteenth and early twentieth century.

The German nature and landscape protection movement was created in the mid-19th century out of a conservative, romantic and civilisation-critical attitude. Its nationalism is already apparent in the name "Heimatschutzbewegung" (Homeland protection movement). It was characterized by a pessimistic view on urbanization and industrialization and longing for a romantically appointed 'better time in the past' and the preservation of an organic grown landscape with its own culture, the ancient harmonic agricultural landscape. In addition to a negative attitude towards urban life, an anti-modern and anti-Semitic basic attitude was also part of it, at least in the beginning. In parallel, a youth movement was also formed, which was summed up under the name Wandervogel. This consisted mainly of students from the cities, who went on group hikes and mountain walks through the German countryside.

They wanted to separate themselves from the stuffy straitjacket of school and bourgeoisie society, in order to develop their own way of life in the as “wild” perceived countryside. Their ideals included a nostalgic desire for the past, a great appreciation and knowledge for nature and for landscape, the importance of friendship and group binding and the appreciation of popular culture. Many of the members of the Wandervogel later on would play an important role in German nature conservation and in landscape planning.

Many of the ideals of the Heimatschutz were widely distributed by Paul Schultze-Naumburg with his book series: Kulturarbeiten. The factual direction was less anti-modern than that of the early Heimatschutz. The young movement bowed already with the modern developments and started searching for the right regional and functional based appropriated design. Schultze-Naumburg brought the approach into view with opposing good and bad photo examples, a then totally new method. His collection "Die Gestaltung der Landschaft durch den Menschen"(Schultze-Naumburg, 1922) was a first impetus for a landscape-developing approach. These publications were on bookshelves of many experts, such as architects and garden architects, and of higher and middle class people all over Europe.

3.2 Germany and the Racist Relation Man-nature.

Willy Pastor, art historian and Völkisch writer, wrote often, including in “Aus Germanischer Vorzeit” (1907) about the links between the Germans, the nature and the high culture. According to him, the decisive cultural influence came from the North and he was teaching about the Nordic origin of all culture. He also claimed that Germans had a particular sensitivity of nature. He traced this relationship back to the racial selection created by the Ice Ages. He and others felt that the high-quality Nordic art and culture in art history was underestimated and had received too little attention.

With the takeover of power by National Socialism, the search for national identity was given a new dimension in landscape architecture. From 1933 we saw more and more publications with titles such as "the German garden". There were many ways to identify a garden as German. They ranged from a more formal one to a more nature-oriented design. A characteristic German landscape design during National Socialism was mainly a natural design. The ideas of a genetically established relationship between German and nature found its impact in the first half 20th century in several different natural garden concepts, especially expressed in projects and publications by Willy Lange and later by self-made landscape architect Alwin Seifert. The German nature and its connection to nature, in their view, needed a subsequent design of the environment.

Landscape architect Willy Lange published a lot about the Germanhood as a culture bearer of humanity and again about the coherence between race, culture and nature. He was befriended with Pastor and they influenced each other over and over again. Willy Lange

played a central role in Germany in the development and dissemination of the thought of the nature garden. He created a mixture of Humboldt's plant physiognomy, Darwin's survival of the fittest, progress in natural sciences and increasing nationalism and racism. With his natural garden motif, he wanted to gain and strengthen the impression of natural plant communities in his gardens. So it didn't have to be strictly scientifically responsible plant choices. So Lange's nature garden concept was extremely interesting for the National Socialists because it connected scientifically oriented design principles with nationalist and racist ideas about the so-called intimate relationship between the German people, the nature and the landscape. Through Lange garden art thus became a matter of worldview (Weltanschauung).

He wanted to develop a German garden art, in order to emphasize the *Eigenvölkische* as opposed to the International or actually Non-National style. In the end, he was a preparer for the national socialist garden art. This nature garden concept was given new impetus in the phase of the grip of power of the Nazis by landscape architect Alwin Seifert who introduced the concept of the "bodenständiger" Garten (soil-bound garden). He felt that one had to assume the selection of plants that offered the natural German landscape determined by the Ice Ages. Landscape architects as Seifert tried to prove that Germanic tribes had a natural predisposition to the perception of landscape beauty, so for something that had only been discovered by the middle class since the Romantic era as aesthetic ideal. Germanic graves and Thingplaatsen were particularly carefully investigated. Thingplaatsen and new ancestor shrines such as Seelenfeld, Hilligenloh and Sachsenhain are expression above all of *völkischen's* quests for a national Germanic identity. Seelenfeld and Hilligenloh were built in the early 1930s by members of the Tannenbergbund and the Deutschvolksgemeinde, two interconnected *Völkische* groups.

The Seelenfeld shrine, a rectangularly designed site, is located on an original historic Germanic burial hill, in the middle of a heathland. The *Deutsch Volk* were going to bury their dead according to "Gotterkenntnis" rites. The design was of Rudolf Bergfeld, a supporter of the ideas of Willy Lange and the author of "Der Naturformgarten" (1912). The corpse chambers of the Germanic burial mounds were imitated. And for both, the heathland and a regional vegetation were seen as the ideal landscape.

3.3 The Rise of the Landscape School of Wiepking-Jürgensmann

One of the biggest propagandists of these racist reflections on landscaping was Heinrich Friedrich Wiepking-Jürgensmann (later on called Wiepking). From 1934 to 1945 he was the chair holder for landscape architecture at the Landwirtschaftlichen Hochschule Dahlem Berlin. He was the successor of professor Barth who committed suicide, allegedly because of his Jewish background. Wiepking was convinced of the special gift, which the Germans would have long had, to recognize landscape beauty. He tried to prove such by studying

Germanic burial sites, such as hunebeds (dolmens) and burial mounds. This search for the coherence between the then actual German society and prehistoric Germanic tribes reflected itself in the landscaping of national socialism.

In 1934 Reichsführer SS Heinrich Himmler and Alfred Rosenberg, party ideologist, , decided to have set up a Germanized memorial site, the Sachsenhain. The design was by landscape architect Wilhelm Hübotter, a central person in the Wandervogel, friend of Heinrich Wiepking-Jürgensmann. It was a sanctuary in the form of a forest, a Hain, with 4500 stray boulders and planted with regional vegetation.

Berkelmann's nature-oriented designs, Wiepking and Hübotter had to bridge between the ancestors and the current generation, between a prehistoric Germanic past and the national socialist present. Their designs therefore consisted of a design of soil-based planting material (such as oak), use of natural soil-specific materials such as stray boulders and a specific "Germanic" oriented detailing of tombs and tombstones (e.g. runic script). The design approach of the Sachsenhain and the other Thingstätten is later included in the "Landschaftsregeln", specific in the section design of cemeteries and graves,.

3.4 Tüxen and the Plant Sociology

The plant sociology is the science that, based on inventories, determines which plants occur in nature in communities with each other and how these plants and plant communities align with certain soil and water conditions. Plants occur naturally in certain soils and do not occur in others. In the twentieth century, the French Swiss plant sociological school was created, which gained a lot of influence in Germany and also in the Netherlands of the 1930s. Reinhold Tüxen, a German biologist, studied under the founder of the French Swiss school, Jozias Braun-Blanquet, in Montpellier.

Back in Germany Tüxen founded its own research school in Hannover and soon after the takeover of power in 1933 he got a commission of the Nazi Landeshauptmann to map the plant sociology throughout the Region of Hannover and thus establish the relationship between plant and soil. The analogy between the plant community and the Folk Community was obvious. The plant sociology was therefore ideally suited to be integrated into Nazi practices.

At Albert Speer's invitation, Tüxen later was also involved in the planning, design and management of the Reichsparteitagsgelände in Nuremberg. Soil boundness was the starting point. The architecture, urban planning and terrain design followed above all the neoclassical style such as Speer used for government buildings. On the basis of a plant sociological mapping, Tüxen argued, among other things, for planting an oak birch forest. In addition, he recommended planting broom, asp and birch to give the newly created Sturm-Abteilungen'

camp a forest character. The actual landscape design was done by Gerhard Hinz, the assistant of Wiepking.

Wiepking also got involved in the landscaping of the Olympic site and the Olympic village. The site of the actual sports complexes was given a monumental design with architecture of Werner March. Wiepking followed the classicist urban planning with his planting advice. The design of the Olympic village, on the other hand, was that of a garden town. The whole site was modelled to eventually get a sloping natural-looking landscape. The planting was soil-bound and again followed the advice of the Hannoverian Tüxen. To this work Wiepking gave access to the central tasks of the State and to the Nazi party top, including Heinrich Himmler. Also it gave international visibility to the state of the art of architecture and that of garden and landscape architecture. The Portuguese Caldeira Cabral collaborated with the team and used its experience in his famous starting piece the National Stadium in Lisbon (Andresen, 2001).

3.5 Seifert's Landschaftsanwälte and the Autobahn

Karl Schwarz, an anthroposophic landscape architect, started a settler school in Worpswede with courses in bio-dynamic gardening. The aforementioned Alwin Seifert, also hit by anthroposophy, was one of his pupils. Seifert became a leading figure in Nazi Germany, as Germany's greatest advocate of bio-dynamic agriculture, he formed the connection between the anthroposophic movement and the Nazi state and he tried to convince the latter to introduce bio-dynamic agriculture on a national scale. (Reitsam, 2000)

In 1933 Seifert received the order of general inspector Fritz Todt to accompany the development of the German Autobahn landscape. He started a working group of some 30 so-called Landscape Lawyers (Landschaftsanwälte) who took over the landscaping of the Autobahn system. They brought in the following elements in the road construction process: curved "natural" lanes, native plantations of the roadsides and flowery road sides consisting of native vegetation, a regional architecture of the utility buildings, road restaurants and construction works, a bio-dynamic treatment of the upper soil and compost for road planting and finally an offer of organic meals in the road restaurants. (Reitsam 2000, Zeller, 2007)

Seifert also had plant sociologists in his group under the supervision of Reinhold Tüxen to give them advice on the choice of native German plant species, all this entirely in accordance with the Blut und Boden paradigm. This was the big step for Tüxen to acquire a central position as an ecological advisor to the Nazi top. Almost all landscape architects of the Landschaftsanwälte were connected to the Heimatschutz movement and originated from the German youth movement Wandervogel. The majority were in circles of or were even a member of the Anthroposophical Community, which promoted biodynamic agriculture and other elements of Lebensreform. The Landschaftsanwälte thus formed a close group of spiritual like-minded people. Alwin Seifert was appointed Reichs-landschaftssanwalt by Todt

in 1940 and he was able to write his book "Im Zeitalter des Lebendigen, Natur-Heimat-Technik" (Seifert, 1941), a compilation of his articles from the 1930s. The book is considered the successor of Naumburg's "Landschaft" book from the series "Kulturarbeiten". Seifert also militantly opposed drainage of wetlands, cultivating new land and regulating rivers. The mechanistic approach in his opinion had to be replaced by a holistic approach to Germanic man and nature.

The results of the work of the Landschaftsanwälte and the Wiepking School were proudly presented to the international professional community at the international garden architecture conferences in Berlin (1938), and Zurich (1939). Also there were exchanges at road construction congresses in Germany and elsewhere. The broadening of the profession to for example infrastructural projects thus became admired and known to the European colleagues (Imbert, 2007).

Others Europeans like Inger Wedborn travelled to Germany where she studied under Heinrich Wiepking-Jürgensmann at Berlin-Dahlem in the 1930s, followed by a practice period at Alwin Seifert's office working on landscaping projects during the construction of the Reichsautobahn. After returning to Sweden, Wedborn started to work with the landscape architect S. Hermelin, Two Dutch foresters, Diemont and Sissingh, collaborated around 1937 with Tüxen at the inventories of the highway landscape. After the war they were key persons for the introduction of plant sociology into Dutch nature conservation and landscape planning. An impacting case for the development of European landscape architecture was also the before mentioned Francisco Caldeira Cabral, also student to Wiepking. He went back to Portugal before the war and became the founder of Portuguese modern landscape architecture head of Lisbon school and after the war even one of IFLA's presidents.

The Nazis sought economic independence, self-sufficiency and sufficient living space (Lebensraum) to provide for their Herrenras all the resources, especially food. Bio-dynamic agriculture promised this independence of external or artificial, high energy consumption and fertilizers. Apart from that more practical reason, inspired by esoteric ideologies some Nazis were enthusiastically about external agricultural colonization. Especially Rudolf Hess, Heinrich Himmler and Walter Darré (minister of agriculture), formerly members of the Artamanen, belonged to this group. After the disappearance of Hess to Britain (1941), all propagandists of bio-dynamic agriculture hid behind the term "Lebensgerechte Landwirtschaft" (life-adapted agriculture).

Before the invasion of Poland, the Landscape Lawyers worked on the Westwall, the western line of defense, using their landscape and design knowledge. Later, they expanded their work ground to camouflage and reconnaissance on all battle fronts including the Atlantikwall. In this work and in the implementation of self-sufficient allotment gardens for the Wehrmacht and the SS, they used their biodynamic (composting) and horticultural knowledge. (Hopstock,

2015) They were also involved in several of the herb and allotment gardens in the SS work camps.

The Tüxen biologists and the architects of Seifert also joined the illustrious company of Otto Schulz-Kampfhenkel, who started an innovative reconnaissance unit, the Forschungsstaffel z.b.V. with which he created for the German armies in North Africa, Russia and finally, throughout Europe ground interpretations for their manoeuvres and he could also advise on a thoughtful camouflage and landscape integration of their lines of defense (Flachowsky, 2011).

3.6 Regional Planning, Landschaftsregeln and the General Plan Ost

Landscape ideas that developed from the Enlightenment during the period of the Landesverschönerung relived during the era of national socialism. This happened when it became a goal to create a renewed landscape for Germans in the occupied or recaptured areas of Poland and the rest of Eastern Europe.

Hitler's experience with food shortages in World War I and the Dagger stab myth led to his determination to make Germany self-sufficient for food. To this end, he wanted to conquer Lebensraum in the East. The net effect of the therefore drawn up secret General Plan Ost would be to ensure that the conquered areas would become suitable for the German people and would be useful for the Reich's food production. (Collingham, 2013) Detailed plans for the conquered areas were designed by leading planners such as landscape architect Heinrich Wiepking, Erhard Mäding, the famous geographer Cristaller and agricultural professor Konrad Meyer, who all worked for Himmlers' Reichs-commissariat for the Strengthening of the German Nationality. (Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums (RKFDV))

Cristaller developed the geographical theory of Central Places already before World War II. This theory was the basis for both the General Plan Ost, as well as for the Dutch Polder plans (especially for the Dutch Noordoostpolder) and even, how bitter ironic, after the war for the entire spatial planning of the new state of Israel (Plan Sharon, 1948).

Erhard Mäding, one of the proclaimators of a national socialist look at landscape, wrote in his book "Landespflege" (Land Care) (Mäding, 1942), that landscape design and care would become the most decisive cultural tasks of today's world. For the design of this National-Socialist-German landscape, landscape rules (Landschaftsregeln) were developed under the supervision of Reichsführer SS Heinrich Himmler. These "landscape rules" acquired almost legal status under the title "The design of the landscape in the incorporated eastern regions" (Die Gestaltung der Landschaft in the eingegliederten Ostgebieten). Although the texts contain a number of passages that pick up practical matters, the "landscape rules" mainly

reflect an authoritarian planning ideal and a distorted landscape concept associated with NS issues of kind and race. They accept, as a given, the racist idea that Germans were characterized by a blessed harmonious relationship with nature as opposed to the relationship of other peoples with nature. The rules also include a superficial but modern approach to landscape analysis and untenable ideas about the use of native plants. Heinrich Wiepking summarized the whole in a landscape design manual, the *Landschaftsfibel* (Wiepking-Jürgensmann, 1942).

3.7 The Aftermath and Follow-up.

Fortunately, it never got that far. The Millennial Empire collapsed before the landscape planning could be implemented. With the start of the thinning of the population, the *Endlösung* and the *Hungerplan* had unfortunately already begun to horrify the world.

After the war, the human network of landscaping and nature protection in Germany quickly scribbles up again. Leaders from landscape architecture and planning again would have crucial positions within a few years. Wiepking became professor of Landscape Planning in Hannover and Seifert got a position at the University of Munich. Meyer and Mäding have been in custody for several years because of their membership of the SS, but were also quickly rehabilitated after release. De facto there is a high degree of continuity in the individuals as well as in their ideas on landscape and nature before, during and after the Third Reich. (Zutz, 2009) Their mindset consists of a mixture of modern and conservative views, approaches and techniques. Unlike in most other countries, these ideas were unfreshly linked to their racist and nationalist views with the German Volk.

A network of former *Landschaftsanwälte* remained active for decades and was extended with new and international members, such as Roelof Benthem, landscape planner of *Staatsbosbeheer* (State Forestry Service) from the Netherlands (Andela, 2000) and Porcinai from Italy. As a consequence, there was a spread of their modern thoughts all over Europe, especially to the Netherlands, Belgium, Italy, Portugal and France. This took place via Cabral the godfather of Portuguese landscaping (Andresen, 2001), via Pietro Porcinai, the Italian modernist (Treib, 2017) and by designers in former Vichy-France. René Pechère for his part had been war prisoner and under the protection of Seifert and Mattern could work on the highways, direction Belgium, and got acquainted with the German ideas on landscape (Daneels e.a.) . Seifert gained world fame in the 1970s with his book on "Gardening without poison" which is spread in many languages (Seifert, 1971). Also a knowledge transfer happened through former students, via the plant sociological school of Tüxen and over networks around the youth movement, such as the European Working Group for Landscape Husbandry of Rolf Gardiner.

4 RESULTS and DISCUSSIONS

It has become especially obvious that the shift in scale from the garden to the landscape, the broadening of the tasks for landscape architects and the use of autochthonous plant selection according to plan sociology and of bio engineering techniques were first broadly used by the German generation landscape experts that lived and worked during the twelve years of the Millennial Empire.

The above studies and findings show that in the development of modern landscape planning the German practices during Weimar and Nazi eras played a decisive role. Much is still unknown and should be more deeply investigated, especially by cross national archival studies.

5 REFERENCES

- Andel, G. (2000) *Kneedbaar landschap, kneedbaar volk*. Thoth.
- Andresen, T. (2001) *Francisco Caldeira Cabral*. LDT (Landscape Design Trust) monographs.
- Collingham, L. (2013) *Taste of War: World War II and the Battle for Food*.
- Daneels, K, De Block, G. & Notenboom, B. (2017) *The Garden Territory: René Pechère, the Service of the Green Plan and the influence of the German Autobahn on the Belgian Highway Project* in: Conference: Creation/Reaction. ECLAS conference 2017.
- Flachowsky, S., & Stöcker, H. (Eds.). (2011) *Vom Amazonas an die Ostfront. Der Expeditionsreisende und Geograph Otto Schulz-Kampfenkel (1910–1989)*. Böhlau Verlag.
- Hopstock, L. (2015) *Building landscapes to live in: Hermann Mattern (1902-1971)* Ph.D. thesis.
- Götz, A., & Heim, S. (2003) *Architects of Annihilation: Auschwitz and the Logic of Destruction*. Princeton University Press.
- Gröning, G. *Ideological Aspects of Nature Garden Concepts in Late Twentieth-Century Germany* in: Nature and Ideology: Natural Garden Design in the Twentieth Century, ed. by J. Wolschke-Bulmahn, series Dumbarton Oaks Colloquium on the History of Landscape Architecture, 18 (Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1997), pp. 221-48
- Gröning, G. *Teutonic Myth, Rubble, and Recovery: Landscape Architecture in Germany. in The Architecture of Landscape, 1940-1960*, ed. by Marc Treib (University of Pennsylvania Press, 2000), pp. 120-53
- Gröning, G., & Wolschke-Bulmahn, J. *Zum Verhältnis von Landschaftsplanung und Nationalsozialismus. Dargestellt an Entwicklungen während des Zweiten Weltkriegs* in den "eingegliederten Ostgebieten. in Naturschutz hat Geschichte, Eröffnung des Museums zur Geschichte des Naturschutzes, Fachtagung 'Naturschutz hat Geschichte', ed. by Stiftung Naturschutzgeschichte, series Veröffentlichungen der Stiftung Naturschutzgeschichte, 4 (2003), pp. 163-91
- Imbert, D. (2007) *Landscape Architects of the World, Unite!* In JoLA - Journal on Landscape Architecture 2(1):6-19
- Mädig, E. (1942). *Landespflege*. Deutsche Landbuchhandlung

- Reitsam, Ch. (2000). *Reichsautobahn im Spannungsfeld von Natur und Technik*. Diss. TU München.
- Schultze-Naumburg, P. (1916) *Kulturarbeiten. Die Gestaltung der Landschaft durch den Menschen* Band 7,8,9 München: Callwey
- Seifert, A. (1941). *Im Zeitalter des Lebendigen, Natur-Heimat-Technik* Häffner & Calwey.
- Seifert, A. (1971). *Gardening and Plowing without Poison*.
- Treib, M. (2000) *The Architecture of Landscape, 1940-1960*, University of Pennsylvania Press
- Treib, M. (2017). *Pietro Porcinai and the Landscape of Modern Italy*. Electa
- Wiepking-Jürgensmann, H.F. (1942). *Die Landschaftsfibel*. Deutsche Landbuchhandlung.
- Wolschke-Bulmahn, J. *Auf der Suche nach Arkadien: zu Landschaftsidealen und den Formen der Naturaneignung in der Jugendbewegung und ihrer Bedeutung für die Landespflege*, series Arbeiten zur sozialwissenschaftlich orientierten Freiraumplanung, 11 (Minerva, 1990)
- Wolschke-Bulmahn, J. *The Nationalization of Nature and the Naturalization of the German Nation: "Teutonic" Trends in Early Twentieth-Century Landscape Design*. in *Nature and Ideology: Natural Garden Design in the Twentieth Century*, ed. by Joachim Wolschke-Bulmahn, series Dumbarton Oaks Colloquium on the History of Landscape Architecture, 18 (Dumbarton Oaks, 1997), pp. 187-219
- Wolschke-Bulmahn, Joachim (2009): *Gärten, Natur und völkische Ideologie*, in: Hering, Rainer (Hg.), *Die Ordnung der Natur. Vorträge zu historischen Gärten und Parks in Schleswig-Holstein*, Veröffentlichungen des Landesarchivs Schleswig-Holstein, Band 96, S. 143-187
- Wolschke-Bulmahn, J. & Gröning, G. (1991). *The Ideology of the Nature Garden. Nationalistic Trends in German Garden Design during the Early 20th Century*. College Art Association 79th Annual Conference, Washington D.C., February 21-23, 1991, Abstracts and Program Statements, New York, 89
- Zeller, Th. (2007). *Driving Germany. The Landscape of the German Autobahn. 1930–1970*. Berghahn Books.
- Zutz, A. (2009) *Wege grüner Moderne: Praxis und Erfahrung der Landschaftsanwälte des NS- Staates zwischen 1930 und 1960*. in *Vom Dritten Reich zur Bundesrepublik: Beiträge einer Tagung zur Geschichte von Raumforschung und Raumplanung*, ed. by Heinrich Mäding and Wendelin Strubelt, series Arbeitsmaterial der Akademie für Raumforschung und Landesplanung (AKL), 346 pp. 107-48

DAVETLİ KONUŞMACI

MODERATÖR: YASİN OTUZOĞLU

HERBERT DREISEITL

RESILIENT, REGENERATIVE AND BEAUTIFUL – COLLECTIVE MEMORIES FOR THE FUTURE

Herbert Dreiseitl

Überlingen, Germany hd@dreiseitl.de

ABSTRACT

History is great and ancient architecture is more than just a destination for tourists and a source for income and economic wealth. We still do often see our past as a window into a museum without relevance to our stressful modern times. But today's landscapes and urban structures are the direct outcome of our thinking and behaviour in history as we did create today's opportunities and challenges. To make a change for better we must include this collective memory as a baseline. What makes Urban Landscapes and Blue-Green sensitive architecture successful in today's context of social challenges such as mental health, depression, conflicts of generations and ethological groups but also in environmental topics such as, rapidly changing extreme weather conditions with increasing events of heavy precipitation and periods of heat and absolute droughts?

Keywords: blue-green infrastructure (BGI), urban landscapes, architecture

1 INTRODUCTION

Today, our environmental challenges are embedded and linked with rich historical context and stories. It relates to how we have been creating and building our environment and cities. Collective memories should allow all of us to reflect and ponder on what we have lost, what are the wrong decisions that we have made and most importantly, what we could do better in the future for our environment and planet.

Most cities are not prepared to withstand storms and extreme weather conditions we are facing at present and in the future. With rapid urbanisation and the loss of nature, the intensity of superstorms, cloudbursts, rise in sea-level, countered by heatwaves and droughts will increase these challenges. It is a fact that climatic changes are speeding up and the impact on cities, urban regions, and industries is getting more stressful. It is a situation that we should not overlook and deny.

There is a collective memory in historic agriculture but also in settlements, towns, and cities. It was often the spaces and landscapes in between the building we have overseen and forgotten for a long time. But this “in between-spaces” is often the informal-landscape, the foundations for food security, social life, democracy and the arena for culture and diversity.

Are these in-between-spaces and informal landscapes the future and instruments to make our cities more resilient and liveable? If so, what are the perspectives and solutions do we have, and what can we offer today and for future generations? It seems that we ought to be bolder and invent better environments for industrial sites, for circularity in production, housing, mobility, and living. A central focus is water and green as the most affected elements but also the possible medicine for cities and industrial sites as blue-green infrastructure.

Many studies and cases showcased that open spaces and urban landscapes could contribute to balance extremes; however, it could only work when Blue-Green infrastructure (BGI) network comes into play in this integration. This is where conflict arises where there is a competition of functional spaces in permanent denser urban areas. It seems we have all the technology and knowledge available today, however, there is still a lack of priority.

In times of short turn investments and quick return interests, we need a better logic with clear and good arguments to allow Blue-Green an opportunity to be suitable and integrated holistically. Therefore, the common sense and public voices must be heard and the engagement of people, good governance and politically empowerment with more circular capital investment is extremely crucial. As cities are foremost for people, the added values like the biophilic effect ought to be revealed. To win the battle of space and prioritize landscape in dense cities we need to describe, quantify and argue such topics such as the value of beauty and public involvement in the debate with fresh fluid thinking.

2 WATERSCAPES ARE MEMORY LINES

2.1 Water connects the past with the future

The beautiful phenomenon of water always surrounds us. Morning, evening and day colours are always influenced by the presence of water, the drops in the air refracting the light. Though frequently regarded from a perspective of physic, we should always look upon water as an art form, a poem or even a memory. We need to understand the wisdom of what water means in life and how it supports us.

When we look at what water is, we always see reflections, or what water does. We can only see water in different places: as when it is frozen hard like stone or when it is a weightless vapour in the sky. We can therefore never see water itself.

Water in nature is certainly an element that integrates a lot of things. It is an artist, landscape architect and engineer in a certain way. No matter where we look, our landscapes – the shapes and forms – are very much influenced by water. Water is the ultimate landscape architect. We always see the borderlands between air and water and the shapes that water leaves behind such wave patterns in the sand after the tides have gone out. Varied and dynamic, water is always changing, it lives in the beauty and artistry of little details such as a falling raindrop. The magnified structure of water even resembles the early forms of life itself. Water has an inherent way to move, and it is always searching its' way around barriers.

Şekil 1 - Water Phenoma in the Gelsenkirchen cooling tower, Germany

Şekil 2 - BUGA 1997, Entrance Nord, Gelsenkirchen, Germany

Şekil 3 - Toppilansaari Park in Oulu

Şekil 4 - Toppolansaari Park, Recycled steel sheeting, a wind-powered rotating light and mist, constructed on site by local contractor

Şekil 5 - Water-traces in Hannoversch Münden

Şekil 6 - Hafen Offenbach, Frankfurt, Germany

3 THE ART OF INTEGRATING TODAY WHAT WE NEED FOR TOMORROW

3.1 Liveability is an ever-changing percept

We are making liveable cities for people — in order to support their ability to have a better quality of well-balanced life in a sustainable way we must be conscious of people’s physical and social requirements. Additionally, we must be mindful that liveability is an everchanging precept. It depends on people’s perceptions and expectations and is significantly different from culture to culture, but basic elements are similar in all ethnic groups and regions We must be aware liveability is an ever-changing precept. It depends on people’s perceptions and expectations and is significantly different from culture to culture, but basic elements are similar in all ethnic groups and regions of this world. As a general idea, however, health and liveability are understood at three levels:

- ✦ The *physical* level in which we can provide infrastructures, medicine if needed and technical excellence
- ✦ The *social* level in which we can develop and increase social knowledge, provide space for interaction as by public participation, and influence good governance
- ✦ The *cultural and mental* level in which we can provide care for beauty, inspiration and contribute to cultural identity

3.2 Nature may have some answers

In much of the world today, space in cities is scarce. With growing populations and new demands for workspace, production, mobility, and recreation, cities are fighting for shrinking land resources. The losers in this battle for urban space are foremost the soft and unspoken voices with smaller budgets: protagonists of green spaces, common ground, and the environment. Inflexible urban structures and missing connectivity cannot cope with the dynamic forces of change, the almost unpredictable rhythms of the environment, and the socio-economic and political trends that affect society. The nature of change is itself changing.

Still, the biggest challenge to health and liveability is the pace of urbanisation taking place in the world today. It is incredible that, within our generation, cities now host more than half of all mankind; and soon it will be two-thirds. Looking at the challenges of pollution, climate change, end of resources, loss of biodiversity, etc., the real battle of this planet is connected to human consumption and lifestyles. In relation to the climate crisis, an example In this context cities are increasingly important as drivers of change; decisions on how we will live and survive will be taken in cities. Urbanisation has created enormous problems, but it might also be the key to solutions.

Looking back to history and picturesque memories, people gathered in villages and towns to seek protection against nature and enemies, to share and divide work equally and be more efficient in production and service processes, to give solidarity and help each other, physically and mentally. The specialisation of professions, craft workshops and industrialisation were possible only because of urbanisation. The creation and development of art and culture were strongly connected to cities where people could gather to find inspiration and independence. The Italian renaissance cities, for instance, were the epicentres of transformation, where innovators like Leonardo Da Vinci gravitated.

In contrast to natural living systems, the built urban so-called grey structures seem to be much more inflexible, miss contextual connectivity and cannot cope with the dynamic forces of change, the almost unpredictable rhythms of the environment and the socioeconomic and political trends that affect society. Probably the biggest challenge and dilemma in megacities today is their missing resilient capacity to adapt to all the changing conditions like climate extremes, sea-level rise, lack of resources; but also, socio-economic and cultural changes in the human nature are effecting the demands on the built forms. As the nature of change itself is changing, inflexible systems can never cope, as they are limited and certainly not healthy.

So, why do landscape and water topics as Blue-Green Infrastructures (BGI) matter and what could be rediscovered as a role model for future cities? Nature may have some of the answers.

3.3 The DNA for a Healthy and Resilient Urban Development, Blue-Green

4 Infrastructure (BGI)

By drawing a comparison between structures in the natural environments and in urban settings, a significant difference could be seen. Nature works on principles of flexibility and resilience, a dynamic reaction and balance to any event, from a soft change to an unexpected disaster. Given the enormous impact of, say, a flood on soils, hurricanes on forests, and avalanches or volcanoes on mountains and hillsides, it is incredible how quickly ecosystems adapt to new conditions. Over time, one hardly recognises the impact of the disaster; only experts with domain knowledge can tell the difference. This flexible and dynamic response of ecosystems is unique, and some lessons can be learned from this in the design of urban settings.

Şekil 7 - Tanner Springs Park, Portland, Oregon. The park is a blue and green oasis for the Pearl District neighbourhood

Blue-Green Infrastructure (BGI) is an approach to urban design that relies on natural elements (flora and water), which are deployed in strategic ways. However, BGI is not yet properly understood in its true function and value to a city and its inhabitants. But it is the backbone for liveability and urban health, a repository of resources that balances and stabilises life processes. And it is the basic element to enhance biophilia.

The latest study published in “The Lancet Child & Adolescent Health” journal and produced by researchers from the World Health Organization (WHO) stated that adolescents worldwide are not sufficiently physically active. 4 out of 5 teenagers worldwide are not getting enough exercise. Data have clearly shown that on a global scale, girls are less active than boys. The cause of being physically inactive could include, adolescents are obsessed with their digital devices where they spend more hours on their mobile phones through social

media, watching the television or playing video games instead of being active outdoors. Furthermore, increase usage of "passive" modes of transport and urbanization which resulted in environmental factors may also discourage people from participating in physical activity. These factors are associated with declining physical activity levels which is a pressing and concerning issue. If it prolongs it could cause serious health effects on adolescents when they grow older.

Additionally, personal health and the frame conditions for a satisfying and healthy living are gaining much attention on relevant topics through public awareness and global research.

"Cities makes us Sick". For a long time, this was an unquestioned statement and we might think the countryside has better health conditions particularly regarding air pollution, or noise exposure, however, studies have shown that it is not certain. The average life expectancy in the metropolis and city-state Singapore, for example, is exceeding 85 years as the latest UN studies have stated. That's one of the longest lifespans globally.

We cannot easily measure, count and quantify the value of BGI to urban structures, not in the way that we are able for hard forms of engineered infrastructure. BGI can never be a prefabricated décor that is countable, statically determined and never changing. Vegetation is in a permanent state of evolution, responding to daily rhythms, seasonal changes and the many stages of aging and renewal. All phases coexist in a living system. In a natural forest, this process of renewal takes place all the time; life and death coexist. It is a healthy resilient living system.

Whatever the scale and dimension of the development, BGI fundamentally connects people with their environment. Without water systems and green structures (and their proper management), there is no foundation for long-term sustainability. It is the DNA for any healthy urban development, the medicine to keep cities alive and vibrant. Lastly, the character of a place is its gestalt. It might be one of the most important factors for any human settlement, a key ingredient in liveability. Blue and green elements offer a platform for human interaction and place-making.

Şekil 8 - . Interaction with the river, Bishan – Ang Mo Kio Park, Singapore

4.1 In what ways does BGI offer Resilience and Liveability?

A fast-growing urban sprawl continues to cover the surface of the planet with asphalt and concrete. Instead of slowing down rainwater run-off, holding it back, and avoiding concentrations, this type of development results in large quantities of water collecting at the same time and place. These are conditions for urban flooding. There are other consequences to this question of water conveyance: urban streams often lack water in dry periods. As a result, temperatures rise, and oxygen is low; natural habitats die, and fish and plant life suffer. BGI can mitigate these conditions, creating natural corridors that are highways for biodiversity.

UN statistics show that 60 percent of the world's cities today will face water shortages by 2025. Ironically, many cities across the globe will also experience, in parallel, the devastation of floods. Flood and drought will happen more frequently, adversely affecting food production, water security, energy, mobility, and public health. There is a trend of a

“too much at one time, too little at other times”.

Şekil 9 & 10. Water Sensitive Urban Design (WSUD) During dry and wet periods
Şekil 9. (Left) Scharnhauser Park, Ostfildern, Germany
Şekil 10. (Right) Bishan – Ang Mo Kio Park, Singapore

Şekil 11 - Bishan – Ang Mo Kio Park, Singapore

BGI has a significant impact on microclimate. Without blue and green, there is no filtration of air, and no holding back of microparticles (wind-blown dispersal), resulting in higher dust concentrations that contribute to unhealthy environments. Research in the city of Hamburg showed clearly that in city centres with less green and water-bound surfaces, the concentration of dust particles is significantly higher. Streets with trees have less dust than streets without trees and planted greens. According to the World Health Organisation (WHO) estimates, 7.1 million people died in 2012 as a direct result of air pollution. In most parts of the world built urban fabric is not only growing, but it is also appropriating natural landscapes. This might not be a problem were it not for the way we design or engineer these urban settings. The fragmentation that occurs simply cuts the breath out of the living environment. The growth of a city and its impact on the surrounding countryside are therefore important considerations.

In most parts of the world, built urban fabric is not only growing, but it is also appropriating natural landscapes. This might not be a problem were it not for the way we design or engineer these urban settings. The fragmentation that occurs simply cuts the breath out of the living environment. The growth of a city and its impact on the surrounding countryside are therefore important considerations.

Şekil 12 - Aerial view of Tianjin Cultural Park, China

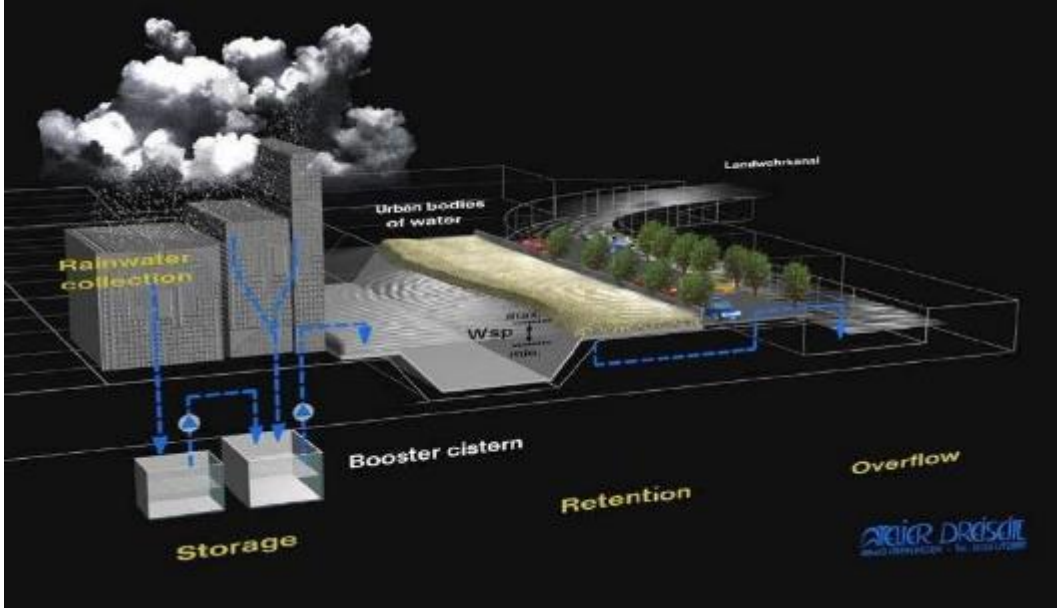

Şekil 13 - The urban pond system in Tianjin Cultural Park acts as a buffer against storms while cooling down the site and offering picturesque waterfront views for visitors

Şekil 10 - Potsdamer Platz, Berlin, Germany

Şekil 11 - Rainwater Management System in Potsdamer Platz, Berlin, Germany

There are many questions to be answered about the considerations and integration of BGI into cities. What functions and qualities must these spaces fulfil today and in the future? How can we create living systems that save natural resources; filter, clean and regulate water supply; balance temperature; produce good air, and increase natural habitats? What are the basic principles, processes and methods to integrate BGI in cities of today and in the future?

These questions must extend to the search for strategic policymaking tools and good governance structures. Detailed knowledge about Blue-Green living systems, and materials and integrated technologies ought to be developed. Experts must be called in during the early stages of the project, and more importantly, be taken seriously. Urban landscape architecture should have a higher priority in development and should not be seen as a by-product.

4.2 BGI and Beyond

Blue-Green Infrastructures are most often located in the public realm and therefore at the forefront of public awareness. In vibrant cities, we can all see and experience how space is getting tighter and that there is a growing competition between functions, programs, and jobs. Better ways of sharing and multi-functional structures need to be developed. Increasing density is forcing us to come up with a better understanding and ways to better quantify the values that give even higher priority to Blue-Green systems. As many studies have shown, doing nothing is more expensive in the long run and will generate many problems for future

generations. The issue is not only how to avoid floods but how to create healthier environments that provide better air quality, food security, and biodiversity. In this way, increasing density will help us focus on a more holistic and integrated approach to Blue-Green Infrastructures, with the aim of sharing spaces with different functions. This, in turn, necessitates that we overcome disciplinary boundaries and better integrate all design and planning processes.

Any development and planning of projects play a part in affecting people and community, therefore it is essential to develop public engagement and society building strategies. Liveability is contingent on likeability, the making of stronger emotional and spiritual connections. To give hope to denser growing cities, it is necessary to create partnerships that balance the needs of people and the environment within urban landscapes in a more respectful way. It seems we have all the technology and knowledge available today, and yet there is a lack of implementation. There is a discrepancy between what designers and engineers could create with what governments can activate in reality. We cannot afford this dilemma in the future. The growing interest and influence of urban regions and cities are visible in the increasing number of conferences, symposiums and mayor events. More importantly, cities are no longer discussed in simple mechanistic terms, but seen as drivers of change towards greater liveability.

Ultimately, BGI supports biophilia – people’s affinity with nature – as it reconnects people with natural forms, elements, and processes that have major benefits for human willingness to protect nature. It is a key to life satisfaction, for happiness and to have the courage for change and see hope in the future.

More than ever, we need today's cities that put nature first in its design, planning and management; cities that recognize the essential need for daily human contact with nature as well as the many environmental and economic values provided by nature and natural systems (Beatley, 2011).

5 ACKNOWLEDGEMENTS & REFERENCES

6 References

Beatley, T. (2011). *Biophilic Cities. Integrating Nature into Urban Design and Planning*.

Washington DC: Island Press

CITYGREEN, Issue 11, November 2015, Pages 66-67, *Ecologically Healthy Cities. Strengthening Biodiversity Conservation in Singapore*

Dreiseitl, H. (2014). *Liveable Cities; The Art of Integrating Today What We Need Tomorrow. FutureArch*, 23–31.

Dreiseitl, H., Tovatt, O., D., Wanschura, B.; National University of Singapore. (2015). Shaping Landscapes and Human Welfare. Comparative Field Study of the Non-Material Effects of Blue-Green Integration in Singapore.

Dreiseitl, H., Wanschura, B., Wörlen, M. (2016). Strengthening Blue-Green Infrastructure in our cities. Enhancing blue-green infrastructure and social performance in high-density urban environments. Funded by the Ramboll Foundation.

FAO, http://www.fao.org/nr/water/topics_scarcity.html(download, 15.1.2019)

Gehl, Jan, Birgitte Bundesen Svarre, and Jeff Risom. (2011). "Cities for people." Planning News 37.4: 6.

Guthold, Regina, et al. (2019) "Global trends in insufficient physical activity among adolescents: a pooled analysis of 298 population-based surveys with 1· 6 million participants." The Lancet Child & Adolescent Health.

Tremblay, Mark S. (2019) "Challenges in global surveillance of physical activity." The Lancet Child & Adolescent Health

World Health Organization (2017). "Towards More Physical Activity in Cities Transforming

Public Spaces to Promote Physical Activity—A Key Contributor to Achieving the Sustainable Development Goals in Europe." BMC Public Health: Copenhagen, Denmark.

7 Images: Sources & Credits

Şekil 1. Gelsenkirchen cooling tower, Germany. Credit: Atelier Dreiseitl

Şekil 2. BUGA 1997, Entrance Nord, Gelsenkirchen, Germany. Credit: Atelier Dreiseitl

Şekil 3. Toppilansaari Park, Oulu. Credit: Atelier Dreiseitl

Şekil 4. Toppilansaari Park, Oulu. Credit: Atelier Dreiseitl

Şekil 5. Water -traces in Hannoversch Münden, Germany. Credit: Atelier Dreiseitl

Şekil 6. Hafen Offenbach, Frankfurt, Germany. Credit: Herbert Dreiseitl

Şekil 7. Tanner Springs Park, Portland, Oregon, USA. Credit: Herbert Dreiseitl

Şekil 8. Bishan – Ang Mo Kio Park, Singapore. Credit: Herbert Dreiseitl

Şekil 9. Scharnhäuser Park, Ostfildern, Germany. Credit: Herbert Dreiseitl

Şekil 10. Bishan – Ang Mo Kio Park, Singapore. Credit: Herbert Dreiseitl

Şekil 11. Bishan – Ang Mo Kio Park, Singapore. Credit: Herbert Dreiseitl

Şekil 12. Tianjin Cultural Park, China. Credit: Atelier Dreiseitl

Şekil 13. Tianjin Cultural Park, China. Credit: Herbert Dreiseitl

Şekil 14. Potsdamer Platz, Berlin, Germany. Credit: Herbert Dreiseitl

Şekil 15. Rainwater Management Diagram. Credit: Atelier Dreiseitl

1. OTURUM A SALONU
BELLEK VE DOĞA
OTURUM BAŞKANI: PROF. DR.
BÜLENT YILMAZ

BOZKIR PEYZAJININ GÜNDELİK VE SOSYAL HAFIZASINI ARGUVAN ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRME

Bülent Yılmaz¹, Sevgi Görmüş¹, Orhan Alkaya²

İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Malatya, Türkiye
Fotoğraf sanatçısı ve Magma Dergisi yazarı, Malatya, Türkiye

*Sorumlu yazar: bulent.yilmaz@inonu.edu.tr

ÖZET

Kentsel alanlar kadar kontrollü bir planlama ve tasarım müdahalesine maruz kalmayan kırsal alanlardaki gündelik yaşam pratiklerinin peyzaj/coğrafya ile geliştirdiği işbirliği/etkileşim sonucunda oluşan sosyal hafıza ve edebi hafıza çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Bu çalışma Malatya'nın Arguvan İlçesinde bozkır peyzajının hafızasını tarım pratikleri ve türkü üzerinden hatırlama girişimidir. Malatya ili Arguvan ilçesi, Türkiye'de önemli bir yere sahip kültür yörelerinden biridir. Bu kültürel dokunun birinci unsuru gücünü yörenin coğrafyasından edebi hafızadır. Bu coğrafya, Türkiye bozkır peyzajının sadece edebi hafızasını yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda renkler, çizgiler ve şekiller açısından özgün bir temsildir. Bazen bu peyzajdaki tek bir ağaç ve binlerce sarı çiçek mısralarca bir edebi hafıza oluşturarak türkülerle yansıyabilmektedir. Bozkır yaşamının toprağa bağlılığı, tarım faaliyetlerinin bir ritüele dönüşerek kalıcı hafıza oluşturmasına neden olmuştur. Ayrıca bu coğrafyanın biçimlendirdiği üretim koşulları yöre insanının yaşam karşısındaki kültürel ve felsefi duruşunu da belirlemiştir. Örneğin sitem, sabır, hoşgörü, barış gibi kavramların hem toplumsal hafızada hem yöre türkülerinde belirgin olması rastlantı değildir. Bu yansımalar fotoğraflarla dikkat çekici bir boyuta ulaşmaktadır. Öyle ki bu yaşamı deneyimlemediği halde çoğu insan aslında kendisini bu ritüelin bir parçası hissedebilmekte ya da onu bizzat gördüğünü düşünebilmektedir.

Çalışmada peyzajın gündelik pratiklerde ve türkülerde bıraktığı izler ele alınırken insanın bir yere ait hafızasını nasıl taşıdığını da anlamının önemi açığa çıkmaktadır. Etnografik fotoğraf çalışması aracılığıyla insanların gündelik yaşamdaki emek, acı, eğlence deneyimlerinin bozkır peyzajıyla harmanlanarak türküde ve dilde bulunduğu karşılığın ortaya çıkarılması hedeflenirken bu karşılığın zamana yenilme riskinin olduğuna dikkat çekilmektedir. Bozkır peyzajının gündelik/sosyal yaşamdaki karşılığının belirlenmesi ve kaybedilme riskinin ortaya çıkarılmasının peyzaj yönetiminde "miras" sürecinin nasıl değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili yönlendirici olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bozkır peyzajı, Sosyal hafıza, Etnografik fotoğraf, Arguvan, Malatya

ABSTRACT

Social memory and literary memory are often overlooked as a result of the cooperation / interaction with the landscape / geography of everyday life practices in rural areas that are not subject to controlled planning and design intervention as well as urban areas. This study is an attempt to remember the memory of steppe landscape in Arguvan district of Malatya through agricultural practices and folk songs. Arguvan district of Malatya province is one of the local culture have an important place in Turkey. The first element of this cultural fabric is literary memory. The power of literary memory stems from the geography of the region. This geography, Turkey has the steppe landscape (perhaps unique in terms of colors, lines and shapes) is a representation. Sometimes a single tree in this landscape and thousands of yellow flowers can be reflected in folk songs by creating a literary memory. The dependence of the steppe life to the soil has led to the cultivation of agricultural activities into a ritual, creating permanent memory. In addition, the production conditions shaped by this geography have determined the cultural and philosophical stance of the local people towards life. It is not a coincidence that concepts such as reproach, patience, tolerance, peace are evident both in social memory and in local folk songs. These reflections reach a remarkable dimension with photographs. So much so that even though he does not experience this life, most people may actually feel part of this ritual or think that he has seen it in person.

In the study, while the traces left by the landscape in daily practices and folk songs are discussed, the importance of understanding how one carries the memory of a place becomes clear. Through the ethnographic photography work, it is clearly seen that the money that people find in Turkish and language is blended with the steppe landscape of the labor, pain and entertainment experiences in daily life and that this money has the risk of being defeated by time. Determining the equivalent of steppe landscape in daily / social life and revealing the risk of loss will guide how the pey heritage "process should be evaluated in landscape management.

Keywords: Steppe landscape, Social memory, Ethnographic photography, Arguvan, Malatya

1 GİRİŞ

Peyzaj karakteri doğal ya da kültürel faktörlerinin etkileşiminin sonucu oluşan ve insan tarafından algılanan bir alan demektir. Peyzaj karakter algısının iki farklı boyutu vardır: mekân ve yer. Mekan (space) boyutunda insan peyzajı temel gereksinimleri (biyolojik ve fiziksel) üzerinden algılamaktadır. Diğer bir deyişle insan peyzajın kullanımına odaklanır ve peyzajı bir kaynak olarak (besin, enerji vb.) algılamaktadır. Massey (1992) yer' i, belirli bir

verde etkileşime giren belirli sosyal ilişkiler kümesinden oluşmuş (Moore, 2016) olarak tanımlamak ve herhangi bir yerin tekilliğinin kısmen o yerde meydana gelen etkileşimlerin özgüllüğünden oluştuğunu ifade etmektedir. Yer (place) boyutunda bireyler ya da gruplar kültürel değerler, sosyal anlamlar ve kişisel deneyimler ile ilişkilendirilmiş ve dolayısıyla özelleşmiş bir mekânı betimlemektedirler. Başka bir ifade ile peyzaja yüklenen duygusallık ve his nedeniyle mekân yere dönüşür. Her iki algı boyutunda yere bağlanmak mümkündür ancak yer boyutunda yere bağlılığın önemi açıktır.

Malatya ili Arguvan ilçesi, Türkiye'de önemli bir yere sahip kültür yörelerinden biridir. Bu kültürel dokunun birinci unsuru gücünü yörenin coğrafyasından alan edebi hafızadır. Günümüzde somut olmayan kültür ürünlerinin değeri, belgelenebilmesindeki zorluklar ve kaybolma tehlikesi nedeniyle günden güne artmakta, çoğunlukla da bu yerel ürünler UNESCO tarafından belgelenmektedir. İçinde şiiri, çalgıyı, tınıyı, ezgiyi, edebiyatı, öz olarak söylemek gerekirse 'ses'i barındıran müzik, somut olmayan kültür ürünlerinin en önemlisidir. Bu çalışmada peyzaj algısı bireyin peyzaj ile oluşturduğu aidiyet duygu kapsamında değerlendirilmekte ve bu duygunun toplumsallaşmasına dikkat çekilmektedir. Birey duygularını aktarmada peyzaj katmanlarını (dağlar, sular, tarım vb) kullanarak türkü formunda topluma aktarmaktadır. Toplumun bireylerinin hislerinde karşılık bulan Arguvan türküleri somut olmayan kültürel misas ögesi olarak günümüzde insanın bozkır peyzajı ile ürettiği önemli bir peyzaj değeri olarak görülmelidir.

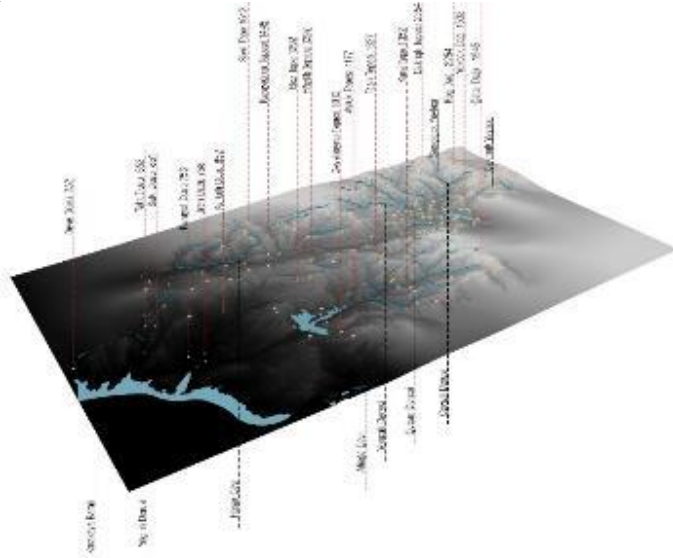
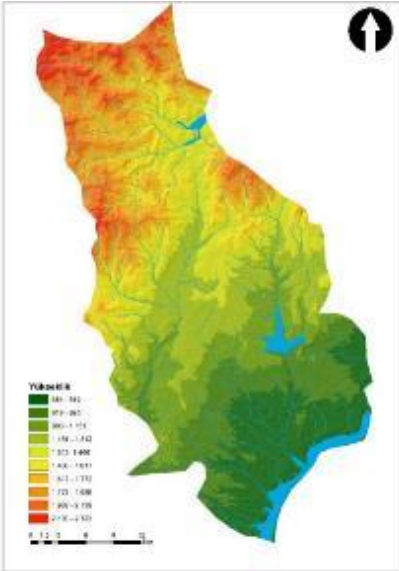
2 MATERYAL YÖNTEM

Malatya'ya bağlı Arguvan ilçesi il merkezine 64 km. uzaklıkta olup Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümünde yer almaktadır. Malatya'nın 13 ilçesinden biri olup yüzölçümü 1 037 km² dir. Doğuda Arapgir ilçesi ve Elazığ'ın Baskil ilçesi, batıda Hekimhan ilçesi, kuzeyde Sivas'ın Divriği ilçesi ve güneyde Yazıhan ilçe toprakları çevrelemektedir (Şekil 1). Güneybatısında yer alan Karakaya Baraj gölü Elazığ'ın baskil ilçesi ile Arguvan'ı ayırmaktadır. Malatya'nın en az nüfus yoğunluğu olan Arguvan ilçesinin 49 mahallesi ve 73 mezası vardır.

Şekil 1 - Arguvan ilçesinin konumu

Yüzey şekilleri açısından, kuzeyi dağlık güneyi ise plato özelliği taşımaktadır. İlçenin rakımı en düşük noktada Karakaya baraj gölü 664 m olup, en yüksek noktası ise bir kısmı sınırları içerisinde yer alan 2723 m yükseklikteki Yamadağı'dır (Şekil 2). Yükseltinin arttığı yerlerde öne çıkan oluşumlardan en önemlileri ise Çakmak ve Sarıçiçek yaylarıdır. Şotik çayı, Söğütlü çay, Uludere, Avşar çayı, Bemere Deresi ve Morhamam çayı önemli akarsularıdır.

Şekil 2 - Arguvan ilçesinin fiziki yapısı

Arguvan'ın kuruluşu ile ilgili olarak yazılı kaynaklarda kesin bilgi yer almamaktadır. Arguvan yöresi tarih ve arkeolojik bakımdan tam olarak incelenmemiş olmakla birlikte ilçe sınırları içinde yer alan Morhamam (Uzunoğlan Höyük), İsa Höyük ve Kara Höyük adlarındaki üç höyük üzerinde yapılan yüzey araştırmaları ve Karababa yöresinde Kaletepe'de Kalkolitik çağa özgü kırmızı astarlı çanak çömlek parçaları bulunması sonucunda en eski yerleşimin kalkolitik çağda başladığı, eski Tunç, Hitit, Roma ve Bizans devirlerinde devam ettiği saptanmıştır. Tarlacık köyü yöresinde Horumhan mezarındaki höyükte ise arkeolojik incelemeler yapılmamıştır. Morhamam Uzunoğlan Höyük'te yerleşimin Ortaçağ'da da sürdüğü yüzey buluntularından tahmin edilmektedir. Asıl yerleşim Türklerin 1071 yılından sonra Anadolu'ya girişleriyle başlamıştır.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Yöre halkı tarım üretimi olarak meyvecilik, hububat ve baklagiller ile meşgul olmaktadır. Yaylacılık yöntemi ile hayvancılık yapılır.

Okuma yazma oranı % 95-98 arası seyretmektedir. Bu oranın yüksek olması ilçenin kırsal kesimlerinde arazinin azlığı ve genelde susuz oluşu sebebiyle geçimini sağlayamayan halkın eğitime ağırlık vermesiyle ilgilidir. Ayrıca Arguvan halkının eğitim konusunda yeterli düzeyde bilince sahip olması da göz ardı edilmeyecek kadar önemli bir etkidir.

Arguvan İlçesinde bozkır peyzajının hafızasının gündelik yaşam pratikleri ve türkü üzerinden hatırlamak için fotoğraf ile türküler arasındaki ilişkililik değerlendirilmektedir.

3 BULGULAR

Kentsel alanlar kadar kontrollü bir planlama ve tasarım müdahalesine maruz kalmayan kırsal alanlardaki gündelik yaşam pratiklerinin peyzaj/coğrafya ile geliştirdiği etkileşim sonucunda oluşan sosyal hafıza ve edebi hafıza çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Oysa ki bu hafızayı şekillendiren Anadolu coğrafyasının önemli temsili olan bozkırdaki yaşam ve ritüellerin ta kendisidir. Bozkırdaki yaşam kendi kendine yeten, birbirini besleyen bir üretim biçimi, yaşam kültürü oluşturmuştur. Yaşamını doğayla kurduğu ilişki sayesinde yürüten insanlar zorunlu olarak ekme biçmede, hasatta, harmanda ve birçok alanda dayanışma, imece ve paylaşma kültürünü de bu yaşam kültürünün bir parçası haline getirmiştir. Bu coğrafya, Türkiye bozkır peyzajının sadece edebi hafızasını yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda renkler, çizgiler ve şekiller açısından özgün bir temsildir. Bazen bu peyzajdaki tek bir ağaç ve binlerce sarı çiçek mısralarca bir edebi hafıza oluşturarak türkülere yansıyabilmektedir. Bozkır yaşamının toprağa bağlılığı, tarım faaliyetlerinin bir ritüele dönüşerek kalıcı hafıza oluşturmasına neden olmuştur. Ayrıca bu coğrafyanın biçimlendirdiği üretim koşulları yöre insanının yaşam karşısındaki kültürel ve felsefi duruşunu da belirlemiştir. Örneğin sitem, sabır, hoşgörü, barış gibi kavramların hem toplumsal hafızada hem yöre türkülerinde belirgin olması rastlantı değildir. Öyle ki bu yaşamı deneyimlemediği halde çoğu insan gördüğü bir fotoğraf karesinden bile kendisini bu ritüelin bir parçası hissedebilmekte ya da onu bizzat gördüğünü düşünebilmektedir.

Yöre insanı güçlü bir anlatma yetisine ve kelime hazinesine sahiptir. Bu durum türkü sözlerinde yansımıştır. Yörenin en önemli özelliği yaşamın her alanını konu alan ya da değişen söz dizilerine rastlanmasıdır (Şekil 3).

	
Gene dumanlandı dağların başı Durmuyup akıyor gözümün yaşı	Etek sarı sen etekten sarısın Kurban olam Beydağı'nın karısın
	
Yüce dağdan bir yol iner Gelir dolanı dolanı	Yücedağ başından aşırın beni Tükenmez dertlere düşürdün beni

	
Gelin oldum Karabel'in eline Yayladan gel kömür gözlüm yayladan	Sanki benim mor sümbüllü bağım var Zehmerin elinde gül ister benden
	
Ben derdimi dağa taşa söylesem Derdim çoktur dağlar taşlar dayanmaz	İçerime ateş düşmüş yanarım Fırat'ı bağlasam söndüremiyorum

Şekil 3. Bozkır coğrafyası ile ilişkili türkü sözleri

Arguvan'da insanların en önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tarım üretiminde ise bozkır peyzajının en önemli ürünü olan buğday ve arpa olarak karşımıza çıkmaktadır. Malatya'nın tahıl ambarı olarak da bilinen Arguvan, bu ürün deseni ile bozkır peyzajında etkili bir bellek oluşturmaktadır. Tarımsal üretimde geçirilen verimli bir hasat, bozkır insanının en önemli hayat sevincidir. Bu sevinç aynı zamanda bozkırın yaşam döngüsünün bir parçasıdır. Bozkır yaşam döngüsünde üretilen tarımsal ürünler, insanların temel beslenme ihtiyacını karşılamada yine gündelik bir pratik olarak hafızalara kazınır.

Hayvancılık da bozkır yaşam döngüsünün yine önemli ritüellerindedir. Bozkır coğrafyasının vericiliğinden karşılık bulan ve karşılık veren hayvancılık faaliyetleri, sosyal hafızada yerini almıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Bozkır coğrafyası ile ilişkili tarım ve hayvancılık pratikleri

Artık bugün bozkırdaki yaşam, köylerde çoğunlukla yaşlı nüfusun kaldığı bir dönem geçirmektedir. Bu döngü bir süre sonra ise sadece belleklerde kalan bir coğrafya/peyzaj olarak literatürde yerini alacaktır.

4 SONUÇ

Bozkır peyzajı ile kurulan ilişkiyi Coğrafyacı Jay Appleton (1996) “Sığınak Teorisi”ne (prospect-refuge) benzetmek mümkündür. Bu teoriye göre insan hayatta kalmak için coğrafya ile fiziki ilişkisini “görünmeden görmek” üzerine kurgulamaktadır. Üretim ilişkileri ile aidiyet geliştirdiğimiz peyzaj sosyal ve kültürel yapımızı algı yoluyla biçimlendirerek ve yöneterek hafıza deposuna dönüştürebilmektedir. Peyzaj ile birlikte gelişen türkü kültürü bu kültürde yetişen ya da bu kültüre temas eden insanları yaşadığı yerden bağımsız olarak aktarım yoluyla etkilemeye devam etmektedir.

İnsanlar bir peyzaj ile geliştirdikleri bağı güçlü edebi bir yapıya aktarmışlarsa o yerin peyzajı bize insanların yaşamı ve geçmişi hakkında çok şey anlatacaktır. Bu nedenle peyzaj hafızası hem kişisel hem de yer kimliğinin oluşumunda değerli ve önemlidir. Arguvan’da peyzaj hafızası türkü ile aktarılmaktadır. Arguvan Türkülerini bir miras değeri olarak görmek önemli olmakla birlikte bu değeri koruma, geliştirme ve temsil edilme biçimlerinin yerel ölçekle sınırlı olması düşündürücü sonuçlara neden olabileceği riski dikkate alınmalıdır.

5 KAYNAKLAR

Appleton, J. (1996). The experience of landscape (pp. 66-7). Chichester: Wiley.

Massey, D. (1992), ‘A Place Called Home?’, New Formations 7 (pp 3–15)

Moore, N. M. (2016). Valorizing urban heritage? Redevelopment in a changing city. In Heritage, Memory and the Politics of Identity (pp. 107-120). Routledge.

ÜLKEMİZ KORUNAN ALAN POLİTİKALARI TEMELİNDE SON YASAL DÜZENLEMELER

Doğa Korumaya AYKIRI YASA!

“TABİATI VE BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİ KORUMA KANUNU”

Prof. Dr. Öner DEMİREL^{1,*}, Arş. Gör. Tuba Gizem AYDOĞAN²

¹⁻²Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü 71450 Yahşihan,
Kırıkkale, Türkiye

*sorumlu yazar: odofe01@gmail.com

ÖZET

Dünyanın farklı iklim kuşakları ve coğrafi bölgelerinde yer alan doğal oluşumlar birbirinden farklı zenginlikte ve çeşitlilikte canlılar toplumu yaratmıştır. Dünya'nın ilk küresel çevre örgütü olarak 1948 yılında kurulan IUCN (Dünya Koruma Birliği), yerküre üzerinde yer alan sayısız doğal ve kültürel kaynak değerlerinin tek ve benzer adlarla ifade edilebilmelerini sağlamaya yönelik bir sınıflandırma sistemi geliştirmiştir. Ülkemiz sahip olduğu özellikleri doğrultusunda, IUCN tarafından ortaya konan bu tanımlamalar ışığında belirlenen farklı koruma statülerini benimseyerek, tanımlanan koruma statüleri ve yapıları temelinde, bu statüler, iç hukukumuzun bir parçası olacak bir biçimde farklı yasal metinlerde yerini almıştır.

Dünya yüzeyinin %12,78'ini kaplayan korunan alanlar, sahip oldukları sayısız kaynak değerleriyle, son yıllarda küresel ekonomik hareketliliğin potansiyel kullanım alanları olarak büyük bir risk ve tehdit altındadır ve bu durumdan ülkemiz de nasibini almaktadır. Ülkemizde, Cumhuriyet döneminde 1930'lu yıllarda başlayan korumacı yaklaşımlar yaklaşık 80 yıllık bir koruma kültür oluşturmuş ve farklı yasal metinlerle uygulama altyapısını oluşturmaya dönük örgütlenme adına mesafe kat edilmiştir.

2002 tarihinden itibaren hazırlıkları devam eden ve bugünlerde ülkemizin gündemine oturan “Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu” ülkemizde doğa ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve yaşatılmasına dönük düzenlemelerin yapıldığı korunan alan mevzuatını salt değiştirmekle kalmıyor, beraberinde yeni bir sistem getirme yönünde çalışmalar yapıldığı izlenimini de veriyor.

Bu çalışma, ülkemiz korunan alan politikaları temelinde yapılan son yasal düzenlemenin (Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı) doğal alanlara getireceği olumsuzlukları saptamaya yönelik olarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğa, Biyolojik Çeşitlilik, Korunan Alanlar, Koruma Yasaları

1 GİRİŞ

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü tarafından 17/5/2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı" T.B.M.M.'nin 24.Yasama Dönemi ve 2.Yasama Yılı'nda, 297 Sıra Sayısı ile T.B.M.M. Çevre Komisyonu'na havale edilmiş ve Komisyon tarafından Kanun Tasarısına yönelik yapılan değerlendirmeler sonrasında hazırlanan Rapor, 18/06/2012 tarihinde T.B.M.M.'ye sunulmuştur. Gerek "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı" ile T.B.M.M. Çevre Komisyonu Raporu (1/627)'nin ortaya koyduğu yasal metinler ve değerlendirmeler ve gerekse Meslek Odaları, STK'lar ve akademik çalışmalarla yapılan saptamalar ışığında konu, koruma mevzuatı ve doğa korumaya yönelik ilkeler açısından irdelenmiştir.

2002 tarihinden beri hazırlıkları devam eden ve günümüzde T.B.M.M.'nin gündeminde bulunan "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı" Taslak Metni, Türkiye'de 1956 yılında 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25.maddesi'nde "Milli Park" kavramına yer verilmesi sonrasında başlayan ve 60 yılı aşkın bir süredir kazanılan tüm birikimleri (korunan alanlara yönelik çalışmalar, yasal mevzuat ve diğer korunan alan politikaları) değiştirmekte ve yeni bir korunan alan sistemi ve doğa koruma politikası oluşturmaya dönük bir yaklaşım olduğu görüntüsünü vermektedir.

04 Temmuz 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 644 sayılı "T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" (1)Resmi Gazete, 04 Temmuz 2011 tarih ve 27984 sayı), 645 sayılı "T.C.Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" (2)Resmi Gazete, 04 Temmuz 2011 tarih ve 27984 sayı) ve 648 sayılı 17 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname" (Resmi Gazete, 17 Ağustos 2011 tarih ve 28028 sayı) ile ülkemizde 60 yıldan beri sürdürülmekte olan ülke Doğa Koruma Politikaları ve Korunan Alan Statülerine olan yaklaşımı değiştirerek yasal ve yönetsel anlamda değişiklik getirmiştir.

Ülke Koruma politikaları ile korunan alan sistemlerine yönelik 2011 tarihinde birbiri ardına çıkarılan bu kararnameler sonrasında, kanun hükmünde kararnamelerle çelişen ve kanun niteliğindeki yasal metinlerden uygulamada daha ağırlıklı rol oynayan aslında kanunun uygulama metinleri olması gerekirken kanunun üzerinde yasal uygulama gücünü elinde bulunduran T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2012 tarihinde yayınlanan "Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik" (Resmi Gazete: Tarih:19 Temmuz 2012, Sayı: 28358, Resmi Gazete: Tarih: 19 Şubat 2013, Sayı: 2856/ Yönetmelik Değişikliğinin yayımlandığı)'te yer alan bazı hükümler "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı" ile çelişmektedir. Yönetmelik, halen yürürlükte bulunan mevcut korunan alan statüleri dikkate alınarak düzenlenmiş olduğundan ve ayrıca halen

yürürlükte olan farklı kanunlarla ilan edilen korunan alan statüleri ile ilgili düzenlemeler ile ilke ve kuralları kapsamakta olduğundan, öneri "**Kanun Tasarısı**"nda yapılan değişiklikler sonrası getirilen yeni statülerle ve bunlarla ilgili ortaya konan düzenlemelerle çatışmakta ve uyumsuzluk sergilemektedir. Bunun da ötesinde "**Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı**" Taslak Metni, T.C.Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından hazırlanmış, yönetmelik ise T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından hazırlanarak yürütülmekte olup her iki bakanlık arasında da bu durum ihtilaflara ve işlerin yürütülmesi noktasında belirsizliğe doğru giden bir süreci de beraberinde başlatmıştır.

Ülkemizde, yasalarla korunan ulusal koruma statüleri yanında ayrıca uluslararası sözleşmelerle yükümlülük altına girilen ve iç hukukumuzun bir parçası olan Uluslararası Sözleşmelerin gereği olarak ilan edilen Uluslararası Korunan Alan Statüleri de bulunmaktadır (Demirel, 2005). Türkiye'nin uluslararası süreçte uzun yıllardan beri katıldığı doğa ve biyoçeşitliliği koruma çalışmaları bağlamında taraf olduğu sözleşmelerle yüklenmiş olduğu sorumlulukların ve taahhütlerin yerine getirilmesi önem arz etmektedir. Avrupa Birliği katılım sürecinde, Avrupa Topluluğu kapsamında imzalanan ve üyelik süreci ile sıkı sıkıya bağlantılı olan mevzuatın ve özellikle Kuş ve Habitat Direktiflerinin iç hukukumuzda uyarlanması son derece önemlidir. AB daimi temsilciler komitesi, Türkiye ile ilgili katılım müzakerelerinde çevre faslının 21 Aralık 2009 tarihinde düzenlenen hükümetler arası konferansla açılmasını onaylamıştır (G.Alica, 2012).

"**Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı**" Taslak Metni, değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür,

- Avrupa Birliği Habitat ve Kuş Direktiflerinin iç hukukumuzda uyarlanmasına yönelik olarak sorumluluklarımızın ve taahhütlerimizin yerine getirilebilmesi açısından mevcut uluslararası korunan alanlar ile ulusal yasalarla korunan alanlar dışında kalan ve henüz koruma statüsü taşımayan alanlarda bulunan hassas ekosistemler, nadir tür ve topluluklar ile kritik habitatları barındıran biyotopların korunmalarını garanti altına alacak olan düzenlemeler kanun tasarısında ele alınmamıştır.
- Bio-bölge yaklaşımları ve ekolojik planlama, ülkesel/üst ölçekli çalışmalarda ülkemizin **2003 yılında** kabul ettiği **Avrupa Peyzaj Sözleşmesi** gibi konvansiyonlarla gündemimize girmiştir. Bu sözleşmenin kapsamını **doğal, kırsal, kentsel, yarı kentsel alanlar, kara, kıta içi suları, deniz alanları ve sulak alanlar** oluşturmaktadır. Planlamada havza sınırlarının dikkate alınması düşüncesi ülkemizde **2016'da** tamamlanan **Yeşilirmak Havzası** (Amasya, Samsun, Tokat ve Çorum illerini kapsayan) **Peyzaj Atlası** ile başlatılmıştır. Bu proje ile Türkiye peyzajlarının tanımlanmasında kullanılabilecek yöntemler geliştirilmiş ve proje alanında **peyzaj karakter tipleri** ve **peyzaj karakter alanlarının** tanımları yapılmıştır. Tüm havza

peyzajına ilişkin "**Peyzaj Kalite Hedefleri**" ortaya konulmuştur. Bu çalışma ile, **Türkiye'deki kültürel miras, doğal varlıklar ve kaynaklar ile ekolojik sistemin korunma-kalkınma dengesinin, sürdürülebilir gelişme ilkeleri doğrultusunda** oluşturulması kapsamında Peyzaj Atlası projesinin tüm yurda yayılmasının önemli olduğu ortaya konulmuştur. Peyzaj Planı, **1/25.000 ölçekli** olup tüm peyzajın doğal ve kültürel bileşenlerin ekolojik temelli bir yaklaşımla haritalamasını ortaya koymaktadır. Beraberinde **doğal kaynak değerlerinin duyarlılıklarını, sağladıkları fonksiyonları, sektörel kullanımlara yönelik haritaları** da üretmeye fırsat tanıyan bir yaklaşımla üretilmektedir. Sözleşmenin tarafı olarak korunan alanlarda Peyzaj Planlanmasının yapılmasına yönelik düzenlemeler bulunmamaktadır.

- Uluslararası ve ulusal mevzuatta son 20 yıldır biyolojik çeşitliliğin korunması hedefiyle oluşturulmuş "sürdürülebilirlik", "koruma kullanma dengesi", "üstün kamu yararı" ve benzeri kavramlar, söz konusu yasada yetersiz ve muğlak tanımlanmıştır. Bir yasanın temel yaklaşımını ortaya koyan bu kavramlar; gerçekte biyolojik çeşitliliğin korunması yerine, doğayı tahrip edebilecek yatırımlar da dâhil her türlü kullanımın önünü açmaya hizmet edecek yönde şekillendirilmektedir (T.M.M.OB., 2018).
- Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı"nın Meclis tarafından onaylanmasıyla birlikte doğal sit statüleri ortadan kaldırılacak ve hâlihazırda bağımsız bir yapıya sahip olan Koruma Kurulları'nın doğal sitlerle ilgili herhangi bir yetkisi kalmayacaktır. Bu düzenlemeyle birlikte ülkemizdeki 1234 Doğal Sit Alanı'nın kaderi ağırlıklı olarak kamu kurumu yetkililerinden oluşan yeni bir kurula terk edilecektir. (Tabiat Kanunu İzleme Girişimi, 2018).
- Bu Tasarı ile gelen en tehlikeli düzenleme "**İzinler**" başlıklı bölümdür. Kamulaştırma, takas ve tahsisi, koruma lehinde tarif eden Tasarı; tesis edilecek izinler, intifa ve irtifak hakları ile ilgili bölümde ülkemizin neredeyse tüm korunan alanları özel kişi ve şirketlere tahsis edilebilir hale getirilmekte, içeriği ve anlamı bilinmeyen "**üstün kamu yararı ve stratejik kullanım**" olarak yapılmış tariflerle Bakanlar Kurulu'na izin, intifa ve irtifak hakkı verme yetkisi verilmektedir. Örneğin; Küre Dağları Milli Parkı'na yapılmak istenen HESleri, "üstün kamu yararı ve stratejik kullanım" olarak tarif edebilir ve Bakanlar Kurulu bu yatırımlara izin verebilir.
- Korunan alan statülerinin belirlendiği 9. Madde incelendiğinde bir karmaşanın söz konusu olduğu görülecektir. 13 farklı koruma statüsünün ortaya konduğu 9.madde de, örneğin Tür

Koruma Alanı ile Tabiatı Koruma Alanı tanımları birbiri ile örtüşmektedir. Bu statüler “Dünya Koruma Birliği” olarak bilinen I.U.C.N.’in tanımları ile paralellikler göstermemektedir. Bu koruma statüleri içinde Doğal Sit alanı yoktur. Doğal Sit ve Doğa Anıtı tanımları kaldırılmaktadır.

- Yaban Hayatı bakımından çok zengin olan ve genetik kaynaklara sahip olan ülkemizde Yaban Hayatı Koruma Sahaları bu tasarıyla ortadan kaldırılmaktadır.
- Ekolojik Etki Değerlendirmesi (EED) Rapor tekniğinin, ilk kez ulusal bir mevzuatta yer alması sevindiricidir ve bu durum olumlu bir gelişmedir. Ne var ki, Ekolojik Etki Değerlendirmesi çalışmasının zaman içinde ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) Süreçleri sonunda ülkemiz doğasında yaşanan bir tahribatın benzeri olması korkusudur.

2 SON SÖZ

Ülkemiz ve dünyanın her noktasında sermaye ya da yatırımcıların dillerine doladıkları; "kalkınma", "gelişme", "sürdürülebilirlik", "denge" söylemleri ile yaşamımız kaosa dönüşmekte, onlar egemenliklerini pekiştirirken, geçmişten günümüze antik kentlerin barajlara, ormanların turizm tesislerine ve madenlere, tarım alanlarının sanayi tesislerine, toplu konutlara ve yazlık sitelere çevrilmesinde "koruma-kullanma dengesi" söylemleri arasına alarak kirlletmeye, doğayı sömürmeye, kaynakları sonsuz bir tüketim anlayışı ile yok etmeye devam etmektedirler (T.M.M.O.B., 2018).

İlk kez gündeme geldiğinde hazırlanış amacı farklı olmasına karşın, Kanun Tasarısı'nın Milli Parklar Kanunu'nu yürürlükten kaldırmak ve bu Kanunda engel olarak kabul edilen hükümleri bertaraf etmek istemesi, tabiatı ve tabii değerleri koruma bakış açısından ne kadar uzaklaşıldığının göstergesidir (G.Alıca, 2012). Kanun Tasarısı'nın yasalaşması durumunda yukarıda ifade edilen bütün bu olumsuzlukların ülkemiz koruma coğrafyası için bir tehdit oluşturduğunu ve bugünlerde kaldırılan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ile de kurumsal anlamda korunan alan yönetiminin büyük bir zaafiyete düşeceği görülmektedir.

3 KAYNAKLAR

¹Resmi Gazete, 04 Temmuz 2011 tarih ve 27984 sayı, 644 sayılı “T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”

²Resmi Gazete, 04 Temmuz 2011 tarih ve 27984 sayı, 645 sayılı “T.C.Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”

Resmi Gazete, 17 Ağustos 2011 tarih ve 28028 sayı, 648 sayılı 17 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde

Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname”

T.M.M.O.B. Peyzaj Mimamları Odası, 2018. *Tabiat ve Biyolojik Çeşitlilik Yasa Taslağı Görüşü*, Ankara.

Demirel, Ö., *Doğa Koruma ve Milli Parklar*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Genel Yayın No: 219, Fakülte Yayın No: 37, Ders Kitabı, 424 s., Mayıs 2005, KTÜ Matbaası, Trabzon.

Gökalp Alica, S.S., *Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı'nın Doğa Koruma Mevzuatı Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, 2012/ 3 Ankara Barosu Dergisi, s.185-216,

Tabiat Kanunu İzleme Girişimi, 2018. <http://tabiatkanunu.wordpress.com/>, *Tabiat Kanunu İzleme Girişimi'ne Destek Veren Kurumlar (46 adet STK'lar)*

YEŞİL ALANLARIN ÇEPER KUŞAKTAKİ ROLÜ

Nevter Zafer Cömert

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Mağusa, Kuzey Kıbrıs nevter.zafer@emu.edu.tr

ÖZET

Çeper Kuşalşar Louis tarafından 1936'da Almanya'da geliştirildi, bir süre sonra MRG Conzena çeper kuşakları İngiliz kasabaları üzerinde çalışarak geliştirdi. Conzen, çeper kuşak çalışmalarında ilk kez gelişim yönetmi kullanmış ve çeper kuşak ile ilgili ilk araştırması, İngiltere'nin ilk alışveriş kasabası olan Alnwick ve Newcastle upon Tyne şehrinde test etmiştir. Cozen (1960) Çeper kuşak Teorsini "mevcut formların süreçte biçimlenişini ve buna göre dönüşümleri" olarak tanımladı. Buna ek bu süreçte, 3 tür gelişme tanımlamıştır; artırılmış yeniden geliştirme, uyarlanabilir yeniden geliştirme ve birikimli büyüme. Conzen bu yönetmi sadece Birleşik Krallıktaki yerleşimlerde uygulamış ve aynı yöntemin dünyanın başka bir yerinde test etmenin ilginç olup olmayacağı sorusunu da bu çalışmaların sonucunda oluşturmuştur.

2000'lerde, çeper kuşak çalışmaları her boyutu tartışılmaya başlandı ve İngiltere dışındaki diğer şehirlerde çeper kuşakların kullanımı karşılaştırıldı. Son çalışmalar, çeper kuşaklardaki yeşil boyutunun kentlerin omurgasının şekillendirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu çalışma, MRG Conzen'in (1960) 3 gelişim tipolojisni (artırılmış yeniden geliştirme, uyarlanabilir yeniden geliştirme ve birikimli büyüme) analiz ederek Mağusa Eski Kent'inin çeper kuşaklardaki yeşil mekanların 1800'den günümüze dönüşümünü araştırmayı hedefler. Ayrıca bu çalışmanın sonuçları, nazım imar planlarında veya ülkesle-bölgesel-kentsel planlamara yapılırken, çeper kuşak oluşumu ve çeperlerdeki yeşil mekanların da dikkate alınarak stratejik planlama politikalarının geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Kolektif bellek için çeper kuşaklardaki yeşili mekanların rolü diğer şehirlerdeki planlama stratejilerine ışık tutacaktır.

Anahtar kelimeler: (Çeper Kuşak, Mağusa, Surlu Kent, Yeşil Kamusal Alan)

ABSTRACT

Fringe-Belt concept has been developed by Louis in 1936 in Germany, in the following year MRG Conzen expands his approach on British towns. Conzen is the first scholar that has been used evolutionary approach on fringe-belt studies and his first research on Fringe belt was in Britain of the market town of Alnwick and the city of Newcastle upon Tyne. He defined the theory as a "tracing existing forms back to the underlying formative process and interpreting them accordingly". Additionally, he defined 3 types of development are; augmented redevelopment, adaptive redevelopment and accretionary growth. He emphasizes the fringe belt evolution in his paper (1962) most of the phenomena described that most of the studies apply to all old established British Towns. He asks if it would be

interesting to test the method elsewhere in the world. This question opens a new point of view to researchers to focus on comparative studies by the means of fringe- belt studies.

After 2000 every dimension of Fringe Belt study has been started to discussed and compared the use of the fringe belts in other cities out of Britain. The recent studies shows that the green dimension of fringe belt is playing important role in shaping the build environment and form of the cities. By the following of former studies, this study main focus to examined and analyse the transformation of green dimension of fringe-belt of Famagusta Old Town from 1800 up to today by analysing MRG Conzen 3 development types; augmented redevelopment, adaptive redevelopment and accretionary growth. Also they were assessing if there is any consideration or vocabulary on green dimension of fringe belts while planning practices taken into practices by local or governmental bodies. In conclusion the study results have been taken in to a kind of strategic planning policies in Cypriot cities as a model which should been taken into consideration in master plans as a green belt formation. For future fringe belt development will open a wide prespectives to other cities planning. In conclusion the study results have been taken in to a kind of strategic planning policies in Cypriot cities as a model which should been taken into consideration in master plans as a green belt formation. For future fringe belt development will open a wide perspectives to other cities planning.

Keywords:Fringe-Belt, Famagusta, Walled Town, Green Public Spac

1 GİRİŞ

Her kentin gelişim süreci o kentin dinamikleri ve kent örüntüleri ile birlikte şekillenir ve bu şekilleniş süreçte geçirdiği, yaşadığı deneyimler ile biçimlenip günümüze kadar gelir. Kentsel mekanların önemli belirleyicilerinden biri olan fizik çevre kentlerin gelişiminde belirleyici etkenlerdendir. Bu kapsamda fiziksel çevreyi etkileyen morfolojik çalışmalar, kentlerin dönüşümü ile doğrudan ilişkili olup bir kentin gelişim sürecini morfojenetik yaklaşım ile inceleyerek formların dönüşümünü ve temelde oluşan biçimlendirici süreçleri araştırır (Conzen 1962).

MRG Conzen (1962) morfojenetik çalışmaların planlamada kullanılmasını ilk başlatan isimler arasında olup ilk çalışmaların İngiltere'deki Alnwick kenti üzerinde var olan formları temelde oluşan ve dönüşen biçimlendirme sürecine kadar takip ederek, bu alandaki ilk araştırmalarını yapmıştır.

MRG Conzen'in yaptığı bu çalışma birçok araştırmaya ışık tutmuş ve planlamada tarihsel-coğrafi yaklaşım da bu çerçevede gelişmiştir. MRG Conzenin başlattığı ve günümüze kadar gelen tarihsel-coğrafi yaklaşımın bir parçası olan çeper kuşaklar günümüzde planlama ölçeğinde önemli rol almıştır. Bu kapsamda yapılacak olan çalışma, kentlerin morfojenetik yapılarını ele alarak farklı ölçeklerde morfolojik süreçlerini ve buna bağlı olarak morfolojik dönüşümlerini irdelemiştir. Bu kapsamda araştırmacının ana omurgasını oluşturan kuramsal çerçeve ve kavramlar tartışılarak morfolojik kavram çerçevesinde "çeper kuşaklar-fringe belt"

incelenerek Kuzey Kıbrıs'ta bir liman kenti olan Mağusa'nın çeper kuşaklarının değişimi ve dönüşümü kamusal yeşil alanları da kapsayacak şekilde irdelenmiştir.

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın temelini oluşturan Çeper Kuşak kavramı 1936 yıllarında Almanya'da planlama alanında çalışan Louis ile başlamıştır. Bu dönemde çeper kuşaklar, inşaat alanının dışı doğru uzamasında yavaş gelişen fiziksel tezahürleridir ve kurumlar, kamu hizmetleri, yeşil kuşaklar ve kır evleri gibi birçok çeşitlilik gösteren arazi kullanıcıları tarafından karakterize edilmekteydi. Sonralarında tarihsel-coğrafi yaklaşım kavramlarını kullanan MRG Conzen ve J.Whitehand bu bağlamda kent örüntüsünü üst ölçekten değerlendiren Çeper Kuşak kavramı morfolojik oluşumun en önemli birimi olarak tanımlar. Conzen'in(1969) çerper kuşakları "kentin çeperinde yavaş bir süreçte gelişen kuşak biçimindeki kamusal (sanayi, kültürel, reksrasyonel, dini, develt kurumu, kır evleri v.b.) işlevlerin yer aldığı kenti çevreleyen fonksiyonel kullanımlar" olarak tanımlar. MRG Conzen ilk çalışmasını Birleşik Krallık'ta Alnwick kasabası üzerinde yapmış sonraları çalışma New Castle başta olmak üzere birçok yerleşim yerlerinde test edilmiştir. Sonrasında Whitehand (1967)'de Madison ve devamında Birmingham kentleri üzerinde yaptığı çalışmalarda bu çeper kuşak kavramını geliştirmiştir.

Whitehand 2000'li yıllarda yaptığı çalışmalarda çeper kuşakların arazi kullanımı, parsel ve yapı adalarının tipolojilerini yanı sıra aynı zamanda ekonomik döngülerin de ele alındığı, iç, orta ve dış çeper kuşaklarda ekonomik patlamaların ve krizlerin çeperk kuşakları nasıl etkilediğini arştırmıştır. Özellikle Whitehand'in (1981) endüstri kenti olan Birmingham'da yaptığı çalışmalarda çeper kuşaklardaki bölünmelerin ve amalgamların sebebinin ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkili olduğunu, bunun da arsa fiyatlarının düşmesi veya yükselmesi ile birlikte konuttaki gelişimin sonucu olarak çeper kuşakları atlayarak gelişen konut bölgelerindeki dönemsel özelliklerin belirginleşmesi ile oluştuğunu savunur. Bu bölgelerdeki kuşakların kritik rol oynadığını ve özellikle orta kuşaktaki kamusal/yarı kamusal alanların konuta dönüşme tehlikesindeki bu alanlar için koruma planlarının oluşturulması gerektiğini savunur.

MP Conzen (2009) yılında çeper kuşakları iki gruba ayırmakta, bunlardan ilki Whitehand ve Conzen'in ortaya koyduğu ekonomik ve fonksiyonel uzmanlaşmaya dayalı çeper kuşak gelişimi, diğeri ise kültürel ve farklı kültürel etkiye dayalı çeper kuşak gelişimi. Conzen (2009) burada farklı coğrafyadaki yoğunlukların değişiklik göstermesini kültürel farklılıklara dayalı olduğunu ve bu kapsamda kültürler arası değişimin de çeper kuşaklarda etkili olduğunu savunmaktadır. Bunun yanında her kültürel coğrafyadaki morfolojik dinamiklerin de farklılıklar gösterebileceğini ve bu bağlamda farklı coğrafi bölgedeki çeper kuşakların analizinin ve yorumlanmasının da farklı olacağını savunmaktadır.

Yukarıdaki tartışmalar çerçevesinde bu çalışmanın ana amacı, çeper kuşaklardaki yeşil mekan örüntülerinin irdelenerek çeper kuşaklardaki dönüşümden nasıl etkilendiklerini ortaya koyarak, planlamaya yönelik öneriler yapmaktır.

2.1 Çalışmanın Yöntemi

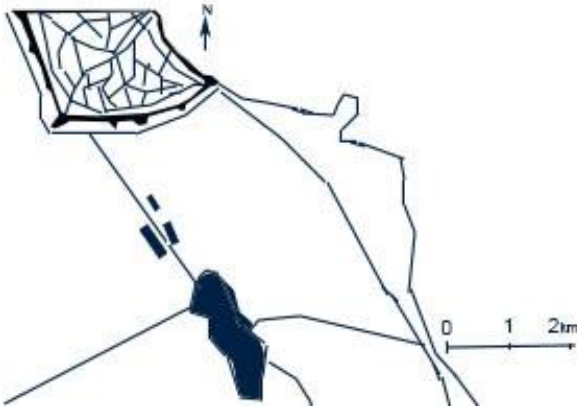
Çalışma Mağusa kentinin çeper kuşaklarını tarihsel-coğrafi yaklaşım kapsamında fonksiyonel, kültürel ve parsel-yapı ilişkileri araştırılacaktır. Bu araştırma MP Conzen'in (2009) de vurguladığı farklı kültürel coğrafyalardaki çeper kuşakların araştırma yöntemlerinin farklılaşmaların ortaya koyacaktır. Aynı zamanda bölünmüş veya çatışma olan bölgelerdeki boşaltılmış hiçbir organizmanın yaşamasına elvermeyen bölgelerdeki çeper kuşakların parsel-yapı ilişkilerine yönelik tartışmaları da ele alacaktır.

3 MAĞUSA KENTI GELİŞİMİ VE İÇ ÇEPER KUŞAK OLUŞUMU

Mağusa Kenti Kıbrıs'ın doğusunda, tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış surlu bir liman kentidir. Gazimağusa, sırasıyla, Latinler (Lüzinyan ve Venedik - 1192-1571), Osmanlı (1571-1878) ve İngilizlere (1878- 1960) ev sahipliği yapmış, bunun yanında daha birçok medeniyetin de adada varlık göstermiştir. Bunlar arasında Yunanlılar, Romalılar, Bizanslılar ve İtalyanların da kısa sürelerde ticaret amaçlı adada buldukları bilinmektedir (Arbel, 1984).

Mağusa kenti ilk olarak MS 300 yy.'da Arsione medeniyetinin Salamis olarak bilinen alanda balıkçı kasabasının kurulmasıyla başlar. 1291'de Lüzinyanların adaya gelmesiyle bölgenin en önemli geçim kaynağı ticaret olmuş ve o dönemlerde Mağusa kenti ticari ilişkiler açısından önemli bir geçiş kenti haline dönüşmüştür (Cobham,1969). Özellikle 13.yy kentteki yoğun ticari faaliyetlerden dolayı kent büyümüş, ilk kamusal alanların inşası da bu dönemlerde belirmiştir. Bu dönemde Mağusa kentinde Katedral ve Meydanı oluşmaya başlamış ve meydan ticari aktiviteler için kullanılmıştır. Aynı zamanda ticaretin sağlandığı liman da bu dönemde inşa edilmiştir. Ortaçağda adayı Lüzüinyan'lardan alan Venedik'liler askeri faaliyetleri de sürdürmek üzere Mağusa kentine günümüze kadar gelen surları ve etrafını saran hendeği inşa ederek Mağusa Surlu Kenti'ni oluşturmuştur. Kara (Ravelin) ve Deniz (Del Mare) kapsından kente ulaşım sağlanmakta, liman ise surların dışında kentin kuzeyinde konumlanmaktaydı. Alışveriş aksı ve kamusal mekânlar da kara kapısı ile deniz kapısı arasında yer almaktaydı. Aynı dönemde Mağusa Suriçinde yaklaşık 54 tane ibadet yeri bulunmaktaydı. Bu dönemde kamusal yapılar; Katedral, Venedik Sarayı ve katedral ile saray düzleminde gelişen bir alışveriş aksı oluşmuştu. Tüm kamusal aktiviteler meydan çevresinde yapılmakta surlar ve hendek ise kente sınır oluşturmaktaydı. Bu dönemde yine katedralin arka tarafında kadınlar hapisanesi de bulunmaktaydı. Osmanlı'nın adayı alması ile birlikte Mağusa Suriçin'de yaşayan hıristiyan topluluklar sur dışına, Aşağı ve Yukarı Maraş bölgesine taşınmış (Şekil 1) ve Anadolu'dan gelen Türkler buraya yerleştirilmişlerdir (Arbel 1984). 300 yıllık Osmanlı döneminde liman ticari özelliğini kaybetmiş, surlu kent askeri savunma amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Katedral Cami'ye çevrilmiş ve Bandabulya(Pazar Binası) kamusal kullanım olarak dokuya eklenmiştir. Adanın İngilizlere kiralınmasından sonra liman eski önemini tekrardan kazanmış ancak sur içindeki dokudan kaynaklanan sağlıklı hayat şartlarını iyileştirmek adına bazı yollarda sağlıklılaştırmaya gidilirken bazı doku özellikleri de bozulmuştur. Kamusal yapılar kapsamında suriçinde okul, karakol ve birtakım

kamusal ihtiyaca cevap verecek kamusal servis mekanları oluşturulmuş bunun yanında mevcut kamusal fonksiyonlar da korunmuştur. Buna ek olarak Osmanlı döneminde yapılan çarşının devamı depo binaları bu dönemde planlanmıştır. Surlar ve çevresindeki hendek sabitleyici hat (fixation line) olarak Suriçi'nin iç çeper kuşağını oluşturmakta iken, Kent bir dış çeperi olan orta çeper kuşak ise Maraş Bölgesi ile Mağusa Suriçi'nin arasında kamusal mekanlar ve konutların arasında kalan alan ile sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda parsel oranları ve parsel/yapı morfolojisi mevcut dokudan farklı biçimde gelişmeye başlamıştır (Şekil 1).

Şekil 1: İngiliz Dönemi Mağusa Kenti Gelişim Planı

Bu kapsamda yeni oluşmaya başlayan bölgeler orta çeperi oluşturmuş, Kıbrıs Cumhuriyeti dönemi ve sonrasında 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında orta çeper kuşak gelişerek Doğu Akdeniz Üniversite'sinin oluşturduğu sınıra kadar gelmiştir. 1980'lerde Doğu Akdeniz Üniversitesinin Gelişimi ile konut gelişimi bir anda kontrolsüz şekilde yükselişe geçmiş ve bu da dış çeperin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Mağusa kentinin batı ve güney batısının sulak alan olması kentin gelişimine eşik oluşturmuş ancak sulak alanların kamusal kullanımından dolayı bu alanlar çeper kuşakların sürekliliğinin sağlanmasında önemli rol oynamıştır.

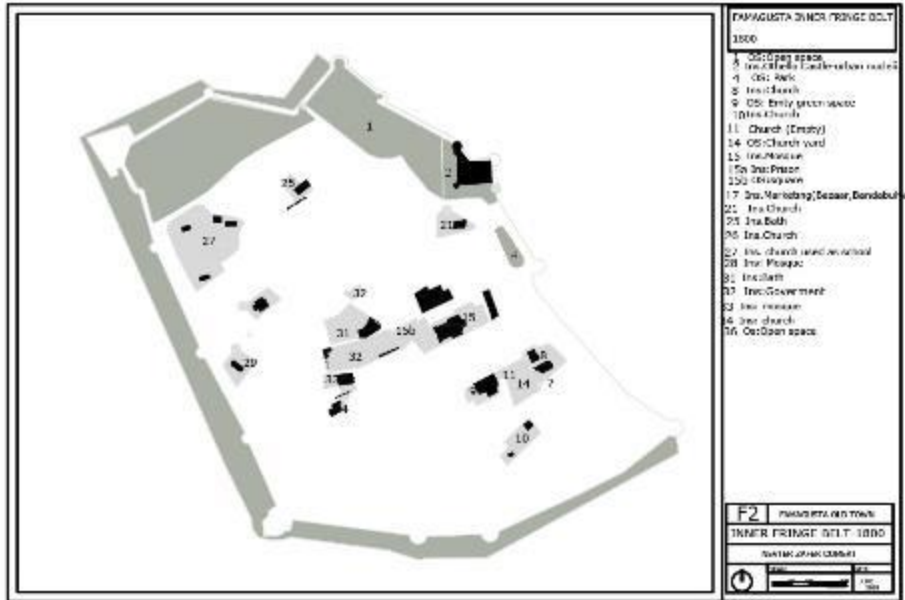
4 MAĞUSA KENTI İÇ ÇEPER KUŞAĞI GELİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Bu çalışma kapsamında Mağusa Kenti iç çeper kuşağının gelişimi ve dönüşümü 3 temel başlık altında irdelenecektir; (a) kamusal alanların yapı/parsel ilişkileri ve tipolojileri, (b) arazi kullanımları (yeşil örüntünün gelişimi), (c) kültürel farklılıklar, (d) coğrafi etmenler ele alınarak incelenecektir.

4.1 1800'lerde İç Çeper Kuşak

Osmanlı dönemi diye adlandırılan bu dönemde iç çeper kuşaktaki kamusal alanların büyük bir çoğunluğu kiliseleri oluşturken, Katedralden camiye çevrilen Namık Kemal Camii, Venedik Sarayı ve hamamlar kamusal alan iken hemen Katedralin doğu bölgesinde yer alan alışveriş aksı ve Pazar (Bandabulya) ise yarı kamusal alanlara örnektir. Bu dönemde surlar sabitleyici hat olarak tanımlanırken bu hattın sarmalayan hendek ise yine çeper kuşak içerisindeki sürekliliği sağlayan bir alan kullanımı olarak bu dönemde oluşmuştur. Hıristiyan halk sur dışına taşındığından dolayı kiliseler bu dönemde terk edilmişliklerinden dolayı kamusal açık alanlar olarak gruplandırılmakta ancak mülkiyet ile ilgili herhangi bir bilgi bulunamadığından kamusal açık alana dönüşerek değerlendirilmişlerdir. Bunun yanında Şekil 2'de görülen 2 numaralı yapı adasında bulunan Othello Kalesinin çeperindeki hendek yeşil alan kapsamında hendeğin devamında yeşil mekan örüntüsünün sürekliliğini sağlamakta, bunun devamında ayrılan alanda Desdomona için yapılan 4 numaralı anı alanı görülmektedir. Bu kapsamda Mağusa Suriçinde sabit hattın etrafında gelişen bir yeşil alan kullanımı bulunmakta ancak bu yeşil mekan kullanımlarının parsel tipolojileri ile bir tutarlılıkları bulunmamaktadır.

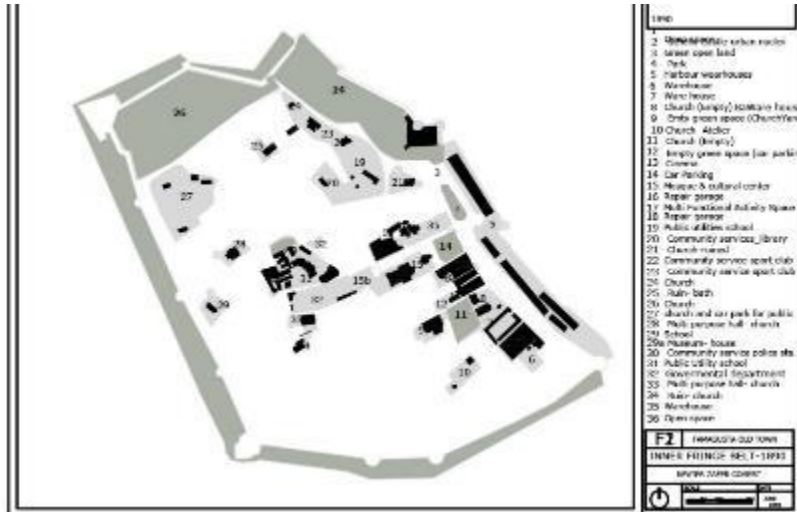
Şekil 2'de de görüldüğü üzere morfolojik olarak Mağusa Suriçi'nde bu dönemde yeşil alanlar dış çeperde olup ortadaki/içerideki yeşil çeper kuşağı oluşturan birimlerde yeşil mekan kullanımı mevcut değildir.

Şekil 2: Osmanlı Dönemi İç Çeper Kuşak

4.2 1898’lerde İç Çeper Kuşak

İngiliz dönemi olarak bilinen bu dönemde hendek, Othello Kalesi ve Desdomona anıtı bir önceki dönemdeki gibi çeper kuşakta yeşil mekan özelliğini devam ettirmiş, tipolojik olarak herhangi bir deformasyona uğramamıştır. Ancak 11 ve 14 numaralı parsellerdeki kiliselerin yıkılması ile bu alanlar yeşil alan olarak kullanılmaya başlamış aynı zamanda 32. Parselin yanındaki boş parsel de yeşil mekan olarak kullanılmıştır. Sabit hattın paralelinde kalan yeşil alanlar bu dönemlerde içlere kadar girmiş ancak tipolojik olarak herhangi bir dönüşüm göstermemiştir (Şekil 3). Bu kapsamda değerlendirilen yeşil mekan kullanımı bir öncek dönemden biraz farklılaşarak Mağusa Suriçi'nin iç kısımlarına doğru yayılım göstermeye başlamıştır.

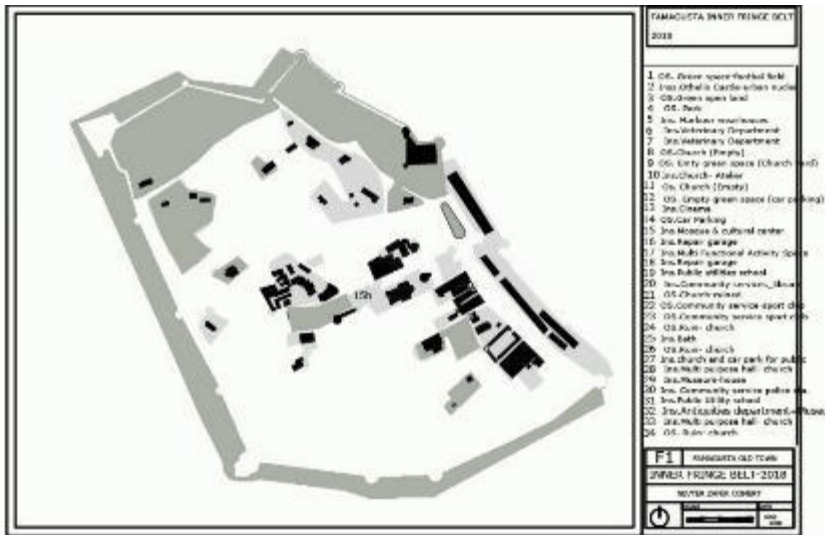
Şekil 3: İngiliz döneminde çeper kuşak dönüşümü

4.3 2018’lerde İç Çeper Kuşak

Günümüze geldiği zaman Mağusa Suriçi'nin 1950'li yıllarda büyük bir deprem geçirmiş ve birçok kamusal alan yıkılmış, bazı kamusal yapılar ise harabe şeklinde günümüze kadar gelmiştir. Bazı alanların parsel tipolojileri küçülürken bazı alanlar ise amalgam olup büyüyerek dönüşmüştür. Özellikle Kiliselerin artık etkin kullanılmaması onların heykelimsi estetik değerlerinden yararlanılarak açık hava müzesi kapsamında değerlendirilmeleri, bu alanların rekreasyona bağlı açık yeşil örüntünün bir parçası olduğunu göstermektedir. Suriçi'nde kuzey-güney yönünde uzanan çeper kuşak uzamları bu iki bölgeyi iki farklı

karaktere bölümüş ve gelişimini bu şekilde sürdürmesini sağlamıştır. Kamusal yeşil alanların içlere doğru girmesi ise suriçini morfolojik olarak da ikiye ayırmaktadır. Suriçi'nin doğu tarafında kalan yapı/parsel oranları batıdakilere göre daha küçük, dikdörtgen biçimindeki parsellerin ve üzerindeki yapıların da daha parçalı olduğu görülmektedir. Batı kısmında ise askeri bölgelerin kullanımında olan alanlar yeşil alan olarak dönüşmeden günümüze kadar gelmiş ve korunmuştur.

5 SONUÇ

Çeper Kuşakların oluşumu ve dönüşümü planlama sürecinde belirleyici rol oynarken kentsel belleğin de önemli belirleyicilerindedir. Bu kapsamda örneklem oluşturması açısından Mağusa Suriçi Osmanlı Dönemi'nden başlanılarak incelenmiş ve süreç içerisinde yeşil alanların oluşturduğu izleklerin süreç boyunca uğradığı transformasyon gözlemlenmiştir. Bu noktada bazı yapı adaları özelliklerini yıllardır koruyup değişim göstermese de bazı kullanımların kültürel farklılıklardan dolayı değişime uğrayıp bir süre sonra tamamen farklı bir kullanıma dönüşmesi ile çeper kuşakların tipolojisi ve kente sağladığı kolektif bellek da değişiklik göstermektedir. Hatta bazı durumlarda kentin formunun değişmesinde etkileyici bir rol de alabileceklerdir.

Planlama aşamasında gerek morfolojik okumaların gerekse kolektif belleğin belirleyici bir parçası olan çeper kuşak oluşumu gerek koruma planları yapılırken, gerek ise imar planları hazırlanırken gelişim planının morfolojisinin sürekliliğinin olması daha sağlıklı veriler elde

etmeye yarar. Özellikle çeper kuşaklarının korunması ve rant çevrelerine devredilmemesi, kentin formunun da radikal bir formasyona uğramamasını sağlamaktadır. İmar veya nazım planları yapılırken, çeper kuşakların değerlendirilme kriterleri belirlenip bu kapsamda planlamayı veya mekânsal tasarlamayı gerektirecektir.

6 Referanslar:

Arbel, B., 1984, **Cypriot Population under Venetian Rule (1473-1571): A Demographic Study**, Nicosia, Varorium Volume: Cyprus Franks and Venice, 13th-16th Centuries, Ashgate Publishing Ltd, Hampshire, 183-215

Cobham, C.D., 1969, **Excerpta Cypria**: Materials for a History of Cyprus, Kraus Reprint Co., New York

Conzen, MRG., 1960, "**Alnwick Northumberland: A Study in Town Plan Analysis**", Institute of British Geographer, London, 122pp

Conzen, MRG. 1969, "**Alnwick, Northumberland: a study in town-plan analysis**", London, Institute of British Geographers

Conzen M. R. G.,, 1981, '**Historical townscapes in Britain: a problem in applied geography**', in Whitehand J.W.R. (Ed.): *The urban landscape: historical development and management*, London, Academic Press, 24-25

Conzen M.P., 2009, **How Cities Internalize their former urban fringes: a cross cultural comparision**, journal of Urban Morphology, V:13 Issue 1, Birmingham, 29-54

Uluca E. 2006, **Gazimağusa Kaleiçi'nin Tarihsel Süreç İçindeki Kentsel Gelişimi ve Değişimi**, Doktora Çalışması, İTÜ

Whitehand JWR, 1988, **The changing face of cities**, pp. :1-24, Blackwell Ltd, Oxford

Whitehand JWR, and Carr, C.M.H. (2001) **Twentieth-century suburbs: a morphological approach** Routledge, London.

1. OTURUM B SALONU
BELLEK VE KENT
OTURUM BAŞKAN: HASİBE AKKAN

LİMAN KENTLERİNDE KENTSEL KİMLİĞİN İRDELENMESİ: HAMBURG VE BARSELONA LİMAN KENTİ ÖRNEĞİ

Şeyma Sarıarmağan¹, Seda Duman², Hüseyin Cengiz³

¹Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

²Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

³Fenerbahçe Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

*sorumlu yazar: seymasariarmağan@gmail.com

ÖZET

Limanlar kentin işlevini, mekansal, sosyal ve kültürel yapısını oluşturan, kentin gelişimine yön veren önemli kentsel yapılardır. Limana ait tesisler ve bunların etki alanları kentlerin mekânsal organizasyonunu belirlemektedir. Liman kentleri ticaret kültürünün yoğunlaştığı kentlerdir. Liman kentleri diğer kentlere oranla küresel ekonomiden daha hızlı etkilenmekte ve bu etkilenmeye bağlı olarak kentin mekânsal organizasyonu da değişmektedir.

Kentsel kimlik, bir kenti veya mekanı diğer kentsel mekanlardan ayırt edici özelliklerin bütünüdür. Bir kentin kimlik öğeleri ekonomik, üretim-tüketim biçimi, sosyo-kültürel ilişkiler, coğrafi özellikler, mekânsal organizasyon özelliklerinden oluşmaktadır. Kentler sahip oldukları, liman kenti, sanayi kenti, turizm kenti gibi güçlü özellikleri ile tanınmaktadırlar. Bu özellikler kentler hakkında genel bilgi vermektedir ancak kentin kimliği üzerinde diğer ayırt edici özellikler de önemli bir yer tutmaktadır.

Çalışmanın amacı, Hamburg ve Barselona liman kentlerinin tarihsel süreçte kent kimliğindeki değişimin ortaya konulması ve kent kimliği üzerinde etkili olan faktörlerin değerlendirilmesidir. Çalışmada birincil ve ikincil kaynaktan literatür verileri değerlendirilecektir. Analiz kısmında literatürdeki sözel ve görsel verilere değerlendirilerek bulgular elde edilecektir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlarda, Hamburg, liman kenti özelliğini günümüze kadar korumuş bir kenttir. Liman kenti kimliğini sanayi dönemi ile birlikte güçlendiren bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Barselona, liman kenti özelliğini Orta Çağ'da yaşamış bir kenttir. Sanayileşme sürecinde İspanya'nın ana sanayi bölgesi haline gelmesi ile Barselona sanayi kenti kimliğinin baskın hale geldiği görülmektedir. Her iki kentte de sanayi sonrası dönemde küreselleşmenin etkisi altında yeni mekânsal düzenlemelerin uygulandığı görülmektedir. Elde edilen bulgular çerçevesinde, Hamburg ve Barselona liman kentlerinin tarihsel süreçte kentsel kimlik özelliklerinin karşılaştırılması yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hamburg, Barselona, Kentsel Kimlik

ABSTRACT

The ports are important urban structures that form the function, spatial, social and cultural structure of the city and direct the development of the city. The facilities of the port and their domains determine the spatial organization of cities. Port cities are cities where trade culture is concentrated. Port cities are affected more rapidly than the global economy and the spatial organization of the city is changing.

Urban identity is a collection of features that distinguish a city or place from other urban spaces. The identity elements of a city consist of economic, production-consumption form, socio-cultural relations, geographical features and spatial organization features. The cities are known for their strong features such as the port city, industrial city and tourism city. These features provide general information about the cities, but other distinctive features on the identity of the city also have an important place.

The aim of this study is to reveal the change in urban identity in the historical process of the port cities of Hamburg and Barcelona and to evaluate the factors affecting urban identity. In this study, literature data will be evaluated from primary and secondary sources. In the analysis section, verbal and visual results will be evaluated and the findings will be obtained.

In the results obtained from the study, Hamburg is a city that has preserved its port city. The port city is a city that has strengthened its identity together with the industrial period. Barcelona is a port city that lived in the Middle Ages. In the process of industrialization, it is seen that the identity of Barcelona industrial city has become dominant with Spain becoming the main industrial zone. In both cities, it is seen that new spatial arrangements are applied under the influence of globalization in the post-industrial period. According to the findings, the comparison of the urban identity characteristics of the Hamburg and Barcelona port cities in the historical process.

Key Words: Hamburg, Barcelona, Urban Identity

1 GİRİŞ

Lynch (1960)'a göre mekansal kimlik mekanı diğer yerlerden ayıran özellikler olarak tanımlamaktadır (Lynch 1960). Lynch kimliği tanımlarken mekanın ayırt edici özellikleri ve farklılıkları üzerine durmaktadır. Tekeli (1990)'a göre kentin kimliğinden bahsettiğimizde kentte yaşayanların kentte buldukları bir değer ve amaç kümesinden, kente yüklenen bir idealleştirmeden bahsedilmektedir (Tekeli, 1990, s.58). Bir yerin kimliği insanların yer ile ilişkisi bağlamında analiz edilmektedir. Bir kentin kimliği mutlak peyzaj ile değil bireylerin algıladığı ile ilgilidir (Arreola, 1995, s.518). Aynı zamanda kişilerin sadece kendi deneyimleri ile değil başkalarının kentlerdeki deneyimlerini aktarmaları veya kitle iletişim araçları kentlerin kimliğinin tanımlanmasında etkili olmaktadır (Tekeli, 1990, s.60).

Ocakçı ve Türk (2016)'a göre kent kimliğini oluşturan öğeler; doğal çevreden oluşan kimlik öğeleri, yapılanmış çevreden oluşan kimlik öğeleri ve sosyal çevreden oluşan kimlik öğeleri olmak üzere üç grup altında toplanmaktadır. Bu öğeler arasındaki ilişkiler aşağıda Şekil 1'de gösterilmektedir (Ocakçı ve Türk, 2016,s.227). Bu üç öğe arasındaki dinamik ve karmaşık ilişki kent kimliğini oluşturmaktadır.

Kentsel Kimlik		
Doğal Çevre Özellikleri	Yapılanmış Çevre Özellikleri	Sosyal Çevre Özellikleri
-Topoğrafya Özellikleri -İklim ve Bitki Örtüsü	- Yerleşim ölçeğinde (Bina, cadde ve sokak, meydan ve yerleşim alanları) -Donatı Ölçeğinde -Sembol Olmuş Elemanlar Ölçeğinde	-Sosyal ve Kültürel Kimlik (Tarihsel ve kültürel özellikler) - Sosyo-ekonomik Kimlik - Psikolojik Kimlik

Şekil 1. Kent Kimliğini Etkileyen Faktörler (Ocakçı ve Türk, 2016,s.226)

Kentsel kimlik gerçek veya ideal bir kent peyzajına bağlı olarak inşa edilmektedir. Peyzajdan ayrılamama niteliği kimliği imajdan ayırmaktadır. Kentsel kimlik peyzajın doğal, kültürel ve sosyal anlamlarını içermektedir (Arreola, 1995, s.518). Kentin peyzajının değişmesi, geleneksel kültürel peyzajın karakterini oluşturan çeşitlilik, tutarlılık, kimlik özelliklerinin hızla kaybedilmesine sebep olduğundan dolayı bir tehdit ve olumsuz bir değişim olarak görülmektedir (Antrop, 2005, s.21). Kentsel kimliğinin değişmesinde kentleşme ve küreselleşme olmak üzere iki önemli itici güç bulunmaktadır (Kaymaz, 2013, s.746). Bu itici güçlerin birleşik etkisi her dönemde farklı olmakta ve insanların kent ile ilgili algılarının değişmesinin yanında değişikliklerin niteliği ve hızı da etkilidir. Değerlerin farklılaşması ile birlikte mekanın yapısı değişmektedir (Antrop, 2005, s.21). Son yıllarda özellikle küreselleşmenin etkisiyle insan ve çevre ilişkisini göz ardı eden, tarihsel veya kültürel herhangi bir kaygı gütmeyen, yerleşim merkezlerinin zarar gördüğü, birbirine benzer tek kimlikli kentler yaratılmaktadır (Bumin, 2010).

Kent kimliği üzerinde kentin özgün doğal, kültürel ve sosyal özellikleri etkili olmaktadır. Örneğin bir bölgede bir silüet veya bir dağ kentin simgesi olurken başka bir bölgede bir lezzet veya madencilik o kentin kimliği üzerinde etkili olmaktadır (Arreola, 1995, s.518). Kentlerin limanla ilişkisi, liman bölgeleri ve endüstriyel yapılamaların etkisi ile kenti bütünüyle etkilemektedir. Liman kenti, sanayi kenti, turizm kenti tanımlamaları kentlerin genel kimlikleri hakkında bilgi vermektedir. Bu çalışmada Hamburg ve Barselona liman kentlerinin tarihsel süreçte kent kimliğindeki değişimin ortaya konulması ve kent kimliği üzerinde etkili olan faktörlerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Hamburg Kentsel Planlama Süreci

Hamburg'da tarihsel gelişim süreci liman işlevinin belirleyiciliği doğrultusunda gerçekleşmiştir. Hamburg limana bağlı olarak ticaretin, sanayinin ve endüstrileşmenin merkezinde yer

almaktadır. Ortaçağ döneminde lonca sistemi ile birlikte kent bir atölye haline gelmiştir (Hatt ve Reiss, 2002, s.29). Sanayi devrimi ile birlikte liman kentleri büyüme ve gelişmeye zorlanmıştır. Sanayi ve ticaretin nüfusu çekmesi, kentsel işlevlerde artma, kentsel yayılma ve yeniden yapılanma ile bir dönüm noktası gerçekleşmiştir. Hamburg'da 19. yüzyılın ikinci yarısında tüccar haneleriyle birlikte ortaçağ kentinin izleri neredeyse tamamen silinmiştir. Merkezle liman arasındaki kalan bölgelerde yeni kuşak şirketlerin çalışma ve istihdamına uygun modern mimarilerin yapımı görülmektedir. Yanmış yıkılmış dar uzun parsellere oturmuş tüccar hanelerindeki parça parça ofislerin yerine yeni tip ofis stoğu yer almaya başlamıştır (Bilgin ve Erkol, 2012, s.17).

19. yüzyıl kent planında birinci kenti (limana bağlı çekirdek kent) genişleterek yeni iskan alanları açılmıştır. Bu dönemde hazırlanan planlarda kent ile endüstri alanlarının arasındaki ilişki modernizasyon bakışı ile plan dışında tutularak, liman bölgesi olmak üzere endüstriyel alanların işlevinin yitirmesine ve terk edilmiş alanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Terk edilen eski liman bölgesindeki endüstri alanlarının kente entegre edilmesi ve kent kimliğini korumak amacıyla 1997 yılında Hafen City kentsel dönüşüm projesi uygulanmaya başlamıştır (Bruns, Berentelg, 2017).

Mal alışverişinin uluslararası boyuta gelmesinde lokomotif görevi gören limanlar, küreselleşme etkilerinin önceden görüldüğü yerler olmuştur. Liman, rıhtım ve yerleşim alanları küreselleşmenin yeni taleplerini karşılık verebilecek şekilde düzenlenmektedir. Bununla birlikte küreselleşme süreçleri giderek yerelde etkili, dönüşen, karışık ve parçalı hale gelmektedir (Bilgin ve Erkol, 2012, s.106). Hamburg 2030 yılı için kamusal alan planlaması, bina tasarımları, yaratıcı merkezler gibi küresel talebin karşılanmasına yönelik kentsel planlama kararları almaktadır (Hamburg Senato Raporu, 2016). Hamburg'un sanayi öncesi dönemle başlayan planlama çerçevesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, planlar küresel eğilimlere uygun olarak ulusal sınırlardan uluslararası sınırlara doğru, ağırlığın giderek dünyaya açılan bir liman kenti teması ile yerel özellikleri koruyarak küresel sermayeyi çekme eğiliminde olduğu görülmektedir.

Barselona Kentsel Planlama Süreci

Barselona kenti, ortaçağlardan günümüze kadar, planlama, mimarlık ve kentsel gelişme konularında farklı deneyimleri barındıran bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Barselona, M.Ö. 200 yıllarında bir Roma kolonisi olarak kurulmuştur. Kuruluşundan beri süregelen istilalardan kurtulamayan kent, bu sebeple surlarla çevrilerek korunmuştur. Kent büyüdükçe yeni surlar yapılmıştır. Özellikle 1714 yılında hem kentin denetlenmesi hem de dış saldırılara karşı koruyabilmek için kent çok sıkı surlarla çevrilmiştir. Kentin surlar dışında gelişimi yasaklanmıştır (Demirtaş ve Esgin, 2006,s.155). Barselona'yı farklılaştıran en önemli etken doğal liman olmadan inşa edilmiş bir yapay liman olmasıdır. En parlak dönemini Ortaçağ döneminde yaşamıştır (Bilgin ve Erkol, 2012, s.).

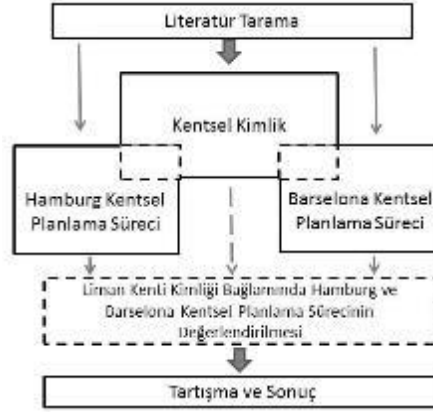
Surların içine sıkışıp kalmış olan kentin sanayi ve ticaret gelişimi; Amerika ile olan ticaretin artması ve sanayi devriminin İspanya'ya ilk olarak Barselona'da başlamış olması nedeniyle ivme kazanmıştır. 1853 yılında yaptırılan ve bugünkü Barselona'nın temel yapısını oluşturan Cerda Planı ile kentin surları yıkılarak, kent boş alanlara doğru geliştirilmiştir. Barselona, 19. yüzyıldaki Cerda büyüme planıyla modern dünyanın hem vizyonu hem de bütünlüklü kent imgeleriyle en ilginç sonuçlarından birini elde etmiştir (Demirtaş ve Esgin, 2006, s.155). İspanya İç Savaşı ve Franco rejimi gelişimin yönünü değiştirmiş, bir durgunluk döneminin ardından 1950'lerde ekonomik büyüme yaşanmıştır. Barselona ve çevresindeki bölge İspanya'nın ana sanayi bölgesi haline gelmiştir. Barselona'da modern ve çeşitli endüstriyel faaliyetlerin merkezi ve aynı zamanda da Katalan kültürünün merkezi olma özelliğine sahip bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır.

Barselona'da 1970'lerdeki petrol krizinin dünyada yarattığı ekonomik durgunluk, kentin sanayi faaliyetlerini önemli ölçüde etkilemiş ve işsizliği artırmıştır. Bozulmuş değer kaybetmiş kent dokusu ve değer kazanamamış şehre entegre olamamış banliyöleriyle ve gerilemiş ekonomisiyle Barselona'nın kent imajı iyi bir görünüm sergilememektedir. Ancak 1980'lerin başında Olimpiyatlara aday olma süreciyle beraber Barselona'nın çehresi değişmeye başlamış, ekonomiye daha da ağırlık verilerek ekonomik büyüme sağlanmış, kentte sosyal, ekonomik ve kent sorunlarına duyarlı yenileşme modeli benimsenerek uygulamaya konulmuştur (Kızıldere, 2010, s.129). Barselona Olimpiyat Oyunları sayesinde, büyük turist kitlelerinin geldiği ve çok sayıda ticaret ve hizmet faaliyetlerinin yer seçtiği bir merkez olma özelliği kazanmıştır (Blanco, 2009, s. 358). Barselona'nın en büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı dönemdir. Kentsel gelişme politikası, ölçek değiştirmiştir.

Uygulamaların küçük veya orta ölçekte devam etmesine rağmen, kentsel kalkınma politikaları çabalarını daha çok küresel bir kent ölçeğinde yoğunlaştırmıştır. Büyük kentsel gelişim projeleri, şehri dönüştürmek için belirli bir stratejinin altında tasarlanmış ve uygulanmıştır (Blanco, 2009, s. 358). Olimpiyat Oyunlarından sonra 2004 Dünya Kültürler Forumu'na ev sahipliği yapacak olması da kentteki değişim ve dönüşümlerin devamlılığının sağlanmasında etkili olan bir diğer uluslararası organizasyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada kullanılan veriler birincil ve ikincil literatür kaynaklarından elde edilmiştir. Çalışmanın yöntemi ise Şekil 2'de sunulduğu gibi kavramlar arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesine dayanmaktadır.

Şekil 2. Çalışmada izlenen yöntemin akış şeması

2. BULGULAR

Tablo 1. Hamburg ve Barselona kentlerinin dönemsel kimlik özellikleri

Limani Kenti	Sanayi Öncesi	Sanayi Dönemi	Post Modern Dönem	Kentsel Kimlik
Hamburg	-Limana bağlı geleneksel kent dokusu - Geleneksel kent toplumu	-Modern yapılaşma - Küreselleşme temelli yaklaşımlar -Kültürel sınırlar - Ulusal kent toplumu	-Küresel kent planlama yaklaşımı -Post-modern yapılaşma -Çoklu etnik yapı -Çoklu kültürel yapı	-Sanayi öncesi ekonomisi ağırlıklı olarak limana bağlı kent -Sanayi dönemi kentin genişlemesi ve yeni modern yapılar - Post modern dönemde (küreselleşme) ulusal bağlamda kültürel, mekânsal ve sosyal sınırların azalması -Her dönem liman kenti kimliği korunmakta
Barselona	Modern yapılaşmanın kent imgesinin yarattığı imaj	- İspanyanın ana sanayi bölgesi -Sağlıksız yapılaşma - Kentin genişlemesi Katalan kültürünün merkezi	-Küresel kent planlama yaklaşımı -Uluslararası etkinliklere ev sahipliği -Bütüncül kent vizyonu- bütüncül projeler	-Sanayi öncesi surlarla çevrili korunaklı kent -Sanayi dönemi surların yıkılarak kentin genişlemesi - Post modern dönemde (küreselleşme) ulusal bağlamda kültürel, mekânsal ve sosyal sınırların azalması -Her dönem büyük oranda Orta Çağ kent kimliği korunmakta

Hamburg açıkça bir liman kenti kimliğine sahipken Barselona'nın kimliği denizcilik havasıyla yoğurularak bir liman kenti özelliği göstermemektedir (Bilgin ve Erkol, 2012, s.105). Hamburg orta çağ kenti özelliğini 19. yüzyılda kaybederken Barselona kenti kentsel morfoloji ve kent tipoloji özellikleri ile hala büyük oranda orta çağ kenti özelliklerini korumaktadır. Her dönemde her iki kentte de sanayileşmenin kentsel gelişim üzerinde etkileri görülmektedir. 21. yüzyılda ise kentlerde, kentsel kullanım alanları ve planlama kararları güncel ihtiyaçlara ihtiyaç verecek ve küresel sermayeyi çekmeye yönelik kurgulanmaktadır.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kentleşme süreçleri dinamik, karmaşık ve çok işlevli bir süreçtir. Kentleşme sürecinin iyi analiz edilebilmesi kentsel kimliğin korunması açısından önem taşımaktadır (Antrop, 2004, s.9). Mekandaki çeşitli elemanlar arasındaki tutarlılık, kent peyzajın okunaklı olabilmesi için önem taşımakta ve kentsel kimlik değerlerini güçlendirmektedir. Geçmişteki geleneksel kentsel peyzajın değişim süreci ve insanların algılanabilir çevrede ürettikleri sembolik anlam gelecekteki kentsel planlama çalışmaları için sürdürülebilirlik ve yönetim bağlamında değerli bilgiler sunmaktadır (Antrop, 2005, s.21).

Avrupa bağlamında değerlendirildiğinde Avrupa Birliği altında ulus ötesi yaklaşımlar ulusal kimlikleri bulanıklaştırmaktadır. Yasal ve yasa dışı kitlesel göçler Avrupa şehirlerini giderek heterojen, farklı etnik gruplardan oluşan ve çok kültürlü topluluklara dönüştürmektedir (Gaspodini, 2007, s.225-226). Hamburg ve Barselona liman kentlerinin planlama politikalarında, küresel taleplere cevap verebilecek sürdürülebilir karar alma eğilimi görülmektedir. Küresel ve yerel kararlar arasındaki denge, kentsel kimliğin korunmasını sağlayacaktır.

4. KAYNAKLAR

- Arreola, D. D. (1995). *Urban Ethnic Landscape Identity*. *Geographical Review*, 85(4), 518. doi:10.2307/215923
- Antrop, M. (2004). *Landscape change and the urbanization process in Europe*. *Landscape and Urban Planning*, 67(1-4), 9-26. doi:10.1016/s0169-2046(03)00026-4
- Antrop, M. (2005). *Why landscapes of the past are important for the future*. *Landscape and Urban Planning*, 70(1-2), 21-34. doi:10.1016/j.landurbplan.2003.10.002
- Bilgin, İ., Erkol, İ. (2012). *Liman Kentleri Amsterdam Barselona Hamburg*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Blanco, I. (2009). *Does a 'Barcelona Model' Really Exist? Periods, Territories and Actors in the Process of Urban Transformation*. *Local Government Studies*, 35(3), 355-369. doi:10.1080/03003930902854289
- Bruns, Berentelg, J., (2017). *HafenCity, 21 st Century, Urban Development, Continuity and Transformation*. CEO HafenCity Hamburg GmbH
- Bumin, K. (2010). *Demokrasi Arayışında Kent*, Çizgi Yayınları, Konya.
- Demirtaş, Y., Esgin, İ., (2006). "Bir Kentsel Yenileme Deneyimi: Barselona", *TMMOB, Planlama Dergisi*, 2(36): 155-168.

Gospodini, A. (2004). *Urban morphology and place identity in European cities: built heritage and innovative design*. *Journal of Urban Design*, 9(2), 225-248. doi:10.1080/1357480042000227834

Hamburg Senato Raporu (2016). *Şehircilik Komisyonu*. (Erişim adresi: <https://www.hamburg.de>.)

Hatt P.K., Reiss A.J. (2002) *Kentsel Yerleşmelerin Tarihi*. 20. Yüzyıl Kenti. Derleme ve Çeviri: Duru B., Alkan A. İmge Kitabevi

Kaymaz, I. (2013). *Urban Landscapes And Identity. Advances In Landscape Architecture, Croatia: InTech*. Chapter 29. 739-760. doi:10.5772/55754.

Kızıldere, D., (2010). *Çin Mahallesinden Kültür Merkezine: El Raval'ın Dönüşümü*, 128-146. Derleyen: Özdemir D., *Kentsel Dönüşümde Politika, Mevzuat, Uygulama: Avrupa Deneyimi, İstanbul Uygulamaları*, Nobel Yayınları, Ankara.

Lynch, K. (1960), *Kent İmgesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Basım Yılı:2016 İstanbul.

Ocakçı M., Türk Aydın T.(2016) *Kentsel Kimlik. Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*. Der. Ersoy M. İstanbul; Ninova Yayınları, p.226-228.

Tekeli, İ. (1990). *Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler*, Prof. Dr. Mübeccel Kıray'a Armağan, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, VII, 1-2, 251-259.

PEYZAJLARLA TASARLANAN KENT TOPOGRAFYASI: İNTERDİSİPLİNER BİR TASARIM STRATEJİSİNE DOĞRU

Öğr. Gör. Nazmiye Nurdoğan^{1,*}, Prof. Dr. Ayşe Şentürer²

¹İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

²İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

*sorumlu yazar: nazmiyera@gmail.com

ÖZET

Yoğunlaşan kentsel alanlarda mimari yapı ve peyzaj ayrımının silikleştiği ve peyzajın mimari yapıların katmanlarına dahil edildiği görülmektedir. Mimari yapıların katmanlarına dahil olan peyzajlar, sıklıkla mimari yapıların kullanılmayan yüzlerinin, atıl kentsel altyapıların yeniden değerlendirilmesi ve bitkilendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerde çok kısıtlı bir şekilde pratik edilen durum, peyzaj tasarımının, kent topografyasının sınırlarını katmanlaştırma potansiyelidir.

Bu bildiri, topografyanın sürekliliği ile taşınan mekansal ilişkilerin peyzajlar aracılığıyla mimari mekanların yapısına dahil edilmesini interdisipliner bir tasarım stratejisi olarak tanımlamayı amaçlamaktadır. Mimarlık ve peyzaj mimarlığı ara kesitinde tanımlanan bu tasarım stratejisi, peyzajların tasarımı aracılığıyla kent topografyasının mekansal potansiyellerini açığa çıkarma hedefine sahiptir.

Bildirinin kavramsal çerçevesi, peyzaj kavramının kentsel sürekliliği teşvik edici yönüyle tekrar ele alınmasını ve topografyanın mekansallaşması olgusunun geliştirilmesini içermektedir. Kent topografyası, kentte yer alan mekansal ilişkilerin taşıyıcısı ve mekansal potansiyellerin yeri olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda peyzaj, topografya ve mekan bildirinin kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Topografyanın mekansallaşması, peyzajın mimari yapıda ne yöntemle kullanıldığı ile doğrudan ilişkilidir. Kent topografyasında peyzaj, ikincil bir arka plan ya da seyirlik bir doğa sahnesi olmaktan çıkarılarak, mekanın etkin bir ögesi konumuna getirilmektedir. Bu bağlamda peyzajın mimari yapıya dahil edilmesinde farklı yöntemleri ortaya koyan, Zaha Hadid'in Habitable Bridge (1996), Contemporary Arts Center (1998), Landscape Formation One (1999) projeleri yakın plana alınarak tartışılmıştır.

Sonuç olarak, kavramsal arka plan ve incelenen örnekler ile peyzaj aracılığıyla topografyanın mekansallaşması üzerinden geliştirilen interdisipliner tasarım stratejisinin üç ana operasyonu ortaya konulmuştur: sirkülasyon hatları oluşturma, kamusal zeminler tanımlama ve kabuk ile sarmalama. Topografya-peyzaj-mekan ekseninde tanımlanan bu üç operasyonun tanımları

yapılarak, kent topografyasında çeşitlilik yaratma ve yeni mekansal durumlar tanımlama potansiyelleri tartışmaya açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: peyzaj, yer, topografya, mimarlık, peyzaj mimarlığı

ABSTRACT

As urban areas become denser; the distinction between architectural building and its natural landscape becomes ambiguous, layers of landscape and architecture become overlapped. Unused façades of architectural buildings or disused urban infrastructure are frequently found to be redesigned by engrafting layers of vegetation on the layers of artifacts. Although using landscape layers solely as vegetation is a reduced rendering; this situation implies that landscape design has the potential to augment the layers of urban topography.

The aim of this paper is to define an interdisciplinary design strategy that operates layers of landscape and pursues to engage spatial relationships of topographical continuity to architectural space. The design strategy, which is defined between the scopes of architecture and landscape architecture, aims to unfold spatial potencies of urban topography by the methods of landscape design.

The conceptual framework of this paper includes re-evaluation of the concept of landscape from the aspect of stimulating urban continuity and forming an understanding for spatialisation of topography. Urban topography is considered as the carrier of spatial relationships and place of spatial potencies. In this regard, landscape, topography and space constitutes the three main concepts of the conceptual framework of this paper.

The spatialisation of topography is strongly related to the function of landscape that is activated in the architectural space. The situation that is emphasised is the evolution of the concept of landscape from being natural scenery or secondary background to an operative element of architectural space. Subsequently, Zaha Hadid's projects, Inhabitable Bridge (1996), Contemporary Arts Center (1998) and Landscape Formation One (1999), are profoundly evaluated and discussed as representing three different approaches of engaging spatial relationships of topographical continuity to architectural space.

Subsequent to the conceptual background and the project evaluations, three operations of the interdisciplinary design strategy, which is based on landscape functions of spatialisation of topography, are found to be distinctive: forming circulation lines, defining public grounds and enveloping. Conclusively, these three operations are defined within the framework of this study and the potential of this design strategy is discussed within the terms of creating diversity and defining new spatial situations in urban topography.

Keywords: landscape, place, topography, architecture, landscape architecture.

1 GİRİŞ

Yoğunlaşan kentsel alanlarda mimari yapı ve peyzaj ayrımının silikleştiği ve peyzajın mimari yapıların katmanlarına dahil edildiği görülmektedir. Mimari yapıların katmanlarına dahil olan peyzajlar, sıklıkla mimari yapıların kullanılmayan yüzlerinin, atıl kentsel altyapıların yeniden değerlendirilmesi ve bitkilendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerde çok kısıtlı bir şekilde pratik edilen durum, peyzaj tasarımının, kent topografyasının sınırlarını katmanlaştırma potansiyelidir.

Bu bildiri, topografyanın sürekliliği ile taşınan mekansal ilişkilerin peyzaj tasarımı aracılığıyla mimari mekanların yapısına dahil edilmesini interdisipliner bir tasarım stratejisi olarak tanımlamayı amaçlamaktadır. Mimarlık ve peyzaj mimarlığı ara kesitinde tanımlanan bu tasarım stratejisi, peyzajların tasarımı aracılığıyla kent topografyasının mekansal potansiyellerini açığa çıkarma hedefine sahiptir.

2 MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi, interdisipliner pozisyon ile peyzaj-topografya-mekan odaklı kavramsal bir çerçeve tanımlamak ve bu çerçeveyi seçilen mimari projeleri değerlendirmekte kullanarak oluşturulan kavramsal çerçevenin mimarlık pratiği üzerinden geliştirilmesini sağlamaktır. Literatür ile meslek pratiğinden örnekler, çalışmanın eleştirel yaklaşımını eşdeğer biçimde geliştiren ve çeşitleyen materyaller olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda peyzajın mimari yapıya dahil edilmesinde farklı yöntemleri ortaya koyan, Zaha Hadid'in Habitable Bridge (1996), Contemporary Arts Center (1998), Landscape Formation One (1999) projeleri yakın plana alınarak tartışılmıştır.

3 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1 Peyzaj ve Kentleşme

Kent topografyası, mekanın oluşumu ve peyzaj mimarlığının potansiyeli arasındaki ilişki, bu üç olgunun aynı etkenler altında sürekli dönüşüm sürecinde olduğu düşünülerek tartışılabilir. Bu yaklaşım hem kentlilerin mekansal pratiklerini, hem de mimarlık ve peyzaj mimarlığının pratiklerini içeren bir kentleşme biçimi kapsamında ele alınabilir.

Kent topografyasının mekansal potansiyellerini açığa çıkaracak bir yaklaşım, tasarım müdahalesinin gerçekleştirileceği alanın mevcut koşullarını keşfetmeyi ve kentlilerin mekansal pratiklerine dahil etmeyi amaçlamalıdır. Kentleşme sürecinde aynı kent topografyası üzerinde etkinlik gösteren mimarlık ve peyzaj mimarlığı disiplinlerine ait pratiklerin topografyayı dönüştürmede farklı yaklaşımlar kullandıkları görülmektedir. Leatherbarrow, disiplinlerin topografyayı ele alışlarındaki farklılığı inşaa ve kültivasyon yaklaşımları olarak sadeleştirirken ilkinin mimarlığa ikincisini ise peyzaj mimarlığına atfeder (2004). Bu bağlamda inşaa odaklı bir mimarlık pratiklerinin kent topografyasının büyümesini;

kültivasyon yaklaşımına sahip peyzaj mimarlığı pratiklerinin ise topografyanın olanaklarının ortaya çıkarılarak kullanılmasına olanak sağladığı söylenebilir.

Peyzaj mimarlığının topografyaya yaklaşımı, mimarlık pratiklerini de çevreye duyarlılık yönünde etkilemiştir. Frampton'a göre McHarg'ın Design with Nature (1969) ve Gregotti'nin Il Territorio Dell'architettura (1972) kitapları ile birlikte mimarlık ve peyzaj mimarlığı pratiğinde de takip edilen bir tasarım yaklaşımı değişimi gözlenmektedir. Bu değişim, tasarımın yer alacağı "el değmemiş" doğaya dair uyum, sürdürme stratejilerini ile birlikte sağaltım, iyileştirme gibi verilen ekolojik hasarı düzeltmeye dair bir girişimi kapsamaktadır (2007).

Peyzaj şehirciliği (Landscape Urbanism) yaklaşımı ise kente peyzaj kavramının lensinden bakmanın olanaklarını tartışmaktadır. Waldheim'e göre peyzaj, özellikle karmaşık doğal çevreler, post-endüstriyel alanlar ve kamusal altyapılar bağlamında kentsel biçimi üretmek için çokkatmanlı ve çokdeğerli bir ortam önermektedir (2006). İnşaa odaklı mimarlık pratiklerinin hızlıca üretip tüketerek atıl hale getirdiği alanlar, peyzajlar olarak yeniden değerlendirilmekte ve tasarlanmaktadır.

Aynı senelerde Marot, Sub-urbanism kavramı ile mimari programın araziye üstünlüğünün ters yüz edildiği bir şehircilik anlayışı tanımlar (2006). Bu anlayışa göre arazi mimari projenin düzenleyici fikri ve öznesi haline gelirken mimari programın anlaşılması için deşifre edilmesi gerekir. Doğal topografyaya yerleştirilen yapılaşma, arazinin süreklilik içinde deneyimlenmesi ekseninde kurgulanmıştır.

Peyzajın bağlamıyla yakın ilişkili ve çevreye duyarlı bir ortam olarak kavramlaştırılması kentleşme yöneliminde yeni bir aralık tanımlamıştır. İnşaa odaklı bir mimarlık pratiğinin yarattığı birbirinden izole edilmiş alanlardan oluşan kent topografyasında, peyzajın canlandırıcı etkisi ile çevresiyle ilişkili yeni mekanların oluşumu mümkün hale gelmiştir.

3.1.1 Peyzajın Yeniden Kavramlaştırılması: Paradigma Değişimi

Peyzajın kavramlaştırılmasındaki paradigma değişimi, peyzajın nesneleştirilmekten çıkarılması ve bulunduğu bağlamı dönüştürmede etkin bir ortam olarak kabul edilmesidir. Bu paradigma değişimi, peyzajın deneyimi ve temsilindeki yaklaşımların değişimi ile paraleldir. Peyzaja içinden bakmayı, peyzajı kendi süreci içinde anlamayı, peyzajın deneyim etrafında açılan yapıya paralel biçimde kavramsallaştırmayı ve temsil ortamına aktarmayı savunan tasarım yaklaşımları, peyzajı yeni paradigması içinden okumayı amaçlamaktadır.

Peyzaja dışarıdan bakan bir göz, onu nesneleştirerek temsil düzlemine aktaracaktır. Czerniak'a göre resimsel peyzaj pratikleri, peyzajı göze hitap eden, çevreden bağımsız nesnelere düzenler ve peyzajın resmini; peyzajın bir süreç, devamlı bir etkinlik, zamanla değişen bir ilişkiler seti olarak işleyişinden daha fazla ağırlık verir (1997). Peyzajın yeni paradigmasında tanımlanması için peyzajın deneyimi, hareketi, süreci, değişimi ile temsil düzlemine aktarılmalıdır.

Peyzajın resimsel yönüyle ele alınması, aynı zamanda peyzajın bir doğa resmi olarak görülmesi ve hem doğanın hem peyzajın anlamlarının indirgenmesine sebep olmuştur. Tuan, resimde perspektifin kullanılması ile doğanın uzaktan seyredilen, pasifize ve kontrol edilemeyen bir içerik olarak ele alınmasını doğrudan ilişkilendirir (1990). Peyzajın doğanın bir benzetimi ve seyirlik bir arka plan olarak kavramlaştırılması da resimsel bir bakış açısının teşviği ile gerçekleşir.

Wall'a göre artık peyzaj kavramı, pastoral bir masumiyetin manzarasına referans vermemektedir. Aksine yalnızca nesnelere ve mekanları değil; içinden geçen dinamik süreçleri ve olayları düzenleyen bağlayıcı bir dokunun işlevsel tabanını talep etmektedir (1999). Bu yeni kavramlaştırma ile göze odaklı - resmin görme biçimini yansıtan bir peyzaj yerine program - işlev ekseninde mimari tasarımın ile ara kesitini oluşturan bir peyzaj mimarlığı anlayışı öne çıkmıştır.

3.1.2 Peyzajın Kent Topografyasını Süreklileştirme İşlevi

Peyzajın tanımında paradigma değişimini yaratan en önemli etken kentsel bağlam ve onun dinamik yapısıdır. Peyzajın dinamik yapısı, eylemler-deneyimler üzerinden kendini oluşturma hali onu anlık olarak yeniden tanımlamaya ve deneyimlemeye olanak verir.

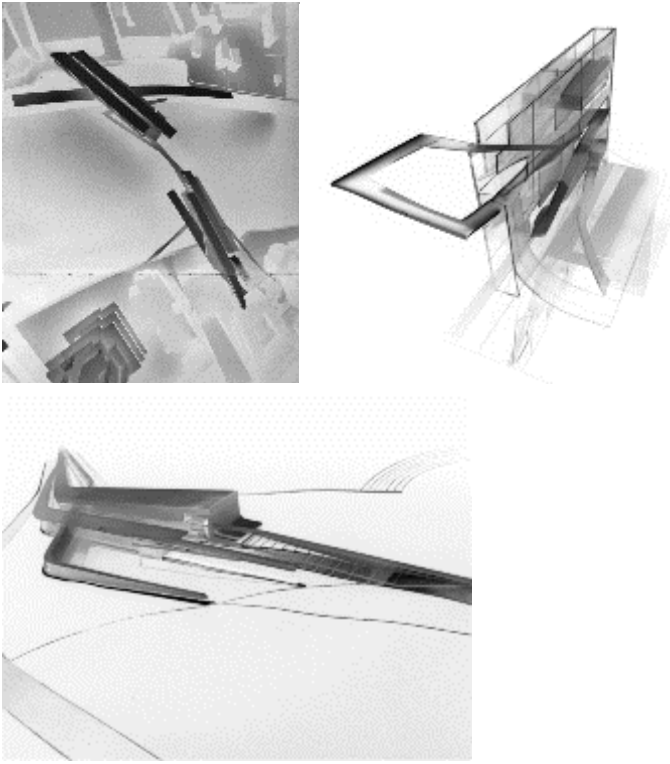
Peyzajın dinamizmi içinde kavramsallaşma biçimi, topografya ve mekan ilişkisini yeniden tanımlamayı sağlar. Leatherbarrow, topografyayı mekânın tersi olarak tarifler. Mekân geçici, dokunulamayan, çeşitliliğin tanımlanabilir ve bölünemeyen en küçük parçası iken; topografya bunun zıddıdır. Çok yönelimli, aynı alanda birbiriyle çelişen çeşitlilikleri kapsayan ve dokunulabilir olandır (2004). Bu durumda topografyanın potansiyelini mekana aktarmakta peyzajın açıcı, süreklileştirici yönü önem kazanacaktır.

Corner'a göre peyzaj mekanı (landscape space) coğrafi yerler ve topografyalarla bağlantılı çok yerleşik bir olgudur. Belli bir peyzajı oluşturan kültürel ve doğal örüntülerin aralarındaki mekansal ilişkiler, peyzajdaki yerlerin bağlamsal ve ardışık yoğun bir dokuya örüldüğü anlamına gelir. Tüm yerler belli bir topografyaya yuvalanmış biçimde tekil ve mekansaldır (2002). Peyzajın topografyanın mekansal durumuna nüfuz etme ve farklı mekanları birbiri ile ilişkili kılma olanağı, topografya içinde dağılmış, ayırık kentsel mekanların birlikte ele alınmasına olanak tanır. Bu bakımdan peyzaj, kent topografyasının mekansallaşmasında kritik bir rol oynar.

4 ZAHA HADİD PROJELERİNDE TOPOGRAFYA, PEYZAJ ve MEKAN İLİŞKİSİ

Aynı örüntünün parçası olarak algılanan parçalar, birbiri ile ilişki içinde olan aynı peyzajın parçaları olarak düşünülebilir. Bu bakımdan kentsel sürekliliği ve hareketi devam ettiren altyapılara sahip projeler, aynı hareketin deneyimi süresince algılanan elemanların birbiri ile ilişkili olarak -aynı peyzaj örüntüsü içinde- düşünülmesine olanak sağlayacaktır.

Hareket deneyimi ve kentsel süreklilik ekseninde mimari yapıların tektoniğinin dönüştürülmesi, peyzaj kavramı ve mimarlık pratiği arasında bir kesişim noktası oluşturur. Bu kesişimin mimarlık pratiğindeki karşılıkları için Zaha Hadid'in yapıları incelenecektir. Betsky'ye göre Hadid'in yapıları peyzajı program etrafında sarmalayarak ve çevre elemanları mekanı barındıracak şekilde kullanarak peyzajı sahiplenmek ister gibidir (1998). Hadid'in yatay ve düşey arasındaki açılı düzlemleri kullanarak oluşturduğu yapı tektoniği, kent topografyasındaki akışı yapılarının içine dahil etmeyi olanaklı kılmaktadır.

Şekil 1. Zaha Hadid'in Projeleri: Habitable Bridge (1996), Contemporary Arts Center (1998), Landscape Formation One (1999).

Habitable Bridge projesi, Londra için nehir üzerinde yatay bir gökdelen olarak tasarlanmıştır. Çok programlı projenin önerdiği tekil mekanların bağlayıcısı olarak kamusal sokaklar önerilmiştir (Hadid & Betsky, 1998). Kentsel bağlamın çeşitliliğini yapısında barındırmayı amaçlayan proje, kent ölçeğinde köprü altyapısını, insan ölçeğinde sokakları kullanarak mekanlarını sirkülasyon ile birbiri ile ilişkilendirmeyi amaçlar. Sirkülasyon hatlarının ağı üzerinden tanımlanan peyzaj, kent topografyası ve mimari mekanlar arasındaki bağlayıcı olarak önerilmiştir.

Cinnati için önerilen ve hayata geçirilen Contemporary Arts Center projesinde Hadid'in amacı kentin izgara sisteminin yukarı döndüğü hissini veren kentsel halıyı (urban carpet) oluşturarak kamusal bir lobi yaratmaktır. Böylelikle galeriler ve kent arasında doğrudan ilişki kurulabilecektir (Hadid & Betsky, 1998). Projede bağlamıyla iletişim içinde bir kamusal mekan oluşturulması, kent topografyasının düzlemi zemin kotundan yapının içine alınarak yukarıya döndürülmesi ile gerçekleştirilmiştir. Yapının programına hizmet eden galeriler, kentsel halı ile oluşturulan peyzaj boyunca gerçekleştirilen hareket sırasında deneyimlenir. Kentsel sürekliliği taşıyan bir kamusal zemin ile tanımlanan peyzaj, kent topografyasının bağlamı ve mimari programın gereklerinin kesişim mekanını oluşturmada kullanılmıştır.

Almanya'nın Wil am Rhein bölgesinde inşa edilen Landscape Formation One projesi doğal topografyadan yükselen yer biçimlerini hatırlatır. Hadid'e göre bu pavilyon, çevredeki patika hatlarından akıcı biçimde yükselen bir geometriye sahiptir ve yapı kabuğu patika hatlarından üçünün birbirine dolanmasıyla oluşmuştur (Hadid & Betsky, 1998). Hacim kazanan patika hatları, birbiri ve toprak kotu ile ilişkisi sonucunda parçasal olarak sarmaladıkları mekanlar için farklı bağlamlar oluşturur. Bu projede çevrenin bağlamının doğrudan içeriye alınması yerine; doğal topografyanın sıfır kotunun ve mevcut patika izlerinin kesişme, başlangıç ve pik yerlerinin mekansal olanakları kullanılmıştır. Böylelikle yapı içinde kök noktaları, geçiş alanları, teraslar, yer altına saklanan mekanlar oluşturulabilmiştir. Mekanı sarmalayan bir kabuk oluşturan peyzaj, aynı zamanda kendisine atfedilen hareket ile sarmaladığı mekanda doğal topografya ile kurulan ilişkinin çeşitlenmesini sağlamıştır.

5 SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bildiri, peyzajı, topografyanın bağlamını mekanda deneyime açıcı yönüyle tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda peyzaj, kent topografyası ve mekan ilişkisinde kentsel sürekliliği yaratma ve mekanda etkin kılma potansiyeline sahip bir tasarım ortamı olarak ele alınmıştır.

Mimarlık ve peyzaj mimarlığı pratikleri için interdisipliner bir tasarım stratejisine giriş niteliğindeki bu çalışma ile peyzaj aracılığıyla topografyanın mekansallaşması ekseninde tanımlanan interdisipliner tasarım stratejisinin üç ana operasyonu ortaya konulmuştur: sirkülasyon hatları oluşturma, kamusal zeminler tanımlama ve kabuk ile sarmalama.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi, topografya-peyzaj-mekan ekseninde kurulmuş ve peyzaj mimarlığı ve mimarlık pratikleriyle zenginleşmeye açıktır. Bu çalışma ile ortaya çıkarılan interdisipliner tasarım kanalının, kent topografyasının tasarımında mekansal canlılığı ve sosyal sürdürülebilirliği teşvik edecek yeni bir şehircilik tanımı tartışmasına öncülük etmesi planlanmaktadır.

6 KAYNAKLAR

Czeraniak, J. (1997). *Challenging the pictorial: recent landscape practice. Assemblage*, (34), 110-120.

Frampton, K. (2007). *Modern Architecture: A Critical History*, Thames & Hudson.

Hadid, Z., & Betsky, A. (1998). Zaha Hadid: the complete buildings and projects.

Leatherbarrow, D. (2004). Topographical stories: studies in landscape and architecture. University of Pennsylvania Press.

Leatherbarrow, D. (2004). Topographical Premises. Journal of Architectural Education, 57(3), 70–73.

Marot, S. (2006). Sub-Urbanism/Super-Urbanism: From Central Park to La Villette. AA FILES, 53, 20.

Corner, J. (1992). "Representation and Landscape". Swaffield, S. (ed.) Theory in Landscape Architecture içinde. Philadelphia : University of Pennsylvania Press.

Tuan, Y. F. (1990). Topophilia: A study of environmental perceptions, attitudes, and values. Columbia University Press.

Waldheim, C. (2006). Landscape urbanism reader. Princeton Architectural Press.

BİR HAFIZA MEKANI ÖRNEĞİ: KIRKLARELİ İLİ ŞEYTan DERESİ

Doç. Dr. FÜRÜZAN ASLAN^{1*}, YAŞAR MENTEŞ²

¹ Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Kırklareli, Türkiye.

² Tarım ve Orman Bakanlığı, Elazığ Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, Elazığ, Türkiye.

*sorumlu yazar: furuzan.celik@gmail.com

ÖZET

Kent, insanlığın gelişimiyle birlikte sürekli dönüşüm içindedir. Bu dönüşüm kent ve kentli arasında sosyal, kültürel ve ekonomik bir etkileşim içerisinde. Tarihin farklı kesitlerine ait fiziksel, sosyal ve kültürel dinamiklerin bir süreklilik içinde birbirinden ve çevresinden beslenmesi sonucu oluşan fiziksel, mekânsal, sosyal bir ortamdır kent. Kentlerin de “kutsal” emanetleri vardır. Bu mekânlar kültür, aidiyet ve kentsel kimliğin paydası olan önemli değerlerdir. Bu sebeple her kentin kendine has dokusu, kokusu, rengi, sesi ve hikâyesi vardır. Hikâyelerin ve geçmişe ait bilgilerin depolandığı yerdir hafıza. Belleğin coğrafi mekânda yaşam bulmasına hafıza mekânı denir. Hafıza mekânları farklı kültürel değerleri birbirine bağlayan farklı hafıza anlatıları ile dillendirilen, varlığını koruyarak günümüze kadar gelebilen ya da koruyamadan yok olan ancak hala hafızalardan silinmeyen mekânlardır.

Ekolojik, sosyal, ekonomik ve politik özellikleri nedeniyle hafıza mekanlarının okunabilen, deşifre edilen, kavramsallaştırılan, yorumlama gerektiren birçok yönü bulunmaktadır. Geçmişin, bugünün ve geleceğin bağlayıcısı olan hafıza mekânları; müzeler, meydanlar, dini yapılar, parklar, festival alanları vs. olarak sayılabilir.

Bu çalışmada Türkiye'nin Avrupa Kıtası'nda bulunan Trakya Bölgesi'nde yer alan, geçmişte birçok antik yerleşime merkez olmuş, tarihi kimliği, kendine özgü kültürü, coğrafi konumu, doğası ve iki önemli sınır kapısından gelen devlet yollarının birleştiği stratejik bir öneme sahip ulaşım fonksiyonu, kültürel ve sosyal yapısıyla ayrıcalıklı bir kent olan Kırklareli'nde bir hafıza mekânı olarak yer alan yer alan, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan önemli olan Şeytan Deresi ele alınmıştır. Şeytan Deresi Kırklareli halkı için çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü 2000 yılına kadar Hidrellez şenlikleri burada yapılmıştır.

“Bahar Kutlaması” olarak bilinen Hidrellez Şenlikleri 2016 yılında Türkiye ile Makedonya tarafından çok uluslu ortak dosyası olarak UNESCO'ya sunulmuş ve UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne alınmıştır.

Türkiye'de farklı isimler altında kutlanan Hidrellez Bayramı, Kırklareli'nde 6 Mayıs tarihinde “Kakava Şenlikleri” adı altında kutlanmakta olup; bu kutlamalar genellikle su kenarları, yeşil ve ağaçlık alanlara yakın mekanlarda kutlandığından uzun yıllar boyunca kent merkezine 5 km. mesafede bulunan Şeytan Deresi mevkiinde düzenlenmiştir. Ancak Şeytan Deresi etkinlik bölgesinin zamanla çöp, moloz ve inşaat artıklarıyla doldurulması ve bakımsız

bırakılması sonucunda 2000 yılından sonra söz konusu etkinlikler artık bu alanda gerçekleştirilememiştir.

Bu çalışma ile Şeytan Deresine eski değerinin yeniden kazandırılması için farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırma literatür verilerinin incelenmesi, arazi etüt çalışmaları ve sözlü tarih yöntemlerinden oluşmaktadır. Sözlü tarih yöntemi, Şeytan Deresinin bir hafıza mekanı olarak kolektif bellekteki sosyal, siyasal ve kültürel önemini belirlemek için kullanılmıştır. Sözlü tarih görüşmelerine katılan kişilerden Şeytan Deresi ile ilgili geçmiş hatıraların bellekte nasıl bir yer edindiği, Şeytan Deresinde yapılan Hıdırellez şenliklerinin kaynaştırıcı olup olmadığı, Şeytan Deresinin eski değerine yeniden kazandırılmasının nasıl bir etki uyandıracacağı sorularına yanıt aranmış; verilen sözlü cevaplar veri olarak değerlendirilmiş ve bir bütün olarak özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler; Hafıza mekanları, kolektif bellek, kimlik, peyzaj mimarlığı

ABSTRACT

The city is in constant transformation with the development of humanity. This transformation is in a social, cultural and economic interaction between the city and the citizen. The city is a physical, spatial and social environment formed as a result of feeding the physical, social and cultural dynamics of different sections of history in a continuous manner. Cities have sacred relics. These spaces are important values that are the denominator of culture, belonging and urban identity. For this reason, each city has its own texture, smell, color, sound and story. Memory is the place where stories and historical information are stored. Memory comes to life in geographical space is called memory space. Memory spaces are spaces that are expressed with different memory narratives that connect different cultural values, surviving to the present day or disappearing without preservation, but still not being erased from memory.

Because of their ecological, social, economic and political characteristics, there are many aspects of memory spaces that can be read, deciphered, conceptualized, requiring interpretation. Memory spaces, which are the binding of the past, present and future, can be counted as museums, squares, religious buildings, parks, festival areas, etc.

Kırklareli, located in the Thrace region in Turkey to the European continent in the past been the center of many ancient settlements, historical identity, distinctive culture, geographical location, nature, combining the strategic importance of having transport function of the incoming state road crossing two major border and its cultural and social structure is a privileged city. In this study, "Şeytan Deresi" which is located in Kırklareli as a memory space and which is important in historical, cultural, social and economic terms is discussed. Şeytan Deresi has a very important place for the people of Kırklareli. Because Hıdırellez festivities have held here until 2000.

Hıdırellez Festivals, known as Spring Celebration have been submitted to UNESCO as a multinational joint dossier by Macedonia and Turkey in 2016. After this Hıdırellez festivals

have been accepted to the UNESCO Representation of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.

The Hidrellez Day is celebrated under different names in Turkey, is celebrated on May 6 under the name “Kakava Festival” in Kırklareli province. These celebrations, which are usually held near waterfronts, green and wooded areas, have been organized for many years at Şeytan Deresi, 5 km from the city center. However, due to the fact activity area of Şeytan Deresi was filled with waste, debris and construction wastes and left unattended, these activities could not be realized in this area after 2000.

With this study, awareness has tried to be created in order to restore the old value to Şeytan Deresi. The research consists of examining the literature data, field study studies and oral history methods. The method of oral history has used to determine the social, political and cultural importance of Şeytan Deresi as a memory space in collective memory. Persons participants in the oral history interviews has been asked how the past memories about the Şeytan Deresi were acquired in memory, whether the Hidrellez festivals held at the Şeytan Deresi were fusing, and how the restoration of the Şeytan Deresi to its old value would have an effect; verbal responses have been evaluated as data and summarized as a whole.

Keywords: Places of memory, collective memory, urban identity, landscape architecture

1 GİRİŞ

Ekonomik ve teknolojik gelişmelere paralel olarak kentsel alanlarda meydana gelen gelişim ve değişim, beraberinde yeni yerleşim alanları, yeni rekreasyon alanları, yeni mekanlar ve yeni yaşam stilleri ortaya çıkarmıştır. Kentlerin yüzyıllar içindeki değişimleri ile birlikte bir taraftan daha yaşanılır mekânlar oluşturma çabaları devam ederken, bir taraftan da bazı mekânlar yaşanılır olmaktan uzaklaştırılmış, geri plana itilmiştir. Kentlerin inşası sürecinde eski mekânlar unutulmaya bırakılmıştır.

Küreselleşme politikaları çerçevesinde, modernleşme trendi ile birlikte süregelen kentleşme olgusuyla meydana gelen ekonomik, sosyal, kültürel ve yenilikçi değişimlere karşın; kent içinde bazı mekânların temel karakteristikleri bozulmuş, bazılarının tamamen yok olmuş, bazılarının ise korunarak devam etmiştir. Bu mekânlarda yaşayan insanların alışkanlıkları, gelenekleri, yaşam ve davranış şekilleri kısmen sürdürülmüş, kısmen ise bu mekânlarla birlikte hafızalara gömülerek tarihteki yerlerini almışlardır.

Kırklareli birçok sosyal grubun yaşayışına tanıklık etmiş, birçok göçe maruz kalmış, bunun akabinde ise geride birçok hafıza mekanı bırakmıştır. Hafıza mekanları tarihsel, mekânsal, somatik ve ritüel pratiklerle yakından ilişkili kendine özgü kültürel yaşam alanlarıdır. Bu alanlar, çeşitli toplum katmanlarının dünyasına erişmenin bir yoludur. Hafıza mekanları toplumsal geleneklerin ve gücün sembolik bir temsil alanı olarak miras sürecinde kilit bir unsur olarak algılanmaktadır.

Hafızalar bu mekanların kinetik ve sözlü yapılarını oluşturmuş, bu mekanları yapılandırmaya da devam etmiştir. Kişi ve kaynakların artan hareketliliği göz önüne alındığında, birçok kentsel mekânın yeniden canlandırılması duygusu artmıştır.

Mekanların hafızasını deşifre etmeye nasıl başlayacağımız sorusu güvenli bir geleceğin sağlanması için geçmişin yeniden canlandırılmasında ve kolektif bir hafızanın oluşturulmasında bir anahtar olacaktır. Hafıza mekanlarının güçlendirilmesinde ve kent kimliğinin oluşumunda kolektif hafıza evrensel bir öneme sahiptir. Mekanlar birçok farklı kolektif hafıza biçimleri ile doludur.

2 MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın ana materyalini, tarihsel süreç içerisinde Kırklareli halkının davranış ve yaşam stillerinin bir parçası olarak kimlik kazanan ve kolektif bir bellek alanı olan Şeytan Deresi oluşturmaktadır. Ayrıca Şeytan Deresi ile ilgili yazılı ya da görsel her türlü veri vb. araştırma materyali olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın yöntemi olarak öncelikle konu ile ilgili literatür verileri incelenerek değerlendirilmiştir. Sonrasında ise Şeytan Deresi mevkiinde yerinde arazi etüt çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Şeytan Deresinin bir hafıza mekanı olarak kolektif bellekteki sosyal, siyasal ve kültürel önemini belirlemek için “sözlü tarih” yöntemi kullanılmıştır.

Son olarak ise Şeytan Deresi ile ilgili elde edilen tüm bulgular sentezlenmiş, bu mekânın yeniden eski değerine ve kent kimliğine kazandırılması için peyzaj mimarlığı meslek disiplini çerçevesinde değerlendirilerek ele alınmıştır.

3 HAFIZA MEKÂNLARININ ÜÇ AYAĞI: HAFIZA, KUŞAK VE MEKAN İLİŞKİSİ

Hafıza mekânlarını daha iyi irdelemek için hafıza, mekân ve kuşak kavramlarına ve bunların birbirleri ile olan ilişkilerine göz atmak gerekir. Zira bu kavramlar, hafıza mekânlarının sacayağını oluşturur.

Hafızanın İngilizce dilindeki karşılığı “memory” olup, memory kelimesinin kökü olan “memor” Latince dikkatli (mindful) anlamına gelmektedir (Casey, 2005). Hafıza maddi gerçekliğin bir parçasıdır. Fiziksel birimler, binalar veya üretim araçları gibi bir bölgenin bölümlerinin doğasını paylaşan formlarla çalışır (Srinivas, 2001).

Aristo'ya göre: “Hafıza geçmişle ilgilidir. Hiç kimse onun mevcut olduğu anı hatırladığını söyleyemez” (Trigg, 2012).

Lowenthal'e göre hafızanın asal işlevi geçmişini korumak değil, şimdiki zamanı zenginleştirmek ve işlemek için uyarlamaktır (Robertson ve Hall, 2007).

Alman edebiyat eleştirmeni, düşünür, kültür tarihçisi ve estetik kuramcı Walter Benjamin'e göre, hafıza geçmişin sahnesidir. Hafıza sadece bireylerin hatırladıkları ya da günümüzde anlatılan hikâyeler hakkında bilgi değildir. Bu, nesnel tarihsel gerçekleri keşfetme sürecinden

ziyade, geçmişi günümüzde yeniden biçimlendirme ve yeniden birleştirme sürecidir (Till, 2005). Walter Benjamin, hafızanın bilinçli ve bilinçsiz boyutlarının önemini araştırmakla kalmamış, aynı zamanda, 19. yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarındaki Avrupa metropollerinde modern yaşamın tarihsel koşullarını incelemek için hafızayı kullanmıştır (Digan, 2015).

Hafızanın tarihe geçişi, her grubu kendi tarihini yeniden canlandırma yoluyla kimliğini tekrar tanımlamak zorunda bırakmıştır. Hafızanın görevi herkesi kendi tarihçisi yapmaktır. Böylece tarih aktarımı profesyonel tarihçiler çevresinin dışına taşmıştır (Nora, 2006). Tarihsel anlatıların yazılması için hafıza kapsamlı ve kültürel bir araç olarak hizmet verebilir.

Hafıza çalışması, miras gelişimi ile ilgilidir. Bu çalışmalar, esasen mirasın gelişiminin ve miras alanlarının tanıtımının hatırlama ve unutmaya eylemleri ile ilgili olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Hafızanın çalışma mekanizmaları güçlü ve tartışmalı bir uygulama olarak araştırılırken, hatırlama sürecinin sürekli olarak şekillendiği, hatırlamanın duygusal olarak yüklenen ortak bir toplumsal süreç olduğunu vurgulayan bir hafıza anlayışından hareket edilmektedir (Starzmann ve Roby 2016).

Hafızaya olan ilgi, beşeri ve sosyal bilimlerdeki disiplinler arasında uzanırken, kent üzerinde yapılan araştırmalarla özel bir yankı uyandırmıştır. 1990'lar, "hafıza kültürünün" yükselişine tanık olmuştur. Hafızaya olan yoğun ilgiden dolayı bir "hafıza endüstrisi" oluşmuştur. Bununla birlikte, bazıları için bu yoğun ilgi hafıza krizinin işareti olarak yorumlanmış ve birçok bilim adamı, bu terimle ilgili terminolojik belirsizlik, anlamsal yük ve retorik kötüye kullanım hakkında tavsiyelerde bulunmuştur (Staiger ve diğerleri, 2009).

Hafızalar beklenmedik bir şekilde mekânlar, kokular, şarkılar, hikâyeler, seyahatler ve insanlar tarafından tetiklenir, hareket, müzik, ritüeller, kelimeler ve diğer uygulamalar aracılığıyla aktarılır ve dönüştürülür.

Hafıza fonksiyonları uzun zamanlardan beri mekânın özellikleri ile ilişkilendirilmiştir. Hafıza ve mekân arasındaki aktif bir bağlantı mevcut olup; bunlar birbirinden ayrılmaz. Hafızalar mekânların varlığını sürdürmede önemli bir rol oynamaktadır. Geçmişin mekânları hem hafızaları doldurur, hem de hafızalarla doludur.

İnsanlar geçmişleriyle ilgili hikâyeler anlattıklarında, mekânlar bu anlatıların tamamlayıcısını oluşturur. İnsanlar hafızalarda, olaylara mekânsal bir biçim kazandırır. İnsanlar tarihi yerlerden geçmişe tanıklık eden yerler olarak bahseder (Till, 2005).

Hafıza daha çok zamansal bir fenomen olarak algılansa da, mekan ile hafıza arasında yakın bir ilişki vardır. Hafıza sadece mekânlara ihtiyaç duymamaktadır, aynı zamanda onları oluşturmaktadır. Jan Assmann'ın söylediği gibi hafıza "mekânsallaşmaya yönelmektedir". Edward Casey ise hafızanın doğal olarak mekân odaklı ve mekân destekli olduğunu öne sürmektedir (Staiger ve diğerleri, 2009).

Bizi çevreleyen yerlerle mutlaka bir ilişkimiz vardır. Bir mekân ile ilgili bir hatıra, bizi o mekana geri döndürmeye zorlar. İnsanlar kendileri ile ilgili olaylara ve etkilere kayıtsız kalamazlar. Hafızalarda yer alan kültürel, ekolojik ve politik eylemler olmadan mekanın basit, değeri olmayan bir kara parçasından farkı yoktur. Hafızanın korunmasına odaklanmak, hafızanın mekânsallığına daha çok vurgu yapmaktadır (Trigg, 2012).

Scarpaci ve Portela'ya göre (2009) göre mekanlar; ziyaret edildiğinde, korku, öfke, suçluluk, utanç, hüznün, özlem ve huzursuzluk dahil olmak üzere geçmişin perili hissiyle ilişkili olan duyguların canlandığı yerlerdir.

Kolektif hafıza kavramını geliştirdiği bilinen bir Fransız filozof ve sosyolog Maurice Halbwachs, hatıraların her zaman mekânsal çerçevelere oturtulduğunu ileri sürmektedir. Mekânlar hatıra üretme yeteneğine sahiptir. Mekânlar fikrimizi ya da bir yerin soyut imajını fizikselliğine bağlayan sembolik yerlerdir. Diğer taraftan hafızanın ve mekanın görsel kültür, mimari veya kentsel formlarla ilgili yolları üzerine araştırmalar henüz başlangıç aşamasındadır (Hornstein, 2011).

Uzun zamandan beri mekân, çoğunlukla fizik ve felsefe dallarında kavramlaştırılmıştır. Örneğin, Albert Einstein'ın görelilik teorisi, Newton'un mutlak uzay fikri, Immanuel Kant'ın bir öncül olarak zaman ve mekân anlayışı buna örnektir. Bununla birlikte, sosyal bilimler ve sanat alanlarında yapılan yeni çalışmalarda, mekân ile ilgili sosyal ve kültürel alanlarda kavramsal olarak eksiklikler olduğuna dikkat çekilmiş ve o zamandan beri bu eksikleri düzeltmek için yola çıkılmıştır. 1980'lerden sonra coğrafyacılar, edebiyat, medya ve sanat araştırmacıları dikkatini mekân kavramına yöneltmişlerdir. Bundan sonra ise mekân kavramı siyaset, küreselleşme, sanatsal ve sosyal çalışmalarda önemli bir analiz konusu haline gelmiştir. Mekâna duyulan ilginin ardındaki itici faktör, mekânın insan davranışları ile ilgili birçok çalışmada anahtar bir kavram olduğu gerçeğidir. İngiliz-Amerikalı siyasi coğrafyacı ve akademisyen John Agnew, mekânı sosyal bir eylemin gerçekleştirildiği, somut ve yerel bir yer olarak kavramsallaştırmaktadır (Digan, 2015).

Mekânlar kültürel coğrafya, arkeoloji, biyoloji, mimarlık, peyzaj mimarlığından güzel sanatlar ve şehir planlamasına kadar birçok dalda önemli çalışma alanlarını oluşturmaktadır.

Mekanlara anlamlar yükleyen hafızalar kuşaklar aracılığıyla aktarılmaktadır. Hafıza çalışmaları aile içinde, küçük bir köy ya da kasabada komşular arasında ya da kentsel bir alanı paylaşan sakinler arasında farklı sosyal ölçeklerde gerçekleşebileceğinden, bir bireyden diğerine geçerek farklı şekillerde aktarılır.

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre kuşak, felsefik manada yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını yaşamış, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğudur. Toplum bilimi nde ise yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon olarak ifade edilmektedir (TDK, 2019)

Nora'ya göre (2006) kuşak kavramı demografik içeriğiyle somut; varsayımsal olarak işlevseldir. Çünkü kuşak hatıranın hem durulaşmasını hem de aktarılmasını sağlar. Ancak tanım gereği simgeseldir. Çünkü bir olay ya da küçük bir grubun yaşadığı deneyim sayesinde, bunlara hiç katılmamış bir çoğunluğu niteler. Kuşak kavramının biyolojik referansları İncil'e, Herodotos'a ve Plutarkhos'a kadar gider. Ancak kavram anlamını yakın tarihli demokratik bireyselleşme dünyasından almaktadır.

4 HAFIZA MEKÂNLARI VE KENT KİMLİĞİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Hafıza mekânları farklı kültürel değerleri birbirine bağlayan farklı hafıza anlatıları ile dillendirilen, varlığını koruyarak günümüze kadar gelebilen ya da koruyamadan yok olan ancak hala hafızalardan silinmeyen mekânlardır.

Till'e göre (2005) hafıza mekânları, günümüz toplumuna zarar veren hissizlik, korku ve arzulara şekil vermek için bireyler ve sosyal gruplar tarafından oluşturulmuş, bir insanın geçmişini yücelten, geleneksel ve ulusal mekanlar olarak adlandırmaktadır. Hafıza mekanları, unutulmayan olaylarla ilgili duyguların yerelleştiği, geçmişte sosyal ve kültürel uygulamaların yapıldığı alanlardır (Till, 2005).

Ekolojik, sosyal, ekonomik ve politik özellikleri nedeniyle hafıza mekanlarının okunabilen, deşifre edilen, kavramsallaştırılan, yorumlama gerektiren birçok yönü bulunmaktadır.

Bir yerin hafıza mekanı olarak kabul edilmesi için o yerin çok büyük ölçekli bir alana sahip olması, birçok kişi tarafından bilinmesi, mazisinin çok eskiye dayanması ya da belli bir amaca hizmet etmesi gerekmez. Nora'ya göre (2006) arşiv deposu gibi sırf somut görünümlü bir yer bile, ancak hayal gücünün ona sembolik bir hal kazandırmasıyla hafıza mekanı haline gelir. vasiyetname, ders kitabı, eski muharipler derneği gibi belli bir amaca hizmet eden şeyler bile bir ritüelin konusu olduklarında bu kategori içinde değerlendirilebilir. Sembolik bir mananın simgesi gibi görünen bir dakikalık saygı duruşu bile zamansal bir kompleksin somut bir kesitidir ve hatıranın yoğun ve periyodik olarak hatırlanmasına yardımcı olur. Hafıza mekânları, öncelikle kalıntılardır. Müzelerden arşivlere, mezarlıklardan koleksiyonlara, bayramlardan yıldönümlerine, anlaşmalardan tutanaklara, anıtlardan kutsal yerlere ve derneklere kadar hepsi bir başka dönemin tanıkları ve sonsuzluk hayalleridir. Hafıza mekânları tarihsel olandan "hatırlama" olgusuna, "hatırlama" olgusundan "anma" olgusuna geçişten ibaret olup bu olguların bütününden oluşur.

Nora'ya göre (2006) hafıza mekânları birçok boyuta sahip önemli buluşma mekânlarıdır. Hafıza mekânlarının beş temel boyutundan söz etmek mümkündür. Bunlar tarihyazımsal boyut, etnografik boyut, psikolojik boyut, siyasi boyut ve edebi boyuttur. Tarihyazımsal boyut, mekânların araçları, üretilişi ve işleyişini konu alır. Etnografik boyut, hafıza coğrafyasının haritasını temsil eder. Psikolojik boyut, bireysel planda açık ve net tanıma sahip olmayan kavramların -bilinçaltı, simgeleştirme, sansür, transfer- sosyal alana taşınmasını simgeler. Siyasi boyut, hakikati değiştirmeye yönelik kuvvetler bütünü simgeler. Edebi boyut ise

hafızanın varlığından çok kullanım biçimiyle değer taşıyan, tarihçilerin sahneleme sanatı ve kişisel bağımlılıkları ile ilgilidir.

Hafıza mekanları kent kimliğinin oluşumunda önemli bir role sahip olup siyasi ve kültürel kimlikleri ortaya çıkarmak için önemli kaynaklardır. Yerel kültürlerin mekânsal ve zamansal olarak dönüşümünün yaşandığı hafıza mekanları yerel kültürlerin yansımalarından oluşur. Bu manzaralar sadece kavramsal yapılar değil aynı zamanda deneyimsel anlar ve kolektif faaliyetlerdir. Kent kimliğinin inşasında ya da korunmasında kilit unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Hornstein'e göre (2011) Paris, her sokağının tarihsel hafıza ile kutsanması nedeniyle dünyanın merkezi ve özgürlük kenti olmaya devam ediyor.

İnsanlar hafızayı korumak ve kimlik oluşturmak için yeni stratejiler geliştirmektedir. Bunun için

- 1- Yerel, bölgesel ve ulusal kimlikler sıklıkla yeniden tanımlanmaktadır. Siyasi eylemlerle yaşamlarını ve çevrelerini örgütlemeye çalışan sosyal grupların ifadesi olmak yerine, genellikle etnik varlıklar olarak algılanırlar.
- 2- Yerel kimliğin formlarını canlı tutmak için insanlar geçmişin maddi ortamlarını korumaya çalışırlar ve miras rolüne önem verirler.
- 3- Özellikle Batı Dünyası dışındaki birçok insan için kimlik probleminin çözümü, aşırı köktencilige yol açan problemleri çözebilecek, çağdaş toplumları inşa etmek için çoğu zaman geçmişe bakmaktır.
- 4- Dördüncü bir çözüm, yeni ideolojiler oluşturmaktır. Çok kültürlülük, bireylere, milletlere ve kültürel topluluklara odaklanan insanın evrimi analizine dayanmaktadır (Claval, 2007).

5 BULGULAR

Kırklareli, Türkiye'nin Avrupa Kıtası'ndaki beş şehirden biridir. Marmara Bölgesinde yer alan Kırklareli, doğusunda Karadeniz – İstanbul, batısında Edirne, kuzeyinde Bulgaristan, güneyinde ise Tekirdağ ile komşudur. Kırklareli tarihi kimliği, coğrafi konumu ve iki önemli sınır kapısından gelen devlet yollarının birleştiği ulaşım fonksiyonu, kültürel ve sosyal yapısıyla ayrıcalıklı bir kent konumundadır.

Kırklareli, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, tarih öncesi çağlardan beri iskân politikalarına tabi tutulmuş önemli kentlerden biridir. İskitler, Yunanlar, Persler, Makedonlar, Keltler, Romalılar, Ostrogotlar, Hunlar, Bizanslılar, Avarlar, Peçenekler, Haçlılar başta olmak üzere birçok medeniyet kentte hüküm sürmüştür, 1363 tarihinde Osmanlılar ile yörede Türk hâkimiyeti başlamıştır (Url-1).

19.y.y. dan itibaren Türklerin yaşadığı Balkan Yarımadasında bağımsız devletlerin kurulması ile başlayan, halkın “93 Harbi” olarak adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte Balkan Yarımadasında Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Bosna-Hersek, Makedonya, Arnavutluk gibi kaybedilen topraklardan gelen göçmenler Kırklareli ve çevresine de yerleşmişlerdir. Göçmenlerin Kırklareli ve çevrelerine yerleşmeleri 1912-1913 Balkan Harbi sonunda, 1924’lerdeki mübadelede, 1935-1938 yılları arasında,1950, 1968, 1974 ve 1989 yıllarında da devam etmiştir **(Kurtulmuş, 2010)**.

Kırklareli’nde geçmişten günümüze kadar farklı birçok milletin yaşamını sürdürmesi nedeniyle tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan önemli birçok hafıza mekanı oluşmuş, bunlardan bazıları günümüze kadar korunarak gelmiş, bazıları da çeşitli nedenlere bağlı olarak tahrip edilerek tarihin derinliklerine gömülmüştür.

Hızırbey Külliyesi, Askeri Tabyalar, çeşmeler, Cedit Ali Paşa Camii ve Köprüsü, Fatih Demir Dökümhanesi, Tümülüsler, Dolmenler, Sokullu Külliyesi, Zindan Baba Türbesi, Pehlivan köy İlçesi İstasyon Binası, Akarca Köprüsü, Pınarhisar Kalesi, Küçük Ayasofya Kilisesi, Vize Kalesi, Kıyıköy Aya Nikola Manastırı ve Kıyıköy Kalesi Kırklareli’nde Antik dönemden Osmanlı Dönemine kadar uzanan önemli tarihi ve kültürel hafıza mekanları arasında yer almaktadır (Url-1).

Kırklareli’nde bulunan hafıza mekanlarının içinde en önemli olan mekanlardan biri de bir toplum ya da bir grup tarafından ortak deneyimlerin paylaşılmasına dayanılarak oluşturulan kolektif hafıza ile zihinlerde kalan, unutulmayan, Hidrellez şenliklerinin yapıldığı yer olan Şeytan Deresi’dir. Şeytan Deresi, uzun bir süre boyunca Hidrellez şenliklerine ev sahipliği yapması nedeniyle birçok kültürel olaya sahne olmuş, geride birçok hatıra bırakmış, birçok hafızada unutulmaz izler bırakmıştır.

Doğanın canlanması ile birlikte bolluğu ve bereketi simgeleyen Hidrellez, bütün Türk dünyasında bilinen Orta Asya, Ortadoğu ve Anadolu’da kutlanan mevsimlik bayramlardan biridir.

Hidrellez günü, Hızır ve İlyas Peygamber’in yeryüzünde buluştukları gün olması nedeniyle kutlanmaktadır. Hızır ve İlyas sözcükleri birleşerek halk ağzında hidrellez şeklini almıştır. Hidrellez günü, Gregoryen takvimine göre 6 Mayıs’a tekabül etmektedir. 6 Mayıs Günü kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başladığı anlamına gelir. Hidrellezin kökeni hakkında çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. İlk çağlardan itibaren Mezopotamya, Anadolu, İran, Yunanistan ve hatta bütün Doğu Akdeniz ülkelerinde bahar ya da yazın gelişiyle ilgili çeşitli tören ve ayinlerin düzenlenmiştir. Bugün Hıristiyanlarca da baharın ve doğanın uyanmasının ilk günü olarak kabul edilir. Bu günü Ortodokslar Aya Yorgi, Katolikler St.Georges Günü olarak kutlamaktadır (Url-2).

Anadolu’da halen görkemli törenlerle kutlanan Hidrellez Bayramı insanlık tarihinde çok eski zamanlardan beri kutlanmaktadır. Baharın gelişi ve doğanın canlanması, insanlar tarafından

bayramlarla kutlanması gereken bir durum olarak algılanmış ve bir bahar bayramı olarak Hıdrellez bugün evrensel bir nitelik kazanmıştır (Url-2).

Şekil 1: Kırklareli Şeytan Deresi Hıdrellez Şenlikleri-1976 (Url-3)

“Bahar Kutlaması: Hıdrellez” 2016 yılında Türkiye ile Makedonya tarafından çok uluslu ortak dosyası olarak UNESCO’ya sunulmuş ve UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’ne kaydedilmiştir (Url-2).

Türkiye’de farklı isimler altında kutlanan Hıdrellez Bayramı Kırklareli’nde 6 Mayıs tarihinde “Kakava Şenlikleri” adı altında kutlanmaktadır. Kakava, Hıdrellezin Roman kültürü ile beslenerek ince ayrıntılarla farklılaşarak yoğrulmuş şeklidir. Hıdrellez kutlamaları su kenarları, yeşillik alanlar ve ağaçlık alanlara yakın mekanlarda kutlandığından Kırklareli’nde bu etkinlik uzun yıllar boyunca kent merkezine 5 km. mesafede bulunan Şeytan Deresi mevkiinde düzenlenmiştir. Ancak Şeytan Deresi etkinlik bölgesinin çöp, moloz ve inşaat artıklarıyla doldurulması sonucunda 2000 yılından sonra artık bu alanda yapılamamıştır (Kurtulmuş, 2010).

Şekil 2: Kırklareli Hidrellez Şenlikleri (Kurtulmuş, 2010)

Kırklareli’nde bir hafıza mekanı olan Şeytan Deresi ile ilgili kolektif belleğe ulaşmak amacıyla o döneme tanıklık etmiş Kırklarelililer ile sözlü tarih görüşmeleri yapılmış, Şeytan Deresinin unutulmuş değeri gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda 25 kişi ile sözlü tarih görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelere katılan kişiler arasında meslek grubu, cinsiyet vb. ayrımlar gözetilmemiş, sadece bu kişilerin o dönemi yaşamış, o mekanda bulunmuş olmaları esas alınmıştır.

Sözlü tarih görüşmelerine katılan kişilerden Şeytan Deresi ile ilgili geçmiş hatıraların bellekte nasıl bir yer edindiği, Şeytan Deresinde yapılan Hidrellez şenliklerinin kaynaştırıcı olup olmadığı, Şeytan Deresinin eski değerine yeniden kazandırılmasının nasıl bir etki uyandıracığı sorularına yanıt aranmış; verilen sözlü cevaplar veri olarak değerlendirilmiş ve bir bütün olarak özetlenmiştir.

Sözlü tarih görüşmeleri sonucunda özetle “Şeytan Deresinde görkemli kutlamaların yapıldığı Hidrellez şenliklerine binlerce kişinin katıldığı, gelenlerin kamyon kasası ve at arabalarıyla kutlama alanına geldiği, şenlik zamanı Şeytan Deresinde yer bulmanın zor olduğu bu nedenle bir gün önceden yer tutmaya gidenlerin olduğu, yemyeşil alanlarda kilometrelerce uzunlukta çadırların kurulduğu, o günlerin eşsiz ve unutulamaz olduğu, bu şenliklerin

yaşanabilecek ender şenliklerden olduğu, yaşamanın ve insan olmanın erdeminin ve mutluluğunun doyasıya yaşanıldığı” cevapları verilmiştir.

Şeytan Deresine eski değerinin yeniden kazandırılması ile ilgili olarak ise “Kırklareli insanının huzuru, mutluluğu ve birlikteliği için bunun çok elzem olduğu; ancak eski geleneklerin ve çocukluklarındaki Şeytan Deresinin yeniden yaşatılmasının zor olduğu, hatta mümkün olmadığı” cevapları alınmıştır.

6 Sonuç Ve Tartışma

Kırklareli’nde yaşayan farklı etnik kökenlerin bir araya gelerek sevinç ve mutluluklarını beraber paylaştıkları hafıza mekanı olan Şeytan Deresi kenti kimliğinin ve kültürünün ortak bir parçasıdır. Şeytan Deresinin geleceğini kurgulamak için geçmişle olan bağlantısını ortaya çıkarmak gerekir. Bu da kolektif bellek yardımı ile mümkündür. Kolektif belleğin kent kimliği üzerinde geleceği şekillendirmedeki rolü azımsanamayacak kadar önemlidir. Hafıza mekanlarının nasıl ortaya çıktığı, hangi siyasi, sosyal ve tarihsel öneme sahip oldukları, bunların unutulmadan nasıl geri kazanılacağı, yeni kuşaklara nasıl aktarılacağı, kent kimliğine etkilerinin nasıl olacağı kolektif bellek ile sorgulanabilir.

Yerel, bölgesel ve ulusal geleneklerin bir araya getirildiği Hidrellez Şenlikleri ile bütünleşen bir hafıza mekanı olan Şeytan Deresinde kolektif bellek ile hatıraların korunarak, geçmişin izlerinin silinmeden bugüne taşınması, geleceğe ve yeni kuşaklara aktarılması büyük bir sorumluluk oluşturmaktadır. Çünkü bu hatıralar kentin özünü oluşturan kültürel yolları izler. Bu hatıralar kuşaklar arası aktarılmadığı takdirde kent kültürünün bir parçası yok olur. Kültürel yıkım ile birlikte kent kimliği de zarar görür.

Kentin yalnızca bir bireyin diline uygun olmayan bir içeriği vardır. Kırklareli toplumu ile Şeytan Deresi arasındaki geçmişte yaşanan etkileşimin yeniden sağlanması, buna bağlı olarak kent vizyonunun oluşturulması, multidisipliner yaklaşım gerektiren bir iştir. Farklı coğrafi ve sosyal analiz ölçeklerinde yer alabilen bir hafıza mekanının kent vizyonuna kazandırılması, coğrafya, biyoloji, mimarlık, peyzaj mimarlığı, kentsel tasarım, şehir planlama, arkeoloji, tarih, sosyoloji, güzel sanatlar gibi çeşitli meslek disiplinlerinde uzmanların bir arada çalışması ile sağlanabilir. Bu meslek disiplinleri arasında peyzaj mimarlığına büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Son yıllarda kültürel peyzajın incelenmesi ve yorumlanması için bir dizi yeni yaklaşımlar benimsenmiştir. Kültürel peyzaj çalışmalarına yönelik yaklaşımlar, kültürel dönüşümün bir sonucu olarak geliştirilmek zorundadır. Kültürel bir hafıza mekanı olan Şeytan Deresinde geçmişin hatıralarının yeniden canlandırılarak gelecek kuşaklara kültür, sanat olgularıyla bütünleşmiş, barış dolu bir yaşam alanı oluşturmak ve kuşaklar arası bir yakınlaşma sağlamak için Şeytan Deresinin doğal karakterinin muhafaza edilerek zaman içindeki değişiminin dikkate alınması, korunması ve sürdürülmesine yönelik yaklaşımların geliştirilmesi ve pratiğe aktarılması gerekmektedir.

7 KAYNAKLAR

- Casey, E. S.** (2005). *Earth-Mapping, Artists Reshaping Landscape*. University of Minnesota Press, London, 242 p.
- Claval, P.** (2007). *Changing Conceptions of Heritage and Landscape* (pp: 85-93). In: Moore, N. and Whelan, Y. (Ed.), *Heritage, Memory and the Politics of Identity New Perspectives on the Cultural Landscape*, UK.
- Digan, K.** (2015). *Places of Memory: The Case of the House of the Wannsee Conference*, NIOD Netherlands Institute for War, Holocaust and Genocide Studies, The Netherlands, 77 p.
- Hornstein, S.** (2011). *Losing Site: Architecture, Memory and Place*. Ashgate Studies in Architecture Series, UK, 168 p.
- Kurtuluş, Z.** (2010). *Kırklareli Folklorundan (Halk Kültürü) Örnekler, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kırklareli*. 87s.
- Nora, P.** (2006). *Hafıza Mekanları*. (Çev: M. E. Özcan), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara. 263 s.
- Robertson, I., Hall, T.** (2007). *Memory, identity and the memorialization of conflict in the Scottish highlands* (pp: 19-36). In: Moore, N. and Whelan, Y. (Ed.), *Heritage, Memory and the Politics of Identity New Perspectives on the Cultural Landscape*, UK.
- Scarpaci, J. L., Portela, A. H.** (2009). *Cuban Landscapes Heritage, Memory and Place*. The Guilford Press, New York, USA 216 p.
- Srinivas, S.** (2001). *Landscapes of Urban Memory The Sacred and the Civic in India's High-Tech City*. University of Minnesota Press, London, 331 p.
- Staiger, U., Steiner, H., Webber, A.** (2009). *Memory Culture and the Contemporary City*. New York, USA. 238 p.
- Starzmann, M. T., Roby, J. R.** (2016). *Excavating Memory: Sites of Remembering and Forgetting*. University Press of Florida, USA, 405 p.
- Till, K. E.** (2005). *The New Berlin: Memory, Politics, Place*. University of Minnesota Press, London, 281 p.
- Trigg, D.** (2012). *The Memory of Place, A Phenomenology of the Uncanny*. Ohio University Press, Athens, 347 p.
- Türk Dil Kurumu (2019)**, <http://www.tdk.gov.tr>, erişim tarihi: 20.04.2019
- Url-1** <<http://www.kirklarelikulturturizm.gov.tr/TR-64282/tarihce.html>>, erişim tarihi: 26.04.2019)
- Url-2** <<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12700/hidrellez-bayrami.html>>, erişim tarihi: 26.04.2019
- Url-3** <<http://www.trakyagezisi.com/trakyada-hidirellez-qelenegi>>, erişim tarihi: 30.04.2019

2. OTURUM A SALONU
BELLEK VE KENT
OTURUM BAŞKANI: TEOMAN AKÇALI

KENTSEL BELLEK VE FİZİKSEL ÇEVRE KALİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Elif KUTAY KARAÇOR*¹, Pınar KÖYLÜ²

^{1,2}Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

*sorumlu yazar: elifkaracor@yahoo.com

ÖZET

Kentsel peyzaj, fiziksel çevrenin algılanan kalitesinin yanı sıra, o yerin ruhu ile birlikte yaşanmışlıklar ve tecrübeyi de içermektedir. Bir kentin peyzajı hakkında değerlendirme yapılırken; fiziksel çevrenin kolektif bellek ile oluşturduğu bütünlüğün ve bunlar arasındaki ilişkinin de dikkate alınması gerekmektedir. Kolektif bellek, kentlilerin sahip olduğu ortak bir bellek olup, kentin kendisini de kapsamaktadır. Kentsel belleği ifade ederken kullanılan kolektif belleğin oluşması için, toplum tarafından imgelenen yerde deneyim ya da hatıraların birikmiş olması gerekmektedir. Kentsel belleğin oluşmasında sadece pozitif deneyim ve hatıraların değil, afet ve savaş gibi olumsuz olayların da etkisi görülmektedir. Bu çalışmada birçok afete maruz kalan Düzce kentinde yaşayan insanların, sosyo-demografik yapılarına göre kentsel bellek algılarının nasıl farklılaştığına dayanarak, kentsel bellek ve fiziksel çevre kalitesi arasındaki ilişkinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Düzce kentinde 48 mahalleden rassal olarak seçilen 384 kişi ile sözlü görüşme yapılmıştır. Elde edilen verilere SPSS ve LISREL yazılımları kullanılarak Yapısal Eşitlik Modeli uygulanmıştır. Sonuç olarak, Düzce kentinde yaşayan sosyal grupların kentsel bellekleri arasındaki farklılıklar belirlenmiş ve fiziksel çevre kalitesi ile kentsel bellek algısı arasındaki ilişki ortaya koyulmuştur. Elde edilen sonuçlar, fiziksel çevre kalitesine ilişkin algının ortaya çıkmasında güçlü bir kentsel belleğin etkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler:Kentsel Bellek, Fiziksel Çevre Kalitesi, İmge,

The Relationship Between Urban Memory and the Physical Environmental Quality

ABSTRACT

Along with the perceived quality of the physical environment, urban landscape –comprises of experiences as well as the spirit of that place. When evaluating the landscape of a city; the integrity of the physical environment with collective memory, and the relationship between them should be considered. Collective memory is a common memory of the urban citizens, and it also involves the city itself. For the formation of collective memory that is used to express urban memory, either experiences or memories are to be accumulated in a place which is envisaged by the society. Not only the positive experiences and memories, but also the negative conditions such as disasters and wars affect the formation of urban memory. By relying on how the urban memory perceptions of the people living in Duzce -a city which has exposed to a number of disasters- differentiates due to their socio-economical structure, this study aims to reveal the relationship between urban memory and the physical environmental quality. In this context, oral interviews were conducted with 384 people randomly selected from 48 neighborhoods in Duzce city. Structural Equation Model was applied to the data by means of SPSS and LISREL software. As a result, the differences among the urban memories of the social groups living in Duzce city were identified, and the relationship between the physical environmental quality and the perception of urban memory was revealed. The results show that strong urban memory is effective in the perception of the physical environmental quality.

Keywords: Urban memory, physical environmental quality, image

1 GİRİŞ

Özellikle 2. Dünya savaşından sonra kentsel alanlar, kontrolsüz gelişen araç trafiği, kentsel hizmetlerin yetersiz kalması, çevresel koşulların kötüleşmesi ve tarihi doku ile birlikte kentsel kimlikte kayıpların yaşanması gibi ciddi problemler ile karşılaşmışlardır. Bu durum kentsel çevrenin sürdürülebilmesi için önemli bir boyut olarak kabul edilen kentin yaşam kalitesini de olumsuz yönde etkilemiştir. Kentsel yaşam kalitesinin bir bileşeni olarak görülen fiziksel çevre kalitesi (Emür ve Onsekiz 2007; Ulengin ve diğ., 2001) açık ve yeşil alan varlığı, ulaşım ağı

(erişebilirlik), ulaşım türü, toplu taşıma, altyapı ve belediye hizmetleri, iletişim (erişebilirlik), sosyo-kültürel aktiviteler, doğal ve tarihi değerlerin korunması, konut ve yaşam çevresinin planlı olması, konut tipi ve kalitesi, çalışma alanlarının çevresel etkilerinin azaltılması, rekreasyon alanlarının varlığı gibi özellikler ile tanımlanmaktadır.

Fiziksel çevre kalitesine ilişkin algının ortaya çıkmasında etkili olduğu varsayılan kentsel bellek, kolektif belleğin bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Kentin hem yaşayanlarının, hem de gözlemcilerinin deneyimleri kentsel bellekte etkiye sahiptir (Boyer, 1996; Postalıcı ve diğ., 2006).

Rossi(2006), kentin kendisinin kendi yaşayanlarının kolektif belleği olduğunu ve bellek gibi onun da nesnelere ve yerlerle ilişkili olduğunu öne sürmüştür. Kolektif bellekte, topluluğun yaşadığı yer ile oluşturduğu ilişki sürecinde tarihin değeri; kentin yapısının önemini, bireyselliğini ve bu bireyselliğin biçimi olan mimarisini kavramaya yardımcı olmasından kaynaklanmaktadır.

Kentsel belleğin oluşması için toplum tarafından imgelenecek yerin tecrübe ya da hatıralarla donanması gerekmektedir. Kentsel belleğin oluşması için hatırlanacak mekâna ve hatırlayacak topluma gereksinim duyulmaktadır. Hatırlanacak mekânın, üç boyutlu uzamsal yapısının anlam ve değer kazanması için, deneyimlenmesi ve geçmişten günümüze gelen kimliğinin belli yaşanmışlıklara atıfta bulunması gerekmektedir. Lewicka (2008), mekânın hatırlanması hususunda, toplumu edilgen, kenti ise etken olarak gördüğü 'kentsel hatırlatıcılar' tanımını kullanmıştır. Buna göre, kentsel hatırlatıcılar, bir kentin önceki yaşayanlarından geriye kalan tarihsel bilginin aktarılmasıyla doğrudan; kentin unutulmuş geçmişini keşfetme ilgisi ve merakıyla da dolaylı olarak kentin belleğine etki edebilmektedir. Ancak bu aktarımlar, kentlilerin bizzat deneyimlememesi nedeniyle, zaman içerisinde zayıflayabilmektedir. Böylece kentsel bellekte de yok olma gözlemlenmektedir. Oysa, bu belleğin güçlü kalması ve devam etmesi için, geçmişe tanıklık eden bütün öğelerin korunarak günümüze kadar aktarılması gerekmektedir. Bu bağlamda, kentsel dokuyu oluşturan sokaklar, tarihi bir fırın, ağaçlı yollar, her geçişte aynı etkiyi uyandıracak koku, ses, duyma gibi algısal etmenlerle birlikte bellekte yer edinirler (Karaçor, 2012), kentsel belleğin günümüzde de devam ettirilmesinde önemli bir role sahip olurlar.

Bu çalışmanın amacı, fiziksel çevre kalitesi ve bellek kavramları arasındaki kuramsal ilişkiyi deneysel bir yol ile test etmektir. Bu kapsamda ortaya çıkan hipotez, “Bireyler bir yerle ilgili bellekleri güçlendikçe, o yerin fiziksel çevre kalitesinin daha iyi olduğunu düşünürler” olarak belirlenmiştir.

2 MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Materyal

Bu çalışma kapsamında Düzce İli Merkez İlçesi çalışma alanı olarak belirlenmiştir. 1999 yılında geçirdiği iki büyük deprem afeti sonrasında il statüsünün de kazanılmasıyla Düzce İli, yatırım ve teşviklerinden artmasına bağlı olarak oldukça hızlı bir şekilde diğer illerden göç almış, Düzce Üniversitesi'nin de kurulmasından sonra hızla fiziksel gelişim göstermiştir. Bu gelişim, mevcut kent merkezinde yıkılan veya kentsel dönüşüme tabi tutulan alanlarda yapı tipolojisi ve karakterinde değişimle kendini gösterirken, kentin çeperlerinde ise yeni yerleşim ve sanayi alanlarının ortaya çıkması ile olmuştur. Sosyal ve ekonomik yapıdaki değişim ve gelişimler, kendisini kentin fiziksel çevresinin değişiminde de göstermiştir.

2.2 Yöntem

Bu çalışma kapsamında, sözlü görüşme yapılacak 15 yaş ve üzeri bireyler, Düzce kent merkezi sınırları içine giren mahallelerden aşamalı örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Örneklem büyüklükleri, Krejcie ve Morgan (1970) tarafından geliştirilen formüle dayanılarak hesaplanmış ve 384 kişiden yanıt alınarak gerekli örneklem hacmine ulaşılmıştır.

Fiziksel çevre kalitesi ve kentsel bellek algısına ilişkin sorular beşli likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Bu soru maddelerinin oluşturulmasında Bonaiuto ve diğ. (1999; 2003)'nin çalışmalarından ve Avrupa Birliğinin daha önce yapmış olduğu Taylor ve diğ. (2000) çalışmalarından yararlanılmıştır. Kentsel bellek ölçeği içindeki maddeler için ise Göregenli (2010)'nin çalışması dikkate alınmıştır.

SPSS 17 yazılımına aktarılan fiziksel çevre kalitesi ve kentsel bellek ölçekleri tek faktörlü yapılar olarak kabul edilerek bu ölçeklerin her birine açımlayıcı faktör analizi ile güvenilirlik analizi uygulanmıştır. *Cronbach's Alpha*(α) güvenilirlik düzeyleri fiziksel çevre kalitesi ölçeği için %81 ve kentsel bellek ölçeği için %86 olarak bulunmuştur. Açımlayıcı faktör analizinde

ise fiziksel çevre kalitesi ölçeği için geliştirilen 24 madde ve kentsel bellek ölçeği için geliştirilen 5 maddenin faktör yüklerinin 0,32 kabul değerini aştığı ve ölçek geliştirmek için uygun olduğu belirlenmiştir. Bu maddelerin anket formundaki madde karşılıkları Çizelge 1'de sıralanmıştır. Açıklanan varyans, fiziksel çevre kalitesi ölçeği için %60,11 ve kentsel bellek için %65,31 bulunmuştur.

Çizelge 1. Gözlenen Değişkenlerin Madde Karşılıkları.

Fiziksel Çevre Kalitesine İlişkin Maddeler

V1	Düzce'de hava kirliliğinin önemli bir problem olduğunu düşünüyorum
V2	Düzce'de çevresel gürültü önemli bir problem
V3	Bu kentte trafik oldukça rahatsız edici
V4	Düzce'de çöpler düzenli depolanıyor
V5	Yapılarda rüzgar, güneş gibi yenilenebilir enerji kullanımı yeterli
V6	Kent içerisindeki yapıların izolasyonu iyi
V7	Yapılar enerji tasarrufu sağlayacak şekilde konumlandırılmış (rüzgar perdeleri, güney yönelme)
V8	Kent içindeki cadde ve yapılar güzel
V9	Kent içindeki meydan, park ve bahçe gibi kamusal alanlar yeterli
V10	Konutlar deprem açısından güvenli
V11	Bina yükseklikleri ile binalar arasındaki boşluklar orantısız
V12	Kent içinde yeşil alanlar dengeli dağılmış
V13	Kent etrafında piknik ve yürüyüş alanları gibi açık alanlar yeterli
V14	Çocukların rahatça oynayabilecekleri park yok
V15	Yeşil alanlar iyi donanımlı
V16	Bisiklet kullanımına uygun düzenlenmiş bir kent
V17	Park yerleri ve otoparklar yetersiz
V18	Park halindeki arabalar yürümeyi zorlaştırıyor
V19	Bu kent engelli insanların ulaşımı için uygun
V20	Toplu taşıma araçları düşük kalitede
V21	Toplu taşıma seferleri arasındaki süre çok fazla
V22	Toplu taşıma için alternatifler yeterli
V23	Toplu taşıma kentin çevresi ile iyi bağlantı kurulmasını sağlıyor
V24	Otobüs duraklarının dağılımı iyi

Kentsel Bellek Kavramına İlişkin Maddeler

V25	Bu kenti o kadar çok iyi tanıyorum ki çok eski bir fotoğrafını bile görsem tanırım
V26	Bu kente içten bir bağlılık hissediyorum; çünkü burasıyla ilgili pek çok anım var
V27	Düzce'nin deprem öncesine ait yapılaşmasını ve düzenini hatırlıyorum
V28	Bu kentteki pek çok şey bana geçmişimi hatırlatıyor
V29	Düzce'nin geçmişi ile ilgilenmiyorum

Yapısal eşitlik modellerinde gizil yapılar, gözlenen değişkenler aracılığı ile incelenmekte ve böylece gizil değişkenler arasında kurulan ilişki test edilmektedir. Modeli değerlendirebilmek

için istatistik literatüründe belirtilen çeşitli uyum indekslerinden faydalanılmaktadır. Bu uyum indekslerinin yapısal eşitlik modellerindeki ölçütleri ve Kabul için kesme noktaları Çizelge 2’de çalışmanın bulguları ile birlikte verilmektedir (Çokluk ve diğ., 2010). Bu çalışma kapsamında, açımlayıcı faktör analizi ile elde edilen faktörlerden hareketle bir yapısal eşitlik modeli oluşturarak hipotezi test etmek için fiziksel çevre kalitesi ve kentsel bellek olguları birer gizil değişken olarak Kabul edilmiş ve gizil değişkenlerin etkilediği varsayılan maddeler gözlenen değişkenler olarak atanmıştır.

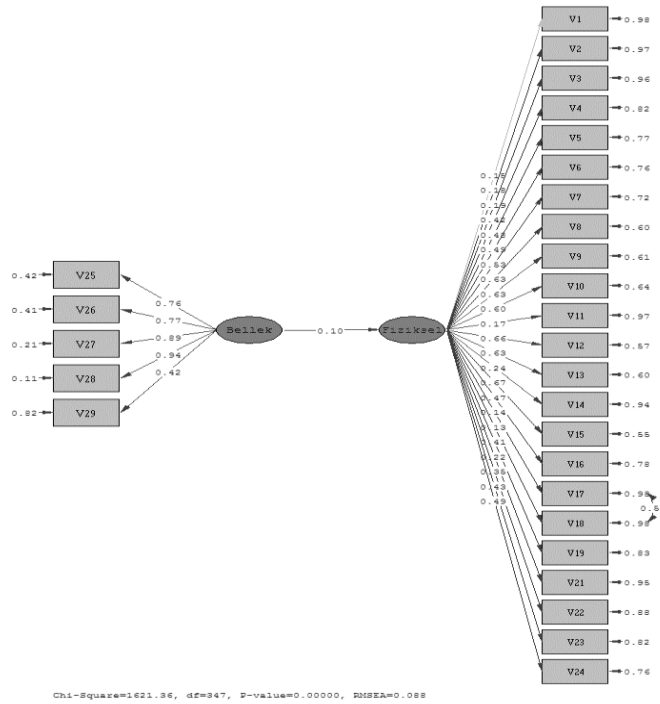
3 BULGULAR

Bu çalışmanın hipotezinde kentsel bellek bağımsız gizil değişken, fiziksel çevre kalitesi ise bağımlı gizil değişken olarak yer almaktadır. Önerilen model doğrultusunda yapılan analize göre öncelikle t değerlerin manidarlık düzeyine bakılarak gizil değişkenlerin gözlenen değişkenleri açıklama durumları kontrol edildiğinde kentsel bellek ve fiziksel çevre kalitesi gizil değişkenleri ile V20 (Toplu taşıma araçları düşük kalitede) maddesinin manidar bir t değeri vermediği görülmüştür. V20 maddesinin hata varyansının da yüksek olduğu göz önüne alındığında bu maddenin analiz dışı bırakılmasına karar verilmiştir. Bu maddenin analiz dışı bırakılmasından sonra yinelemeye/tekrara devam edildiğinde V17 (Düzce’yi memleketim olarak görüyorum) ve V18 (Kendimi Düzceli olarak görüyorum) arasında yapılacak modifikasyonun χ^2 değerine katkı sağlayacağı belirlenmiş ve bu modifikasyonun da yapılmasıyla Şekil 2’de görülen yol şeması oluşturulmuştur. Önerilen modelin uyum ölçütleri sonuçları ile standart değerler Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Modelin Uyum Değerleri.

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Önerilen Model
χ^2/sd	$\chi^2/sd \leq 3$	$\chi^2/sd \leq 5$	1621,36/347=4,67
RMSEA	$0 < RMSEA < 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,088
RMR	$0 \leq RMR \leq 0,05$	$0,05 < RMR \leq 0,10$	0,13
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 < SRMR \leq 0,10$	0,085
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,82
NNFI	$0,97 \leq NNFI \leq 1$	$0,95 \leq NNFI \leq 0,97$	0,84
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$	0,85
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	0,80
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1$	$0,85 \leq AGFI \leq 0,90$	0,77

Şekil 1'de görüldüğü gibi kentsel bellek ve fiziksel çevre kalitesi değişkenleri arasındaki ilişki katsayısı 0,10 olarak tahmin edilmiştir. Kentsel bellek gizil değişkenindeki 1 birimlik bir artış, fiziksel çevre kalitesi bağımlı gizil değişkenini 0,10'luk bir artışla etkilemektedir. Bu katsayılar pozitif ve %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu katsayılardan hareketle, bireylerin yer bağlılığı arttıkça fiziksel çevre kalitesi algılarının da artacağı yorumu yapılabilir.

Şekil 1. Modele İlişkin Yol Diyagramı.

4 SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsanın bir mekan veya toplum içerisinde var olması ve kendini bulunduğu ortam içerisinde tanımlaması için kendi oluşturduğu anlamlar önem taşımaktadır. Bu anlamlar yerin sahip olduğu kimlik ve uzamsal (üç boyutlu) yapı ile ilgilidir. Bu uzamsal yapı üzerinden okunan anlamlar ve imgeler, önce insan belleğinde sonrasında ise toplumsal bellekte yer edinmektedir. Bu kentsel belleğin oluşması, kentsel yaşam kalitesine ulaşılmasını sağlayacak olan sosyal çevrenin kalitesini artıracak, böylece bireysel ve toplumsal mutluluk ve refahın

artışı da sağlanabilecektir. Yaşadıkları kente ilişkin bellek geliştiren toplumlar fiziksel çevreyi daha kaliteli bulup kentsel bağlılıklarını da güçlendirebilirler.

Farklı tarihsel katmanlarda bulunan izler karşılaştırıldığında ne kadar benzerlik gösterirse, belleğin korunması da o kadar kolay olabilmektedir. Kentin dışarıya doğru gelişmesi dışında kent içerisinde var olan izler, anlam taşıyan mekânlar, tarihi yapılar korunmalıdır. İnsan müdahalesi dışında oluşabilecek doğal afetler gibi nedenlerle kentin belleğinde kırılmalar olabilmektedir. Bu kırılma sonrasında kent yöneticileri, bir taraftan kenti onarıp, yeniden güçlendirirken, bir taraftan da bellekte var olan dokuyu yeniden canlandırmalıdır.

Hatırlayacak ya da kent için belleğe sahip olacak toplumun öncelikle kent ile arasında bir bağ kurması gerekmektedir. Bu durumun oluşması için toplumun o kente ait ortak farkındalıkları, eylem alanları, bir araya geldiği kamusal mekânları olmalıdır. Birey bazında düşünüldüğünde, toplumu oluşturan bireylerin de kente ait belleklerinin olduğu bilinmektedir. Bu ise, kentte doğup büyümeden, yaşam süresine kadar bellekte etkilidir. Ancak kentsel belleğin bir kolektif bellek olması ve Lynch (2010)'in de belirttiği gibi çok sayıda kişi tarafından kullanılacak bir çevre için ortak zihinsel kent imgelerinin ve ortak kültürün ve dolayısıyla ortak toplumsal belleğin üzerinde durulmalıdır.

5 KAYNAKLAR

Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Bonnes, M., & Ercolani, A. P. (1999). *Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment. Journal of environmental psychology, 19(4), 331-352.*

Bonaiuto, M., Fornara, F., & Bonnes, M. (2003). *Indexes of perceived residential environment quality and neighbourhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome. Landscape and urban planning, 65(1-2), 41-52.*

Boyer, M. C. (1996). *The city of collective memory: its historical imagery and architectural entertainments. MIT Press.*

Connerton, P. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar? (çev. A. Şenel), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.*

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları (Vol. 2). Ankara: Pegem Akademi.*

- Emür, S. H. (2007). *Kentsel yaşam kalitesi bileşenleri arasında açık ve yeşil alanların önemi-Kayseri/Kocasinan ilçesi park alanları analizi*. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(22), 367-396.
- Göregenli, M. (2010). *Çevre psikolojisi: insan-mekan ilişkileri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). *Determining sample size for research activities*. *Educational and psychological measurement*, 30(3), 607-610.
- Kutay Karaçor, E. L. (2012). *Kentsel Peyzajda Yaşam Kalitesinin Kentsel Bellek Ve Yer Kavramı İle Etkileşimi: Düzce Kent Merkezi*. Düzce Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Basılmamış Doktora Tezi. Düzce.
- Lewicka, M. (2008). *Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past*. *Journal of environmental psychology*, 28(3), 209-231.
- Lynch, K. (2010). *Kent imgesi*. (Çeviri: İrem Başaran) İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Postalci, İ., Ada, A., & Eren, İ. (2006). *The New Urban Memory*. 42nd ISOCARP Congress.
- Rossi, A. (2006). *Şehrin Mimarisi*, (Çev: N. Gürbilek). İstanbul, Kanat Yayınları.
- Taylor, D., Bozeat, N., Parkinson, M., & Belil, M. (2000). *The urban audit: towards the benchmarking of quality of life in 58 European cities (Volume 3: The urban audit manual)*. Luxembourg, European Commission (<http://www.inforegio.cec.eu.int/urban/audit/ftp/volume3.pdf>).
- Ulengin, B., Ulengin, F., & Güvenç, Ü. (2001). *A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul*. *European Journal of Operational Research*, 130(2), 361-374.

KOLEKTİF BİR BELLEK OLARAK JANSEN PLANLARINDA KENT PARKLARI

Mehmet Nazım ÖZER¹, Gamze ÖZER²

¹Ankara, Y. Şehir Plancısı

²Ankara, Y. Şehir ve Bölge Plancısı

***sorumlu yazar:** mnazimozer@gmail.com

ÖZET

Günümüzdeki kentleşme olgusu sonucu kentler, kültürel belleği geri plana atan imar planı anlayışının kentsel mekânın görsel zenginliklerini yok etmesi ile niteliksiz ve kimliksiz bir yapı yoğunluğu haline gelmektedir. 1927-1937 yılları arasında Hermann Jansen tarafından çeşitli kentlerde yapılan kent planları ve bu planların önemli uygulaması olan kent parkları; günümüzde de bu kentlerin kentsel yeşil alan sisteminin en önemli parçaları olması yanında kültürel bir değer olarak değerlendirilmektedir. Bu alanlar günümüzde taşıdığı yeşil doku varlığı nedeniyle **doğal** veya **kültürel miras alanı**dır. **Gençlik Parkı, Atatürk Parkı** gibi alanlar, kent içindeki konumu ve belli bir dönemdeki yaşam kültürünü günümüze ulaştıran nitelikleri ile kente kişilik kazandıran önemli **kolektif belleğin** öğeleridir.

Bu çalışmada kolektif belleğin korunarak yaşatılması ve kent yaşamına katılması için bilinç ve duyarlılık yaratmak amacıyla Jansen tarafından Ankara, Adana ve Mersin kentlerinde seçilen örnekler incelenerek saptamalar ve geleceğe ilişkin önermeler yapılacaktır. Hermann Jansen'in kent parkları ve açık yeşil alan sistemi yaklaşımı; ürettiği planlar / tasarımlar kapsamında açıklanırken, plan kararları ile kente kazandırdığı veya kazandırmaya çalıştığı unsurlar irdelenecek ve bu parkların günümüz kent yaşantısı içerisindeki değerleri, koruma yaklaşımı ve kentsel tasarım ilkeleri üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kolektif Bellek Olarak Peyzaj, Doğal ve Kültürel Miras, Hermann Jansen, Jansen Kent Parkları, Kentsel Tasarım.

ABSTRACT

Today, as a result of the phenomenon of urbanization, cities, cultural memory back to the understanding of the zoning plan, destroying the visual richness of the urban space and create an unqualified and unidentified building density. The urban plans made by Hermann Jansen in 1927 - 1937 in various cities and the city parks, which are the important applications of these plans, are still considered as a cultural value besides being an important part of the urban green space system. These areas are natural or cultural heritage areas due to the presence of green tissue that they have carried today. Youth Park and Atatürk Park are the elements of the important collective memory that brings personality to the city with its position in the city and the qualities that bring the culture of life to a certain time to the present day.

In this study, the samples chosen by Jansen in Ankara, Adana and Mersin will be examined and proposed for the future with the aim of creating awareness and sensitivity for preserving and preserving collective memory. Hermann Jansen's approach to urban parks and open green space system is explained within the scope of the plans / designs it produces; The elements that the city gained or tried to gain by means of the plan decisions will be examined and the values of these parks in today's urban life will be discussed through conservation approach and urban design principles.

Keywords: Landscape as Collective Memory, Natural and Cultural Heritage, Hermann Jansen, Jansen City Parks, Urban Design.

1 GİRİŞ

Cumhuriyetle birlikte yaratılmak istenen toplumsal vizyon, kent mekânını üreten süreçlerden ve kent planlama etkinliğinden bağımsız düşünülmemiştir. Tekeli (2010), bu durumun Cumhuriyet'i "büyük bir kent planlaması iddiası" ile karşı karşıya bıraktığını ve bir anlamda "rejimin başarısının kent planlamasında gösterilecek başarıyla" ilişkilendirildiğini belirtmektedir. Bu dönemde, Ülke kentlerinin şehircilik ilkelerine göre düzenlenmesi ile modern kentli toplumun yeni yaşam ve sosyalleşme biçimlerini destekleyecek mekân kurgularının yerleştirilmesine yönelik birçok planlama ve proje çalışması yapılmıştır.

Kentlinin boş zamanlarını eğlenme, dinlenme, spor ve toplanma amaçlı olarak değerlendireceği kent parkları / yeşil alanlar oluşturulmuştur. Memlük (2004); bu dönemde yapılan çalışmaları; toplumun sosyalleşmesini ve aydınlanmasını sağlayacak Kültür parklar oluşturmak ve gençliği aydınlık geleceğe hazırlayacak gençlik parkları yapmak olarak belirtmektedir. Ayrıca bu dönemin kentlerinde yapılan en büyük yeniliğin **yeşil devrimi** olduğunun altını çizmektedir.

Çağdaş bir kent imgesi yaratma düşüncesinin 1940 öncesi ülkemiz şehircilik etkinliğinde belirleyici olduğu söylenebilir ve bunun yansımaları birçok kentte görebiliriz. Aslında bu alanlar, kentlinin hatıralarını ve beklentilerini, tarih ve kolektif bellek ile şekillendirerek kentin kimliğinde önemli yer edinmiştir. Kolektif belleğin zamansal ve mekânsal kullanımları ile kentli parkları; kentsel yaşamın dünü, bugünü ve yarını arasında köprü oluşturarak tarihsel hafızada yer edinir.

Günümüzde kentlerin gelişimi ve değişimi, morfolojik ve tarihi bağlam kapsamında değerlendirildiğinde kent kültürünü yok olmaya başlamış ya da kentsel yaşam odağının dışında atıl bir durumda kalmıştır. Bu kültürel kimliğin kentlerimize yeniden nasıl kazandırılacağı ise “**bir tasarım sorunu**” dur.

2 HERMANN JANSEN'İN TASARIM ANLAYIŞI VE HAZIRLADIĞI PROJELER

Cumhuriyetin ilk 20 yılı; cumhuriyetin ideolojilerini ortaya koyan, kentsel boyutta çeşitli planlama çalışmalarına sahne olmuştur. Bu dönemde Cumhuriyet ideolojisi planlama ilkeleriyle birleştirilerek çağdaş yaşamın gereği olan, kent içinde ve dışında kentlinin boş zamanlarını eğlenme, dinlenme, toplanma ve barınma amaçlı olarak değerlendirebileceği çağdaş kentsel mekânlar yaratılması amaçlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan radikal modernite projesi, kentlerde de planlı bir gelişmeyi amaçlıyordu. Türkiye'nin bayındırlığı, vatandaşların düzgün belediye yönetimi altında medeniyet yaşayışı görmelerine, belediyelerin yükselmelerine bağlanmakta; bu nedenle kentlerin; sağlığın, temizliğin, güzelliğin ve modern kültürün örneği olması istenmekteydi (Tekeli, 2010).

Bu bağlamda, Ankara kentinde modern ve çağdaş bir yaşam ortamı oluşturulmasıyla başlayan kent planlama anlayışının, kentsel mekânda geliştirilecek yeni sosyal normlarla Anadolu'nun kentleşmesine öncülük etmesi hedeflenmekteydi.

1928 yılında sonuçlanan Ankara Kenti İmar Yarışması ve sonrasındaki uygulama sürecinde kazanılan deneyimler sonucunda 1930–35 yılları arasında kentlerin imarı için Osmanlılardan kalan mevzuat sistemi¹ değiştirilerek belirlenen esaslar, kent yönetimi ve kent planlaması konusunda 1980'lere kadar belirleyici olmuştur.

Bu dönemde, hem belediye yönetimi, hem de kent planlaması konusunda gelişmeler, bu alanlarda bilgi aktarımını ve eğitilmiş profesyonellerin yetiştirilmesi ihtiyacını doğurmuş ve üniversitelerde bu açığın kapatılması için dersler vermeye başlanmıştır.

Ancak bu dönemlerde kentlerin planlı imarı için ne gerekli **teknik eleman**, ne de bir **kentplanlama geleneği** ve **pratiği** vardı. Bu sorun, 1927 yılından sonra ülkemize çeşitli nedenlerle gelen yabancı mimar ve kent plancıları ile çözülmeye çalışılmıştır. (Vanlı, 1994) Hatta bu çözüm için hükümet, 1930'lu yıllarda kentlerin imarı için yabancı mimarların ülkemize gelmesine yönelik "hükümet politikaları" geliştirmiştir. Nasır (1997), 1920 – 1940 yılları arasında resmi olarak Türkiye'ye davet edilen, ağırlıklı olarak Almanya ve Avusturyalı 14 mimar ve plancının olduğunu belirtmektedir.

Ankara'nın çağdaş ve örnek bir kent olması için açılan bu yarışma, Cumhuriyetin kent planlama sürecinin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Ankara'ya "Cumhuriyetin İlk Planlanmış Kenti" olma özelliğini kazandıran Jansen'in; Ülkemizde Ankara (1932) Kent Planı dışında Adana (1935), Ceyhan (1937), Gaziantep (1936), İzmir (1932), İzmit (1935), Mersin (1936) ve Tarsus (1935) kentleri için kent planları ve kentsel tasarım projeleri üreterek kent planlamanın kurumsallaşmasında önemli kazanımlar sağladığı belirtilebilir.

Tankut (1993), dünyada yaşanan krizin Almanya'da mimarlık alanında birçok mimarı etkilediğini ve bu nedenle birçok Alman mimarın yabancı ülkelerde iş olanakları aradıklarını

¹ 1580 sayılı Belediye Kanunu (1930), 1539 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930), 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu (1933), 2033 sayılı Belediye Bankası Kuruluş Kanunu (1933), 2722 sayılı Belediyeler İstimlak Kanunu (1934), 2763 sayılı Belediye İmar Heyeti Kanunu (1935).

belirtmektedir. Bu nedenle Jansen de Ankara İmar Planı Yarışmasını büyük bir fırsat olarak görmüştür.

Jansen, 1910 yılında “*Büyük Berlin Yarışması*”nı (Wettbewerbe Gross – Berlin) kazanan ve ülkesinde yüzlerce kentin planlarını hazırlayan veya kent parçalarını tasarlayan, Avrupa’da tanınmış deneyimli bir plancıydı.

Jansen’in, Türkiye’ye ilk gelişi 1917 yılında İstanbul’da “Çağın Büyük Kentleri” konulu konferans ile olmuştur. Jansen’in söz konusu konferansta vurguladığı planlama ilkeleri 10 yıl sonraki Ankara yarışma projesinin ve diğer 7 kent için ürettiği planların temel ilkelerini oluşturacaktır. 45 sayfalık Ankara Kenti İmar Raporunun ilk 17 sayfasında “Yeni Şehircilik Esasları” tanımlanmakta ve bu esaslar Jansen’in planlama ve yeşil alan anlayışını oluşturmaktadır (Jansen,1937).

Serbest Sahalar;

“yeni şehirlerde serbest sahalarda düşüncesi daha büyük mana ve kıymet kazandı. Bu alanlar hayatı ferahlandırıcı amiller olarak kabul edilmelidirler. Mesela parklar, gezinti yolları, spor meydanları, küçük bahçeler, ormanlar ve diğer açık yerlerin teşkilinde ve kuruluşunda hareketle istirahat fikri esas tutulmalıdır. Bugünkü modern insan için park sadece oturup yaslanmak istirahat etmek değildir. En iyi istirahat adalelerin ve dâhili azanın mütecanis hareketler ile ancak kabil olur”

“muhtelif şekiller gösteren yeşillikli yollarda yapılacak gezinti herkes için ucuz; aynı zamanda tesirli bir istirahattir. Hatta evinin yanında bir yeşillik damarı bulmalı bu damarda onu hariçte bir spor meydanına veya bir parka sevk etmelidir”

“şehircinin vazifesi, şehirde mevcut bulunan tabii kıymetlerden, göl, orman, tepecik ve yamaçlar, hâkim yerler ve bahçeleri ele alarak onları şehir dâhilinde açacağı yeşil şeritlerle süsleyerek bir yeşillik ağı kurmaktır. Bunlardan herhangi biri yapıdan istiladan koruyarak umum için muhafaza etmek şarttır. Velhasıl bu kısım yeni şehirciliğin hayatı ve esası demektir”

“araba, otomobil ve bilumum motorlu vasıtaların giremeyecekleri yol ve yerleri ayırmak yeni bir iştir. Yaya gidenler aynen bir otomobildekinin hakkı ile rahatça gezerek şehirci tarafından kendisine tahsis edilen yerde rahatça hareketlerinde serbest kalırlar.”

“spor, vücut idmanları, ileride sade gençlerin devam edecekleri bir şey değil, bilakis her yaşta olanların bir taraflı meslek yorgunluklarını mütevazın bir hale sokan amildir. Sporu umumileştirmek, bir milletin sıhatta kalmasını teminde çok tesirli bir çaredir. Bir spor meydanında birçok çocuk oyun yerleri, tenis sahaları, ve birde yaz yüzme havuzu olmalıdır”

1937 raporunda Jansen, temelde **sağlıklı kent, yaya kenti, bahçe kent, insancıl kent** gibi temel ilkeler üzerinde durmaktadır. Hermann Jansen'in mimarlık ve şehircilik anlayışı, **Camillo Sitte** okulunun bir üyesi olması nedeniyle, tarihi ve doğal çevreye karşı duyarlı ve korumacı bir imar anlayışına sahiptir. Ayrıca, İstanbul'da bulunduğu süreçte Mimar Sinan'ın eserlerini incelemiş ve Mimar Sinan'a büyük hayranlık duymuştur (Tankut, 1993).

Jansen 1927-37 yılları arasında hazırladığı kent planlarında genelde **bahçe şehir modelini** anımsatan, basit bir şemaya dayanan mütevazı kompakt kent formu önermektedir. Ayrıca planladığı kentleri belirli bir odağı (kentlerde bulunan Kale gibi) çevreleyen dairesel bir üst-biçim olarak geliştirmektedir. Jansen olabirliğin² içerisinde kentleri planlamaktadır. Kentleri eski kent ve yeni kent olarak ayırtırmakta, kentlerin merkezlerinin oluşumunda yeni yaklaşımlar ve teknolojik gelişmeler öngörmemektedir. Yeni konut alanları tasarımı komşuluk birimi esasına göre, üç katlı ve düşük yoğunluklu bahçeli evlerden oluşmaktadır. Kent içerisinde yaya yolları ve yeşil akslar / kama / kuşaklar (yeşil alan sistemi kurulması) ile ayrılmış mahalleler yaratmıştır. Kentsel mekânlarda ise yerin karakterini dikkate almadan formel ve kapalı meydanlar oluşturmuş, yol sisteminde de eski ve yeni şehir arasında tek omurgalı bir ulaşım bağlantısı kurmuştur.

Diğer yollar ise merkezle ilgisi olmayan, dairesel biçimi destekleyen bir anlayışla tasarlanmıştır. Jansen Planlarının içinde kent merkezinin yapısının günün değişen teknolojik gelişmeleri kurgulayamadığı görülmektedir. Ayrıca Jansen deneyimli bir plancı olarak (özellikle Ankara kenti için) subjektif kararlar almış, kentsel gelişmeye ve büyümeye yönelik bir politika oluşturmamış veya oluşturamamıştır.

3 JANSEN PLANLARINDA KENT PARKLARI

Kentlerin düzenli ve sağlıklı bir çevreye kavuşabilmesi için Jansen; kent içindeki **doğal varlıkların korunmasını ve açık ve yeşil alanların dağılımlarının, büyüklüklerinin, işlevsel ve estetik niteliklerinin sistemli bir planlama ve kentsel tasarım anlayışı içinde çözümlenmesini** önermiştir.

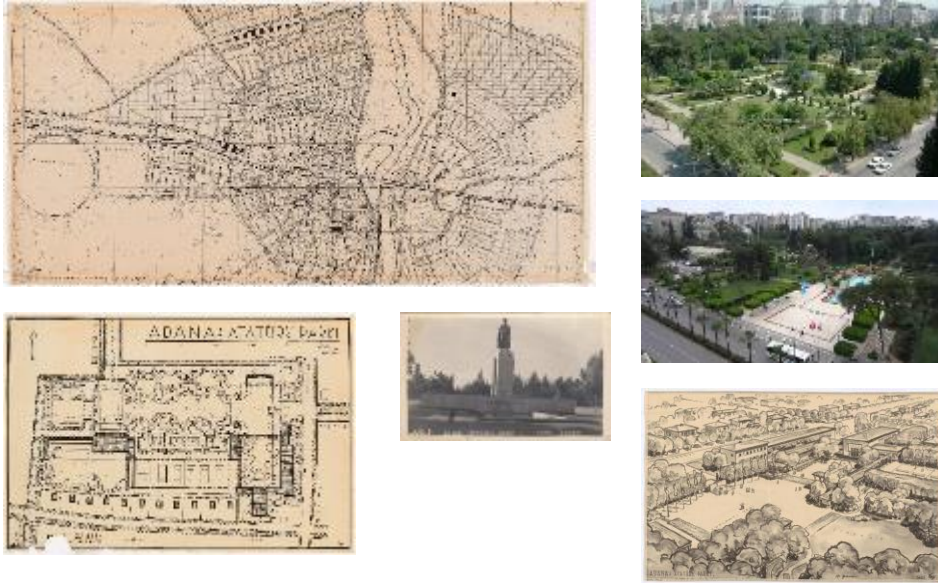
² Berlin ve Ankara İmar Planı Yarışmalarında kullandığı rumuz "**Olabilirliğin Sınırları İçinde**" (Innerhalb der Grezen des Möglichen) onun planlama ve tasarım felsefesinin temelini oluşturmaktadır.

Planların başarısı; o dönemin **bahçe şehir ütopyasının** Türkiye’de uygulanan yapısı ile kentlerin çoğunda, bugün de kullanılan yeşil alanları (**Güven Park, Gençlik Parkı, Atatürk Parkı** gibi) kazandırmış olmasıdır. Bu alanlar günümüzde taşımış olduğu yeşil doku varlığı nedeniyle **doğal miras alanı** ve belli bir dönemdeki yaşam kültürünü günümüze ulaştıran nitelikleri ile **kentin tarihive simgesel** değerleri ile önemli **kolektif kent belleği** ögesidir.

3.1 Atatürk Parkı, Adana

Erken Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilen projelerden en önemlisi kentin eski merkezi ile 1911 yılında açılan yeni istasyon arasındaki bölgenin imar planının hazırlanması olmuştur.

Jansen tarafından 1935 ile 1940 yılları arasında hazırlanmış ve büyük ölçüde sadık kalınarak uygulanmış olan imar planında, hâlihazırdaki mevcut yollar ve güzergâhlar kullanılarak büyük bir park ve spor alanı tasarlanmış, konut adaları batı cephelerinde yeşil bantlar kullanılarak Adana'nın etkili batı güneşine karşı önlem alınmaya çalışılmıştır. Planın mütevazı anlayışı, yürüyerek sosyal donatılara ve kent merkezine ulaşma düşüncesi ile bahçe içindeki ayrık nizam konut yapılarından oluşan dokusu ana özellikleridir.

Şekil 1. Atatürk Parkı ve Adana İmar Planı (Berlin Teknik Üniv. Mimarlık Müzesi 2019)

Atatürk Parkı; Şehir Oteli, gazino, konser bahçesi, resmigeçit alanı, çocuk oyun alanı, yüzme havuzu, banyo binası, güneş banyo yeri, 6 tane tenis spor meydanı, çimenlik ve gül bahçesi şeklinde tasarlanmıştır. Park içinde, önünde çeşitli seremoni ve tören etkinliklerinin gerçekleştirildiği ve A. Hadi Bara tarafından tasarlanan, 1935 tarihli bir Atatürk Heykeli de bulunmaktadır.

Park'ın 2000'li yılların sonunda bir düzenlenme geçirerek işlevinin ve tasarım ilkelerinin korunduğu görülmektedir. Parkın içerisinde bir de Adana'da 1944-45 yılları arasında Jansen Planı'nın uygulayıcısı olarak çalışan Muhittin Güreli tarafından tasarlanan Belediye Oteli yer almaktadır. Oldukça sade rasyonel çizgiler taşıyan otel, iki ve tek katlı kütlelerle L biçiminde inşa edilmiştir. Yapı prizmatik kurgusu ile Cumhuriyetin ilanından sonra inşa edilen önemli örneklerden biridir. Otelin, günümüzde sanat galerisi olarak kullanılan bölümü dışındaki kısımları 1990'larda gerçekleştirilen Atatürk Parkı'nın yeniden düzenleme çalışmaları kapsamında yıkılmıştır.

3.2 Atatürk Parkı, Mersin

Kentin ilk planı olan, 1938 Jansen Planı; Mersin şehrini imar ederken kentin düzgün bir şekilde gelişmesini amaçlamış, bunun için kentin ticari ve kültürel dokusunu ön plana çıkaracak düzenlemeler yapmıştır.

Jansen'e göre "Mersin'in karakteri"ni belirleyecek iki önemli unsur bulunmaktadır. Liman bunlardan birincisidir ve kentin bir 'ticaret şehri' olarak gelişmesini sağlayacaktır. İkincisi ise Mersin'in 'plaj şehri' olmasını sağlayacak denizidir.

Dolayısıyla Jansen'in plan hazırlama sürecini bu iki unsuru göz önünde bulundurarak yürüttüğü anlaşılmaktadır. 'Ticaret şehri' olarak öngörülen bölüm şehrin daha önce yapılaşmış alanlarıdır ve bu bölge Jansen Planı'nda 'eski şehir' olarak adlandırılmaktadır. 'Gelişme Bölgeleri' olarak tanımlanan alanlarda ise konut alanları ile rekreatif kullanımların ön planda tutulduğu, bu bağlamda denizin en önemli tasarım elemanı olarak kullanıldığı görülmektedir. Denizi tasarım unsuru olarak kullanmanın ifadesi, en iyi şekilde sahil boyunca uzanan "sahil promenade" ile somutlanmaktadır. Bunun yanında, sahil promenadından kuzeye açılımlar sağlayan yaya koridorları da kentin denizle ilişkisini kuvvetlendirmektedir.

Jansen'in tasarımında; Hükümet Meydanı, tiyatro, Belediye Binası, Atatürk Parkı, Vali evi, resmigeçit alanı, plaj, kıyı promonat, tören meydanı, çimenlik ve gül bahçesi bulunmaktadır. Parkın bulunduğu bölge, Tevfik Sırrı Gür Stadyumu ile Çamlıbel Limanı Fikir Projesi Yarışması kapsamında 2018 yılında yeniden ele alınmıştır. Son yıllarda park-kıyı ilişkisi kaybolan, ana ulaşım akslarında etkinliği azalan alanın, bu yarışmada da sorunları çözülememiştir.

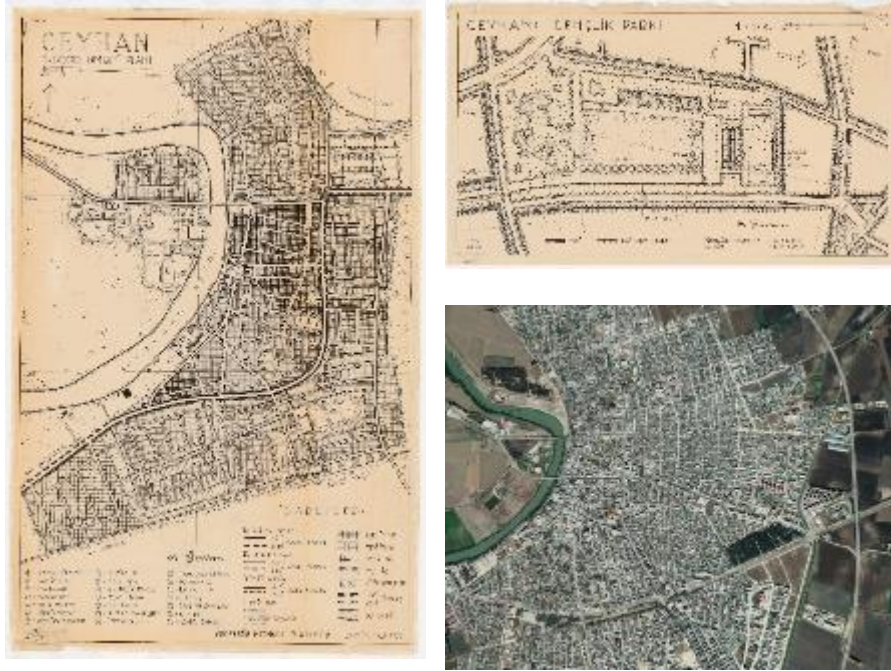
Şekil 2. Atatürk Parkı ve Mersin İmar Planı (Berlin Teknik Üniv. Mimarlık Müzesi 2019)

3.3 Gençlik Parkı, Ceyhan

Erken Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilen projelerden en önemlisi, kentin eski merkezi ile 1911 yılında açılan yeni istasyon arasındaki bölgenin imar planının hazırlanması olmuştur.

Jansen tarafından 1939 yılında hazırlanan ve büyük ölçüde uygulanmamış olan imar planında, Ceyhan nehri kıyısı olarak düşünülmüş, nehir kenarında büyük bir park ve spor alanı tasarlanmış, bu alanları yeşil bantlar ile birleştirmiştir. Planın mütevazı anlayışında, yürüyerek sosyal donatılara ve kent merkezine ulaşma düşüncesi ile merkez ve istasyon bölgesi ilişkisi güçlendirilmiştir.

Gençlik Parkı, çocuk oyun meydanı, çimenlik ve gül bahçesi olarak 1939'da tasarlanmıştır. Ancak park yapılmamıştır.

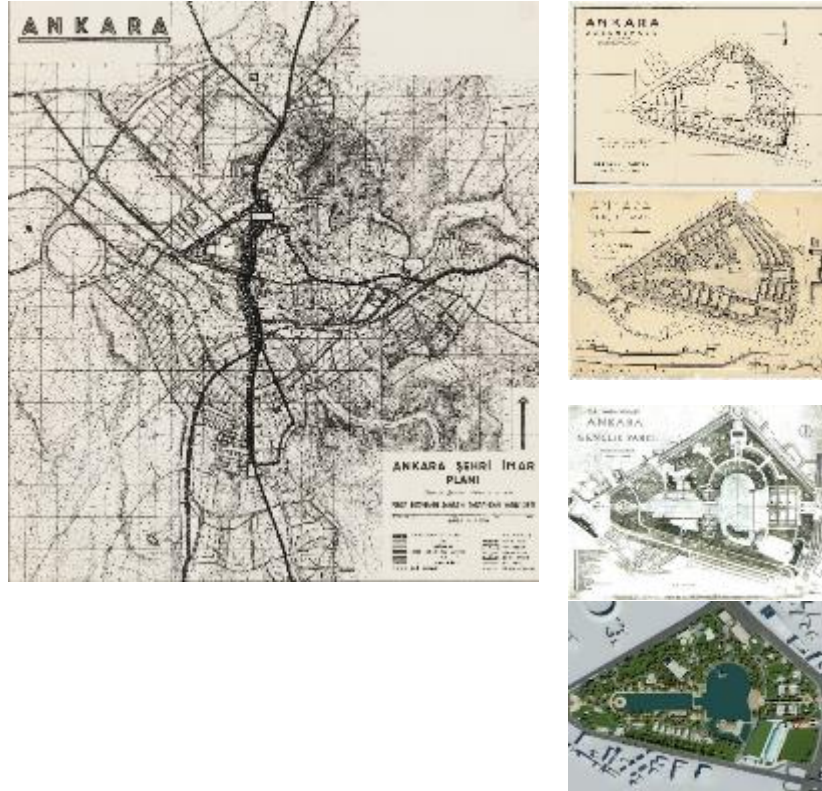
Şekil 3. Gençlik Parkı ve Ceyhan İmar Planı (Berlin Teknik Üniv. Mimarlık Müzesi 2019)

3.4 Gençlik Parkı, Ankara

Jansen hazırladığı Planda, açık ve yeşil alan sistemi önerisini, İncesu deresinin doğal akışı ile Kızılay'dan Ulus'a ve oradan Opera ve bugün Gençlik Parkının sınırlarından AOÇ'ye uzanan ardışık yeşil alan dizisi olarak oluşturmuştur. Jansen'in, Ankara kentini Bahçe Şehir Modeline (Garden City) uygun biçimde, yaşanabilir alt parçalara ayırdığı ve barok tarzı bir tasarım anlayışını benimsediği görülmektedir. Doğaya bütüncül yaklaşımı nedeniyle çeşitli uzmanlar tarafından Jansen Planı, "Açık ve Yeşil Alan Sistemi"nin planlama ve tasarım çalışmalarında nasıl kullanılabileceğini ortaya koyan önemli bir çalışma olarak görülmektedir.

Jansen Planı'nda Gençlik Parkı, 'Kanlıgöl' olarak isimlendirilen, bir kısmı mezarlık olarak kullanılan bataklık alanında tasarlanmıştır. Jansen, Gençlik Parkını 1934 yılında tasarlar ve 25 Mayıs 1935'de uygulama projelerini teslim eder.

Şekil 4. Gençlik Parkı ve Ankara İmar Planı (Berlin Teknik Üniv. Mimarlık Müzesi 2019)

Projede; Nezaret Kulesi, su kaskadları, su gösterileri ile 4 metrelik bir şelale, Ankaralının denize olan özlemine gidermek amacıyla alanın 1/3'unü kaplayan bir (35 bin m²) havuz (gölet) da tasarlanmıştır. 2200 kişilik bir Açık Hava Tiyatrosu, bir oranjeri (limonluk, sera), açık sergi alanları, 3 adet tenis kortu gibi önerilerin yanında geyik ve suaygırı, göle su püskürten fil heykelleri gibi objeler ve fantezilere de yer verilmiştir.

Bayındırlık Bakanlığı aynı alanda daha ekonomik ve estetik olduğu gerekçesiyle Theo Leveau'nun projesini 1936 yılında uygulama kararı alır. Leveau'nun planı, kavramsal olarak Jansen'in planının aynısı olmakla birlikte gölün tasarımının geometrik düzenlenmesiyle bazı farklılıklar gösterir. Gençlik Parkı, plansız yapılan eklemelerle imajından çok şey kaybetmeye başlamıştır. 1992 yılında Ulus Tarihi Kent Merkezi yarışması Parkın tekrar eski cazibesine kavuşması için önemli bir şans iken, o dönemlerde bu şans kullanılmamış ve park yarışma alanı dışında bırakılmıştır.

Mimar Öner TOKCAN tarafından parkın yeniden canlandırılması için 2005 yılında proje hazırlanmıştır. Proje kapsamında; gençlik merkezi yapılması, nikâh salonunun yenilenmesi, açık hava tiyatrosunun 800 kişilik kapalı tiyatro haline getirilmesi ve üç yeni salonun inşa edilmesi uygulamaları yapılmıştır.

3.5 Güven Park, Ankara

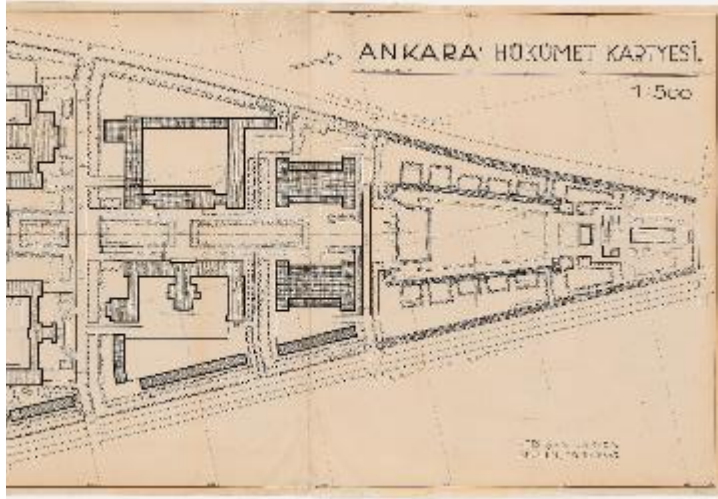
Güvenpark; Jansen'in Ankara kenti için öngördüğü 1932 onay tarihli şehir planında, kentin mevcut kent merkezi Ulus'un güneyinde yeni bir kent merkezi yaratılması adına kurgulanan

mekânsal sistemin temel bileşenlerinden biridir. Güvenpark ile başlayarak meclis binasıyla sonlanan yapılar ve açık alanlar sistemine Hükümet Kartiyesi (Devlet Mahallesi) adı yine Jansen tarafından verilmiştir. Planın bu alan için öngörüsü, yeni kurulan cumhuriyetin mekânının devletin kamusalılığıyla halkın kullanım alanlarını bir araya getirmektir. Bu sebeple kartiye alanında, kentin genel kurgusunda görüldüğü gibi açık-yeşil alanlar, toplanma alanları ile kamusal alan(lar) sistemi ön plana çıkmakta, mekânın kimliği ve yeni bir hayat biçiminin ilk izleri oluşturulmaktadır.

Güvenpark ve Güvenlik Anıtı, güney ucunda Büyük Millet Meclisi ile sona eren Bakanlıklar Sitesinin önemli bir parçasıdır. Jansen Planında üçgen alanın dik ortayı Güvenparkı ve Anıtı, park içinde yer alan havuzları, İçişleri Bakanlığı arkasında yer alan ve forum olarak adlandırılan yaya meydanını eşit iki parçaya bölmekte olup fonda yer alan Ankara Kalesine ulaşmaktadır.

Güvenlik ve savunma düşüncesini yansıtan Anıt, mimar Holzmeister ve heykeltıraşlar Hanak ve Throak tarafından tasarlanmıştır. Anıt, ön ve arka havuzu ve Güvenpark ile bir bütün olup Jansen Planının öngörmüş olduğu şemanın önemli bir ögesidir. Anıtın gerçekleştirilmesi için gereken paranın bir bölümünün yurdun çeşitli illerinden gelen yardımlarla gerçekleştirilmiş olması anıtın anlamını güçlendirmektedir. Anıtın yalınlığı, heykelin gerçekçi bir anlayışla yaratılmış olması, kullanılan malzemenin Ankara taşı oluşu, tasarım anlayışında dönemin, tarihi dönüştürmeye kararlı, dinamik ve halka güvenen siyasi çizgisinin özelliklerinin yansıtıldığına göstergesidir.

Şekil 6. Güven Park ve Ankara İmar Planı (Berlin Teknik Üniv. Mimarlık Müzesi 2019)

Sonraki yıllarda Park; katlı otopark ve çarşı yapılmak istenmiş, halkın iradesiyle bu değişiklik engellenmiş, buna karşın metro inşaatı yapımı esnasında şantiye yerine dönüştürülmüştür. Metro yapımı sırasında tarihsel verileri önemsemeyen bir mühendislik ve tasarım anlayışı sergilenmiş ve metro giriş ve çıkışları, havalandırma bacaları, anıt ile uyumsuz olarak konumlandırılmıştır. Kentin yakın başka noktalarında çözme olanakları varken, parkın bir bölümü otobüs, minibüs duraklarına terk edilmiştir.

4 SONUÇ

Jansen, Cumhuriyetin ideallerini gerçekleştirebilmek için birçok kentte planlama ve kentsel tasarım projeleri gerçekleştirmiştir. Çağdaş ve örnek kentlerin oluşması için hazırladığı planlar ile Cumhuriyet, çağdaş anlamda şehir planlama (eksiklikleri de olsa) ile tanışmıştır. O dönemin şartları içerisinde çeşitli nedenlerle Jansen Planlarının uygulaması tam olarak yapılamamıştır. Ancak Jansen'in savunduğu yeni şehircilik akımları ile planladığı kentlerin, çağdaş kent toplumu oluşturma çabalarını destekleyen ve bununla birlikte bir planlama sistemi/kurumu oluşması adına yaptığı katkıların olumlu olduğu açıktır.

Jansen Planlarındaki Parklar da belli bir dönemdeki yaşam kültürünü günümüze ulaştıran ve bu niteliği ile de kente kişilik kazandıran önemli kent simgeleridir. Bu alanlar, yer – zaman – kimlik birlikteliğinin kent bütününde tanımlanmasında önemli bir bellek ögesidir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tasarlanan bu **Parklar; bağ, bahçe ve bostan gibi geleneksel yeşil kullanımının yerine farklı yaşam çevresi ve mekân anlayışıyla batı tarzı kent parkının ülkemizde uygulanan ilk örneklerini temsil** etmektedir.

Jansen planları kapsamında çeşitli kentlerde yapılan **Atatürk, Gençlik ve Kültür parkları** günümüzde de bu kentlerin kentsel yeşil alan sisteminin önemli parçaları olarak değerlendirilmektedir. Bu alanlar günümüzde taşımış olduğu **yeşil doku varlığı nedeniyle doğal miras alanıdır**. Parkların, kent içindeki konumu ve belli bir dönemdeki **yaşam kültürünü** günümüze ulaştıran nitelikleri ile **kente kişilik kazandıran önemli kent belleği** ögesidir. Parklar; yaşlı, genç her kentlinin üzerinde bir anı yaşadığı, en sevdiği gezinti, dinlenme ve kentin önemli olaylarının geçtiği bir **kentsel simge** olması yanında **şehrin ruhu ve kişiliğini yaratan kamusal mekânlardır**.

Yakın zaman öncesine kadar, değişimin hızı ve dönüşümü **ile uzun yıllar korunamayan ve yeni teknolojiler ve ihtiyaçlar karşısında işlevini yitiren çoğu park, kentli tarafından sahiplenilememiş ve atıl bir duruma düşmüştür.**

Günümüzde Jansen planlarındaki parklarda gözlemlenen en önemli sorunlar şunlardır:

- Park içi düzenleme ve kullanımlardaki bakımsızlık - özensizlik-denetimsizlik,
- Parkın özgün işlevini yitirmesi, kentsel yaşamdan kopukluk,
- Estetik yönden olumsuzluk gösteren büfeler, lokantalar, çayhaneler, seyyar satıcılar, lunapark işlevleri ile daha fazla rant tesislerinin yer alması,
- Güvenlik sorunu,
- Kentiçi ulaşım modları ile otopark alanının park alanının bir bölümünü işgal etmesi ve parkın kullanım bütünlüğünün bozulması,
- Park alanı içerisinde kültürel amaçlı büyük yapıların yapılması,

Bu nedenle tarihsel ve kültürel açıdan büyük önemi bulunan Parkların tasarımında dikkate alınması gereken hususlar şöyle özetlenebilir:

- Parka, önemli bir tarihsel miras olmasının yanında konumu gereği, **ekolojik bir miras** olarak da yaklaşılması ve alan içinde önerilecek fonksiyonların **ekolojik değerlere** ters düşmemesi,
- Parkın açık ve yeşil alan sistemi içerisinde yeniden yorumlanması ve bütünleştirilmesi, **kentsel yeşil sistemin bir bütün olarak değerlendirilerek kullanımların** planlanması ve tasarlanması,
- Parkın salt **koruma** terimi ile değil, çağın gereklerine uygun **birlikte yaşam** kavramı ilkesiyle tasarlanması,
- Parkın içerisindeki yapıların da **korunması**, yeni işlevler ile birlikte **kentsel yaşama** katkısının sağlanması,
- Park ve yakın çevresindeki yaya-taşıt-toplu taşıma hat ve durakları için **bütüncül bir ulaşım planlama yaklaşımıyla** çözüm önerilerinin geliştirilmesi ve bu tür baskılardan kurtarılması,

- Park içerisinde bulunan **mevcut bitki dokusunun envanter** çalışmasının yapılması, korunması ve geliştirilmesi,
- **Tarihi park alanı içinde yer alan ve özgün tasarımın** bugüne ulaşmış izleri olan ana yaya aksları, merdivenler, **pergolalar ve havuzlar, parkın özgün çizgilerine** uyulması ve **korunması**,
- **Tarihi peyzaj restorasyonunda**, tamamen orijinale uygunluk yerine ait oldukları **dönemin ruhunu yeniden verebilmek önemlidir**. Böylece **Parkın kimliği**; (İlk Planındaki gibi) **sadelik, basitlik ve peyzajın büyüyle bütünleştirilerek** yeniden oluşturulabilir.

Parkların yeniden düzenlenmesinde temel amaç, **koruma** yaklaşımını içermeli ve bu yaklaşım çerçevesinde fiziksel çevrenin korunması **belleğin korunması** olarak yorumlanmalıdır. Ayrıca, proje çalışmalarında önemli bir kapsam da "**arındırma - sıhhileştirme**" tavrının ortaya konulması olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda "**kentsel belleğin sürekliliğine hizmet edebilecek özellikteki yapı ve yapısal unsurların**" keşfedilerek, yenileme ve yeniden işlevlendirme yolları ile korunması da önerilmelidir.

5 KAYNAKLAR

Bozdoğan S., (2002), *Modernizm ve Ulusun İnşası (Erken Cumhuriyet Türkiye'sinin Mimari Kültürü)*, Metis Yayını, İstanbul.

Eke F., (1998), "75 Yıllık Cumhuriyetimizde İmar", *Mimarlık Dergisi 284*, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara, s. 22-25.

Günay B., (1990), "Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu Ve 1990 Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme", *Cumhuriyet'in Ankara'sı*, ODTÜ Yayını, s.

Jansen H., (1937), *Ankara İmar Planı Raporu*, Alaeddin Kırıl Basımevi, İstanbul.

Nasır A., (1997), "Ankara'nın İmarı ve Almanca Konuşulan Ülkelerden Gelen Mimarlar", *Arredamento Dekorasyon 1997 7-8*, s. 73-77, İstanbul.

Tankut G., (1993), *Bir Başkent'in İmarı Ankara (1929-39)*, Anahtar Kitapevi Yayını, İstanbul.

Tekeli İ., (2010), "Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökenleri", *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 26-147.

Vanlı Ş. (1994), "Arayış Ve Uygulamanın 40 Yılı: 50 Öncesinde Türk Mimarlık Ortamı", *Arredamento Dekorasyon 1994 7-8*, s. 80-83, İstanbul.

Yenen M., (1982), "Türkiye'de Şehir Plancılığı Anlayışına Göre İlk Çalışmalar ve Ankara", *Başkent Söyleşileri*, Kent-Koop Yayını, Ankara, s.5-15.

URBAN SPACES AS A COLLECTIVE GROUND IN TRANSFORMATION AREAS

Nerantzia Tzortzi – Julia Georgi¹, Ceren Yesil²

¹Politecnico di Milano, Milan, Italy

²Politecnico di Milano, Milan, Italy

*sorumlu yazar: ceren.yesil@mail.polimi.it

ABSTRACT: *This paper proposes indications for the transformation of time and space, helping to create an identity and image of place by creating a link between past, present, and future. Proposing a project for a case study. The project is based on a student design competition of IFLA World Congress 2019 under the title of Common Ground in Oslo, Norway. This project is also representing an opportunity to improve the performance of public spaces, taking a closer look at urban transformation, green mobility, health and beautiful landscapes, and public participation.*

Keywords: Common ground, Public spaces, Productive landscape, Water management, Space memory.

1 INTRODUCTION

*People have a sense of belonging in a space when memories connect them with it. These memories in a relation with the past, with people they exist in the present and build up their future. Therefore, the landscape is not something we can only see, it is associated with memories. What introduces the topic of collective memories to the forefront of landscape design to improve the livability of our cities. This paper proposes indications for the design of public spaces mainly oriented beyond the collective memories topic by introducing other topics 'Collective users and Collective Water'. Combining these topics, the space offers possibilities for different kinds of people where they all can come despite their age and backgrounds to share their memories. **The methodology** developed was tested in a square in Grønvd Park, Oslo, a medium-sized square, already subject of project proposal by the municipality, to be transformed as mixed-used neighbouring, bringing the biodiversity into the city. During the analysis stage citizens were interviewed for the proposal. Their positive feelings and the fact that they had a sense of ownership towards the new proposal, suggests this to be an important resource to improve people's sense of participation with their communities in the design stage. Finally, the results of this study can apply to other similar cases.*

2 MATERIALS and METHODS

3.1 Collective Memories: Memory is a dynamic and evolving phenomenon concerning the associated social frameworks of an ever-changing present is a collective entity. Şebnem G. Dündar (Dündar, 2000) noted; space can only find its true content when it is perceived within a temporal integrity. In a similar approach to Harvey (2001), she states that city and city space do not only consist of now, they also consist of the past; they include the transformations, organizations, relations, struggles, and tensions of the past. As she defines, space is the history itself.

“Every collective memory requires the support of a group delimited in space and time” says Maurice Halbwachs (1992) in his canonical book *On Collective Memory*, according to Miguel Angel Aguilar D. (2002) the establishment of various social relationships between the group (inhabitants of a settlement), is the result of sharing a common time and space. The memory of a society extends as far as the memory of the groups composing it. As German theoretician Jan Assmann indicates (1995), human memory is alive and it can only survive within a continuous cultural communication network. This communication network is forged from groups that the individuals belong to. There is always an exchange between the personal memories of an individual and the collective memory of the social group to which he or she belongs.

3.2 Collective Users: There is an opportunity for urban areas to offer something for everyone in the right locations although not necessarily everything for all everywhere. It is important for planners to recognize this legitimate diversity, particularly in large cities, and to avoid imposing one-size-fits-all aspirations on public space projects that play into critiques around the homogenization of public space (Light and Smith, 1998, Sennett, 1990). In this respect, the public spaces of a town or city can be planned in a strategic sense just as the buildings are, with care taken to ensure that all sections of the community are catered for and that spaces are provided in locations that are safe, convenient and inviting to use and that avoid conflict, for example, between skateboarders and commercial interests or between revellers and residents. Putting into account that landscape design is also gradually getting rid of stereotyped aesthetic-centred awareness, and focuses more on people’s participation and output, In such a situation, the productive landscape will develop rapidly. It focuses on agricultural production can not only make people relax physically and mentally, but also can carry out the corresponding harvest. At the same time, it is different from the traditional landscape of the aesthetic and the ecological environment of the city to improve the ability to obtain people’s favours. (Zhang, 2017)

3.3 Collective Water: The expected and current impacts of growing population, drought and climate change pose new challenges to water management and require water managers to change their perspectives on how to deal with water issues. However, adapting water organizations and their routines to cope with and face those problems is a significant challenge. In terms of water supply management, potential water resources availability could

be maximized through: Improved watershed management including the adoption of integrated watershed and ecosystem management to promote greater synchronization of upstream and downstream development to minimize inefficiency and maximize the use of water and other natural resources.

3 METHODOLOGY

The research was based on two types of data sources: quantitative and qualitative research.

The first phase of the proposed methodology involves Quantitative research from different points of view, in particular:

1. Conduct a literature review targeted on identifying the theory of place from a broad spectrum of professional expertise including landscape architecture, regional planning, geography, ecology, history, and public health.
2. Interpret the concepts of “Collective Ground” to develop a new identity for the space.
3. Use of historical documents (maps) to develop cultural, historical context.
4. Using existing databases provided by the Municipality of Oslo for future development to understand how this place will be in dialogue with its greater surroundings.
5. Using simulations software to predict how people feel in certain conditions and therefore, makes it possible to arrive at conclusions and solutions.
6. Search through web-based platforms for digital media including.

The second phase involves a qualitative analysis using the interviews data collected during the site visit.

4 GENERAL GUIDELINES

From the literature we could learn about how public spaces should create identity and image of a place, establishing a link between past, present, and future which results to give us a strong identity to the place. As well as they should help the cities to face the upcoming challenges due to climate changes.

The topics that have been discussed in this research, already exist and implemented on many projects. As an outcome of this research and to help to create viable methods for applying remotely on any further work in public spaces, this research concludes that merging these topics together would give more strength to the public place transforming it not just to a successful attractive place but also a resilient one can deal with future climate challenges. They are as follows:

4.1 Collective Memory

The memory has an essential effect on people to make them feel a sense of belonging to the space. These memories created by the people as a reflection of how it evolved over the years and how it can make a strong presence that stands as a memory for the future. This can be achieved by implementing any elements that connect the space present with how it was used or looked in the past. This element can also propose a new function that helps to bring the users together.

4.2 Collective Users

A successful public place is where it attracts many users from different background as well as maintain these users in different conditions and seasons. That brings the importance of providing a public space with a variety of functions to support adaptive behaviours and can extend a comfortable season for all. Users will have a good chance of finding a comfortable spot within their needs. Helping to make public spaces more attractive.

4.3 Nature Inclusive Design

As many proposals suggest bringing the biodiversity back to our cities it is important to point out that any attempt to implement biodiversity in reaching element it has to be well connected to a bigger system, what guarantees that the proposal will work.

4.4 Collective Water

Implementing solutions that deal with the possibility of heavy rain scenarios not just help our cities to adapt with the future climate but also increase the quality of public spaces by extending the use of them in different seasons and conditions.

In addition to the analysis that it has been carried and before getting started with any proposal it is essential to pay attention to people's needs and take them as a guideline for the proposal.

5 APPLICATION ON A CASE STUDY

This approach was implemented in Grønvold Park, Oslo. The site is in a region of Hovinbyen, a major former industrial area in central Oslo that is currently undergoing a large re-development. The site of the proposed Grønvold Park contains a historic farmhouse and small green spaces, the remains from the site's use as a match factory in the 19th Century. Today's development includes planning for a new primary school and mixed-used development neighbouring the proposed park.

Figure 1. Grønvold Park, Oslo

Figure 2. Picture from the site

Figure 3. Picture from the site

5.1 Quantative Research

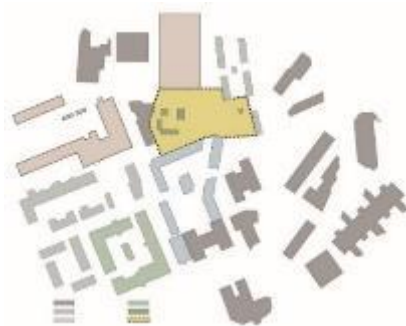

Figure 4. Land Use Map

Figure 5. Green Corridor Connection

With a new urban development plan, The Grønvold Park will have community from different types of people as shown in Figure 4. Municipality has a plan to transform the park from an industrial zone to multi-functional mix-use develop area. Therefore, the park will host the people from school, commercial, residential and services buildings. For this reason, the park will be an important city centre with many options and accessible meeting places, with great urban experiences for all of the people.

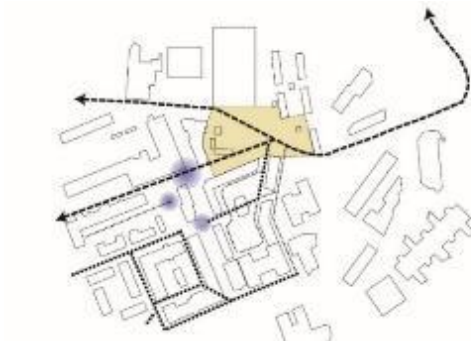

Figure 6. Accessibility To The Site

Figure 7. Productive Buildings with Historical Path

Taking back old pathways as shown in Figure 7 as a link to the Green Corridor, creating a connection with the ecological system. Regenerating the historical farmhouses and recalling one of the demolished buildings as a Greenhouse.

5.2 Qualitative Research

Site visit analysis has been done along two days '30th and 31st of March, 2019' in different times and interviewed with different people from the site's neighbour and also the people who are just passing by. The site is located in an area where is the path goes to Kindergarten, Arena, ice skating. That's why most of the time families passing by with their children to reach kindergarten or for any other activities. It is also noted during site visit a lot of people tend to have a walk with their pets, children in the site and surround of it. Based on interviews, due to the new urban development of site, people would like to have an atmosphere where they can feel the identity of place and have something to provide for users. There are some points that people aimed to take into account like; number of children, activity and playground areas for them also for the neighbours' old farmhouses has potential to regenerate and encourage people for productivity garden by gathering, planting altogether.

6 PRELIMINARY RESULTS

The work related to the Collective Ground and observation of the elements that configure the urban space. Represent a rich and refined cognitive framework to be able to undertake a project that generally satisfies a wide range of users. Conditions and the usability of an urban space. However, the goal is to identify a certain link between time and space and therefore specific strategies to achieve that link.

6.1 Collective Memories, taking back old pathways as a link to the Green Corridor, creating a connection with the ecological system. Regenerating the historical farmhouses and recalling one of the demolished buildings as a greenhouse.

6.2 Collective Users, Creating a vegetable garden that invites the people to meet and involve in farming and cooking through shared moments, along with implementing different functions that already exist in separated communities around the square, like beehives and playgrounds in residential zone, outdoor seating belongs to Talkmore company and playgrounds on the rooftop of the school as initially planned. Enable users to create something collectively, to share them and to communicate with each other and nature, provides different seating and relaxation areas and outdoor diversity.

6.3 Collective Water, rainwater will be collected from surrounding buildings, transformed to the square by using open gutter system inspired by the rain gutters used in the city of Oslo. This waterer will be buffered in water gardens to be used later for the plants or slowly released to the ground without exhausting the sewage system.

8.RESULTS AND DISCUSSIONS: The overall aim of the project has been to provide a landscape design proposal that is shaped by the cultures, the natural conditions and history of Hovinbyen. The project uses few elements and advocates to sustainability as its main principle. The landscape has been the material that inspired and taught me how to inhabit the space. The area offers an opportunity to pause and relax in quiet place.

Before starting with design proposal a site visit has been done along with interviews for the surrounding inhabitants. These interviews helped to guide the proposal with the following points.

- The farmhouse building has great value, therefore, it has to be included in any development proposal.
- Many functions already exist in the surroundings as separated communities such as the bee garden, vegetable and fruits garden and playgrounds that the people pointed out it can be better to have them in a shared public place that everyone can benefit from.

The development proposal discussed in the case study helped to bring all these points together along with the guidelines as mentioned.

These points also reflect on a bigger scale helping the city especially the post-industrial areas to recover after losing their original ecosystem and naturalness by improvement of urban ecological environment. It can also fulfil people's requirements by experiencing the enjoyment of labouring and harvesting by doing labour work and make the city full of freshness and vitality.

In this paper, I have focused on the interaction between different functions and communities as well as elements that can improve quality of life in an area where the citizens generally lack access to 'green' and social areas. The design proposal, therefore, presents how new areas for interaction can forge cohesion. The municipality of Hovinbyen has projects to develop the area, the proposal offers an open and social space that can accommodate a variety of users to be work with new urban development projects. The collective ground is the reflection of an aim to promote spaces that people will value and share with newcomers. It is not only intended for recreation but also for contemplation and to nourish a positive identity of Grovland Park being a host community. The proposal thus reinforces the start of collective imagination where people create a new history on a Collective Ground.

Acknowledgements: Julia - Nerantzia Tzortzi (Georgi), Associate Professor, Department of Architecture, Built Environment and Construction Engineering at Politecnico di Milano deeply appreciates the valuable contribution of her co-author and previously student Ceren Yesin graduated from the Master of Sustainable Architecture and Landscape Design from Politecnico di Milano and for her effort to present the project as well at the International Design Competition of IFLA World Congress 2019 under the title of Common Ground in Oslo, Norway.

9. REFERENCES

- Dündar, S. G. (2000). Halit Ziya'nın İzmir'i, İzmir Kent Kültürü Dergisi, Issue 2, p. 51.
- Halbwachs, M. (1992). On Collective Memory, Chicago: University of Chicago Press.
- Assmann, J. and Czaplicka, J. (1995). 'Collective Memory and Cultural Identity', Duke University Press p. 127. Access online: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH469/Assmann.pdf>
- J. (2016). Research on The Application of Productive landscape In Urban Environmental Design. Access online: <https://download.atlantis-press.com/article/25869226.pdf>
- M. A. (2002). Identity and Daily Space in Two Municipalities in Mexico City, Environment and Behavior, Vol. 34, p. 119.
- R. (1990). The Conscience of the Eye, the Design and Social Life of Cities. New York: Alfred Knopf.
- A. and Smith J. (1998). Philosophy and Geography II: The Production of Public Space. Lanham: Rowman and Littlefield.
- D. (2001). Spaces of Capital: Towards a Critical Geography. New York: Routledge, p.128. Access online: https://selforganizedseminar.files.wordpress.com/2011/07/harvey-spaces_capital.pdf

2. OTURUM B SALONU
BELLEK VE KORUMA
OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. ÖNER
DEMİREL

KENTSEL PEYZAJ BELLEĞİNİN ANTİK İZNIK KENT KİMLİĞİNİ OLUŞTURMASINDAKİ ETKİSİ

Sara DEMİR¹*, Gül SAYANATANUR¹

¹Bursa Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bursa, TURKEY,

*sorumlu yazar: sara.demir@btu.edu.tr

ÖZET

Tarihsel süreç içerisinde insanların peyzaj üzerindeki müdahalesi ile oluşan değişimler peyzajın karakterlerini şekillendirmiş ve bu karakterin gelişmesine ya da tahrip olmasına neden olmuştur. Sözü edilen süreçte doğal ve kültürel peyzajla ilgili değişimler aynı zamanda peyzaj belleğinde yerini almış ve izlerini günümüze kadar taşıyabilmiştir. Bu durum, doğal ve kültürel peyzaj kaynaklarının kolektif bellek yaratmak konusundaki önemini ortaya koymakta ve bu belleğin mekanla kurduğu ilişkinin toplumların yaşamında aldığı rol üzerine düşünmeyi bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu çalışmada antik Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemine ev sahipliği yapan çok katmanlı ve tarihsel değeri oldukça önemli kültürel peyzajların doğal peyzajla karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu Bursa'nın İznik ilçesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Sahip olduğu bu değerler nedeniyle UNESCO "Dünya Mirası Geçici Listesi"nde yer alan İznik' in tarihsel derinliğini oluşturan peyzaj değerlerinin kent belleği ve kent kimliği üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. İznik'in doğal ve kültürel peyzaj değerleri, kentsel bellek, kent kimliği, toplumsal bellek ve kimlik, mekânsal hafıza, tarihi peyzaj karakter değerlendirmesi, yazılı ve sözlü tarih ile ilgili literatür taramaları ve alan çalışmaları yapılmıştır. Sonuç olarak, İznik'te meydana gelen doğal ve kültürel peyzaj değişimlerinin İznik'in peyzaj karakterini biçimlendirirken aynı zamanda kentsel peyzaj belleği ve kimlik değerlerinde değişime yol açtığı belirlenmiştir. Çalışma kapsamında tarihsel değişimin peyzaj üzerinde bıraktığı izleri tespit eden tarihi peyzaj karakter değerlendirmesi, yazılı ve sözlü tarihi veriler ile sosyolojik verilerin bir arada kullanılması önerilmiştir. Bu çalışmanın, İznik gibi çok katmanlı tarihi peyzaj desenine sahip kentsel peyzajlardaki belleğin ve kimliğin belirlenmesinde örnek teşkil etmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İznik, kentsel peyzaj belleği, kent kimliği, çok katmanlı tarihi kent peyzajı, tarihi peyzaj karakter değerlendirmesi

THE EFFECT OF URBAN LANDSCAPE MEMORY IN CONSTRUCTING THE IDENTITY OF ANCIENT IZNIK CITY

Sara DEMİR^{1*}, Gül SAYAN ATANUR¹

¹ Bursa Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture,
Bursa, TURKEY

*sorumlu yazar: sara.demir@btu.edu.tr

ABSTRACT

The human intervention on landscape have changed and shaped the landscape characters and thus caused the landscape character to be diversified or destroyed during the historical time depth. In this historical process, the changes related to natural and cultural landscape have also taken place in the landscape memory and have been able to carry its traces to the present day. This reveals the importance of natural and cultural landscape resources in creating collective memory and it makes a necessity thinking about the role of this memory's relationship with space in the life of societies. In this study, Iznik district of Bursa, where the multi-layered and cultural landscapes including important historical landscape values, which host the ancient Greek, Roman, Byzantine and Ottoman periods, interact with the natural landscape, was chosen as the study area. Because of these landscape values which is included in the temporary list of UNESCO, the aim of this study is to investigate the effects of the landscape values which constitute the historical depth of Iznik, on the urban memory and urban identity. The natural and cultural landscape values of Iznik, urban memory, urban identity, social memory and identity, spatial memory, historical landscape character assessment, literature reviews and field studies on written and oral history were conducted to reach our aim. As a result, it was determined that the natural and cultural landscape changes occurred in Iznik shaped the landscape character of Iznik while at the same time changing the values of urban landscape memory and identity. Within the scope of the study, it is

proposed to use historical landscape character assessment, written and oral historical data and sociological data together to determine the traces of historical landscape changes. The findings of this study can set an example for determining the identity and memory of urban landscapes for other ancient city with the multi-layered historical landscape patterns.

Keywords: Iznik, urban landscape memory, urban identity, multi-layered historical urban landscape, historical landscape character analysis

1. GİRİŞ

Bellek ve kimlik kavramları ne kadar da birbirleri ile karşılaştırılsa da aslında birbirleri ile ilişkili ve bağlantılı kavramlardır. Bellek ve kimlik kentsel ve kırsal peyzajlarda tarihsel süreç bağlamında “tanıklık etme” ve bu süreçlerde iyi ya da kötü, dolaylı ya da dolaysız “rol alma” görevi üstlenmektedir. Bu durum mekan ile zamanı bir arada değerlendirmekte ve bulunduğu peyzajlara sosyo-ekonomik ve kültürel, ideolojik, toplumsal ve inançsal izler bırakarak günümüze kadar ulaşmaktadır (Yurdadön Aslan vd., 2016).

Bellek anlatımlara dayalı geçmişten günümüze kadar ulaşan anlatımlara dayanmaktadır. Mekansal temellidir ve mekana yönelik hatırlatma yapmaktadır. Bellek; bireysel olduğu gibi toplumsal boyuta sahiptir çünkü toplumlar bireylerin belleklerinde kalan anısal izler ile oluşmaktadır (Doğu ve Deligöz, 2017; Yurdadön Aslan vd., 2016). Mekansal içerikli bir çok değişkeni içeren kolektif peyzaj belleği; doğal ve kültürel peyzaj değerlerin bireyler üzerinde bıraktığı etkilerin yol açtığı anıları ve deneyimleri kapsayan bireysel bellek ve zamansal geçirmişliği ile ortak paylaşımları kapsayan toplumsal bellekten oluşan geniş bir olgudur.

Kentsel peyzajları oluşturan mekanlardaki bellek kavramı ise bireysellikten farklılaşarak kolektif özellikli geçmişten izler taşıyan toplumsal bir özellik kazanmaktadır. Toplumun ortak anılarını ve yaşanmışlıklarını içeren bu kolektif bellek; mekansal ölçekte sosyal bir nitelik taşıyan bir anımsama şeklidir (Halbwachs,1992; Schudson,1997; Doğu ve Deligöz, 2017). Toplumun taşıdığı sosyal ve kültürel özelliklerine göre kolektif kentsel peyzajlar farklılık göstermektedir. Geçmiş ile ilgili bilgileri günümüze kadar aktaran kolektif bellek; geçmiş ile ilgili bir kalıntının bilinmesi ve yorumlanması üzerinde bilgi sahibidir. Bu bilgi, kentsel peyzajın

oluşmasına vesile olan ve ortak deneyimler, paylaşımlar ile değerlere sahip yerel insanlarla birlikte ortaya çıkmaktadır (Connerton; 1999; Doğu ve Deligöz, 2017). Kentsel peyzajlar, kolektif belleğin mekansal ve tarihsel yansımasıdır ve bu peyzajlar tarihi izlerin toplumsal belleğin oluşmasına neden olduğu farklı gelenekleri ve görenekleri ile farklı deneyimleri içeren fiziksel düzlemlerdir (Ringas vd., 2011; Ünlü, 2017). Bu durum kentsel peyzajların kendine özgü kimlik kazanmasına yol açmaktadır (Tekeli, 1991; Ünlü, 2017). Bu durum kentsel bellek ile kentsel kimlik arasında kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı bir bağlantının olduğunu göstermektedir.

Kentsel peyzajları birbirinden ayıran ve kendine has özellikler katan birçok kentsel değişkenler söz konusudur. Bu değişkenler kentin kimliğini oluşturmaktadır (Lynch, 1981). Kent kimliğini, onu diğerlerine göre farklı kılan doğal peyzaj ile tarihsel süreçleri ve sosyal yapıyı kapsayan kültürel peyzaj değerleri kapsamaktadır. Kent belleği ve kent kimliği kavramları özellikle toplumsal tarihin araştırılması ve Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (APS) kapsamında peyzaj karakter kimliği ve alanların tanımlanması gerekliliği üzerinde gündeme gelmiş ve popülerlik kazanmıştır (Demir, 2017; Ünlü, 2017; Demir ve Demirel, 2018). Kentsel bellek üzerinde temel rol oynayan tarihi peyzaj değerleri hem geçmişten günümüze kadar ulaşan soyut bir zamansal süreci yansıtırken hem de bu süreç içerisinde mekansal, sosyal ve kültürel anlamda kentte bıraktığı ve kentin kendine özgü nitelik kazanmasını sağlayan somut izleri de kapsamaktadır. Bu tarihsel süreç ile yaşanmışlıkların mekansal ve toplumsal yansımaları kentsel peyzajların kolektif belleğinde kayıt altına alınmaktadır (Ünlü, 2017).

Günümüze kadar paylaşılarak gelen peyzaj belleğinin değerlendirildiği bu çalışmada UNESCO tarafından korunan antik bir tarihi yapısı olan kentsel peyzaj alanları ele alınmıştır. Kentsel peyzajların toplumsal bellek üzerindeki mekansal hafızası sorgulanması bu çalışmanın temel noktasıdır. Bu bağlamda İznik'teki kolektif kentsel peyzaj belleğinin ortaya çıkmasında yerel halkın bireysel deneyimleri ve paylaşımlarını içeren sözlü tarih ile birlikte tarihsel belgeler, fotoğraflar, ses kayıtları ile bu alanda yapılmış olan ilgili diğer çalışmalar değerlendirilmiştir.

2. PEYZAJ KİMLİĞİ: İZNIK

Kentsel yaşamın yapı taşlarından olan yapılar ve yapılar arasındaki boşluktan oluşan kamusal mekanlar, kentlerin karakter ve kimliklerini yansıtan alanlar olarak bilinmektedir. Bu gibi sosyal açıdan mekânsal çekiciliği bulunan mekanların oluşmasında etkin rol oynayan ara katmanların bilinmesi mekanın tanımlanmasında ve kimlik kazanmasında oldukça önemli rol üstlenmektedir çünkü mekanın oluşmasında gerek soyut gerekse somut açıdan etkin olan özgün öğelerin varlığı bu mekanın diğer mekanlardan farklılığını ortaya koymaktadır (Nora, 2006; Doğu ve Deligöz, 2016; TOB, 2017; Yücel ve Salt, 2018) Dolayısı ile alınması gereken tasarım ve plan kararlarında mekanın bu özgün karaktere sahip olan mekan kimliğini ön planda tutmak gerekmektedir. Peyzaj kimliği mekan, insan ve peyzajın değeri ile bir bütündür ve bulunduğu coğrafyadan ayrı düşünülemez. Coğrafyanın sunduğu doğal ve kültürel süreçler içerisinde biçimlenir ve kimlik kazanır. Bu sebeple doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik peyzaj değerleri ülkesel, bölgesel, yerel ölçeklerdeki peyzajın kimliğini oluşturan temel birleşenlerdir. Özellikle peyzajın sahip olduğu kendine özgü doğal ve kültürel peyzaj değerleri nedeni ile koruma altına alınan milli parklar, doğa koruma alanları, ekolojik sitler, tescilli yapılar, geleneksel doku, tarihi eserler, anıtlar, arkeolojik sitler, doğal ve kültürel miras alanları peyzajın doğal ve kültürel kimliğin oluşmasını sağlayan temel yapı taşıdır çünkü kimlik yerel değerleri yansıtan doğal, kültürel ve tarihi miras odaklıdır (Yurdadön Aslan vd., 2016; TOB, 2017). Peyzajları, doğal ve kültürel peyzaj kaynakları ile ilişkilendirilerek anlatan bu çalışma kapsamında Türkiye' nin Bursa ilinin İznik ilçenin peyzaj kimliği ve belleği üzerinde durulmuştur.

Milattan önce 400 yy. a kadar uzanan tarihi yapısı ile İznik; Helenistik dönemin, Roma ve Bizans İmparatorluğu ile Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğunun etkilerini günümüze kadar ulaştığı çok katmanlı tarihi bir peyzaja sahiptir (Demir ve Atanur, 2019; Benjellouna vd., 2018). İznik antik tarihi ile birlikte birçok imparatorluğa ev sahipliğinin yapan bir açık hava müzesidir. Helenistik dönemde (M.Ö 316) Nicaea adlı antik kent İznik'te kurulmuştur. M.S 258 yılında geç Roma dönemine ait Lefke (doğu), İstanbul (kuzey), Göl (batı) ve Yenişehir (güney) adlı olmak üzere 4 anıtsal kapısı, kesişen 2 yolu ve bunlar arasında inşa edilen ve günümüzde İznik kent merkezini içine alan surları bulunmaktadır (Demir ve Atanur, 2019;

Benjellouna vd., 2018). Bu surlar üzerinde 7., 10 ve 12 yüzyılların izlerini taşıyan farklı materyaller ve inşa teknikleri bulunmaktadır. 313 yılında Bizans döneminde İznik'te Hıristiyanlık ilan edilmiş ve üçüncü kutsal şehir olarak dinin merkezi haline dönüşmüştür. Bundan dolayı 325 yılında Hıristiyanlar arasında kutsal sayılan ilk Hıristiyan konseyinin İznik'te düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu durum tanınmış ve kutsanmış bir kent olarak İznik' in öneminin artmasına neden olmuştur. 400 ile 600. yıllar arasında Hyakinthos Manastırı'nın bir parçasını oluşturan ve Hypogenum olarak bilinen en eski Hıristiyan yapısı olan yer altı tapınağı kurulmuştur. 700'lü yıllarda erken Bizans mimarisinin en önemli yapısı olan İznik' in kırsal alanında Koimes kilisesi inşa edilmiştir. Hıristiyan dünyası için önemli bir toplantı olan kiliselerin evrenselleşmesi ile ilgili düzenlenen yedinci Hıristiyanlık konseyi de M.S. 787 yılında sonrasında cami olarak değiştirilen Ayasofya Kilisesinde gerçekleşmiştir (Demir ve Atanur, 2019). 1065 yılında gerçekleşen bir deprem nedeni ile birçok yapı gibi tarihi Ayasofya kilisesi ile Koimes kilisesi zarar görmüştür. 1081 yılında ise Selçuklu İmparatorluğu döneminde İslamiyet'le tanışan Nicaea kentinin ismi İznik olarak değiştirilmiş ve başkent olarak ilan edilmiştir. 1331 yılında ise İznik Osmanlı İmparatorluğunun başkenti olmuştur 13. ve 14 yy. arasında İznik' te sanatsal faaliyetler hız kazanmış ve Osmanlı mimarisinin yansıdığı camilerin yapımı İznik'te önem kazanmaya başlamıştır. Ancak 1453 yılında yine Osmanlı döneminde İstanbul' un fethi ile birlikte İznik eski ününü kaybetmiştir. 16 ile 17. yy arasında İznik'te çini sanatı gelişmiştir ve İznik'e özgü bu gibi çalışmalar günümüze kadar devam etmektedir. 1962 yılında 19. konseyin gerçekleştirildiği Vatikan'da İznik sahip olduğu peyzaj değerleri nedeni ile Hıristiyanlar için kutsal bir şehir olarak ilan edilmiştir 2011 yılında İznik idari olarak Bursa'nın bir ilçesi olmuştur. 2014 yılında hazırlanan doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin analiz edildiği başvuru dosyası ile İznik 2400 yıllık kültürel mirası ile dünya miras alanları listesi içerisinde kültürel kategoride değerlendirilerek UNESCO geçici listesinde yer almıştır (Demir ve Atanur, 2019).

İznik'teki karasal ekosistemler farklı habitat tiplerine ve floristik zenginliğe ev sahipliği yapmaktadır. Endemik bitkiler ve nadir bitki türleri çoğunlukla açık ormanlık alanlarındaki çalılıklarda bulunmaktadır. 497 farklı bitki tipinin, 11'i IUCN kategorisinde tehlike altında (CR), hassas (VU) ve (LC) olarak listelenmiştir (Demir ve Atanur, 2019). Ancak kontrolsüz ziyaretçi yönetimi nedeni ile doğal yapı ve kültürel dokuya uyumsuz olan ikincil konut inşası ve turizm

faaliyetleri, kırılğan doğal ve kültürel peyzaj desenleri ile nadir tarihi yapıların niteliklerinde bozulmalara neden olmuştur. Ayrıca bilinçsiz tarımsal kimyasalların ve gübrelerin kullanımı ve zeytin ekim alanlarının kontrolsüz bir şekilde genişletilmesi özellikle endemik ve ender bitki türleri olmak üzere doğal habitat dengesine zarar vermekte ve çalılık alanları olumsuz yönde etkilemektedir. Ormanlık alanlardaki açılmalar, çalılıkların ve tarım alanlarındaki azalmaların yanı sıra göl yaşam alanlarındaki bataklıkların tahrip olması nedeniyle su kuşlarının yoğunluğunda beklenenden daha fazla bir azalma görülmektedir. Sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj değerleri nedeni ile ekoturizm potansiyeline sahip olan İznik de Bursa - Eskişehir-Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) projesi kapsamında Nüzhetiye mahallesinde ekoturizm çalışması başlatılmıştır (Demir ve Atanur, 2019). Ancak burada tasarlanan ekoturizm yapıları ve servis alanları İznik' in tarihini, yerel ve geleneksel mimari yapısını yansıtmamaktadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

İznik'in doğal ve kültürel peyzaj değerleri, kentsel bellek, kent kimliği, toplumsal bellek ve kimlik, mekânsal hafıza, tarihi peyzaj karakter değerlendirmesi, yazılı ve sözlü tarih ile ilgili literatür taramaları ile alan çalışmaları yapılmış ve benzeri alan çalışmaları incelenmiştir. Böylece farklı mahallelerde ikamet eden yerel halk üzerinde mekanının doğal ve kültürel değişimlerinin, kent belleği ve kent kimliği üzerinde bıraktığı etkiler değerlendirilmiş ve bu kapsamda yazılı, sözlü ve sosyolojik veriler dikkate alınmıştır.

4. BULGULAR

Çalışma kapsamında yapılan literatür çalışmaları ve alan çalışması ile İznik'te gerçekleştirilen benzeri çalışmalardan yola çıkılarak İznik'in kentsel peyzaj belleği üzerinde alanın doğal ve kültürel peyzaj değerleri ile bu değerlerin tarihi süreç içerisindeki değişiminin kent kimliği üzerindeki yansımaları araştırılmıştır. Bu bağlamda Helenistik dönemden günümüze kadar uzanan tarihi derinlik sürecinde antik kalıntıları hala bünyesinde yaşatan İznik' in kentsel bellek ve kent kimliğinin belirlenmesinde doğal peyzaj ve kültürel peyzaj üzerinde gerçekleşen değişimlerin de etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

4.1 Doğal ve Kültürel Peyzaj Değişimlerinin İznik Kent Kimliğindeki Etkileri

Uluslararası sulak alan olarak bilinen İznik gölüne kıyısı olması İznik' in doğal peyzaj dokusunun gelişimine ve değişimine oldukça etkisi olmuştur. İznik' in doğal peyzaj değerleri kültürel peyzajının kimlik kazanmasına da yol açmıştır. Sur içerisinde yaşayan kentin zaman içerisinde nüfusun artması ile birlikte surların dışına taşması nedeni ile İznik gölü ve çevresi üzerinde değişimlere ve atıkların artması ile İznik gölünde kirlenmeye yol açmıştır. Bu durum İznik' in kuşlar için önemli bir habitat noktası olan ve mutlak koruma zonuna sahip sazlıkların zarar görmesi o bölgede koruma altına alınmış alan sınırı için tehdit oluşturmaktadır. Özellikle hala doğa ile iç içe olması nedeni ile İstanbul' dan gelen ve özellikle İznik' in dağlarında gerçekleşen ikincil konut baskısı dağ peyzajını olumsuz etkilemiştir. Kırsal yaşam ile iç içe olan İznik' in kent belleği içerisinde zeytin, bağ ve bahçe yer almaktadır. Bu durum İznik' in tarımsal kimlik kazanmasına neden olmuştur. Ancak endüstriyel tarım alanlarının İznik gölünün yakın çevresinde ve yaban hayatın mutlak koruma zonuna yakın olması İznik' in gölünün kendine özgü olan doğal kimliğine zarar vermektedir. Özellikle İznik kenti bitişiğinde buluna Orhangazi sanayisinin göle yakınlığı gölün habitatında değişimlere sebep olmuştur.

İznik kentindeki kültürel peyzaj değerlerindeki değişimler doğal peyzaj değerlerini oldukça etkilemektedir. Artan kentleşme baskısı İznik 'in eski kent merkezine baskı yapmanın yanı sıra İznik gölü ve çevresindeki doğal habitatta bozulmalara neden olmuştur. Zeytinlik, bağ-bahçe, tarım alanları, orman alanları, doğal açık alanlar olarak belirlenen alan kullanımlarında kent merkezi ve yakın çevresinde bulunan nar ve dut bağ-bahçe kullanımlarının birçoğu zeytinlik alanlara dönüşmüş ya da yapılaşmıştır. Bu durum kentte geçmişten gelen kendi ürününü kendi üretmeye yönelik tarımsal kimliğin ekonomik kaygılar nedeni ile değiştiğini gösteren bir kanıttır.

İznik farklı tarihsel dönemlere ait sahip olduğu doğal, tarihi ve geleneksel peyzaj dokusu ile ekoturizm potansiyeline sahip bir alandır. Bu kapsamda İznik' in Nüzhitiye mahallesinde Bursa -Eskişehir-Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) projesi kapsamında yürütülen ekoturizm faaliyetleri ekoturizmin ilke ve amaçlarına uygun olarak gerçekleşmemiştir. 14 ahşap birimden oluşan eko konaklama alanı ile servis alanları, trekking parkuru, geleneksel okçuluk, paintbol bölgeleri ve yerel ürün satış üniteleri İznik' in yerel kimliğine uygun değildir. Bu gibi

turizm girişimlerinin kentin peyzaj belleği üzerinde etkili olan doğal ve kültürel peyzaj dokusunun zarar görmesine neden olmaktadır.

İznik Helenistik dönemden beri gelen tarihi dokusunu hala zarar görmesine rağmen sur ve kapıları antik dönemin izlerini taşımaktadır. Helenistik dönemden kalan grid kent dokusu ile kale kapısı ve farklı dönemlere tanıklık eden surlar varlığını kent merkezinde devam ettirmektedir. Birçok tarihi katmana sahip İznik' in kentsel alanı son yıllarda oldukça büyümüştür. Bu durum İznik gölü ve çevresindeki doğal peyzaj dokusunu tahrip etmektedir. Surlar içerisinde yaşayan ve göl ile bağlantısı olmayan yerel halk 1970'li yıllardan sonra göl ve çevresinin imara açılması ve zeytinciliğin ekonomik kazanç olarak desteklenmesi nedeni ile gölü ve çevresini kullanmaya başlamış ve kentleşme surların dışına doğru genişlemeye başlamıştır. Bu durum İznik 'in tarihi geçmişini yansıtan surları ve gölünün yerel halk beğeninde kalan tarihi peyzaj dokusunda değişime neden olmuştur.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma sonucunda, İznik'te tarihi süreç boyunca süre gelen doğal ve kültürel peyzajdaki değişimlerin kentin hem peyzaj karakteri üzerinde hem de kentin peyzaj belleği ile kimlik değerleri üzerinde değişime yol açtığı belirlenmiştir. Bu bağlamda, Helenistik dönemden günümüze kadar gerçekleşen tarihsel değişimin belirlenmesinde daha önce İznik'te arkeolojik ve kültürel peyzaj değişimi kapsamında yürütülen yazılı ve sözlü tarihi veriler ile sosyolojik veriler ve yapılan arazi çalışmaları verileri bir arada kullanılmıştır. Buna göre, tarihsel ve kültürel mirasın doğa ile iç içe ile olan ilişkisi İznik'in kentsel peyzajlardaki belleğin ve kimliğin belirlenmesinde önemli rol üstlendiği belirlenmiştir.

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi peyzajı “doğal ve insani unsurların eylem ve etkileşimi ile oluşan bir yer” olarak tanımlarken aynı zamanda bu doğal ve insani unsurların algılanma biçiminin peyzajı yarattığına da vurgu yapmıştır (Demir, 2017; Demir ve Demirel, 2018). Yer kimliği ise sadece bir mekanın görünüşü ile ilgili olmayıp, o yer ile ilgili somut ve soyut pek çok bileşenin algılanması ve değerlendirilmesini kapsayan bir süreçte ortaya çıkan bir kavramdır (Halbwachs,1992; Schudson,1997; Doğu ve Deligöz, 2017). Bu noktada peyzajın algılanma sürecinin doğrudan kimliğin ortaya çıkışı ile ilgili bir durum olduğunu söylemek mümkündür (Ringas vd., 2011; Yurdadön Aslan, 2016; Ünlü, 2017). İçinde yapıları ve doğal unsurları

barındıran kentsel peyzajın kimlik değerinin oluşması veya güçlenmesi için o peyzajı özel kılan nedenleri anlamak gerekmektedir. Peyzajın karakteri olarak tanımlayabileceğimiz bu özel nedenler, insan algısında güçlü birer imge haline gelir ve kimlik değerine dönüşürler (Nora, 2006; TOB, 2017; Yücel ve Salt, 2018). Dolayısı ile İznik' in sahip olduğu tarihsel kimliğin okunabilirliğinin devamlılığı için tarihsel peyzaj değerlerinin sınıflandırılması, İznik' in tarihsel kentsel sisteminin incelenmesi, yeni ve eski yapılar arasındaki ölçek ilişkisinin tanımlanması ve uygulanması gerekmektedir. Doğal ve kültürel peyzajın bütünlüğünün korunması ve kendine özgü dokusal örüntüsünün tanımlanması, yer duygusu ile tarihi ruhun sunduğu özgün yapının detaylandırılması ve kentin estetik ve sanatsal derinliğin mekana yansıtılması İznik' in kimliğinin değerini ortaya koymayı sağlayacaktır. İznik kentinin kimliğinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında gelecekteki çalışmalarda İznik' in peyzaj karakterinin ve tarihsel peyzaj karakterinin tanımlanması önerilmektedir.

İznik'in Dünya Mirası Geçici Listesine alınmasını sağlayan üstün evrensel değerler İznik'i özel kılan değerleri işaret etmektedir. Ancak, önceki bölümlerde sözünü etmiş olduğumuz nüfus hareketleri, turizm, rekreasyon ya da yapılaşma odaklı baskılar sadece İznik' te değil benzer üstün evrensel peyzaj karakterine sahip alanlar üzerinde de baskılar yaratmaktadır. Bu baskıların ortaya çıkardığı süreçlerin yönetilmesi için; İznik gibi çok sayıda doğal ve kültürel katmanın üst üste gelmesiyle güçlü bir kentsel peyzaj belleğine oluşmuş yerleşimlerde bütüncül yöntemler izleyerek peyzaj karakter alanlarını tanımlamak (1), ayrı ayrı karakter alanlarının ve kent bütünüünün korunması için stratejiler üretmek (2), bu stratejiler çerçevesinde kültürel peyzajın yer kimliği perspektifi üzerinden değerlendirildiği uygulamalara yer vermek (3) gerekmektedir.

6. KAYNAKLAR

TOB (2017). *Kentsel Mekânsal Standartların Geliştirilmesi*, İncekara Matbaacılık, İstanbul

Connerton, P. (1999) *Toplumlar Nasıl Anımsar?* (Çev: A. Şenel) İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Demir, S. (2017). *Tarihi Peyzaj ve Peyzaj Karakter Değerlendirilmesi Yaklaşımları ile Doğa Koruma-Turizm Odaklı Peyzaj Planlama: Meryemana Vadisi Örneği*, Trabzon. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Demir, S., Atanur, G. (2019). *The prioritization of natural-historical based ecotourism strategies with multiple-criteria decision analysis in ancient UNESCO city: Iznik-Bursa case*. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 26 (4): 329-343

Demir, S., Demirel, Ö. (2018). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Gereği Tarihi ve Arkeolojik Yeni Bir Yaklaşım., *Journal of the International Scientific Researches*, 3(2):546-562.

Doğu, T., Varkal Deligöz, M. (2016). Hafıza Kutusu: Bir Kentsel Kolektif Bellek Deneyi(mi). *MEGARON*, 12(4): 545-552.

Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press. Halbwachs, M. (1952) *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris: Presses Universitaires de France ve Halbwachs, M. (1925) *Les Travaux de L'Année Sociologique*, Paris: F. Alcan.

Kap Yücel, S.D., Salt, E. (2018). Kültürel Peyzajların Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişimlerinin Tespiti: Bursa İznik Örneği. *Planlama* 2018;28(1):40–55

Lynch, K. (1981). *A Theory of Good City Form*. Cambridge, Massachusetts and London: The MIT Press.

Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*. Ankara, Dost Kitabevi.

Ringas, D.; Christopoulou, E.; Stefanidakis, M. (2011). *Urban Memory in Space and Time*, Styliaras, G., Koukopoulos D., Lazarinis, F. (Eds.) *Handbook of Research on Technologies and Cultural Heritage*. Information Science Reference, New York.

Schudson, M. (2007) "Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri", *Cogito. Bellek: Öncesiz, Sonrasız* (50), s. 179-199.

Selvi Ünlü, T. (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği. *Planlama Dergisi*, 27(1), 75-93.

Tekeli, I. (1991). *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru, İlhan Tekeli Toplu Yayınları-1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul.

Yurdadön Aslan, P , Özkır, D , Ofıuoğlu, Y. (2016). Bursa Kent Belleği ve Kimliğinin İnşasında Anıt Ağaçların Rolü. *İDEALKENT* , 7 (20) , 800-829 .

Benjellouna, Y., Sigoyer, J., Dessales, H., Garambois, S., Şahin, M. (2018). Construction history of the aqueduct of Nicaea (Iznik, NW Turkey) and its on-fault deformation viewed from archaeological and geophysical investigations. *Journal of Archaeological Science: Reports*, 21: 389-400.

KÜLTÜREL PEYZAJIN KENT HAFIZASINDAKİ SÜREKLİLİĞİNİN İNCELENMESİ; KAYSERİ DEREVENK, GESİ VE KORAMAZ VADI KÖYLERİ ÖRNEĞİ

Özlem Kevseroğlu¹, Hatice Ayataç²

¹Abdullah Gül Üniversitesi, Kayseri, Türkiye

² İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

***sorumlu yazar:** ozlemkevseroglu@gmail.com

ÖZET

Dünyada 90'lı yıllarla başlayan kırsal mimarlık mirasını içeren somut ve somut olmayan kültür varlıkları bütüncül olarak kültürel peyzaj kavramı içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Kültürel peyzajlar, bulunduğu doğal çevresi tarafından sunulan fiziksel kısıtlamaların ve -veya fırsatların ve hem dış hem de içsel olarak birbirini izleyen sosyal, ekonomik ve kültürel güçlerin etkisi altında zamanla insan toplumunun ve yerleşimin evrimini açıklamaktadır. Kültürel peyzajın bu evrimini anlayabilmek, onun farklı zaman dilimindeki kentsel hafızaların gün yüzüne çıkartılması ile mümkündür. Tarihsel süreklilik içinde birbiri üzerine eklenen bu hafızalar, günlük yaşam biçiminin olduğu bir sahne ve yaşamın temsil alanı olarak değerlendirilebilir.

19. yüzyıl sonunda Kayseri Sancağı'nın nüfusunun 3'te 1'ini gayrimüslimlerin oluşturduğu bilinmekle birlikte günümüzde değişmiş olan demografik yapı, yüzyılların birikimi ile oluşmuş bu kentsel hafızanın kesintiye uğramasına neden olmuştur. Bu çalışma kapsamında, 19. yüzyıldan günümüze kadar Kayseri'nin gayrimüslim - müslim toplumunun bir arada yoğun olarak yaşadığı yerleşimler üzerinden kültürel peyzaj öğelerini ortaya çıkaran toplulukların kolektif yaşam izlerini sürmek hedeflenmektedir. Kayseri'nin kuzeydoğusunda yer alan Derevenk, Gesi ve Koramaz vadilerinde bulunan 14 (on dört) kırsal karakterdeki yerleşimlerin kültürel peyzaj bağlamında somut ve somut olmayan kültür varlıkları üzerinden, bütüncül bir perspektifle ilişki ağlarını incelemek, her bir yerleşimin 19. yüzyıldan günümüze kadar gelen ve kültürel peyzaj öğelerini oluşturan varlıklar, yapılacak olan yazılı ve sözlü tarih çalışmaları ile bu yörede yaşayanların kent hafızasındaki izleri, insan ve çevre arasındaki ilişkilerin çeşitliliği, bu ilişki ağlarının sürekliliği/sizliği yapılacak olan kültürel haritalamalar ile aktarılacaktır. Yapılacak olan bu çalışmayla Kayseri'nin kültürel peyzajında etkili olan ve bir dönemin izlerini taşıyan yerleşimlerin sahip olduğu kültürlerarası diyalogun gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Kayseri, kültürel peyzaj, somut-somut olmayan kültürel miras, kent hafızası, kültürel haritalama

ABSTRACT

Tangible and intangible cultural assets, including the heritage of rural architecture, which began in the 90s in the world, started to be evaluated as a whole within the concept of the cultural landscape. Cultural landscapes explain the evolution of human society and settlement over time under the influence of physical constraints and opportunities, offered by its natural environment - and opportunities, and progressive social, economic and cultural forces, both externally and internally. Understanding this evolution of cultural landscape is possible by unveiling its urban memories in different periods. These memories, which are articulated on top of each other in historical continuity, can be considered as a stage where represent the daily lives.

Although it is known that one-third of the population of Kayseri Sanjak was composed of non-Muslims at the end of the 19th century, the demographic structure that has changed today disrupted this urban memory, which was formed with the accumulation of centuries. Within the scope of this study, it is aimed to traces of the daily lives that have uncovered the elements of cultural landscape through the settlements where Kayseri's non-Muslim and Muslim communities live together from the 19th century to the present day. This course aims to investigate the relationship networks of 14 (fourteen) rural settlements in Derevenk, Gesi, and Koramaz valleys in the north-east of Kayseri with a holistic perspective on tangible and intangible cultural assets in the context of the cultural landscape. The cultural landscape elements of each settlement from the 19th century to the present, written and oral history studies, traces of the people living in this region in the city memory, the diversity of the relations between people and the environment, the cultural mapping of these networks will be transferred. With this study, it is aimed to shift the intercultural dialogue of the settlements which are influential in the cultural landscape of Kayseri and bearing the traces of a period to the next generations.

Keywords: Kayseri, cultural landscape, tangible and intangible cultural heritage, urban memory, cultural mapping

1. GİRİŞ

Uygarıklar tarafından defalarca üretilen kentler, ilk kuruluşundan beri gelen tarihi birikimlerini kentsel hafızalarında saklarlar. Geçmişten gelen bu katmanlaşma, geleceği planlarken yön vermektedir. Tarih içinde ve günümüzde çeşitli uygarıkların yer değiştirmeleri, yayılmaları ve yerleştikleri alandan etkilenmelerinin yansımalarını kentsel ve kırsal alanlarda görebilmekteyiz.

UNESCO (2009), kültürel peyzajlar doğa ve kültür, somut ve somut olmayan miras, biyolojik ve kültürel çeşitlilik arasındaki arayüzde; kültürün ve insanların kimliğinin özü olan sıkı sıkıya bağlı bir ilişkiler ağını temsil ederler. Kültürel peyzaj kavramı 19. yüzyılda coğrafyacıların keşfettiği bir kavram olup, Dünya Mirası Komitesi'nin yıllar içerisinde doğal ve kültürel değerleri içeren alanları kavramsal olarak kültürel peyzaj kavramı altında tanımlamıştır. Sauer (1963) tarafından kültürel peyzaj şu şekilde tanımlanmaktadır; "kültürün aracı, doğal alanı araç ve kültürel peyzajın ise sonuç olduğudur".

Rössler (2006) kültürel peyzajı, kültür ve doğanın, somut ve somut olmayan mirasın, biyolojik ve kültürel çeşitliliğin ara yüzü olduğunu ve bu ilişkilerin yakından örülmüş ağını, kültürün özünü ve insan kimliğini temsil ettiğini dile getirmektedir. Kültürel peyzajları tanıyarak, kendimizi sıradan görünebilen ancak bazı yerlerin bilinçsizce ve kolektif olarak işgücü ile değiştirilen peyzajın dışında kayıtsız kalan ve yaşamını yitiren insanların somut olmayan değerleri içermesi, kültürel peyzaj alanlarının bilinmeyen emeğin bir temsiline tanık olabiliriz.

Dünyada kültürleri ve kültürel gelenekleri temsil eden çok çeşitli kırsal peyzaj alanları bulunmaktadır. Kırsal peyzajlar kentsel peyzajlara göre korunmuşluk düzeyi daha başarılıdır ve bu sayede günümüze kadar gelebilmesi mümkün olmuştur. Kırsal peyzajlar; geleneksel yöntemler, teknikler, birikmiş bilgi ve kültürel uygulamalar ve geleneksel üretim yaklaşımlarının değiştirildiği yerler gibi, üretilen ve yönetilen yerleri kapsayan canlı ve dinamik sistemler olarak tanımlanmaktadır (ICOMOS-IFLA, 2017). Kültürel miras olarak kırsal peyzajlar, somut ve somut olmayan değerleri içerisinde barındırmaktadır. Kırsal peyzajlar, fiziksel olarak üretim peyzajı, morfoloji, su, altyapı, flora, fauna, yerleşim yerleri, ulaşım ve ticaret ağlarını barındırdığı gibi kültürel bilgi, gelenekler, pratik bilgiyi de bünyesinde barındırmaktadır. Miras olarak kırsal peyzajların en büyük katkılarından biri de biyo-kültürel çeşitliliğin sürekliliğini sağlamasıdır. Kırsal peyzajların; yerleşimlerdeki evler, sokaklar, yapı malzeme ve detaylarının yanı sıra inançlar, ritüeller, kolektif davranışlar, zanaatlar vb. olguların da bulunduğu gelenekleri göz önünde bulunduran, doğal-sosyo-kültürel ve yapısal ilişkilerini bütünleşik bir kavrayışla anlamlandıran bir içerikle korunması kurgulanmalıdır (Kayın, 2012).

Bu çalışmada, tehdit altında olan fakat günümüze kadar gelmiş kırsal kültürel peyzaj niteliğine sahip olan Kayseri'nin Derevenk, Gesi ve Koramaz Vadi Köyleri'nin somut ve somut olmayan kültür varlıkları üzerinden, bütüncül bir perspektifle kendi aralarındaki ilişki ağlarını incelemek, yapılan yazılı ve sözlü tarih çalışmaları ile bu yörede yaşayanların kent hafızasındaki izleri, insan ve çevre arasındaki ilişkilerin çeşitliliği, bu ilişki ağlarının sürekliliği/sizliği, yapılan kültürel haritalamalar ile aktarılmıştır. Kayseri'nin kültürel peyzajında etkili olan ve bir dönemin hafızasındaki izlerini taşıyan vadi köyleri üzerinden, geçmiş ve günümüz arasında bağlantı kurularak değişen gündelik yaşam örüntüleri yansıtılmıştır.

2. MATERYAL

Çalışma alanı, Türkiye'nin Kayseri ili, Melikgazi İlçesi içerisinde kentin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kayseri merkezine yakınlıklarına göre Derevenk, Gesi ve Koramaz vadileri olan çalışma alanında yer alan yerleşimler, vadiler içine veya çevresine yerleşmiş ve yeşil doku ile bütünleşmiş yarı kentsel nitelikte olan, her bir yerleşimin kendi içerisinde konutları, bahçeleri, tarım alanları, ibadethaneleri, ticaret birimleri, rekreasyonel alanları bulunmaktadır. Derevenk Vadisi'nde Germir ve Tavlusun; Gesi Vadisi'nde Mancusun, Nize, Darsiyak, Gesi, Efkere; Koramaz Vadisi'nde Ağırnas, Vekse, Ispıdın, Üskübü, Turan, Büyükbürüngüz, Küçükbürüngüz yerleşimleri yer almaktadır.

Kentin merkezine yakın bir mesafede olmasına rağmen (18 km), vadi olması ve topoğrafik hareketlerden dolayı kültür miras değerlerini günümüze kadar büyük ölçüde korumayı başarabilmiştir. Deniz seviyesinden 1100-1500 metre yukarıda bulunan vadilerin yamaçlarına yerleşen, bağ - bahçeleri vadi tabanında suya yakın konumda, soğuk ve rüzgarlardan korunan bu özelliğiyle de akarsuların getirdiği nem ve yeşilliğin de yardımıyla vadi içinde bulduklarından platoya göre kendi mikroklimasını oluşturmuş, bu sayede daha nemli ve ılıman bir iklime sahip olmuştur.

Vadilerin en çok yaşam bulduğu 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarına kadar sıklıkla kullanılan ve üretim peyzajının bir parçası olan kültürel peyzaj öğelerini güvercinlik, samanlık, ahır gibi hayvancılıkla ilgili üretim mekanları; boyahane, bezirhane gibi alanları bitkisel üretim mekanları olarak tariflemek mümkündür. Değirmen, ambar, mahzen, fırın toplu olarak kullanılabilen yapısal mekan veya malzemeler olmakla birlikte Erciyes'in volkanik dağ olması dolayısıyla yakınlarında doğal taş ocaklarının bulunması, yapılı çevreye ve mesleklere doğrudan etki yapmıştır. Çehrilik, yoncalık, söğütlük, cevizlik, kavaklık, dutluk, bağ, bahçe, bostan ticari anlamda bitkiden kazanım sağlanan açık üretim alanlarıdır. Kuyu, çeşme, seten ise üretim peyzajının bir parçası olarak herkesin kullanımına açık, yerel malzemeden üretilmiş kolektif tarımsal malzemelerdir. Ticari işletmeler olarak dükkan, atölye, han, hamam ve misafirhaneler yer almaktadır. Döneminde vadilerde kütüphane, manastır, kilise, cami, namazgah ve mescitler, eczane, sarraf dükkanları ve çok sayıda dükkanlar, rekreasyon alanları, ve eğitim yapılarının bulunması vadilerdeki yaşamların ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

Yöntem olarak kullanılan kültürel haritalamalara veri olarak 16. yüzyıl ila 20. yüzyıl arasında KAYTAM'da (Kayseri Tarih Araştırma Merkezi) bulunan şeriye sicilleri, vergi defterleri, nüfus defterleri ve ulusal akademik yayınlar taranmıştır. Günümüz verileri ise bu vadiler üzerine yazılmış ulusal ve uluslararası akademik yayınlardan ve saha araştırmaları esnasında yapılan derinlemesine görüşmelerle elde edilmiştir. Kayseri'nin kuzeydoğusunda yer alan Derevenk, Gesi ve Koramaz vadilerinde bulunan 14 kırsal yerleşimin 19. Yüzyıldaki değerleri ve günümüz verileri üzerinden kırsal peyzajın geçmiş – günümüz sürekliliği/sizliği gündelik hayat örüntüleri ve kolektif bellek üzerinden incelenmiştir.

3. YÖNTEM

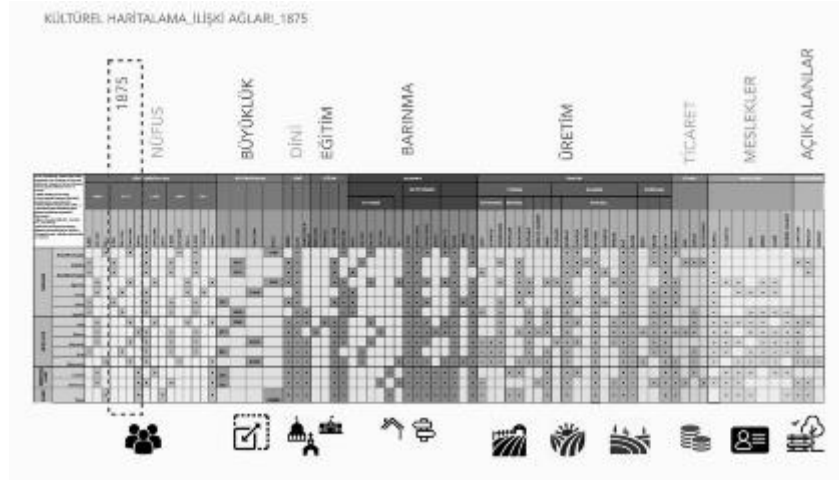
Haritalama uygulamalarının bir çoğunun kullanımını içeren tarihsel bağlamda belirli bir coğrafyanın mekansal ve çevresel sorularının araştırılması ve belgeleme yöntemi akademide kullanılan bir araç olagelmıştır Kültürel haritalama; kentsel planlama, kültürel sürdürülebilirlik ve toplum gelişiminde yerel hikayelerin, uygulamaların, ilişkilerin, hatıraların ve ritüellerin anlamlı konular oluşturduğu yolları görünür kılan bir sorgulama şekli ve metodolojik bir araçtır. UNESCO'nun düzenlediği Bangkok Çalıştay'ında "kültürel haritalama" şu şekilde aktarılmıştır; tanımlanan bir topluluğun bir zaman diliminde yerel kültürel kaynakların belgelenmesi vasıtasıyla somut olan kültürel unsurların kaydedildiği; el sanatları, simge yapılar, yerel endüstri ve etkinliklerin yanı sıra hatıralar, kişisel geçmişler, davranışlar ve

değerler gibi somut olmayan değerleri içeren, bir topluluğu özgün kılan değerlerin temsil biçimidir (Clark, S. & Young, 1995). Kültürel haritalama teknikleri bize yaşam alanlarımız olan doğal, mekansal ve sosyo-kültürel çerçeveler, insanlar ve yerler arasındaki ilişki ve yoğunluklar gibi somut ve somut olmayan verileri göstermemizi sağlaması açısından bu çalışmada 19. yüzyılda Kayseri'deki tanımlanan üç vadideki topluluklar, mekanlar, zamanlar ve tarihçeler arasındaki ilişki ağlarını anlamamız için metod olarak kullanılmıştır.

4. BULGULAR

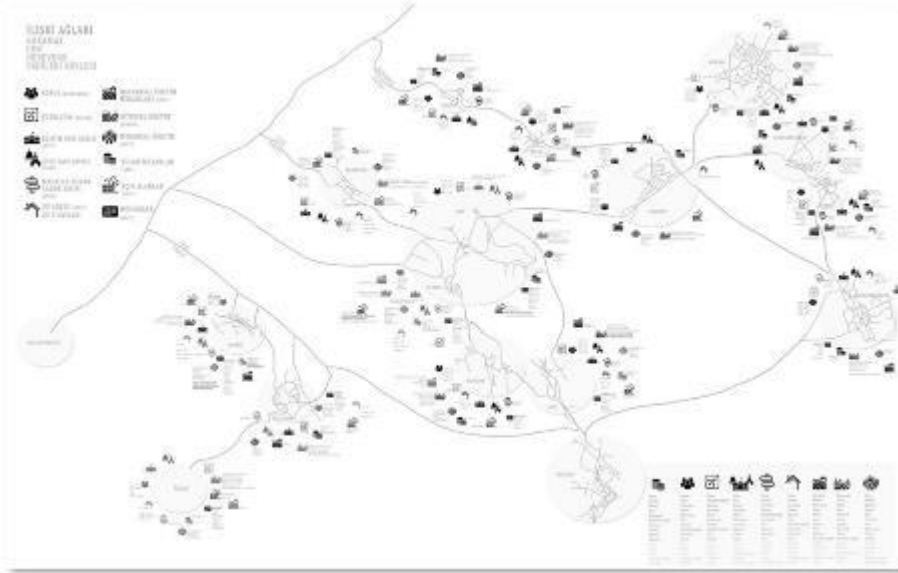
19. yüzyıldan günümüze kadarki değişen demografik yapısı ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu çizelgeye göre, Derevenk, Gesi ve Koramaz Vadi'lerinde üç etnik kökenin (Ermeni, Rum ve Türk nüfus) de birlikte yaşadığı yerler Germir, Tavlusun, Gesi ve Drasiyak; Ermeni ve Türklerin birlikte yaşadığı yerler Mancusun, Efkere ve Nize; Rum ve Türklerin birlikte yaşadığı yerler Koramaz Vadi'sinde yer alan Üskübü, Vekse, Ispıdın ve Ağırnas; sadece Türklerin yaşadığı yerler ise Turan, Küçükbürüngüz ve Büyükbürüngüz köyleridir. Gayrimüslüm nüfusun en yoğun olduğu yerleşimler Germir, Tavlusun, Efkere ve Nize köyleridir. Nüfusun en yoğun olduğu yerler ise Germir, Tavlusun ve Efkere olarak sıralamak mümkündür.

Çizelge 1. Köylerin 19. yüzyıldaki verilerinin karşılaştırmalı tablosu

Yaşamın en yoğun nüfusa ve etnik farklılığa sahip olduğu 20. yüzyılın başına kadar kentin bir ticaret merkezi olması durumunu sağlayan gayrimüslüm nüfusun yoğunlukta olduğu Germir, Gesi, Tavlusun, Efkere gibi ekonomik, kentleşme, dini ve eğitimsel imkanların varlığı, zanaatlar anlamında büyük katkıları dokunmuş ve yöreye kimlik kazandırdığını, haritalamaları çaktırdığımızda tespit edebiliyoruz. 19. Yüzyıl Kayseri vadilerinin sahip olduğu kültürel peyzaj öğelerinin, üretim peyzajının bir parçası olduğu ve mesleklere yansımalarını, bu

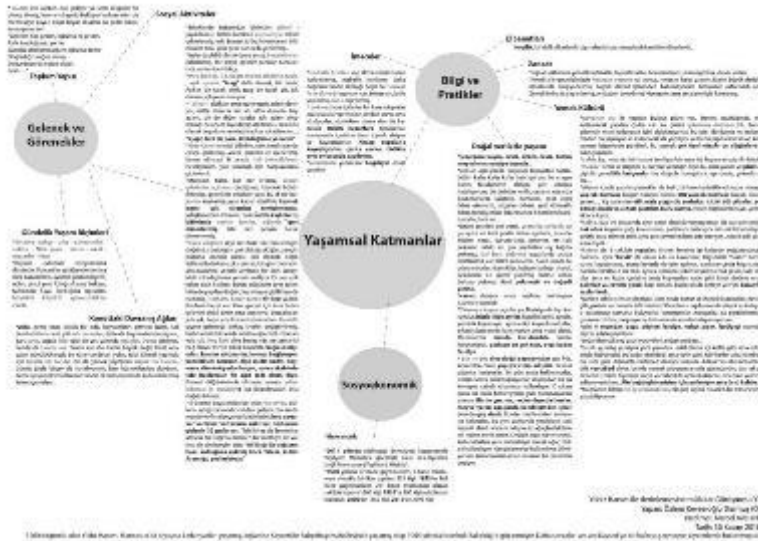
değerlerin o yöreye özgü somut ve somut olmayan değerler kattığını söyleyebilmek mümkündür. Coğrafyada taş ocaklarının bulunması erkeklerin taşçılık, duvarcılık, sıvacılık, marangozluk, boyacılık gibi yapı yapma zanaatını kazanmasını sağlamıştır. Aynı zamanda kök boya ve cehri üretiminde de önemli bir gelir elde etmişlerdir. Yapılan araştırmalar sonucunda meslekler çiftçi, nakkaş, çerççi, demirci, kalaycı, sıvacı, taş ustası, boyacı, neccar, bağcı, tüccar, asker olarak tanımlayabilmemiz mümkündür. Yörenin ikinci ekonomik faaliyeti tarım ve hayvancılıktır. Büyükbaş hayvancılık, tavuk besiciliği, yumurta üretim çiftlikleri, arıcılık yapılmaktadır. Bezirhanelerde üretilen beziryağı, 19. yüzyıl İç Anadolu yaşamında önemli bir ekonomik kaynak olduğu ve yörenin 19. yüzyıla kadar kumaş dokumacılığı ve ipekçilikte de söz sahibi olduğu bilinmektedir.

Şekil 1. Köylerin 19. yüzyıldaki verilerinin kültürel haritalaması

Köylerdeki toplanma alanlarını, yerleşimde bulunan ibadet yapılarının, fırınların, tarımsal ekipmanların (soku, seten, vb gibi) konumları belirliyordu. Tarımsal aktiviteler genelde imece usulü yapılmaktaydı. Yapılan görüşmelerde imece usulü yapılan diğer aktiviteler ise suyun geldiği ana kaynağı otlardan arındırmak suretiyle temizlemek, yöre halkı buna “suyun gözünün açılması” olarak tanımlamaktadır. Bu işlemi yapmak için köydeki bütün erkeklerin seferber olduğu ve sonrasında ailece piknik yaptıkları bir aktivite olarak aktarılmaktadır. Bir diğer aktivite ise vadide bulunan Nize Çayırını halı yıkamak ve sonrasında piknik yapmaya gittikleridir. Mahalle fırınlarında kollektif olarak ekmek üretildiği, avlularda pekmez kaynatıldığı da yapılan görüşmelerde aktarılan bilgiler arasındadır. Etnik kökene göre mahallelerin ayrı

olduğu yapılan görüşmelerde ve literatürde dile getirilmekle birlikte erkek ve kadınların akşam yaptığı aktivitelerde benzerlikler bulunmaktadır. Aynı durum yemek kültürü, düğünler veya gündelik yaşam aktiviteleri için de geçerli olup, sokakta konuşulan dilin türkçe olduğu yapılan görüşmelerde aktarılmıştır.

Şekil 2. Mancusun köyünün 20. yüzyıldaki gündelik yaşam pratiklerini içeren derinlemesine mülakat çözümü

Günümüzde ise, Derevenk, Gesi ve Koramaz Vadileri'nde bulunan yerleşimlerin yazlık kullanımın daha çok olduğu çeşitli zaman dilimlerinde sahaya gidilerek gözlemlenmiştir. Kültürel peyzaj öğelerinin sosyo kültürel olarak değişen nüfus, ekonomik kaynaklarının farklılaşması ve göç olgusu sonucunda üretimhanelerinin; bezirhane, boyalıkların zamanla kaybolduğunu; tarımsal ve hayvansal üretim bileşenlerinin; bahçelerin, seten, soku ve güvercinliklerin artık kullanılmadığını; ticari aktivitelerle ve bu yörenin sahip olduğu meslek ve zanaatların artık yapılmadığını; gündelik yaşam aktivitelerinin de hafızalarda kaldığını diğer bir deyişle vadinin ruhunun, göç ve mübadelerle gittiğini, yapılan görüşmelerde ve saha araştırmaları esnasındaki gözlemlenmektedir.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Tarihsel süreç içerisinde peyzaj, bireylerin ve toplumların davranışını ve yaşam biçimlerini etkileyen kolektif belleğin geçtiği alandır. Zaman ile yer olgusunun sürekliliği, kimliği oluşturan öğeler ve olaylar ile kırsal kültürel peyzaja şekil veren etmenlerdir. Zaman içerisinde belirli bir kültür grubunun oluşturduğu doğa ve insanın karşılıklı etkileşimi ile oluşan kültürel peyzajların sürekliliği ancak ve ancak belleğimizde yer alan her bir katmanın, yaşam boyu öğrenmişliklerin, bunların geçmişi ile ilişkilerini içinde taşımaktadır. Tarihi kültürel

peyzajlara yaşam veren, insan ve doğanın karşılıklı etkileşimi sonucunda üretilen çevrelerde insanın doğa karşısında sunduğu katkı o coğrafyada yere özgü değerlerin oluşumunda, somut ve somut olmayan değerler üretir.

Kayseri'nin katmanlarını anlamak için, gayrimüslim – müslim nüfusun yoğun yaşadığı zaman diliminde ve coğrafyada bakmak gerekmektedir. Birlikte yaşam kültürünü 20. yüzyılın başlarına kadar devam ettirebilmiş bu yerleşimlerin özgünlüğü ve bütünlüğünü korumak ve günümüze habitatıyla taşımak ve gelecek nesillere aktarabilmek için bu vadilerin kültürel peyzaj zincirini oluşturan doğa ve insan faktörünün sürekliliğinin sağlanması için ilke ve stratejiler geliştirip uygulayıcı mekanizmaları aktif hale getirmek gerekmektedir. Yerleşimlerin somut ve somut olmayan değerleri ile günümüze ulaştırmak için fiziksel, doğal ve sosyo-kültürel katmanlarını incelemek ve günümüze taşınmasını sağlamak gerekir. Yapılan koruma faaliyetlerinin her ne kadar bölgenin ekonomik olarak kalkınmasını amaç edinirken; aynı zamanda ekolojik, tarımsal ve kültürel faaliyetleri, mimari alışkanları ve yaşam biçimleri de korunmayı da hedeflemelidir. Kültürel peyzajların gelecek nesillere aktarılabilmesi için, bu tür alanların mücadele ettiği tehditlerin tespiti ve sürekliliğini sağlayacak adımların atılması gerekmektedir. Kırsal kültürel peyzajların yerel halkları ile kültürler arası diyalogun kurulmasında sürdürülebilir yönetim ve doğal kaynakların kullanımı koruma stratejisi olarak hedeflenmelidir. Kırsal peyzajların miras değeri, zaman içerisinde çok etkilenir ve bu tür alanların korunması muhakkak ki üç (insan-doğal çevre-yapısal çevre) tarafın da korunması ile sürdürülebilir olacaktır.

6. KAYNAKLAR

- Cömert, H. (2010). *Gesi Vadisi, Gesi Vakfı, Kayseri*.
- Cömert, H. (2007). *Tavlusun, Kayseri*.
- Cömert, H. (2014). *Germir, Kayseri*.
- Clark, S. & Young (1995). *Cultural Mapping Symposium and Workshop, Australia*.
- Cömert, H. (2008). *Koramaz Vadisi, Kayseri Ağırmas Belediyesi Yayınları*.
- Çabuk, S. (2005), "Kayseri Metropolitan Kentinin Gelisme Baskısı Altında Kalan Ağırmas'ta Kültürel Kimliğin Sürdürülebilme Mücadelesi", 8 Kasım Dünya Sehircilik Günü Kolokyumu, 7-9 Kasım 2005, Planlamada Yeni Politik ve Stratejiler: Riskler ve Fırsatlar, 7-9 Kasım 2005, s.409-419, ed: Ö. Ertekin, Taskısla, İstanbul.
- Çetinkok, İ., N. (2002). *Koramaz Dağı Köylerinin 19. Asırda Ekonomik Durumu, Erciyes, Sayı: 294, s. 23-30. Elagoz Timur, B., Kevseroğlu Durmuş Ö., Baturayoğlu Yöney, N., Asiliskender, B., (2018). "Gesi Vadisi üzerinden Kültürel Sürekliliğinin Belgelenmesi ve Değerlendirilmesi: Kayseri, Mancusun (Yeşilyurt) Mahallesi", Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu: "DeğişKent" Değişen Kent, Mekân ve Biçim, İTÜ, İstanbul, Turkey.*
- ICOMOS. (2017). *ICOMOS-IFLA Principles, 1-7, 2017*.
- İmamoğlu, V. (2010). "Gesi Evleri", *Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2010*.
- Kayın, E. (2012). *Bir "kültürel manzara-kültürel peyzaj" ögesi olarak kırsal yerleşimlerin korunmasına yönelik kavramsal ve yasal irdelemeler, Mimarlık Dergisi, 367*.
- Rössler, M. (2006), 'World Heritage Cultural Landscapes' *Landscape Research, 31:4; 333-353*.
- Sauer, C. (1925). *The Morphology of Landscape, University of California Publications in Geography, vol. 2, no 2, pp19-53*.
- UNESCO. (2009). *World Heritage Cultural Landscapes, A Handbook for Conservation and Management, Aralık 2009*.

KAYSERİ BELAĞASI'NIN TARİHİ VE KÜLTÜREL PEYZAJLARI HISTORIC AND CULTURAL LANDSCAPES OF BELAĞASI - KAYSERİ

Dr.Öğr. Üyesi Pınar Erkan¹, Samiye Simge Duğa², *

¹*İstanbul Gedik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye*

²*İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye*

**sorumlu yazar: simgeduga.sd@gmail.com*

ÖZET

Yeraltı şehirleri, kültürel ve doğal değerler ile yapılanmaların kesiştiği alanlar olarak doğal ve kentsel peyzajlarda karşımıza çıkmaktadır. Doğal süreçler ve insan müdahalesine karşı ayakta kalabilmiş olan yeraltı şehirleri, tarih boyunca aldıkları farklı işlevlerle kullanımları çeşitlenerek tarihi ve kültürel peyzajlar olarak günümüze ulaşır. Eski Belağası Yerleşimi, Kapadokya Bölgesi ile benzer özellikler gösteren Kayseri ilinde bulunmaktadır. Belağası topografyasında giriş ve pencere açıklıkları ile net biçimde algılanan yeraltı şehirleri, kaya kiliseleri ve su yapılarının özgün örnekleri mevcuttur. Tarihi süreçte barınma ve savunma gibi ihtiyaçlarla bulunduğu Ötedere Vadisi'nin yapısına göre vadiye hakim konumlanan, güvenli, su kaynağı ve tarım alanlarına yakın bir noktadaki yapılar tarihi ve kültürel peyzajların oluşmasını sağlamıştır. Bu tür yapılanmaların doğal peyzaj ile içiçe olması çeşitli fırsatlar ve zorluklara neden olmaktadır.

Bu kapsamda Belağası'nda OBRUK Mağara Araştırma Grubu'nun Çekül Vakfı ve Kayseri Belediyesi işbirliği ile yaptığı Kayseri'nin yeraltı yapılarının envanter çalışmalarından elde edilen verilerden yararlanarak Belağası yapılarının peyzaj ile ilişkisi ortaya konacak ve tarihi ve kültürel peyzaj elemanları ICOMOS ve UNESCO kriterlerine göre incelenip bütüncül bir koruma önerisi sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Yeraltı yapıları , kaya kilisesi, kültürel peyzaj, koruma

ABSTRACT

Underground cities emerge as intersecting areas of cultural and natural values and structures in natural and urban landscapes. They survived the natural processes and human intervention and reached the present day as historical and cultural landscapes by having various functions throughout history.

In the ancient Belağası settlement located in Kayseri province, there are unique models of underground cities, rock churches, and water structures that are clearly perceived by the entrance and window openings with other significant features, thus, creating historical and cultural landscapes.

In this context, as an abandoned historical village that is nestled in the natural landscape but close to the city, the structures of Belağası and its historical and cultural landscape elements are to be examined according to the data obtained from the inventory study of the underground structures of Kayseri by OBRUK Cave Research Group in cooperation with ÇEKÜL Foundation and Kayseri Municipality in Belağası, in order to provide an integrated proposal according to ICOMOS and UNESCO criteria for the preservation of the area.

Keywords: Underground structures, rock church, cultural landscape, preservation

1. GİRİŞ

Belağası Köyü Kayseri'nin Melikgazi İlçesi'nde bulunan Gesi'de yer alır. Kayseri'nin doğusunda şehir merkezine 15 kilometre mesafede Derin Dere Vadisinin güney yamaçlarında kurulmuş eski bir köydür. (Cömert, 2010, s.417). Birinci Ara Rapor'a göre; bölgede *kaya yerleşimleri, yeraltı şehirleri, güvercinlikler ve su yapıları* olmak üzere dört farklı tipoloji gözlenir.

Volkanik kayanın yapısı sayesinde kolayca oyulabilen kaya yerleşimleri yakın zamana kadar konut olarak kullanılmıştır. Yeraltı Şehirleri daha çok savunma amaçlıdır ve ani saldırılarda köy halkının kısa süreli korunması ve barınması için yapılmışlardır. Kayseri'de görülen iki farklı güvercinlik yapısından Gesi'ye özgü olan burç tipi güvercinliklerdir. Su yapıları ise; hem vadi suyunun fazlasını alarak tarım alanı açmaya, hem de vadileri su baskınlarından korumaya yarayan vadi içi su tünelleridir.

Tarihte ilk Kültepe ile ilişkilendirilebilen, daha sonra sırasıyla Hitit, Frig ve Pers Devletlerinin egemenliği altında kalmış Gesi ve çevresi, Roma ve Bizans dönemlerinden beri Mazaka (Kayseri) 'nın bir bölgesidir (Yücel, 1996, s.6-7). Bizans dönemine tarihlenen kaya kiliseleri ve sığınakların ilk defa Jüstinyen devrinde kurulan bir savunma sisteminin parçası olduğu anlaşılmaktadır. Şehri çevreleyen tepelerde kaleler kurulmuş, saldırılar karşısında gerektiğinde askeri birliklere manevra imkanı vermek üzere su kaynaklarının kontrolü gibi sebeplerle kaya içi ve dışı istihkam, yeraltı mağaraları, sığınak, barınak ve ambarlar yapılmıştır. Çevre köylerde evlerin altından geçen çıkışları değirmen taşına benzer taş kapaklarla kapalı tüneller dönemin askeri garnizonlarıdır (Cömert, 2010; Çetinok, 2002, s.27).

Belağası yakın çevresindeki bölgeye özgü yapıdaki Gesi güvercinlikleri ve kaya kiliseleri ile UNESCO sürecinde olan Koramaz Vadisi ile birlikte aynı coğrafyayı paylaşmaktadır. Kayseri'nin uzun ve çok katmanlı kültürel yapısının yanı sıra çevresindeki diğer tarihi ve kültürel peyzajlar ile önemli bir bütün halindedir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmanın hazırlanmasında Çekül, OBRUK Mağara Araştırma Grubu ve Kayseri Belediyesi protokolü ile yürütülen Kayseri Yeraltı Yapıları Envanter çalışması alanla ilgili verilerinden yararlanılmış, konuyla ilgili yazılı ve görsel kaynaklar taranmış ve değerlendirmede UNESCO dünya mirası kriterleri esas alınmıştır.

3. BULGULAR:

a. Belağası Köyü'nün Kültürel Peyzaj Elemanları ve Özellikleri

Osmanlı kayıtlarında Gesi, Koramaz Nahiyesi'ne bağlıdır (İnbaşı, 1993, s.12). Çalışma alanında "Sarp Haç Kilisesi", Obruk Mağara Araştırma Grubu'nun araştırma kapsamında ölçüp haritaladığı Belağası Yeraltı Şehri No1 ve No2, Ötedere Vadisi Su Yapıları, Ötedere Yeraltı Şehri No1 ve duvar kalıntıları, Ötedere Yeraltı Şehri No2 ve karşısındaki antik mezarlar bulunmaktadır. Bunların dışında 16.yy. kayıtlarında köyde bir Bezirhane bulunduğu bahsedilmektedir. Ayrıca vadi kenarında kaskatlı tarım alanlarının olduğu gözlenmiştir.

Ötedere Yeraltı Şehri No1'in üst kısmında dikdörtgen planlı bir yapının çapraz köşelerini oluşturan duvar kalıntıları, OBRUK Mağara Araştırma Grubu'nun hazırladığı Kayseri yeraltı yapıları 1. ara raporuna göre; halk arasında "Cüzzam Hastanesi" olarak bilinmektedir. Öte yandan aynı raporda; yamacı savunan yüksek taş duvarları değilse bile, yapının içindeki tüneller ve bu tünelleri kapatmak için kullanılan iki büyük taş kapı bu yapının ilk inşa amacının bir cüzzam hastanesi olmadığının ispatı olduğu ifade edilmektedir.

Diğer kaynaklar incelendiğinde ulaşılan bilgilere göre; Sarp Haç Kilisesi ve Dacadyan Mektebi'nin bulunduğu Gesi ya da Balagesi köyünde Sarp Taniyel Manastırı ve manastırın içinde duvarları Kütahya'nın Ermeni ustaları tarafından çinilerle bezenmiş Sarp Asdvadzadzin Kilisesi vardır (Osman, 2005, s.149). Sarp Danyel Manastırı içinde yer alan 1825 (1240) tarihli Sarp Asdvadzadzin Kilisesi Tehcirden birkaç gün sonra manastırla birlikte yıkılmıştır (Güngör-Açıkgöz, 2007; Alboyacıyan, 1937, s.772). Sadece Sarp Haç Kilisesi günümüze kadar ulaşmıştır. Ötedere Yeraltı Şehri No1 ve duvar kalıntılarının ise Dacadyan Mektebi olduğu tahmin edilmektedir. Çalışma alanı, tüm bu yapılar ile tarihi ve kültürel peyzaj elemanlarını içinde barındırmaktadır.

i. Sarp Haç Kilisesi

19. yüzyılda Kayseri'de çok sayıda kilise inşa edilmiştir. Sarp Haç Kilisesi de 1842 yılında inşa edilen bir Ermeni kilisesidir. Güney duvarı tamamen kayaya oyulmuş, kuzey kısmı ise duvarla örülmüştür (Anonim, 2014, s.54). Bina, bir kaya kilisesi olarak değerlendirilir ve "dönemleri için karakteristik ancak, mimari bütünlükleri ya da bugünkü kullanımları bakımından iyi durumda olmayan ve diğer kiliselerden daha acil olarak çözüm bekleyen yapılar." arasında sınıflandırılır (Güngör-Açıkgöz, 2007, s.3).

ii. Belağası Yeraltı Şehri No1

Girişinde kapı taşı bulunan yeraltı şehri uzun bir tünel ile devam eder. OBRUK Grubu tarafından büyük bir salon, farklı kademelerde birbirine merdivenle bağlı iki oda, devamında 34m'lik koridor boyunca sıralanmış 24 oda ve aşağı doğru inen 60° eğimli tünel tespit edilmiştir. Yeraltı şehrinin son kısmında ufak bir gözetleme penceresi mevcuttur ve bu nokta Ötedere Vadisi'nde yer alan sarnıç ve su kanallarının 32 m üstüne denk gelmektedir. Aşağıdan bir bağlantı tespit edilememiş ise de, tünelin yeraltı şehriden su kaynaklarına ulaşmak için açıldığı tahmin edilmektedir (Anonim, 2014, s.55). Şehir, fiziksel ve işlevsel olarak peyzaj ile bağlantılıdır. Gözetleme pencereleri ve su kaynağına ulaşımı konumu ve kayaç yapısı ile ilişkilidir.

iii. Belağası Yeraltı Şehri No2

Belağası Yeraltı Şehri No2 yukarıda bahsedilen ilk yeraltı şehriden 40m güneybatıda, yamaçta yer alan diğer kaya evin arka duvarından girilmektedir. Yine taş kapı ile korunan ve kapının ardından kısa bir tünelle sayısız odaya bağlanan bu ikinci yeraltı şehri, yapısal olarak ilkinden farklıdır. Odalar tünelin sağında ve solunda neredeyse altı üstlü oyulmuşlardır. Diğer yeraltı şehri gibi köyden başlayıp Ötedere Vadisi'ne ulaşan ve bir labirent görüntüsüne sahip olan "Belağası Yeraltı Şehri No2" de küçük büyük toplam 52 oda vardır. Bu sayı şimdiye dek bir yeraltı şehrinde bulunan en yüksek sayıdır (Anonim, 2014, s.55).

iv. Ötedere Yeraltı Şehri No1 ve duvar kalıntıları

Çok katlı olan bu yeraltı şehrinin Ötedere Vadisi'ne açılan pencere açıklıkları vardır. Üzerinde ise; "Cüzzam Hastanesi" olarak nitelendirilen taş duvar kalıntıları bulunmaktadır. OBRUK Grubu bu yapıda yeraltı şehirlerini girişini korumak için kullanılan daire şeklindeki kapı taşlarının bilinen en büyük örneklerinden birini ve ciddi bir mühendislik eseri olan, 43° eğime sahip, merdivenli bir tünel rapor etmiştir.

İn situ durumundaki kapı taşı ve üst kısmındaki duvar kalıntıları ile özel önemi olan 1No'lu Ötedere Yeraltı Şehri vadiye açılan pencereleri ve yamaçta konumlanması ile peyzaj ile ilişki içindedir.

Şekil 12. Ötedere yearltı şehri No1 ve duvar kalıntıları (Ali Yamaç arşivi, 2013)

v. Ötedere Yeraltı Şehri No2 ve karşısındaki antik mezarlar

Şehir girişinin yakınlarında kayalara oyulmuş antik mezarlarıyla birlikte Ötedere Vadisi'nin doğu yamacında, ilk yeraltı şehrinin 600m kuzeyinde yer almaktadır. Girişte in situ kapı taşı, tünelde düzgün oyulmuş 30°'lik eğimli merdivenler bulunmaktadır. Üç farklı tünel ile üç farklı salona açılır. Kuzeybatı ve güneydoğu salonları düz ve sade bir mimariye sahipken batı yönünde, kısa bir merdivenle tırmanılarak ulaşılan üçüncü büyük salon tavan destek duvarı, tavanda ufak bir haberleşme direği ve 8m devam ettikten sonra hafriyatla tıkanmış bir tünel mevcuttur (Anonim, 2014, s.46).

vi. Ötedere Vadisi su yapıları

Vadide kurulan su sistemi tahrip olduğu için günümüzde bütünlüğünü kaybetmiştir. Ancak alanda kaya düşmeleri sonucu oluşan kesitler sayesinde peyzajda varlığı algılanmaktadır.

Ötedere Vadisi'nin kuzey çıkışında yer alan ve derenin suyunu bir kanala aktarıp ardından bir dağı güneyden kuzeye 140m kadar oyarak köye su getiren ve bugün dahi kullanılan antik tünel mühendislik açısından çok etkileyicidir. Günümüzde tahrip olmuş ve bağlantısı kesilmiş ikinci kısımda ise duvarları sıvalı bir sarnıç yer almakta ve sarnıcın 7m kuzeyinde 26m

derinlikteki kuyu benzeri yapı, bölgede pek rastlanmayan mimari özelliklere sahiptir (Anonim, 2014, s.50). Topoğrafyanın şekli ve peyzaj özellikleri ile yatay ve düşey bağlantı sağlanmış mühendislik yapılarıdır.

vii. Tarım alanları

Ötedere Vadisi'nin yamacındaki eğimli alanda kaskatlı arazi dikkat çekmektedir. Ermeniler tarafından terkedilen köyün hemen altında bulunan bahçeler, Batı Trakya göçmeleri tarafından bakılarak ayakta kalmışlardır (Cömert, 2010, s.417). Günümüzde yoğun tarımsal faaliyet olmasa da kaskatlı arazi kendini hala belli etmektedir ve 16.yy. peyzajını yansıtmaktadır.

b. Koruma Statüsü

1980 yılında Turistik Gelişme Yöresi ile edilen Gesi Kasabası, Arkeolog Samiye Yavuz'un raporunda, Kültepe'nin devamı olarak vurgulamış. 1982 yılında Gesi Kasabası arkeolojik ve doğal sit alanı sınırları belirlenmiş ve 1/5000 ölçekli Koruma Nazım İmar Planı onaylanmıştır. Bu planlarda Anıtlar Yüksek Kurul'un almış olduğu karara bağlı olarak tarihsel-kentsel sit alanı sınırları da ortaya konmuştur.

Sit alanındaki uygulama sorunları ve ruhsatsız inşaatlar nedeniyle 1985 yılında "Kale, Höyük, Tümülüs, Kaya Mezarı, Kaya Kiliselerinin münferit korunarak arkeolojik ve doğal sit sınırlarının kaldırılması" kararı verilmiş, tescilli eser sayısı 412'den 130'a düşürülmüş ve kentsel sit sınırı daraltılmıştır (Beşbaş, 2006 ve Yücel 1996, s.74-79).

4. DEĞERLENDİRMELER

Alandaki özellikler UNESCO Dünya Mirası Kriterleri'ne göre değerlendirildiğinde; birinci kritere göre, Yeraltı şehirleri ve Ötedere Vadisi Su Yapıları bölgede yaşayan toplumların yaratıcılığının bir örneği olarak günümüze miras kalmıştır. İkinci kritere göre, Kapadokya Bölgesi'nin kaya kiliseleri, yeraltı şehirleri ve bunlarla kurdukları yerleşim ve geliştirdikleri kültürel alışveriş, yapım şekli ile de mimari ve teknolojik ilerlemeyi gözler önüne sermektedir. Üçüncü kritere göre, Kayseri'ye özgü Roma Askeri garnizonları, olmuş bir uygarlığa özgü bir yapı geleneği olarak karşımıza çıkar.

Dördüncü kritere göre, Surp Haç kaya kilisesinin bölgeye özgü bir örneğinin varlığı, Ötedere Vadisi Su Yapıları yapıldığı dönemin teknolojisini göstermesi, tarım alanları dönemin kültürel peyzajını gösteren örnekler olarak farklı dönemlerde insanlık tarihinin önemli aşamalarını, mimari ve peyzaj özelliklerini yansıtmaktadır.

Beşinci kritere göre değerlendirdiğimizde, yarısı kayaya oyulup yarısı inşa edilen ve yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya olan kaya kilisesi, günümüzde kullanılmayan yeraltı şehirleri ve nehir yatağının kanallarla değiştirilip tarım alanı oluşturulması o dönem yaşanan insanların çevre ile ilişkisini ve dönemin arazi kullanımını örneklemektedir. Surp Haç Kilisesi'nin 19.yy.

Ermeni Kaya kiliselerinin ender bir örneği olarak bölgenin kayaç yapısının ve mimari yapısının dini değerler ile sentezi olarak altıncı maddeye karşılık gelir.

Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olmalı. Kapadokya'da peribacalarının oluşumunun temel nedenlerinden olan volkanik tüfü yapısındaki yumuşak kayaç sayesinde kazılmış yeraltı yapıları ve kaya kilisesi sekizinci maddede değinilen jeolomorfolojik özelliklerin etkisiyle oluşmuş ve rüzgar erozyonu ile tahrip olması riskine karşı korunması gereken yapılardır.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Nasıl ki ekosistemler her bir elemanı ile birbirini etkileyen bir bütün ise, doğal ve kültürel miras parçaları da birbirinden bağımsız düşünülemez. Süreç içinde karşılıklı etkileşime girip birbirlerini biçimlendirir. Bu nedenle bütüncül olarak korunmaları gerekmektedir.

Belağası Kaya Yapıları Roma Dönemi'nden Osmanlı hatta sonrasında bile kullanılmış ve önemli tarihi elemanlar ile günümüze ulaşmış bir tarihi peyzaj alanıdır. Roma askerleri tarafından yapıldığı tahmin edilen Kayseri'ye özgü savunma yapıları ile ciddi derecede hasar görmüş olan kaya kilisesi en önemli birimlerdir. Öncelikli olarak Surp Haç Kilisesi için koruma önlemleri alınmalı, strüktürel yapısının güçlendirilerek gerekli müdahaleler yapılmalıdır. Alanın güvenliği sağlanmalı, kaçak kazı, tahribat ve izinsiz kullanımının önüne geçilmelidir. Bununla birlikte Belağası her bir birimi ile bütüncül koruma önlemleri alınmalıdır.

Belağası yakın çevresinde bulunan kaya kiliselerine sahip ve UNESCO başvuru sürecinde olan Koramaz Vadisi ile Gesi Arkeolojik ve Doğa Sit alanı, Gesi Güvercinlikleri, Gesi Kentsel Sit alanıyla birlikte değerlendirilmeli ve tüm tarihi ve kültürel peyzajları ile korunmalıdır.

6. KAYNAKLAR

Beşbaş, N. (2006). *Kayseri Gesi Akarun Evinin Rölöve, Restitüsyon Ve Restorasyon Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Syf.12-13, Ankara*

Cömert, H. (2010). *Gesi Vadisi, Gesi Kalkınma ve Yardımlaşma Vakfı, Ankara*

Güngör-Açıkgöz, Ş. (2007). *Kayseri Ve Çevresindeki 19. Yüzyıl Kiliseleri Ve Korunmaları İçin Öneriler, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*

İnbaşı, M. (1993). *16.Yüzyıl Başlarında Kayseri, Kayseri*

Anonim, (2014). *Kayseri Yeraltı Yapıları Envanteri Birinci Ara Raporu, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Erişim adresi: <http://www.obruk.org/node/1736>*

Kayseri Ansiklopedisi, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Cilt 1, Sayfa 340

Osman, K. (Ed.). (2005). *100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler Orlando Carlo Calumeno Koleksiyonu'ndan Kartpostallarla, Birzamanlar Yayıncılık, Cilt 1, Sayfa 149-150*

Yücel, C. (1996). *Koruma Amaçlı İmar Planlaması ve Uygulaması Gesi Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi*

VAN ÖRNEĞİNDE HAFIZA MEKANLARI VE KORUMA

Zelal Tanlı Keserci¹, Ömer Faruk Aytin²

¹Van Büyükşehir Belediyesi, Van, Türkiye

²Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye

*sorumlu yazar: zelaltanli@gmail.com

ÖZET

“Yüksek burçlarıyla Zaira’yı boşuna anlatmaya çalışacağım sana gönlü yüce Kubilay. Merdivenli yolların kaç basamaktan oluştuğundan, kemer kavislerinin aç derinliğinden, çatıların hangi kurşun levhalarla kaplandığından söz edebilirim sana; ama şimdiden biliyorum, hiçbir şey söylememiş olacağım sonunda. Zira bir kenti kent yapan şey bunlar değil, kapladığı alanın ölçüleri ile geçmişinde olup bitenler arasındaki ilişkidir.” Italo Calvino, Görünmez Kentler

Günümüzde sıkça kullanılan “modern dünya” kavramından dolayı, peyzajın algılanabilen belleği, duvarda asılı duran bir tarih tablosunun ötesine geçememektedir. Peyzajda bellek olgusu sadece insan türünü kapsayan bir olgu değildir. Yeryüzündeki tüm canlıların sahip olduğu, benimsediği ve alışkanlıkları çerçevesinde yaşam devam ettirdikleri mekanlar ve bu mekanların oluşturdukları hafıza birikimleri vardır. Bir kentin hafıza mekanlarını, tarihsel süreci ve kullanım sıklığı belirler. Tarihsel süreçte mekanın nasıl ortaya çıktığı önemlidir. Gerçekleşen her olay bir mekana sahiptir. Olayların mekansız gerçekleşmesi ve gerçekleşen bu olayların bir mekana sığdırılmadan anımsanması imkansızdır.

Geçmişini yok etmeden, dönüştürmeden yeni yaşam alanlarının oluşturulamayacağı algısı ile hafıza mekanları yok edilmektedir. Bu bildiride tüm canlılar için; yok etmeden hafıza mekanlarının neden korunması gerektiğinin araştırılması amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında doğal ve kültürel peyzaj özellikleri taşıyan Van iskelesi alanı ile birlikte Erciş Lisesi çatısında bulunan leylek yuvaları örneklerinin, geçmişten günümüze karşılaştırmalı

olarak irdelenmesi yöntem olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda elde edilecek temel bulgular ile hafıza mekanları ve koruma üzerine değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Van, hafıza mekanı, koruma

ABSTRACT

'I will try to explain Zaira in vain with his high signs, Kublai. I can tell you how many steps the staircases consist of, the angle depth of the arch curves, and which lead plates the roofs are covered with; but I already know, I'll be saying nothing in the end. This is not what makes a city a city, but the relationship between the dimensions of the area it occupies and what is happening in its past.' Italo Calvino

Because of the concept of "modern world" an which is frequently used today, the perceived memory of the landscape cannot go beyond a picture of history hanging on the wall. The phenomenon of memory in the landscape is not only a human species. There are places that all living beings on Earth have, embrace and continue their lives within the framework of their habits and the accumulations of memory created by these places. Memory spaces of a city, historical process and frequency of use determine. How the space emerges in the historical process is important. Every event has a place. It is impossible for the events to be realized without space and to remember these events without fitting into a space.

Memory spaces are destroyed with the perception that new living spaces cannot be created without destroying the past and transforming it. In this paper, for all living things; It is aimed to investigate why the memory spaces should be protected without destroying them. Within the scope of the research, a comparative analysis of stork nests in the Van Pier area and the stork nests on the roof of Ercis High School, which has natural and cultural landscape characteristics, is considered as a method. In this context, basic findings to be obtained and memory spaces and protection are evaluated.

Keywords: Van, memory space, protection

1. GİRİŞ

Bir kentin belleği ile ilgili değerlendirme yaparken anıların neden biriktirildiği, buna neden gerek duyulduğu, gelecek ve geçmişe olan ilginin nedenlerinin de irdelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, bellekte canlılığını koruyan anılar, insanları geçmişe bağlar ve insanlara hafızada yaşanan canlı bir süreci devamlı yaşatmaktadır.

Yaşanılan, hissedilen ve bellek oluşumuna neden olan olaylar mutlaka bir mekanda gerçekleşmektedir. Olayların bir mekana sığdırılmadan yaşanması mümkün değildir. Hafıza mekanları bu şekilde ortaya çıkmakta ve anlam kazanmaktadır. Böylece oluşan hafıza mekanlarında belli bir aidiyet duygusu da oluşmaktadır. Aidiyet kavramı, insanların varlığını hissetme duygusudur. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde bu kavram bir grubun içinde var olma ve ilişkilene şekline belirtilmektedir (Ecemiş, S. 2019).

Bildiri içeriğinin anlaşılır olması için bazı kavramsal terimlere yer verilmektedir. Bu kavramlar; bellek-hafıza, hafıza mekanı, aidiyet ve koruma kavramlarıdır.

a. Bellek - Hafıza

Halbwachs'a göre bellek, bireyin ait olduğu sosyal gruplar içinde yaşadığı deneyimlerle oluşur ve belirli bir zaman ve mekan ilişkisi içerisinde var olur. Bu sosyal çevreyi genelde aile, dini inanışlar ve sosyal sınıflar belirler (Uludağ, Z. ve Aycı, H. 2016).

Assmann, Yalım ve Tekeli'ye (2014) göre; bellek genellikle zihinlerde muhafaza edilen yaşanmış deneyimlerdir. Bu durumda bellek sürekli yeniden kurgulanan canlı bir kavramdır (Uludağ, Z. ve Aycı, H. 2016).

Uludağ ve Aycı' nın (2016) belirttiği üzere; bellek, bireyin ait olduğu sosyal gruplar içinde yaşadığı deneyimlerle oluşur ve belirli bir zaman ve mekan ilişkisi içerisinde sürdürülür.

b. Hafıza Mekanı

Yurdadön, Özkır, ve Ofluoğlu 'nun (2016) belirttiği üzere; Pierre Nora'nın ulus ve Fransız Devrimi üzerinden sorunsallaştırdığı hafıza mekanları kavramı, mekan ve hafıza ilişkiselliğine yönelik yaptığı sorgulama bakımında anlamlı bir zemin sunmaktadır. Nora (2006)' ya göre hafıza geçmişe ait ancak bugün artık zedelenmiş bir alandır. Tarih ve hız hafızayı sürekli değişimle karşı karşıya bırakmaktadır. Hafızanın bu duruma tepkisi ise mutlaklaşma eğilimiyle açığa çıkar: "hafıza somuta, uzama, harekete, imgeye ve nesneye kök salmıştır". Dolayısıyla Nora'nın hafıza mekanları ile kastettiği toplumsal (çoklu) hafızanın gömülü olduğu "maddi, sembolik ve işlevsel" olmak üzere üç anlam alanı üzerine kurulu mekanlardır. Kendiliğinden hafızanın olmadığı düşüncesinden doğan bu mekanlar arasında müzeler, arşivler, mezarlıklar, koleksiyonlar, bayramlar, yıldönümleri, anlaşımlar, tutanaklar, anıtlar, kutsal yerler, dernekler vb. sıralanmaktadır.

c. Aidiyet

Aydın'a (1999) göre; aidiyet, toplum ve bireyin kendini konumlaması ve ayrıca kişinin kendini oraya ait hissetmesi ile gerçekleşen bir duygu ve durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü her ne kadar toplum bireyi belli bir kimlikle tanımlıyorsa da birey kendini söz konusu kimliği oluşturan topluluğa dahil/ait hissetmiyorsa, o kimliğe sahip olduğu söylenemez (Solak, 2017).

d. Koruma

Polat ve Dostoğlu'ya (2007, s.63) göre; koruma kavramı; toplumun geçmişteki sosyal ve ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapısını günümüzde yaşanan değişim, gelişim ve ihtiyaçlar nedeniyle yok olmasını engellemek, kentsel dokuyu çağdaş yaşama bütünleştirmek, kültürel varlığını topluma faydalı, ekonomik ve işlevsel koşullarda sağlıklılaştırmak şeklinde tanımlanmaktadır (Avcıoğlu, 2016).

Kentsel koruma; kültürel ve doğal varlıkların kanunlar çerçevesinde korunması ve ayağa kaldırılarak gelecek nesillere taşınmasına yönelik bir yaklaşımdır (Ünal, 2018).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Doğal ve kültürel peyzaj özellikleri taşıyan Van iskelesi alanı ile birlikte Erciş Lisesi çatısında bulunan leylek yuvaları örneklerinin, hafıza mekanlarının değişimi ve önemi çalışmanın materyal ve yöntemini içermektedir. Ele alınan bu iki örnek, iki farklı kentteki insanlar için önemli olan mekanlardır. Hafıza mekanlarını sadece insan odaklı ele almak peyzajın kapsayıcılık kavramına aykırı olmaktadır. Mekanlar sadece insan türü için anlam ve önem kazanmamaktadır. Her canlının alışkanlıkları, adaptasyonu ve yaşamını devam ettirdiği mekanları vardır. Bu nedenle Erciş Lisesi çatısında yuva yapan ve uzun süre bu özellikleri ile bilinen kentte bir aidiyet oluşturan leylekler de çalışmada ele alınmaktadır.

Van İskele sahili kentli için önemli bir açık yeşil alandır. Yeni feribot iskelelerinin yapımı için, tren gar alanı projesi kapsamında mart 2019 tarihinde ağaçların sökülmesi ile kullanıma kapatıldı. Van feribot iskelesinin hemen yanında bulunan sahil kordonu insanlar için önemli bir rekreasyon noktası olması ile beraber bellek açısından geçmişe derin bir bağlılık katan bir hafıza mekanıdır. İskele mahallesi ve yakın çevresinde yaşayan kullanıcıların belirttiği üzere çocukluk döneminden itibaren başta yüzme aktivitelerinin öğrenildiği ilk mekan olması, ilerleyen zamanlarda çeşitli rekreasyon ihtiyaçlarının sağlandığı köklü bir hafıza mekanı olmuştur.

Şekil 1. Van iskelesi (<https://mapio.net/pic/p-47263637/2019>)

Erciş ilçesinde bulunan Erciş Lisesi çatısında yuva yapan leylekler de bu okuldaki eğitimciler, öğrenciler ve yakın çevredeki yaşayanlar tarafından bilinen bir alandı. Lisenin yıkılarak kaymakamlık binası yapılması kararında leyleklerin nereye taşınacağı konusunda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. İnşaat çalışması ile leyleklere ne olduğu günümüzde de bilinmemektedir. Kentlinin hafızasındaki leylekler yok oldu. Leylekler örneği, hafıza mekanlarının sadece insan türüne ait ve sadece insan türünün aidiyet kazanmadığına vurgu yapmak için önemlidir. Kaplumbağaların geçiş güzergahı, kuşların göç yolu, balıkların göç yolu (Van özelinde İnci Kefali balığı) gibi sayısız örnek vermek mümkündür.

Şekil 2. Erciş lisesi (<https://tr-tr.facebook.com/pages/category/Community/Erci%C5%9F-Lisesi-MezunlariAnilarini-Anlatiyor-147800398720139/2013>).

3. BULGULAR

a. Hafıza mekanlarını yok olma yolları

Hafıza mekanlarının yok olma yolları arasında; kentsel dönüşüm, yangınlar, kaldırım-yol düzenlemesi park alanları gibi lokal çözümler, imar planları ve koruma amaçlı imar planları, olmayan bir hafıza mekanı tasarlayıp canlıların buna alışmaya zorlanmaları (Sulukule örneği) vardır. Yaşam alanlarında hafıza mekanı olarak adlandırılan ve aidiyet hissinin olduğu mekanların değişime açılmasının başlıca nedenleri arasında hızla ilerleyen genel kentleşme kültürü vardır. Kentlerin ihtiyaçlarının her geçen gün değişmesi, ekonomik sebepler ve yeni ihtiyaçlar bu alanların ya tamamen yok olmasına ya da değiştirilerek yeni kullanımlara dönüşmelerine neden olmaktadır. Yeni ve farklı mekanlar oluşturarak yenilik sağlandığı görüşünün yaygınlaştırılması sonrası, aidiyet duygusu ortadan kalkmaktadır.

b. Hafıza mekanlarını koruma

Hafıza mekanları konusunda bugüne kadar yapılan çalışmalar ve kapsadıkları mekanlar incelendiğinde, bütün örneklerde dikkat çeken özellik bu mekanların insanların yaşamında derin etkiler bırakmış olmalarıdır. Türkiye’de koruma politikalarına yönelik çalışmalar hükümetlerin insiyatifinde ilerlemektedir. Yapılan çok sayıda akademik çalışma çoğu zaman cevap olamamaktadır. Çünkü geçmişe olan bağlılığın canlılarda yarattığı kabulleniş ve aidiyet hissi önemsenmemektedir.

Hafıza mekanlarının korunmasının gerekliliğini anlamak için kullanıcıların ve etkilenenlerin duygu ve düşüncelerini önemsenmesi gerekmektedir. Her mekan kullanıcısıyla beraber var olmaktadır. Tek başına bir mekan bir anlam taşımamaktadır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bir kente sahip çıkmak aynı zamanda kentte varlığını sürdüren hafıza mekanlarına da sahip çıkmaktır. Hafıza mekanları ile bağ kurma gereksinimi canlıların aidiyet duygularına sahip çıkmayı ve saygı duymayı geliştirerek mekanlara daha fazla anlam yüklemektir.

Hafıza mekanları doğal afetler, savaşlar ve yangınlar gibi yok olmalarına neden olacak etkenler dışında ayata duruyorlarsa korunmaları için koruma müdahaleleri yapılmalıdır. Mekanlara iyi bakıldığı takdirde herhangi bir restorasyon çalışmasına gerek kalmayacaktır. Bu bakım çalışmaları arasında; yağmur ve sel sularından çatıları ve temeli korumak, vandalizm örneklerinin yaşanmaması için insan çizgilerine izin vermemek, doğal ve kültürel peyzaj alanlarının bütüncül yaşam alanları olduğu gerçeğinin kabul edilmesi, insan ve tüm canlı türlerinin bellek olgusu ve aidiyet haklarının korunması gerekliliği önemsenmelidir.

Hafıza mekanlarının yeniden işlevlendirilmesi çalışmaları veya yeniye dönüştürme çalışmalarından da uzak durulmalıdır. Yapılabilir her müdahale bellekte değişme ve zamanla tamamen yok olmasına neden olmaktadır. Aidiyet duygusunun geçmişi gelecek ile birlikte hissedilir kılmayı başardığı düşüncesi her zaman benimsenmelidir.

5. KAYNAKLAR

Ecemiş, S. (2019). Abraham Maslow Kimdir - İhtiyaçlarımızı hatırlatan düşünür. Kişisel Gelişim, Erişim adresi: <http://www.kisiselgelisim.com/abraham-maslow-kimdir-ihtiyaclarimizi-hatirlatan-dusunur/>, 2019

Uludağ, Z. ve Aycı, H. (2016). Modernin güçlü sahnesi erken cumhuriyet dönemi ankara' sında kolektif belleğin inşası ve toplumsal unutmaya süreci. gazi üniversitesi. idealkent issn:1307-9905 sayı 20 cilt 7 eylül 2016, 746-773

Avcıoğlu, S. (2016). tarihi çevrelerde kentsel koruma ve kentsel yenileme eğilimleri: yasal ve yönetsel çerçeve.YTÜ, İdealkentissn:1307-9905 sayı 20 cilt 7 eylül 2016, 698-719

Yurdadön Aslan, P., Özkır, D., ve Oflluoğlu, Y. (2016). bursa kent belleği ve kimliğinin inşasında anıt ağaçların rolü. ankara çevre ve şehircilik il müdürlüğü. idealkent issn:1307-9905 sayı 20 cilt 7 mayıs 2016, 800-829

Solak, S. (2017.). mekan-kimlik etkileşimi:kavramsal ve kuramsal bir bakış. karamanoğlu mehmetbey üniversitesi. Manas sosyal araştırmalar dergisi. 2017, cilt 6 sayı 1

Ünal, A. (2018). kentsel dönüşüm ve aidiyet:ankara'dan bir örnek. Asia minör studies – international journal of studies sciences. Cilt 6 sayı agp özel sayısı, ekim 2018

3. OTURUM A SALONU
BELLEK VE KURAM
OTURUM BAŞKAN: NEVTER ZAFER
CÖMERT

PEYZAJ TASARIMINDA SEZGİSELLİK: SEZGİ BİLGİSİNİN TASARIMA AKTARIMINDAN ÖRNEKLER

Hilmi Ekin OKTAY¹, Hacer MUTLU DANACI², Fatma Başak OKTAY³

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Van, Türkiye

² Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Antalya, Türkiye

³ Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya, Türkiye

*sorumlu yazar: ekinoktay@hotmail.com

ÖZET

Tasarım olgusu, tasarım eğitimi almamış ve bu disipline uzak kimseler için ezoterik bir yapıya sahiptir. Hatta deha sayılan tasarımcıların bazı yapıtları, tasarım eğitimini baştan sona almış bazı uzmanlar için bile bir nevi bir kapalı kutu gibidir. Ancak gelişen teknoloji, bilimsel çalışmaların birikimi ile birlikte birçok bilinmeyen cevap bulduğu günümüzde sezgi ve sezginin gücünün tasarıma etkisi konusunda halen daha çok bilinenler kadar, bilinmeyenlerde oldukça fazladır. Örneğin peyzaj üzerine yapılan araştırmalar tutarlı bir bulguyu ortaya koymaktadır. Dünya üzerindeki farklı kültürlerden, farklı demografik profile sahip olan kullanıcıların birçoğu savana ve/veya savana benzeri peyzajları daha çok tercih etmekte ve bu peyzajları beğenmektedirler. Hatta Oriens'in hipotezine göre klasik peyzaj düzenlemeleri, yani düz zemin üzerinde kümelenmiş ağaçların bulunduğu bahçe ve park mekanları, savana peyzajlarına benzerliğinden dolayı, bilinçaltında bu yönde bir güdülenme ile yapılmaktadır. Tasarımcılar çok eski zamanlardan beri buna benzer tasarıma sahip mekanları sezgisel olarak kurgulamış ve birçok kullanıcının bu mekanları severek kullanmasıyla karşılığını almışlardır.

İşte bu bağlamda bu çalışma, ampirik çalışmalar ışığında, tasarımda bazen farkında olmadan takip edilen bu sezgisel kestirmeleri saptamayı ve bunun peyzaj tasarımına yansımalarını araştırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda literatürdeki mevcut çalışmalar ile peyzaj tasarımları karşılıklı tartışılmıştır. Çalışmanın sınırlılıklarını, bildirinin büyük ölçüde kaynak taramasına dayanması oluşturmaktadır. Burada saptanan göstergelerin test edildiği bir deney ortamı ne yazık ki bu çalışma kapsamında mümkün olmamıştır. Ancak yine de çalışmanın saptadığı göstergelerin ve taradığı kaynakların tasarım eğitiminin başında olan genç meslektaş adaylarına faydalı olması ve yeni çalışmalar için bir ilk adımı oluşturması açısından önemli olduğu savunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sezgi, Peyzaj Tasarımı, Estetik, Evrimsel teoriler

INTUITIVISM IN LANDSCAPE DESIGN: EXAMPLES OF THE TRANSFORMATION OF THE INTUITIVE KNOWLEDGE TO THE DESIGN

ABSTRACT

The phenomenon of the design seems as esoteric thing for lay-persons who has newer take a design course. Moreover, some the design of the genius designers or star architects seems like a closed box for some of designers despite their expertise. But with developments in the technology and with accumulation of the scientific knowledge, some of the problems about design has been resolved but there is a still a gap between intuitive knowledge and design knowledge relationship. For example studies on the preference for landscapes showed an consistent finding: despite the diversity between user most of the respondents of the investigation prefer savannah landscape over other landscapes. Moreover based on the hypotheses of the Orians the general landscape settlement plan of the large park which mean clustered trees on the smooth grassy ground near water is a replica of the savannah landscapes. This showed that landscape designers in old times have an intuitive power to adapt the savannah landscape configuration into their landscape plans and most of user of this plans likely to prefer this landscape type.

This study try to find this intuitive power transportations in to the landscape designs based on the scientific knowledge. In this context there has been done a deep literature review to find clues about intuitive knowledge. This study would help to new designers in the landscape architecture departments and designers in the field.

Keywords: Intuition, Landscape Design, Aesthetics, Biological Explanitons

1. GİRİŞ

Tasarım, tasarım dünyasının dışında olan ve tasarım hakkında hiçbir bilgisi veya eğitimi olmayan sıradan kullanıcı için ezoterik bir yapıya sahiptir. Tasarım bu gibi bireyler için bir anlamda kapalı kutu gibidir. Tasarımcı olma basamaklarında ilerleyen yeni kuşak, özellikle temel tasarım derslerinde açıkça bu durumu deneyimlemektedir. Yine de deneyime bağlı olarak uzmanlık geliştikçe tasarımın belli kurallar ve gelenekler dahilinde bir sorun çözme eylemi olduğu genç kuşak tarafından görülmekte ve içselleştirilmektedir. Bu durum en çok tasarım ile ilgili yapılmış olan araştırmalardan üretilen yeni bilgiler özümserirken ortaya çıkmaktadır.

Ancak tasarımcılar her tasarımı bilinç üstü dediğimiz ve Freud'un şemasında ego ve süper egoya denk gelen şemalarla yapmamaktadır. Tasarım bazen bilinçaltının yönlendirmesiyle de

gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda tasarımları anlamak için bilinçaltının da anlaşılması büyük önem arz etmektedir. Buradan elde edilen sezgisel bilgiler tasarımların anlaşılmasında ışık tutabilecek niteliktedir. Peyzaj da, estetik de, insanın algısı ile ilgili kavramlardır. Çalışmalar beynin fiziksel dünya temsilinde farklı işlemlerle farklı görüntüler oluşturduğu üzerine odaklanmaktadır. Yani dış dünyaya ilişkin bilgimiz bir anlamda dış dünyadan gelen veriler kadar beynimizin işlemleriyle yani zihinsel şemaların yardımıyla da oluşmaktadır (Eaglan 2013). Bu bakımdan insanın algısını anlamak, peyzaj tasarımında sezgisellik kavramını daha iyi tanımlamak açısından faydalı olabilir. Çünkü insanlar iki boyutlu resim, fotoğraf gibi yüzeyleri üç boyutlu algılayabilmekte buna göre tepkiler vermektedir. Bu bağlamda algının peyzaj tasarımında sezgisellik ile ilişkisi tartışılmaya çalışılmıştır.

Peyzaj tasarımları bağlamında yapılmış bir dizi çalışmayı özetlemek faydalı görünmektedir. Podolak ve Kondolf (2015) çalışmasında, William Hogarth (1697-1764)'ın "yılankavi" kıvrımlı çizginin ideal "güzelliğin çizgisi" olduğuna dayanan güzellik teorisine sahip etkileyici bir 18 yy. filozofu olduğunu belirtmişlerdir. Hogarth'la aynı çağda yaşamış olan peyzaj mimarı Capability Brown (1716-1783) İngiltere ve Galler'de peyzajlar tasarlamış, setteler ve küçük akarsuların yeniden biçimlendirilmesiyle kıvrımlı su yapıları tasarladığını belirtip makalede altını çizmişlerdir.

Tveit vd (2006) Görsel karakteri analiz etmek için saydam ve teori temelli bir şema sunmuşlardır. Kaynak taramalarına dayanarak dokuz anahtar görsel kavram tanımlamışlar ve bunları; yönetim, tutarlılık, rahatsızlık, tarihsellik, görsel ölçek, imgelenebilirlik, karmaşıklık, doğallık ve geçicilik olarak belirlemişlerdir. Ode vd (2008) peyzaj algısıyla ilişkili dokuz teori-temelli kavramdan elde edilmiş göstergeleri kullanarak, peyzaj karakterinin yakalanabileceği bir yolu sunmaktadırlar. Makale, görsel göstergeler ve peyzaj estetiği teorisi arasındaki ilişkiyi göstermeyi amaçlamakta, bundan dolayı hangi peyzaj göstergelerin hakiki gösterge olduğunu keşfetmektedir. Soyut görsel kavramlardan, ölçülebilir görsel göstergelere olan adımlar açıklanmış, peyzaj tercihleri ve algısının teoriyle bağlantıları yapılmıştır.

Bu bağlamda gelişen teknoloji, bilimsel çalışmaların birikimi ile birlikte birçok bilinmezin cevap bulunduğu günümüzde sezgi ve sezginin gücünün tasarıma etkisi konusunda halen daha iyi bilinenler kadar, bilinmeyenlerde oldukça fazladır. Örneğin peyzajlar üzerine yapılan araştırmalar tutarlı bir bulguyu ortaya koymaktadır. Dünya üzerindeki farklı kültürlerden, farklı demografik profile sahip olan kullanıcıların birçoğu savana ve/veya savana benzeri peyzajları daha çok tercih etmekte ve bu peyzajları beğenmektedirler. Hatta Oriens (1980)'in hipotezine göre klasik peyzaj düzenlemeleri, yani düz zemin üzerinde kümelenmiş ağaçların bulunduğu bahçe ve park mekanları, savana peyzajlarına benzerliğinden dolayı, bilinçaltında bu yönde bir güdülenme ile yapılmaktadır. Tasarımcılar çok eski zamanlardan beri buna benzer tasarıma sahip mekanları sezgisel olarak kurgulamış ve birçok kullanıcının bu mekanları severek kullanmasıyla karşılığını almışlardır.

a. Amaç Kapsam ve Hedefler

Bu çalışma, ampirik çalışmalar ışığında, tasarımda bazen farkında olmadan takip edilen bu sezgisel kestirmeleri saptamayı ve bunun peyzaj tasarımına yansımalarını araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sınırlılıklarını, bildirinin büyük ölçüde kaynak taramasına dayanması oluşturmaktadır. Burada saptanan göstergelerin test edildiği bir deney ortamı ne yazık ki bu çalışma kapsamında mümkün olmamıştır. Ancak yine de çalışmanın saptadığı göstergelerin ve taradığı kaynakların tasarım eğitiminin başında olan genç meslektaş adaylarına faydalı olması ve yeni çalışmalar için bir ilk adımı oluşturması açısından önemli olduğu savunulmaktadır.

2. MATERYAL YÖNTEM

Çalışmanın ana materyalini, peyzaj tasarımları ve peyzaja yönelik tercihlere yönelik araştırma literatürü ve bu bağlamda yapılmış olan peyzaj tasarımları oluşturmaktadır. Çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Bu bağlama ilkin literatürde peyzaj tasarımlarının evrimsel okumalarına yönelik çalışmalar taranmış ve bu çalışmaların ortaya koyduğu bulgular saptanmıştır. Daha sonra bu çalışmaları örnekleyerek yapılmış tasarım çalışmaları fotoğraflanarak örnekler saptanmış ve bu bağlamda değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra ise çalışma kapsamında saptanan bulgular çerçevesinde tartışma ve sonuç gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Tasarımda sezgiselliğe yönelik en önemli bulgular “Habitat Teorisi” başka adıyla “Savana Hipotezi” konulu çalışmalar bağlamında ortaya konulmuştur. Bu bağlamda en önemli araştırmalar Oriens (1980) tarafından Afrika savanalarında ve kampüs ortamında öğrencilerle yapılan anketlerle ortaya konmuştur. Habitat Teorisine ilişkin ilk tanımlama Appleton (1975) tarafından “Experience of Landscape” adlı eserde yapılmıştır. Hayatta kalmaya yönelik sinyaller olarak mekan düzenlemeleri tasarımcılar tarafından içselleştirilmekte ve temiz su, gölgelik ağaç kümeleri gibi mekânsal peyzaj tasarımı öğeleri birçok tasarımda kullanılmaktadır. Tasarımcılar peyzaj tasarımlarında su kullanırken tabii ki bunun hayatta kalmaya yönelik bir sinyal olarak kullanmamaktadır. Ancak ne amaçla kullanılırsa kullanılsın su ve çevresindeki ağaç kümeleri yüzyıllar boyunca insanoğlunun hayatta kalmasına yardımcı olmaktadır. Bu düzenleme tipini bir anlamda sezgisel bir okuma olarak okumak mümkündür.

Ancak habitat teorisi yalnızca Appleton (1975) tanımlamasıyla sınırlı değildir. Lothian (2017); habitat teorisini, “habitat teorisi, insanların evrim sürecini yaşadığı habitatlarda çimlerin ve kümelenmiş ağaçların ve suyun yakında bulunmasından dolayı, insanların görsel olarak tercih ettiği peyzajların da genel olarak bu karakteristikleri yansıttığını ve tercih edilen peyzajlarla bu habitatlarda gözlemlenmekte olan özelliklerin benzerlikte olduğu kabulüne dayanır” şeklinde tanımlamıştır. Lothian (2009) Oriens’i habitat teorisinin “prensipl avukatı” olarak görür. Lothian (2009) bu konuda yalnız değildir, çünkü Tveit vd (2015)’de peyzaj

tercihlerine ilişkin oluşturulan evrimsel teorileri anlattıkları bölümde “habitat teorisi”ni tanımlarken Orians (1980)’a atıf yaparlar. Ancak başka kaynaklar da Orians (1986)’ı savana hipotezinin tanımlayıcısı, geliştiricisi olarak görürler (Buss 2008). Bu yüzden Habitat teorisini tanımlarken “Savana Hipotezi”nden de bahsetmek önemli olacaktır. Tveit vd (2015)’e göre, savana hipotezi, çevresel tercihleri; uygun habitat arayışının sonucu oluşan bir fenomen olarak görür ve yine aynı kaynağa göre, savana hipotezi ya da habitat teorisi, atalarımız için uygun çevreler olduğundan, savana veya farklı kıtalarda bulunan savanaya benzer habitatları, modern insanında tercih ettiğini savunur. Bu bir anlamda modern kentte ya da doğal bir manzara karşısındayken istemsizce savana ipuçları yakaladığımızda tatmin olduğumuzu ve estetik deneyim yaşadığımızı tanımlamaktadır. Savana peyzajları atalarımıza manzarayı görebilecekleri açıklıkları sağlarken, olası bir tehditte kolayca kaçmayı ve saklanmayı sağlayan, kolayca tırmanılabilir bir bitki örtüsüne sahiptir (Lothian 2017). Bu da insanların yırtıcı bir türden korunup, hayatta kalma şansını artırdığı gibi, besin ihtiyaçlarını karşılarken, potansiyel avlarını uzaktan görüp taktik geliştirmesine olanak tanır. Birçok evrimsel biyolog Batı Afrika savanalarının, insanlığın evriminin ilk aşamalarını geçirdiği ve ilk kez iki ayak üzerinde yürümeye başladığı bölgeler olduğu konusunda uzlaşmaktadırlar (Buss 2008). Bu da savana benzeri peyzajların neden diğer peyzajlara göre daha çok tercih edildiğinin nedeni olabilir. Çünkü araştırmacılar, insanların, biçilmiş çimlerin ve kümelenmiş geniş gölge sağlayan ağaçların olduğu peyzajları tercih etmekte olduğunu ve insanların bunlar hakkında her ne kadar onlar gerçekte hiç de doğal olmasa da medeniyetten uzak, doğal görünen peyzajlar olduğu konusunda kararlı yorumlarda bulunduğunu saptamışlardır (Lothian 2009) (Şekil 1).

Şekil 11. Aralıklı ağaçlar ve düz zemin örneği(solda) Kümelenmiş ağaçlar ve çimenlikle örneği (Sağda)

Bunlar ise Aralıklı ağaçlar ve düz zemin şeklinde kategorize edilebilir (Kaplan vd 1998). Bu kategorideki bir ortamda ağaçların sayısı, yüksekliği, kalınlığı, gölgesi ve türü değişebilir olmasına ve zeminin biçilmiş, otlakların uzun olduğu, çam ibreleriyle kaplı ya da diğer şekilde göreceli düz olmasına rağmen yine de bu ikisinin kombinasyonu çokça sevilen bir mekânsal düzenlemeye yol açar (Kaplan vd 1998). Bu gibi ortamlara örnek olarak Antalya kentindeki Atatürk Kültür Parkı’ndaki bazı alanlar, kümelenmiş ağaçların, biçilmiş düz zemin üzerinde sıralandığı alanlara örnek gösterilebilir.

Burada hafta sonunda kentli insanlar bu parka akın etmektedir. Parkın, plajlara yönelik korunaklı mekanlarda hakim bir manzarası vardır. Ayrıca bu savana benzeri bitki düzenlemelerinde de çok kişi yürüyüş yapmaktadır. Bu parkın tercih edilir olmasının nedenlerinden biri de bu düz zemin üzerine kümelenmiş ağaçlarla yapılan düzenlemeler olabilir. Çünkü bu gibi ortamlar hem geniş açılığa hem de engellenmiş manzaralarla karşılaştırıldığında yüksek karşıtlık sağlarlar. Burada ağaçlar açık bir odak sağlar ve ortam alana girişe davet edermiş gibi görünür (Kaplan vd 1998). Buna paralel şekilde Balling ve Falk (1982) insanların, nerede yaşarlarsa yaşasınlar, birçok parkta ve ev bahçesinde kararlı şekilde yarattıkları peyzajların, onların doğuştan gelen savanaya yatkınlıklarının göstergesi olabileceğinin üzerinde durmuşlardır (Balling ve Falk 1982). Bu yüzden habitat teorisi, savana peyzajlarının insanlara sağladıkları evrimsel avantajlar nedeniyle, bugün estetik ilginin yoğunlaştığı, antik Arkadya idilik (Eski Yunanistan Kırsalı) peyzajlarından, Claude ve Poussin'in resimlerine ve hatta Capability Brown'un tasarladığı peyzajlarından, günümüz kent parklarında yaratılan klasik peyzajların neden beğenildiğinin açıklanmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir (Lothian 2017).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışma bağlamında incelenen habitat teorisinin bulgularının gösterdiği gibi, tasarımcılar bilinçsizde olsa bilinç altlarındaki evrimsel imajlar doğrultusunda sezgisel olarak tasarımlarını gerçekleştirmektedirler. Su yanında kümelenmiş ağaçlar ve bunların gölgesi birçok peyzaj tasarımında olduğu gibi, doğa resminin de ana temasıdır. Bu bağlamda evrimsel psikoloji başarılı tasarımlar oluşturmada anahtar bir rol oynamaktadır. Örneğin kıvrımlı çizgiler bilgi işleme teorisindeki gizemlilikle ilişkili olarak ele alınabilir. Bu bağlamda gizemliliği, bilinçsizce olsa da yollarda yılankavi çizgileri takip ederek birçok peyzaj tasarımcısı oluşturmaktadır. Bunun yanında savanaya olan düşkünlüğümüz ve bilinçsiz şekilde savana tipi benzeri ağaçları beğenmemizde ve projelerde kullanmamızda sezgiselliği artırmaktadır. Sezgiselliğin daha iyi anlaşılması için daha çok çalışmaya ve bulguya ihtiyaç olduğu açıktır. Bu çalışma genel hatlarıyla literatürdeki peyzaj tasarımları hakkında üretilmiş sezgisel bilgileri araştırmaya yönelik olarak bir giriş niteliğindedir. Bundan sonraki çalışmalara, ampirik bulgular desteğinde verilere dayalı çalışmalar ortaya koyması tavsiye edilmektedir.

5TEŞEKKÜR

Bu çalışmada faydalanılan kaynaklardan bir kısmı "Bitkisel Peyzaj Tasarımlarının Değerlendirilmesinde Estetik: Antalya Konyaaltı" başlıklı doktora tez çalışmasından alınmıştır. Bu bağlamda tez çalışmasına katkı koyan herkese teşekkürü bir borç biliriz.

6 KAYNAKLAR

Appleton, J. (1975). *The Experience of Landscape, Revised Edition (1996)*, Wiley, pp.282, England.

BALING, J.D. and FALK, J.H. (1982). *Development of visual preference for natural environments. Environ. & Behavior* 14(1):5-28.

Buss, D. M. (2008). *The Handbook of Evolutionary Psychology*, Wiley, pp. 1056, England.

Eagleman, D. (2013). *Incognito, Beynin Gizli Hayatı*, Domingo yayınevi, çeviri: Z. Arık Tozar, pp.293, İstanbul, Türkiye.

Kaplan, R., Kaplan S. and Ryan R.L. (1998). *With People in Mind: Design and Management of Everyday Nature*. Washington ABD: Island Press, ISBN: 978-1559635943

Lothian, A. (2009). *Theories of Landscape Aesthetic*, <http://www.Scenicsolutions.com.au/Attached%20PDFs/Theories%20of%20landscape%20aesthetics.pdf>, Erişim Tarihi: Temmuz 2017.

Lothian, A. (2017). *The Science of Scenery, How we see scenic beauty, What it is, Why we love it and How to measure and map it*, printed by CreateSpace, pp.480, USA.

Ode, A., Tveit M. S. and Fry G. (2008). "Capturing Landscape Visual Character Using Indicators: Touching Base with Landscape Aesthetic Theory", *Landscape Research*, 33(1), 89-117.

Orians, G. H. (1980). *Habitat Selection: General Theory and Applications to Human Behavior*. In: J. S. Lockard (editör), *The Evolution of Human Social Behavior*, Elsevier, New York.

Orians, G. H. (1986). *An Ecological and Evolutionary Approach to Landscape Aesthetics*, In: E. C. Penning-Roswell and D. Lowenthal (Editors), *Landscape Meanings and Values*, Allen and Unwin press, pp.3-25, London, England.

Podolak, K., Kondolf G. M. (2015). "The Line of Beauty in River Designs: Hogarth's Aesthetic Theory on Capability Brown's Eighteenth-Century River Design and Twentieth-Century River Restoration Design", *Landscape Research*, 41(1), 1-19.

Tveit M. S., Ode A. ve Fry G. (2006). *Key Concepts in a Framework for Analysing Visual Landscape Character*, *Landscape Research*, Vol. 31, No. 3, 229 – 255,

Tveit, M. S., Sang, A. O. and Hagerhall C. M.. (2015). Bölüm 4: Doğal Güzellik: Görsel Peyzaj Değerlendirmesi ve Manzara Algısı, In: L. Steg, A. E. Van der Berg, and J. M. De Groot (Editors) *Çevre Psikolojisi*, çev:L. K. Cicereli, E.E. Cicereli, Nobel Yayınevi, pp.37-46, İstanbul Türkiye.

POLİTİK BİR EŞİK: KAMUSALLIK

E. Cihan Erkek¹,

¹ Landscape+Architecture, İstanbul, Türkiye

ecihanerkek@gmail.com

ÖZET

Çalışma; temelde kentsel peyzaj ara kesitinde bir özne olarak kentlinin yer ile kurmakta olduğu bağı irdelemektedir. Post-kapital dönemde kent hayatının fizik mekândaki omurgasını oluşturan kamusal alanı, dolayısıyla kamusallığı tartışır. Çalışma, kamusallığı politik bir eşik olarak tahayyül eder. Buradan hareketle bir mekân kimliği olarak kamusallık kavramını; fizik mekânın politik karakterini sorgulamaktadır. Bu minvalde çalışma; olası mekânsal kurguların geliştirilebilmesi amacıyla, Lefebvre'nin perspektifinden kamusallığın çatışmalı doğasını ifade etmeye gayret göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Kamusallık, Kamusal alan, Kentsel peyzaj, Şehir hakkı.

ABSTRACT

The study explores the relationship in between space and the inhabitants of the city as a subject in the cross-section of urban landscape. It discusses the public sphere which made the backbone of the urban life in the physical space and so it discusses the theory of the Publicness in the post-capital era. The study considers the Publicness as a political threshold. From this point of view; the review, discusses the theory of the Publicness as a place identity; it discusses the political character of physical space. The study; endeavours to express the conflicting nature of the Publicness from Lefebvre's perspectives, in order to develop possible spatial constructs.

Keywords: Publicness, Public space, Urban landscape, Right to the City

1. GİRİŞ

20. Yüzyıl'ın özellikle ikinci yarısından beri kent hayatının fizik mekândaki temel dayanağı, kamusallık kavramı üzerinde konumlanmaktadır. Buradaki temel itkinin, iki büyük savaş çerçevesinde şekillenen kent çehresinin soğuk savaş dönemi sonrasında daha liberal bir veçheye geçmesi kabul edilebilir. Bu veçhenin de öncülü 68 Baharı olarak adlandırılan Paris'teki gösteri ve ayaklanmaların politik dinamikleri olarak gösterilebilir. Esasen yeterli bir doygunluğa erişen totaliter üsluplar çözünerek yerini liberal bir kamu hayatına bırakmıştır. Elbette bu çözünme bir üslup değişimidir. Görünür totaliter yapılar ve praksis, liberal bir üslup çerçevesindeki yapılara ve praksise evrilir. Bugün bu noktadan siyasi bir tarih okuması ve

çıkarmadan ziyade bu dönüşümün günümüz kentsel peyzajını ve ilişkileri biçimlendiren ve bu perspektifin dolayımındaki bir mekân kimliği olarak kamusal kavramını tartışmak niyetindeyim³.

Burada kamusal kavramı üzerine literatüre hakkıyla değinmek ya da kavram üzerine oluşmuş külliyatı minval alan bir tartışmayı layıkıyla geliştirmek mümkün olmadığı; ancak uzun soluklu bir bakış açısı oluşturması da maksadıyla, Lefebvre'nin perspektifinden kamusal alanın çatışmalı doğasını açıklanması, çalışmamın sınırlarını belirleyecektir.

Teorik olarak; meslektaşlarımız ve konunun temas alanındaki disiplinlerin yanı sıra toplumun birçok kesimi için bilindik, gündelik dilde bir kavram olan kamusal ve özel olarak mekânı niteleyen kamusal alan kavramı temelde aleniyet mefhumu üzerinde konumlanmaktadır. Esas itibarı ile bir periferiden, bir sınır hattından bahsediyoruz. Bu sınır; temelde özel alanla, mahrem olanla, umuma açık olanı, kamusal alanı ayırır. Ancak Habermas'ın (1962/2017, s. 97) belirttiği gibi yalnızca özel alanla kamusal alanı ayırmaz, aynı zamanda devletle toplumu da ayırmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEME İLİŞKİN

Çalışma, kent peyzajını niteleyen kamusal alan/mekân kavramı üzerinden bir özne olarak kentlinin yer ile kurduğu bağı ve mekânın politik karakterini irdelemektedir. Bu maksatla kamusal alanın somut ve soyut yapısına ilişkin çokça söylemin oluşturduğu yapı içerisinde çağcıl bir perspektif oluşturacak şekilde Lefebvre'nin görüşlerini ele almaktadır. Bu çerçevede kamusal alanın somut ve soyut varlığı ile algılanışına yönelik bir literatür okuması elzem görünmektedir. Bu irdeleme ile kamusal alanın kavramsal yapısını ortaya koyduktan sonra, Lefebvre'nin bakış açısıyla⁴ kamusal alanın çatışmalı doğasının açıklanması çalışmanın esasını teşkil etmektedir.

3. BULGULAR ÜZERİNE: KAMUSALLIK VE MEKÂNIN POLİTİK KARAKTERİ

b. Kamusal Olgusu

Latince '*Publicus*' sözcüğünü karşılayan kamu, eski Türkçe '*kamağ*' ya da '*kamuğ*' sözcüklerinden gelmektedir. Latince bağlamındaki kullanımına yakın olarak topluma, umuma ait olan anlamlarına gelmektedir. TDK çevrimiçi sözlüğüne göre de devlet organlarının tümü, halk ya da amme, bütün (sıfat) anlamlarını karşılamaktadır.

Umuma açık anlamındaki kamu sözcüğü, içerdiği diyalektik yapısı ile bizi kelimenin bağıntılı olduğu bir diğer kavrama götürmektedir: Özel alana. Sennett iki kavramı "Kamusal alan insan

³ Bu bildiri, 2019 yılında kabul edilen, "Kamusal alanda sanat objesinin kentsel bellek oluşturma bağlamında rolü" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

⁴ Yazıldığı tarihten bu yana yaklaşık 50 yıl geçmesine karşın özgün yapısıyla Şehir Hakkı⁴; yeniden okumalar yapılmasını hak eden ve yeni düşünce strüktürlerinin oluşmasına imkân verecek nitelikte bir metin.

yaratımıydı. Özel alan ise insanlık durumuydu" (1992/2010, s. 138) sözüyle özetler. Teorik düzlem ile natür arasında kurulan bağı hârikulâde betimlemektedir.

c. Bir Eşik Olarak Kamusal Alan

Habermas, kamusal alanın özel alanla birlikte ikili durumunu, kelimelerin etimolojik kökenleriyle birlikte açıklarken; özel alanı devlet aygıtının dışı olarak kabul gördüğünü, kamusal alanın ise mutlakiyetçilikle birlikte egemenin şahsından ayrılarak nesneleştiğini belirtmektedir (Habermas, 1962/2017, s. 70-71). Ayrışma egemenlik düsturu ile ilintilidir. Habermas'ın fikirlerinde de kamusal alan tahayyülüne aleniyet ilkesi gereği devletin elindeki sorumsuz gücü ya da "politik hakimiyeti" makul bir çerçeveye alma, topluma karşı sorumlu tutma talebi bulunmaktaydı (Fraser, 2004, s. 106). Sonraki dönemlerde daha liberal bir üsluba kavuşan yönetimlerde devlet ile kamusal alanın tamamen ayrıştığı gözlemlenmektedir. Kezâ benzer bir ayrımı Althusser de yapar, devleti kamusal alandan ve toplumdaki ayırmaktadır. Althusser'e göre devlet, burjuva hukukunun yürütücüsü konumuyla hukuk-ötesi bir konumdur (1995/2019, s. 51). Bu konum aralarındaki dolaylı bağa karşın teoride ve pratikte ayrımı ve kopuşu güçlendirmektedir. Kopuş, bireyin ve onun sosyal kurgusal yapısı olan toplumun salihiyeti için var olan devlet olgusunu, bir illüzyonu açık eder şekilde ortaya çıkartmaktadır.

Mekân bağlamında tarihsel sürece baktığımızda toprağa dayalı mülkiyet ve gelirin yerini şehirde biriken zenginliğe bırakması ile hem küçük merkezlerde hem de merkezler arasında istikrarlı bir iş bölümü oluşur. Bu da merkezleşmeyi artırmakta, dolayısıyla merkezi bir güç olarak devletin etkinlik alanını güçlendirmektedir. Lefebvre durumu şöyle özetler: "Şehir başattır ama yine de bu antik çağda şehir devletin başatlığı gibi bir durum söz konusu değildir. Şu üç terim birbirinden ayrılır: Toplum, Devlet, Şehir" (1967/2017, s. 23).

Kamusal alan aynı zamanda bir coğrafyadır; başka bir alanla, yani özel alanla bağlantısı içinde var olmaktadır. Kamusal alan toplumdaki çok geniş bir dengenin bir parçasıdır. Ayrıca politik davranışlar, haklar kavramı, ailenin düzenlenmesi ve devletin sınırları gibi daha geniş bir bütünün bir parçası olarak taşıdığı anlamlar vardır (Sennett, 1992/2010, s. 125)

Şehir yalnızca kamusal alanlara ait bir hacmi kapsıyor görünse de teorik olarak özel alanlara ait mekânsal yapılar da şehir ölçeğinde toplumsal bir tezahüre karşılık gelmektedir. Özel alan burada kamusal bir nitelik de kazanmaktadır. Şu haliyle Lefebvre'nin bahsettiği ayrışma; toplum, devlet ve kamusal alan olarak kurgulanabilir. Habermas' da benzer bir çıkarımla "devletle toplumu birbirinden ayıran çizgi, kamusal alanla özel alanı da birbirinden ayırıyor" (1962/2017, s. 97) der.

"Kamusal hayat doğası gereği, tarihsel ve kültürel bir süreçtir. Bireylerden ve onların birbirinden bağımsız, benzer, değişken, ayrılan, zıtlaşan, tartışmalı bakış açılarının iç içe geçtiği bir düzlemdir" (Erkek, 2019, s. 8). Eş anlı olarak, diğer bir vechesiyle de toplumsaldır.

Kamusal alanın mekânsal etki alanına da sirayet etmesinin yanı sıra aleniyet, umuma açıklık ilkesi gereği yurttaşların kamusal alana çıkışları fiziksel olarak bulunmanın ötesinde politik olarak bulunmalarını da gerektirir (Arendt, 1968). Bu bir özgürlük nosyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Spinoza'nın (1670/2016, s. 285) dile getirdiği gibi:

[K]imse dilediği gibi düşünüp yargıda bulunma özgürlüğünden istese de vazgeçemiyorsa ve tersine her insan tabiatın en üstün hakkı uyarınca düşüncelerinin efendisiyse, bundan çıkacak sonuç şu: Fikirleri bu denli çeşitli ve karşıt olan insanların yalnızca üstün gücü kullananların buyrukları doğrultusunda konuşmaları sağlanmak istenirse, hiçbir devlette, tam bir başarısızlığa yol açılmadan böyle bir şeye kalkışılmaz⁵.

Bu durumda birey politik bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır ve bireyin politik nosyonu aleniyet ile oluşan ilişkiler vasıtasıyla zuhur etmektedir. Bu etkileşim kamusal mekân aracılığı ile toplumsal bir nitelik kazanır. Genel hatlarıyla kamusal alan, eşit yurttaşların kısıtlanmaksızın dahil olabildikleri, fiziksel ve politik birer özne olarak görünür olduğu, erişim, toplanma, gruplaşabilme, dolayısıyla fikirlerini ifade etme ve yayma özgürlüklerinin teoride ve pratikte sağlandığı bir fizik mekânı ve fizik mekânın politik karakterini nitelemektedir.

d. Mekânın Diyalektiği ve Yarı Kamusal Alanın Olanaksızlığı Üzerine

Orta çağ kentlerine baktığımızda tüccarların şehre katılımıyla şehirlerin niteliği değişmiştir. Ancak Lefebvre'nin de belirttiği üzere "sanayi burjuvazisiyle birlikte rekabetçi kapitalizm doğduğunda, şehir zaten güçlüydü. Bu güç antik şehirlerin (Yunan – Roma ve Doğu şehirlerinin) politik yapısından kaynaklanmaktaydı" (1967/2017, s. 22).

Mekân ise ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağı olarak nitelenebilir. Toplumsal ilişkileri içerir, kapsar ve gizler (Lefebvre, 1974/2016a, s. 108). "Zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar" (Lefebvre, 1974/2016a, s. 25) Bir veçhesiyle de üründür. Üretim ilişkilerine ve üretici güçlere dahildir. Üretkendir ve yeniden üretime de kaynaklık etmektedir. Lefebvre, klasik Marksist sınıflandırmadan ayrılarak mekânı sadece mülkiyet ilişkilerinin bir sonucu olarak görmez (1974/2016a, s. 110, 111). Mekân alınıp satılabilir; mübadele değeri olduğu açıktır ancak aynı zamanda kültürel; kültürel ilişkileri, toplumsal ilişkileri katmanlar halinde üzerinde taşır. Kullanım değeri mekânı üretici güçlere ve yeniden üretime dahil eder. Bu anlamda "statik kalamaz; diyalektikleşir" (Lefebvre, 1974/2016a, s. 24). "Şehrin kendisi yapıtır" (Lefebvre, 1967/2017, s. 22).

⁵ Yine de bireyin toplumsal tezahürü olan politik özne devletin tahakküm yapılarına karşı savunmasızdır. Spinoza da metninde yönetici tahakkümün sorumsuz gücünden bahsetmektedir. Yine de bu sorumsuz gücün sorumsuzca kullanılmasının da ironik şekilde bütün siyasi gücü tehlikeye atmadan olamayacağını da ekler. Habermas da burjuva kamusal alanını tanımlarken bir savunma hattı olarak kamusal alanı öne çıkartmaktadır. Kamusal alanın anlaşılması kent hakkı için de ön koşuldur. Her bir bireyin toplumsal tezahürü aleniyet ile kurulan diyaloglar ile yeni bir biçim oluşturur. Doğuştan gelen özellikler bir özgürlük nosyonunu meydana getirmektedir. Spinoza metnini de bu minvalde sürdürür.

“Kent sadece zenginliklerin [parasal zenginlik] değil, bilginin, tekniğin ve yapıtların da (sanat eserleri, anıtlar) biriktiği toplumsal ve politik yaşam merkezleridir” (Lefebvre, 1967/2017, s. 22). Kent sorununu tespit etmek ya da sorunsal oluşturmak için bir nirengi, dayanak noktasına gereksinim bulunmaktadır. Bu dayanağı bir tarihsel sürece oturtmak yerinde olacaktır. Lefebvre’ye göre sanayileşme, zamanımız üzerine düşünme için çıkış noktası oluşturur ve lakin şehir sanayileşme öncesinde de vardır (1967/2017, s. 21). Sanayileşme ile birlikte kent sorunu ilk bakışta bir konut sorunu gibi görünebilmekteydi ancak Lefebvre’nin de belirttiği üzere “şehir sorunu konut sorununun muazzam biçimde aşar” (1967/2017, s. 97). Mekân hem tarihsel hem de uzamsal olarak gelişmiş, biçimlenmiştir (Elden, 2007, s. 110-112). Sadece fizik yapısıyla, fiziksel dinamiklerle kavranamaz.

Lefebvre’nin değindiği gibi “karşımızda *ikili bir süreç* vardır ya da deyim yerindeyse, iki veçheli bir süreç: [Sanayileşme] sanayileşme ve şehirleşme, büyüme ve gelişme, ekonomik üretim ve toplumsal yaşam. Bu sürecin birbirinden ayrılmaz iki ‘veçhesi’ de birlik içinde olmasına rağmen, süreç yine de çatışmalıdır” (1967/2017, s. 26, 27, 89, 90). Bu ikili sürecin teorik bir düzlemde kurgulanmadığı ya da yönetilmediği aşikardır. Daha ziyade pratik ile birlikte ilerleyen bir teorik yapılanma, bir eleştirel yapı kurgusundan söz edilebilmektedir.

Görünen o ki; bu praksis içerisinde piyasa ekonomisinin iç dinamikleri ve neo-liberalizm süreciyle oluşan ona bağlı politik kültür, topluma ait gündelik nesnelere ve kalıntıları, hatta “maddi kültür olarak adlandırılan” yapıları işgal etmektedir (Lefebvre, 1968/2016b, s. 77). Bu esnada müstesna yapıtlar⁶ ise seçkinler için ayrılmaktadır⁷.

Günümüz mimarlık ve şehircilik pratiği ise şehirlerin yatay ve düşey büyümesi yanı sıra bir ara form⁸ ile yarı kamusal alan olarak adlandırılan bir mekânsal biçimi üretim sathına yerleştirmiş görünmektedir. Özel alanlara eklenmiş bu mekânların, sıklıkla kamuya ait alanlardan devşirilen ticari ya da karma kullanımlı yapılara ait olduğunu görmekteyiz. Gösterişli açık alanlar kamuoyunun tepkisini soğurmaktadır. Bu form yeniden üretime girerek kültür ilişkilerini ve mekânsal biçimleri etkiler. Özel alana eklenildiği kadar kamusal yapıya da eklenir ve kamusal hayatı yeni bir biçime sokmaktadır⁹. Bu durumu Lefebvre’nin

⁶Lefebvre’nin öznel yaklaşımına katılmamak mümkün değil: “En seçkin kentsel yaratılar, şehir hayatının en ‘güzel’ yapıtları (güzel denir, çünkü bunlar üründen ziyade yapıttır) sanayileşmeden önceki tarihlerden kalmaz” (1967/2017, s. 21).

⁷ Adorno ve Horkheimer kültürün endüstrileşmesini eleştirir: “Kültür endüstrisi sanat yapıtlarını daha şimdiden siyasi sloganlar gibi paketleyip indirimli fiyatlarla o isteksiz izleyici kitesine yutturuyor ve sanat yapıtlarının keyfini çıkarmak parklar gibi halka açık hale geliyor. Ancak sanat yapıtlarının gerçek meta niteliğinin çözülüp dağılması, özgür bir toplumun yaşamı içinde ortadan kalkıp aşıldıkları anlamına değil; sanat yapıtlarının kültür malı olarak alçaltılması karşısındaki son koruyucu duvarın da düştüğü anlamına gelir. ...sanata açık olanların sanata sınırsızca, artık parayla dolayımından yaklaşması yabancılaşmayı tamamlamış ve zafer kazanan şeyleşmenin sancağı altında iki taraf da birbirine benzemeye başlamıştır. Kültür endüstrisinde eleştiriyle birlikte saygı da yok olur; eleştirinin yerini mekanik birliktelik, saygının yerine de şöhretin unutkan kültü geçer” (Adorno & Horkheimer, 1944/2010, s. 123, 124).

⁸ Ara form hem soyut hem de somut bir niteliğe sahiptir. Fiziksel olarak bir geçiş alanını temsil etmektedir. Bu sebeple somut yapısı bir ara formu niteler. Soyut düzlemde ise yeni bir mekânsal olanağı temsil edebilme olanağı teorik olarak bulunabilir.

⁹ Lefebvre, sistemleri düşünümün sonlanması, olanakları tamamlama, ufku kapatma eğilimindeki yapılar olarak tanımlar (1967/2017, s. 21). Sistemsel düşünüş tabiatı gereği olanaklılık yerine stabil hale gelmiş, olanaklar içinden

yönlendirilmiş tüketimin bürokratik toplumu kavramı vasıtasıyla açıklamak mümkündür. Lefebvre (1968/2016b, s. 73), piyasa ekonomisinin yarattığı kültürel etkilerin toplumu biçimsel olarak değiştirdiğini, bu değişimin de yeniden üretim ile kendini yeniden oluşturduğunu ve artık toplumu, yönlendirilmiş tüketimin bürokratik toplumu olarak nitelemek gerektiğini aktarır. Stanek ise şöyle açıklar:

Adorno ve Horkheimer'in akılcılığın araçsallaştırması eleştirisine atıfla, yönlendirilmiş tüketimin bürokratik toplumu fikri üç savı toplamaktadır: Bürokrasinin yönetim akli olarak merkezi hale gelmesi ve sanayi toplumu olarak rasyonalitesini aşması [1]; hem ekonomi hem de özelliğın inşasına, tüketimin üretim ile alakalı artan önemi [2]; ve tüketimin aracılık ettiği sosyalleşme mekânı olarak özelleşmiş gündelik hayat ile kamusal alanın yer değiştirmesi [3] (2011, s. 120).

Bu biçim, ideal kamusal yapıyı temelden sarsar. Belki bir yönüyle Antik Yunan devletindeki Agora kadar özgürdür ancak modern kent toplumunu oluşturan bireyler, üretici güçler Antik Yunan devletindeki bireylerden farklı olarak tarihsel süreçte kabul görmüş bir toplum sözleşmesi olarak anayasal haklara sahiptirler ya da sahip olduklarını düşünmektedirler. Bu çelişki bizi daha derin bir başka çelişkiye götürmektedir. Kamusal hayatın toplumsal ilişkiler arasında ve üzerinde bir bağ olarak bir eşik formuna dönüşmesidir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Hess'in tabiriyle¹⁰ merkez ve çeper arasındaki yarıma 20. Yüzyılın ikinci yarısından beri özellikle küresel krizlerle birlikte gittikçe artmaktadır. Bu ekonomik bir çerçevede ele alınması gerektiği gibi bir kanı oluştursa da bugün, küresel iklim değişikliği ve bu olgunun yarattığı ve halihazırda yaratması muhtemel sonuçları ile durumun çok daha geniş çerçeveli bir çelişki yarattığı aşıkardır.

Bu sosyo-ekonomik yapı içerisinde kamusal alan varlığı, çok boyutlu yapısıyla hem uzamsal karakterdeki ilişkiler hem de sosyal-kültürel karakterdeki ilişkiler bakımından önem taşımaktadır. Gündelik hayata dahil olan sosyal, ekonomik ve siyasal yabancılaşma ile varlığı perdelenmiştir. Lakin; politik bir eşik olarak kentin bir yapıt olması bağlamında sahip olduğu değerlerin, ortak bir değer kültürü çerçevesinde savunulabileceği bir hattı oluşturmaktadır.

İstanbul özelinde sıklıkla karşılaştığımız, kamusal alan olarak yansıtılan ancak pratik uygulamada yarı kamusal olarak adlandırılan mekân biçimi apaçık kentsel kamusal mekânların ve hakların gasp edilmesidir. Bu çevrelerde gördüğümüz planlı gibi görünen tahribat, bir yönüyle tenhâlaştırma ve köhneleşmenin yerini alan yeni ve gösterişli yapılar, bu

---

bir tanesi üzerinden yapı kurgular nitelikteki bir kapalı devre şemanın kurulmasını arzu eder. Hareketin oluşması potansiyelin sonlanmasıdır. Bu sebeptendir ki; hareketi oluşturma fikri, potansiyelin, olanaklılığın, hayal gücünün önünde set kurma eğilimindedir. Bu bağlamda yarı kamusal alanlar kentsel bir olanaklılık gibi görünüyör olabilir lakin mekânın diyalektiği yarı kamusal denilen olgunun özel alanda alan açmak değil kamusal alanda özel alana dahil olan alanları teşhir etmektedir.

¹⁰ Bkz. Rémi Hess'in 1978 tarihli kitabı Centre et périphérie introduction à l'analyse institutionnelle.

yapıların ihtiva ettiği popüler tüketim mekânlarının varlığı ile kentin tarihsel ve kültürel bağlarının göz kamaştırıcı yıkımını¹¹ oluşturmaktadır.

Kentsel peyzaj her bir unsuru ile bir yapıt olarak kentin kendisidir. Bu minvalde ekonomik, sosyal ve siyasi yabancılaşmaya karşı kamusal hayatın en ufak nüvesi hem mekânsal düzlemde hem siyasal düzlemde savunulmalıdır. Lefebvre'nin perspektifiyle "kent, ancak kent sorunsalını, kentsel yaşamın yaygınlaşmasını, kent toplumunun (yani morfolojik, maddi, pratik-duyusal temelini) fiili gerçekleşmesini ön plana taşıyan bir stratejiye emanet edilebilir" (1967/2017, s. 100)

5. KAYNAKLAR

- Adorno, T. W., & Horkheimer, M. (1944/2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (N. Ülner, & E. Öztarhan Karadoğan, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Althusser, L. (1995/2019). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (7 b.). (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Arendt, H. (1968). *Men in Dark Times*. San Diego (ABD): Harcourt, Brace & World.
- Elden, S. (2007). *There is a Politics of Space because Space is Political Henri Lefebvre and the Production of Space*. (E. Mendieta, & J. Paris, Dü) *Radical Philosophy Review*, Volume 10(2), 101-116. doi:10.5840/radphilrev20071022
- Erkek, E. C. (2019). *Kamusal alanda sanat objesinin kentsel bellek oluşturma bağlamında rolü*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Fraser, N. (2004). *Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı*. M. Özbek (Dü.) içinde, *Kamusal Alan* (M. Özbek, & C. Balcı, Çev., s. 103-132). İstanbul: Hil Yayın.
- Habermas, J. (1962/2017). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (14 b.). (T. Bora, & M. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lefebvre, H. (1967/2017). *Şehir Hakkı* (2 b.). (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (1968/2016b). *Modern Dünyada Gündelik Hayat* (4 b.). (I. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (1974/2016a). *Mekânın Üretimi* (4 b.). (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Sennett, R. (1992/2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (3 b.). (S. Durak, & A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Spinoza, B. (1670/2016). *Teolojik Politik İnceleme* (4 b.). (C. Akal, & R. Ergün, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Stanek, Ł. (2011). *Henri Lefebvre on Space: Architecture, Urban Research, and the Production of Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

¹¹ Joseph A. Schumpeter'den ilhamla oluşan süreci göz kamaştırıcı yıkım olarak adlandırdım. Bir veçhesiyle kapitalizmin yaratıcı yıkım süreçlerinden biri olarak da görülebilir elbette. Yaratıcı yıkım kavramı hakkında detaylı bilgi için 1943 tarihli *Capitalism, Socialism and Democracy* adlı çalışma incelenebilir.

3. OTURUM B SALONU
BELLEK VE DOĞA
OTURUM BAŞKANI: MURAT
ERMEYDAN

DOĞAL KAYNAKLARA DAYALI KIYI PLANLAMASI VE NARLI GÖL ÖRNEĞİ

Ülgen Yenil^{1,*}, Şenay Cengiz², Rabia Altıparmak³, Şule Aslan⁴

¹Aksaray Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Aksaray, Türkiye

^{3, 4} Aksaray Belediyesi, Park ve Bahçeler Müdürlüğü, Aksaray, Türkiye

*Sorumlu yazar: hulgenyenil@aksaray.edu.tr / ulgenbmim@gmail.com

ÖZET

Türkiye, doğal kaynaklar bakımından dünya içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çevre dostu bir enerji kaynağı olarak da bilinen jeotermal kaynaklar daha çok endüstriyel tesislerde, kaplıcalarda ve ısınmada kullanılabilir. Aksaray-Niğde sınırları içerisinde bulunan Narlı göl' de bunlardan biridir. Narlı göl; kalsiyum, sodyum ve bikarbonat açısından çok zengindir. Göl kıyısında yapılmış sondaj çalışmalarıyla 65° sıcaklıkta su çıkarılabilmektedir. Yapılan ölçümlere göre gölün genişliği 3000 metre kareye yakındır. Derinliği ise 80 metre kadardır. Sit alanı olan gölün yer aldığı bölge, genel karakteri itibarıyla Kapadokya Yöresinin bir uzantısı olup, Ihlara-Derinkuyu Vadisi'nin devamı görünümündedir.

Bu çalışmanın amacı, volkanik kökenli krater gölü olan Narlı Göl ün doğal kaynak potansiyelini ortaya koymak ve sürdürülebilir kıyı planlaması, alternatif turizm gelişimine yönelik kararlar üretmektir. Bu çalışmayla, Türkiye de termal turizm konusu kıyı yönetimiyle birlikte ilk kez ele alınmıştır. Çalışma yönteminde mevcut doğal kaynak potansiyeli Arc-GIS 10.6 yazılımı ile analiz edilmiş ve haritalandırılmıştır. Daha sonra uygun yer seçimi ve planlama kapsamında tasarım çalışmaları yapılarak çalışmanın uygulanabilirliği sağlanmıştır. Çalışma sonucunda; cazibeyi arttırmak, kaliteli ziyaretçi sayısını arttırmak, tedavi amaçlı ziyaretçilerin ruhsal ve bedensel yapısını olumlu etkileyebilmek için öneriler geliştirilmiştir. Alanda yeni bir koruma-kullanım planı oluşturulmuştur. Termal turizm üzerine yapılan araştırmalar, önemli kavramların ve teorik çerçevelerin belirlenmesi ve bunların gelecekteki araştırmalarda bir araya getirilmesine dayanır. Bu makale, tutarlı bir araştırma yöntemleri seti geliştirme ve anlama, açıklama ve tahmin için önemli bir bilgi tabanı oluşturmada yardımcı olabilecek gözlemsel ve teorik veriler arasında peyzaj mimarlığı bakış açısıyla köprü oluşturabilecek model önerme yolunda ilk adımı atmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıyı Planlaması, Jeotermal Kaynaklar, Narlı göl, Arc GIS

COASTAL PLANNİNG BASED ON NATURAL RESOURCES AND A SAMPLE OF NARLI GÖL

ABSTRACT

Turkey, has an important place in the world for terms of natural resources. Geothermal resources, also known as environmentally friendly energy sources can be used mostly in industrial plants, spas and heating. Narlıgöl, which is located within the borders of Aksaray-Niğde, is one of them. Narlıgöl is very rich in calcium, sodium and bicarbonate. It is possible to get water at a temperature of 65° with drilling works made at the lake shore. According to the measurements, the width of the lake is close to 3000 square meters. The depth is 80 meters. The region of lake where is a protected area, is an extension of the Cappadocia Region in terms of its general character and appears to be the continuation of the Ihlara-Derinkuyu Valley.

The aim of this study is to reveal the natural resource potential of Narlı Göl which is a crater lake of volcanic origin and to produce decisions for sustainable coastal planning and alternative tourism development. In this study, it has been discussed thermal tourism together with the coastal management issues for the first time in Turkey. In the study method, the existing natural resource potential was analyzed and mapped by Arc-GIS software. Afterwards, design studies within the scope of appropriate site selection and planning, were carried out to ensure the applicability of the study. In the results of working; suggestions have been developed to increase the attractiveness, increase the number of quality visitors, and positively affect the mental and physical structure of the therapeutic visitors. A new conservation-use plan has been established in the area. Research on thermal tourism is based on identifying important concepts and theoretical frameworks and bringing them together in future research. This article has attempted to take the first step towards developing a coherent set of research methods and proposing a model that can bridge the observational and theoretical data from a landscape architecture perspective that can help build an important knowledge base for understanding, explaining, and forecasting.

Key Words: Coastal Planning, Geothermal Resources, Narlı Göl, Arc GIS

1. GİRİŞ

Ülkemiz; derin kırık hatları, aktif deprem kuşakları ile zengin sıcak su kaynaklarına sahip yapısal özellikler göstermektedir. Bu yapısal özellikler, Anadolu' da termal kaynaklardan

yararlanmayı çok eski dönemlere dayandırmaktadır. Hititler döneminden itibaren faydalanılan şifalı sular, Roma ve Bizans döneminde de tedavi ve spor amacıyla yoğun olarak kullanılmıştır (Öcal 2011). Jeotermal enerji günümüzde ise; elektrik üretimi, ısıtma (bölgesel, konut, termal tesis, sera vb.), kimyasal madde üretimi, kurutmacılık, bitki ve kültür balıkçılığı, termal turizm vb. kullanılmaktadır. Ükelere göre değişik sınıflandırmalar olmasına rağmen jeotermal enerji kaynakları; düşük (20-70°C), orta (70-150 °C) ve yüksek (150 °C'dan yüksek) entalpili (sıcaklıklı) olmak üzere genelde üç gruba ayrılmaktadır (Azaklı 2012). Bu sıcaklık derecelerine göre kullanım amaçları da değişmektedir. Doğal ve egzotik güzellikler, kültürel cazibesi olan yerler, yaylalar, eko turizm, kırsal ve yöresel turizm türleri derken şimdilerde jeotermal kaynak kullanımıyla ilişki sağlık turizmi de ön plana çıkmaktadır. Ülkemizin yaz ve kıyı turizminden kazandığı bir yana, önem verilmesi durumunda belki de daha fazlasını kazanacağı diğer bir turizm destinasyonu sağlık turizmidir. Çünkü sağlık turizmi dünyada 100 milyar dolarlık bir hacme ulaşarak, tüm ülkelerin iştahını kabartan bir konuma ulaşmıştır (Aydın 2012).

Bu çalışmada, volkanik kökenli krater gölü olan Narlı Göl' ün, doğal kaynak potansiyelini ortaya koymak ve sürdürülebilir kıyı planlaması kapsamında değerlendirerek jeotermal enerji kaynağı planlamasına farklı bir bakış açısı geliştirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda kıyı mevzuatı irdelendiğinde en belirgin olumsuzluk bu tür kaynaklara yönelik kıyı yönetimi yaklaşımından yoksunluk ve kıyı denildiğinde daha çok deniz kıyısının anlaşılması, yasal düzenlemelerin bu doğrultuda yapılmasıdır. Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi; Kıyı Kanunu başta olmak üzere, kıyılarda uygulanmakta ve planlanmakta olan kanun, karar, yönetmelik uygulamalarının toplum yararı çerçevesinde değerlendirilmesi, doğru planlama yapılması, strateji önerilerinin geliştirilmesi; çevresel etki değerlendirme, kıyı alanları taşıma kapasitesi ve kıyı alanları yönetimi konularında teknik çalışmalar yapılması ve raporlanması şeklinde ifade edilmektedir (Atik 2011).

Kıyı planlaması bakış açısıyla bir jeotermal kaynağı değerlendirirken yine bütünleşik kıyı yönetiminden yararlanarak aşağıdaki kriterlere özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

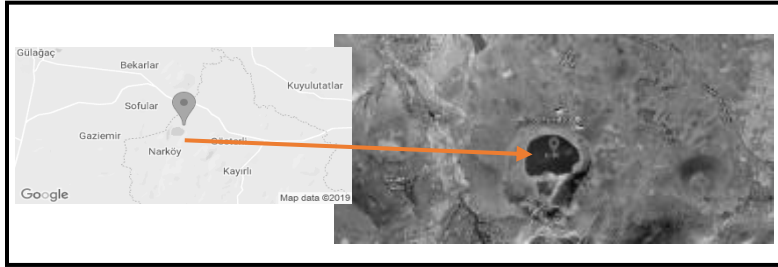
- Sürdürülebilir gelişme sağlayabilmek,
- Kıyı kaynaklarının korunmasını sağlamak,

- Ekonomik gelişme ve kalkınmaya katkıda bulunmak,
- Kıyıdan yararlanmak açısından dengeyi kurmak,
- Kamu yararını gözeterek, kıyıdan herkesin eşit şekilde faydalanabilmesine olanak tanımak (Uçlar 2012).

Çünkü göl-gölet gibi jeomorfolojik oluşumların da doğal yaşam açısından bir kıyı oluşturduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden kıyı alanlarındaki kaynakların geliştirilmesine ve kullanımına ilişkin planlama ve uygulama kararlarının: teknik, sosyo-ekonomik ve çevre konularında çok sayıda disiplini ilgilendiren geniş bir veri tabanına ve bilimsel yöntemlere dayanarak alındığı bir yönetim modeli ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İyi bir kıyı yönetiminden beklenen görev: çeşitli kullanım taleplerini optimum bir toplam yararlanma sağlanacak şekilde dengelemek ve karşılanmasına karar verilen taleplerin neden olacağı etkileri, kıyı bölgesi kaynaklarının sürdürülebilir kullanımlarını tehlikeye düşürmeyecek ölçüde sınırlandırmaktır (Yüksel vd. 2011).

2. ÇALIŞMA ALANI

Narlı Göl, İç Anadolu Bölgesinde Nevşehir yöresinin İhlara vadisi yakınlarında olan volkanik kökenli bir göldür. Niğde iline yakın her olup idari sınırlar açısından Aksaray ve Niğde illerini kapsamaktadır. Niğde ilinin merkez ilçe köylerinden Nar Köy 'ün 3 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. İç Anadolu'nun güneyinde kalan bu termal kaynak sahasının güneyinde Altunhisar ve Bor ilçeleri ile Niğde ili, doğusunda Yeşilhisar ve Derinkuyu yerleşim birimleri, kuzeyinde Nevşehir ve batısında Aksaray'ın Gülağaç ve Güzelyurt ilçeleri yer almaktadır. (Şekil 1).

Şekil 1. Narlı Göl Konumu

Kapadokya alanındaki Narlı Göl krater gölü çevresinde jeotermal su kaynakları bulunmaktadır. Burası aynı zamanda Aksaray il sınırında bulunmakta ve Aksaray İl Özel İdare'de kendi sınırları içinde termal tesis planlaması yapmaktadır (Öcal 2011). Narlı Göl patlama çukuru içerisinde oluşmuş bir krater gölü olup, etrafı tepelerle çevrilidir. Bölge genel karakteri itibariyle Kapadokya yöresinin uzantısı olup, Ihlara-Derinkuyu Vadisi nin devamı görünümündedir. Göl yaklaşık 2500-3000 m² lik bir alanı kaplamakta olup, derinliği ise 70-80 metreyi bulmaktadır (Toroğlu ve Ceylan 2013) (Şekil 2). Ayrıca yine arazi çalışmasında alınmış bir fotoğraf da Şekil 3 te verilmiştir.

Şekil 2. Narlı Göl yer şekilleri Google Earth görünümü

Şekil 3. Narlı Göl (Orijinal 2018)

3. YÖNTEM

Çalışma yönteminde mevcut doğal kaynak potansiyelini ortaya koyarak sürdürülebilir kıyı planlamasına yönelik kararlar üretebilmek için literatür taraması ile birlikte Arc-GIS 10.6 yazılımı kullanılarak yükseklik grupları, eğim ve bakı haritaları oluşturulmuştur. Daha sonra uygun yer seçimi ve planlama kapsamında yüksek lisans dersi çalışması olarak peyzaj

mimar ve mimarlardan oluşan öğrenci grubuyla beraber SWOT analizi yapılmıştır. Kıyı yönetimi ve Alternatif Turizm Öneri Master Planı ve tasarım önerileri geliştirilmiştir.

4. BULGULAR

Bu göl volkanik oluşumu yönünden pasif olduğu için suları soğuk ve tatlıdır. İçerisinde canlılar varlıklarını gösterebilir. Narlı Göl'deki sıcak su sondajında MTA'nın yaptığı inceleme sonucunda su sıcaklığı 65 °C, su debisi ise 2,5 lt/s. olarak hesaplanmıştır (MTA 1992). Narlı Göl sıcak su kaynağının fiziksel ve kimyasal özellikleri Tablo 1 de verilmiştir. Termal su standartlarına göre Narlı Göl termal suyu, oluşum yönünden juvenil sular; mineral yönünden sodyumlu, magnezyumlu, bikarbonatlı sular; sıcaklık değerlerine göre hipertermal sular; sertlik derecesine göre ise çok daha sert sular grubuna girmektedir (İl Çevre Durum Raporu 2009). Narlı Göl' ün termalizm açısından önemi, fay zonundan çıkarak göle karışan sıcak-sıfırlı suların bulunmasından ileri gelmektedir. Buradaki iki kaynaktan birinden içmede, diğeri ise doğal çukura dolduğunda banyo olarak yararlanılmaktadır. İçmece olarak kullanılan kaynak su 15°C sıcaklıkta olup, tadı acımsı ve kısmen kükürtlüdür. Bu suyun mide ve bağırsak hastalıklarına iyi geldiği, özellikle de böbrek kum ve taşlarının düşürülmesinde çok etkili olduğu, gerek köy ve gerekse burayı ziyarete gelen ve suyu kullananların ifadesinden anlaşılmaktadır (Öcal 2011).

Fiziksel Özellikler		Kimyasal Özellikler	
Renk	Yok	Sodyum (Na)	263
Bulanıklık	Var	Kalsiyum (Ca)	323
Koku	Yok	Magnezyum (Mg)	42,5
Tat	Normal	Bikarbonat (HCO ₃)	982,1
İletkenlik	2620 uS/cm	Sülfat (SO ₄)	127,8
pH	6,46	Klorür (Cl)	450,96
		Demir (Fe)	0,02
		Nitrat (NO ₃)	15,5

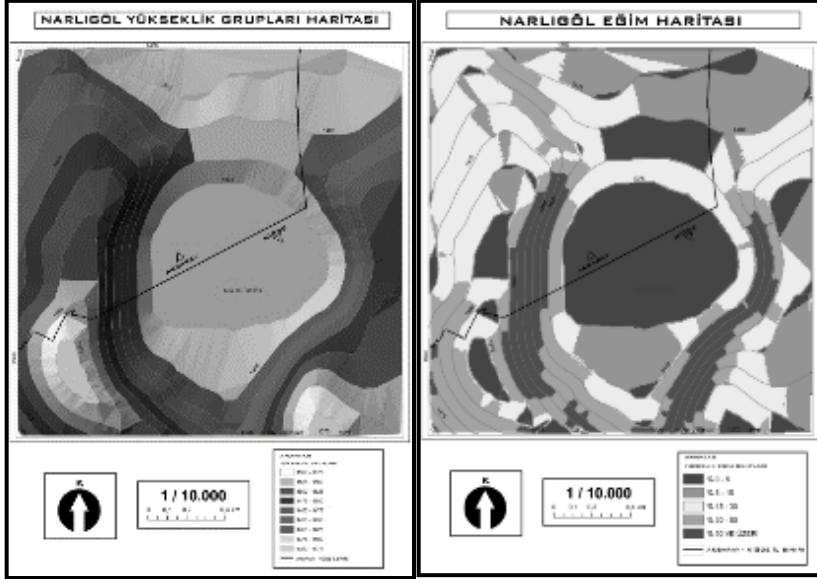
Tablo 1. Narlı Göl Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı, 2009 tarihli su analiz raporu (Toroğlu ve Ceylan 2013)

Narlı Göl' de İl Özel İdaresi'nce 4 adet sıcak su sondaj kuyusu açtırılmış ve bu kaynaklardan 110 litre/sn lik sıcak su temin edilmiştir. Bu miktardaki sıcak su aynı anda 50.000 kişiye kaplıca hizmeti verecek kapasitededir (İl Çevre Durum Raporu 2009).

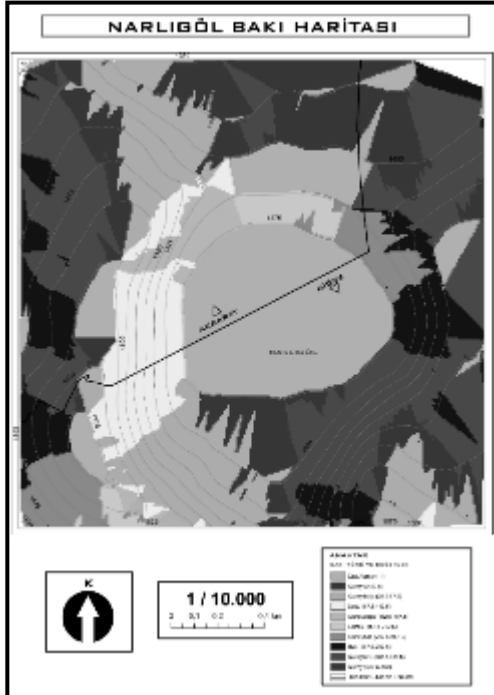
Narlı Göl çukurlaşmış bir alanda yerleşmiş bir krater gölüdür. Etrafı dağlık olan Narlı Göl'ün derinliği yer yer 65-70 m olup, kuzeyinde Kalın buz tepesi 1430 m, güneybatıda Kuş oturan tepe 1495m, güneyde Pisilik tepe 1620m, doğuda Kızıltepe 1614 m ile çevrilidir (Öcal 2011). Narlı Göl çevresinde volkanizmanın kabuksal kökenli olduğu riyolit volkanizmasının yaşının 500 000 yıl, bazalt volkanizmasının ise 50 000 yıl dolayında olduğu yaş tayinlerine göre belirlenmiştir. Bölgede fazla derin olmayan magma odalarının hala enerji taşıdığını, bu enerjinin kaldera kenarlarındaki ring fayları ve KD-GB, GD-KB yönlü kırık hatları boyunca sıcak su şeklinde ortaya çıktığı göstermektedir (Akbaşlı 1992). Narlı Göl'e ait ARC GIS 10.6 da yapılmış yükseklik grupları, eğim, bakı haritaları Şekil 5 ve Şekil 6 da verilmiştir. Narlı Göl analizlerine göre arazinin eğimi ve bakısına ait veriler tesislerin konumlandırılması ve Master plandaki yer seçimlerinin ekonomik, teknik planlamaları açısından değerlendirilmiştir. Göl çevresinde arazinin yükseklik olarak 1400-1500 metre olduğu ve eğimin ise %50 üzerinde olduğu görülmüştür. Bu alanlar daha çok kuzey ve kuzeydoğu bakarlıdır.

Çalışma alanının iklim verileri Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Aksaray Meteoroloji İstasyonu genel Müdürlüğü' n den alınmıştır. Çalışma alanı çevresindeki Aksaray' da ortalama yıllık sıcaklık 12.01 C° dir. Ortalama yüksek sıcaklıklar 30.5 C° ile Temmuz ve 30.4 C° ile Ağustos ayında gerçekleşmiştir. Ortalama düşük sıcaklıklar ise -3.7 C° ile Ocak, -2.5 C° ile Şubat ve -1.6 C° ile Aralık ayında gerçekleşmiştir.

Şekil 5. Narlı Göl yükseklik grupları ve eğim haritası

Narlı Göl ve çevresi bitki örtüsü açısından çok zengin değildir. Arazi çalışması esnasında gözlenen ve Google Earth üzerinden analiz edilen bitki örtüsü varlığı da Şekil 7 de görülmektedir.

Şekil 7. Narlı Göl bitki örtüsü Google Earth görüntüsü

Şekil 6. Narlı Göl bakı haritası

Havza çevresindeki tepelerin en yüksek yerlerinden geçen sınır çizgileri içinde kalan “Doğal Sit Alanı” olarak tescil edilmiştir. Bu plan çerçevesince yeniden düzenleme yapılarak, termal turizm merkezi 1/25000 ölçekli çevre düzenleme planı planlama alanı 30.07.2007 tarih ve 26.568 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ve sınırları belirlenen Niğde-Aksaray Narlı Göl-İlisu Termal Turizm Merkezi alanını kapsamaktadır. Fakat bazı aksaklıklardan dolayı son düzenleme yapılarak, 2001’de yeniden gözden geçirilmiştir. Bu plan dâhilinde bulunan sahada, 2011 yılı şubat ayı itibariyle çevre düzenlemesi olarak ağaçlandırma çalışması yapılırken, yapılaşmaya müsait alanların özel işletmelere satışı gerçekleştirilmiştir (Öcal 2011).

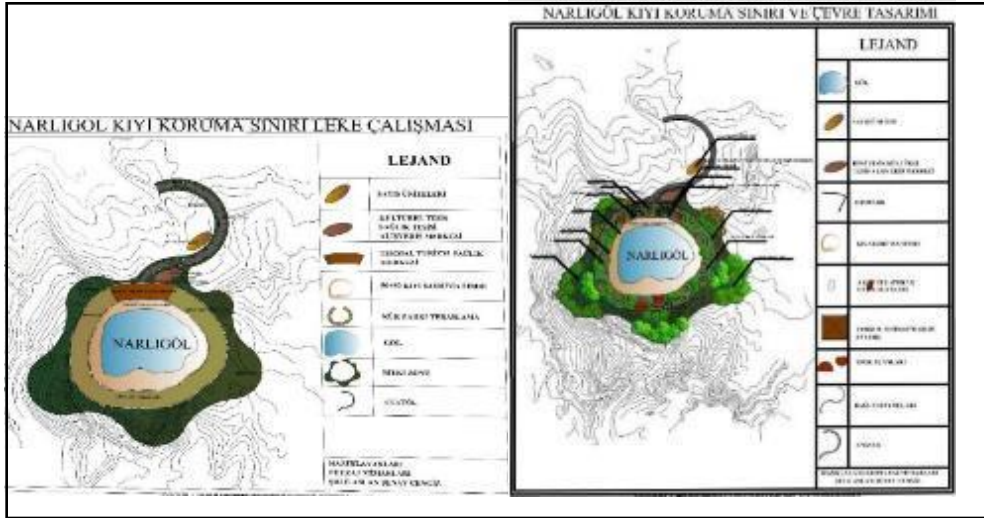
Alandaki doğal ve kültürel özellikler için SWOT analizi de yapılarak turizm yeterlilikleri, kullanım olanakları ve alternatif planlamalar değerlendirilmiştir (Tablo 2).

<p>Güçlü Yönler</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Çevre illerden ulaşım kolaylığı ✚ Doğal alan bozunumun az olması ✚ Krater gölü görünümünün zengin bir manzara niteliğine sahip olması ✚ Çeşitli doğa turizmi seçeneklerine uygun topoğrafik yapı ✚ Seyir amaçlı topoğrafik yapı ✚ Jeomorfolojik kaynak potansiyelinin yüksek olması 	<p>Zayıf Yönler</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Jeoturizme yönelik yatırım ve kaynak yetersizliği ✚ Alana toplu taşıma gibi ulaşım sistemlerinin bulunmaması ✚ Alan çevresindeki tarım arazileri nedeni ile su hacminin yetersiz olması ✚ Turizm tesislerinin ve hizmet sektörünün alanda bulunmaması, ✚ Jeoturizm için bölgede yetişmiş elemanın bulunmaması ✚ Yeterli tanıtım ve levhaların bulunmaması
<p>Fırsatlar</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Alanın önemli turizm bölgelerine yakınlığı (Kapadokya, Tuz Gölü gibi) 	<p>Tehditler</p> <ul style="list-style-type: none"> ✚ Alanın tanınması ile birlikte taşıma kapasitesini aşabilecek ziyaretçi

<ul style="list-style-type: none"> ✚ Alanın bakir olması nedeni ile farklı tesislere imkân tanınması ✚ Doğal ve bozulmamış güzelliğe sahip olması ✚ Çevre köyler açısından farklı kültürel dokuya sahip olması 	<ul style="list-style-type: none"> ✚ sayısı ✚ Planlama hizmet sektörünün zamanla alanda yayılması ✚ Alanın doğal niteliğinin bozulması ve kirlilik
---	---

Tablo 2

Tüm bu değerlendirmeler ve analizler ışığında peyzaj mimarları, mimar ve şehir plancısı yüksek lisans öğrencilerinden oluşan grup alana özgü yeni bir Master Plan geliştirmiştir (Şekil 8).

Şekil 8. Narlı Göl öneri Master Plan

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Sürdürülebilir eko turizm yaklaşımı ancak çevrenin ekolojik özelliklerine uygun turizm gelişme ve yönetim planları ile gerçekleştirilebilir. Bölgede Jeoturizm faaliyetlerini düzenlemek ve yürütmek için öncelikle iyi bir planlama ile eko turizm stratejilerinin oluşturulması gerekmektedir. Kıyı yönetimi ile entegre olarak doğal jeomorfolojik özellikler dikkate alınarak hazırlanan master planda da belirtildiği gibi özellikle sağlık amacıyla gelen turistlerin isteklerine

cevap verebilecek nitelikte gelişimler desteklenmelidir. Bu düzenlemenin dışında, planda yer alan kür parkı, spor tesisleri, göl kenarındaki yürüyüş yolları ve ağaçlandırma çalışmaları en kısa zamanda tamamlanmalıdır. Termal sıcak su kaynağının gününbirlik olarak hala gelenler vardır. Bunlar içinde konaklayacakları ve kullanacakları rekreasyon alanları oluşturulmalıdır. Bunlar yapılırken, sit alanları olarak belirlenen yerlerin dışında olmalıdır. Alanın ekolojik, fonksiyonel ve sosyal taşıma kapasiteleri belirlenmeli ve aşılmamalıdır.

Uluslararası düzeydeki kalite standartları ile doğal kaynakların koruma kullanım dengesi düşünüldüğünde, bölge yeni bir yönetim anlayışı ile Türkiye de oldukça yaygın olan jeomorfolojik kaynak kullanımına örnek teşkil edebilir. Bu bağlamda Peyzaj mimarlığı meslek disiplini bakış açısı, diğer tasarımcı meslek disiplinlerine de doğal kaynak değerlendirme de örnek teşkil etmiştir.

NOT: Bu çalışma; Aksaray Üniversitesi, Jeodezi ve CBS Anabilim Dalı, Kıyı Yönetimi yüksek lisans dersi kapsamında yapılmıştır.

Kaynaklar

- Toroğlu, E., Ceylan, S. (2013). Niğde Yöresi Kaplıca, İçmece Ve Doğal Mineralli Suları, Sorunlar Ve Öneriler, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı 30, Syf 47-69, ISSN 1302-7956.
- Aydın, O. (2012). Türkiye' de Alternatif Bir Turizm; sağlık Turizmi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(23), Syf 91-96.
- Atik, S. (2011). Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve Türkiye' deki bazı uygulamaların değerlendirilmesi. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, 7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, Trabzon.
- Uçlar, S. (2012). Bütünleşik Kıyı Alanları Yönetimi ve İstanbul Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öcal, T. (2011). Niğde' de Planlanan Termal Turizm Kaynaklarına Bir Örnek; Narlı Göl. Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı 24, Syf 287-311, İstanbul.
- Azaklı, H.S. (2012). Institutional and Spatial Aspects of Thermal Tourism in Turkey; Nevşehir Kozaklı Thermal Tourism Center. Master Thesis of METU Natural and Applied Sciences.
- Niğde İl Çevre ve Orman Müdürlüğü (2009). 2008 Yılı İl Çevre Durum Raporu, Niğde.

- Akbaşlı, A. (1992). *Niğde- Sohular Acıgöl (Narlı Göl) Sıcaksu Sontajları (Kuyu Bitirme Raporu), Eylül, Konya.*
- Başcıl, S.,I., Özbek, T. (1998). *Niğde Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Nargöl Termal Turizm Merkezi Revizyon İmar Planı Değerlendirme Raporu, s.21, Niğde.*
- MTA Gen. Müd., (1992). *Narlıgöl (Niğde-Sofular) Sıcaksu Sondaj Raporu, Ankara.*
- Yüksel, Y., Akyarlı, A., Çevik, E., Yalçiner, A.C., Güler, I. (2011). *Kıyı Bölgesi Yönetimi ve Türkiye Örneği, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, 7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, Trabzon.*

SULAK ALAN ÖZELLİĞİNDE OLAN BİNGÖL YÜZEN ADALAR TABİAT ANITI'NIN EKOLOJİK VE FLORİSTİK YÖNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ömer KILIÇ¹, Ayşenur AKBANA²

¹ Adıyaman Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Adıyaman, Türkiye

² Bingöl Üniversitesi Teknik Bilimler MYO, Bingöl, Türkiye

*sorumlu yazar: anurbektas@gmail.com

ÖZET

Doğal ve beşerî faktörlerle ekosistemde meydana gelen bozulmaların en bariz olarak gözlenebildiği alanlardan birisi de sulak alanlardır. Sulak alanlar, biyolojik çeşitliliğin zengin olduğu alanlar olup bu özelliklerinden dolayı tarih boyunca insanoğlunun aşırı kullanımına maruz kalmıştır. Son yıllarda araştırmacıların ve ziyaretçilerin de ilgi odağı olmuştur. Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ve çevresi de sulak alan özelliğinde olup zengin flora, fauna, ekolojik ve dikkat çekici estetik görünümü ile içerisinde bulunduğu ortamdan belirgin bir şekilde ayrılan muhteşem bir doğa harikasıdır. Kendine özgü doğal, ekolojik, habitat ve ekosistem özelliklerine sahip olmasıyla Bingöl Yüzenada Tabiat Anıtı gölcüğü üzerinde doğal halde ve yavaş hareket eden birbirinden bağımsız üç adacık bulunmaktadır. Bu alan çevrenin sembolü rolünü üstlenirken, birçok ziyaretçiyi çeken cazibeli bir turistik merkezi olma özelliğindedir.

Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ve çevresi 2017 yılının vejetasyon döneminde ekolojik ve floristik yönleriyle incelenerek orijinal veriler elde edildi. Floristik çalışma sonucunda alan ve çevresinde 156 takson belirlenmiş olup, bunların 16'sının endemik olduğu tespit edildi. Ekolojik veriler ışığında önerilerde bulunuldu. Sonuçta bu çalışma ile Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ve çevresinin ekolojik ve floristik açıdan orijinalliği belirlendi. Sonuçta bu alanın Bingöl'ün tanıtımında daha fazla yerinin olması, ekolojik ve biyolojik zenginliğinin korunması, çevre düzeni ve imkanlarının iyileştirilmesi gereken sulak alanlar içerisinde olduğu belirlenerek, konuyla ilgili önerilerde ve vurgulamalarda bulunuldu.

Anahtar Kelimeler: Flora, Ekoloji, Yüzen Adalar, Sulak Alan, Bingöl

ABSTRACT

Wetlands are one of the most obvious areas where the degradation of the ecosystem can be observed more by natural and human factors. Wetlands are areas where biodiversity is rich and due to these characteristics, they have been exposed to excessive use of human beings throughout history. In recent years these areas have been focused by researchers and visitors. Bingöl Floating Islands Natural Monument and its environs is a wetland and it is a magnificent wonder of nature which is distinguished from its environment with its rich flora, fauna, ecological and remarkable aesthetic appearance. With its unique natural, ecological, habitat and ecosystem characteristics, there are three islands that move naturally and slowly on the Bingöl Yüzenada Nature Monument pond. This area acts as a symbol of the environment and is an attractive tourist attraction that attracts many visitors.

Bingöl Yüzen Adalar Nature Monument and its surroundings were examined in 2017 vegetation period with ecological and floristic aspects and original data were obtained. As a result of the floristic study, 156 taxa were determined in and around the area and 16 of them were endemic. Suggestions made in the light of ecological data. With this study the ecological and floristic originality of Bingöl Floating Islands Natural Monument and its surroundings was determined. As a result, it was determined that this area has more place in the promotion of Bingöl, conservation of ecological and biological richness, environmental order and facilities are among the wetlands that need to be improved and suggestions and stresses have been made on the subject.

Keywords: Flora, Ecology, Floating Islands, Wetlands, Bingöl.

1. GİRİŞ

Coğrafi konumu, jeomorfolojik yapısı ve ekolojik özellikleri nedeniyle farklı ve zengin bir biyoçeşitliliğe sahip olan Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ve çevresi ülkemizin önemli sulak alanlarından birisidir. Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ve çevresi ile ilgili literatürde az çalışma olup, araştırmamıza benzer bilimsel çalışmalar devam ettikçe bu değerli alanın biyolojik zenginliği daha da belirginleşecek ve bu durum dolaylı olarak alandaki turizm

faaliyetlerini de olumlu yönde etkileyecektir. Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ve çevresi doğal sulak alan özelliğinde olup, zengin flora, fauna, ekolojik yapısı ve nadir olması sebebiyle dikkat çekicidir. Yüzen adalar, yüzer kara parçaları olup, bunlar bitki köklerinin sıkıca örülmesinden ve toprak karalaşmasından oluşmaktadır (Bulut, 2012). Bingöl Yüzen Ada Tabiat Anıtı gölcüğü üzerinde doğal halde ve yavaş hareket edebilen bu adacıklar çevrenin sembolü rolünü üstlenirken, birçok ziyaretçiyi de çeken doğal bir cazibe merkezi olma özelliğini taşımaktadırlar. Bingöl'ün Solhan İlçesi Hazerşah Köyü, Aksakal Göl Mezrası mevkiinde bulunan Yüzen Adalar Tabiat Anıtı, Bingöl-Solhan-Muş Karayolu'nun yaklaşık 65. km'sinde sola (kuzeye) ayrılan Hazerşah Köy Yolu'nun 5. km'sinde bulunmaktadır. Geçmişte daha fazla yer kapladığı söylenen Bingöl Yüzen Ada gölcük alanı bugün 600 m²' ye kadar daralmış ve gölcükte 3 adacık bulunmaktadır (Doğan Demir vd., 2013) Sulak alanlar, çevrenin biyotik ve abiyotik faktörlerine etkilerine açık, biyolojik çeşitliliğin en çok olduğu dinamik alanlardır. Biyolojik çeşitliliğin ve verimliliğin en yoğun olduğu bu alanlar tarih boyunca insanoğlunun aşırı ve bilinçsiz kullanımına maruz kalmıştır. Bu sebeple, sulak alanların ve göllerin doğal değerlerinin, sorunlarının ve tehlikelerinin tespit edilip alınacak tedbirlerin bir plan çerçevesinde ortaya konması gereği hasil olmuştur.

Bu çalışmamızda Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ekolojik ile floristik yönleriyle incelenmiştir. Yüzen Adalar Tabiat Anıtının Bingöl ilinin tanıtımında daha fazla yerinin olması, ekolojik ile floristik zenginliğinin korunması, çevre düzeni ve imkanlarının daha da iyileştirilmesi gereken sulak alanlar içerisinde değerlendirilmesi vurgulanarak konuyla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

2. MATERYAL VE METOD

Araştırma bölgesinin ekolojik ve floristik özellikleri 2017 yılının vejetasyon dönemindeki arazi çalışmaları ve literatür taramaları sonucu belirlendi. Toplanan bitki örnekleri herbaryum tekniğine uygun şekilde preslenerek kurutulularak teşhisleri yapıldı. Bitki örneklerinin teşhisinde temel kaynak olarak "Flora of Turkey and the East Aegean Islands" (Davis 1965-1988; Güner ve ark., 2000) adlı eserlerden yararlanıldı. Bitki teşhisleri sonucunda alan ve çevresinde 156 takson belirlendi ve bunların 16'sının endemik olduğu tespit edildi. Floristik ve ekolojik değerlendirmeler arazi çalışmaları ile literatür kayıtlarına göre yapıldı (Kilic & Yıldırım, 2014a,b; Kilic & Yıldırım, 2017).

Şekil 1. Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı'nın Genel Görüntüsü

3. BULGULAR, SONUÇ VE TARTIŞMA

Bingöl Yüzen Adalar Tabiat anıtı alanı yaklaşık 384 dekar olup, bu alanda bulunan yüzen adacıklar tamamen doğal özellikte, üç tarafı dağlar ve tepelerle çevrilmiş düz arazi üzerinde bulunan krater göl konumundadır. Göl derinliğinin 50 metreden fazla olduğu sanılmaktadır. Göle devamlı akıntı olduğu tespit edilmiş olup, gölün altından ve kemerlerinden giren su, gölün batı tarafından sızarak yakınındaki dereyi beslemektedir. Araştırma alanında orman, çayır, dağ ekosistemleri kara ekosistemini oluştururken, sulak alanlar (bataklık, gölet, sazlık), yeraltı suları ve akarsular tatlı su ekosistemini oluşturmuştur. Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı araştırma sahamız Türkiye'nin içerisinde yer aldığı üç fitocoğrafik bölgeden biri olan İran-Turan fitocoğrafik bölgesi içinde ve B8 karesinde yer almaktadır; alanda iki ana vejetasyon tipi görülmekte olup, bunlar yaprağını döken ağaç ve çalılardan oluşan ormanlar ile ağaçsız alanlarda ise bozkırlar şeklindedir. Bunlara bağlı olarak araştırma alanı vejetasyonu daha çok step, çalı-yarıçalı, kayalık alan, dere, sucul-nemcil, çayır ve orman formasyonlarına ait bitkilerden oluşmaktadır. Çalışma alanında çeşitli biyolojik tiplere (fanerofit, kamefit, hemikriptofit, kriptofit, terofit) ait bitkilere rastlanmaktadır. Ormanlar belli bir yükseklikteki fanerofit ve ağaçların oluşturduğu topluluklar olup, Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı çevresinde ve özellikle de batı yamaçlarında geniş yapraklı kuru orman özelliğinde olan *Quercus* ormanları yaygındır. Bingöl'de ormanlık alanlar %28 civarında olup, zengin orman varlığıyla Bingöl, Anadolu'nun orman alanı en geniş olan illerinden biridir. Ancak biyotik ve

abiyotik baskılardan dolayı orman açık alanları oluşmuş ve buralarda daha çok orman çalılıkları, çalı-yarıçalı, çayır, step ve otsu formasyonlar hakim durumda görülmektedir. Step formasyonuna ait bitkiler genellikle kurak iklimlerde asitli olmayan topraklarda görülüp, bu formasyonda özellikle Poaceae üyeleri önemli yer tutar. Yüzen Adalar çevresinde en fazla alanı kapsayan orman, çalı veya yarı çalı formasyonunda, *Quercus libani*, *Quercus petraea* subsp. *pinnatiloba*, *Rosa canina*, *Alnus glutinosa* subsp. *plutinosa*, *Prunus divaricata* subsp. *divaricata*, *Sorbus umbellata* var. *cretica*, *Populus alba*, *Populus tremula*, *Celtis tournefortii*, *Acer platanoides*, *Salix caprea*, *Salix alba*, *Pyrus communis* subsp. *communis*, *Rubus sanctus*, *Colutea cilicica*, *Crataegus monogyna* subsp. *monogyna*, *Rosa canina*, *Paliurus spina-christi*, *Amygdalus communis*, *Morus alba*, *Juglans regia*, *Malus sylvestris*, *Pistacia terebinthus* subsp. *palaestina*, *Crataegus meyeri*, *Fraxinus angustifolia* subsp. *syriaca* vb. ağaç ve çalı türleri hakim dokuyu oluşturmuştur. Çalışma alanında ormanın tahrip edildiği veya orman açık alanlarında ve yükseltinin arttığı kesimlerde step formasyonuna ait bitki taksonları dominant olup bunların başlıcaları şunlardır: *Astragalus gummifer*, *Chenopodium album* subsp. *album* var. *album*, *Erysimum crassipes*, *Helichyrsom plicatum* subsp. *plicatum*, *Astragalus kurdicus* var. *kurdicus*, *Paracaryum strictum*, *Vicia cracca* subsp. *stenophylla*, *Centaurea solstitialis* subsp. *solstitialis*, *Centaurea iberica*, *Thymus kotschyanus* var. *kotschyanus*, *Trifolium campestre*, *Trifolium pratense* var. *pratense*, *Mellilotus officinalis*, *Verbascum diversifolium*, *Salvia trichoclada*, *Aethionema grandiflorum*, *Crepis foetida*, *Cruciata taurica*, *Gysophila aucheri*, *Phlomis linearis*, *Linum mucronatum* subsp. *mucronatum*, *Achillea wilhemsii*, *Bromus tectorum* subsp. *tectorum*, *Paronychia kurdica* subsp. *kurdica* var. *kurdica*, *Echinops orientalis*, *Teucrium polium*, *Stipa ehrenbergiana*, *Onosma sericeum*, *Fibigia clypeata*. Alandaki sucül habitat ve biyomlar ise daha çok nemli alanlar, dere kenarları, bataklık, sazlık, turbalık ve sulak çayırlardan oluşmaktadır. Gölcük kenarlarında ve ada üzerinde yetişen belli başlı bitkiler cins boyutundaki; *Fraxinus* (dişbudak), *Typha* (saz), *Carex* (ayakotu), *Polygonum* (madımak), *Mentha* (nane), *Lthyrum* (aklarotu) *Juncus* (kofa), *Lolium* (çim), *Phragmites* (kamuş), *Agropyron* (ayrikotu), *Cyperus* (hasırotu), *Ornithogalum* (tükrükotu), *Eleocharis* (sivrisaz), *Ranunculus* (dügünççeği), *Bolboschoenus* (sandalyesazi), *Plantago* (sinirotu), *Luzula* (luzulotu), *Sangiosoba* (çayırdüğmesi), *Cynodon* (köpekdişi), *Amaranthus* (horozibiği) vs. şeklindedir. Adanın

üzerinde 4 tane bodur dişbudak (*Fraxinus angustifolia* Vahl. subsp. *syriaca*) ağacı mevcuttur. Adacıklar üzerinde bulunan ot kökleri sarılıcı olması nedeniyle toprak tamamen bitki kökleri ile kaynaşmış ve yapışmış durumdadır. Yeşil alanın dışında kalan arazi gölcükten yüksek olup özellikle bu bölgelerde de sulak alan formasyonlarına ait bitkiler görülmektedir. Alandaki nemli, dere kenarları ve sucul habitatlarda ise daha çok, *Salix alba*, *Scirpioides holoschoescens*, *Adiantum capillus-veneris*, *Juncus articulatus*, *Veronica bozakmanii*, *Tussilago farfara*, *Orchis coriophora*, *Mentha longifolia* subsp. *typhoides*, *Typha latifolia*, *Potentilla reptans*, *Geranium tuberosum* subsp. *tuberosum*, *Ephedra major*, *Phragmites australis*, *Urtica dioica*, *Ranunculus kochii*, *Epilobium stevenii*, *Iris persica*, *Scilla siberica* subsp. *armena*, *Juncus inflexus*, *Carex stenophylla* subsp. *stenophylloides*, *Equisetum ramosissimum*, *Ranunculus arvensis*, *Viola odorata*, *Bellevalia pycnantha*, *Muscari neglectum*, *Gagea taurica* gibi taksonlar yayılış göstermektedir. Araştırma sahasındaki kayalık ve taşlık alanlar, orman içi, yol kenarları ve dağ-tepe yamaçlarında *Sedum*, *Cruciata*, *Paronchia*, *Thymus* taksonları bulunan üyelerden bazılarıdır. Arazi çalışmaları ve literatür taramaları sonucu tespit edilen tür listesi şu şekildedir; *Orobanchenana*, *Gundeliatournefortii* var. *armata*, *Ephedra major*, *Juniperus oxycedrus* subsp. *oxycedrus*, *Ixiolirion tataricum* subsp. *tataricum*, *Centaurea fenzlii*, *Nepeta nuda* subsp. *lydia*, *Inula oculus-christi*, *Achillea millefolium* subsp. *millefolium*, *Lamium album*, *Marrubium globosum* subsp. *globosum*, *Linum nodiflorum*, *Onosmasericum*, *Euphorbiadenticulata*, *Scilla siberica* subsp. *armena*, *Salvia multicaulis*, *Scutellaria orientalis* subsp. *orientalis*, *Hypericum scabrum*, *Hypericum perforatum*, *Euphorbia virgata*, *Tulipa armena* var. *armena*, *Centaurea depressa*, *Myosotis stricta*, *Papaver commutatum* subsp. *commutatum*, *Sisymbrium altissimum*, *Eryngium campestre* var. *virens*, *Echinops orientalis*, *Cichorium inthybus*, *Campanula involucreta*, *Helichrysum plicatum* subsp. *plicatum*, *Silene compacta*, *Melilotus officinalis*, *Tanacetum parthenium*, *Ranunculus arvensis*, *Delphinium peregrinum*, *Chenopodium foliosum*, *Anthemis wiedemanniana*, *Rubus sanctus*, *Artemisia squamata*, *Muscari comosum*, *Senecio vernalis*, *Fumaria officinalis*, *Achillea wilhelmsii*, *Astragalus gummifer*, *Taraxacum bellidiforme*, *Tragopogon longirostis* var. *longirostis*, *Achillea biebersteinii*, *Bellevalia sarmatica*, *Anchusa azurea* var. *azurea*, *Carduus pycnocephalus* subsp. *albidus*, *Ornithogalum oligophyllum*, *Nonea stenosolen*, *Alkanna*

tinctoria subsp. *tinctoria*, *Pisum sativum* subsp. *elatius* var. *pumilio*, *Medicago sativa* subsp. *sativa*, *Trifolium campestre*, *Trigonella kotschyi*, *Paracaryum racemosum* var. *racemosum*, *Fibigia clypeata*, *Scandixpecten-veneris*, *Geranium tuberosum* subsp. *tuberosum*, *Lotus gebelia* var. *gebelia*, *Teucrium parviflorum*, *Galiumverum* subsp. *verum*, *Cruciatataurica*, *Crataegus meyeri*, *Crateagus monogyna*, *Rosa canina*, *Corydalis rutifolia* subsp. *erdellii*, *Brassicaelongata*, *Aethionema arabicum*, *Dianthus calocephalus*, *Polygonum arenastrum*, *Paronychia kurdica* subsp. *haussknechtii*, *Nigella oxypetala*, *Reseda armena*, *Portulaca oleracea*, *Holosteum umbellatum*, *Rumex acetosella*, *Chenopodium album*, *Amaranthus albus*, *Amaranthus retroflexus*, *Tamarix tetrandra*, *Malva neglecta*, *Silene vulgaris*, *Anthemis tinctoria* var. *tinctoria*, *Paliurus spina-christi*, *Coronilla varia*, *Dorycinium pentaphyllum* subsp. *haussknechtii*, *Vicia cracca*, *Ononis spinosa* subsp. *leiosperma*, *Lathyrus pratensis*, *Trifolium pratense* var. *pratense*, *Malus sylvestris*, *Pyrus elaeagnifolia* subsp. *elaeagnifolia*, *Lythrum hyssopifolia*, *Epilobium stevenii*, *Bupleurum rotundifolium*, *Lecokia cretica*, *Asperula stricta* subsp. *latibracteata*, *Galium bingoelense*, *Scabiosa rotata*, *Pterocephalus plumosus*, *Xanthium strumarium* subsp. *strumarium*, *Logfia arvensis*, *Centaurea virgata*, *Centaurea solstitialis* subsp. *solstitialis*, *Centaurea iberica*, *Crupina crupinastrum*, *Cnicus benedictus* var. *benedictus*, *Xeranthemum annuum*, *Chardinia orientalis*, *Crepis foetida*, *Legousia pentagonia*, *Vincetoxicum canescens* subsp. *canescens*, *Convolvulus arvensis*, *Juglans regia*, *Heliotropium dolosum*, *Verbascum lasianthum*, *Scrophularia scopolii* var. *scopolii*, *Teucrium polium*, *Phlomis linearis*, *Salvia verticillata* subsp. *verticillata*, *Salvia trichoclada*, *Prunella vulgaris*, *Lycopus europaeus*, *Mentha longifolia* subsp. *typhoides*, *Sideritis vulcacina*, *Plantago lanceolata*, *Plantago major* subsp. *intermedia*, *Pistacia terebinthus* subsp. *palaestina*, *Urtica dioica*, *Celtis tournefortii*, *Quercus petraea* subsp. *pinnatifida*, *Quercus libani*, *Salix alba*, *Populus alba*, *Allium atroviolaceum*, *Gagea taurica*, *Iris persica*, *Gladiolus atroviolaceus*, *Typha latifolia*, *Luzula pseudosudetica*, *Cyperus fuscus*, *Scirpoides holoschoenus*, *Carex stenophylla* subsp. *stenophylloides*, *Bromus sterilis*, *Poa bulbosa*, *Lolium prene*, *Cynodon dactylon* var. *villosus*, *Phragmites australis*, *Dactylis glomerata* subsp. *glomerata*, *Catabrosa aquatica*, *Agrostis gigantea*, *Elymus repens* subsp. *elongatiformis*, *Fraxinus angustifolia* subsp. *syriaca*. Endemik türler, yayılış alanları belli bir ülke, bölge veya ile has, yani en ideal bulunduğu alanlarda yayılış gösteren ve yaşamını

sürdüren yerel, ender ve çok nadir olan türlerdir. Floristik çalışma sonuçlarına göre alandaki endemizm oranı yaklaşık %10 olduğunda, bu değer alanın floristik ve ekolojik öneminin göstergelerinden biridir (Kılıç & Yıldırım, 2017). Vejetasyonun seyrek olduğu dönemlerde gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada 156 taksondan 16'sı endemik olup, endemizm oranı yaklaşık %10 civarındadır. Bu değer bölge ortalamalarına (%8-12) göre az değildir. Son yıllarda alan yakınında keşfettiğimiz *Galium bingoelense* Yıld. & Kılıç isimli yeni bitki türü de Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ve çevresinin bitki sayısı ve çeşitliliği açısından zenginliğinin göstergeleridir (Yıld. & Kılıç, 2014; Kılıç ve ark., 2017). Alan ve yakın çevresinde bulunan endemik taksonlar şöyledir: *Galium bingoelense*, *Centaurea fenzlii*, *Reseda armena* var. *armena*, *Paracaryum racemosum* var. *racemosum*, *Phlomis linearis*, *Dorycinium pentaphyllum* subsp. *haussknechtii*, *Trigonella kotschyi*, *Asperula stricta* subsp. *latibracteata*, *Anthemis wiedemanniana*, *Taraxacum bellidiforme*, *Nonea stenosolen*, *Scutellaria orientalis* subsp. *orientalis*, *Phlomis linearis*, *Nepeta nuda* subsp. *lydia*, *Sideritis vulcacina*, *Sisymbrium altissimum*. Bu endemik taksonlardan 4'ü tehlike kategori sınıfına dahil olup, bunların tehlike kategori sınıfları şöyledir: *Galium bingoelense* (VU), *Centaurea fenzlii* (LC), *Paracaryum racemosum* var. *racemosum* (LC), *Phlomis linearis* (LC). Endemik türlerin habitatlarında sürdürülebilir bir şekilde devamlılığının sağlanmasına yönelik koruma ilkeleri ve yöntemlerinin uygulanması önemlidir. Biyolojik çeşitliliğin ve özellikle de alandaki endemik ve ekonomik değeri olan bitkilerin korunmasında ve genetik kaynakların kullanımında, yerinde yönetim, in-situ koruma, ex-situ koruma ve tamamlayıcı koruma yöntemleri uygulanabilir.

Sonuç olarak, Bingöl Yüzen Adalar Tabiat Anıtı ve çevresinde bu tür floristik, ekolojik çalışmalar ve gerekli yatırımlar devam ettikçe alanın biyolojik zenginliği daha da belirginleşecek ve bu durum dolaylı olarak ziyaretçi sayısını artıracak ve çevre halkının da kalkınma faaliyetlerini olumlu yönde etkileyecektir. Bu çalışma ile alanın floristik ve ekolojik zenginliğine dikkat çekilerek konuyla ilgili çalışmalara katkıda bulunulmuştur.

Not: Bu çalışma, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı XIII. Bölge Müdürlüğü Bingöl Şube Müdürlüğü'nün Yüzen Adalar Tabiat Anıtı Yönetim Planı Hazırlanması İş Projesi Kapsamında Desteklenmiştir.

4. KAYNAKLAR

- Bulut, İ. (2012): *Türkiye' nin Yüzen Adaları, I. Baskı, Atatürk Üniversitesi Yayın Evi, Erzurum, 181p.*
- Doğan Demir, A., Şahin, Ü., Meral, R., Demir, Y. (2013): *Bingöl İli Yüzen Ada Sulak Alanı Mevcut Durumu Ve İyileştirme Olanakları. 3. Ulusal Sulak Alanlar Kongresi, 23-25 Ekim, Samsun, Bildiriler Kitabı, 85-89.*
- Davis P.H., *Flora of Turkey and the East Aegean Islands, vols. 1-9, Edinburgh University Press., 1965-1988.*
- Güner A., Özhatay N., Ekim T., Başer, K.H.C., *Flora of Turkey and the East Aegean Islands, vol. Edinburgh University Press, 2000.*
- Kilic, O., & Yıldırım, Ş. (2014a). *Bingöl Merkez Dikme yaylası ve çevresinin fulorası. Ot Sistemik Botanik Dergisi. 21, 69-126.*
- Kilic, O., & Yıldırım, Ş. (2014b). *New native and cultivated floristic records for the square in the flora of Turkey. Ot Sistemik Botanik Dergisi. 21, 47-68.*
- Kılıç O., Yıldırım, Ş. (2017). *Bingöl-Yüzenadalar Çevresinin Florası. TBMYO.2016.00.001, BÜBAP- Projesi.*
- Yıldırım, Ş., & Kilic, O. (2014). *Sivas ve Bingöl illerinden üç yeni tür. Ot Sistemik Botanik Dergisi. 21, 1-14.*
- Ö.Kılıç, Ş. Yıldırım, F.A. Özdemir. *Flora of near environment of floating island Bingöl, micro propagation of endemic Phlomis sieheana grown in this district and essential oil composition of the plantlets obtained by micropropagation. BAP. Bağımsız araştırma projesi. (Yürütücü). 2017.*

RÜZGÂR TÜRBİNLERİNİN ZEYTİNLİKLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: URLA VE ÇEŞME ÖRNEKLEMİ

Talha Aksoy¹, Serhat Sarı², Prof. Dr. Alper Çabuk³

¹Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

²Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

³Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye.

***sorumlu yazar:** talhaaksoy@eskisehir.edu.tr

ÖZET

Gelişen teknoloji ile temiz enerji kaynakları ülke gündeminde sıklıkla yer almaktadır. Rüzgâr enerjisi, ülkemizde çeşitli coğrafi konumlarda elektrik enerjisine dönüştürülebilecek zenginliktedir. Urla ve Çeşme, Ege bölgesinin önemli rüzgâr koridorlarındaki ilçelerdendir. Türkiye’de ilk rüzgâr enerji santrali (RES) 1998 yılında Alaçatı yakınlarındaki Germiyan köyü sınırları içinde faaliyete geçmiştir. Faaliyete geçtiğinden bu yana çevresinde pek çok yeni türbin sahaları belirlenmiş ve yeni RES’ler kurulmuştur. RES’ler diğer enerji elde etme metodlarına nazaran doğaya zararı daha az olarak nitelendirilmektedirler. Fakat çeşitli olumsuz etkileri özellikle fauna üzerine literatürde sıkça tartışılmaktadır. Bu etkilerin tam olarak belirlenme amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Literatürde RES’lerin çevreye etkilerini gösteren, özellikle flora üzerine yapılmış az sayıda çalışma mevcuttur. Buradan hareketle Ege bölgesinde yüzyıllardır süregelen faaliyet alanı olan zeytinlik sahalarında halihazırda faaliyetine devam eden türbinlerin çevresini nasıl değiştirdiği görülmüştür. Bu değişim çeşitli uzaktan algılama yöntemleri kullanılarak ortaya koyulacaktır. Kullanılan uydu fotoğrafları türbinlerin kuruluş tarihinden sonrasını kapsayan nitelikte ve zamansal çözünürlük olarak yıl bazında olacaktır.

Bu çalışmanın ile zeytinliklerin bu enerji dönüşümünden nasıl etkilendiğini, uzaktan algılama yöntemleri ile tespit edilmeye çalışılacaktır. Özellikle bu çalışma ile ülkemiz için önemli bir kaynak olan rüzgâr enerjisinden elektrik elde edilmesinin çevre ile daha sürdürülebilir olması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Rüzgar türbinleri, Zeytin ağaçları ve Coğrafi bilgi sistemleri

ABSTRACT

Together with the developing technology, clean energy sources are frequently on the agenda of the country. Wind energy is rich enough to be converted into electricity in various

geographical locations in our country. Urla and Çeşme are districts in the important wind corridors of the Aegean region. The first wind power plant (WPP) in Turkey near Alacati in 1998, has been in operation in the village Germiyan. Since its installation, many new turbine sites have been identified in the vicinity and new WPPs have been installed. WPPs are considered to be less harmful to nature compared to other energy generation methods. However, various adverse effects are discussed frequently in the literature, especially on fauna. Various studies have been carried out to determine these effects. And there are few studies in the literature that show the environmental impacts of WPPs, especially on flora. Therefore, the effects of wind turbines on olive groves in the Aegean region were observed. This change will be demonstrated using various remote sensing methods. The satellite photographs used will be on a yearly basis from the date of installation of the turbines. The aim of this study; It will be tried to determine how olive groves are affected by this energy conversion by remote sensing methods. In particular, this study aims to make electricity more sustainable from the wind energy, which is an important resource for our country.

Keywords: Wind turbines, Olive trees, Geographic information systems

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun hızla artmasına paralel olarak, enerji ihtiyacı günden güne artmaktadır. Enerji dar boğazı yaşayan pek çok gelişmekte olan ülke yenilenebilir enerji kaynaklarına ilgi göstermeye başlamıştır. Yenilenebilir enerji kaynakları arasında, coğrafi konumun getirdiği avantaj dahilinde rüzgar enerjisi, en uygun maliyetli, temiz, en gelişmiş ve piyasada bulunabilen enerji türlerinden biridir. Bu nedenle son yıllarda hem dünyada hem de ülkemizde rüzgar enerjisi kullanımına ilgi artmaktadır (Hepbasli ve Ozgener, 2004; Köse vd.,2004; Bayraç, 2011; İlkiliç,2012). Rüzgar türbinlerinin çevreye olan etkileri hakkında literatürde pek çok çalışma mevcuttur (Drewitt ve Langston, 2006; Fox vd., 2006, Saidur, 2011; Leung ve Yang, 2012; Dai vd., 2015; Fogaing vd., 2019; ve Nazir vd., 2019) Çalışmalarda genellikle rüzgar türbinlerinin çalışma prensibi olan rotasyon hareketinin direk kendisine çarpan kuşların ölümlerine sebep olmasından, sürekli dönen kanatların yaydığı elektromanyetik enerjinin hayvanlar üzerine etkilerinden, güneş ışınlarını yansıtarak çeşitli ışık dalgalanmalarına yol açması ve rüzgar hızı ile ilişkili sabit desibelde çıkardığı sesin çevreye etkilerinden bahsedilmektedir. Yakın çevresinde vejetasyona etkilerinin neler olduğuna dair çalışma literatürde oldukça sınırlı sayıdadır. Bu etkinin olumlu veya olumsuz yönde olup olmadığının ortaya konması 2015 yılında ülkemizde üretilen tüm enerjinin %6.1'inin karşılayan (Melikoğlu, 2017), ülkemizde ve dünyada hızla artan bir trend olan rüzgar enerjisinden elektrik enerjisi elde etme yönteminin çevreye, özellikle vejetasyona etkilerinin görülmesi açısından önemlidir.

Bu çalışmada Urla ve Çeşme'de bulunan rüzgar türbinleri yakınlarındaki zeytinlik alanlardaki değişimi tarımsal alan kazanımı veya tarımsal alanların tarım dışı amaçlarla kullanılması gibi sonuçların bilinmesi amacıyla yapılmıştır.

a. Çalışma Alanı

Çalışma yeri olarak İzmir ili Çeşme ve Urla ilçeleri seçilmiştir (Şekil 1.1). Bölgede 1998 yılından beri faaliyette olan RES (Rüzgâr Enerji Santrali)'ler mevcuttur. Her bir RES yönetmelik çerçevesinde kendisine belirlenen açık alanda faaliyetini sürdürmektedir. Yakın çevresinde sıklıkla tarım alanları, yerleşimler ve ormanlık alanlar mevcuttur.

Şekil 1.1. Çalışma alanı haritası (Orijinal, 2019)

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada, 2000 ve 2018 yıllarına ait yıllık Landsat TM ve OLI görüntüleri, alandaki NDVI indeksi aracılığı ile bitki örtüsü değişimini izlemek için kullanılmıştır.

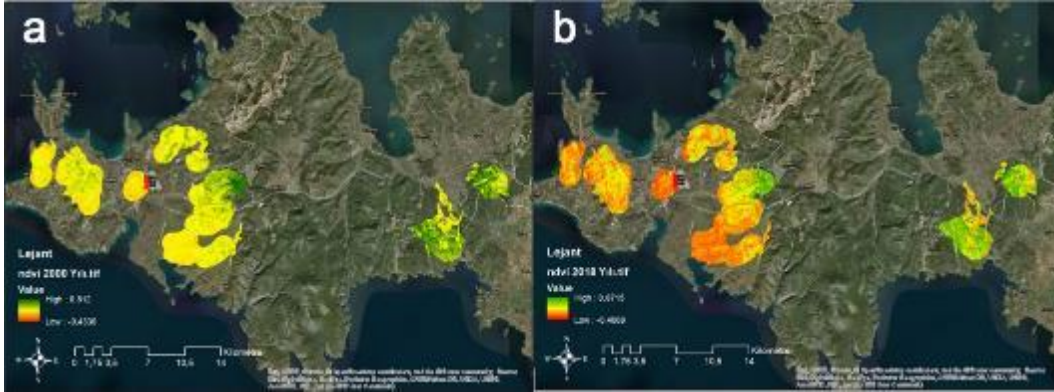
Bu görüntüler Earth Explorer ABD Jeolojik Araştırma merkezi web sayfasından indirilmiştir. Çekilen her görüntü ilgili yılın ağustos ayına ve bulutluluk %10'u geçmeyecek şekilde ayarlanmıştır. Landsat TM, 1'den 5'e ve 7. bantlar için 30 metrelik uzamsal çözünürlüğe sahip yedi bant içermektedir. Landsat OLI (Landsat 8), farklı dalga boylarına duyarlı on bir banttan oluşmaktadır. Bu bantların üçü görünür (2, 3, 4), yakın kızılötesi "NIR" (5), kısa dalga kızılötesi "SWIR" (6, 7) bulunmaktadır. Mekânsal çözünürlük, 1-7 arasındaki bantlar için 30 metre, pankromatik band için 15 metredir.

Yukarıda bahsi geçen bantların (NIR ve Kırmızı bantlar) kullanıldığı NDVI indeksi, bitkiler ile ilgili değişiklikleri izlemek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Birçok bitki örtüsü indeksi,

uzaktan algılanan verinin kırmızı ve kızılötesi değerlerinin salt matematiksel kombinasyonlarına dayanılarak türetilmektedir. Yakın kızılötesi (NIR) ve kırmızı bantların birbirleri ile oranı, bitki örtüsünün durumunun haritalandırılmasında kullanılmaktadır. Bahsi geçen oran sağlıklı bitki örtüsü için yüksektir, ancak su stresi altında olan bitki örtüsü ve bitki örtüsü olmayan alanlar için düşüktür. Vejetasyon tespiti için kullanılan basit matematiksel bant oranının literatüre göre bazı eksiklikleri vardır. Bu eksiklikleri önlemek için NDVI kullanılır. Laboratuvar ve arazi sonuçlarına göre (John vd., 1998;Rouse vd.,1974) tarafından sunulan en iyi bitki örtüsü değişimi tespitini gösteren bir tekniktir ve vejetasyon analizi için standart bir yöntemdir.

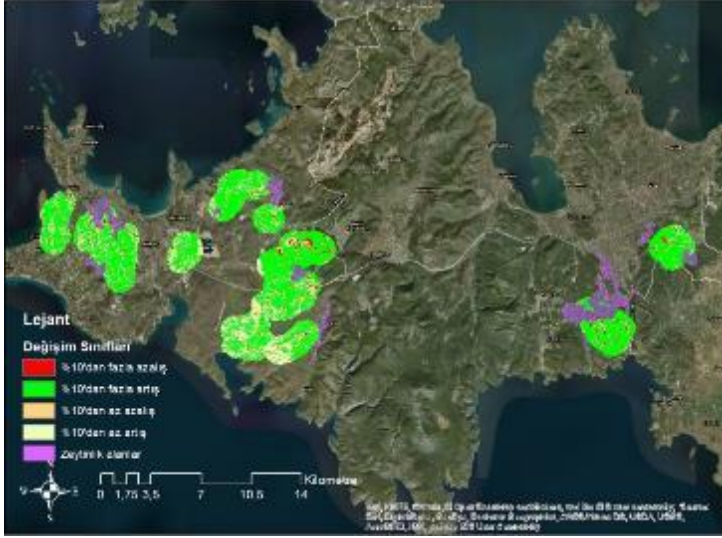
3. BULGULAR ÇIKTILAR

Çalışma 2000 ve 2018 yıllarına ait ağustos aylarında çekilen uydu görüntüleri ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma temel olarak veri toplama ve veri analizinden oluşmuştur. Veri toplama aracı USGS ve literatürden oluşmaktadır. Analiz kısmında Microsoft Excel, ERDAS Imagine 2014 ve ArcGIS 10.4 ile yapılmıştır. 2000 yılına ait NDVI haritası, Şekil 3.1a'da ve 2018 yılına ait NDVI haritası Şekil 3.1b verilmiştir.

Şekil 3.1. Çalışma alanı 2000 ve 2018 NDVI sonuçları haritası (Orijinal, 2019)

Çalışmanın devamında 2018 ve 2000 yıllarına ait NDVI analiz sonuçları Erdas Imagine 2014 programında değişim analizine bakılmıştır. RES'lerin çevresindeki zeytinlik alanlar ile NDVI analizleri karşılaştırılarak, meydana gelen değişimin haritalandırılması amaçlanmıştır (Şekil 3.2). Elde edilen her bir yıla ait NDVI analizleri ile RES'lerin etrafındaki değişim ortaya koyulacaktır.

Şekil 3.2. Çalışma alanı 2000 ve 2018 NDVI değişim farkı sonuçları ve çevresindeki zeytinlik alanlar (Orijinal, 2019)

4. SONUÇ

Uzaktan algılama çalışmalarında sıklıkla kullanılan uydu görüntüleri ile 2000 yılların başlarında inşa edilen rüzgar enerji santrallerinin yakın çevresi geriye dönük zeytin tarımı yapılan arazilerindeki değişimin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu sayede günümüz teknolojisinin önayak olduğu sorunlar veya faydaların görülmesine olanak tanımaktadır. Türbin çevresindeki yakın alanda mevcut zeytinliklerde değişim Şekil 4.1'de görülmektedir.

Değişimler incelendiğinde türbin çevresindeki zeytinlik alanlarda NDVI değeri 2000 yılına oranla 2018 yılında, %55,69 artış, %27,97 az artış, %10,16 azalış ve %6,18 az azalış göstermiştir. Az artış ve az azalışlar Erdas Imagine 2014 programındaki istatistiksel hesaba dayanmaktadır. Bu hesaba göre mevcut alandaki %10'dan daha az olan değişimler 'az' olarak nitelendirilmektedir.

Şekil 4.1. RES çevresindeki alanda zeytinlik alanların 2000-2018 yılları arası değişimi (Orijinal, 2019)

Bu çalışma ile zeytinlik alanların harita üzerinde işaret edilen noktalarında azalış yönlü değişimleri türbinlere 1 km. çap alan içinde meydana gelmiştir. 18 yıllık değişimi ortaya koyan bu analiz konumsal olarak değişimin meydana geldiği yerlere dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Yapılan bu çalışma yıllık bazda değişim ile ilişkilendirildiğinde alandaki değişim net bir şekilde incelenebilir. Zeytinliklerdeki NDVI yansıma değişimi ile RES'lerin ilişkisi daha ileri teknik çalışmalar ile desteklenmelidir. Bu sayede tarım alanlarının yönetimi ve çevresindeki RES'lerin etkileri daha net ortaya koyulabilir. Bu ve benzer çalışmalar ile türbinlerin vejetasyon üzerindeki etkilerinin gösterilmesi, sıklıkla kullanılan RES'lerin etkilerinin anlaşılması için önemlidir.

5. KAYNAKLAR

- Bayraç, H. N. (2011). "Küresel Rüzgâr Enerjisi Politikaları ve Uygulamaları" *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt: XXX, Sayı: 1, pp.: 37-57*
- Dai, K., Bergot, A., Liang, C., Xiang, W. N., & Huang, Z. (2015). *Environmental issues associated with wind energy– A review. Renewable Energy, 75, 911-921.*
- Drewitt, A. L., & Langston, R. H. (2006). *Assessing the impacts of wind farms on birds. Ibis, 148, 29-42.*
- Fogaing, M. B. T., Gordon, H., Lange, C. F., Wood, D. H., & Fleck, B. A. (2019). *A Review of Wind Energy Resource Assessment in the Urban Environment. In Advances in Sustainable Energy (pp. 7-36). Springer, Cham.*
- Fox, A. D., Desholm, M., Kahlert, J., Christensen, T. K., & Krag Petersen, I. B. (2006). *Information needs to support environmental impact assessment of the effects of European marine offshore wind farms on birds. Ibis, 148, 129-144.*
- Hepbaslı, A., Ozgener, O. (2004). "A review on the development of wind energy in Turkey" *Renewable and Sustainable Energy Reviews Volume: 8, pp.: 257–276 (2004).*
- İlkiç, C. (2012). "Wind energy and assessment of wind energy potential in Turkey" *Renewable and Sustainable Energy Reviews Volume: 16, pp.: 1165– 1173 (2012).*
- John G. Lyon, Ding Yuan, Ross S. Lunetta, and Chris D. Elvidge 1998. *Photogrammetric Engineering & Remote Sensing, Vol. 64, No. 2, pp. 143-150.*
- Köse, R., Özgür, M., E. Arif, O. Tugcu, A. (2004). "The analysis of wind data and wind energy potential in Kutahya, Turkey" *Renewable and Sustainable Energy Reviews Volume: 8, pp.: 277–288 (2004).*
- Leung, D. Y., & Yang, Y. (2012). *Wind energy development and its environmental impact: A review. Renewable and sustainable energy reviews, 16(1), 1031-1039.*
- Melikoglu, M. (2017). *Vision 2023: Status quo and future of biomass and coal for sustainable energy generation in Turkey. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 74, 800-808.*
- Nazir, M. S., Mahdi, A. J., Bilal, M., Sohail, H. M., Ali, N., & Iqbal, H. M. (2019). *Environmental impact and pollution-related challenges of renewable wind energy paradigm–A review. The Science of the total environment, 683, 436-444.*
- Rouse, J. W., Jr., Haas, R. H., Deering, D. W., Schell, J. A., and Harlan, J. C., 1974. *Monitoring the vernal advancement and retrogradation (green wave effect) of natural vegetation, NASA/GSFC type III final report: Greenbelt, Maryland, NASA, 371 p.*
- Saidur, R., Rahim, N. A., Islam, M. R., & Solangi, K. H. (2011). *Environmental impact of wind energy. Renewable and sustainable energy reviews, 15(5), 2423-2430.*

4. OTURUM A SALONU
BELLEK VE DOĞA
OTURUM BAŞKANI: PROF. DR.
HAYRAN ÇELEM

BELLEK OLUŞUMUNA ETKİ EDEN TARİHİ ESERLERDE PEYZAJ UYGULAMALARI: MİNUA (ŞAMRAM) KANALI ÖRNEĞİ

Zeynep TİMUR^{1*}, Murat ŞEN², Şevket ALP³

^{1*}Peyzaj Yüksek Mimarı, Menuar Peyzaj & Tasarım, Van,

²Uzman Sanat Tarihçi ve Arkeolog, Metis Proje, Van, Türkiye

6. Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye

*sorumlu yazar: zeynep.timur@hotmail.com

ÖZET

Kültürel peyzaj kalıntıları; alanın tarihi, bugünü ve geleceği arasında sürdürülebilir bir bağlantının oluşmasında önemli bir ilişki oluşturur. Belirli bir bölgede ve belirli bir zaman diliminde oluşmuş kültürel doku; aynı zamanda tarihten günümüze bir belleğin de önemli bir göstergesidir. Kültürel peyzaj içindeki tarihi eserler ise günümüzün somut verileri olarak değerlendirilir. Bu çerçevede, tarihi Minua (Şamram) Kanalı geçmişten getirdiği kültürel arka plan ile Van Gölü Havzası'nda 2.800 yıllık oluşmuş bir belleği; geçmişteki aktivitelerin kısmen de olsa, günümüzde de yaşanıyor olmasında büyük bir paya sahibidir. Kanal, 2.800 yıldan beri geçtiği yerlerin başta sulama su olmak üzere halkın ihtiyacını karşılamaktadır.

Ancak, gerek kanal çevresinde yer alan köylerdeki dağınık yapılaşma gerekse de kanalın sulamaya devam edebilmesi için, iyi niyetle yapılan 'modern' müdahaleler tarihi kanalın tahrip olmasına neden olmuştur. Tam da bu noktada; bu tür tarihi yapılarda korumakullanma dengesinin gözetilerek hem eserin yapılış amacına hizmet etmesini sağlamak hem de tarihsel bir veri olduğunu unutmadan, turizm amaçlı faaliyetlerin yapılmasını mümkün kılacak projeler geliştirmek kaçınılmazdır. Böylesine kompleks bir tarihi alanlarda çok sistematik ve sürdürülebilir bir peyzaj planlama ve tasarımı ile kanalın; arkeolojik, ve tarımsal kullanımı ile turizm değerini bir bütün halinde değerlendirerek ortaya konulabilir.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj, Urartu, Şamram Kanalı.

LANDSCAPE WORKS ON THE HISTORICAL ARTIFACTS WHICH EFFECT TO THE MEMORY FORMATION: EXAMPLE OF THE MINUA (SHAMRAM) CANAL

ABSTRACT

Cultural Landscape ruins: The history of the area is a great sustainable connection between, present and future, Cultural texture that formed in a specific region and a certain period of time is one of the most important indicators of a memory since history. Historical Works in cultural land scape are considered as concrete data of today. Historical Minua (Shamram) Canal with the cultural back ground brought from the past by creating a memory of 2.800 years in the Van Lake Basin; it has a large share in the fact that the activities of the past, albeit partially, are still happening today. The activity of the channel 2.800 years ago was to meet the water requirement of the places where it passed. Today, it still maintains the same function.

However, both the scattered settlement in the villages around the canal and the wellintentioned 'modern' interventions in order for the canal to continue watering caused. At this point; it is inevitable to develop projects that will enable tourism activities for his historical structures by considering the balance of conservation-use with two purposes: to ensure that the monument serves the purpose of the channel construction and with out for getting that it is historical data. It is important to evaluate a very systematic and sustainable landscape design in such a complex area.

Keywords: Landscape Works, Urartian, Shamram Canal.

1. GİRİŞ

Kent kavramının çok boyutlu niteliği ve akışkan varlığı ele alındığında, tek bir tanım üzerinde uzlaşmanın ne kadar zor olduğu bilinmektedir. Siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, mekansal bağlamlarda ve farklı parametreleri kapsayan bir gösterge olarak kent, gündelik yaşam, kültürel çatışma, kolektif hafıza gibi disiplinler arası dinamiği olan kavramsal kurguları da bir tartışma ve bilim üretme sahası olarak devreye sokar. Kamusal mekan, kentin kavramsallaştırılmasında, akademik çalışmaların yoğunlaştığı bir alanı işaret etmektedir. Mimarlık disiplininin, fiziksel olduğu kadar, kavramsal olarak da şekil verdiği bu karmaşık olgu, bu çalışmada kentsel hafızanın sürdürülebilirliği bağlamında ele alınmaktadır. Bu genel çerçevenin sınırladığı tartışma, kentlerin hızlı bir dönüşüm/dönüştürme akıl salgısıyla, giderek hafızasızlaştığı iddiasına odaklanmaktadır. Bu bakış açısıyla yazı, şu önermeyi yapmaktadır: mekansal açılımlar sunan tarihi sulama kanalları, kentsel hafıza inşasının önemli bir bileşeni olarak öngörülebilir.

Hafıza/bellek, anlatılara dayalı, yakın ve uzak geçmişe dair anımsama aynı zamanda, mekâna bağlı ve/veya ona dair bir hatırlama eylemidir. Bireyin bir özelliği olarak düşünüldüğü kadar bellek toplumsal bir boyut da taşımaktadır. Çünkü toplumlar, onları oluşturan bireylerin bellekleriyle şekillenir. Kentsel mekân bağlamında ise bellek, bireyin perspektifinden farklılaşarak toplum tarafından yaratılan kolektif bir olgu olarak karşımıza çıkar. Zira topluluk ve kolektif bellek iki yönlü bir ilişkidir ve biri diğersinin varlığını koşullandırır (Halbwachs, 1992). Yerin anımsattıkları, zamanın da taşıdıklarıyla, sözlü ve mekânsal diyaloglar başlatır ve tüm bu diyalogların bütünü kooperasyonlar sonucu kentlileri birleştirmek için güçlü bir araç haline gelebilir. Maurice Halbwachs'ın da belirttiği gibi, kolektif bellek "seçici, sosyal olarak inşa edilen, mekânı kapsayandır – bir toplumun belleği geçmişin yeniden inşasıdır" (Halbwachs, 1992).

Hafıza mekanı olarak tarihsel sulama kanalları, kamusal mekanların toplumsal nesnelere olmalarının yanında, mekan üretme sürecinin güçlü aktörleri olma potansiyeline sahiptir. "Maurice Halbwachs'a (1950/1980) göre kolektif hafıza pek çok kez, mekânsal bir bileşenle ortaya çıkar. Hafızanın taşıyıcısı bireyler, toplum ve zaman olduğu kadar, mekandır da. Kent(li) mekânları aracılığıyla hatırlar, dolayısıyla, hatırlamak, kentsel kültürün bütüncül bir unsurudur. Denilebilir ki, mekânsal pratik eş zamanlı olarak hafızaya alma ve hafızada koruma pratiğidir" (Halbwachs'den aktaran Basa, 2015:27-42). Hafıza mekânları kavramsalı, mekâna kaydolmuş bir belleği işaret eder. Bu anlayışta, değişime uğrasa da, fiziksel olanla sembolik olanın birbirine tutunmasıyla, kolektif hafıza varlığını sürdürür ve bir sürekliliğe kavuşur. Bu süreklilik ve dirilik, en anıtsal olandan, basit bir sokak adına kadar, mimari kültürün en önemli yansımalarından, sıradan bir konut dokusuna kadar, mekânda ve mekânsal olan pek çok unsurda üretilir ve bir belleğe dönüşür (Nora, 2006).

Van kenti, tarihsel olarak ele aldığımızda geçmişte kalkolitik döneme uzanan tarihselliğe ve kültürel çeşitliliğe sahip, kendi içinde diğer kentlerden ayrılan bir kimliğe sahipti. Bu özelliği; birçok farklı etnik, dinsel ve kültürel özelliklerinin bir arada yaşandığı kent dokusuna görmekteyiz. Kent sahip olduğu gibi bu kültür çeşitliliği tarihi mekânların oluşumuna neden olmuştur. Bunlardan bazıları; üzüm bağları, kerhizler, sulama kanalları, kaleler, tapınaklar, kiliseler, camilerdir. Fakat günümüz Van kenti bu özelliklerinden bazılarını kaybetmiş veya kaybetmekte bu yüzden tarihsel hafıza zarar görmektedir. Bu hafıza mekânlarını içinde, bölgede önemli bir değer ve halen birçok işleve sahip Minua (Şamram) tarihi sulama kanalının kentte bellek oluşumuna katkısı ve bu katkının peyzaj çalışmalarıyla ilişkisinin önemini hakkında bilgi verilecektir.

2. BULGULAR

2.1 Peyzajı Değiştiren Kentsel Mekan Olarak Minua (Şamram) Kanalı

Urartu sulamacılığı denildiği zaman akla ilk gelen Minua (Şamram) kanalı olmasına rağmen tek örnek değildir. Hemen hemen her kral bu faaliyetle uğraşmıştır. Günümüze ulaşan yazılı

kaynaklara göre sulama faaliyetleri ile ilk ilgilenen kral Minua'dır. Minua ya kadar geçen ortalama 50 yılda herhangi bir sulama tesisine rastlanılmamıştır (Öğün,1960). Ancak sulama sistemleri üzerine yapılan son çalışmalara göre Van Ovası'nın su gereksinimini karşılayan Erek Dağı üzerinde bulunan 14 adet gölet ve barajlardan en eskileri Bakraçlı ve Harabe barajlarıdır. Erken Demir Çağ'a tarihlendirilen bu barajlardan Harabe barajı Urartu barajlarının pro-totipi olarak belirtilmekte ve aslında Urartu öncesi de bu bölgede ciddi sulama faaliyetleri olduğunu göstermektedir (Belli, 1996).

Kral Minua'ya ait yazıtlardan bildiğimiz kadarıyla Van, Erciş, Muradiye ve Malazgirt olmak üzere farklı bölgelerde yapılmış birçok sulama kanal bulunmaktadır (Zimansky,1985; Burney 1972). Van bölgesindeki en önemli yapıtlardan biri, Gürpınar'daki Şamram kaynağından toprağa açılmış 51 km. uzunluğundaki bir kanal yardımıyla başkent Tuşpa yakınlarına kadar su getiren ünlü Minua kanalıdır (HChI, 1955-57). Ayrıca Van'ın 11 km. kuzeydoğusundaki Yukarı Anzaf Kalesinin 600-700 m. doğusunda bulunan Yukarı Anzaf Kalesi Barajı Minua dönemine tarihlendirilmektedir (Belli,1997). Sulama faaliyetlerinin yoğun olduğu diğer bir bölge Erciş'tir. Bölgenin su ihtiyacını karşılamak için Erciş'in batısındaki Zilan (Dainali) Deresi üzerinde sulama kanalı açılmıştır (HChI,1955-57). Aynı zamanda, Muradiye bölgesindeki kanal, (HChI 1955-57) Körzüt Kalesi tarafından kontrol edilen verimli arazilerin su ihtiyacı için yapılmıştır (Burney, 1972). Minua'nın önem verdiği diğer bir bölge Malazgirt'tir. Kral Minua burada da Murat vadisinde bulunan geniş alanların sulanması için büyük su potansiyeline sahip akarsulardan kanallar açılmıştır (Burney, 1972).

Urartu sulama sistemleri gösteriyor ki; sulama ağı özellikle Minua Dönemi'nde oldukça yoğun bir faaliyetti. Dolayısıyla, su çerçevesinde oldukça yoğun bir inşa durumu da söz konusudur. Ancak tüm bu sulama sistemleri içerisinde yer alan Minua Kanalı Urartuların sulama ihtiyacının dışında da kullanılan büyük inşa faaliyetlerinden biridir. Bu önem, Minua Kanalı'nın çevresinde bulunan ve tarihi kanalla ilişkili 15 adet yazıttan da anlaşılmaktadır (Peyne, 2006). Van'ın Gürpınar ilçesinde yer alan Yukarı kaymaz Köyü'nde, Beşet Dağı eteklerindeki kayalıklardan çıkan kaynak suyu, Aşağı kaymaz Köyü'nde Engil Çayı üzerinden bir köprü vasıtasıyla karşı tepelere geçirilmiştir. Ardından tepelik alanın yamaçları boyunca ilerleyen kanal, 51 km.'lik güzergâhı sonunda Van Ovası yakınlarına kadar gelmektedir.(Erdoğan, 2006; 2007)

Minua Kanalının en önemli özelliklerinden biri tarihi kanalın inşa tekniğidir. Bu inşa tekniğinin de en önemli özelliklerinden biri güzergâh boyunca, tepelerin eteklerini kanal inşasına uygun bir şekilde yontarak kullanmış olmalarıdır. Ayrıca, olası toprak kaymalarına karşı dik yamaçlarda büyük blok taşların kullanılmasıyla istinat duvarları inşa edilmiş olmasıdır (Bkz: Şekil 1).

Şekil 1: Sol: Minua (Şamram) Kanalı'nın Yamaç Boyunca İnşası. Sağ: Dik Yamaçlara İnşa Edilen İstinat Duvarlarından Bir Örnek (Orijinal, 2019).

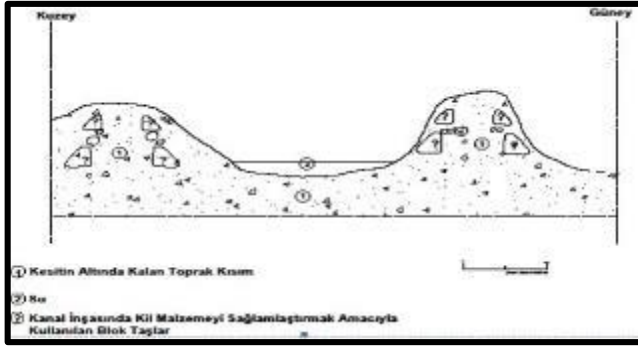
Kanalın aşağı kanadı diye tabir edilen ve yamaç tarafında olmayan yükseklikleri inşa edilirken; yoğun dolgu kil içerisine moloz taşların düzenli bir şekilde dizilmiştir. Bu diziliş, sadece bir yığma kil değil; aynı zamanda bu kil blokunu iç kısımda sağlamlaştıracak moloz taşların kullanılmasıdır. Böylece kanalın beden duvarlarının çözülmemesi için etkili bir 'kilit' sistemi oluşturmuştur. Bu özellikler, inşa faaliyeti sırasında düz alanlar için uygulanan bir tekniktir. Tarihi kanalın geçtiği alanlar tabii ki, tekdüze alanlardan oluşmuyordu: Yamaçlardaki yumuşak toprak tabakası sık sık sert kayalıklarla karşılaşılıyor ve bu durum kanal inşasında farklı metodlar uygulamayı gerektiriyordu. Bu metodlardan en önemlisi, kayayı oyarak kanalın eğimini düzenlemek ve yamaçın güzergahına uyumlu hale getirmektir. Böylece alanın verimli kullanılmasının yanında, doğal unsurlarının dışında müthiş bir mühendislik hesaplaması olan eğim hesabı uygulamasıdır. Tarihi kanal %0.01'lik bir eğimle açılmıştır (DSİ, 2017).

İnşa programında yer alan ve tarihi kanalın özellikle ilk 20 km.'si için önemli olan bir diğer unsur su tahliye noktalarıdır. Blok taşların kapak olarak kullanıldığı bu sistemde kimi zaman bu blok taşlar hareket ettirilerek suyun tarım arazilerine akışını sağlamaktadır. İlk 20 km. 'de tarım arazilerinin diğer alanlara göre oldukça yoğun olduğu düşünülürse su tahliye noktalarının bu alanda tarımla ilişkili olması kaçınılmazdır. Bazı noktalarda blok taş terine yoğun kil uygulamalarıyla bu geçişler sağlanmaktadır.

Kanalın Beden Duvarlarının
Zamanla Yok Olması Sonucu
Ortaya Çıkan Moloz Taşlar

Şekil 2: Kanalın Beden Duvarlarının Aşınması Sonucu Ortaya Çıkan Moloz Taşlardan Görünüm(Orijinal 2019)

Şekil 3: Urartu Dönemi Kesit Kilden Oluşan Beden Duvarıyla Moloz Taş İçeriğinin Restitüsyon Önerisi,(2018).

Şekil 4: Blok Taş ve Kil Unsurlardan Oluşan Su Tahliye Noktasına Bir Örnek (Orijinal 2019)

Minua (Şamram) Kanalı'nın arkeolojik değeri ve bu değerin altyapısını oluşturan 2.800 yıllık inşa faaliyetleri açık bir şekilde görülmektedir. Arkeolojik olarak tarihi kanalı incelemek; beraberinde birçok faaliyetin de bu eserin inşasından sonra var olmuş ya da değişime uğramıştır. Tarım, bu değişim faaliyetlerin başında gelmektedir. Büyük olasılıkla tarihi kanalın yapımından önce de belirli düzeyde tarım faaliyetleri bulunurken, Minua Kanalı'nın yapımından sonra bu faaliyetler hızla artmış ve daha organize hale gelmişti. Böylece; kanal, burada tarımın merkezde olduğu bir toplumsal yapının gelişmesinde önemli bir itici güç haline gelmişti.

Büyük olasılıkla, Minua Kanalı'nın yapımından sonra kanalın geçtiği bölgelerde peyzaj değişmiştir. Öncesinde, Engil Çayı'na rağmen, daha kurak olan saha,(Erdoğan, 2006; 2007) kanal yapımından sonra farklı türlerde bitki ve canlılara ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Değişen nem oranı bu alandaki faaliyet çeşitliliğine de etki etmiştir (Bkz: Şekil:5) .

Şekil 5: Kanal İçi ve Çevresinde Yoğun Bitki Çeşitliliğine Örnek (Orjinal 2019)

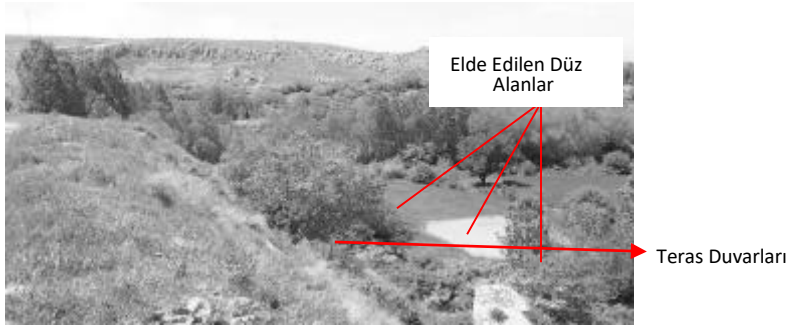
Tarihi Minua (Şamram) Kanalı'nın, arkeolojik ve mimari değeriyle beraber, bir peyzaj programının da düşünülerek inşa edildiğini belirtmek gerekir. Bu belirleme, tarihi kanalın sadece tarım alanları için su aktarma özelliğinin çok ötesinde bir işlevi olduğunu göstermektedir. Gerek kanal suyuna odaklı, tarımın ön planda olduğu bir kırsal yaşam; gerekse de suyun geçtiği bazı alanlarda uygulanan peyzaj tasarımı ile değişen bir yaşam söz konusudur. Minua Kanalı'nın suladığı alanlarda teraslar oluşturarak bağ ve bahçecilik yapılmaya başlanmış (Erdoğan, 2006) ve bu faaliyetler giderek Urartu Dönemi'nin mesire alanlarına dönüşmüştür. Özellikle Edremit İlçesi'nin Kadembastı Mevki'sinde bulunan bahçeler bu alanlara en iyi örnek oluşturacak düzeydedir. Kayalık tepe alanlardan Van Gölü'ne kadar uzanan vadinin geniş düzlüklerine yayılan bahçeler Minua'nın, günümüze ulaşan bir yazıtına da konu olmuştur:

"Bu bağ Minua'nın karısı Tariria'nın (dır). Adı Tarirahinili(dir)" (Payne, 2006).

Şekil 6: Yazıtın yazıldığı istinat duvarı ve bulunduğu bahçeden görüntüler (Orjinal 2019)

Yazıttan da anlaşılacağı gibi; gerekli olan suyu Minua Kanalı ile sağlayıp ardından bağ, bahçe ve teraslar için bir peyzaj planlama yöntemi uygulanmıştır. Peyzaj planlama da öncelikli aşama düz alanların elde edebilmesiydi. Bu düz alanlar gerek bu sahada yapılacak çalışmaları kolaylaştıracak gerekse de seyir için daha elverişli alanlar elde edilmesine olanak sağlıyordu.

Şekil 7: Seyir Teraslarından Bir Örnek (Orijinal 2019)

Planlamanın ikinci aşamasında ise seyir teraslarının bitkilendirilmesiydi. Dolayısıyla su ve yeşil alanlarla yaratılan mekanlar da yeni alışkanlıklar ve farklı yaşam dinamiklerinin tamamlanması neden olmuştu. Farklı yaşam dinamikleri, ana hatlarını seyir teraslarının, bağcılığın ve bahçeciliğin oluşturduğu yeni bir peyzaj planlama dahilinde geliştirmiştir.

Minua Kanalı'nın başlangıç bölgelerindeki tarıma dayalı değişen toplumsal yaşam; tarihi kanalın bazı bölgelerinde (Kadembastı Mevki'sinde görülen örnek gibi) bağcılık, bahçecilik ve mesire alanları düzenlenmesine yönelik değişmiştir. Dolayısıyla; gerek tarım olsun, gerek

bağ-bahçecilik olsun ve gerekse de bu alanların çevresinde şekillenen yeni faaliyet alanları olsun, yeni düzenlemeler ile yeni bir bellek oluşumunun tohumları bu dönemde atılmıştır.

2.2 Minua (Şamram) Kanalının Hafıza Mekanı Olarak Kent Belleğindeki Yeri

Tarihi Minua Kanalı, döneminin en iyi imar faaliyetlerinden biri olmasının yanında çevresinde oluşturduğu yeni yaşam faaliyetleriyle de oldukça önemli bir gelişime temel oluşturmuştur. Bu gelişimin önemli parçalarından biri olan tarım, kanalın yapımından sonra daha etkili ve daha örgütlü bir seyir kazanırken; aynı zamanda Minua Kanalı, bağbahçecilik çevresinde şekillenen yeni toplumsal dinamiklerin de taşıyıcısı olmuştur. Tarihi kanalın çevresinde Urartu krallarının eşleri ya da kızları için yaptırdığı bahçeler toplumsal karşılık bulmuş ve bu faaliyetler kanal çevresi boyunca uygulanmıştır.

Minua Kanalı çevresindeki su merkezli yaşam aynı zamanda toplumsal bir bellek yaratmış ve bu sayede gerek tarımsal faaliyetler gerekse de bağ ve bahçecilik faaliyetleri nesilden nesile aktarılmıştır. Bölgede yapılan sosyolojik çalışmalarda (Timür, 2019) tarihi Minua (Şamram) Kanalı ile ilgili söylemler bunu kanıtlar niteliktedir: Örneğin ‘Sulama kanalı mahalle ya da ilçeniz için önemli midir?’ sorusuna verilen yanıt % 92 oranında olumludur (Bkz. Çizelge: 1).

Çizelge 1: Tarihi Kanalın Önemli Olduğunu Gösteren Sosyolojik incelemeden Detay

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Evet	92	92,0
Hayır	1	1,0
Yanıt yok	7	7,0
Toplam	100	100,0

Yapılan sosyolojik saha araştırmalarında ayrıca tarihi kanallın ‘neden önemli olduğu’ da sorulmuştur. Verilen yanıtlarda % 41 oranında tarım ve benzeri faaliyetler; %54 oranındaysa bağ ve bahçecilik ağırlıkta olmuştur (Bkz: Çizelge 2). Çizelge 2: Minua Kanalı'nın ‘Neden Önemli Olduğu’na Yönelik Bölgede Yaşayan İnsanların Verdiği Yanıtları Gösteren Grafik

Önemi	Sıklık	Yüzde (%)
Ailemiz İçin Önemli	1	1,0
Araziler İçin Önemli	5	5,0
Bağ ve Bahçe İçin Önemli	54	54,0
Geçim Kaynağı Olması	15	15,0
Hayvanlarımız İçin Önemli	3	3,0
Köy halkı İçin Önemli	1	1,0
Sulama İçin Önemli	17	17,0
Tarım ve Seracılık	1	1,0
Yanıt yok	3	3,0
Toplam	100	100,0

Tarihi kanalın faaliyet alanları orada yaşayan insanlar tarafından da yeterince kanıksanmış ve bu bellek aktarımı gerek arkeolojik verilere gerekse de sosyolojik verilere yeterince yansımıştır. Tamamlayıcı ve sürdürülebilirliğin önemli bileşenlerinden biri olarak peyzaj planlama; gerek arkeolojik verilerle uyumlu olarak gerekse de bin yıllardır aktarılan bir hafızayı yeniden yeşertmek için kilit konumdadır.

3.SONUÇ ve TARTIŞMA

Van Kentini, kent yapan sahip olduğu tarihsel, kültürel ve toplumsal özelliklerinin yanı sıra kentsel donatıları ve oluşumundaki mimari eserlerin kentte kattığı değerlerdir. Bu değerler kent kimliğinde ve dolayısıyla kentin hafızasından silindikçe kentin kimlik vurgusu azalacak ve kent kimliğinin kaybedecektir.

Van Kentini çok boyutlu niteliği ele alındığında, kerhizler ve sulama kanalları kentin gündelik yaşamında, kültürel kodlarında ve kolektif hafızasında önemli bir yeri olduğu ortaya konulmuştur. Günümüzde hızlı bir dönüşüm veya dönüştürme zorlandığı Van kentin giderek hafızasızlaştığı bu yüzden geçmişten gelen Minua gibi tarihi sulama kanalları, kentsel hafıza inşasının önemli bir bileşeni olarak öngörülebilir.

4. KAYNAKLAR

Baca, 2015. *Kentsel Hafızanın Sürdürülebilirliği: Bir Mimarlık Stüdyosu Deneyimi*, STD, s:27-42 Belli 1996, 1995 Yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj ve Sulama Sistemlerinin Araştırılması, XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II, Ankara, 1996, 139-169.

Belli 1997, *Doğu Anadolu Sulama Kanalla*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Burney 1972, Burney, Charles A., "Urartian Irrigation Works", AnSt, c. 22.s.182.

Erdoğan 2006, Minua (Şamram) Kanalı ve Urartu Bahçeleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

Erdoğan 2017, Minua (Şamram) Kanalı ve Tarıra Bahçesi İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,, c.1., Van.

Halbwachs 1992," On Collective Memory", University of Chicagos.33.

Halbwachs 1980(1950), 'The Collective Memory. New York: Harper & Row

HChI 1955-57, *Handbuch der Chaldischen Inschriften, Graz*", 1967, Osnabrück.s. 29 a-e, 30 a-i. HChI

1955-57, *Handbuch der Chaldischen Inschriften, Graz*", 1967, Osnabrück.s. 29 a-e, 32 a-i

HChI 1955-57, *Handbuch der Chaldischen Inschriften, Graz*", 1967, Osnabrück.s. 29 a-e, 33 a-i.

DSİ 2017, Minua Şamram kanalı Hali Hazır Paftası, Devlet Su İşleri 17. Bölge Müdürlüğü- Van.

Nora, P. 2006. "Hafıza Mekanları" (çev. M. E. Özcan). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Eserin orijinali 1989'da yayımlandı).

Öğün, 1970, Van'da Urartu Sulama Tesisleri ve Şamram (Semiramis) Kanalı, Ankara s. 19.

Payne 2006, *Urartu Çiviyazılı Belgeler Kataloğu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 77-84, Res. 28-30; Schulz, 1840, no. 18.*

Schulz 1840, *Memoire sur le lac de Van et ses Environs, JA, 3(9).*

Timür 2019, *Tarihi Çevrelerde Peyzaj Tasarımına Dair Bir Yaklaşım: Van Minua (Şamram) Sulama Kanalı Örneği, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.*

Zimansky 1985, *Ecology and Empire: The Structure of The Urartian State, Chicago.*

4. OTURUM B SALONU
BELLEK VE KENT
OTURUM BAŞKANI: ENGİN AKTAŞ

MEKÂN, BELLEK VE KOKU

Elif Ayan Çeven^{1*}, Nur Belkayalı¹

¹Kastamonu Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Türkiye

*sorumlu yazar: eyan@kastamonu.edu.tr

ÖZET

Peyzajın zaman içerisinde değişim ve dönüşüme uğraması insanların geleneksel yaşantılarında da değişime sebep olmaktadır. Bu değişim ve dönüşüme bağlı geçmişten gelen birikimlerin de giderek etkisini kaybetmeye başladığı ve bunun neticesinde peyzaja dair aidiyet ve kimlik olgularının da olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Bir mekânın deneyim, izlenim, algı gibi çeşitli yetilerle yeniden canlandırılmasında önemli rol oynayan bellek mekân ile diyalektik bir ilişki içerisinde. Çevresel algı bu bağlamda fiziksel değerlerin yanı sıra soyut değerlerin de bellekteki izleri ile mekânın algılanabilirliğini güçlendirmektedir. Mekân algısında duyular önemlidir ve şimdiye kadar görsel algı ön planda tutulmaktayken artık günümüzde diğer duyularında önemli olduğu anlaşılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede koku unsurunun mekândaki rolü dikkat çekmektedir. Diğer duylardan farklı olarak koku duyusunun hafıza ile olan yakın ilişkisinden dolayı geçmişin hatırlanmasında görsel unsurlara göre daha kuvvetli olduğu "Proust Fenomeni" ile ortaya konulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında değişen ve dönüşen mekânların kimliklerinde, soyut bir değer olarak görülen koku unsurunun geçmişle olan kuvvetli bağı göz önünde tutularak mekân ile ilişkisini kurulması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma kokunun hafıza ile olan ilişkisini vurgulayarak bunun neticesinde koku, bellek ve mekân ilişkisinin üzerine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bu konuya ilişkin yapılan çalışmalar incelenmiş ve sonucunda peyzajın soyut bir ögesi olarak kokunun da planlama ve tasarım süreçlerine entegre edilmesi gereken bir değer olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hafıza, Algı, Koku, Kokusal Peyzaj

ABSTRACT

The change and transformation of the landscape over time leads to changes in the traditional lives of people. It is seen that the accumulation from the past due to this change and transformation has started to lose its effect and as a result of this, the fact of belonging and identity related to the landscape has been affected negatively. Memory, which plays an important role in reviving a space with various abilities such as experience, impression and perception, is in a dialectical relationship with space. In this context, environmental perception strengthens the perceptibility of the space with traces of abstract values in memory as well as physical values. Senses are important in the perception of space and visual perception has been prioritized so far, and now it is understood that it is important in other senses. In this context, the role of the fragrance element in the space is remarkable. Unlike other senses, odor that the sense of smell is more powerful than the visual elements

in remembering the past due to its close relationship with memory the Proust Phenomenon reveals. From this perspective, the identity of the changing and transforming spaces reveals the necessity of establishing a relationship with the space by considering the strong connection of the scent element, which is seen as an abstract value, to the past. This study emphasizes the relationship between smell and memory, and as a result of this, aims to draw attention on the relationship between smell, memory and space. In this direction, studies on this subject have been examined and as a result, it has been determined that the scent as an abstract element of the landscape is a value that should be integrated into the planning and design processes.

Keywords: Memory, Perception, Odor, Smellscape

1. GİRİŞ

İnsanların algıladığı şekliyle karakteri doğal ve/veya insani unsurların eyleminin ve etkileşiminin sonucu olan peyzaj (ELC, 2000), teknolojinin ilerlemesi ile insanoğlunun istek ve ihtiyaçları doğrultusunda değişim göstermektedir. Bu değişimle birlikte kültür kavramı dikkat çekici bir konu haline gelmektedir. İnsanoğlu yaşamı boyunca gerek bireysel gerekse toplumsal olarak yaşadığı çevre ile etkileşim halinde bulunmakta ve kültür biçimlenmektedir. Kültür çevreyi algılamayı etkilemekte ve somutlaştırarak bir değer haline getirmektedir (Rapaport, 1982).

Algı çevrenin kavranması, bilginin yorumlanması, saklanması ve hatırlanmasında (Downs ve Stea, 1973) kültürün de etkilerinin sergilendiğini göstermektedir (Murphy, 1966). Ittelson (1978) çevresel algıyı kişinin bir katılımcı olarak çoklu duyularla bilgi akışının sağlandığı hareket ve kontrolden oluşan eylemleri içeren zamana bağlı sembollerini sistematik bir kaliteye sahip olması ile belirtmektedir (Garling ve Colledge, 1989). Tuan'ın (1977) mekân ile ilgili çalışmalarında duysal deneyim, mekânlarla tekrarlanan ve rutin anlaşmaların önemini vurgulamaktadır. Bu tür alışılmış uygulamalar yoluyla, yerlere belirli deneyimler ve anılar eklediğimizi, her gün tanıdık, bildiğimiz yerlerdeki koku, dokunma, görme, duyma ve tatma yoluyla geçtiğini savunmaktadır (Tuan, 1977). Mekânsal bir ögenin bellekte saklanması, bireyin duysal ve algısal süreçte mekânı algılamakten mekânla kurduğu ilişkinin boyutlarına göre değişken bir yapı sergiler. Anılarla, deneyimlerle, algılarla, duyumlarla desteklenmiş bir mekân bellekte ilişkilendirilir, eşleştirilir, yönlendirilir, karşılaştırılır ve kodlanır. Bu kodlama uzun süreli belleğe alınma anlamına gelir ve gerekli görüldüğünde geri çağrılır (Özak ve Gökmen, 2009). Mekânı algılama duyu organları ile hissedilmekte ve tanımlanmaktadır. Bu

duyumlar içerisinde ilk olarak görsel algılama ile mekân tanımlanırken sonrasında işitsel, kokusal ve dokunsal duylara yer verilmektedir.

1.1 Mekân Algısında Kokunun Yeri

Mekân algısında ve biçimlenmesinde bu zaman kadar görsellik ön planda tutulurken bunun ötesinde çoklu duyumsal algının olması gerekliliği dile getirilmeye başlanmıştır. Çeşitli araştırmacılar tarafından görsel algının yanında işitsel algı çalışmaları yürütülmüş ve işitsel peyzaj (Schafer, 1969) kavramı ortaya konulmuştur. İlerleyen dönemlerde bu duyların yanında kokularında mekânı algılamadaki rolü dikkat çekmiştir. Kişi, beş duyu aracılığı ile topladığı verileri birbiriyle ilişkilendirerek hisseder ve kavrar. Fiziksel mekân imgelerle görülür, dokusu, kokusu, tadıyla hissedilir, sesiyle duyulur, ancak zaman süzgecinden geçirilen duygu ve deneyimlerimizle kavranır (Gezer, 2012). Görme en baskın duyluyu oluşturmaktadır ancak algılama sürecinde işitme, ısı veya dokunmaya ilişkin boyutlar da göz ardı edilemez. Algılamada bu duylar %60 görsel, %20 işitsel, %20 kokusal ve %10 dokunarak algılama olarak dağılım göstermektedir (Hall, 1968).

Kokular, en basit anlatım ile havada uçuşan moleküllerdir. Bu moleküller canlıların duyu organlarında bulunan algılayıcılar tarafından yakalanıp elektrik sinyallerine dönüştürülür ve iletilen bilgilere beyin yorumlar ve tepki verir. Pace (2008)'e göre bir koku, üzerinden bir yıl geçse bile %65 doğruluk payıyla hatırlanmakta ancak bu oran görsel hafızamız söz konusu olduğunda üç aylık bir aradan sonra %50 civarına düşmektedir (Faydalı, 2010). İnsanlar 1 trilyona kadar kokuyu tanımlayabilmektedir (Bushdid ve ark. 2014). Koku, anılar gibi bağlamsal ve öznel faktörlerden güçlü bir şekilde etkilenen (Barwich, 2014), genetik farklılıklar gibi birçok biyolojik faktör, değişen algısal kapasitelere yol açan (Keller ve Vosshall, 2008) ölçülmesi ve tanımlanması güç bir duygudur. Geçmiş deneyimleri hatırlamamızı sağlayan epizodik hafıza, geçmişini geleceğe göre hayal etme ve geleceği geçmiş deneyimlere dayanarak tahmin etme yeteneğini temsil eder (Bouchard, 2013). Koku, etkileyici bir bileşen olup, güçlüdür ve bizi çevrelerindeki önemlerinden bilinçli olarak haberdar etmeden etrafımızı saran kokularda nefes alırız ve sosyal ve tarihsel açıdan kültürel bir olgudur (Classen, Howes ve Synnott 1994).

Kokular karakterleri, yoğunluğu, sıklığı, süresi ve hedonik tonu (kokunun hoşluğu- haz verme

durumu) ile tanımlanabilir. Koku niteliği, kokunun niteliksel özelliğidir. Koku yoğunluğu, kokunun gücüdür; hafif, zayıf veya güçlü olarak adlandırılır. Bu faktörlerin her biri, kokunun hedonik tonunu şekillendirir, bu durum kokunun algılanan hoşluğudur (Curren, 2012). Kokular davranışlarımızı, tutumlarımızı ve sağlığımızı etkiler. Shepherd (1987) bu durumu 'Yaşamımızı görme duyumuzun yönlendirdiğini düşünüyoruz, oysa yemek saati yaklaştıkça yaşamdaki zevklerimizden çoğunun nasıl kokuya bağlı olduğunu daha iyi fark ederiz.' şeklinde ifade etmiştir. Bireyin kokunun hoşluğuna ilişkin algısı, kokuya olan yakınlığından etkilenebilir. Bazı çalışmalar, koku kalitesi algısının büyük ölçüde deneyimle şekillendiğini ve kültürler arası karşılaştırmalarda da bu ilişkinin ortaya çıktığını göstermiştir (Kaeppler ve Mueller, 2013). Kokunun geçmiş olayları tekrar hatırlamada önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Proust Fenomeni olarak adlandırılan bu durum kişilerin kokuya maruz kalmış anılarının daha ayrıntılı bir şekilde hatırlandığını insanların otobiyografik hafıza ipuçlarında daha etkili olduğunu ortaya koymuştur (Herz 1998; Chu ve Downes, 2002; Herz ve ark. 2004; Buchanan 2007). Bireylerin geçmişlerinde başlarına gelen olayları hatırlamasında ve bilgi edinimleri ve birikimleri barındırmasında koku belleğinin etkisinin var olduğu tespit edilmiştir (Schacter ve Tulving, 1994).

Bu çalışma kapsamında belleğin mekânı adlandırma ve tanımlamadaki yerine, aidiyetlik duygusunun kokuya bağlı olarak hafıza ile olan ilişkisine ve bu ilişki içerisinde kokunun mekân planlama ve tasarımda somut bir değer olarak kullanılmasına ilişkin çalışmalar incelenmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Mekânın anlamlandırılmasında, tanımlanmasında algısal bir faktör olarak kokunun önemine dikkat çeken araştırmalar, koku anahtar kelimesi ile EBSCOhost, Google Akademik, ISI Web of Knowledge, Scopus, YÖK Tez Tarama veritabanlarında taranmıştır. Koku sağlık, psikoloji gibi çeşitli bilim dallarında da çalışılan bir konu olması nedeniyle araştırma dış mekan tasarımı, planlama, algı alt başlıklarıyla birlikte tez, makale ve projeler arasında incelenmiştir.

3. BULGULAR

Veritabanlarındaki taramalar sonucunda bulunan çalışmalar incelendiğinde, koku duyusunun

mekân tasarımındaki yeri kokusal peyzaj olarak adlandırılmakta ve çalışmaların kokusal peyzajın geçmiş ile olan ilişkisi önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. İlk çalışma Schafer'in işitsel peyzajını modellendiren Porteous (1985) tarafından yapılmış ve koku oluşumu kavramı peyzajın olfaktör bileşeni olarak tanıtılmıştır. Porteus'un görsel mekanı "pitoresk" olarak adlandırmasından yola çıkarak Drobnick (2002), koku mekanını "odoresque" olarak tanımlayarak belirli bir yere sahip olan kimlik tespitinde kokuların manzarası ifade edilmektedir. Drobnick (2002), bir kokuyu, kent, kır, vahşi doğa, flora, fauna, iklim, topografya, mevsimler, sanayileşme düzeyi, yaşam tarzı gibi mekansal faktörlerin bileşimi ile tanımlamaktadır. İnsanoğlu için, koku bir yerle güçlü bir psikolojik bağlantı oluşturmaktadır. Koku algımızla görsel işaretleme yaratma yeteneğimiz arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmada (Djordjevic vd., 2003), çeşitli katılımcılarla yapılan deney ve gözlemler sonucu, insanların çoğunun farklı kokuları dilbilimsel anlamlarından bağımsız olarak; isimlendirilemeyen kokuları dahi zihinlerinde görselleştirebildiklerine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Pallasma (2012)'nin 'The Eyes of Skin' kitabında da kokunun mimari mekân içerisinde göz ardı edilmemesi gereken bir faktör olduğundan bahsedilmektedir. Szczepańska vd (2013)'nin Poznań kentinde yapmış oldukları çalışmada peyzajın yalnızca görsel uyaranlara değil, aynı zamanda diğer duylara da etki ettiğini ve manzara algısında görme duyusunun yanı sıra kokunun önemli bir rol oynadığını tespit etmiştir. Birçok edebi eserde yazarların kırsal ve kentsel mekanları tanımlarken kokularından bahsettikleri görülmektedir. Ünlü Parfüm kitabında Suskind (1986) Paris sokaklarının gübre, idrar, hayvan kokularını, bacalardan çıkan kükürt kokusuna, mutfaktan gelen yağ kokularına değindiği görülmektedir (Dann ve Jacobsen, 2003).

Boswell (2008)'in antik Zanzibar Kentinde gerçekleştirdiği çalışmada sözlü görüşmelerle koku araştırması gerçekleştirmiştir. Kokunun soyut bir miras olarak UNESCO'nun tanımlarındaki terimlerle ifade edilememesine rağmen açıklamalarda kokunun elle tutulur ve gayri maddi olmayan bir şey olmadığına da değinilmektedir. Kokunun tütsülerden duman şeklinde görünebildiği, ve teneffüs ederek veya cildimiz üzerine parfüm sürerek hissedilmektedir. Tüm bu düşünceler neticesinde Zanzibar Kenti için kokunun bir kimlik unsuru olarak görülmesi ve maddi ve manevi bir miras olarak tüm profesyoneller tarafından fark edilmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Quercia vd.(2016)'nin "Kentsel Kokuların Duygusal ve Kromatik Katmanları

-The Emotional and Chromatic Layers of Urban Smells” başlıklı çalışma, kokunun kent üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla yapılmış, çalışmada kentte var olan kokuların bu zamana kadar sadece kötü kokular olarak dikkate alındığı ancak güzel kokularında zamansal ve mekânsal açıdan farklılık gösterdiği belirlenmiş, aynı zamanda koku-renk-duygu ilişkisi irdelenmiştir.

Henshaw (2014)’in “*Koku ve olfaktik peyzaj kimliği*” çalışmasında yalnızca bölgenin duysal peyzaj kimliğinin özelliklerini belirlemek amacıyla değil, aynı zamanda bir yerin karakteri ve kimliğinin araştırılması ve analizi için belirli aylarda kent içinde farklı bölgelerde duysal yürüyüşler yapılmıştır. Çalışma sonucunda estetik kavramının bu zamana kadar sadece görsellikle ilişkilendirildiği oysaki diğer duysularında bu kavram için gözden geçirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Agapito vd. (2017)’nin “Turistlerin anıları, duysal izlenimler ve sadakat: Güneybatı Portekiz’de ziyaret sırası ve sonrası çalışması - *Tourists’ memories, sensory impressions and loyalty: In loco and post-visit study in Southwest Portugal*” başlıklı çalışma Güney Portekiz kentinin turist deneyimlerinin duysal boyutunun uzun süreli bellekte önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamakta ve alanlar için öngörülen stratejilerde görsel duyumun yanı sıra diğer duysulara da hitap eden deneyimlere yer verilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Türkiye de konuya ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında Lamiae Elmourabit(2016)’in Mimaride koku boyutu: Etkileri ve çevreyi deneyimlerken hatırlama boyutu - *The Olfactory Dimension In Architecture: Its Effects And Frames Of Remembering Over Experiencing The Environment*” başlıklı çalışmasında, kokuların yaşadığımız deneyimlerle ilişkili bir dizi zihinsel görüntü ile ilgili olduğunu, katılımcıların çoğunun farklı geçmişlerden gelmesine bağlı olarak kokuların katılımcılarda farklı duygular uyandırdığı ve onları geçmiş zamanlara götürdüğünü göstermiştir. Sanat tarihçi ve arkeolog Davis vd.(2017)’leri İstanbul kentinin giderek değişmesi ile kaybolan kokuları tekrar gün yüzüne çıkarmayı hedefleyen çalışmasında; kokunun, tarihi yerlere daha zengin bir yer anlatımı getirmenin yanı sıra, duysal çalışmalar ve özellikle tarihi çevreyi anlamaya yönelik koku kullanımının özgünlüğü de sağlayacağını ifade etmektedir.

4. SONUÇ

İhtiyaçlar doğrultusunda şekillenen, zamana bağlı olarak değişime maruz kalan ve bu

süreçler içerisinde gerek bireysel gerekse toplumsal çeşitli anıları, gelenekleri barındıran mekânlar çoğu zaman görsel dünyanın esiri olmuştur. Oysaki insanoğlu belleğinde bu mekânları birçok yönden duyumsamakta ve kaydetmektedir. Hafızanın mekân algısındaki rolü ile bağlantılı koku duyusu bu bağlamda ilgi çekici bir konu haline gelmektedir. Görsel ve işitsel duyumsamaya oranla daha az gündeme gelmesine rağmen anıların hatırlanmasında daha etkin olması kokunun mekân tanımlamada, anlamlandırmada ve yorumlamada düşünülmesi mekânın kalitesi açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Kültürün devamlılığı düşüncesinde kokunun önemine dikkat edilmesi ve kültürel bir değere sahip kokuların sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında değişen ve dönüşen mekânların kimliklerinde, soyut bir değer olarak görülen koku unsurunun geçmişle olan kuvvetli bağı göz önünde tutularak mekân ile ilişkinin kurulması gerekliliği ortaya çıkmakta ve bunun sonucunda peyzajın soyut bir ögesi olarak kokunun da planlama ve tasarım süreçlerine entegre edilmesi gereken bir değer olduğu görülmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Agapito, D., Pinto, P., & Mendes, J. (2017). *Tourists' Memories, Sensory Impressions And Loyalty: In Loco And Post-Visit Study In Southwest Portugal*. *Tourism Management*, 58, 108-118.
- Barwich, A. S. (2017). *Up The Nose Of The Beholder? Aesthetic Perception In Olfaction As A Decision-Making Process*. *New Ideas In Psychology*, 47, 157-165.
- Boswell, R. (2008). *Scents Of Identity: Fragrance As Heritage In Zanzibar*. *Journal Of Contemporary African Studies*, 26(3), 295-311.
- Bouchard, N. (2016). *Our (Fanstasm) Odorific Environment*. DOI: 10.13140/RG.2.1.1842.9201
- Buchanan, T. (2007). *Retrieval of emotional memories*. *Psychological Bulletin*, 135(5), 761-769.
- Bushdid, C., Magnasco, M. O., Vosshall, L. B., & Keller, A. (2014). *Humans can discriminate more than 1 trillion olfactory stimuli*. *Science*, 343(6177), 1370-1372.
- Chu, S., & Downes, J. J. (2002). *Proust Nose Best: Odors Are Better Cues Of Autobiographical Memory*. *Memory & Cognition*, 30(4), 511-518.
- Classen, C., Howes, D., & Synnott, A. (2002). *Aroma: The Cultural History Of Smell*. Routledge.
- Curren, J. (2012). *Characterization Of Odor Nuisance*. University Of California, Los Angeles.
- Dann, G., & Jacobsen, J. K. S. (2003). *Tourism smellscapes*. *Tourism Geographies*, 5(1), 3-25.
- Davis, L., & Thys-Şenocak, L. (2017). *Heritage And Scent: Research And Exhibition Of Istanbul's Changing Smellscapes*. *International Journal Of Heritage Studies*, 23(8), 723-741.
- Djordjevic J., Zatorre J.R., Petrides M., Jones-Gotman M., (2003). *The Mind's Nose, Effects Of Odor And Visual Imagery On Odor Detection*, *Psychological Science*, Volume 15-3.
- Downs, R. M., & Stea, D. (1973). *Cognitive Maps And Spatial Behavior: Process And Products (P. 25)*. Na.
- Drobnick, J. (2002). *Toposmia: Art, Scent, And Interrogations Of Spatiality*. *Angelaki: Journal Of Theoretical Humanities*, 7(1), 31-47.
- ELC. (2000). *European Landscape Convention, European Treaty Series, No: 176, p:2, https://rm.coe.int/1680080621*.
- Elmourabit L. (2016). *Etkileri Ve Çevre Yaşanırken Üzerinde Hatırlayarak Çerçevesel: Mimaride Koku Boyutu, Yüksek Lisans Tezi, Mimarlık Abd. Bahçeşehir Üniversitesi*

- Faydalı, A., (2010). *Ürün Tasarımında Koku Arayüzünün Kullanımı Ve Etkileşimleri*. (Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü)
- Gärting, T., & Golledge, R. G. (1989). *Environmental Perception And Cognition*. In *Advance In Environment, Behavior, And Design* (Pp. 203-236). Springer, Boston, Ma.
- Gezer, H. (2012). *Mekan kavrama sürecinde algılama bileşenleri*.
- Hall, E.T. (1966). *The Hidden Dimension*. Garden City, N.Y.,: Doubleday.
- Henshaw, V. (2013). *Urban Smellscapes: Understanding And Designing City Smell Environments*. Routledge.
- Herz, R. S. (1998). *An examination of objective and subjective measures of experience associated to odours, music, and paintings*. *Empirical Studies of the Arts*, 16: 137–152.
- Herz, R. S., Eliassen, J., Beland, S., & Souza, T. (2004). *Neuroimaging evidence for the emotional potency of odor-evoked memory*. *Neuropsychologia*, 42(3), 371-378.
- Ittelson, W. H. (1978). *Environmental Perception And Urban Experience*. *Environment And Behavior*, 10(2), 193-213.
- Kaeppler, K., & Mueller, F. (2013). *Odor Classification: A Review Of Factors Influencing Perception-Based Odor Arrangements*. *Chemical Senses*, 38(3), 189-209.
- Keller, A., & Vosshall, L. B. (2008). *Better Smelling Through Genetics: Mammalian Odor Perception*. *Current Opinion In Neurobiology*, 18(4), 364-369.
- Murphy, R. E. (1966). *The American City: An Urban Geography* (Vol. 464). New York: McGraw-Hill.
- Öymen Özak, N., & Pulat Gökmen, G. (2009). *Bellek Ve Mekan İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi*. *İTÜ Dergisi/A*, 8(2).
- Pace, A., (2008). *The Art Of Smell, Medical Humanities*, 5, Pp.26-29.
- Pallasmaa, J. (2012). *The Eyes Of The Skin: Architecture And The Senses*. John Wiley & Sons.
- Porteous, J. D. (1985). *Smellscape*. *Progress In Human Geography*, 9(3), 356-378.
- Quercia, D., Aiello, L. M., & Schifarella, R. (2016). *The Emotional And Chromatic Layers Of Urban Smells*. In *ICWSM* (Pp. 309-318).
- Rapoport, A. (1982). *The Meaning Of The Built Environment*. Sage Publications. Beverly Hills, Ca.
- Schacter, D. L., & Tulving, E. (1994). *Priming and multiple memory systems: Perceptual mechanisms of implicit memory*. *Memory systems 1994*.
- Shafer, E. L. (1969). *Perception Of Natural Environments*. *Environment And Behavior*, 1(1), 71.
- Shepherd, G. M. (1987). *A Molecular Vocabulary For Olfaction*. *Annals Of The New York Academy Of Sciences*, 510(1), 98-103.
- Süskind, P. (1986). *Perfume, The Story of a Murderer*. Translated by JE Woods.
- Szczepeńska, M., Wilkaniec, A., Łabędzka, D., & Micińska, J. (2013). *Non-Visual Perception Of Landscape–Use Of Hearing And Other Senses In The Perception Of Selected Spaces In The City Of Poznań*.
- Tuan, Yi-Fu. (1977). *Space And Place: The Perspective Of Experience*. Minnesota: The University Of Minnesota Press.

MEKAN- İNSAN ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA TARİHSEL SÜREKLİLİK İÇİNDE BAHÇEKÖY YERLEŞİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nurgül Erdem¹, Elif Nur Sarı^{1,*}

¹*Istanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul, Türkiye*

**sorumlu yazar: elifnur.sari@istanbul.edu.tr*

ÖZET

Mekan; içinde yaşayan toplum tarafından üretilmekte, ekonomik, sosyal-kültürel faaliyetlerle biçimlendirilmektedir. Değişen yaşam biçimleri, gündelik alışkanlıklar, yaşam beklentileri ve talepler günümüzde kente yeni roller biçebilmektedir. İstanbul'da kuzey ormanları yakın geçmişte, ulaşım, konut dokusu, rekreasyon talepleri açısından değişime uğramış, karar vericilerin mevcut politikaları doğrultusunda değişim devam etmektedir. Çalışma kapsamında çevresindeki yerleşim alanlarından, sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından görece geri kalmış Bahçeköy'ün, mekan organizasyonu ve yakın çevresiyle ilişkisini tarihsel süreklilik içinde kurarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. 3. Havaalanı ve 3. Köprü güzergahları arasında kalan Bahçeköy çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Çalışma sürecinde mevcut doku üzerinde mekânsal analizler, değişim analizi, arşiv araştırması, literatür taraması ve literatür taraması yapılmıştır. Çalışma kapsamında Bahçeköy yerleşiminin; politik, sosyo-kültürel, iktisadi ve arazi kullanım deneyimleri, tarihsel süreklilik bağlamında incelenmiştir. Tarihsel süreç Rumların yaşadığı Osmanlı dönemi, Selanikli mübadillerin yaşadığı erken Cumhuriyet dönemi ve kozmopolit toplum yapısına sahip Geç Cumhuriyet dönemi olmak üzere üç döneme ayrılmıştır. Dönemlerin kırılma noktalarını; 1924 yılında Lozan Anlaşması gereğince gerçekleşen mübadele göçü ve 1980 sonrası uygulanan neo-liberal politikalar oluşturmaktadır. Bahçeköy'de farklı dönemlerde yerli halkın mekan ve çevresiyle kurduğu ilişkileri değerlendirilmiş, değişen mekan organizasyonunda bu alan için karar vericinin kimliği saptanmıştır. Çalışma sonucunda, toplum yapısındaki kimlik değişkenliği ve buna bağlı olarak farklı mekan ve arazi kullanımlarının mekanın sürekliliğine engel olduğu, yasal yönetsel çerçevenin mekanın sınırlı gelişiminde etkisi olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: tarihsel süreklilik, mekan-insan, Bahçeköy

THE EVALUATION OF BAHÇEKÖY SETTLEMENT WITHIN THE HISTORICAL CONTEXT AND HUMAN SPACE INTERACTION

ABSTRACT

Space is produced by the society itself and structured by the economic and sociocultural activities. Changing lifestyles, daily practices, life expectancies and demands cast new roles

to the city nowadays. Northern Forests of Istanbul went through changes in terms of transportation, housing fabric, and recreation demands recently and there are also ongoing changes in the direction of the existing policies of the policymakers. The evaluation of the Bahçeköy's relation with its environment and space organization within a historical process is aimed at throughout the study. Bahçeköy, which remains in between the third airport and third bridge, constitutes the main material of the study. In the course of the study, spatial analysis, change analysis, archive research and literature review are conducted. The political, sociocultural, economic and land-use experiences are studied in a historical context within the scope of the study. The historical time course is separated into three parts: the Ottoman era when Rum people lived in Bahçeköy, the early republican era when the people come from Thessaloniki after the population exchange between Greece and Turkey lived in Bahçeköy, and the late republican era when the area has a cosmopolitan structure. The breaking points of these periods are the population exchange and the neoliberal policies implemented after 1980s respectively. The relationship of the local people with their environment within different time periods is evaluated and the identity of the decision-makers are determined. As a result of the study, it is argued that the identity changes within the structure of society and depending upon this factor, the changes within the urban space and land use prevent the continuity of the space and the legal and administrative framework have an effect on the restrained development of the space.

Keywords: process o historical, space-human, Bahcekoy

1. GİRİŞ

Mekan; içinde yaşayan toplum tarafından üretilmekte, ekonomik, sosyal-kültürel faaliyetlerle biçimlendirilmektedir. Fiziksel mekan hacim ve boyutla tanımlanırken, mimar mekan toplumun fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarının karşılandığı yer olarak tanımlanır (Taşçı, 2014). Mekan tanımı fiziksel tanımından ziyade yaşamın bu alana nasıl yansıdığı ve yeniden üretildiğiyle ilgilidir (Tokcan, 2009). Lefebvre ise mekanın devingenliğini ve insan ve doğayla etkileşimini "Mekan kavramı tek başına bırakılamaz ve statik kalmaz; diyalektikleşir. Ürün-üretici olan mekan, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. Aynı zamanda üretim aygıtının genişletilmiş yeniden üretimin, Pratik anlamda alanda gerçekleştirilen ilişkilerdir." ifadesiyle tanımlar (Lefebvre, 1991). Yer kavramı ise mekana özgü toplumsal ilişkiler geliştirildiği zaman bir anlam kazanmaktadır (Foucault, 2005). Ortak kimliğe ve tarihsel sürekliliğe sahip olan yer ile ilişkilendirilen kolektif bellek; ortak geçmişe referans veren semboller üzerinden mekanla somutlaştırılır (Avcıoğlu & Akın, 2017). Sosyal pratikler ve süreçler mekanın evrilmesine neden olurken mekan da zorunlu olarak bu pratikleri ve süreçleri değiştirir (Harvey, 2003). İnsanların bir araya getiren karşılaşma alanı olarak tanımlanan mekan; toplumsal yapı ve ilişkilerin belirlendiği bir ürün olarak ortaya çıkmakta ve bu ürünün geometrisi toplumun ve toplumsallığın nasıl oluştuğu açıklamaktadır (Hiller ve Hanson, 1984: Norberg-Schulz). Alt ölçekten üst ölçeğe kadar toplumsal ve siyasal ilişkiler etrafında kurulan mekan, politikada önemli bir rol oynarken, aynı zamanda politikanın için de gerekli bir araçtır. "Mekan kelimesinin geniş anlamıyla politiktir." (Massey, 1994). Kentsel

mekan tüm bunlara ek olarak yer seçim teorilerine bağlı olarak değer kazandığı, emeğin yerini sermayenin aldığı bir araca dönüşmüştür. Türkiye'nin kentsel mekan üzerinden modern tarihsel süreci ise üç parçalı dönemselleştirmeye ele alınır. İlk dönem, Cumhuriyetin ilanından 1950'lere "ulus devletin kentleşmesi", ikinci dönem 1950'lerden 1980'lere "emek gücünün kentleşmesi" ve üçüncü dönem de 1980'den günümüze kadar "sermayenin kentleşmesi" olan süreyi kapsar. Bu üç ayrı dönem aynı zamanda kentsel mekanın ekonomiye katılımını aktörlerin belirginleşmesini içermektedir (Şengül, 2009; Tekeli, 1998).

Tarih boyunca değişime ve sekteye uğrayan mekanda, kolektif belleğin tarihsel süreç içerisinde hangi faktörlerden etkilendiği tarihi belgelerle ortaya konulması amaçlanmaktadır. Üst ölçekte alınan kararların, yerelde kolektif bilincin temel taşı oluşturan kentsel mekanın dönüşüm süreciyle incelenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamında Bahçeköy yerleşiminin; politik, sosyo-kültürel, iktisadi ve arazi kullanım deneyimleri, tarihsel süreklilik bağlamında literatür,arşiv araştırması ve mülakat yöntemiyle incelenmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Kanuni Sultan Süleyman Belgrat seferi dönüşü 1521 yılında beraberinde getirdiği Sırp esirleri orman içerisindeki köye iskân etmiş daha sonra 1894 yılında mevcut konumuna iskan edilmiş ve "**Bahçeköy**" adı verilmiştir. 1993'de ise *Belde Belediyesi* olmuştur. 2004 yılında *İlk Kademe Belediyesi* 2008 yılında ise *Mahalle* statüsü kazanmıştır. Günümüzde Merkez, Kemer ve Yenimahalle olmak üzere üç ayrı muhtarlığa ayrılmıştır.

Şekil 1 Alanın konumu(Kaynak: Google Earth)

Çalışma kapsamında tarihsel süreç bağlamında, mekansal belleğin mevcut durumunun demografik, sosyo-kültürel yapı, ekonomik yapı, mekan politikası ve arazi kullanım deneyimleri üzerinden ortaya konulmuştur. Bu anlamda öncelikle mekanın ekonomi, politika, sosyo-kültürel yapıyla ilişkisi hakkında literatür araştırması yapılmıştır. Daha sonra Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Atatürk Kitaplığında, gazete araştırmaları yapılmıştır. Yakın dönem tarihine ulaşmak ve bilgileri netlemek için 2. Kuşak ve 3. kuşak

mübadillerle sözlü görüşme yapılmıştır. Daha sonra elde edilen bilgiler tarihsel sürece göre kategorilere ayrılarak derlenmiştir.

3. BULGULAR

a. Osmanlı Dönemi (1521-1924)

Tablo 1 Osmanlı dönemi mekansal politikaların tarihsel süreci

Demografik Yapı	Bahçe Belgradı köyünden Koti bt. Yani'nin Toya v. Yorgi'ye ev satışı hk(Kadı Sicilleri -1670). <u>Bahçeköy Kilisesi mütevellisinin değişmesine sebep veren maddesinden dolayı Hristiyan ahali arasında meydana gelen karışıklıklar ve alınan tedbirler hk. (1890).</u> <u>İstanbul-Bahçeköy, Gümüşdere, Fener ve Cebeci köylerinde mübadeleye tabi Rum kalmadığı hk(1924).</u>
Ekonomik Yapı	<u>Suyolu köylerinden Bahçeköy ahalisinin meralarını almış olan Bilezikçi Begos'dan buraların istirdadı meselesinin halledilmesi hk(1847).</u> Bahçe Belgrad köyü ahali ile Sinan Bey b. Ali'nin mera davasında sulh oldukları hk. (Kadı Sicilleri-1661). <u>Bahçeköy ve Belgrad ormanlarından odun kesildiğine dair haberin tahkiki hk (1865).</u>
Mekan Politikası	<u>Bahçeköy ahalisinin olup Su Nezareti tarafından müdahale olunan meralarına dair Meclis-i Vala'da derdest-i müzekkere olunan sürat-i icar-i icabını müste'di arzuhalı. (19. İstida) 1864</u> <u>Bahçecik karyesinde tesis edilecek <i>orman mektebinin</i> inşasının bitirilmesine kadar geçici olarak mektep ittihaz edilecek Bahçeköy civarındaki <i>askeri kışlanın</i> bedelsiz olarak devir ve ferağı hk (1910). (Orman ve Maadin; 273526)</u> <u>Bahçecik karyesinde tesis edilecek Orman Mektebi'nin inşaatı bitinceye kadar Bahçeköy'deki askeri kışlanın mektep olarak tamiratının icrasıyla bedelsiz terk ve tahsisi hk (1910). (Harbiye)</u> <u>Asayişin muhafazası amacıyla Bahr-i Siyah Boğazı cihetinde Belgrad ve Bahçeköy taraflarında dolaşmakta olan Kaza-i Erbaa Tabur ağasına, Büyükdere Zabıtası'nca lüzumu halinde gerekli yardımın yapılacağı hk (1880).</u> Akdemce tekaüdü icra olunan ve bu kere ikramiye talebinde bulunan Bahçeköy Orman Süvari Memur-ı sabıkı Mustafa Efendi hakkında olunacak muamele hk (1892). (Orman, Maadin ve Ziraat 3)
Sosyo-Kültürel Yapı	<u>İstanbul'da Zekeriya, Uskumru, Çifkalan, Bahçeköy ve Kemerburgaz köyleri ahali tarafından bendler civarındaki ormanlara zarar verildiği hk (1920).</u> <u>Bahçeköy civarında yeniden inşa olunacak bina için Boğos Bey'den alınacak borca dair belge hk (1873).</u>

	<p><u>Bahçeköy'de tesis ve inşa olunan Süvari Karakolhanesi için karakolun arkasındaki bend suyunun isale ettirilmesi hk (1892).</u> <u>İstanbul Bahçeköy'de, tehirden dönen Rumların, tahrib olan evlerinin inşası için Orman Mektebi'nin önünde meydan getirdikleri hadise ile ilgili raporun takdimi hk (1919).</u> <u>Bahçeköy ile Zekeriyaköy arasında bulunan Ermeni Ormanı'ndan hendek doldurmak için haylice odun kesildiğinden böyle bir işin tekrar vuku bulmaması ve yapanların buldurulmasına ilişkin Sevk memuru General Larche tarafında takdim olunan mektubun tercümesi hk (1855) .</u> <u>Bahçeköy reayesanın Bilezikçi oğlu Begos hakkındaki şikayetleri hk (1847).</u></p>
Arazi Kullanım Deneyimleri	<p><u>Belgrad Ormanı'nın bendler hâricindeki bölümlerinde bulunan ağaçlardan kendiliğinden devrilmiş olanları ve kurumaya yüz tutmuş olup orman memurlarınca kesilmesinde mahzur görülmevleri kesebilmeleri için kendilerine ruhsatnâme verilmesi talebiyle Bahçeköy ahâlisi adına ihtiyâr heyeti tarafından verilen arzuhâle dair yazışmalar hk (1920).</u></p>

b. Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1980)

Tablo 2 Erken Cumhuriyet dönemi mekansal politikaların tarihsel süreci

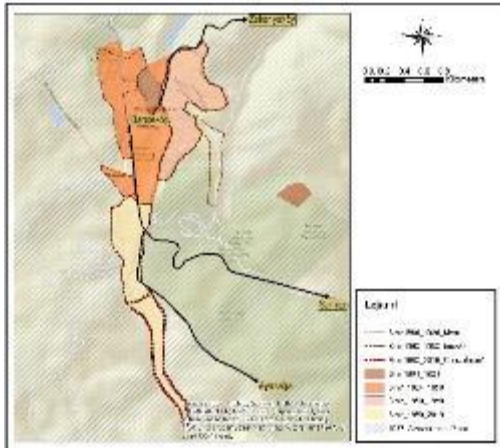
Demografik Yapı	Selanik Mübadilleri-80 hane Yeni iş kollarının gelişmesiyle işçilerin kalacak yer arayışı başlamıştır (1940)
Ekonomik Yapı	Hayvancılık, Meraların otlak olarak kullanılması, meyve-Sebze üretimi, ekim faaliyetleri, Büyükdere'de orman ürünlerinin satışı, Orman Fakültesi(1924) Kibrit fabrikası (1932) Orman İşletme Müdürlüğü ve Fidanlık Kurulması (1946)
Mekan Politikası	867 sayılı Belgrad Orman İşletmesinin oluşturulması (1926), Amenajman Planı yapılması (1937) Örnek Orman İşletmesi (1937) 6785 sayılı imar kanunu ve ilk gecekondu affı (1948), Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Ormancılık Politikalarının üretim konusunda geliştirilmesi hedeflenmektedir (1963)
Sosyo-Kültürel Yapı	İlköğretim Eğitimi ilk 5 yıl sürmektedir. Kilisenin Camiye dönüştürülmüştür. Güçlü komşuluk ilişkileri, sokakta ve arazide geçen çocukluk deneyimleri bu dönemde incelenmektedir.
Arazi Kullanım Deneyimleri	1930 yılına kadar meracılık, ekim ve dikim faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. 1930 yılından sonra fidanlık oluştururması ile ekim dikim faaliyetleri durmaktadır.

	1937 yılında Orman İşletmesi kurulmuş ve Orman Fakültesinin öğretim ve Numune Reviri alanı olarak kullanılmıştır. .
--	---

c. Geç Cumhuriyet Dönemi (1980-2019)

Tablo 3 Geç Cumhuriyet dönemi mekansal politikaların tarihsel süreci

Demografik Yapı	Kozmopolit Toplum Yapısı
Ekonomik Yapı	İkincil ticaret birimlerinin yer aldığı kentsel mekan, Orman Fakültesi, Memur, Öğretmen, Akademisyen ve Zekeriyaköy'de hizmetli olarak çalışanlar,
Mekan Politikası	3030 sayılı kanun İstanbul Büyükşehir Belediye Sınırları (1985) 6837 sayılı kanun Orman alanlarında inşaat izni (1987) 3030 sayılı kanun Belde Belediyesi (1993) 5216 sayılı kanun İlk Kademe Belediyesi (2004) 5474 sayılı kanun Mahalle Statüsü (2008) Metro- Haciosman durağı açılması (2011) 6292 sayılı kanun Hazineye ait arazilerin satışı (2012) Koruma Amaçlı İmar Planı / 1/1000 (2016) 3. Köprü hattının açılması (2013-2016)
Sosyo-Kültürel Yapı	Köy meydanı, kahvehane ve tüketim alanları halkın karşılaşma mekanlarının başında yer almaktadır, Toplum merkezli değil ben merkezli bir yaşam biçimi hakimdir.
Arazi Kullanım Deneyimleri	Ormanın, mevcut parkların ve köy meydanının rekreatif faaliyetler için kullanılması, Bazı ev bahçelerinde meyve vb. ürün yetiştirilmesi

Şekil 2 Bahçeköy tarihi gelişim haritası

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Üçüncü havaalanı ve üçüncü köprü güzergahları arasında kalan Bahçeköy çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Bahçeköy yerleşiminin; politik, sosyo-kültürel, iktisadi ve arazi kullanım deneyimleri, tarihsel süreklilik bağlamında incelenmiştir. Tarihsel süreç Rumların yaşadığı Osmanlı dönemi, mübadillerin yaşadığı erken Cumhuriyet dönemi ve kozmopolit toplum yapısına sahip Geç Cumhuriyet dönemi olmak üzere üç döneme ayrılmıştır. Dönemlerin kırılma noktalarını; 1924 yılında Lozan Anlaşması gereğince gerçekleşen mübadele göçü ve 1980 sonrası uygulanan neo-liberal politikalar oluşturmaktadır. Genel çerçevede bakıldığında Bahçeköy su ve orman varlığı açısından zenginliğe sahip olduğu için devlet tarafından gözetim altında tutulmuştur. Mekana getirilen sınırlamalar demografik yapının kültürünü devam ettirmesine engel olmuştur. Ulus devletin kentleşmesi ile paralel giden bu süreç; ilk kentleşme temellerinin atıldığı, sanayi hamlelerinin yapıldığı dönemin mekansal tezahürüdür.

Demografik yapı tarihsel süreklilik içerisinde değerlendirildiğinde tek düze kalmadığı, yaşam biçimi ve kültürü farklı olan yeni yapıyla sürekli beslenerek mekanın evrilmesine neden olduğu incelenmiştir. Ormanla kurulan ilişkiler, ihtiyaçlar doğrultusunda değişmiş çoğunlukla fayda temelli ilişki kurulmuştur. Üst ölçekte alınan kararlar arazi kullanımıyla ilgili sınırlamalar getirmiş, var olan mevcut dokunun değişmesine neden olmuştur. Bu durumda öncelikle toplum mekanı etkilemiş, mekanın değişim değeri de toplum yapısının dinamik kalmasını etkilemiştir.

5. KAYNAK

Avcıoğlu, S. S., & Akın, O. (2017). *Kolektif Bellek ve Kentsel Mekan Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi 'nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi The Interpretation of Spatial Variation / Differentiation of Tuzla Köyiçi District in Context of Collective Memory and Percept*, 8(22), 423–450.

Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar* (çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev. M. Moralı, Metis Yayınları, İstanbul.

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Donald Nicholson-Smith Treas.

Şengül, H. T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist kentleşme süreçlerinin eleştirisi*. İmge Kitabevi Yayınları.

Taşçı, H. (2014). *Bir hayat tarzı olarak şehir, mekan, meydan*. Kaktüs Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ. (1998). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması*. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, 1–24.

İSAM-Şeriye ve Kadı Sicilleri,

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

DEPREM BÖLGELERİNDEKİ AÇIK-YEŞİL ALAN SİSTEMİ İLKE VE STANDARTLARININ BOLU İLİ ÖRNEĞİNDE İRDELENMESİ

EXAMINATION OF PRINCIPLES STANDARTS OF OPEN GREEN AREAS IN EARTHQUAKE REGIONS IN THE SAMPLE OF CITY OF BOLU

Dr. Gülден ÇAVUŞ

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Proje Daire Başkanlığı

Harbiye Mh. Çetin Emeç Bulvarı No: 5 Dikmen/ Ankara

***sorumlu yazar:** cavusgul_cavus@hotmail.com

ÖZET:

Deprem sonrasında kullanılacak açık alanların çeşitli nedenlerle imara açılması nedeniyle Bayındırlık Bakanlığı Mevzuat Komisyonunda “kentsel açık alanlara ilişkin standartların afet sonrası barınma ve hizmet alanları, bu amaçla kullanılacak donatı elemanları gereksinimlerini de göz önüne alarak yeniden düzenlenmesi” konusu 2004 yılında karar altına alınmıştır. Bu Komisyon Raporu baz alınarak, bu tezin çalışma konusu olarak belirlenen “Deprem Bölgelerindeki Açık-Yeşil Alan Sistemi İlke ve Standartlarının Bolu İli Örneğinde İrdelenmesi” hususunda, Kuzey Anadolu Fay Hattı üzerinde konumlanan ve 1. derece deprem bölgesinde yer alan Bolu Kenti’ndeki mevcut kentleşme hataları irdelenmiş, konu üzerinde çözüm önerileri hazırlanarak analiz tabloları hazırlanmış ve bu tablolara dayanarak, öneri planlar oluşturulmuştur. Çalışmanın ülkemizin diğer bölgelerine de örnek oluşturması amaçlanmıştır.

Öncelikle Bolu Kenti, Bahçelievler Mahallesi, Kalıcı Konutlar Yaşamkent Mahallesi ve Karacasu Belediyesi Fatih Mahallesi’ne gidilerek, alanda yerinde inceleme yapılmıştır. Seçilen araştırma adalarında, alan, kat sayıları, yapı malzemesi, yapı kalitesi, yaşayan kişi sayısı, bina bazında incelenerek yapı resimlerinin çekilmesinin ardından, elde edilen bilgiler tablolara işlenmek üzere not alınmıştır. Bu sürecin ardından her mahalle için tablolara yerleştirilen bilgiler yardımı ile analiz planları oluşturulmuştur. Bu planlar sayesinde yapı adalarındaki yoğunluk, açık-yeşil alan durumu, ha’a düşen insan sayısı belirlenmiştir. Daha sonrasında, incelenen yapı adasına ait mahallelerin tahliye ve toplanma alanı olarak yeterlilikleri sınanmış; deprem parkı olarak kabul edilebilecek parklar ve rezerv olarak kullanılacak belirlenmiştir.

Her mahalle için yapılan analiz tabloları tek tabloda birleştirilerek, genel analiz tablosu oluşturulmuştur. Bolu Kenti’ne ait üç mahalle örneklemeyle yapılan bu çalışmada, Kalıcı Konutlar Yaşamkent Mahallesi deprem sonrası planlanan bir mahalle olması açısından, diğer mahallelere göre en uygun örnek olarak kabul edilmişti hipotezimizde. Mahallelerin birbiri ile karşılaştırılarak hipotezimizde belirtilen sonucun doğruluğu sınanmıştır.

Sonuç olarak, “Japonya Tokyo’da Bir Deprem Sonrası Afet Önleyici Yeşil Koridorun Tasarımı Görüntüsü” örneğinden yararlanarak, her mahalle için öneri diyagram oluşturulmuştur. Son söz olarak, büyük şehirlerdeki değerli arazilerde, sağlam temele dayanmış, yüksek katlı binalar yapılarak, açık alanlar yaratmak ve bu açık alanlarda da nüfusa, yoğunluğa uygun, her mahalle için en az bir adet olmak üzere deprem parkları planlamak ana hedefimiz olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Deprem, Açık-Yeşil Alan, Deprem Parkı, Çevre ve Deprem Duyarlı Planlama

ABSTRACT

Because of being zoned for construction of open fields that can be used after the earthquake with various reasons in the committee of the ministry of public works the subject ‘rearrangement of sheltering and service area after the calamity of standards concerning open urban areas in defiance of also necessity of the equipments that can be used for this purpose’ was determined in 2004. Based on this commission report, the subject “Examination of principles standarts of open green areas in earthquake regions in the sample of city of Bolu” that was determined as a work item of the thesis, present urbanization errors in Bolu that situated on North Anatolian fault line and are on the first degree earthquake zone were examined, analysis Schedule were prepared by presenting solution offers on the subject and in terms of this schedule proposal plans were made. This work was aimed to exemplify also other regions of our country.

Firstly Bolu, Bahçelievler street, Permanent Residence in Yaşamkent street and Fatih Street in Karacasu Municipality were visited and on the fields researches were examined on site. In selected research islands acquired information were noted so as to be processed in the charts after taken the structure photos by examining on the basis of field, number of floors, building materials, building quality, number of people, building. After this process, analysis plans were made for each street by the help of information placed in the charts. Owing to those plans, density in the construction islands, the capability of open-green field, number of people for ha were determined. After that, qualifications as release and reunion area of the streets which belong to examined construction island were proved; parks that can be accepted as an earthquake and parks that can be used as a reserve were determined. By combining analysis charts made for each street in one chart, general analysis chart were made.

In this work done with the illustration of three street in Bolu, in terms of a street planned after earthquake Permanent Residences in Yaşamkent street were accepted the most appropriate example according to other streets in the hypothesis. By comparing streets each other, validness of stated result in the hypothesis was proved.

As a conclusion, by availing an example of “the design image of calamity preventer green hall after an earthquake in Tokio in Japan” proposal diagram was prepared for each street. For the final word, creating open fields by building towers on sure ground in limited valuable

fields in big cities and in this open fields planning earthquake parks impending at least one item for each street which are appropriate for the population and density should be our main goals. Key Words: earthquake, open-green fields, earthquake parks, environment and earthquake conscious planning

1. GİRİŞ

SORUN: “Kentsel açık alanlara ilişkin standartların afet sonrası barınma ve hizmet alanları, bu amaçla kullanılabilir donatı elemanları gereksinimlerini de göz önüne alarak yeniden düzenlenmesi” konusu 2004 yılında Deprem Şurası’nda karar altına alınmıştır.

HİPOTEZ: Afettede Kalıcı Konutlarının, deprem bölgelerindeki açık-yeşil alan ilke standartları ve plan kararları açısından seçilen diğer iki mahalleye göre yeterli olup, yapılaşma ve planlama kriterleri açısından yaşanabilir standartları taşımaktadır

AMAÇ: Uluslararası kentsel tasarım kurallarını, kentsel tasarımda ve özellikle afet sonrası mekansal organizasyonda peyzaj öğelerinin işlevlerini belirlemek ve çalışma sahası olan Bolu İli’nin üç mahallesi için bir gelişim modeli ortaya koymaktır. Bu çalışmanın diğer bölgelere örnek oluşturması amaçlanmaktadır.

MATERYAL YÖNTEM: İncelenen üç mahalle çevresel kriterler, yeşil aks kriterleri, trafik kriterleri, kentsel açık alanlar, kamu yapıları, sivil yapılar ve kırsal açık alanlar olmak üzere 7 ana kriter ve 45 alt başlıkta incelenmiştir. Bu oluşturulan maddeler için 0-4 arasında puan verilmiştir. Dikkate alınmayan tasarım kriterleri (-) işaretiyle belirtilmiş olup, diğer puanlama değerleri aşağıdaki gibidir;

0- Kötü/olumsuz

1- Zayıf/yetersiz

2- Orta

3- İyi

4- Çok iyi

Stratejilerin değerlendirilmesi sonucunda, çalışma alanı olarak belirlenen her mahalle için hazırlanan planlarda, ait olduğu mahalleyi de içerecek şekilde kaçış ve tahliye alanı, yedek sığınak alanları belirlenmiş, böylece Öneri Afet Yerleşim Diyagramı hazırlanmıştır.

1999 Düzce Depremi sonrası Bolu Kenti ve çevresi kentsel yerleşimlerinde, merkezin mekânsal karakterini fazlaca değiştirmemekle birlikte, doğal çevreye doğru yayılma

eğiliminde olan bir yapılaşma süreci görülmüştür. Müstakil ve 2 katlı konutlara yönelik artan taleple birlikte konut alanları, kentin kısıtlı tarım alanlarına doğru yönelmiştir. Bu durum, Bolu kentinin kendine yetebilirliği açısından temel koşullardan biri olan tarımsal varlığı tehdit etmektedir.

Şehir planlamanın temel kuramlarından biri, en iyi gün ışığını alan, topografik açıdan en uygun bölgesinde ve açık-yeşil alanlarla bir arada planlamadır. Bolu kentine baktığımızda açık-yeşil alanların planlanmadığı ve binalar arası boşluklarla şekillendiği, konut alanlarının homojenliği dikkate alınmayarak kent merkezinde yapılaşma yoğunluğunun arttığı ve konut alanlarının tasarım kurallarına aykırı olarak ulaşım koridorları boyunca dizildiği görülmektedir.

Kentsel plansızlıkların yanında, Bolu kent planının oluşturulmasında, şehir planlama ilkelerine uygun olarak endüstriyel alanların konut alanlarından bağımsız olması konusuna özen gösterilmiş ve organize sanayi bölgesi şehrin dışında, her türlü ulaşım aktivitesinin yakınında tasarlanmıştır. Sanayi Bölgesinin ayrıca, D-100 Devlet Karayolunun yeşil koridorlarla konut bölgesinden ayrıldığı görülmektedir.

Merkezde yer alan ana cadde kentin potansiyel büyümesi dikkate alınmadan, artan trafik yoğunluğuna cevap veremeyecek bir biçimde tasarlanmış olup; bu durum zaman içerisinde yaya ve trafik karmaşasına neden olmuştur. İzzet Baysal Caddesi üzerinde Belediye, Valilik, Bankalar, iş merkezleri gibi nüfus yoğunluğu yaratan kamusal ve özel yapıların toplanması, şehir merkezinde düzensiz ve örgütlenmeden uzak bir görünüm yaratmaktadır.

Dengeli bir kentsel tasarımın başka kuralı olan, her konut alanının ulaşılabilir ve korunaklı açık-yeşil alanı olması durumu, Bolu kent merkezinde görülmemektedir. Şehir dışında yeşil doku ve su kaynaklarını gibi doğal öğeleri barındıran, herkesin ulaşabileceği Abant Gölü, Yedigöller ve Gölcük gibi rekreasyon alanları bulunmasına karşın, kent merkezinde açık-yeşil alan sorunu bulunmakta olup, kentin dışındaki bu alanlar, şehir içerisindeki yeşil alan sorununa çözüm getirememektedir.

Birçok kentsel açık-yeşil alanın ulaşım, afet sonrası işlevleri yerine getirmesi için gereken donanım ve büyüklük sorunları bulunmakta olup, bunun sonucu olarak açık-yeşil alanlar, doğal yapılarla iç içe olmayan ve toplumsal ihtiyaçlara cevap vermeyen arazi parçaları haline dönüşmüştür. Bu ve benzeri birçok sorunun temeli 1985 yılında yapılan imar planının yetersizliği olup, imar sorunları mevzi imar planı ve koruma amaçlı imar planları ile giderilmeye çalışılmıştır.

Hasar yaratıcı depremlere maruz kalma riski bulunan; sıkışık bir kent merkezi, tarımsal yerleşimler ile az katlı yeni binalardan oluşmuş bölgelerin bir arada bulunduğu Bolu kenti, bütün bu özellikleri nedeniyle tez çalışması kapsamında çalışma sahası olarak belirlenmiştir. Uluslararası kentsel tasarım kuralları ile kentsel tasarım ve afet sonrası mekânsal organizasyonda peyzaj öğelerinin işlevlerini belirlemek için çalışma sahası olan Bolu kentinin farklı özelliklere sahip üç mahallesi, bir gelişim modeli ortaya koymak üzere çalışma alanı olarak tespit edilmiştir.

Bölgenin deprem riskleri göz önüne alındığında, planlı bir yapılaşma ve beraberinde tasarlanan açık-yeşil alanların afet risklerine karşı daha güvenli bir kent organizasyonu yaratması göz önüne alınmalıdır. Günümüz şartlarında bunu sağlayabilmek için bölgenin kapsamlı bir kentsel dönüşüm projesi altında değerlendirilmesi ve Bolu kentsel yerleşmelerin, "Sürekli ve Sürdürülebilir Kalkınma" anlayışı çerçevesinde, ilgili tüm uzmanlıkların ortaklaşa çalışmasıyla tasarlanması gerekmektedir (<http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com>) (Erişim:18.12.2011).

Çalışma alanı olarak belirlenen mahalleler için bir gelişim modeli geliştirilmesi amacına yönelik olarak öncelikle farklı yönleriyle Bolu Kentine model oluşturabilecek uygulama örnekleri incelenmiş ve bu örneklerde gözlemlenen ilkeler doğrultusunda uluslararası kentsel tasarım kriterleri saptanmıştır. Sonrasında, kırsal, yoğun ve plansız kent merkezi, planlı kentsel alanları bir arada barındıran bir afet bölgesi olan Bolu Kentinin mevcut durumu irdelenmiş ve şehrin farklı karakterlerini barındıran üç mahallesi, oluşturulan analiz planlarına yansıtılmıştır.

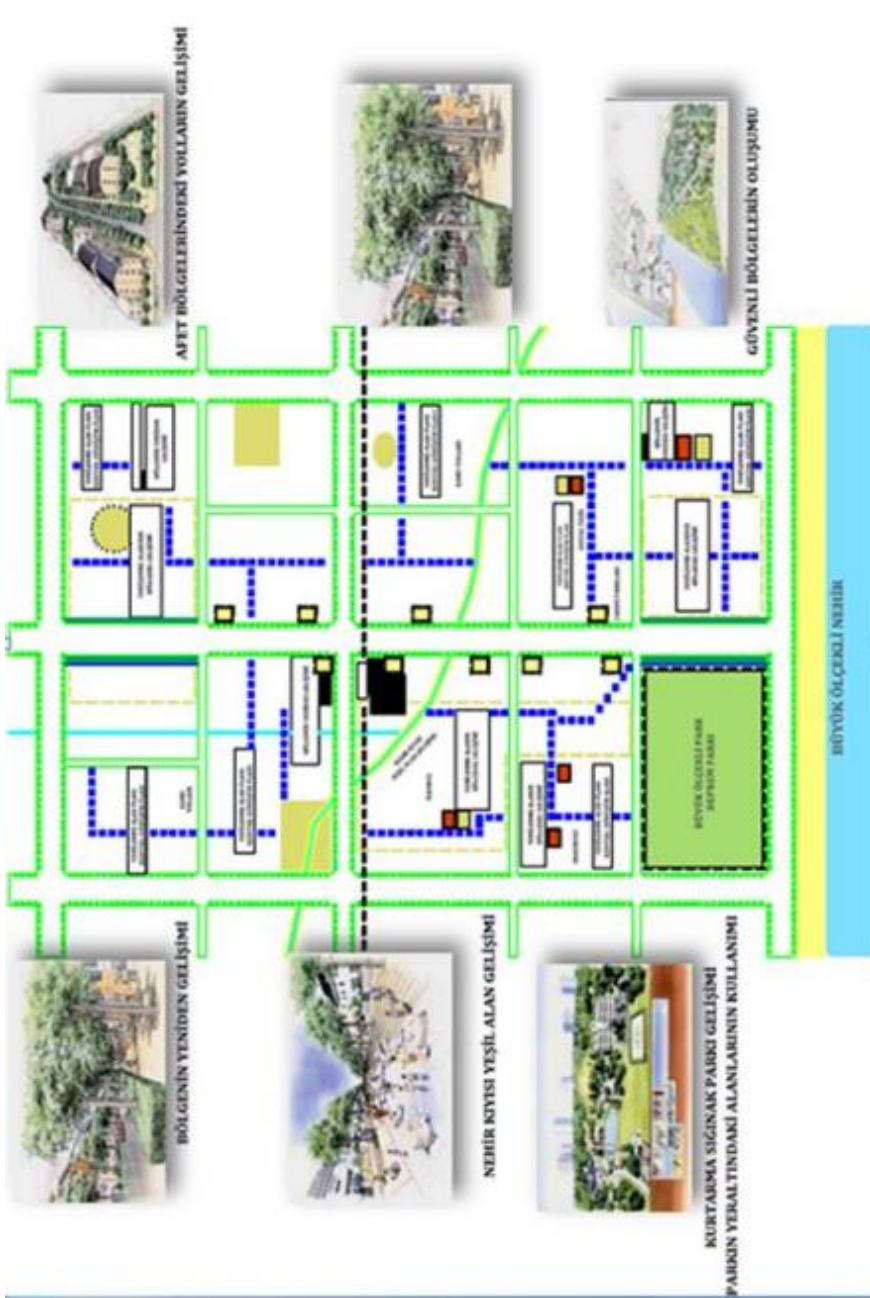
Analiz sürecinin ardından bu üç mahallenin mevcut durumu; Çizelge haline getirilen tasarım kriterleri açısından değerlendirilmiş ve bu üç mekânın; "yaşanılabilir bir kentsel doku" için belirlenen en az 70 puan standardını karşılaması beklenmiştir. Daha sonra ortaya çıkan sonuçlar, bölgelerin kendine has özelliklerine göre yorumlanmıştır.

Bu bölümde görülebileceği gibi son aşamada, belirlenen bu kentsel mekânların - ihtiyaç varsa - "yaşanılabilir kentsel doku" standardını yakalayabilmesi için yapılabilecek minimum değişimler öneri haline getirilmiş, ayrıca afetten koruyucu yeşil koridor tasarımı hazırlanması kriterleri verilerek, araştırma adaları ve bu adaların ait olduğu mahalleler için öneri tahliye ve toplanma alanları hazırlanmış, mevcut bir kentsel doku ile yeni tasarlanan bir alanda dikkate alınması gereken peyzaj öğelerine yer veren bir model ortaya konulmuştur.

2. AFETTEN KORUYUCU YEŞİL KORİDOR TASARIMI

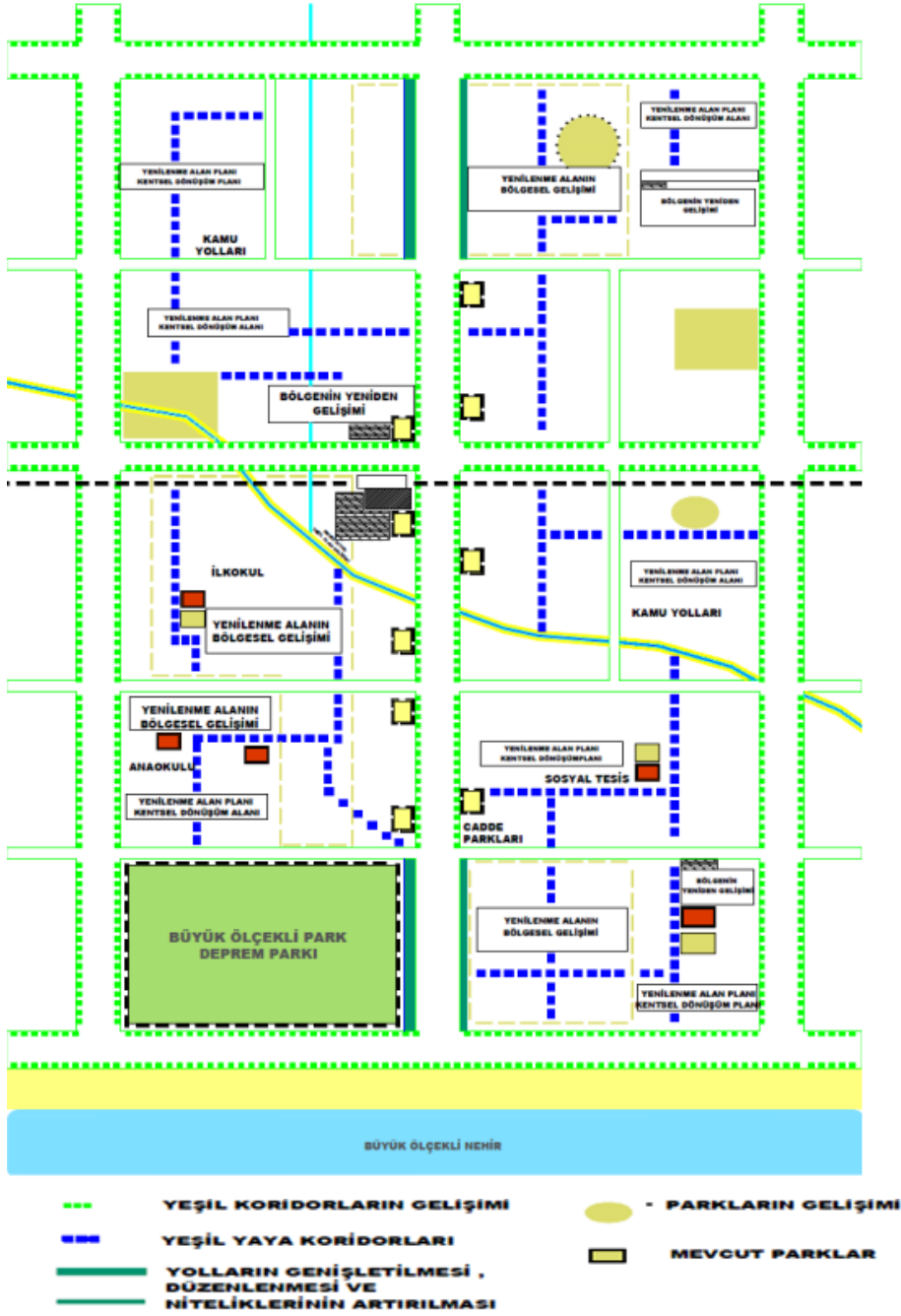
Kentsel alanların afetlere karşı dayanıklılık kapasitesi; yerleşim yeri seçimine, bina fonksiyon ve kompozisyonlarına, altyapı ve açık-yeşil alan organizasyonları gibi çevresel sistem faktörlerinin uygulanmasına bağlı olarak doğrudan değişim göstermektedir. Dolayısıyla, afet koruma ve zarar hafifletme amaçlı kentsel çevre planlaması, afete karşı planlamanın temelini oluşturmaktadır (Cai and Wang 2009).

Tokyo'da "Deprem Sonrası Kalkınma İçin Genel Tasarım Planı Çerçevesinde Dizayn Edilen Afetten Koruyucu Yeşil Koridor Tasarımı" örneğinden hareket ederek afetten koruyucu yeşil koridor tasarımı ve ilkeleri belirleme çalışması yapılmıştır (şekil 1.1, şekil 1.2). Buradan hareketle aşağıda Afetten Koruyucu Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı İlkeleri belirlenmiştir.

Şekil 1.1 Deprem bölgelerinde afetten koruyucu öneri yeşil koridor tasarım diyagramı (Cai and Wang 2009'dan değiştirilerek yeniden oluşturulmuştur orjinal 2011) (Çavuş 2013)

Şekil 1.2 Deprem bölgelerinde afetten koruyucu öneri yeşil koridor tasarım diyagramı (Orjinal 2012) (Çavuş 2013)

2.1 Afetten Koruyucu Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı İlkeleri

Afet kökenli hasarları azaltmak ve can kayıplarını en aza indirmek için erişilebilir noktalarda yerel tahliye alanları ve toplanma yerleri olarak kullanılacak yeşil alanlar, parklar, rekreasyon alanları, spor alanları vb. büyük açık alanlı donatı alanları oluşturulması gerekir. Deprem odaklı ve toplanma alanları ile tahliye koridorlarını ilişkilendiren bu planlar aynı zamanda incelenen Mahalleler için Öneri Yenileme Planı'nın ilk etabını oluşturmaktadır

(http://www.planlama.org/new/images/stories/Dokuman/istanbul_cdp/8_plan_uygulama_hukumleri.pdf)

Afet sonrası kayıpların azaltılması ve afetzedelere daha kaliteli bir yaşam sunulması amacıyla hazırlanan afetten koruyucu tahliye ve toplanma alan planı (Mahalleler Öneri Yenileme Planı), özellikle gelişmiş ülkelerde yoğun bir kullanım alanı bulmakta, arama-kurtarma ve sivil savunma güçlerinin acil müdahale edebildiği, toplu ve düzenli yerleşim alanları oluşturabilmektedir.

Bu çalışma kapsamında Afetten Koruyucu Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı hazırlanması aşamasında dikkate alınacak noktalar tespit edilmiş olup, deprem bölgelerinde düzenlenecek açık-yeşil alanların tasarımında alınacak kararlar belirlenmiş, bu kararlar doğrultusunda hedef stratejiler oluşturulmuş ve çalışma adalarında Afetten Koruyucu Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı oluştururken çerçeve olarak kullanılacak kurallar belirlenmiştir. Buna göre, açık-yeşil alanların tasarımında alınacak kararlar aşağıdaki gibidir:

- Riskli binaların tespiti ve yıkılması ve bu bölgelerde oturanlara geçici iskân önerileri getirilmesi,
- Yolların genişletilmesi,
- Envanter binaların tespiti ve iyileştirilerek korunması,
- Mevcut tahliye koridorlarına yenilerinin eklenmesine yönelik öneri getirilmesi,
- Toplanma alanları oluşturulması,
- Riskli yapıların (yanıcı-patlayıcı madde depoları vb.) alandan tahliyesi,

- Acil yardım noktaları binalarının (sağlık ocağı, hastane vb.) önerilmesidir.
- Sosyo – ekonomik yapı iyileştirmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Doğal çevrenin kazanılması,
- Tarihi çevre değerlerinin ortaya çıkartılıp yeni fonksiyonlarla işlevlendirilmesi, bitkisel bir tampon bölge oluşturularak korunması,
- Uygulamalarda “İmar Hakkı Transferi” gibi yeni yöntemlerin kullanılması planlanmıştır.

Bu kararlar doğrultusunda oluşturulacak hedef stratejiler aşağıda yer almaktadır.

O Afete dirençli model bölgelerinin geliştirilerek güvenli açık alanların oluşturulması, o Mahalle veya semt ölçeğinde su depolarının oluşturulması, o Kentsel alanlarda afet sonrasında hizmet verebilecek açık-yeşil alanların kazanılması için arazi ıslahı yapılması,

O Afet sonrası açık-yeşil alanların, kentsel alanlardaki, yapılaşmaya elverişli olmayan arazilerde tesis edilmesi,

O Açık-yeşil alanların oluşturulması için, yapıların arasında kalan işlevsiz arsaların birleştirilmesi,

O Mevcut kentsel açık-yeşil alanların deprem sonrasında tahliye, toplanma ve geçici barınma hizmetlerine cevap verebilmesine yönelik rehabilitasyon modellerinin geliştirilmesi,

O Açık-yeşil alanların içindeki Kent mobilyalarının deprem sonrasında geçici barınma, sıhhiye ve iaşe hizmetlerine cevap verebilecek biçimde yenilenmesi, o Güvenli açık alanların oluşturulması, bu alanlarda mahalle ve semt ölçeğinde acil su sağlama tanklarının inşa edilmesi,

O Kentsel açık-yeşil alanların, konut, orman ve sanayi bölgeleri gibi kentin farklı işlev bölgeleri arasında tampon oluşturacak biçimde planlanması, o Karmaşık kent tipi afetlerle baş edebilmek için, kentsel açık-yeşil alanların hizmet kapasiteleri ve çeşitliliklerinin artırılması,

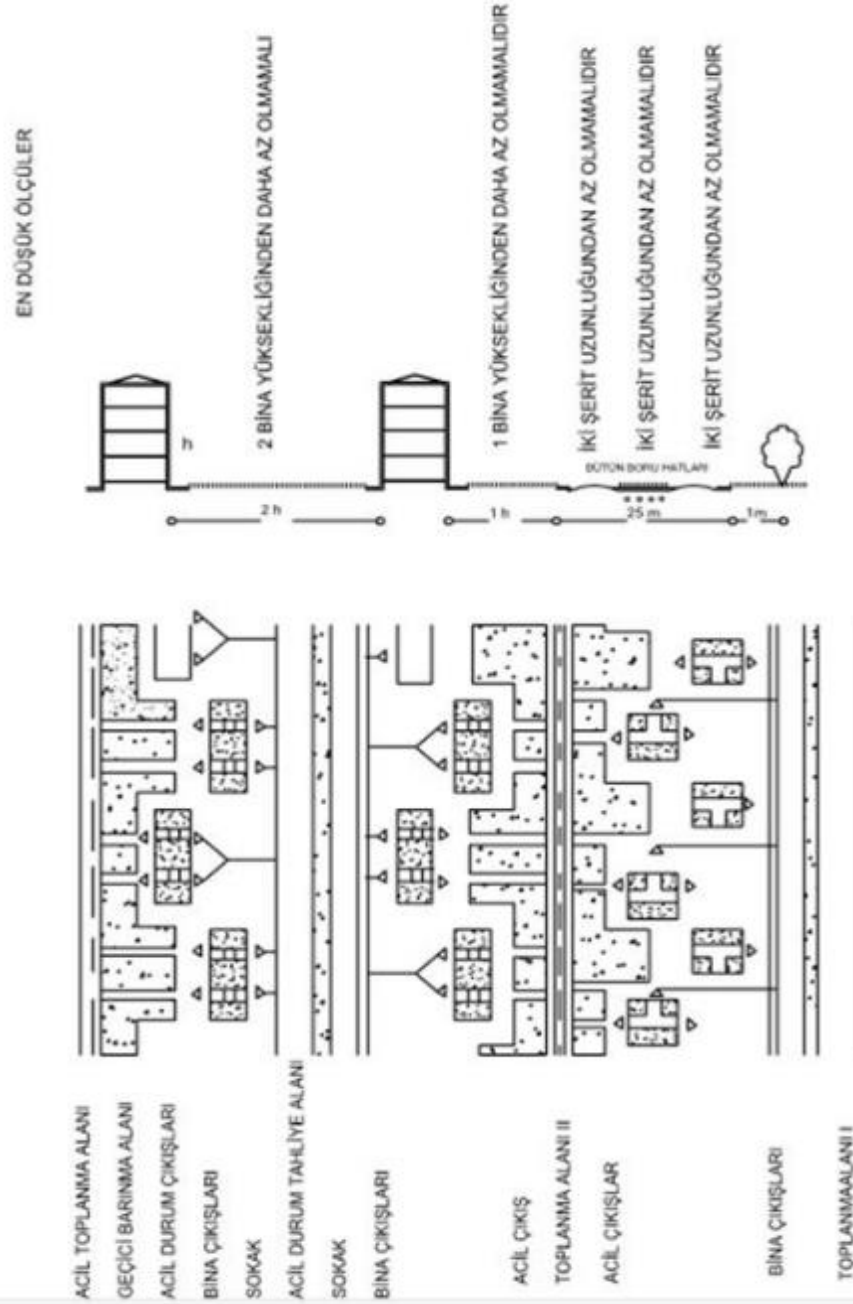
O Mevcut ve yeni tasarlanacak kentsel açık-yeşil alanların ilk yardım büroları, hastaneler ve itfaiye merkezleriyle ilişkilendirilmesi,

- O Depremden sonra meydana gelebilecek yangınların önlenmesi, o Kentsel alanlarda yangın önlemleri alması,
- O Yangına dayanıklı kent oluşturma modellerinin geliştirilmesi, o Gövdesinde su bulunduran, yangına dayanıklı, yangın kırıcı bitkilerle yangın tampon bölge oluşturulması, o İtfaiye istasyonlarının inşası ve afet anında erişilebilirlik faktörüne göre mekanda dağılımının sağlanması, o Yangına dayanıklı binaların yapılması,
- O Afetten korunmak için Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Projelerinin hazırlanması,
- O Kentsel rehabilitasyon modellerinin oluşturulması ve yapıların güçlendirilmesidir.

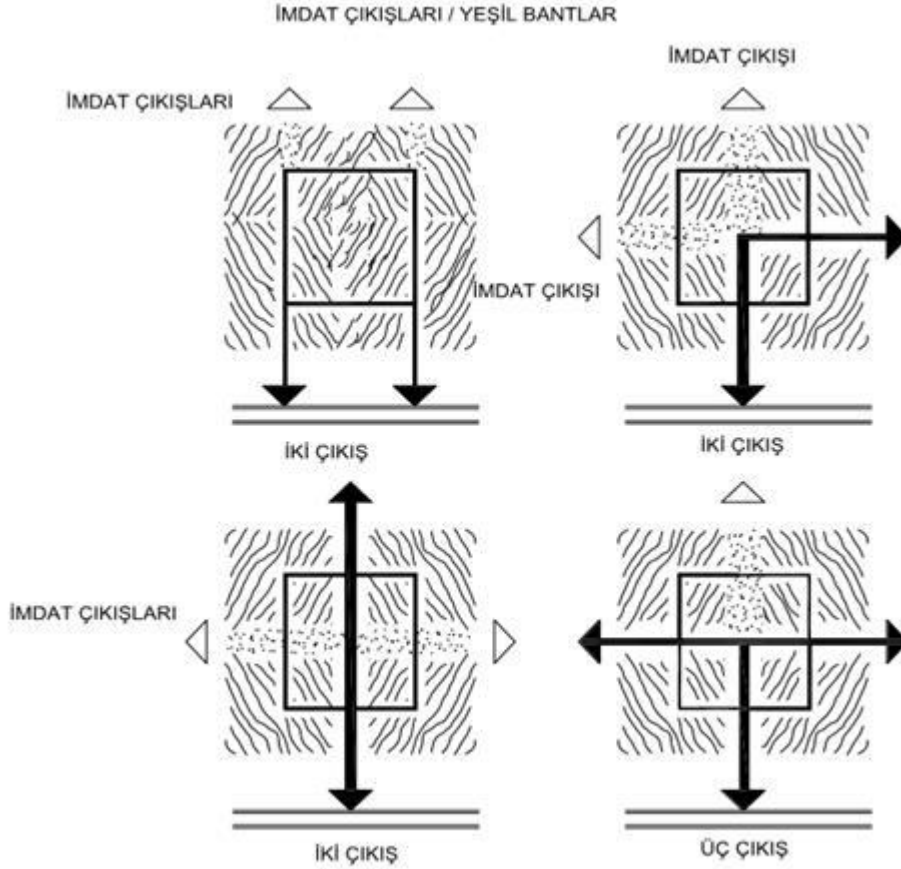
Bu stratejilerden yola çıkılarak, çalışma adalarında Afetten Koruyucu Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı oluştururken çerçeve olarak kullanılacak kurallar aşağıda gösterilmektedir:

- Toplu konut alanlarında olduğu gibi, deprem bölgelerindeki kalıcı konut alanları için de yeşil koridor sistemleri kurulmalıdır: Bu yeşil koridor, doğal ekoloji için alan (habitat) oluşturmak, bitki çeşitliliğini ve iklimsel değişiklikleri yansıtmak ve herhangi bir deprem felaketinden sonra tahliye toplanma alanı yaratmak için tasarlanmalıdır. Toplu konut yerleşimlerinde yaklaşık 32 m. eninde bir ana yeşil koridor aksı oluşturulması önerilmektedir. Ara yeşil akslar ise de 24 m. civarında oluşturulabilir.
- Yerleşim alanı içerisinde birbirinden bağımsız iki trafik izi olmalı ve bu trafik izleri arasında mümkünse bir trafik izi kadar yeşil bant yapılmalıdır: Bu yeşil bant deprem sonrasında kurtarma ve servis amaçlı kullanılabilir (şekil 1.3).
- Deprem sırasında enerji hatlarının kopmaması veya kopup çevreye hasar vermemesi için yeraltına alınmalıdır. Aynı zamanda her türlü alt yapı galerileri trafik izleri arasında bırakılan, orta refüjler altında yapılmalıdır (şekil 1.3).
- Konutlarda biri yapı giriş-çıkış amaçlı iken, diğeri acil durumlarda kaçış amaçlı olan birden fazla çıkış olmalıdır ve kapılar iki ayrı tarafına açılmalıdır (Albay 1995) (şekil 1.3, şekil 1.4).

- Deprem anında bir binanın diğeri üzerine yıkılmaması için yapılar arasındaki mesafeler belirlenmelidir. Bu mesafe iki yapının yükseklikleri toplamının yarısından az olmamalıdır (Albay 1995) (şekil 1.3).
- Deprem anında yapının yola ya da yaya yoluna yıkılmaması için yapı ile yol arasında en az yapı yüksekliği kadar mesafe bırakılmalıdır (şekil 1.3).
- Her türlü alt yapı galerilerinin, trafik izleri arasında bırakılan orta refüjler altında yapılması alternatifini dikkate alınmalıdır. Bu yöntem, deprem sırasında bu hatlarda meydana gelebilecek hasardan konutların ve trafik izlerinin etkilenmesine engel olacaktır.
- Yaya yollarına dikilecek ağaçlar, herhangi bir afet durumunda devrilip yolu kapatmaması için, trafik yolundan uzakta dikilmelidir.
- Deprem sırasında enerji hatlarının kopmaması veya kopup çevreye hasar vermemesi için yeraltına alınmalıdır (şekil 1.3).
- Konutlarda biri yapı giriş-çıkış amaçlı iken, diğeri acil durumlarda kaçış amaçlı olan birden fazla çıkış olmalı ve kapılar iki ayrı tarafına açılmalıdır (şekil 1.4).

Şekil 1.3 Konut yerleşim alanlarının ve kaçışların organizasyonu (Albay 1994'dan değiştirilerek yeniden oluşturulmuştur orijinal 2013)

Şekil 1.4 Konutlardan çıkışlar (Albay 1994'den değiştirilerek yeniden oluşturulmuştur orijinal 2013)

- Tahliye alanlarının geliştirilmesinde, yaşlı ve özürhüder de dikkate alınmalı, güvenli tahliye güzergâhları oluşturulmalıdır.
- Kentte bulunan yabancıları da dikkate alarak, şekillerle hazırlanmış tabelalar kullanılmalıdır.
- Planlamada, yangın araçlarının kurtarma, söndürme gibi faaliyetlerde bulunmak için binalara rahatça yaklaşamaması sorununa karşın, araçların yaya, trafik ulaşım hatları dışında da binalara erişilebilirlik sağlanmalıdır. Bunun için planlarda yollar olabildiğince geniş tutulmalı, önemli kamusal yapılara erişebilirliğı sağlamak üzere

seçenekli yol sistemi üretilmelidir. Deprem riski olan yerleşimlerde sokak ve blok dokuları, deprem güvenlik konuları göz önüne alınarak planlanmalıdır.

- Açık alanlar bütünlük ve süreklilik gösterecek biçimde tasarlanmalı; konut ve diğer kullanım alanlarına olan optimum mesafesi analiz sonuçlarına göre belirlenmelidir: Açık-yeşil alanların büyüklüğünden ziyade, rekreasyon ihtiyaçlarına cevap verebilen ve gerektiğinde deprem parkı olarak kullanılabilir nitelikte tasarlanan alanlar olmasına önem verilmeli; kentin içine homojen olarak dağılmış bir açık-yeşil alan sistemi oluşturulmalı ve park, refüj gibi açık alanlar artırılmalıdır.
- Mevcut ve yeni oluşturulacak açık alanların bir sistem oluşturabilmesi için ulaşım ağı ile ilişkilendirilmeli ve kentin doğal özelliklerinden faydalanma yöntemi kullanılmalıdır. Bunun için; o Özel alan analizleri sonucu heyelan, taşkın ve sivilaşma alanı olarak belirlenen bölgeler, o Tüm baraj altı havzalarda belirlenen risk bölgeleri, o Dereler boyunca belirlenen sağlıklı solumlu 20 m genişliğindeki zon ve o Ana ulaşım arterleri boyunca sağlıklı solumlu 20 m genişliğindeki zon açık-yeşil alan olarak düzenlenmelidir.
- Belediyelerin planlamada deprem parklarına yer vermesi zorunlu hale getirilmelidir. Deprem parklarının nüfus yoğunluğunun istenen düzeylerde tutulmasına katkı sağlayan ve geçici barınma için rezerv alanı olarak düşünülebilecek alanlar olduğu göz önünde tutulmalıdır.
- Deprem parkı oluştururken özellikle yerleşime uygun görülmeyen, fonksiyonsuz; yoğunluk durumuna göre ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte alanlar seçilmelidir. Alanın kentsel açık-yeşil alan sistemine katkıda bulunması ve bunun sürekliliğini sağlayabilmesi, afet anında ihtiyaç duyulacak kullanımları içermesi (çadır kurma alanı, malzeme ve su deposu, sahra hastanesi, jeneratör, helikopter pisti, duşlar, tuvaletler gibi önemli birimler) ve anayollarla bağlantılı olması göz önünde bulundurulmalıdır.
- Büyük depremler için acil su sağlama yolları geliştirilmeli veya alternatif su sağlama yolları ile acil depolama sistemleri sağlanmalıdır. Kapalı su şebeke sistemleri tercih

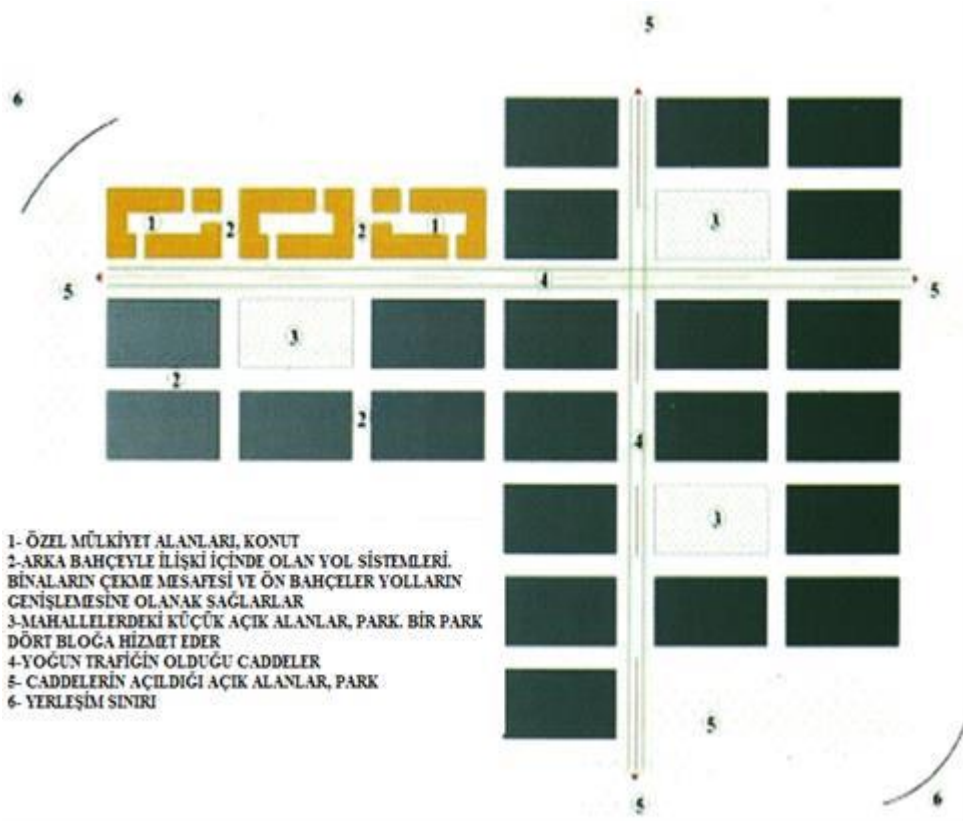
edilmeli ve ilk yardım merkezi olarak hizmet verecek birimlere sürekli su sağlayacak donanımlar yerleştirilmelidir (United Nations 1978).

- Deprem sonrası konut bölgelerine yakın tahliye alanları oluşturulmalıdır. Tahliye aksları boyunca ve tahliye alanlarının yakınındaki alanlar için emniyet önlemleri dikkate alınmalı, bu bölgelerin yangından etkilenmemesi ve planlama aşamasında ana ulaşım aksları zeminde birbirini kesmeyecek şekilde düzenlenmelidir. Tahliye alan büyüklüğünün 10 ha olması önerilmekle birlikte, tahliye edilen kişi için en azından 1 m² güvenli alan öngörülmelidir (TMG 1987, Şengezer 1999).
- Afet kurtarma ekiplerinin acil malzemelerin taşınması için yüksek risk alanlarında, hastanelere yakın yerlerde helikopterlerin iniş yapabileceği pistler düzenlenmelidir. Dar yollar ve yüksek yapılardan oluşan kentsel alanlarda bu tür pistler büyük önem taşıyacaktır.
- Mevcut itfaiye merkezlerinin ve şubelerinin yenilenmesi ve bu merkezlerin metropolde dengeli şekilde dağılımı sağlanmalıdır. Özellikle yangın riski bulunan alanlara kolay ulaşılabilecek merkezler oluşturulmalıdır.
- Kurtarma eylem merkezi tek merkez yerine, çok merkezli olarak düşünülmeli, deprem sonrası ana ve ara kademe merkez üslerin mekânlardaki dağılımı afetten etkilenmeyecek şekilde sağlanmalıdır.
- Bazı durumlarda bitişik düzenin, binaların tamamen yıkılmasına engel olduğu bilinmekle beraber, ayırık düzen, blok tarzı yapılaşma tercih edilmelidir.
- Afet dirençli model bölgelerin oluşturmasına yönelik projeleri öncelikle yüksek risk içeren bölgelerde hazırlanmalı ve bunun için yangın kırıcılarla çevrelenen kabaca ilk veya ortaokul büyüklüğünde bir alan seçilmelidir. Bu bölgelerin çevresinde yollar, parklar ve kanallar tasarlanmalı ve yol boyunca uzanan yeşil koridorlarla yanmaz önlemler geliştirilmelidir.

- Yoğunluğun yüksek olduğu merkez bölgelerinde, tehlike yaratacak nitelikteki iş yerlerine izin verilmemelidir. Kent içerisinde yer alan sanayi bölgeleri, petrol, tüp dolum tesisleri, tehlikeli madde üretim ve dağıtım alanları vb. özellikli bazı kullanımların taşıdıkları tehlikeleri azaltmaya yönelik olarak tampon bir alanla çevrelenmeleri sağlanmalıdır.
- Tampon kuşaklar tarihi, kültürel ve doğal nitelikleriyle tescilli yapı ve alanlar için de oluşturulmalıdır. Ayrıca, tarihi yapıları restorasyon ve sağlamlaştırma çalışmaları yapılmalı, bu gibi yapıların çevresinde deprem anında yapıya zarar verebilecek unsurlar temizlenmelidir (Şengezer 1999).
- Çok büyük bina ve yapıların, önemli sivil binaların, kullanım yoğunluğu yüksek olan sosyal donanımların, 500 Kw yayım gücü olan radyo istasyonlarının bataklık bölge, heyelan sahaları, zemin suyu yüksek alanlar üzerinde inşa edilmemesi sağlanmalıdır. Zorunlu durumlarda arazinin zemin durumu iyileştirilmeli ve değişik yapıım teknikleri uygulanmalıdır.
- Deprem bölgelerinde, yapı ve nüfus yoğunluğu fazla olmamalıdır. İnsan yoğunluğu, afet anında kurtarılacak insan sayısını etkilemekte olup; 200 kişi/ha'dan daha yoğun bölgelerde deprem afetlerinde kitlesel insan kaybının büyük ölçüde arttığı ve kurtarma işlemlerinin zorlaştığı unutulmamalıdır (Bilgütay 1960). Ayrıca yapısal yoğunluğun TAKS-0.30'u geçmediği alanlarda kurtarma işlemlerinin daha verimli olduğu göz önüne alınmalıdır (Şengezer 1999). Bu bilgiler ışığında deprem bölgelerinde sağlam temeller üzerinde çok katlı binalar inşa edilmesiyle açık-yeşil alanlara da yer kalmaktadır.
- Afet yönetimi için özel olarak tasarlanmış bir altyapı sistemi kurulmalıdır. Acil durumlarda bütün birincil ve ikincil yollar açık tutulabilmelidir.

- Aşırı parçalanmış ve aşırı yaygın yerleşime izin verilmemelidir. Bu yerleşim biçimlerinin birimler arasındaki uzaklıktan dolayı acil yardım işlerinde zaman kaybı ve ekonomik açıdan zorlanmaya sebep olacağı unutulmamalıdır (Balamir 2002).
- Çok yoğun yapılaşmaya izin verilmemelidir. Unutulmamalıdır ki, olduğu bölgelerde deprem sonrasında arama kurtarma çalışmalarında problemler yaşanır. Çok yoğun nüfusun bulunduğu alanlarda ise tıkanma ve izdiham sonucu can kaybı fazlaşır. Yüksek nüfus yoğunluğu aynı zamanda araç yoğunluğunu artırır.
- Eğer bir kent bütünüyle riskli yüksek bir alana yerleşmişse, büyüme hızı dolayısıyla mekân talebi, bölge planlama önlemleri ile düşürülmeli ve sanayi yatırımları daha az riskli alanlara taşınmalıdır.
- Bir deprem riski altındaki bölgede az eğimli alanlarda, eğime paralel konut dizileri, çok eğimli alanlarda eğime dik diziler uygulanmalıdır (Aka 1992).
- Depreme riski altındaki bölgelerde kentsel işlevler ve yapı türleri dengeli olarak dağıtılmalıdır. Buna karşın, tasarımda birbirinden kopmayan ulaşım ağı ve yeşilin sürekliliği için de bir bölgeleme hedeflenmelidir.
- Kentsel açık-yeşil alanlar yoğun trafiğin olduğu ana yollarda doğrusal bir yeşil zon veya bir akarsu ile birlikte devam etmeli ve bu koridorlar kentsel parklara ve açık alanlara rehberlik edecek şekilde tasarlanmalıdır (Akgül 2010) (şekil 1.5).

Şekil 1.5 Açık alanların kentte yapılandırılması (Akgül 2010) (Çavuş 2013)

2.2 Mahalleler İçin Afetten Koruyucu Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı Hazırlanması

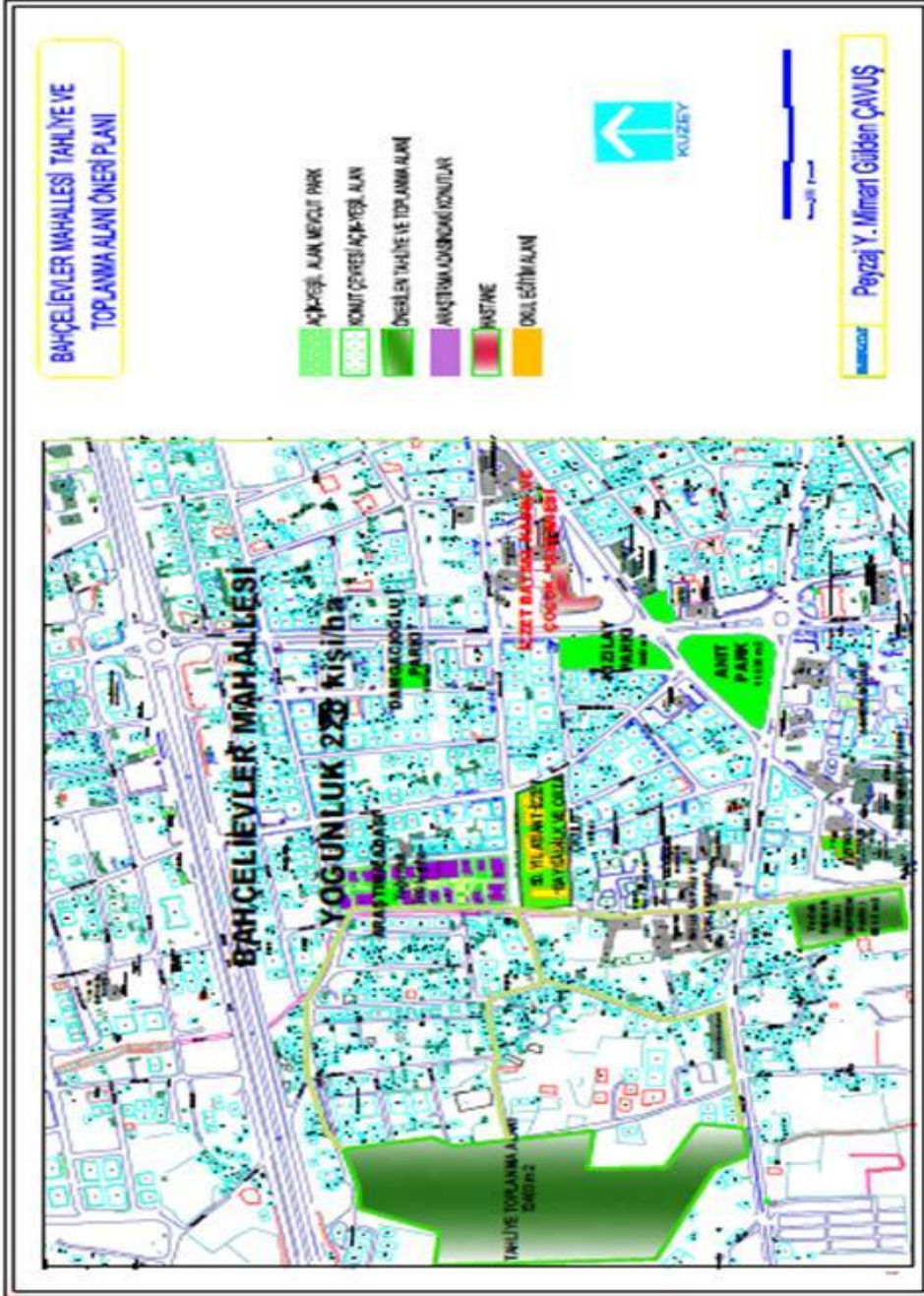
Bu bölümde, afet kökenli hasarları azaltmak ve can kayıplarını en aza indirmek için erişilebilir noktalarda yerel tahliye alanları ve toplanma yerleri olarak kullanılacak yeşil alanlar, parklar, rekreasyon alanları, spor alanları vb. büyük açık alanlı donatı alanları oluşturulması amacıyla hazırlanan Afetten Koruyucu Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı hazırlanmasında tespit edilmiş olan kurallar Bolu Kenti ve belirlenen çalışma alanları değerlendirilmiş olup ve bu değerlendirmelerden yola çıkılarak her bir çalışma alanı için Afetten Koruyucu Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı hazırlanmıştır.

Bahçelievler Mahallesi:

Araştırma alanının bulunduğu mahallede yer alan açık-yeşil alanlar, şu şekilde sıralanmaktadır:

- Kızılay Parkı: 4463 m² olup, 2000 m²'si otopark, 330 m²'si kay kay pisti, 100 m² 'si çocuk oyun alanı, 2063 m²'si yeşil alan ve yoldan oluşmaktadır..
- Anıt Parkı: Hürriyet Caddesi üzerinde 11226 m² alana kurulu 10764 m² yeşil alana sahiptir.
- Damgacıoğlu Parkı: 1424 m² olup; 1000 m²'si yeşil alan, 424 m²'si basketbol sahasıdır. Yeşil alan içinde muhtarlık binası da bulunmaktadır.
- 50. Yıl İzzet Baysal İlk ve Orta Okulu (8306 m² bahçe alanı) bulunmaktadır. 3438 m² kapalı alanı vardır.

Deprem parkları, tahliye ve toplanma alanları konusunda Bahçelievler Mahallesi'nin 1m²/kişi tahliye alanı limit değerini karşıladığı görülmektedir. Bununla birlikte; kişi başına açık alan miktarı, nüfus yoğunluğu ve taks oranları açısından Bahçelievler Mahallesi araştırma alanı, uygun olmayan yerleşim kategorisinde bulunmaktadır. Bu bölgede ayrıca, deprem tahliye alanı olarak ayrılacak bir açık-yeşil alanı mahalle sınırları içinde bulunmamaktadır. Tahliye alanı olarak mahalle alanının dışında ve batısında yer alan 72403 m² alan ayrılmış olup, ulaşım akslarının genişletilerek araştırma adasıyla olan bağlantılarının yangın kırıcı bitkilerle desteklenmesi gerekmektedir (şekil 1.6).

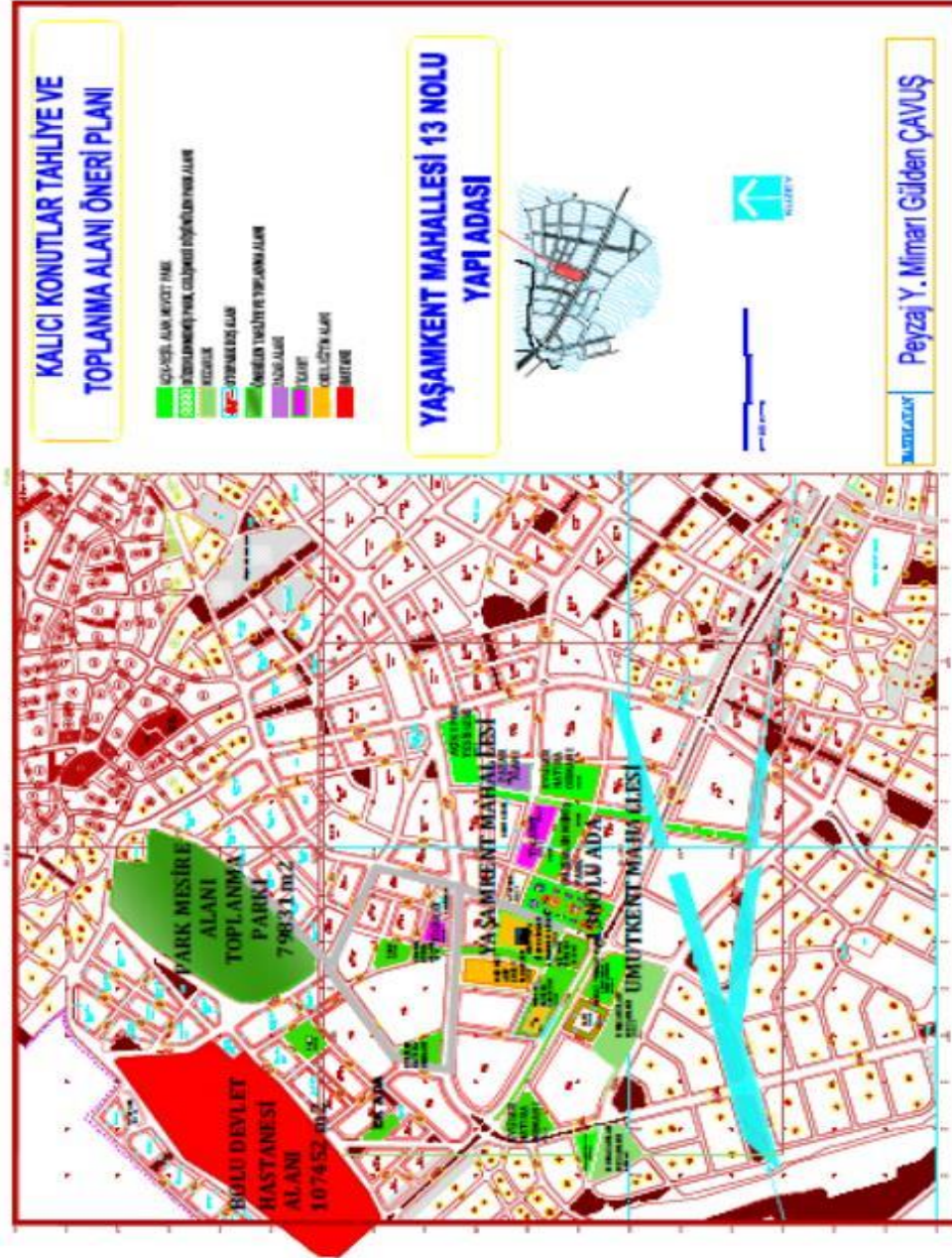
Şekil 1.6 Bahçelievler Mahallesi tahliye ve toplama parkı öneri planı (Orijinal 2012) (Çavuş 2013)

Araştırma Adasında 1071 kişi ve 255 konut mevcut olup; konut başına gerekli olan 20-30 m² çadır alanı ihtiyacı karşılanmaktadır.

Kalıcı Konutlar:

44 ha alanda kurulmuş olan Afetzedeki Kalıcı Konutları Yaşamkent ve Umutkent Mahallesi olmak üzere iki mahalleden ve toplam 1734 konuttan oluşmaktadır. DİE 2008 nüfus verilerine göre bölgede 5115 kişi yaşamaktadır. Öneri Toplanma Alanı olarak, 79831 m² büyüklüğünde bir mesire alanı tüm kalıcı konutlar için belirlenmiştir. Kalıcı Konutlardan Toplanma alanına giden yol, seçenekli hale getirilmeli ve yangın kırıncı bitkilerle güçlendirilerek bağlanmalıdır (şekil 1.7).

Şekil 1.7 Kalıcı Konutlar tahliye ve toplanma parkı öneri planı (Orijinal 2012) (Çavuş 2013)

a.Yaşamkent Mahallesi: Çalışma alanında Mustafa Çizmecioğlu Anadolu Lisesi 8152 m², Mehmet Akif Ersoy İlkokulu 6215 m² ve Mebrure İlhan Bağışgil Anaokulu 3385 m² ve 2920 m² anaokulu açık alanı, henüz düzenlenmemiş üç adet Evliler Hatıra Ormanının ikisi burada olup 262 m² ve 7754 m²; 3115 m² büyüklüğünde açık spor tesisi ve 6969 m² büyüklüğünde düzenlenmemiş açık spor tesisi; 2182 m² ve 3940 m² büyüklüklerinde 2 adet düzenlenmemiş park alanı bulunmaktadır.

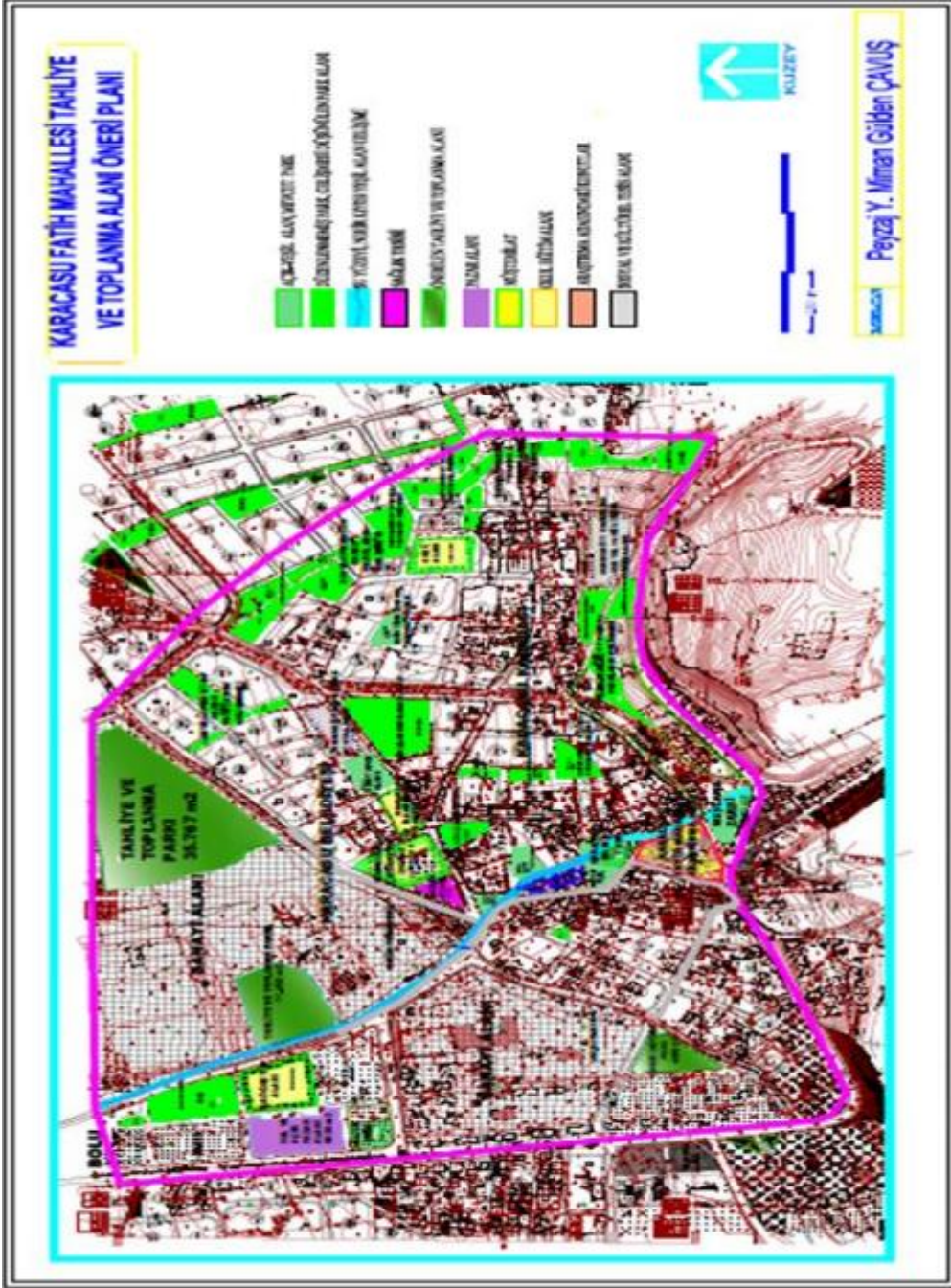
b. Umutkent Mahallesi: Sedat Turgay Parkı 5473 m², 2111 m² kalıcı konutlar cami ve açık-yeşil alanı 2386 m²; 13426 m² Kılıçarslan Mezarlığı ve üç adet Evliler Hatıra Ormanının bir tanesi Umutkent Mahallesinde bulunup, 4811 m² alana sahiptir.

Karacasu Fatih Mahallesi:

Karacasu Fatih Mahallesi'nde toplam yeşil alan miktarı 50.000 m²'lik bir alan olup, 10.000 m² olan kullanılabilir park alanı hesaplandığında, kişi başına düşen açık yeşil alan miktarı 17,69 m²/kişi'dir. Araştırma adasında bu rakam 7,15 m²/kişi'dir. Çözüm olarak, müstemilat alanlarının birleştirilmesi suretiyle ortak açık alanlar elde edilmesi ve kişi başına 43,75 m²'lik bir değer yakalanması önerilmektedir. Araştırma adasının yakın çevresinde; Mevlana Parkı 1840 m², Merkez Cami 355 m², bu camiye ait yeşil alanlar 2615 m² ve toplamda 4455 m² yeşil alan bulunmakta olup, adanın yakın çevresinde tahliye ve toplanma alanı olarak kullanılabilecek toplam 1717 m²'lik park alanları bulunmaktadır (şekil 1.8).

DİE 2008 verilerine göre, araştırma adası içerisinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı 44,19 m² olup bu değer, Karacasu Fatih Mahallesi Araştırma Adasının, Afetzedede Kalıcı Konutlar kadar düzenli olmadığı gerçeğiyle birlikte, bu oran Kalıcı Konutlarda dahi yakalanamamaktadır. Araştırma adasının kuzeyinde yol ikiye ayrılmakta olup, bu yol çizgileri arasında kalan 11402 m² ve 35767 m² alan büyüklüğünde iki ayrı öneri tahliye ve toplanma alanları araştırma adasına uzak olmakla birlikte, sanayi bölgelerinde yer alan geniş uygun alanlar tahliye ve toplanma yerleri olarak ayrılmıştır.

Şekil 1.8 Karacasu Fatih Mahallesi tahliye ve toplanma parkı öneri planı(Orjinal2012) (Çavuş 2013)

Araştırma alanının doğusunda tasarlanan park alanlarının yeşil koridor olarak yangına dayanıklı bitkilerle tahliye-toplanma parkına bağlanması uygun olup, tehlike anında kişilerin evlerine yakın olan park ve tarım alanlarının ilk tahliye alanları olması düşünülmüştür. Araştırma adasına daha yakın mesafede üçüncü bir tahliye toplanma alanı olacağı düşüncesiyle ayrıca 4085 m²lik bir alan ayrılmıştır.

Açık alan yetersizliği tespit edilen alanlar için, uygun şekilde yeni alanlar yaratılması çabasında bulunulmalıdır. Bunun için 3194 Sayılı İmar Kanunu ve 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu gereğince kamulaştırma yoluyla ya da takas, imar hakkı aktarımı gibi yöntemlerle yeni alanlar elde edilmesi; bu yolla küçük ve fonksiyonsuz parçalar halindeki boşlukların yerine geniş alanlara yayılan, çok fonksiyonlu, yüksek kapasiteli ve erişilebilir noktalarda yer alan açık-yeşil alan düzenlemelerine gidilmelidir. Bu şekilde oluşturulacak açık alanlar ayrıca, deprem anında ihtiyacı duyulan güvenli tahliye alanları olarak hizmet verebilecektir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Birinci derece deprem bölgesinde yer alan, hasar yaratıcı depremlere maruz kalma riski bulunan; yakın zamanlarda yaşadığı yıkıcı depremler sonrası planlı kentsel alanları ve yoğun plansız kent merkezini, kırsal az katlı yerleşimlerden oluşmuş bölgelerin bir arada bulunduğu Bolu kenti, bütün bu özellikleri nedeniyle tez çalışması kapsamında çalışma sahası olarak belirlenmiştir. Uluslararası kentsel tasarım kuralları ile kentsel tasarım ve afet sonrası mekansal organizasyonda peyzaj öğelerinin işlevlerini belirlemek için çalışma sahası olan Bolu kentinin farklı özelliklere sahip üç mahallesi için bir gelişim modeli ortaya koymak üzere çalışma alanı olarak tespit edilmiştir.

Çalışmada, Bolu kenti birinci derece deprem bölgesinde olmasından dolayı, seçilen üç mahalledeki araştırma adalarının açık-yeşil alan ilke ve standartları açısından yeterliliğinin belirlenerek rezerv (yedek) alan ve tahliye alanları için öneri planı oluşturma amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak Deprem riski taşıyan bölgeler için, açık yeşil alan ilke - standartları ve yaşanabilirlik kriterlerinin belirlenmesi ve bu kapsamda seçilen materyal adaların, deprem bölgelerindeki açık-yeşil alan ilke standartları ve plan kararları açısından yeterli olup olmadığını değerlendirmek, hipotez olarak belirlenmiştir.

Bu hipotez doğrultusunda, mahallelere ait araştırma adaları belirlenmiş ve çalışma alanda fotoğraflar çekilmiştir. Araştırma adaları, mahallenin merkez noktalarında, ana caddeye, okul, pazar yeri, açık alan, hastane... yakın olan üç yapı adası olarak seçilmiştir. Planlar üzerine alan kullanımı, bina yükseklikleri, malzemesi, açık – yeşil alan durumu, yaşayan kişi sayısı, yapının kullanım durumu (ticaret, konut, müstemilat gibi) işlenmiştir. Planlar önce çizelgelere daha sonra da imar planı üzerine işlenerek, analiz planları oluşturulmuştur.

Doku özelliklerini saptamak için, yapı adası özellikleri, yoğunluğu, boşluk – doluluk; bina dizilimi; Yapı özellikleri: Kullanım türü – amacı, görsel bina kalitesi, yapı malzemesi, kullanıcı tanımları, nüfus; Yol- ulaşım sistemi analizi: Yol- otopark analizi, ulaşım – tahliye koridorları saptaması yapılarak analiz planlarına aktarılmıştır.

Her araştırma adası için ayrı hazırlanan çizelgeler birleştirilip yorumlanarak, Genel Analiz Çizelgesi oluşturulmuştur. Bu çizelgenin yorumlanması ve önceki bölümlerde ortaya konulan bilimsel tasarım kriterlerinin bir araya getirilmesiyle, başka bir çizelge oluşturulmuş ve incelenen bölgenin mevcut tasarım kriterine uygunluğuna göre bir puanlama sistemi geliştirilmiştir. Puanlama sonucunda, araştırma alanları ve bağlı buldukları mahallelerin tasarımında dikkate alınmayan kriterler ile var olan kriterlerin uygulama dereceleri ortaya konulmuş, çizelgeden elde edilen bulgular sonuç bölümünde değerlendirilerek araştırma bölgeleri için ayrı öneri modelleri geliştirilmiştir.

İncelenen üç mahalle aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmiştir:

1-Çevresel kriterler: Yüzey ve yeraltı sularına zarar vermemek, peyzaj öğelerine zarar vermemek, tarım alanlarına zarar vermemek, ormanlık alanlardan uzak olmak, doğal habitatı korumak,

2-Yeşil aks kriterleri: 32 m genişliğinde yeşil koridor oluşturma, 24 m genişliğinde ara yeşil aks oluşturma,

3-Trafik kriterleri: Birbirinden bağımsız 2 trafik izi, konutlar arasında yeterli mesafe bulunması, konut kaçış yollarının trafik akslarıyla bağlantılı olması, ana boru hatlarının trafik izi dışına yerleştirilmesi, yaya yollarına dikilen ağaçların trafik akslarını engellememesi, enerji nakil hatlarının trafik hatlarını takip etmemesi, yaya yollarının erişilebilir, rahat, güvenli olması, yaya yollarının belirtilen hedefe ulaştırması, güvenli tahliye alanlarına ulaştırma şekilli tabelaların kullanılması, 4-Kentsel açık alanlar: Afet sonrası kullanıma izin veren donatılara sahip olması açık alanların bütünlük ve süreklilik göstermesi, açık alanların rekreasyona uygun olması, açık alanların ulaşım güzergahı ile ilişkili olması, açık alanların yapılaşmaya uygun olmayan arazilerde oluşturulması düzenlenmesi, açık alanların konut alanlarına yakın olması, afet alanlarının afet sonrası fonksiyonlarının şehir şebekelerinden bağımsız olması, açık alanların nüfus yoğunluğuna göre,

5-Kamu yapılarına yönelik kriterler: Afet anında kullanıma uygun olarak düzenlenmeleri, afet birimlerinin nüfus dağılımı gözetilerek şubelendirilmeleri, kamu yapılarının afete dayanıklı olması, kamu yapılarının bahçelerinin hava yolu transferine uygun olması,

6-Sivil yapı kriterleri: Araştırma bölgesinde afet dirençli bir model bölge oluşturulması, tehlike oluşturan iş yerlerinin yüksek yoğunluklu bölgelerden uzakta olması, tarihi ve kültürel nitelikli binalar için ayrıca tampon kuşak oluşturulması, önemli yapıların yerlerinin zemin durumu gözetilerek oluşturulması, yapı yoğunluğunun deprem bölgesi sınır değeri olan max TAKS 0.30 olması, yapıların uzun cephelerinin fay hattına dik olmaması, altyapı sistemlerinin

depreme dayanıklı olması, bina dizilimlerinin eğim derecesine göre belirlenmesi, yapı türlerinin dengeli bir biçimde dağılımı, karma işlevli binaların olmaması,

7-Kırsal açık alan kriterleri: Kırsal açık alan- ormanlarda yangın riski içeren ağaçların sık olarak bulunmaması, bölge sakinlerine gelir getirebilecek özel ağaçlandırma alanlarının oluşturulması, ormanlık alanların yangına dayanıklı ve gövdesinde bol su içeren olmak üzere 7 ana kriter ve 45 alt başlıkta incelenmiştir. Önceki bölümlerde ortaya konulan tasarım kriterlerinin bir araya getirilmesiyle bir çizelge oluşturulmuş ve incelenen bölgenin mevcut tasarım kriterine uygunluğuna göre bir puanlama sistemi geliştirilmiştir.

Yapılan çalışmada ortalama 70 puan elde eden bir bölgenin yapılaşma ve planlama kriterleri açısından “yaşanılabilir” olduğu öngörüsüyle mevcut araştırma alanları çizelge içerisinde değerlendirilmiştir.

Puanlama sonucunda, araştırma alanları ve bağlı oldukları mahallelerin tasarımında dikkate alınmayan kriterler ile var olan kriterlerin uygulama dereceleri ortaya konulmuş, çizelgeden elde edilen bulgular sonuç bölümünde değerlendirilerek araştırma bölgeleri için öneri modelleri geliştirilmiştir.

Bu oluşturulan maddeler için 0-4 arasında puan verilmiştir. Dikkate alınmayan tasarım kriterleri (-) işaretiyle belirtilmiş olup, diğer puanlama değerleri aşağıdaki gibidir;

- 0- kötü/olumsuz
- 1- zayıf/yetersiz
- 2- orta
- 3- iyi
- 4- çok iyi

Bu puanlama kriterlerine göre mahalleler tek tek incelenerek puanlanmıştır. Bu puanların toplanmasıyla elde edilen toplam puana bakıldığında 38 puanla Bahçelievler Mahallesi, 41 puanla da Karacasu Fatih Mahallesi yapılaşma ve planlama kriterleri açısından yaşanılabilirlik sınırlarının altında kaldığı, sadece 110 puanla Afetzedede Kalıcı Konutların 70 puanın üzerine çıkarak yaşanılabilirlik sınırlarında olduğunu göstermiştir

Mahallelerin her biri için öneri plan hazırlandıktan ve öneriler geliştirildikten sonra, Mahallelerdeki belirlenen eksiklikler ve sorunların düzeltilebilirlik durumlarına göre yeniden değerlendirme yapılarak puanlanmıştır.

Stratejilerin değerlendirilmesi sonucunda, çalışma alanı olarak belirlenen her mahalle için hazırlanan planlarda, ait olduğu mahalleyi de içerecek şekilde kaçış ve tahliye alanı, yedek sığınak alanları belirlenmiş; böylece Öneri Tahliye ve Toplanma Alan Planı hazırlanmıştır.

Bu plan ve önerilerin geliştirilmesinden sonra, her üç mahalle revize edilmiş durumlarına yeniden puanlamaya tabi tutulmuş olup, bu puanlamanın sonuçları aşağıda görülmektedir (çizelge 1.a- çizelge 1.b çizelge 1.c)

Çizelge 1.c Yaşanabilir Tasarım Kriterleri (1a-1b) Karşılaştırma Sonuç Tablosu

Mahallenin Adı	Yaşanabilir Tas. Kriteri Çizelgesi 1	Yaşanabilir Tas. Kriteri Çizelgesi 2
Bahçelievler Mahallesi	38	65
Karacasu Fatih Mah.	41	70
Yaşamkent Mahallesi	110	118

Bu kriterler ve mahallelerin aldığı puanlar ve puanlama cetvelindeki her başlıktan alınan sonuçlar incelendiğinde tespit edilen hususlar aşağıdaki gibidir:

- Bahçelievler Mahallesi ve Karacasu Fatih Mahallesi kentsel açık alanlar kamu yapıları sivil yapılar gibi ana kriterlerde birbirlerine yakın puanlar aldığı görülmüştür.
- Nüfus yoğunluğu açısından Karacasu Fatih Mahallesi, puanlama çizelgesinde Bahçelievler Mahallesi'ne göre daha avantajlı durumda olsa da, yüksek yoğunluklu bir kent merkezinin, tüm kentsel dokularda bulunmasının bir zorunluluk olduğu unutulmamalıdır.
- Elektrik ve boru hatlarının yeraltına alınması konusu Karacasu da henüz düşünülmemişken Bahçelievler mahallesinde yeraltına alma çalışmasının devam ediyor olması; Kalıcı konutların ise zaten gelişmiş bir altyapı sistemi ile tasarlanmış olması bir avantaj halini almıştır.
- İtfaiye teşkilatı sadece Bahçelievler mahallesinde yer almakta olup; öneri planlarla beraber tüm acil yardım sistemlerinin her üç mahallede de dengeli bir halde dağılması önerilmektedir.
- Açık-yeşil alan oranı olarak Karacasu Fatih Mahallesinde tüm araştırma adaları içerisinde en yüksek oranda olmakla birlikte, kullanılabilir açık-yeşil alanlar dikkate alındığında, avantajın Kalıcı konutlar Bölgesinde olduğu görülmektedir. Öneri planlarla beraber her üç bölgede de kullanılabilir açık-yeşil alanların, standart seviyeyi yakaladığı görülmüştür.

- Kent mobilyalarının afet sonrası kullanılabilir tasarımlardan seçilmesi kriteri açısından her üç araştırma alanı da puan alamamıştır. Öneri planlarla birlikte, kentin genelinde yeniden işlevlendirilebilir kent mobilyaları yerleştirilmiş ve her üç araştırma adasının da kriterleri yakaladığı görülmüştür.
- Karacasu Fatih Mahallesi: Bu alanlarda yüksek deprem riskli zemin yapısı varlığı, kötü yapı stoku, taşıt – yaya ulaşımındaki problemler, açık-yeşil kullanım alanlarının eksikliği (otopark, çocuk oyun, spor, rekreasyon alanları)
- Bahçelievler Mahallesi: Bozulmuş dokunun özgün öğeler kullanılarak yeniden canlandırılacağı bölge olarak belirlenen alanda trafiğin, boru hatlarının yer altına alınmasıyla hem yeni inşaat alanlarının kazanılması, hem de deprem öncesi ve sonrasında geniş açık-yeşil alan yaratılması sağlanabilmektedir.
- Kent Mobilyaları Yönünden: İncelenen üç mahalledeki kent mobilyalarında sıkıntı bulunmaktadır. Mevcuttaki açık-yeşil alanlara birden fazla (karma) fonksiyonlar yüklenmiş, olası bir deprem sonrasında da deprem (afet) parkına dönüşebilecek düzenleme, altyapının ve kent mobilyalarının planlanması amaçlanmıştır.
- Karacasu Fatih ve Bahçelievler Mahallesinde konutlar iç içe geçmiş girift bir yapıdadır. Gündemde olan kentsel dönüşüm kapsamında değerlendirilerek daha planlı konut adaları konut alanlarını oluşturmak dolayısıyla da konut alanlarına erişilebilir noktalarda, yürüme mesafesinde, gerektiğinde tahliye alanı olarak kullanılacak açık-yeşil alanlar oluşturmak mümkün olacaktır.
- Gerek aktif gerekse pasif kullanıma yönelik olarak ayrılan yeşil alanlar işlevlerine göre kendi içinde tasarlanmalı, kent açık-yeşil alan sistemine mutlaka entegre edilmelidir (Erdoğan, Yazgan, Dilaver, Benzer, Özer 2004).
- İmar planında kat yükseklikleri sınırlandırılmıştır deprem riski nedeniyle. Karacasu'da 2 kat Bolu kentinde şimdi biraz daha esnek bırakılmakla birlikte 5 6 katla sınırlıdır. Sağlam temele dayandırılmış yüksek binalar yapılması geniş açık-yeşil alanlara yer açacaktır. Kırsal karakteri nedeniyle Karacasu'da yerel dokunun kaldırabileceği form ve yükseklikte kalması koşuluyla yeni kentleşme alanları ve merkezdeki Bahçelievler Mahallesi 6306 kentsel dönüşüm kanunu kapsamında yeniden değerlendirerek tasarlanması uygun görülmüştür.
- Tez çalışması kapsamında Deprem Duyarlı Kentsel Dönüşüm Çalışması değil Deprem Duyarlı Tahliye ve Toparlanma Alanlarını Öneren Yeşil Koridor öneri planı hazırlanmıştır. Binalar ve yapı adaları değişiklik yapılmadan olduğu gibi değerlendirilmiştir.

- Bolu kenti bütün olarak düşünülecek olursa, stadyum, Atatürk parkı, lunapark,...gibi yer alan parklar gerekli düzenlemeler oluşturulduktan sonra deprem parkları ve tahliye alanları olarak kullanılabilecektir. Yaylaları ve mesire alanları toplanma alanı olarak kullanılabilir.
- Kenti çevreleyen köyler, daha dışta tarım alanları ve ilçeler, en dış tarafta ise orman alanları biçimindeki gelişim açık – yeşil alan sisteminde farklı yoğunluk ve kullanımlara sahip belli bir kurgulanma olduğunu göstermektedir. Kentin bu niteliği korunmalı, kır - kent ve açık - yeşil alanlara geçişler ve ilişkiler güçlendirilmelidir.
- Bolu kent merkezinde 1-2 katlı bahçeli konut düzeni yok olmak üzeredir. Yerini genelde 4-5 katlı çok küçük yeşil alanlara sahip dokulara bırakmıştır. Kent merkezi çevresindeki kırsal alanlarda ise bahçeli konut düzeni hala devam etmektedir. Ancak düzensiz ve plansız açık – yeşil alan dağılımı görülmektedir.

Kentin kırsal karakteri korunarak, sağlam temele oturtulmuş, yüksek binalar oluşturmak sayesinde açık-yeşil alanlar için de yer yaratılmış olacaktır. Arsa fiyatlarının yüksek olduğu büyük kentlerde nüfus fazla, arsa azdır. Bolu kenti arsa sıkıntısı sebebiyle tarım topraklarına doğru ilerleyen yerleşim yapısı kontrol altına alınmış olacaktır.

- Bu bilgiler ışığı altında sağlam temele dayandırılmış, yüksek katlı bina sistemi ile kentsel açık alanlar yaratma ve bu açık alanları nüfus yoğunluğuna uygun biçimde deprem parkları olarak düzenlenmesi, imar planlarındaki öncelikli hedef olarak belirlenmesi gerekmektedir.
- Deprem parkları, tahliye ve toplanma alanları konusunda tüm araştırma adalarının 1m²/kişi tahliye alanı limit değerini karşıladığı görülmektedir. Konut başına gerekli olan 20-30 m² çadır alanı ihtiyacı, tüm araştırma alanında karşılanmaktadır. Ancak

Kent genelinde erişilebilir pek çok noktada deprem parkları kurulması ihtiyacı bulunmakta olup, bu alanların yaratılması için mevcut, ancak kapasitesi düşük parkların genişletilmesi ve gerekli teknik donanımının sağlanması gerekmektedir.

- Afetzedeki Kalıcı Konutlar Bölgesi, karşılaştırılan çalışma alanları içerisinde tasarım kriterlerine en uygun planlanmış bölge olduğu belirlenmiştir.
- Bolu kentinde yeşil alanların dağılımının homojen olmaması nedeniyle, deprem sonrası ve sonrasındaki organizasyonlar da süreklilik göstermemektedir. Toplam yeşil alanların nüfusa oranla yeterli görünmesine karşın, yüksek oranda halka açılmamış koru, çayırılık, orman ve mezarlık bulunmaktadır.

- Bahçelievler Mahallesi'nde yoğun yapılaşma sonucu, yeşil alanların yetersiz kaldığı, güvenli araç ve yaya trafiğine olanak vermeyen ve hiyerarşik büyüklük ilişkileri barındırmayan bir doku bulunmaktadır.
- Araştırma alanında yer alan mevcut açık-yeşil alanların bulunduğu yerler ve büyüklükleri, fiziksel kalitesinin düşük olması, döşeme malzemelerinin kalitesizliği, yetersiz altyapı servisleri, kent mobilyalarındaki tercihler, bitki türlerinin doğru ve sağlıklı seçilmemesi, yeşil alanların deprem sonrası üstleneceği hizmet olanağını kısıtlamakta ve bu nedenle zararın azaltılması işlevini gerçekleştirememektedir. Çalışmanın hazırlandığı bölgede yer alan yeşil alanlar, standartlar göz önüne alınarak artırılmalı; mevcut aktif yeşil alanlarla, pasif yeşil alanların revizyon çalışmaları yapılarak, niteliklerinin iyileştirilmesinin sonucunda bu alanların kullanım yoğunlukları artırılmalı ve deprem sonrası süreçte kullanılmak üzere fonksiyonel hale getirilmelidir.
- Kentin bütününe kapsayacak biçimde yeşil alan örgün dokusu içinde spor ve rekreatif amaçlı yürüyüş yolları tasarlanmalıdır. Bu yollar mahalleler ile kent merkezi arasındaki yaya erişebilirliğini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir (Erdoğan vd. 2004)
- Toplam açık- yeşil alan tüm kent için 1568 ha alan bulunmaktadır. Buna göre kişi başına 5,8 m² düşmektedir. Bu miktar normalde kabul edilen 10 m²/kişi değerinin altında kalmaktadır. Kent merkezindeki kısıtlı yeşil alanlara karşın yeşil alanlar merkezden uzak gelişme alanlarında yer almaktadır. Kent içine homojen dağılım olmadığından açık-yeşil alanlar tabiki tahliye toplanma amaçlı kullanılabilir durumda değildir. Kentsel dönüşüm uygulamaları sonucunda açık yeşil alanların miktarı ve standardı yükseltilmiş olması amaçlanmaktadır.
- Deprem Bölgelerindeki Açık Yeşil Alan İlke ve Standartlarının Bolu Kenti Örneğinde irdelenmesi sonucunda,
  - Standartları yükseltilmiş, hacim ve yoğunluk bakımından büyük yüzdelere kaplamayan, Bahçelievler mahallesi örneği bir merkez dokusu,
  - Modern altyapı hizmetleri ile afet sonrası acil yardım hizmetlerinin daha verimli olarak yürütülmesi amacıyla düşük hacimlerde tutulan, merkezle ilişkilendirilmiş, yapı kalitesi yükseltilmiş ve kullanılabilir açık-yeşil alan miktarı yükseltilmiş, Karacasu Fatih Mahallesi örneği bir kırsal yerleşim dokusuyla,
  - Şehrin konut yerleşimi konseptinin genelini oluşturan, modern yapı teknikleri ile inşa edilmiş, az katlı, sanayi ve tarım gibi kentin diğer işlevlerinden yeşil koridorlarla ayrılmış,

yeterli toplanma alanına ve binalar arası kullanılabilir açık-yeşil alana sahip Kalıcı Konutlar örneği konut yerleşimlerinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Tablo 6.16 a Bilimsel tasarım kriterlerine göre mahallelerin puanlanarak karşılaştırılması (Orjinal 2012)

	çevresel kriterler	yeşil aks	trafik kriterleri	kentsel açık alanlar	kamu yapıları	sivil yapılar	kırsal açık alanlar																																					
ÇALIŞMA BÖLGESİ																																												
BAHÇELERİM	-	0	2	3	0	3	0	0	1	1	-	1	2	3	-	0	1	1	3	1	-	2	-	1	1	1	1	-	2	-	0	-	1	1	2	-	-	36						
KARACIYI FATİH M.	0	1	0	1	2	-	-	-	2	-	1	1	0	0	2	2	1	3	3	-	1	-	1	1	-	2	-	2	-	2	-	4	-	0	0	3	0	1	1	2	1	1	2	41
YASAMINT MAHALLESİ	-	3	1	4	2	3	3	4	3	4	3	4	3	4	3	2	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	2	3	4	3	4	3	4	3	4	2	-	0	3	1	1	-	110
TOPLAM PUAN																																												

Tablo 1.a Bilimsel Tasarım Kriterlerine Göre Mahallelerin Puanlanması (Çavuş 2013)

Tablo 6.16 b Bilimsel tasarım kriterlerine göre mahallelerin yeniden puanlanması (Orjinal 2012)

	çevresel kriterler	yeşil aks	trafik kriterleri	kentsel açık alanlar	kamu yapıları	sivil yapılar	kırsal açık alanlar																																					
ÇALIŞMA BÖLGESİ																																												
BAHÇELERİM	1	0	2	3	0	1	1	0	1	3	3	2	1	1	2	2	2	3	1	2	2	3	-	3	1	1	1	1	1	1	1	2	-	0	1	2	-	-	65					
KARACIYI FATİH M.	1	1	1	1	2	1	-	-	2	3	2	2	3	2	3	2	3	3	2	1	3	3	2	1	-	3	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	30		
YASAMINT MAHALLESİ	1	3	3	4	2	3	3	4	3	4	3	4	3	4	3	2	3	4	3	4	3	4	3	4	3	4	3	2	3	4	3	4	3	4	3	4	2	-	0	3	1	1	-	119
TOPLAM PUAN																																												

Tablo 1.b Bilimsel Tasarım Kriterlerine Göre Mahallelerin Puanlanması (Çavuş 2013)

4. KAYNAKLAR

- Aka, A. T. 1992. *Toplu Konut Alanlarında Yer Seçimi, Altyapı, Donatım ve Çevre Düzenleme İlkeleri, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Edirne.*
- Akgül ,E. 2004.*Deprem Sonrası Yeni Yerleşim Yerlerinde Peyzaj Planlama Çalışmaları: Düzce Örneği. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.*
- Akgül ,E. 2010.*Deprem Sonrası Afetzedede Yerleşim Alanlarında Peyzaj Planlama Çalışmaları. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Ulusal Deprem Sempozyumu 11-12 Kasım 2009. Bolu.*
- Albay, A.1994. *Deprem Dayanımında Mimari Tasarımın Önemi ve Erzincan Deprem Konutları. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Anonim.2002. Deprem Parkları CD'si. İstanbul Valiliği Afet Yönetim Merkezi. İstanbul.*
- Anonim. 2002a.*İstanbul Teknik Üniversitesi Acil Durum Yönetimi Raporu. İstanbul.*
- Anonim.2003. *Ulusal Deprem Konseyi Raporu ve Deprem Zararlarını Azaltma Çalıştayı .Çalıştay Bilgi Notları, TÜBİTAK Feza Gürsey Toplantı Salonu,12 – 13 Haziran, Ankara.*
- Anonim. 2004. (Mülga) *Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. Deprem Şurası Mevzuat Komisyon Raporu Ankara.*
- Anonim. 2005. *İl İl Yurdumuz Türkiye İller Ansiklopedisi Cilt 1Milliyet Yayınları. Ankara.*
- Anonim. 2008.*TOKİ Final Projesi 2008. Ankara.*
- Anonim 2008a. *Bolu Karacasu Termal Turizm Merkezi Planlaması 1. Etap 1/5000 Ölçekli Nazım Plan Araştırma Ve Planlama Raporu. Bolu Belediyesi-A.İ.B.Ü Müh. Mim. Fakültesi Mimarlık Bölümü Ağustos-Aralık 2008.*
- Anonim.2010. *Bolu Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü Y. Ziraat Mühendisi İlkur Özkök Kaşıkçı İle Sözlü Görüşme Bolu.*
- Anonim.2011. *Bolu Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü Peyzaj Mimarı Arzu Güç ile (sözlü görüşme.) Mezarlık ve Park Alanları. Bolu.*
- Anonim 2012. *AFAD-Planlama ve Zarar Azaltma Dairesi Başkanlığı. Ankara*
- Anonim 2012a. *Bolu Bahçelievler Mahallesi Muhtarı Semra Hancıoğlu (sözlü görüşme).Bolu.*
- Anonymous 2006.<http://toshiseibi.metro.tokyo.jp/plan/pe-010.htm>Tokyo Kent planlama bürosu web sitesi.
- Arendth, R.1994. " How To Create A Subdivision With Character" *İN Planning.*
Vol.60, P.24, 4 P, 1 Chart, 3 Diagrams.
- Aravantions,A. 1983.*Interaction Between Urban Planning and Earthquake Proof Design,Proceedings of the seminar on earthquake preperadness,Athens*
- Bademli, R.2003.*Mersin Kent Planlama İşliğı Kent Merkezi Çalışma Grubu Notları Kent ve Yeşil.Şehir Planlama Dergisi 2003-2. TMMOB Şehir Planlama Odası Yayını. Ankara.*

Balamir, M. 2002. *Kentsel Risk Yönetimi: Depremlere Karşı Güvenli Kent Tasarımı İçin Yöntem ve Araçlar, Doğal Afetler: Güvenlik İçin Tasarım. UIA- Türkiye Mimarlar Odası, 26- 54, Ankara.*

Cai, K. and Wang, J. 2009. *Urban design based on public safety—Discussion on safetybased urban design. Front. Archit.*

Civ. Eng. China 2009, 3(2): 219–227 DOI 10.1007/s11709-009-0023-4

Çavuş, G. 2013. *Deprem Bölgelerindeki Açık Yeşil Alan İlke ve Standartlarının Bolu İli Örneğinde İrdelenmesi. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Doktora Tezi. Ankara.*

Erdoğan, S. 1991. *Bolu kenti 1992-93 İmar Planı Araştırma Raporu. Bolu.*

Erdoğan, E., Yazgan, M., Dilaver, Z., Benzer, B., Özer, N. 2004. *Düzce Kenti Deprem Sonrası Kentsel Yenileme Araştırmaları. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu. Proje No: 2001.07.11-052. Ankara.*

Ersoy, M. 1994. *Kentsel Alan Kullanım Standartları. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını. 94.02. Ankara.*

Ersoy, M. 2009. *Kentsel Planlamalarda Arazi Kullanım Standartları. TMMOB Şehir Plancıları Odası ISBN:978-994-489-*

702-0. Ankara.

Şengezer, B. 1999. *13 Mart Erzincan Depremi Hasar Analizi ve Türkiye’de Deprem Sorunu. Üniversite Yayını No. YTÜ. MF.YK-99.0496. Fakülte Yayını No: Mf.Sbf-99.004. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım- Yayın Merkezi. İstanbul.*

Şengezer, B. ve Kansu, H. 2001. *Kapsamlı Afet Yönetimi. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Ve Bölge Planlama Bölümü Yayını. Yayın No: YTÜ.MF.YK-01.0627. Fakülte Yayın No: MF.ŞBF-01.002. İstanbul.*

Sengezer, B. 2002, “Japonya ve ABD’de Afet Yönetimi, Kentlerin Depreme Karşı Hazırlanması”, *Kentlerin Depreme Hazırlanması ve İstanbul Gerçeği Sempozyumu. TMMOB Mimarlar Odası Yayını, 8-9 Şubat 2002, sayfa 37 62 TMMOB Mimarlar Odası Yayını, İstanbul.*

TMG, 1987. “My Town Tokyo”, *The Tokyo Metropolitan Government, Tokyo*

United Nations 1978. “Disaster Prevention and Mitigation, Land Use Aspects” Volüme 5, New York.

İNTERNET KAYNAKLARI

-Dünya şehirlerinde kişi başına yeşil alan miktarı (<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=2725699>) (erişim: 10.06.2012).

-Kahramanmaraş Kentinde Mevcut ve Öngörülen Aktif Yeşil Alan Yeterliliğinin İncelenmesi (<http://www.ekoloji.com.tr/resimler/65-4.pdf>) (2007)

-Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9-3 (2005) *Isparta Kentiçi Yol Ağaçlandırmaları Üzerine Bir Araştırma V. Küçük, A. Gül* (http://sablon.sdu.edu.tr/enstituler/fenbilim/dergi/files/2005/v.kucuk_a.gul.pdf) (erişim : 2005)

-Ankara'da kişi başına düşen açık yeşil miktarı (16.03.2012) (<http://emlakkulisi.com/ankarada-kisi-basina-dusen-yesilalan-miktari-19-metrekareye-cikacak/14315>)

-Ankara Avrupa metropollerini ile kıyaslanıyor artık.

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?p=2725699> (erişim: 10.06.2012)

-www.saglik.gov.tr. Afete Müdahalede Asgari Standartlar ve İnsani Yardım Sözleşmesi.2007

-Deprem parkları (http://www.yapitr.com/Haberler/buyuksehir-deprem-parklari-projesini-hayata-geciriyor_3501.html; Erişim: 04.03.2003)

- Kara, H. 2007.Geçici Afet Merkezleri TMMOB Afet Sempozyumu 279 Türkiye'deki Şehir Yerleşmelerinde Afet Sonrasına Yönelik "Afet Merkezleri" Plânlaması 5-7 Aralık 2007 İMO Kongre ve Kültür Merkezi. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası. Ankara.

(<http://www.ekutuphane.imo.org.tr/pdf/3908>,erişim: 5-7.12. 2007).

(<http://www.sphereproject.org>).

- Önümüzdeki 50 yıl içinde daha yüksek deprem tehlike bölgeleri olarak belirlenen beş eyalet;

- Afetten Koruyucu Yeşil Koridor Tasarımı. alpkuuzucuoglu.blogspot.com (07.10.2010)(Tokyo Kent planlama bürosu web sitesi) (<http://toshiseibi.metro.tokyo.jp/plan/pe-010.htm>).

-Çağdaş kentleşme yolunda gelişmeler(Geddes(www.kenthaber.com/.../525f66d6-4679-47ed-844c-0a038e39167)) (11.06.2011)

-Bolu kenti mahalleleri ve ulaşım bağlantısı görüntüsü (<http://www.neredennereye.com/harita/bolu/>) (07.10.2012)

-Bolu ulaşım uydu görüntüsü (<http://www.e-sehir.com/turkiye-haritasi/bolu-il-haritasi.html#UTUU0qJSmw>)(2013)

- Bolu kentinin yıllara göre nüfusu([http://tr.wikipedia.org/wiki/Bolu_\(il\)2012](http://tr.wikipedia.org/wiki/Bolu_(il)2012))

-Bolu'nun 1990 ve 2000 sayımlarında şehir, köy ve toplam nüfusu ve yıllık artış hızı (www.bolu.gov.tr/xfiles/xfiles-2_il_gelisme_plani.pdf) (16.01.2004)

-Bolu kenti deprem haritası (<http://www.haritaburada.com/deprem-haritalari/bolu-ili-deprem-haritasi/>)(09.02.2010)

-Mevcut OSB ve ilave OSB yerleşim alanı (<http://www.boluosb.org.tr/yerlesim.php>) erişim:18.02.2011)

-Bolu da spor(<http://www.gezenbilir.com/index.php?topic=1104.0>)(25.10.2006)

OrtalamaHaneHalkıBüyükülüğü(www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8142/ilce.pdf) (2004)

-Karacasu Beldesi Yıllara göre nüfus verileri (tr.wikipedia.org/wiki/Karacasu,_2011)

-Türkiye'nin yaşanabilir kentleri (<http://www.bayburtpostasi.com.tr/dosya/tum-dosyalar/42-tum-dosyalar/771-turkiyeninen-yasanilabilir-sehirleri>) erişim:22 şubat 2009).

- 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu Sekizinci Bölüm – Plan Uygulama Hükümleri

-http://www.planlama.org/new/images/stories/Dokuman/istanbul_cdp/8_plan_uygulama_hukumleri.pdf)

- Bolu kent merkezi planlaması için görüşler (<http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com> erişim: 18.12.2011)

KENTİÇİ ANAYOLLARININ YAYA OLANAKLARI ve ERİŞİLEBİLİRLİĞİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİNDE BİR MODEL ÖNERİSİ: MERSİN YENİŞEHİR İLÇESİ ÖRNEĞİ

H. Gamze AKDOĞAN¹, M. Faruk ALTUNKASA^{1,*}

¹ Çukurova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 33140, Sarıçam/ADANA,

***sorumlu yazar:** gamzealm@hotmail.com, faltun@cu.edu.tr

ÖZET

Yollar; yapılar, avlular, bahçeler ve meydanlar ile birlikte ilk kentleri biçimlendirmiş, ileri dönemlerde diğer öğelerde olduğu gibi, form, kapsam ve işlevini çeşitlendirip geliştirerek günümüz kent kurgusunun da temel öğelerinden biri olmuştur. Yollar, bir noktadan diğer noktalara ulaşma işlevi dışında kent imgesini oluşturan, kent kimliğini yansıtan ve kent insanının çok çeşitli dış mekan etkinlikleri bağlamında canlılığını koruyan ana unsurlardan biridir. Bu nedenle yolların planlanması ve tasarımı bu özelliklerin sürdürülebilir olması önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmada, ABD’de rekreasyon olanaklarının etkinlik düzeyini tahmin edebilmek amacıyla geliştirilen, kamusal alanların etkinliğini tahmin edebilmek amacıyla Çukurova bölgesindeki bazı kentlere uyarlanan bir değerlendirme yöntemi, kapsam ve değişkenleri evrensel tasarım ilkeleri bağlamında geliştirilerek yol değerlendirmesine uygun biçime dönüştürülmüştür. Araştırma alanı olarak Mersin ilinin dört merkez ilçesinden biri olan Yenişehir ilçesi seçilmiştir. Yenişehir ilçesi, konumu itibarıyla Mersin’in en hızlı gelişmekte olan merkez ilçesidir. Ancak, insan, çevre ve kent olgularının birlikte ele alınıp, birbirleri ile ilişki ve etkileşimleri düşünüldüğünde, kentin, sağlıklı bir kentleşme potansiyelinden çok uzak olduğu görülmektedir. Kentte yoğun göçten kaynaklanan hızlı nüfus artışı, kentsel gelişimi plansız ve çarpık kentleşmeye doğru sürüklemiştir. Kent, kısa bir sürede konut ağırlıklı beton blokların boy gösterdiği bir yapıya bürünmüştür. Kent insanının yaşam standardının yükselmesinde önemli yeri bulunan kentsel donatı alanları ve yeşil alanlar ise aynı hızda gelişmeyerek nitelik ve nicelik açısından kent nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamayan düzeylerde yetersiz kalmıştır. Çalışmada ulaşılan bulgular yönünde, yerel yönetimlerin ve konu ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların projelendirme ve uygulama çalışmalarına ve farklı alanlarda yapılacak benzer amaçlı bilimsel çalışmalara ışık tutabilecek ilke ve önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kent, yaya, erişilebilirlik

A Model Proposal in Evaluation of Urban Highways in terms of Pedestrian Facility and Accessibility: An example of Mersin Yenişehir District

H. Gamze AKDOĞAN¹, M. Faruk ALTUNKASA^{1,*}

Çukurova University Faculty of Architecture Department of Landscape Architecture, 33140,
Sarıçam/ADANA,
gamzealm@hotmail.com, faltun@cu.edu.tr

ABSTRACT

Roads shaped the first cities with structures, courtyards, gardens and squares and diversified and improved their form, scope and function, as in other components, and became one of the basic elements of the construction of today's city. Apart from their function in reaching from one point to the other, roads are one of the main elements which form the image of the city, reflect the identity of the city and protect the vitality of urban people in the context of various outdoor activities. For this reason, the sustainability of these features is very important in the planning and design of roads. In this scope, an evaluation method, which was developed in the USA to estimate the effectiveness level of recreation facilities and adapted to some cities in the Çukurova region in order to predict the effectiveness of public spaces, has turned into a format that is appropriate for road evaluation by improving its scope and variables in the context of universal design principles. Yenişehir, which is one of the four central districts of Mersin, was chosen as the research area. Yenişehir is the fastest developing district of Mersin due to its location. However, when facts of human, environment and city are taken into account together and their interactions with each other are considered, it is seen that the city is far from a healthy urbanization potential. The rapid population growth caused by intensive migration in the city has led urban development into unplanned and irregular urbanization. In a short period of time, the city was transformed into a structure on which concrete blocks, most of which are residential building, are appeared. Urban equipment areas, which have an important role in increasing the living standards of the urban people, and green areas are not developed at the same rate and remained insufficient at the levels which do not meet the needs of the urban population in terms of quality and quantity. In line with the findings reached in the study, principles and proposals, which shed light on the project planning and implementation studies of the local administrations and other organizations and institutions that are related to the matters and on similar scientific studies that will be made on different areas, are aimed to be developed.

Key Words: City, pedestrian, accessibility

1. GİRİŞ

Kentlerin kurulduklarından bu zamana kadar oluşan yol dokusu kentte yaşamaya devam eder, bu dokular günümüzde birbirine benzeyen yeni kent alanları içinde kentlerin en önemli bölgeleri olarak birçok kentte korunmaya alınmıştır. İlk yerleşmeler yaya ulaşımına göre

düzensiz bir dokuda şekillenmiştir. Ancak 20.yy da taşıt ulaşımının gelişmesiyle yaya ulaşımına göre düzenlenen kent formu da değişmiştir (Aydemir ve ark. 2004).,

Kentlerdeki plansız ve niteliksiz büyüme; altyapı, güvenlik, trafik, estetik, barınma, sosyal uyum ve çevre sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Başta engelliler, çocuklar, yaşlılar ve toplumun her kesimi için erişilebilirlik esas olmalıdır. Toplumun tüm kesimlerinin refahı için kentlerde trafik yoğunluğunu azaltan, konforlu ve güvenli bir ulaşım altyapısı oluşturulmalıdır.

“Farklı kişisel özellikleri bulunan insanların bağımsız olarak kendilerine sunulan tüm olanaklara, fiziksel ve sosyal olarak yaratılan etkinliklere ve donatılara ulaşabilmesi ve burayı kullanabilmesi” olarak tanımlanan **ulaşılabilirlik** konusundaki süreç 1997 yılında 571 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Özürlüler İdaresinin kurulmasıyla başlamıştır. Yine aynı yıl çıkartılan 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 3194 sayılı İmar Kanununa eklenen “*Fiziksel çevrenin özürlüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü’nün ilgili standartlarına uyulması zorunludur*” hükmü getirilerek engelliler için ulaşılabilirlik ilk kez yasal düzenlemelerde yer almıştır (Gümüş, 2007).

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 7. maddesinin "d" bendinde belirtildiği gibi belediyelerin görev ve sorumlulukları arasında kentlerin fiziki yapısını engelli vatandaşlara uygun hale getirmek yer almaktadır. Bu amaçla belediyeler tarafından yapılan çalışmalara bakıldığında hemen hemen tüm yerleşim birimlerinin belirli cadde ve bulvarlarında çeşitli uygulamaların yapıldığı, ancak bunların çok az bir bölümünde doğru projelendirilip detaylandırılmış ve doğru işçilik ve malzeme ile standartlara mümkün olduğunca uyulmuş uygulamaların belirleyici olduğu görülmektedir. Çoğunluğu oluşturan bölümünde ise standartlar ve işçilik açısından engelleri ortadan kaldırmaktan çok yeni engeller yaratan uygulamalar ağırlık kazanmıştır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1. Materyal

Mersin Büyükşehir belediyesine bağlı Toroslar, Yenişehir, Mezitli ve Akdeniz olmak üzere dört merkez ilçeden biri olan Yenişehir ilçesi Mersin kentinin güneyinde yer almaktadır. İlçe 3.681 hektar yüzölçümüne sahiptir. Coğrafi olarak, 34° 30' 10" - 34° 37' 10" doğu meridyenleri ile 36° 45' 46" - 36° 49' 50" kuzey paralelleri arasındaki alanda konumlanmaktadır. İlçenin doğusunda bulunan Müftü Deresi Akdeniz ve Toroslar ilçeleri arasındaki sınırı belirlemiştir. Güneyde 6400 m kıyı uzunluğu ile Akdeniz, batıda Mezitli ilçesi, kuzeyde Mersin-Adana Otoyolu çalışma alanının sınırlarını oluşturmaktadır.

2.2. Yöntem

Çalışma yöntemi aşağıda her adımın ayrıntılı açıklandığı beş aşamadan oluşmuştur.

i. Birinci Aşama: Yaya Aksı Olanakları Seti (YAOS) Değerlerinin Hesaplanması

Bu aşamada, yaya akslarının her biri için Yaya Aksı Olanakları Seti (YAOS) değerleri hesaplanmıştır. Hesaplamalar; yaya aksının geneli ($\Sigma YAOS_{YA}$) ve aks üzerindeki engelli olanakları ($\Sigma YAOS_{EO}$) için ayrı yapılmış, her iki değer toplamı ($\Sigma YAOS = \Sigma YAOS_{YA} + \Sigma YAOS_{EO}$), o yaya aksının toplam olanak seti değeri verilmiştir.

2.2.1. İkinci Aşama: Yaya Aksı Olanakları Seti Endeksi (YAOSE) Değerlerinin Hesaplanması

Her aks için hesaplanan YAOS değerleri, karşılaştırma ve anlatım kolaylığı yanında farklı değerlendirme ölçütlerinin ortak bir birimle tanımlanmasını sağlamak amacıyla kendi içlerinde ve akslar arasında, en yüksek YAOS değeri 100 kabul edilerek endekslenmiştir.

2.2.2. Üçüncü Aşama: Yaya Akslarının Etkinlik Değişmesi Değerlerinin (ED) Hesaplanması

Etkinlik değişmesi; ana akslar arasındaki uzaklık ve herhangi bir ana aks ile ona en uzak konumdaki konut arasındaki uzaklık değerleri ile ilişkilidir.

Ana akslar arasındaki uzaklık (U_{XY}), bir aksın orta noktasından diğer aksların orta noktalarına olan uzaklığı tanımlamaktadır. Herhangi bir ana aks ile ona en uzak konumdaki konut arasındaki uzaklık (U_{AK}) ise herhangi bir aksın orta noktası ile konutlara olan uzaklığın verdiği en yüksek değeri tanımlamaktadır. Bu bağlamda, çalışma alanında birbirini etkileyen herhangi iki aks (X ve Y) arasındaki olanaklarının etkinlik değişmesi değeri (ED_{XY}), hesaplanmıştır:

2.2.3. Dördüncü Aşama: Etkin Yaya Aksı Olanakları Seti (EYAOS) Değerlerinin Hesaplanması

Yaya Aksı Erişilebilirlik Seti Endeksi (YAOSE) Değerleri, ana yaya akslarının erişilebilirlik durumunu tanımlamanın bir aracıdır. Ancak, bu olanakların varlığının yanında etkinliği de önem taşımaktadır. Herhangi bir ana aksın erişilebilirlik ve genel kullanım mekanları ile bağlantı düzeyi yüksek ise, kullanıcılar bu aksı daha çok yeğleyeceğinden yoğunluk artışı nedeniyle kullanım etkinliği azalacaktır. Bu nedenle YAOSE değerleri, kullanım etkinliğini belirlemek için Etkinlik Değişmesi (ED) değerleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmede, ABD Rekreatyon ve Parklar Yönetimince geliştirilen Etkin Rekreatyon Olanakları Seti (English ve Cordell, 1993) hesaplama yöntemi çalışmaya uyarlanarak her aksın Etkin Yaya Aksı Erişilebilirlik Seti (EYAES) değeri belirlenmiştir:

2.2.4. Beşinci Aşama: Yaya Aksı Olanakları Skalasının ve Haritasının Hazırlanması ve Yaya Aksı Planlama ve Tasarımına İlişkin İlke ve Önerilerin Geliştirilmesi

Bu aşamada;

- Yaya aksları üzerinde uygunluk, yetersizlik ve yoklukları düzeyleri ile birlikte gösteren grafiksel anlatıma sahip, karşılaştırmalarda kullanılabilir özellikte ve tanıtıcı fotoğrafları da içeren bir skala oluşturulmuştur,
- Skala üzerindeki sayısal bulgular araştırma alanının haritası üzerine aktarılmış ve incelenen aksların sunduğu olanaklar ve erişilebilirlik düzeyleri mekansal olarak tanımlanmıştır.
- Yaya Aksı Olanakları Skalasını ve Haritasını, özellikle yerel yönetimlerin ve konu ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların projelendirme ve uygulama çalışmalarına ve farklı alanlarda yapılacak benzer amaçlı bilimsel çalışmalara ışık tutabilecek ilke ve önerilerin geliştirilmesinde temel alınmıştır.

3. BULGULAR

Aks Bölümleri	Tasar Genişliği (m)	Uzunluk (m)	başlangıç yüksekliği (deniz seviyesi)
bulvarı		6,10	
ba kavşağı batısı –Pozcu kısmı	40	5,50	4
ba kavşağı doğusu	35	0,60	13
İnönü bulvarı		8,05	
ehir belediyesi yerleşkesi kuzeyi (36.cadde keşişimi)	35	5,10	173
ehir belediyesi yerleşkesi güneyi (36.cadde keşişimi)	40	2,95	23
n Merzeci bulvarı		6,12	
n avm doğusu (20.cadde keşişimi)	35	2,02	19
n avm batısı (20.cadde keşişimi)	35	4,10	16
n Menderes bulvarı		6,93	
n marina doğusu	40	4,28	10
n marina batısı	35	2,65	5
aros bulvarı	25	1,85	10
ihhan Talay caddesi		5,65	
de doğusu	35	2,92	28
de batısı	35	2,73	35
ersite caddesi	35	1,73	71
şenol Engin caddesi	25	0,65	18
Kodallı caddesi (26.cadde)		1,98	
ıç parkı kuzeyi (H.Okan Merzeci bulvarı keşişimi)	30	0,88	15
en kısmı (H.Okan Merzeci bulvarı keşişimi)	30	1,10	25
ılpınar caddesi	20	0,81	12
adde		2,32	
de doğusu (Güvenevler mahallesi kısmı)	30	1,49	14

14. 16. Cadde		1,98		
K kesişimi 45 evler kısmı)	15	1,48	24	14
K kesişimi Deniz müzesi ve sahil kısmı)	15	0,50	14	5
15. 17. Cadde	35	1,74	84	84
16. 18. cadde (Dikenli yol)	30	1,70	30	10
17. 19. Cadde	25	1,65	103	103
18. 20. Cadde		3,72		
ım avm Kuzeyi (1.cadde kesişimi)-Pozcu lisesi kısmı	30	3,35	92	92
ım avm Güneyi (1.cadde kesişimi)- GMK kısmı	25	0,37	9	10
19. 21. Cadde	35	1,40	132	132
20. 26. Cadde	30	3,80	180	30
21. 34. Cadde		7,39		
(İstemihan talay caddesi kesişimi)-KİPA AVM kısmı-Güney	35	1,69	6	24
(İstemihan talay caddesi kesişimi)-Mersin Stadyumu kısmı	35	5,70	28	18
22 . 36. cadde		3,68		
(13. cadde kesişimi)-PALM CITY AVM ve Yenişehir belediyesi	25	1,24		

4. SONUÇ

Mersin kenti Yenişehir ilçesinde bulunan 22 ana aks bölümlere ayrılarak 34 aks olarak incelenmiş, bu akslarda yaya erişebilirliğinin değerlendirilmesi ve geliştirme olanaklarının irdelenmesi hedefine oturtulmuştur. Bulvar ve cadde çevrelerinde konumlanan sosyal ve ticari mekanlar, eğitim kurumları ve aktif yeşil alanlar bu akslardaki yaya yoğunluk ve etkinliklerinin de yoğunlaşmasına neden olmuştur. Motorlu araç trafiği ile yaya dolaşımının günün büyük bölümünde bir arada ve benzer yoğunlukta geliştiği bu bulvarlarda özellikle yaya erişebilirliğinin sağlanmasındaki zorunluluk, var olan durumun belirlenmesi ve nasıl geliştirileceğinin araştırılması gereğini ortaya çıkarmıştır.

Kentte yoğun göçten kaynaklanan hızlı nüfus artışı, kentsel gelişimi plansız ve çarpık kentleşmeye doğru sürüklemiştir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra kent, kısa bir sürede konut ağırlıklı beton blokların boy gösterdiği bir yapıya bürünmüştür. Kent insanının yaşam standardının yükselmesinde önemli yeri bulunan kentsel donatı alanları ve yeşil alanlar ise aynı hızda gelişmeyerek nitelik ve nicelik açısından nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamayan düzeylerde yetersiz kalmıştır (Alkan, 2015).

Çalışmada kullanılan yöntemin, yerel yönetimlerin ve konu ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların projelendirme ve uygulama çalışmalarına ve farklı alanlarda yapılacak benzer amaçlı bilimsel çalışmalara ışık tutabileceği önerilmektedir.

5. KAYNAKLAR

ALKAN, Y., 2015. Aktif Yeşil Alanların Konut Fiyatları Üzerine Etkisinin Araştırılması: Mersin İli Yenişehir İlçesi Örneği, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana.

AYDEMİR, Ş. ve ark., 2004. Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı. İBER Matbaacılık, Trabzon, 557 s.

ENGLISH, D. B. K., CORDELL, H. K., 1993. Effective Recreation Opportunity Set (EROS) Index: A Computable Measure of Recreation Supply. Research Paper SE-286. Asheville, NC: Southeastern Forest Experiment Station, 16 p.

GÜMÜŞ, D. 2007. Türkiye'de Özürlüler İçin Ulaşılabilirlik Mevzuatı. Tasarım ve Özgürlük: Engelli İnsanlar ve Herkes İçin Tasarım. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. Bülten 46/Ocak 2007.

5. OTURUM A SALONU
BELLEK VE KENT
OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. SİBEL
MANSUROĞLU

KENTLER DÖNÜŞÜNCE

Serdal COŞGUN, Harun KILIÇOĞLU

R PROJE, Ankara, Türkiye

serdalcogun@gmail.com, harunkilicoglu@gmail.com

ÖZET

Günümüzde kentsel dönüşüm, kentleri yeniden şekillendirmek için kullanılan bir planlama/tasar yöntemidir. Yasal ve yönetmeliksel olarak amaç her ne kadar kentleri rehabilite edip düzenlemek olsa da ekolojik, sosyolojik ve kültürel değerler bu dönüşüm sürecinde çoğu zaman hiç dikkate alınmamıştır. İzmir ili Karabağlar ilçesi Uzundere Mahallesi Kentsel Gelişim ve Dönüşüm Alanı için yapılan çalışma özneline ise konut tipolojisinde dikkate alınmayan ekolojik, sosyolojik ve kültürel parametreler, bir eşitlik düzlemi olan açık-yeşil alan sisteminde dikkate alınmış; ekolojik tabanlıdır, ve mevcut kent kültürünü ve yaşam alışkanlıklarını değerlendirmiş, kentsel dönüşüm projesi kapsamında açık-yeşil alanlar planlanmış/tasarlanmıştır. Sonuç olarak bu çalışmada ekolojik tabanlı, mevcut kentlinin kültürünü koruyarak geliştiren, kentlerin nasıl yenilenebileceğini gösteren bir kentsel tasarım çalışması yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: kentsel dönüşüm, kentsel tasarım, kentsel peyzaj tasarımı, ekolojik tabanlı tasarım

ABSTRACT

Today, urban transformation is a planning / design method used to reshape cities. Although the aim is legally and regulatively, to rehabilitate and regulate cities, ecological, sociological and cultural values are often not taken into consideration in this transformation process. In the study subject for the Urban Development and Transformation Area of Uzundere District of Karabağlar district of İzmir, ecological, sociological and cultural parameters that are not taken into account in the housing typology are taken into consideration in the open-green area system, which is a plane of equality; is eco-based, and evaluated the existing urban culture

and habits, and light-green areas have been planned / designed within the scope of the urban transformation project. As a result, in this study, an urban design study has been carried out that demonstrates how the cities can be renewed, which is ecologically based, developing the existing urban culture by preserving it.

Keywords: urban transformation, urban design, urban landscape design, ecological based design

1. GİRİŞ

Dünyada kentsel dönüşümün başlangıç amacı; sanayi devrimiyle birlikte kırdan kente doğru evrilen yaşamın sürebilmesi amacıyla İngiltere başta olmak üzere, Avrupa ve Amerika kıtasında ihtiyaç duyulan konut ihtiyacına, cevap üretilememiş ve sağlıklı işçi mahalleleri, gecekondulaşma ve plansızlık 19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılın ikinci çeyreğini kapsayan dönemde oluşmuş dokunun sağlıklı mekanlar ve kent nüvelerinin oluşmasına neden olmuştur. İkinci dünya savaşı sonrası mühendislik ve mimarlık açısından yetersiz ve kalitesiz üstyapıya/altyapıya sahip mekanların kentlinin ihtiyacına cevap üretmiyor hale gelmesiyle dönüşmesi gündeme gelmiştir.

Plansız sanayileşmenin yol açtığı ve oluşan kent dokusunun İngiltere, Almanya, Fransa, İskoçya, Japonya, Lübnan, Brezilya gibi ülkelerin bazıları savaşların neticesinde, bazıları ise sanayileşmenin sonuçları itibarıyla, bazıları sadece kentsel yenileme amacı ile dönüştürülmüş ve yenilenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerine kurulu olduğu ülke topraklarının; kapitalizm ve sanayi ile tanışıklığının 19. Yüzyılın son çeyreği ve 20. Yüzyılın başlarında özellikle Cumhuriyet Devrimi ile hızlanmıştır. Fakat yaşanan bu atılım, devletin zor aygıtıyla gerçekleşmesi sebebiyle kentsel mekan oluşumunda plansız gelişim ve gerekli altyapının sağlanamaması sebebiyle, kendiliğinden bir kent modeli, kırsal alanlarda tarıma dayalı alışkanlıkların kente eklenmesi süreci ile mekan bağlamından kopuk olarak oluşmuş, kimliksizlik ve plansızlık, oluşan dokunun belirleyen indisleri olmuştur.

20. Yüzyılın ilk çeyreğinde genişlemeye başlayan kent makroformu, aynı yüzyılın son çeyreğinde sağlıklı olması sebebiyle dönüştürülmesi gündeme gelmiş, sonrasında çeşitli yasal yönetsel altlık oluşturularak Büyükşehirler başta olmak üzere yapılan kentsel dönüşüm projeleri yenilemeden çok, göç sonucu oluşan dağınık ve düzensiz kentsel alanlarda dönüşümü kapsamıştır. İstanbul, Ankara, İzmir başta olmak üzere, yüksek göç oranlı şehirlerde üretilen gelişim ve dönüşüm projelerinin başarı oranları istatistik anlamda yüksek görünmektedir.

Yapı stoğu, yenileme, imar başlıkları bazında değerlendirildiğinde kentsel dönüşüm başarılı görünmektedir. Fakat, sosyolojik, kültürel ve ekolojik konu başlıkları ile değerlendirilen,

üzerine uzun süreli çalışma yapılmış, yaşamsal parametreler ışığında gerçekleşmiş bir kentsel dönüşüm çalışması maalesef bulunmamaktadır.

Türkiye’de kentsel dönüşüm denince güncel manada parsel bazlı yık-yap projeleri akla gelmektedir. Dönüşüm olarak adlandırılan bu projeler özü itibarıyla birer kentsel dönüşüm değildir ve çalışma alanımızın niteliği itibarıyla benzeşmemektedir. Bir diğer akla gelen başlık ise; Toplu konut idaresinin yaptığı kentsel dönüşüm plan/projeleridir. Bu projeler çalışma alanımız için bir nevi kesişim kümesi sahibidir. Kesişen noktaları yapı stoğu, yenileme, dönüşüm ve yeniden yapılanma gibi yapılaşmaya dair ana başlıklardır. Türkiye’de dönüşüm toplu konut stoğu üretmek, bu ihtiyacı karşılamak için yapılmaktadır. Bu amaç ilk bakışta yönetsel ve ekonomik manada ihtiyacı karşılıyor gibi görünse de mevcut kentlilerin sosyolojik ve ekolojik ihtiyaçları ikinci sıraya atılmaktadır.

Çalışma alanına dair projelendirme çalışmaları başlamadan sıfır noktası dahil yakın çevredeki ekolojik veriler dikkate alınmış ve geçmişte kentteki değişimler dikkate alınarak kente bazı ekolojik değerler katılmıştır.

Metrekare bazında değerlendirecek olursak; toplamda yüz bin metrekareden fazla bir alanı etkileyecek olan, elli bin metrekarelik bir dönüşüm alanına dair değerlendirme olan çalışmanın özü sürdürülebilirlik çerçevesinin “eko” üçlemesine bağlıdır. Bu üçleme; ekoloji, ekonomi ve estetikdir. Ekoloji başlığı çalışmanın devamındaki veriler ve sonuç ürünleri ile sunulacaktır. Ekonomi başlığı işin özü olan çevresiyle birlikte yapı stoğunun maliyetinin uygunluk sınırlarında olması gerektiğidir. Estetik ise çevresel donatı, donanım ve değerlerin dönüşüm alanları için ilk sırada olması gerekliliğidir.

2. MATERYAL

Çalışma alanının imar planları, çevre ilçelere dair elli yıllık iklimsel projeksiyonlar, mevcut yapı ve yapımı bitmiş olan yapıların kütsel yerleşimleri, İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin plan proje, imar, yeşil alanlar, kentsel dönüşüm daire başkanlıklarından edinilen altlık planlar, ilgili peyzaj mimarı, mimar ve mühendisler, müdür ve daire başkanları ile düzenli toplantı ve sözlü görüşmelerdir.

3. YÖNTEM

Yöntem, edinilen veriler ışığında, kentsel dönüşüm ve gelişim projesi üst başlığında kentsel tasarım projesinin hazırlanmasıdır. Çalışma alanının uygulamaya yönelik peyzaj ve ilgili mühendislik projeleri hazırlanmıştır. İdareden alınan bilgilere göre bir yıllık projeksiyonda ihale ve ardından uygulama işleri bitecektir. Halihazırda arsa olan çalışma alanına dair tasarımılanan projelerin devamlılığı, takibi de yönetsel açıdan esastır. Dönüşümün kelime

anlamı itibariyle “dönüştürmek eylemi” olması özünü bir süreçtir ve çalışma alanı takip edilecektir.

4. BULGULAR

Çalışma alanı tasarımı süreci başlangıcındaki karar klasik anlayışla bir tasarımdan ziyade fonksiyon-işlev dengesini öngörerek işlevi öne çekmek olmuştur. Kentsel alanda peyzaj mimarı olarak verilebilecek kararların verilen planlama ve mimari kararlardaki hataları düzeltebileceği öngörülmektedir. Bu düzenlemeler sosyolojik ve ekolojik değerlerin ön plana çekilmesi ile mümkün olacaktır.

Bir çalışma alanında kentsel dönüşüm yapılacağı zaman teknik ekibin içinde peyzaj mimarı olma zorunluluğu bu noktada çok değerlidir. Sosyolojik ve ekolojik sürdürülebilirlik açısından peyzaj ölçeğinde değerlendirilen çalışma alanında öncelikle parsel bütünleştirilmesi önerilmiştir. Bu bütünleştirmede çalışma alanının tamamının erişilebilir olması da öncelikli olarak tasarlanmıştır.

Çalışma alanında karşılaşılan en büyük problemlerden biri parsel bütünlüğünün olmamasıdır. Çalışma alanının en büyük üç parselinin bütünleştirilmesi çalışma başlangıcındaki öneri olmuştur. Şekil 1’de gösterildiği üzere; şehir planlaması yapılırken neye hizmet ettiği belirlenemeyen yollardan üç tanesi kapatılarak açık/açık yeşil alanlar artırılmıştır. İdarenin daire başkanlığı bu öneriyi değerlendirmiş ve kentsel açıdan planı değiştirmeye uygun bulmuştur.

Şekil 1. İmar planı değişikliği, parsel bütünleştirilmesi

Değerlerden bir diğeri; çalışma alanında bulunan iki bin dokuz yüz altmış dört bitkinin ve yedi yüzden fazla üzüm asma kökünün korunması ve proje uygulama aşamasında bu türlerin alana iade edilmesidir. Bitkilerin alana yeniden getirilmesi sadece bir yenileme ya da düzenleme işi değil, soyo-kültürel anlamda iade-i itibar, iade-i kültüredür.

Şekil 2. Mekansal etkileşim ve ulaşım analizi

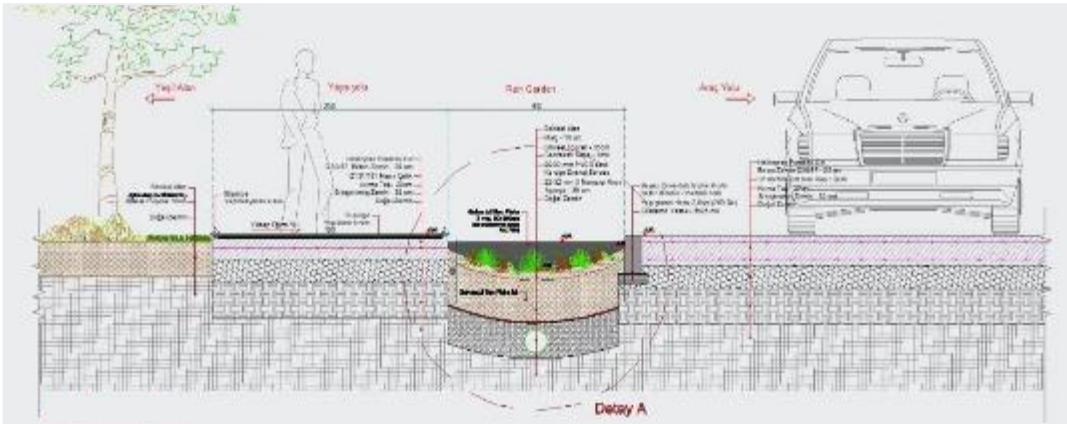
Şekil 3. Çalışma alanı mevcut durumu

2015-16 yılları arasında yapılmış ve bitirilmiş olan kentsel dönüşüm projesi sonucunda şekil 3'te görüldüğü üzere çalışma alanında yaşayan insanların yaşadığı rakımın değiştiği tespit edilmiştir. Bu durum, tüm dünyanın olduğu gibi Türkiye'nin de gündeminde olan iklim krizi konusunu gündeme getirmektedir. Topografyayla bu kadar plansızca oynamak sadece kotları değiştirmekten ibaret olarak düşünülemez, değişimler öngörülmesi, takip edilmelidir.

Kentsel dönüşümün amacı sadece yapı stoğunu arttırmak ya da birkaç çocuk oyun alanını, yürüyüş yolunu projelere eklemek olmamalıdır. Dönüşüm çalışma alanları için detaylı değişimler içermelidir. Ekolojik değişim daha düzenli, altyapısı sağlam şehirler için değerlendirilmesi gereken ilk unsur olmalıdır. Bu konuda yağmur suyunun yer altına doğru yöntemlerle iade edilmesi önemsenmiş ve yağmur hasadı yöntemi tüm çalışma alanı için benimsenmiş, kentin iklimsel direngenliği sağlanmıştır.

Bu prensip "3y" olarak anılmaktadır. Yavaşlat, yay, yedir. Su önce yavaşlatılır ardından yaydırılır ve zemine yedirilir.

Yol kesitlerinde mahallede özgürce hareket eden insanların araç trafiğiyle aralarına yeşil bant tasarımıyla hem yağmur hasadı yapılmış hem de daha özgür hareket alanları sağlanmıştır.

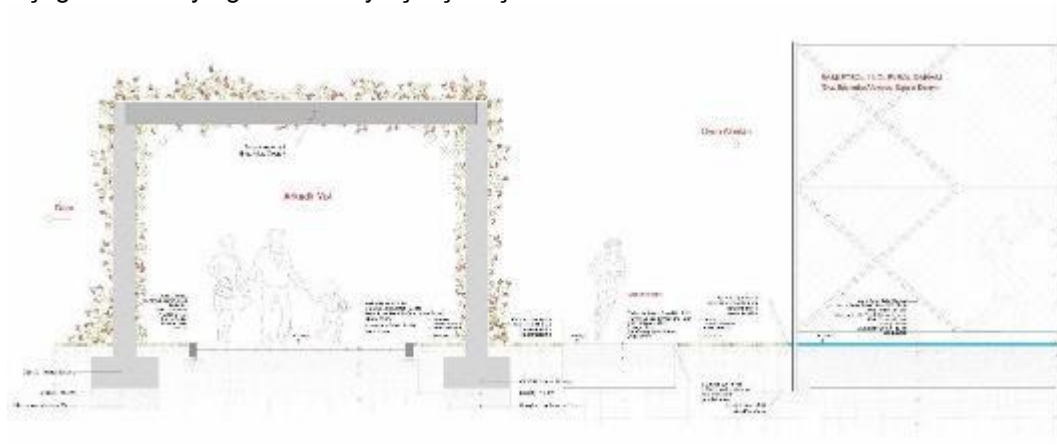
Şekil 4. Yağmur hasadı, kaldırım, yol kenarı kesiti

Dönüşüm alanının sosyo-ekolojik durumuna bir katkı da; dönüşüme uğramış olan yaşam alanlarının özünde; evler, bu evlerin ön bahçeleri, bu girişlerde oturma birimleri ve gölge elemanları, üzüm asmaları, arka bahçelerinde meyve ağaçları vardır. İlk bakışta basit yaşam alanlarının basit unsurları gibi görünen bu bitki ve objeler aslında kentliyi kentli yapan öz unsurlardır. Projede dönüştürülmüş kente yaşanmışlıklarını hatırlatacak bitki ve objeler eklenmiştir. Gölgeleme ve yönlendirme amaçlı arkadlar, bu arkadlara sardırılan üzüm

asmaları, arka bahçelerinden edilen meyve ağaçlarını hatırlatan çeşitli türlerde meyve ağaçları projede yerlerini almıştır. Evlerin arka bahçelerinde oynayan çocuklar dönüşümle beraber yine kent parkındaki meyve ağaçlarının arasında bisikletlerine binebilecek, oynayabileceklerdir. Bu şekilde amaç kentliye ait olan her şeyi tekrar iade etmektir.

Kentsel dönüşümün imar ve rant parametreleri ile ehlileştirmenin mümkün olmadığı günümüz koşullarında açık yeşil alanlardan başlanarak sosyolojik, ekolojik ve kültürel mirasın yer ölçeğinde kentliye geri verilmeye çalışılmıştır.

Şekil 5. Arkad sistemi, gölge elemanı üzeri üzüm asmaları

Alandaki konutlarda olan kuş yuvaları, arı-böcek yuvaları da ekolojik sürdürülebilirlik için önemli birer unsurdur. Devamlılığın sağlanması ve yeni bitkisel varlığın canlılığı için yüz metrelik aralıklarla polinatörler konumlandırılmıştır. Bu evler arılara ev olacak ve bir yandan gerekli tozlaşmayı sağlarken bir yandan da; mevcut durumda insanları rahatsız eden arıları insanlardan uzak tutacaktır.

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışmanın özü; kentsel dönüşüm alanları projelendirilirken ekolojik tabanı değerlendirilip kıymetlendirilen sosyo-ekolojik anlayışla çalışmak kentlerin sadece yapılarını değil; kentlerin kendilerini, kent kültürünü, flora/faunasını koruyacak, yaşanabilirlik kalitesini arttıracaktır. Peyzaj mimarlığı meslek disiplinine katkısının tartışması bu bildirinin tüm içeriği olmakla birlikte peyzaj mimarlığı meslek disiplininin katkısı kentsel dönüşüm projelerinin olmazsa olmazı olmalıdır. Kentsel dönüşüm ve peyzaj mimarlığı çemberleri, kesişim kümelerini maddelemek ya da belirli kriterlere bağlamak planlama/tasarım süreçlerini yönlendirmek için yüzeysel kalacaktır.

Bu yöntemin yerine sonuç tartışması bildiride sunulan verilerin tamamıyla yasal ve yönetmeliksel süreçlerde, üst ölçek karar süreçlerinde yerini almalıdır. Kentlerin kimliksiz, vurgusuz, her unsurun fırlatılıp atıldığı birer mekana dönüşmesi engellenmelidir. Kentlerin neden ve nasıl dönüştürülmesi soruları ana tartışma sorularıdır.

Şekil 6. Uygulama projesi üç boyutlu görselleri

6. TEŞEKKÜR

Proje sürecindeki çalışmalarını, emeklerini, desteklerini ve danışmanlıklarını için; peyzaj mimarları Murat KILIÇOĞLU'na, Ahmet DEMİR'e, Müge TOKUŞ COŞGUN'a teşekkürler.

7. KAYNAKLAR

Tokuş, C. M. ve Özdemir, G. Ed. 2017. Yağmur Hasadı Uygulamalarına Giriş Rehberi: İklim Değişikliğine Uyum Kapsamında Bir Çözüm Önerisi, Peyzaj Araştırmaları Derneği, Ankara. ISBN:978-605-84032-1-5

R Proje Arşivi, 2019. İzmir Uzundere Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı Kentsel Tasarım Projesi, Peyzaj ve Mühendislik Uygulama Projeleri.

Coşgun, S. 2019. Doktora seminer raporu, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Plan Proje Daire Başkanlığı arşivi, 2019

Fotoğraf ve görsellerin tamamı R Proje arşivindedir.

PİKİONİS'İN ZİHİN COĞRAFYASI:MİMARLIĞIN EKOLOJİK VE KÜLTÜREL BELLEĞİ

Seda Kurt Şengün, Peyzaj Yüksek Mimarı

MEF Üniversitesi Mimarlık Bölümü Öğretim Görevlisi, İstanbul, Türkiye

*sorumlu yazar: sedakurtsengun@gmail.com

ÖZET

Ataların, tanrıların, düşünürlerin, halk hikayelerinin konusu olan kadim Atina kentinin Akropolis ile Philopappos tepeleri eteklerinde konumlanan Philopappos Tepesi Çevre Düzenleme Projesi'nin tüm atmosfer bileşenleri; noktaları, konturları ve manzaraları mimar Dimitris Pikionis tarafından hesaplanarak tasarlanır. Pikionis alanın geçmişteki günlük kullanımlardan referanslarını alır ve literatürde kendi ile ilgili bahislerde olduğu gibi 'isabetli ve ilintili' bir mimari bakışı üretir. Atina coğrafyasını yeryüzüne bağlayan ekolojik ilgileri Philopappos vesilesiyle ait olduğu yere yeniden yükleyen Pikionis'in ürettiği bu mimari bakış ile doğadan kopmamış antik insanların kullanımları ve 'kadim' olanın anlamı yeniden hatırlanır. Bir projeden beklenen politik, ekonomik beklentileri apaçık bir kenara bırakan Pikionis, coğrafya ve kadim kültür bilgileri ile üretimini gerçekleştirir. Philopappos Tepesi Çevre Düzenleme Projesi dönemi için özgün, aynı zamanda bir koruma projesidir. Projenin sahip olduğu coğrafi izler mimarının kendi coğrafyasına duyduğu ekolojik ve mimari hassasiyet sayesinde ortaya çıkar, mimar ve üretimi, mimarlık tarihinde bu sayede yerini alır. Bu araştırma genel anlamda coğrafyalardan bağımsız günümüz peyzajlarındaki anonimleşen mimarlık uygulamalarını düşündürmeye yöneliktir. Özel bir aralık olarak ise antikleme ile gelecek arasında yoğunlaşabilmiş -olağanüstü- bir vaka değerindeki mimar Pikionis ve Philopappos örneğiseçilir. Mimarın karakteri ile tarihi bilinirlik kazandığı Philopappos ve diğer uygulamaları arasındaki bağ ve tutarlılık aktarılmaya çalışılacaktır. Genel bağlamdan ilerleyen bu özel araştırma sayesinde yere özgü mimarlık ve fikir özgünlüğü, giderek korunma önemi artan doğal ekolojiler için mimarın rolü ve ekolojik ile kültürel belleği koruma olasılıkları üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Toposentrik, Mimarlık, Peyzaj, Ekoloji, Kültür, Moder

ABSTRACT

Athens is inseparable from the Attic landscape. The stone, soil, hills and rivers of the Attic landscape give birth to living things and become the source of life and stories of ancient people. Dimitris Pikionis' walks to Athens continue from a very young age to the last days of his life. He makes his curious observations by touching the soil, trees, bushes of the Attic landscape extending from the port of Piraeus to the Acropolis, by painting the silhouettes of the surrounding mountains and hills. He explores the Attic landscape where he was born with patterns, sketches and notes. The Philopappos Hill Landscape Project adjacent to the Acropolis in Athens, which will be constructed as a ground structure without building construction, is not a scale of urban design. It is a desire to define a new transport to the Acropolis and is a visitor-oriented tourism investment project rather than the city's inhabitants. Although the famous architect Constantinos Doxiades came to mind for such a project, in 1954, Dimitris Pikionis was decided that the extraordinary sensitive architect, who came to his 70s, will be appointed as the 'single' architect in the country that can realize the project. All the atmosphere components of this important part of the landscape, located on the outskirts of the ancient city of Athens, which is the subject of ancestors, gods, thinkers and folk tales, connecting the Acropolis and the Philopappos hills; It is designed by Dimitris Pikionis, whose points, contours and landscapes are computed and participates in the city life to produce a contemporary architectural attitude that is 'fitted' and 'pertinent' to the geography of Athens. Pikionis's originality and 'private' walks through the Attic landscape towards the Acropolis also contributed to this landscape design, which was brought to life with a plan that would suggest that it was inherited from ancient people. Pikionis, who reloaded the ecological relations that connect Athens with the nature of the earth, to the place where it belongs to Philopappos, and the use of the ancient people untouched from nature and the meaning of the 'ancient' are recalled. The political and economic expectations of a project are put aside and Pikionis realizes its design with geography and ancient cultural knowledge. The Philopappos Hill

Landscape Project is unique for the period, it is also a conservation project. Pikionis' original character and special walks through the Attic landscape to the Acropolis are also known to contribute to this landscape design. The geographical traces of the project arise from the ecological and architectural sensitivity of the architect to his own geography; The architect and his work thus take their place in the history of architecture. This research aims to make us think of architecture applications anonymity in today's landscapes which are independent

of geography in general. A special range is the case of architect Pikionis and his Philopappos work, an exceptional case as a value that can concentrate between antiquity and the future. The connection and consistency between the character of the architect and Philopappos work and the other practices in which he gained historical recognition will be explained in the light of the documents. This particular research, which proceeds from the general context, will focus on site-specific architecture and originality, the role of the architect for natural ecologies with increasing conservation importance, and the possibility of preserving ecological and cultural memory.

Keywords: Topocentric, Architecture, Landscape, Ecology, Culture, Modern

1. GİRİŞ

Bu araştırma doğduğu topraklara özgü antikite ve gelecek arasında coğrafi ve kültürel bağlar ile yoğunlukla ilgilenerek çalışmalarına işleyebilmiş mimar Dimitris Pikionis'i, hayatı boyunca başlıca üretimleri ve özgün karakteri ile birlikte ele alır. Böylelikle çalışma Pikionis örneği ile özel bir parantez olarak yere özgü mimarlık, fikir özgünlüğü ve topluluklarca korunması gereken mikro/makro ekolojiler için tek bir mimarın dahi ısrarının imkânlı olduğunu vurgulamayı, genel olarak ise ekolojik bağlar ve kültürel belleği koruma olasılıkları üzerinde durmayı amaçlar.

Araştırmada edinilen başlıca bilgiler iki ayrı konu üzerinden taranır. Bazı yazılı eserler, mimari eserler, kişiler, kişilerin eskiz veya sözlü anlatıları ve fotoğraflar bulunarak yapılabilmemiş bu taramalar Pikionis'in karakteri özelinde ve üretimleri özelinde belirgin 2 ayrı konu olarak toplanmıştır. Değerlendirmeye açılan önemli hususlardan biri, mimarın karakteri ve karakterini yansıttığı işleri için sergilediği genel tutarlılıktır. Dünya mimarlık tarihinde özellikle ölümünden çok sonraları ön plana çıkmış olmasını sağlayan en önemli husus ise bulunduğu coğrafyayı yeryüzünden koparma yaklaşımında olmaması, doğmuş olduğu coğrafyaya etnik kodlar yüklemek yerine günlük yaşamın kültürel kodlarını ekolojik bağlar kurarak işleyebilmesidir.

Attika peyzajı içerisinde konumlanan Atina kenti ile ilgili bazı anlatılara da bu araştırma çerçevesinde Dimitris Pikionis'in gençlik yıllarından, vefatına dek gerçekleştirdiği yürüyüşler ve mimari üretimlerinin konumlandıkları alanlar dahilinde bahsedilecektir.

Yazın taramasında bulunan en önemli eser Nick Papandreu'nun baş aktör olarak Dimitris Pikionis'i konu alan 'Akropolis'e Uzanan Sihirli Patika' (*The Magical Path to the Acropolis*) eseridir. Diğer iki önemli eserden biri 2018'de 15.Docomomo Konferansı'nda yayımlanmış olan Stelios Giamarelos'un makalesi 'Suzana ve Dimitris Antonakakis Mimarlığının Oluşma

Yılları: Eleştirel Bölgeselciliğin Kültürlerarası Bir Şeceresi' (*The Formative Years of Suzana and Dimitris Antonakakis: A Transcultural Genealogy of Critical Regionalism*) ve mimarlık tarihi eleştirmeni Kenneth Frampton'un daha sonra Documenta 14'te de yayınlanmış Dimitris Pikionis üzerine 1984'te kaleme aldığı orjinal metnidir (*Dimitris Pikionis, Architect 1887–1968: A Sentimental Topography*. Architectural Association). Araştırma için değerlendirilen diğer eserler daha çok yapıları özelindedir, öğrencilerinin anlatıdır veya düşünüşünün kaynaklarını araştırmak üzere başvurulmuş bazı felsefi eserlerdir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Öncelikle mimar, mühendis, aynı zamanda ressam olan Dimitris Pikionis'in düşünme biçimini ve benimsediği üslubunu çözümleyebilmek üzere karakterine dair ipuçlarının edinilebilmesi için günlük rutinini, karşılaştığı olayları ve alışkanlıklarını anlatan eserler incelenir. Ardından mimari olan, olmayan türlü şekillerde üretimleri araştırılarak, karakteri ve işleri arasındaki bağ ile ilgili bulgular edinilir. Edinilen bulgular mimari yetiler sayesinde kolektif bellek olarak peyzajın gözlemi ve işlenişini üzerine Pikionis'i özgün bakışı ile yeni bir değer üretebilmesi adına yorumlanır, anlatılır ve tartışmaya açılarak çeşitli sonuçlara varılır.

a) Pikionis'in Karakterini Anlayabilmek Üzerine Okumalar

Bunun için ilk olarak yazar Nick Papandreu'nun Dimitris Pikionis'i tüm yaşamı ve içinde bulunduğu dönemin önemli olayları ile Atina kenti beraberinde ele alarak anlatan 'Akropolis'e Uzanan Sihirli Patika' (*The Magical Path to the Acropolis*) eseri incelenir. Eser üzerinden Dimitris Pikionis'in yürüyüş arkadaşı, çalışma arkadaşı, öğrencisi olmuş kişilerin kendisi hakkındaki anlatılarına ulaşılır, bir takım fotoğraflar ile bu kişilerin anlatıları, özel yaşamı ve üretimleri hakkında bulgulara ulaşılır. Pikionis'in yaşamına dair bazı fotoğraflar, vernaküler araştırmalarından notlar, çeşitli desenler, resimler, eskizler Atina'da bulunan Benaki Müzesi Hellenik Arşivi'nde bulunmaktadır. Papandreu özellikle Pikionis'in doğduğu ve vefat ettiği kent olan Atina kentinde gerçekleştirdiği sistemli yürüyüşlere kitabında değinmektedir ve bu yürüyüşlerde kendisine çeşitli sohbetlerle eşlik eden başka alanlarda çalışan arkadaşlarını anlatır. Bu sohbetler ile Pikionis'in karakterini üzerine çözümler kolaylaşır, Atina silüetini konu alan desenleri, resim gibi üretimlerinin ise bu yürüyüşler esnasında gerçekleştirmiş olma ihtimalinin Benaki Müzesi Arşivi'nden görülen belgelere bakıldığında da yüksek olduğu anlaşılabilir.

Pikionis'in karakteristik özelliklerinin en çözümlenir olduğu veya yaşanır olduğu dönem Atina Teknik Üniversitesi Mimarlık Okulu'nda Öğretim Görevlisi olarak görev aldığı yıllara denk gelir. Bu dönemde öğrencileri ile arasında gelişen diyaloglar veya kopukluklar belirgin karakter özellikleri ile anlaşılır olur. Bu bilgileri halen hayatta olan bazı önemli öğrencilerinin kendi derslerindeki anlatılarından veya birlikte çalışırken gelişmiş olan anektodların kayıtlarından bilmekteyiz. Bunların dışında Pikionis'in birlikte çalışmış olduğu ustaları, devlet

görevi esnasındaki mesai dostları, genel duyumlar üzerinden öğrenilebilecek seçilen karakteri ile ilgili bazı özel anlatımlar da bulunmaktadır.

b) Pikionis'in Temsil Ettiği Mimarlık Üzerine Okumalar

Başlıca eserler olan; 2018'de 15.Docomomo Konferansı'nda yayımlanmış olan Stelios Giamarelos'un makalesi 'Suzana ve Dimitris Antonakakis Mimarlığının Oluşma Yılları: Eleştirel Bölgeselciliğin Kültürlerarası Bir Şeceresi' (*The Formative Years of Suzana and Dimitris Antonakakis: A Transcultural Genealogy of Critical Regionalism*) mimarlık tarihi eleştirmeni Kenneth Frampton'un daha sonra Documenta 14'te de yayınlanmış Dimitris Pikionis üzerine 1984'te kaleme aldığı orijinal metin (*Dimitris Pikionis, Architect 1887–1968: A Sentimental Topography*. Architectural Association) sayesinde önemli belgelere ulaşılır ve bazı çıkarımlar elde edilir hale gelir. Bu belgelerden biri Pikionis'in öğrencilerinden olan mimar Dimitris Antonakakis'in 1980'lerde çizmiş olduğu bir eskizdir. Bu eskiz öğretmeni Dimitris Pikionis'in mimarlık tarihinde yerini alan en önemli projesi *Philopappos* Tepesi Çevre Düzenleme Projesi'nin Pikionis tarafından analitik kavrayışını anlatabilmek üzerine gerçekleştirmiş olduğu sayısal bir eskizdir. Antonakakis'in bu aktarımı Pikionis'in bir projeyi ele alırken ne düzeyde zihninde sayısallaştırarak anlamlandırıldığını belgeler nitelikte bir eskiz olarak paylaşılır.

c) Pikionis'in Kurduğu Mimari ve Coğrafi Bağ, Kolektif Bellek Algısı

Atina Teknik Üniversitesi görevinden hemen önceki ve ardındaki öğrencilerine de aktardığı dönemlerde, Rodakis Adası'nda bir çiftçinin kendi için inşa ettiği ev üzerine olan araştırmaları Pikionis'in doğduğu ve yaşadığı coğrafyadaki geleneksel ve tekrar eden kullanımları görmek üzerine değildi. Temel yaşam ihtiyaçlarını anlamak üzere bulunulan coğrafi konumda, günlük ihtiyaçlarla biçimlenebilecek bir inşai müdahale ve kullanımları belirleyebilmek, anlayabilmek ve araştırabilmek üzerine olan bir araştırmaları içeriyordu. Rodakis Evi Pikionis sayesinde ölçüleriyle, malzeme notlarının olduğu çizimlerle literatürde yerini aldı. Rodakis Evi Pikionis'in mimarlık ile ilgili temel ilgi noktalarını ortaya koyar. 70'li yaşlarında devlet tarafından seçilerek görevlendirildiği *Philopappos* Tepesi Çevre Düzenleme Projesi ise Dimitris Pikionis'in yaşadığı topraklar ile kurduğu bağların gücünü kanıtlayan en önemli işi olarak mimarlık tarihinde yerini alır. Öyle ki projenin antik insanların yapıtlarıyla karıştırılacak düzeyde başarılı olduğu düşünülür. Bir mimarın doğduğu ve öleceği toprakları bu denli içselleştiriyorken mimarlık yetileri sayesinde coğrafyası ile kurabileceği bağları bir yer inşası halinde işleyerek görünür kılar. 1954 ve 1958 yılları arasında Pikionis'in *Philopappos* projesi ile ortaya çıkan bu tarihi durum mimarlığın bulunulan coğrafya ile ekolojik ve kültürel bağlar kurulabileceğini gözler önüne sermektedir.

3. BULGULAR

a. Kolektif Belleğin Gözlemi Üzerine; Pikionis'in Atina Kenti ve Peyzajını Belgeleyen Üretimleri

Bu türden belgeler Pikionis'in bulunduğu coğrafya ile ilgili yakın araştırmaları üzerine kuvvetli bulguları ortaya koyar. Benaki Müzesi Hellenik Arşivi sayesinde elde edilebilecek Atina kenti ve peyzajına dair desenler, resimler, araştırma notları bulunmaktadır. Peyzajın bileşenleri üzerine Pikionis'in kişisel arşivinden, özellikle Rodakis Evi, bazı adalardaki vernaküleri araştırmaların detaylı notları, Atina Teknik Üniversitesi görevinde iken öğrencilerine bahçe düzenlemesi olarak verdiği proje ödevlerinin içerikleri gibi çeşitli belgeler peyzaj üzerine yakın gözlemleri olduğunu açıklayabilir niteliktedir.

b. Kolektif Belleğin İşlenişi Üzerine; *Philopappos* Tepesi Çevre Düzenlemesi Projesi Yapım İşleri

1954 ve 1958 yılları arasında projelendirilerek inşa edilen projede Dimitiris Pikionis'in dökümantasyon ve bizzat sahadaki kendine yüklediği görevleri dışında iş bölümleri için seçtiği kişiler de bulunur. Bu kişiler arasında mezun olmak üzere vardiyalı ve gönüllü olarak eklenmek isteyen çok sayıda öğrencisi, özel olarak seçmiş olduğu çeşitli taş ustaları gruplar halinde tüm işleri paylaşarak baş mimar ile birlikte yüklenirler. Taşlar ve çeşitli malzemeler dönemin hafriyatlarından ortaya çıkarılır, çeşitli noktalarda Pikionis dökümantasyona başvurmadan bazı noktalar için doğaçlama gereği duyar. Bu projeye ait döneminde veya sonradan edinilmiş her tür mimari, görsel ve yazınsal kanıt araziye nasıl ele aldığı üzerine araştırmaya dair detaylı bulgu niteliğindedir. Projenin nasıl Pikionis'e atanmış olduğu ile ilgili anlatılar da aktarılabilir. Olay dizisinin tutarlığı değerlendirmeye açıktır. *Philopappos* projesinin dönemin yeni seçilecek Yunanistan hükümeti adına yansıtacağı kültürel kodlar açısından önemi büyüktür. Bu açılarından da Akropolis ve Philappappos tepeleri yamaçları arasında konumlanan antik peyzaj belleğinin ve yapılarının bir alan olarak projelendirilmesine rağmen aynı zamanda korunabilmesini sağlamak için Dimitris Pikionis'in göreve atanması oldukça bilinçli bir tercih halinde kayıtlara geçer. 6 ayda tamamlanması beklenen projenin 4 senede tamamlanmış olması da neredeyse antik toplum adına alınan bir sorumluluk ve sonuçtan çıkarılacak anlamın derinleştirilebilmiş olduğuna dair yeni bir bulgu daha ekler.

c. Pikionis'in Kolektif Belleği Araştırmak ve Korumak Üzere Mimarlık Tarihindeki Önemi

1887 Atina doğumlu Dimitiris Pikionis'in gençlik yıllarında Pire limanına yakın bir bölgede oturduğu ve ikâmetinin olduğu noktadan Atina kenti merkezindeki Akropolis tepesine doğru olan yürüyüşleri ile başlayan sistemli düşünme pratikleri, ilerleyen yaşlarından vefatına dek devam eder. Bu yürüyüşlerdeki eşlik eden arkadaşlarından biri Yunan topraklarına poetik duygular besleyen bir edebiyatçı iken diğeri neredeyse bir Atina seyyahı gibi bilinen bir

tarihçidir. Bu üç Atinalı birlikte çıktıkları yürüyüşlerde, bir anlamda Atina toprağına duydukları aşk ile tanık oldukları her metrekafe değişim için geçmiş hatırlarındadır ve Yunan olmaktan da öte coğrafyadan ayrı düşünölemeyecek ideal insan için 'Atinalılık' mevhumunu birlikte tekrar tekrar hissederler. 1900'lü yılların başından itibaren çocukluk, gençlik ve olgunluk dönemlerinde deneyimlediğı, Atina peyzajı içinden Akropolis'e doğru olan bu özel yürüyüşler muhtemelen Pikionis'in tüm kişisel birikimini sistemli bir harmoni oluşturmak üzere düzenleyebilmesini sağlamış dikkate değer eylemleridir. Öyle ki, ataların, tanrıların, düşünürlerin, türlü türlü halk hikayelerinin konusu olan kadim Atina kentinin Akropolis ile Philopappos tepelerini bağlayan eteklerinde konumlanan bu önemli peyzaj parçasının tüm atmosfer bileşenleri, noktaları, konturları, manzaraları 1954 - 1958 yılları arasında Dimitris Pikionis tarafından hesaplanarak tasarlanmış, 'isabetli' ve Atina coğrafyası ile 'ilintili' mimari yaklaşımı sayesinde kent hayatına katılabiliştir. Kenneth Frampton, Dimitris Pikionis'i bugün için de önemli hale getiren en temel farkın, kültür ve doğanın birbirine bağımlılığı konusundaki ekolojik ısrarı olduğunu belirtmektedir *. Pikionis'in yaşam boyu tutumunun neden olduğu Frampton'un bu yorumu, günümüz toplumlarının coğrafya ile bağlarının ne düzeyde olduğunu da sorgular. Yaklaşık bir asır önce Atina doğası nüfusa dayalı ve yüzyıl başı endüstriyel dönüşümlerden henüz payını almamışken, Atinalı bir mimar coğrafyadan bağımsız modernizmin yaşamsal alışkanlıkları olumsuz yönde etkileyebileceğini öngörmüş, öğrencilerine bu duyarlılığı aşılayabilmiş, üretimlerinde topoğrafya ile ruhani ve rasyonel bağlar kurabilmiştir.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Dimitris Pikionis zihninin coğrafyasını diğer az sayıdaki uygulamalarına göre *Philopappos Tepesi ve Akropolis Tepesi Çevre Düzenleme Projesi* ile görünür kılabiliştir. Aslen uygulamalarını, metinlerini veya araştırmalarını değil, bu çalışmaların özünde kavranabilecek 'kültür ve doğa birlikteliğinde ısrarcı ve isabetli' tutumunu günümüz toplumlarına miras bırakır. Geçmiş ve anlamlar ile beslenen Pikionis'in zihin coğrafyası yaşadığı dönemin zorlukları nedeniyle anlaşılması güç bir yeniyi üretir. Kendinden sonraki nesiller için bir peyzajın, bir yapının ve hatta yaşamın mimari yetilerle mümkün olduğunca nitelikli, üstelik geçmiş ile geleceğı birbirine bağlayabilir bir biçimde kurgulanabileceğinin imkânı üzerine bir tartışmaya değer bir olağanüstü vaka değerindedir. Dönemin koşulları ile kadim bir coğrafi kültürü yerinden söküp atabilecek modern rüzgarlar için tedbirlerini dingin ve sağduyulu biçimde alan Dimitris Pikionis (1887 - 1968), toprak ile ilgisi olmayan modernizme metinleri ve üretimleri ile karşı durur, geçmişten geleceğe şiddetli ve hızlı bir geçiş yerine, yere ve yerele özgü çalışmaları ile Yunanistan mimarlığı lehine dar ve muğlak görölen zamanı açabilmeyi başarır. Yaşadığı toprakların yeryüzünün bir parçası olduğunu unutmaz, doğadan aldığını doğaya geri vermek üzere olan bir yaşamın temsilcilerindendir. Mimarlığında da bu yaklaşım görülür, hatta bu açıdan hem karakteri hem üretimleri anlamında Pikionis ender bir tutarlılık sergilemektedir. Böyle bir tutarlılığın sonuçları olarak yerin duygusu, coğrafyanın ekolojik değeri, antik toplumun belleğı konuları bir peyzajın en önemli bileşenleri olarak Pikionis'in yaşam boyu üretimine konu olmuş, en son ise bu konuların bütüncüllüğü *Philopappos Tepesi*

Çevre Düzenleme Projesi'nde paha biçilemeyecek şekilde bir kültür mirasını temsilen sergilenebilmiştir.

5. TEŞEKKÜR

Atölye 66 ortakları, aynı zamanda Dimitris Pikionis öğrencileri olan mimarlar Souzana ve Dimitris Antonakakis ile Antonakakis'lerin öğrencileri ve arkadaşları olan Dr. Mimar Stelios Giamarelos'a teşekkürlerimi sunmak isterim.

6. KAYNAKLAR

Rifat, S. (1998). *Bir Kapalı Söz Ustasıyla Buluşma Denemesi. Herakleitos Parçalar 93 çevirisi ile birlikte, Cogito 78, YKY.*

Maurizio, L. (2012). *Technopaegnia in Heraclitus and the Delphic Oracles: Shared Compositional Techniques. In The Muse at Play: Riddles and Wordplay in Greek and Latin Poetry içinde, Jan Kwapisz, David Petrain, Mikolaj Szymanski (Eds.), De Gruyter.*

Koçak, O. (1994) *Narkissos'tan Oidipus'a. Defter Dergisi Sayı 22.*

Theocharopoulou, I. *Nature and The People: The Vernacular and the Search for a True Greek Architecture. Modern Architecture and The Mediterranean: Vernacular Dialogues and Contested Identities içinde, JeanFrançois Lejeune and Michelangelo Sabatino (Ed.). Routledge, 2010, s.114,115.*

Papandreu, N. (2016). *The Magical Path to The Acropolis. Melissa Publishing House, s.26, 28, 36, 38, 41, 45, 56.*

Papageorgiou-Venetas, A. (2002). *The Architect Dimitris Pikionis (1887-1968) and The Experience of His Teaching at The Technical University of Athens. Atina Teknik Üniversitesi Mimarlık Okulu hatıra dersinin metni Mart 13, s.2.*

Cevizci, A. (1996). *Felsefe Sözlüğü. Ekin Yayınları, s.467.*

Atina 1900-2000. Mimarlık ve Kent Dizisi 19, Boyut Yayınları.

Giamarelos, S. (2018). *The Formative Years of Suzana and Dimitris Antonakakis: A Transcultural Genealogy of Critical Regionalism. Proceedings of the 15th International Docomomo Conference yayını içinde, Docomomo International, Docomomo Slovenia, s.234.*

* Frampton, K. (1984). *Dimitris Pikionis, Architect 1887–1968: A Sentimental Topography. Architectural Association, Documenta 14'te yayınlanan hali: www.documenta14.de/en/notes-and-works/24119/dimitripikionis-1887-1968-*

5. OTURUM B SALONU
BELLEK VE KENT / KİMLİK
OTURUM BAŞKANI:NECLA YÖRÜKLÜ

DEĞİŞİMİN GÜCÜ VE KENTSEL HAFIZAKAYBI

Sibel Yılmaz

SibelSennaLandscapeDesign,İstanbul

Bellek, insanın en temel işlevlerinden biri olmakla birlikte insanın varoluşunu zaman ve mekan bütünlüğü içinde algılamasına ve sürdürmesine imkan veren en önemli yetilerden biridir. Disiplinlerarası bir kavram olan bellek; deneyim, duyum, izlenim, algı gibi kavramlarla kavrayışları canlı tutabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır.

Belleğin geçmiş ve şimdi etkileşimi Paradigma Felsefe Sözlüğü'nde geçmiş şimdide koruma gücü olarak ifade edilmiştir. Burada önemsenmesi gereken, geçmişin nasıl korunabildiği ve sürdürülebildiğidir.

Değişim tarih boyunca yönetilmesi gereken bir süreç olmuştur.Kentsel tasarım kriterlerinin sürece uyum sağlayabilmesi,değişimden etkilenen, sürdürülebilir olabilecek, eski tasarım kriterlerini ve yeni değişimleri karşılayan olabilme niteliğidir.

'Şehir de an be an değişen bir düşünsel ürünün yansıması olmalı.(Turgut Cansever)

Sürdürülebilirliğin amacı; yalnızca doğayı korumak ve enerji tasarrufu sağlamak mıdır? aynı zamanda insan davranışlarına farkındalık yapıp, doğal çevreyle iletişim kurulmasını sağlamak mıdır?

Yaşam hızlarımız değişti, tekerleğin icadından, ses hızına ulaşılan değişimde, aynı kalması mümkün olmayan şehirler, insanlar ve ihtiyaçlar var karşımızda.

Bu anlamda kentleşmenin her dönemi, farklı zaman ve mekan ufkuna sahip ve farklı güçler arasındaki dengeyi yansıtan , ayrı bir mekânsal katman yaratır.

Bir katmanın yaratılış süreci ise bir önceki katmanla etkileşim içinde gerçekleşir.Bu yüzden bu katmanlar tamamen katılmış oluşumlar olarak algılanamazlar.Bu anlamda, kentleşmeye basitçe katılmış bir birimler toplamı olarak değil, her şeyden önce canlı bir süreç olarak bakmak gerekmektedir.

Değişim çok farklı sebeplidir.

Bahsetmek istediğim daha çok değişimin gücüne adaptasyonu kolaylaştırabilecek bakış açılarına sahip farkındalık projeleri...

Önemli olan değişim mi? Değişimi nasıl karşılayacağımız mı?

Farklı sebepli değişimler, bellekte bıraktığı etkiler ve dönüşümleri üzerine örneklemeler;

DEĞİŞİM1:FONKSİYON BİTİMİ

*The Light Path&Cycle Way

*Monk Mackenzie Architects, Landlab, NEW ZELAND

Kullanılmayan bir ana yol bağlantısını hareketli bir bisiklet yoluna dönüştüren proje, şehre sanatsal kimliğe sahip ve yaşayan bir kentsel mekan kazandırıyor.

Digital bir altyapı sayesinde programlanabilen ışık sistemi yol boyunca farklı deneyimler sunacak alternatifler sunuyor.Bisiklet sürücüleri ve yayaların kullandığı çağdaş ve yaşayan bir kentsel mekana dönüşen yol, görüntüsü ile de kentsel bir sanat ögesi özelliği kazanıyor.

Tamamlanmasından bu yana 100.000'den fazla geçiş yapılan yol şehrin önemli bağlantılarından birine dönüşerek, bisikletle ya da yaya olarak kent içinde hareket etmenin

algısını değiştiriyor. Kentsel bağlantı meselesini radikal renk ve malzeme seçimi ve teknoloji kullanımıyla yeniden tanımlıyor.

DEĞİŞİM2:İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

*Laasby Sea Park

*Labland Architects,DENMARK,YUTLAND

İklim değişikliğini esas alarak tasarlanan park alanı, yıkıcı etkilere karşı alternatif çözüm olasılıklarını araştırırken ilham olmayı hedefliyor.

Danimarka'nın Yutland yarımadasında eski bir fabrikanın bulunduğu bölge iklim değişikliğine bağlanan yağışlar sebebiyle zarar görmüş.

Yağmuru bir sorun olarak görmektense bir koşul, peyzaj mimarlığı alanında alternatif seçenekler üretme yollarını araştırma imkanı olarak ele almışlar. Bu sayede eski fabrika alanı, yağmur suyunu çok sayıda etkinlikle dolu bir park alanını yaşanır kılmak için bir kaynak olarak kullanılmış; alan farklı biçimlerde vakit geçirilebilecek bir parka dönüştürülmüş.

DEĞİŞİM3:YAŞAMSAL İHTİYAÇ

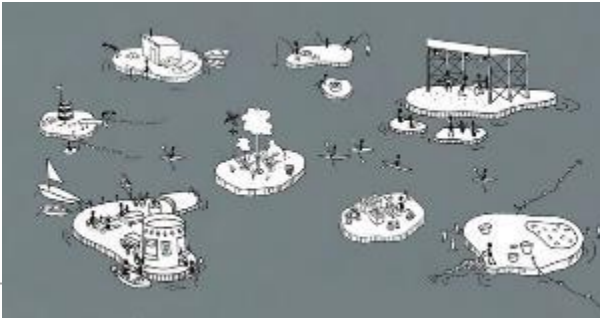
*CPH-Q1 KAMUSAL ADA ADA,

*KOPENHAG/Marshall Blecher+Magnus Maarbjerg

Kent içi sıkışmışlık ve yaşamsal ihtiyaç adına bir farkındalık.

Deneysel bir kamusal alan projesinin ilk parçası olan yüzer platform, yerel ve küresel ölçekte hissedilen farklı kentsel kaygılar eşliğinde, Kopenhag'ın liman bölgesindeki rekreasyonel yaşamı hareketlendirmeyi umuyor.

Üzerinde yalnızca bir ıhlamur ağacı olan ilk ada yıl boyunca limanda dolanacak ve serbest kullanımların yanı sıra küçük etkinliklere de ev sahipliği yapacak.

DEĞİŞİM4:SAVAŞ

*SERPA PARK PROJECT

*LİBYA/SİRTE/SİBELSENNALANDSCAPEDESİGN

Uygulaması 2010 yılında tamamlanmış olan Serpa Şehir parkının savaş önce ve sonrası görselleri. Parkın rekreasyon ve sosyal yaşam amacının bir anda arena alanına dönüşmesi gerçekliği üzerinden bir örnekleme.

SAVAŞ ÖNCESİ,2010

SAVAŞ SIRASINDA,2011

Peyzaj Mimarlığı; bellek oluşturma adına üretim sorumluluğu taşırken, aynı zamanda bellekten geri çağırma etkileşime geçebilecek his oluşturmada da sorumluluk taşır. Bellekten geri çağırma sanatsal argüman kullanımı ve entelektüel yaratım desteğiyle hisleri uyarma yoluyla harekete geçirilebilir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun belleğinde kalan İstanbul...

BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU / İSTANBUL DESTANI' NDAN...

İstanbul deyince aklıma kuleler gelir.
Ne zaman birinin resmini yapsam, öteki kıskanır,
İstanbul deyince aklıma,
Bir basma fabrikası gelir.
Duvarları uzun, masaları uzun, sobaları uzun,
Dışarda ağaçlar dizi dizi,
Duvarlar duvarlar uzun duvarlar,
Niçin ağaçlardan ayırdınız bizi.

Sonuç olarak kentlerimiz; Savaşarak, küçülek, büyüyerek, değişerek, dönüşerek ya da hafıza kaybına uğrayarak varlığını sürdürmeye çalışırken belleğimizde kalanlardır.

Çünkü; Herkesin ve her dönemin hayat tecrübesi eşsizdir.

KAYNAKLAR:

http://www.ideal Kent Dergisi.com/ideal Kent full/22.sayi_ideal Kent.pdf

<https://dergi park.org.tr/en/download/article-file/896904>

<http://www.monk mackenzie.com/>

<https://visuall.net/2018/03/21/floating-island-in-copenhagen-harbor-by-marshall-blecher-and-magnus-maarbjerg/>

<http://landezine.com/index.php/2018/06/laasby-sea-park-by-labland/>

<https://www.ssd.com.tr/>

<https://edebiyat vesanata kademisi.com/siirler/detay/istanbul-destani/18005>

ANADOLU MİTLERİ VE EFSANELERİNİN KENTSEL PEYZAJA VE KENT KİMLİĞİNE ETKİSİ

Eylem Akgül Yalçın¹, Emel Baylan²

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

² Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

y_eylem@ibu.edu.tr

emelbaylan@yyu.edu.tr

İnsanlar ve peyzaj arasındaki karşılıklı ve dinamik etkileşim, hem mekansal hem de varoluşsal kimliği oluşturur. Bir mekana ait olma ihtiyacı kapsamında, fiziksel peyzaj bireylerin ve toplumların kimlik inşasının temel unsurlarından biridir. Mitler ise toplumsal belleğin merkezi belirleyenleridir (Ulutürk 2012). Toplumsal bellek, toplumsal bilinç yapısının ve buna dayanan tüm toplumsal pratiklerin temelidir. Toplumsal bellek, kimlik ve mitler, kaynağını peyzaja ilişkin algılardan ve peyzajda gerçekleşen deneyimlerden almaktadır (Tilley 2006). Doğal ve sosyo-kültürel ortamın ve bu ortamdaki ilişkilerin aktarıldığı soyut kültürel miras öğelerinden destanlar ve mitler, kimliğin ve yere bağlılığın oluşmasında ve güçlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Efsaneler ve mitler, toplumun düş gücü etkisi ile kuşaktan kuşağa aktarılan ve şekil değiştiren hayali, alegorik bir anlatım ile birlikte halk masalları olarak açıklanan soyut kültürel miras unsurları arasındadır. Günümüzde, mitler ve efsaneler yeni projeler ile kent peyzajında mekânsal yansımalarını bulmaktadırlar.

Manevi, sembolik, etik değerleri ile yansıtılan doğal ve kültürel unsurlardan oluşan kent peyzajları, toplumun kolektif belleğini yansıtmalıdır. Günümüz koşullarında destan ve efsane gibi sözlü anlatıların somut ve mekansal ifadeleri, kent peyzajında yer bularak, toplumun üyelerine kültürün görsel ve deneyimsel aktarımında rol oynamaktadır. Son zamanlarda peyzaj tasarımcılarının ve mimarların mekanları fenomenolojik yaklaşımla ele alması, insan ve çevrenin bölünmez bir bütün oluşturduğunu kabul etmesiyle, mimarının ve çevresel tasarımların insana ve içinde bulunduğu topluma ait değerleri mekana entegre ederek çalışması yerin oluşumuna katkıda bulunmuştur. En basit ifade ile fenomenoloji, insan deneyimlerinin yorumlanması çalışmalarıdır. Bu bağlamda bildiride, bir halk kahramanı olan Köroğlu'nun ve Köroğlu Destanı'nın, Bolu (Türkiye) kent kimliğine, kolektif belleğine etkisi, kentteki peyzaj tasarım uygulamaları ve sembolik öğeler kapsamında, fenomenolojik bir yaklaşımla incelenmiştir. Bildiride, fenomenolojik metotlardan, ilk kişi (araştırmacı) ve hermenotik araştırma yöntemleri kullanılarak elde edilen bulgular Türkiye ve Dünya örnekleri ile karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Soyut miras, toplumsal bellek, kentsel peyzaj, yer duygusu, Anadolu mitleri

The Effect Of Anatolian Myths On Urban Landscape And Identity

Mutual and dynamic interaction between people and landscape creates both spatial and existential identity. Within the scope of attachment to a place, physical landscape is one of the basic elements of identity construction. Myths are the main determinants of social memory. Social memory is the foundation of the social consciousness and all social practices based on it. Social memory, identity and myths derive from the perceptions and experiences of landscape. Also, epics and myths play an important role in the formation and strengthening of identity and attachment. Myths and legends are among the abstract cultural heritage elements that are explained as folk tales with an imaginary, allegorical narration by transferring from generation to generation. Nowadays, myths and legends find their spatial reflections in the urban landscape.

Urban landscapes, consisting of natural and cultural elements reflected by spiritual, symbolic and ethical values, should reflect the collective memory of society. Today, myths and legends play a role in the visual and experiential transfer of culture to the members of society by taking part in the urban landscape. Recently, landscape designers and architects have taken the place with a phenomenological approach and accepted the indivisible whole of human and environment. In the simplest terms, phenomenology is the interpretation of human experiences. In this context, a folk hero Koroglu and Koroglu myth in Bolu (Turkey) effects of the collective memory and the city's identity were examined with a phenomenological approach. In this study, the phenomenological method, the first person (researcher) and hermeneutical research methods and compared with results obtained using the Turkey world examples were discussed.

Key Words: Abstract heritage, social memory, urban landscape, sense of place, Anatolian myths

1. GİRİŞ

Binlerce yıl boyunca insanoğlu, yaşadığı yerde kendinden bir şeyler görmek istemiş ve o çevreden, barınmanın ötesinde bir şeyler beklemiştir. İster dünyaya, ister yaşadığı topluma olsun, sesini duyurmayı arzulayan topluluklar, kendini çevreleyen somut alanda kendine ve kültürüne ait kalıcı izler bırakmak istemiştir. Duygu ve düşüncelerini, kültürünü ve yaşama ilişkin edinimlerini, yaşadığı o “yer” e, yani sahip olduğu mekâna yansıtmak isteyen insan, bunu başarabilme yollarının keşfini her gün sürdürmektedir (Taşçıoğlu 2013). Bu keşifte

kültürün, farklılaşma ve innovasyonun şehir tanımı üzerindeki etkileri, ana kaynak olarak dikkate alınmaktadır (Aranda ver ark. 2015). Kentleri farklılaştıran ve kimlik kazandıran en önemli özelliklerin başında, geçmişten bugüne aktardıkları kültür değerleri gelmektedir (Çıblak, 2007).

Kültür bir toplumun tutumları, inançları, adetleri ve gelenekleri anlamına gelmektedir. Bireyler ve gruplar kimliklerini kültürel elemanlar ve içerikler yoluyla oluşturmaktadır. İkel toplumun mitlerinin ve geleneklerinin koleksiyonu da, o topluluğun kültürü olarak ele alınmaktadır. Modern toplumlarda (Avrupa kentlerinde) ve kültürlerde ise, mitler ve hikayeler yüzyıllar boyunca yalnızca kültürel politik programlar için değil özellikle şehrin markalaşması, kültürel mirasın korunması ve kültür turizmi amacıyla geliştirilmektedir (Sesic, 2007). Bütün bu çabalarda kolektif belleğin oluşmasına katkı sağlamaktadır.

İnsanların geçmiş deneyimlerini sağlayan yaşam eylemleri ve düşünceleri, mitler ve gelenekler olarak yer bulmaktadır. Mitoloji ve dinin kökeninin içindeki semboller, bir mekanda kimliğin ve bir yere aidiyet duygusunun, yer duygusunun oluşturulmasında bir faktör olabilmektedir (Valipoor, 2016). Bu bağlamda kent ölçeğinde, planlamanın ilk aşamasında ürün, etkinlik ve uygulamalarda gördüğümüz bu mitolojik imgeler artık kültürel yapının deneyimlenmesi adına mekansal tasarımlar aracılığı ile kent dokusunun içinde kendini bulmaktadır.

Yöneticiler, kentlerin markalaşma stratejilerinin de içinde olan kültürel kaynakların hem inşa edilmiş miras ve manevi miraslarını hem de kültürel temsillerini ve şehre tarihle bağlanan kişiler veya kişilikleri kullanarak projeler oluşturmaktadır. Bu, kentsel mekânlara yapılan müdahaleler sonucu oluşan kentsel değişimler de kenti algılamayı, bu durum da zihinsel imgelemeyi doğrudan etkileyebilecek, kullanıcıların yönelimlerini ve kente ve kent mekanlarına dair kolektif belleklerinde oluşturdukları kodları da beraberinde değiştirmektedir (Ocakçı ve Kürkcuoğlu, 2005).

Kişisel anlatılar, mitler ve tarihe ait zihinsel yapı sebebiyle bir yer yaratmak çok zordur (Alle, 2012). Yer kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlamaktadır. Kent ölçeğinde alttan alta devam eden süreklilik sadece mekânsal gerçeklik içinde üremekle kalmaz, temsil içinde de üremektedir. Önceden var olan mekan, sadece kalıcı mekânsal düzenlemeleri değil, imgelemleri, mitsel anlatıları da peşinden sürükleyen temsil mekanlarını da desteklemektedir (Lefebvre 2014). Filozoflar arasında ilk kez Heidegger, dünyayı bir tarihçiden, bir antropologdan, bir toplum analistinden ziyade bir filozof olarak incelemiştir. (Lefebvre 2014). Son zamanlarda da peyzaj mimarlarının ve mimarların mekanları fenomenolojik yaklaşımla ele alması, insan ve çevrenin bölünmez bir bütün oluşturduğunu kabul etmesi, mimarinin ve çevresel tasarımların insana ve içinde bulunduğu topluma ait değerleri mekana entegre ederek çalışması, yerin ve toplumsal belleğin oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan epik değer, Bolu ili genelinde öne çıkarılan Köroğlu destanıdır. Köroğlu Türk cumhuriyetlerinde ve Türkiye'nin farklı illerinde ortak bir kültürde varolmuş cesaretin sembolü bir karakterdir. Haksızlığa ve dönemin yönetimine karşı açtığı savaşıyla ülkemizde Robin Hood karakteriyle eşdeğer olarak ele alınan Köroğlu, Türkmenistan'ın başvurusu doğrultusunda, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne alınmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, (1) Bolu ile Bolu'ya ve uluslararası ölçekte ülkemize ait kültürel bir değer olan Köroğlu destanı için yazılmış şiirler, türküler, filmler, heykeller aracılığıyla Köroğlu, Bolu kent ilişkisinin ve Köroğlu karakterinin hermeneutik fenomenolojik yöntemle incelenmesi ve (2) Destanın, kent içi, kent yakın çevresi, kent meydanı, kent parkı ölçeklerinde gerek sanatsal obje, etkinlik, gerek bir donatı elemanı gerek bir rekreasyonel alanı olarak şehir dokusu üzerinde işlevi ilk kişi fenomenolojik yaklaşımı aracılığıyla değerlendirilmesidir.

1.1. Kavramsal Altyapının Açıklanması

Geleneksel toplumlarda kültür kimlik oluşturmada özel role sahiptir. Bu sebeple kültür, farklılıklar ve anlam oluşturma yeteneğindedir. Diğer bir deyişle kültür hem birleşimi hem de farklılıkları oluşturmaktadır. Böyle toplumlarda kültür sadece açık ve sürdürülebilir sınırlar oluşturmakla kalmamakta, aynı zamanda bütünleşik, rahatlatıcı ve anlamlı sistemler getirmektedir. İnsanlar iletişimi sağlayan sembol taşıyıcılarıdır. Mit dili semboller dilidir. Mitlerin fonksiyonlarından biri tüm toplumlar için semboller oluşturmaktır. Semboller anlaşılabilir veya anlaşılabilen bilgelik arasında sonsuz bağlantılardır. Bu anlamda kültürel kaynakların hem inşa edilmiş miras ve manevi miras: mitler, ritüeller, dil (hikaye anlatımı, özel yerel diyalektik) hem de kültürel temsiller (örn: kentin sanat ve medyadaki anlatıları, filmler, görsel sanatlar) hatta şehre tarihle bağlanan kişiler veya kişilikler oluşturduğu sonucuna varılabilmektedir (Sesic 2007). Mitler, kuşaktan kuşağa yayılan, toplumun düşünce gücü etkisiyle zamanla biçim değiştiren, tanrılar, tanrıçalar, evrenin doğuşu vb.yle ilgili, imgesel, alegorik bir anlatımı olan halk öyküleridir. Hayal dünyamızda, yedi cücelerin kulübesinden Gulliver'in ziyaret ettiği adalara kadar hiç var olmamış nice yerler vardır. Aynı zamanda en eski zamanlardan beri, insanlar Atlantis, kutsal kâsenin saklandığı yer, haşhaşi kalesi, ütopyalar adaları, gizemli yer altı krallığı agarta gibi gerçek sanılan yerler üzerine hayaller kurmuştur. Bu yerlerden bazıları, yalnızca büyüleyici efsanelere hayat vermiş bazıları ise insanların

zihninde bir imgeye dönüşmüş bazıları ise yolculuk ve keşiflerin itici gücü olmuştur (Eco, 2013).

Tarihte zulme, haksızlıklara ve zamanın Bolu Beyi'ne başkaldıran, Köroğlu'nu – Ruşen Ali'yi, “halk çok sevmiş ve kahramanlaştırmıştır”. “Bu isimde 16. yüzyılda yaşamış bir halk şairi de vardır. Ama tarihî kişiliği bilinmeyen asıl Köroğlu, 17. yüzyılda Bolu havalisinde yaşamış, sonradan ünü bütün Anadolu'ya yayılmıştır. (Öktem 2015).

“ Zalim bir derebeyi olan Bolu Beyi at tutkunudur ve çok sayıda soylu ata sahiptir. Bir gün usta bir seyis olan Yusuf'u çağırıp, Sultan'a hediye edilmek üzere şimdiye kadar görülmemiş iyi bir tay bulup getirmesini buyurur. Yusuf bu emir üzerine ovalan dolaşarak tay aramaya başlar. Atları dikkatlice inceler. Sonunda pek de iyi görünmeyen kuru ve çirkin bir tay seçer. Yusuf, ilerde bir küheylân olacağına inandığı bu tayı Bolu Beyi'ne götürür. Bolu Beyi, seyisinin kötü bir tay getirerek kendisiyle alay ettiğini düşünüp onu cezalandırır. Yusuf'un gözlerine mil çekilir ve kör olur. Getirdiği tayla birlikte kovulan Yusuf memleketine döner, oğlu Ali'ye olan biteni anlatarak ilerde öcünü almasını ister” Ruşen Ali karakteri babası Bolu Beyi tarafından gözlerine mil çektirilerek cezalandırıldığı için Köroğlu diye tanınmıştır. Zulme karşı ayaklanarak halkın hakkını koruması, onu destansı bir kahraman hâline getirmiştir” (Lee, 2001, Öktem, 2015).

Bütün Türk Dünyasında da bilinen Köroğlu ve Köroğlu'na bağlı olarak anlatılan hikâyeler de, yazılı kaynakların yanı sıra sözlü kültür ortamında da nesilden nesile aktararak günümüze kadar taşınmıştır. Bugün, gerek Anadolu coğrafyasında gerekse Türk Cumhuriyetlerinde Köroğlu'nun tanınmadığı, hikâyelerinin anlatılmadığı yer yoktur. Kimilerine göre Bolu'da, kimilerine göre de Azerbaycan'da veya Türkmenistan'da yaşadığı söylenen Köroğlu'nun, kahramanlığını ve mücadelelerini konu alan çok sayıda hikâye anlatılmaktadır. Bu hikâyelerin sayısı Anadolu sahasında 24 ila 30 arasında değişirken, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan gibi Türk Cumhuriyetlerinde 50 ile 60 arasındadır. Tıpkı Yunus Emre, Karacaoğlan ve Nasreddin Hoca örneklerinde olduğu gibi, halkın Köroğlu'na olan sevgisi, onu anlatıldığı mekân ile bütünleştirme çabasını getirmiştir. Böyle olunca da hikâyelerin anlatıldığı bölgelere göre metinde yer alan isimler değişmiş hatta Köroğlu, bu hikâyelerin dışında çeşitli efsanelerin kahramanı olmuş, şiirleri âşıklık geleneğinin bir parçası

haline gelmiştir. Köroğlunun şair, aşık kimliğinin yanında, kılıç ustası ve yiğitliğin ve adaletin simgesini taşıyor olması da ona halk kahramanı kimliğini kazandırmıştır.

1.2. Dünya Ve Türkiye Örnekleri

Homeros destanlarında ve Antik Yunanda da var olan mitler, destanlar, her farklı yeri farklılığıyla kutsama, kent dokusu içindeki dolaşıma, yapıların birbirleriyle ilişkilerindeki düzene de yansımaktadır (Erzen, 2011). Avrupada Brüksel Dublin'in MannekenPis'i, Polonya Wroclaw'ın 12 cüceleri, İtalya Veronanın Romeo ve Julieti, İngilterenin RobinHood'u, Almanyada Bremendeki ve Letonya Rigadaki Bremen Mızıkacıları, Türkiyedeki Konya Akşehir ve Eskişehir Sivrihisar Nasrettin Hoca, Çanakkale Truva, Amasya Ferhat ile Şirin, Tarsus Şahmaran, Karagöz ve Hacivat Bursa, Akçay Sarıkız, Havran Seyit Onbaşı gibi örneklerini gördüğümüz hikaye anlatımı, mitler, kentin sanat anlatıları, kent genelinde imge haline gelmiş ve kent dokusu üzerinde izler bırakmıştır. Bazen kendi başına bazen üzerine yazılan anlatılar ve yüklenen anlamlar üzerinden bireyler üzerinde yarattığı imgelemler, hem turizm, hem kent kimliği, hem de aidiyet ile farklılaşan ve bellekte yer olarak kalan mekanların oluşumunda günümüz kent marka politikalarında yerini almıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın amacı kapsamında Bolu kenti ve yakın çevresinde, kent meydanı ve kent parkı ölçeklerinde Köroğlu mitinin ve Köroğlu karakterinin şehir dokusundaki işlevi niteliksel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik bir yaklaşımla incelenmiştir.

Fenomeolojik niteliksel araştırma deneyimleri ve anlamları araştırmak için kullanılan bir yöntemdir. Fenomeni; deneyimin gerçekleştiği bağlamda, deneyimlendiği biçimine olabildiğince yakın anlamak ve kavramaktır (Giorgi&Giorgi 2003) Fenomenoloji insan deneyiminin yoruma dayalı çalışmasıdır. Amacı ise; insanların günlük yaşamı içindeki rastgele meydana gelen durumları, olayları, anlamları ve deneyimleri incelenmek ve sınıflandırılmaktır. Çalışmada (a)hermenotik fenomenoloji ve b) birinci şahıs fenomenoloji olmak üzere iki farklı fenomenolojik yöntem kullanılmıştır.

Hermenotik fenomenoloji en geniş anlamda, yorumlama pratiği ve teorisidir. Örneğin, kamuya açık bir belge, metin, kişisel bir dergi, şiir, bir şarkı, bir resim, bir dans, bir heykel, bir bahçenin ya da en geniş anlamda yorumlama pratiği ve teorisidir. Heidegger hermeneutiği yaşanmış deneyimin yorumsal bir süreç olduğu ontoloji tezine dayandırır ve anlamanın gelişimini, yorumlama olarak adlandırır (Hisarlıgil, 2008) Çalışmada Köroğlu kimliği ve kimliğin Bolu etkileşimi efsane üzerine yazılmış edebi metinler, makaleler, şiirler, heykeller, şenlikler, ürünler, projeler, medya ve filmler incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Birinci şahıs fenomenolojik araştırmada, araştırmacı fenomen hakkındaki ilk elden deneyimlerini kendi özelliklerini ve niteliklerini incelemede temel almaktadır (Seamon 2000). Buna göre Köroğlu miti, araştırmacıların mekan ve strüktürel deneyimleri ele alınarak kentsel mekan ölçeğinde ve bu mekanların kent dokusuna etkisi kapsamında tartışılmıştır.

3. BULGULAR

Köroğlu'nun edebî metin ve zihniyet ilişkisi bağlamında ortaya koyduğu doğa algısı ve anlayışı Stoacı felsefenin "doğa-insan" ilişkisi olarak algılanan felsefi yanını göstermektedir. Konu edindiği kahramanın hikâyesi ile birlikte "doğa" anlatımını ve doğanın "hayata ve mücadeleye katılımı"ni şiirleştiren Köroğlu, insana ve Köroğlu'na bakışta, toplumcu bir yaklaşımı ifade etmektedir (Kurt, 2011). Bu bağlamda şiir ve Köroğlu filmlerinin anlatımında, karakterin hem sosyolojik yapısının hem de coğrafya ile bütünlük sağlayan bir kimlik altında var olduğu açıkça fark edilmektedir. İl genelinde en yüksek olan dağlara da ismini veren karakter, kentin coğrafyasıyla özdeşleşmektedir.

Köroğlu halk kahramanın heykeli, ilk olarak 1980 yılında heykeltıraş Prof. Dr. Ferit ÖZŞEN tarafından yapılmıştır. Köroğlu heykeli heykeltıraş tarafından ilk kez görselleştirilmiş olup bu görsel Köroğlu'nun kimliğine bürünmüştür. Belediyenin kullandığı imgeleşmiş bu görsel, şehir ürünlerinde de (kartlar, biblolar, otobüs biletleri, dergi ve gazetelerde ve şenliklerde) kullanılmıştır. Şiirlerinde, filmlerde ve uygulanan heykellerin oluşturduğu ortak anlatıda, atı ve Köroğlu bir bütünü temsil etmektedir. Bu anlamda efsaneleşen ve Türk kültüründeki mitte karakterin haksızlığa karşı açtığı savaşta kılıç kadar sazı ile de yer alması folklorik kimliğini de ortaya çıkarmaktadır. Kentin merkezinde, kent parklarında, karayolu peyzajında ve

ilçelerinde farklı heykeltıraşlar tarafından yapılan 6 farklı heykelin ortak özelliği atı, Köroğlu'nun sazı ve topoğrafyanın farklı soyutlanmış şeklidir. Efsanenin başlangıcı ve sonuna kadar süreçte değişmeyen iki farklı karakteri, yaşanan coğrafya ile at figürüdür. Hikayenin giriş, gelişme ve sonucunda kırat vurgulanmakta bu sebeple at figürü hikayede ön planda yer alırken bazı anlatılarda bu at mitolojik bir karaktere bürünmektedir. Bu bağlamda Kentin ana trafik ağında refüjde yerini alan Köroğlu atı plastik objesi de hikayenin içinde at karakterinin kendi başına da kültürde var olduğunun bir göstergesidir. Yaşadığı coğrafyayı ve tipolojiyi ön planda tutan, edebiyatı, film, şiir ve heykelde ortak algı olarak öne çıkan ise; karakterin haksızlığa karşı duruşu ve yiğitliğidir. Şiirleriyle, türkülerıyla desteklenen karakter, heykellerinde tüfek icat oldu mertlik bozuldu sözleri ile kılıcı yerine sazını tutuşu, Köroğlu'nun haksızlığa karşı savaşında ve değişen sistemin karşısında duruşunda ozan karakteri ile bütünleştiğini göstermektedir. Ayrıca belediye tarafından bu yıl altıncısı düzenlenen uluslararası Köroğlu festivallerin içeriğinde, cesaretin ve mertliğin simgesi olan karakter adına yapılan spor müsabakalarının, doğa yürüyüşü, konserler ve sempozyumların kapsamında karakterin uluslararası olması vurgulanmaktadır. Kentin kuzeyinde, E-80 karayolunun güneyinde yer alan ve halen yapımı süren Uluslararası Köroğlu Parkı Projesi bu çalışma kapsamında incelenmiştir. Bu park projesinde bulunan Köroğlu heykeli ve peyzaj tasarımında, Köroğlu Destanını sahiplenen Türk Cumhuriyeti ülkelerinin, kendilerine ait Köroğlu karakterlerinin yer aldığı bir platform mevcuttur. Ayrıca park genelinde Türk Cumhuriyetlerinin farklı bahçe yorumlarının bulunması, Türk kültürünü oluşturan ortak değerlerin bu destanın uluslararası bir boyut taşıdığını göstermektedir. Bununla birlikte kullanım alanlarının arasında bulunan at gezinti yolları da hikayenin epik yanını ortaya çıkarmakta aynı zamanda kullanıcıyı destana dahil etmektedir. Park geneline sahip olan topoğrafya ve karakterin heykellerine ulaşımında kullanılan basamaklar, hikayedeki coğrafya ve topoğrafyanın strüktürel soyut formu olarak algılanmaktadır.

Kent genelinde Köroğlu strüktürlerine bakıldığında karar vericilerin, yerleştirme tercihlerinde yalnızca reklam ve pazarlama stratejisi bakış açısı ile konuya yaklaştıkları açıkça fark edilmektedir. Mekan üzerindeki işlevsel, deneysel, anlamsal görevleri ve estetik, kültürel, bilgilendirme değeri unutulmuş bu sanatsal ve plastik objeler, refüjlerde, trafik adalarında, yol

kenarlarında ürünün pazarlanması boyutunda yer almakta ve birçok uyararla birlikte kent içi açık alanlarda (meydan, yaya yolu, park) yok olmaktadır.

Köroğlu heykeli ve çeşmesi, kent merkezinden geçen D100 karayolu üzerindeki Atatürk orman parkının ana girişinde yolun kenarında yer almaktadır. Yer seçiminde, parkın çevre analizinde parkın yoğunluklu olarak kuzey, batı ve doğu bölgelerindeki yerleşimler tarafından kullanıldığı çeşme işlevine sahip heykelin bu sirkülasyonun dışında kaldığı gözlemlenmektedir.

Köroğlu heykellerinden bir tanesi D 100 karayolunun batı girişindeki trafik adalarından birindedir. Reklam ürünü olarak kullanımının dışında bulunduğu bölgeye işlevsel ve toplumsal iletişime geçme, kültürel yapının iletimi, bilgilendirme, mekana anlam kazandırma boyutları açısından ve ölçek hatası ile de estetik değeri zayıf olan bu heykel daha sonra kaldırılmıştır.

Köroğlunun kıratını temsil eden gece ışıklandırması ve hareketli yapısı ile halkın ilgisini çeken diğer bir plastik öge kent içinde trafik adasında yer almakta ve kentli tarafından farklı izlenebilme ve deneyimleme olanakları açısından düşüktür.

Kentin merkezinde birbirine trafiğe kapalı bir cadde ile bağlanan iki meydan bulunmaktadır. Bu meydanlardan belediye meydanı ve şimdiki adı ile demokrasi meydanı politik, yönetsel ve kültürel anlamda kentli için önemli bir konumdadır. Bu meydan da yer alan ve Bolulunun kültürel bir ögesi olan marka kent kapsamında ön planda tutmaya çalıştığı Köroğlunun kimliği ve görünür yapısını oluşturan heykel; İzzet Baysal heykeli, süs havuz, bitkilendirme, donatı elemanları, yaya sirkülasyonu ve Bolu'nun tarihi dokusunun önünde yükselen modernizmin yeni binaları ile birlikte meydanda Köroğlu heykelini görünmez kılmakta ve peyzajdaki kültürel değerini saklamaktadır. Heykelin yer aldığı konum yatayda strüktürü tanımsızlaştırmakta, şekil zemin ilişkisi açısından da oldukça zayıftır. düşeyde ise diğer öğelerle ne malzeme ne de ölçek olarak öne çıkamamaktadır.

Kentte Uluslararası Köroğlu Kent parkı projesi kapsamında kentin kuzeyinde E80 karayolunun güneyinde olan bölgede 90 dönümlük bir kent parkı projesi dönemin belediyesi tarafından oluşturulmuştur. Kentin içinde destanın bir yeşil alanla var olması, kentin morfolojisine ekolojik, ekonomik, kültürel, sosyal bir varlık olarak değer kazandıracaktır.

Uluslararası etkinliklere de mekan olacak bu park kentli olma bilinci ve sürdürülebilirlik açısından olumlu bir atılımdır.

Uluslararası park projesinde Bolu Kentine hakim olacağı düşünülen Köroğlu strüktürü tek yönlü deneyime açıktır. Ölçeği sebebiyle Bolu Kentine hakim olacağı hedefi ile planlanan strüktür yalnızca D100 ve E80 karayollarına ve çevresindeki yerleşimlerce deneyimlenmektedir. Strüktür D100 karayolundan çevresinde yer alan yapılar sebebi ile ise algılanma seviyesi düşüktür. Park içinde de karakter, kaidenin (65m) ölçeği ve kaide ve heykel arasındaki oran sebebiyle izlenememekte ve dolayısıyla deneyimlenememektedir. 70mlik bu yapı bulunduğu bölgede okunaklılığı sağlamakla birlikte kent yaşamından kopuk olması, bulunduğu bölgenin yalnızca yerleşim amaçlı kullanımı, bu işlevin hizmet alanını kısıtlamaktadır. Bu strüktürle birlikte halen yapımı süren kent parkının yer seçiminde kent merkezi ile bağlantının yeni yapılandırılan bisiklet yolları ile desteklenmesi erişilebilirlik ve yayalaştırma politikaları açısından doğru bir yaklaşımdır. Kentin içi arazi kullanımında yeşil alanların m²sine katkıda bulunacak park kent morfolojisinde olumlu bir işleve sahiptir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Köroğlu karakterinin ve destanının kentsel mekanlarda; kimlik inşası, zihinsel imaj, önemli sosyal mesajlar, kültür ve toplumun tarihini iletme, toplumla ilişki kurma, mekan tanımlama, ilgi çekici ve nitelikli mekan oluşumunu desteklemek amaçlı bir strüktür ya da bir sanatsal obje olarak kente ve kent yaşamına dahil edilmesi olumlu bir yaklaşımdır. Fakat yer seçimi, peyzaj elemanlarının bulunduğu mekan içinde deneyimlenememesi ve sahip olduğu kültürle, toplulukla iletişime geçememesi, şehir plancılarının, tasarımcıların ve yöneticilerin, alınan kararlarda tek amaca hizmet ettiklerini göstermektedir. Son yıllarda marka şehir, kent kimliği, markalaşma üzerine yapılan çalışmaların artması ve kentlerin marka şehir olma yolunda yaptıkları çalışmalar içinde mitler, hikayeler, destanlar ön plana çıkmaktadır. Bu amaçla yapılacak yer seçimi, tasarımı ve planlamalarının veya kentsel sanat objelerinin hedefi önce kentli kimliğinde yer bulmaya yönelik daha sonra da ekonomik ve imaj içerikli olmalıdır.

Kentler genelinde daha çok donatı elemanı yada sanatsal obje olarak rastladığımız mitlere, efsanelere, destanlara ait strüktürler, mekan tanımlama, mekan oluşumunu destekleme,

mekan kimliğinin oluşumu açısından ele alınmalıdır. Mekanın içinde var olan bu objelerin fark edilme, kentliyle iletişime geçme ve mekan algısını güçlendirebilmesi için o mekanın hem yatay hem de düşey boyutta düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Bu objeler de, malzemeleri, fiziksel özellikleri ile, şekil, zemin, ölçek, oran ilişkileri dikkate alınarak, kentli ile birlikte düşünülerek, kültürel, estetik, mimari işlevleri ile birlikte yerleştirilmelidir. Bununla birlikte bu hikayelerin buldukları mekanda topluma vermek istediği mesajla birlikte ele alınması, hikayelerin farklı anlatılarının farklı yörelerin dilinden mekana yansımaları ortak bir kolektif belleğin oluşmasında daha destekleyici olabilir. Kent içinde mekanların ve imgelerin kentle iletişim halinde olması kentin okunaklılığına katkıda bulunması ve kentte farklı işlevlere sahip olması da farklı grupların ve farklı kültürlerinde farkındalığı ve bu belleğe dahil olmasını sağlayabilecektir. Ayrıca oluşturulacak mekanların ve yapıların içinde, gözlemcinin hikayeye dahil edilmesi, hikayenin içinde yaşadığı toplumla birlikte ziyaretçilerin de belleğinde, bilişsel boyutta yer edinmesini sağlayacak bir kazanım olabilir.

Günümüzde birçok farklı disiplin tarafından kullanılan belirli bir gruba veya topluluğa, yaşama ve yaşam tarzına anlam veren sembollerini inceleyen fenomenoloji hangi mekanların bellek mekanları olduğunu anlamamızda etkili olmaktadır. Bu doğrultuda mekan oluşumunda, farklı fenomenolojik yaklaşımlar, teorik ve empirik araştırmaların yerini almaktadır. Bu çalışmada ele alınan hermenotik ve ilk kişi fenomenolojik yaklaşımlarının doğrultusunda anlaşılmasına çalışılan mitlerin kent dokusundaki yeri çalışmasının devamında varoluşsal fenomenolojik araştırma ile de mitin içinde bulunduğu kültüre ait topluluğun kentle ilişkisi ve mitlerin peyzaj değerlerinin arasındaki yeri araştırılmalıdır.

5. KAYNAKLAR

Alle, E. (2012). *Spatial, temporal and social dimensions of the landscape influenced by contemporary art/Šiuolaikinio meno įtaka kraštovaizdžio erdviniams, laiko ir socialiniams aspektams. Mokslas–Lietuvos ateitis/Science–Future of Lithuania*, 4(2), 176-187.

Çıblak, N. (2013). *Tarsus kültürünün tanıtımında Şahmeran efsanelerinin önemi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 185-196.

Eco, U. (2013). *Efsanevi Yerlerin Tarihi*. Doğan Egmont Yayıncılık.

Erzen, J. N. (2011). *Çoğul estetik*. Metis yayınları.

Giorgi, A and Giorgi, B. 2003. "Phenomenology". In *Qualitative psychology*, Edited by: Smith, JA. 25–50. London: Sage. [Google Scholar], p. 27).

Hisarlıgil, B. B. (2008). *Martin Heidegger'de "Mekan" Düşüncesi: Hermeneutik-Fenomenolojik Bir Yaklaşım*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(25), 1-13.

Lee, N. (2001). *Köroğlu Destanı Ve Honggildong Hikâyesi Üzerine Benzerlik Ve Farklılıklar Açısından Karşılaştırmalı Bir Çalışma*.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. Sel Yayıncılık.

Öktem, M. K. (2015). *Köroğlu'nun Öyküsünde Gençliğe Yönelik Kamusal Değerlendirme*. Karadeniz-Blacksea-Черное море, (27), 74-82.

Pérez Aranda, J. R., Guerreiro, M., & Mendes, J. (2015). *Are myths and legends used in tourism communication as a resource?: the case of Algarve online brochures*

Seamon, D. (2000). *Phenomenology, place, environment, and architecture: A review of the literature*. *Phenomenology Online*, 36, 1-29.

.Šešić, M. D. (2007). *Culture as a resource of city development*. In *The Creative City: Crossing Visions and New Realities in the Region*. Institute for International Relations.

Taşçıoğlu, M. (2013). *Bir görsel iletişim platformu olarak mekân*. Yem Yayın.

ANTİK KENTLER, KAYBOLAN BELLEK VE PEYZAJLARI: PRIENE ANTİK KENTİ

Nergiz BELEN¹² Havva Ülgen YENİL¹³, Şükran ŞAHİN¹⁴

ÖZET

Tarihsel geçmiş; bir ulusun belleği ve kültürel mirasıdır. Antik kentler içlerinde buldukları peyzajlarda kaybolan geçmişin izlerini barındırmaktadır. Böyle bir yaklaşım tarihi peyzaj karakterizasyonu olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, unutulmaya yüz tutmuş antik kent-peyzaj ilişkisinin değerlendirilmesidir. Priene antik kenti örneğinde kaybolan belleğin yeniden ortaya çıkartılmasıdır. Çalışmada Priene antik kentinin geçmişte var olan peyzajla olan ilişkisi literatüre dayalı olarak incelenmiştir. Tarihi M.Ö. 700'lere kadar giden Priene Antik Kenti Anadolu arkeolojisi için büyük öneme sahip bir antik kenttir. Döneminin en gözde ve önemli liman kentlerinden birisidir. Ulaşılması zor dağlık bir yamaç üzerine konumlandırılan ve görkemli yapıları ile göz dolduran şehir bölgenin geçmişini, kültürünü ve belleğini barındırmaktadır. Kolektif bellek açısından şehre bakıldığında eski insanların sanat, kültür ve estetiğe verdikleri değer anlaşılmaktadır. Bu bağlamda geçmişte mekân algısı dolayısıyla toplumun mekânla ile bağlılığı bir Anadolu kentinden söz edilebilir. Şehrin yer seçimi, planı ve sokak düzeninde peyzajın etkin rol aldığı görülmektedir. Sonuç olarak Priene kentinde kurulmasında, kentsel yapısının biçimlenmesinde ve kentlinin yaşamında peyzajının önemli rol aldığı ortaya konulmuştur. Antik kaynak değerlerinin kaybolmaması için kentlerin arkeolojik kalıntı olarak kayıtlarının yanı sıra, geçmiş tarihinin, sahnelendiği peyzajın özellikleri ve rolü ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kolektif bellek, Priene, Aydın, Peyzaj, Antik Kent

Keywords: Ancient Cities, Lost Memory and Landscapes: Priene Ancient City

ABSTRACT

¹²Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankaranergiz.belen@tarimorman.gov.tr

¹³Doktor Öğretim Üyesi, Aksaray Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü, Aksaray, ulgenmim@gmail.com

¹⁴Prof. Dr., Öğretim Üyesi, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara sukran.sahin@ankara.edu.tr

The aim of this study is to evaluate the relationship between the ancient city and the landscape. It is the re-uncovering of the lost memory in the example of the ancient city of Priene. Historical background; It is the memory and cultural heritage of a nation. Ancient cities contain traces of the lost past in the landscapes they are in. Such an approach is called historical landscape characterization. In this study, the relation of the ancient city of Priene with the existing landscape was examined based on the literature. History BC The Priene Ancient City dating back to the 700s is an ancient city of great importance for Anatolian archeology. It is one of the most popular and important port cities of the period. Located on a mountainous hillside that is difficult to reach, the city is full of history, culture and memory. When we look at the city in terms of collective memory, the value of the old people to art, culture and aesthetics is understood. In this context, it is possible to talk about a strong Anatolian city connected with space due to the perception of space in the past. It is seen that landscape plays an active role in city selection, plan and street layout. As a result, it was revealed that the landscape played an important role in the establishment of the city of Priene, the shaping of the urban structure and the life of the citizen. In order not to lose ancient resource values, it is necessary to evaluate the past history along with the characteristics and role of the landscape in which it is staged, as well as the records of the cities as archaeological remains

1. GİRİŞ

“Mekân, genel olarak insanı çevresinden ayıran, kendisini güvende hissettiği sınırlı bir hacim ve bu hacim içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli, sınırları gözlemci (ler) tarafından algılanabilen uzay parçası olarak tanımlanabilir” (Kaya vd. 2014). Bellek kavramı ise; “Bilgiyi algılama, düzenleme, kodlama, saklama ve hatırlamayla tanımlanan bilişsel süreçtir. Bellek karşı karşıya geldiğimiz çok geniş miktarda bilginin bulup getirilmesini, hatırlamasını sağlamaktadır” (<https://www.sabah.com.tr/egitim/2017/02/02/bellek-nedir>). Kişilerin bellekleri yani kolektif bellek ve mekân algısı ile birleştiğinde mekâna anlam katan, içinde yaşayan insanların mekân ve çevresine yani peyzajına kattıkları anlam ile değer kazanmaktadır. Bu

konseptte ise geçmişte yaşanan alanlar yani Tarihi peyzaj alanları bir kentin hafızasıdır denebilmektedir.

Günümüzdeki peyzajlar, yüzyıllar boyu süren bir tarihi birikimin sonucudur. Arazide geçmişin izlerinin hayatta kalması, belirli bir peyzajın karakterini ve kimliğini tanımlamaya yardımcı olur. Bu ifadeler, bu peyzajın geleceği hakkında düşünmenin temel bileşenleridir .

Tarihi peyzaj karakterizasyon çalışmaları, tarihi manzarayı eski zamanlardan beri yeniden inşa etmeyi ve yüzyıllar boyunca üretilen değişikliklerin mevcut manzarada nasıl oluştuğunu ve gelecekte nasıl bir hal alabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Tarihsel karakterizasyon çalışmaları, geçmişini daha iyi anlamaya çalışırken, mekânsal yöneticiler ve planlamacılar için de yararlı bir araç, ayrıca peyzaj ve tarihte farkındalık ve eğitim için güçlü bir araç olarak hizmet etmektedir. (Antrop 2005).

Bu çalışmanın amacını oluşturan kolektif belleğin ve Priene özelinde antik kentlerin bir ülkenin geçmiş ve geleceğine nasıl yön verebileceği ve kaybolan kültürlerin yeniden hatırlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1. Materyal

Bu çalışmanın materyali olan Priene, Samsun Dağı'nın güney yamacında, Söke ilçesinin 15 km güneybatısına kurulmuş önemli antik kentlerden biridir (<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR-64435/priene.html>) . Didim-Gülbahçe yolu üzerinde, Mykale (Samsun) Dağının güney eteklerindedir. Şekil 1'de anti,k kentin konumu görülmektedir. Herodotos'a göre Panionion'a 12 kent katılabiliyordu; Miletos, Myous, Ephesos, Kolophon, Lebedos, Teos, Klazomenai, Phokaia, Khios, Erythrai, Samos ve Priene (ibci 2017). 370 m. yükseklikte sarp bir kaya üzerine kurulması saldırılara karşı koymada avantaj sağlamıştır. Ayrıca yüksek bir yerde olması kentin farklı yönlerden de görülebilmesine imkân sağlamaktadır. Miletos gibi İyon Birliğinin bir üyesi olduğu kabul edilen Priene hakkındaki ilk bilgilere ise M.Ö. 7. yüzyıl ortalarında antik kaynaklarda rastlanmaktadır(<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR-64435/priene.html>).

Şekil 1 Priene Antik kentin konumu

2.2. Yöntem

Çalışmada izlenen yöntemde ilk olarak çalışma alanı ve antik kentler hakkında literatür ve kaynak incelemesi yapılmıştır. Alana yapılan gezi ile antik kent yerinde görülmüştür. Yapılan antik kent ve çalışma alanı incelemesi ardından bellek, kolektif bellek ve tarih bağlamı incelenmiş ve antik kentlerin toplumun belleği üzerindeki izleri ve kentlerin unutulma nedenleri, bu unutulmanın insanlar üzerinde oluşturduğu izler açısından yapılan anket çalışması değerlendirilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma bulguları kısmında Anadolu'da kent gelişim süreçleri ve Priene antik kentinin Anadolu arkeolojisindeki yeri ve önemine değinilmiş, kolektif bellek ve mekân bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır.

3.1. Antik kent

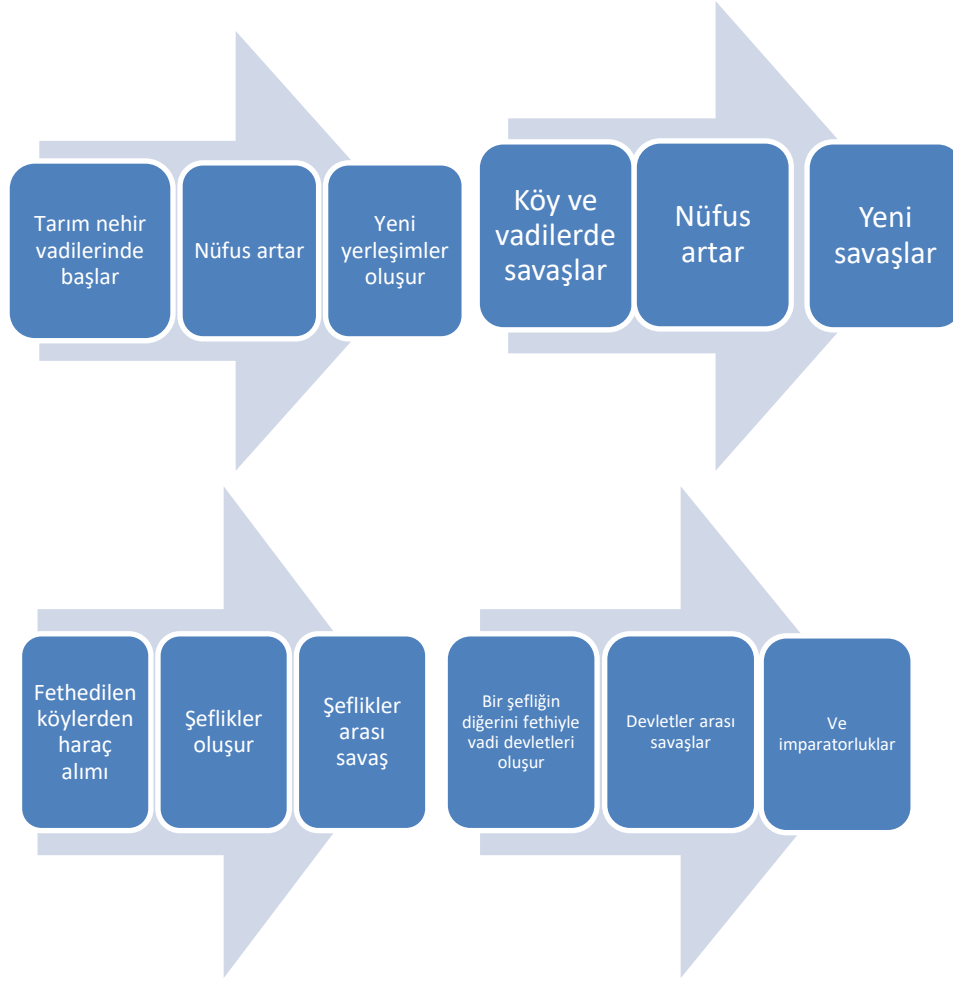
Dünya'daki kentsel gelişim M.Ö. 8500'den M.S. yy kadar süren uzun bir dönemi kapsamaktadır. Sözlüğe göre kent yerleşilmiş bir yerdir. Kentin hatta medeniyet sözcükleri

Fransızca cite' (başkent), Latince çiviş (yurttaş) ve civitas (devlet, toplum, kent yurttaşlık) sözcüklerinden gelmektedir. Latince kent anlamı urbs, İngilizce urban olarak gelmektedir.

Kentin yoğun insan çekmesi doğal kaynaklara dayalı olması (Kıbrıs'taki bakır gibi), ticaret için elverişli bir yer olması (liman ticaret yolu gibi), tarımsal refah sağlayan bir yer olması önemli etkindir. Bunun yanında askeri savunulması kolay bir konum veya ideolojik nedenler, önemli dini olayların geçtiği yerler gibi yerler olması şehirlerin gelişmesi için önemli etmenlerdir (Gates 2012). M.Ö. 7. Ve 6 yy' da Ege ve Yunan kıyıları farklı mimari ve sanatsal gelişim göstermektedir. Bunu Ege kıyılarının daha korunaklı limanları ile ticarete yatkınlığı Yunan kıyılarının birbirinden kopuk yapılanmasına bağlamak olasıdır. (Mansel 1947)

Kent oluşumu ile ilgili ilk görüşler Gordon Childe tarafından ortaya atılmıştır. Childe şehirlerin oluşumunu 10 kıstas ve koşula bağlamaktadır.

1. Kısıtlı bir alanda nispeten çok sayıda insanın yoğunlaşması
2. Gelişmiş toplumsal tabakalaşma
3. Yurttaşlarının çoğunun çiftçi olmasına rağmen tarım dışı mesleklerde icra edilmesi zanaatkârlar, rahipler, tüccar ve idareciler
4. Bir ekonomik artının üretilmesi ve buna kral ya da tanrı gibi bir merkezi otoritenin el koyması
5. Yazı ekonomik faaliyetler, mitler, olaylar ve ayrıcalıklar ile aşağı sınıf arasındaki farklılıkların meşrulaşması
6. Kesin ve öngörücü bilimler tarımsal üretimler için hava durumu tahminleri
7. Anıtsal kamusal binalar tapınaklar, saraylar, mezarlar vb.
8. Figüratif sanat
9. Dış ticaret
10. İkamet temelli grup üyeliği tüm meslek ve sınıflardan insanların bir topluluk hissi paylaşması (Gates 2012)

Şekil 2 Kent gelişim süreci (Gates 2012)

Bu son madde kolektif bellek önemi üzerinde durmaktadır. Kentleşme ve topluluk olma kuramı topluluk hissi oluşması mekân ve belleğin birlikteliğine vurgu yapmaktadır.

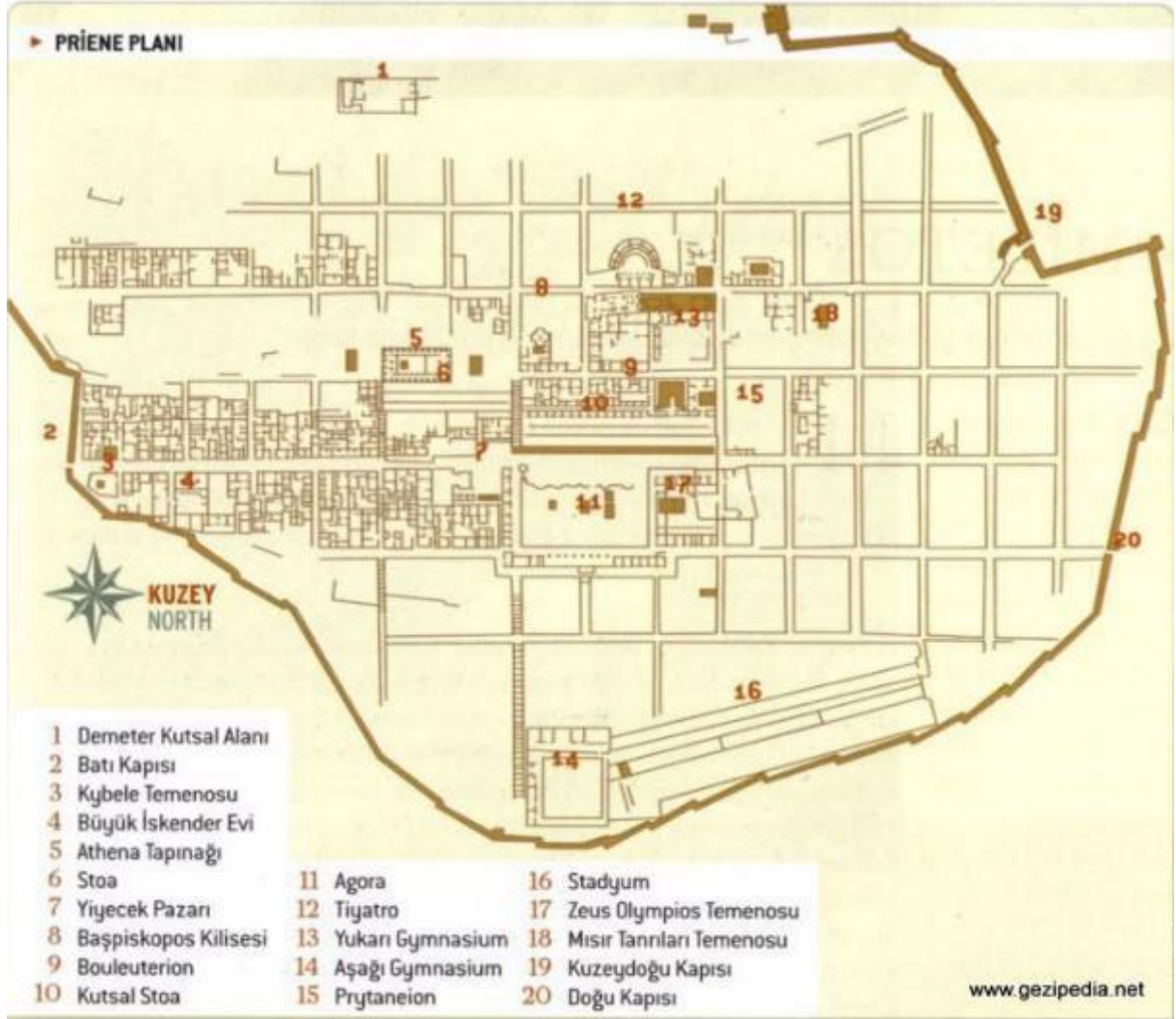
Kent, tarihin farklı dönemlerine ait fiziksel, sosyal ve kültürel oluşumların süreklilik içinde ele alındığı mekânsal bir kurgudur. Kenti oluşturan bu mekânsal kurgu, toplumsal, ekonomik, teknolojik değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. Kentlerin kimlik oluşumları; fiziksel yapının yanı sıra, içinde buldukları makro ortamdan, mikro ortama kadar fiziki, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve birçok diğer unsuru da içeren, helezonik bir yapı içerisinde

meydana gelen, değişim / dönüşüm süreçlerini de kapsamaktadır (Es, 2012; Yıldız vd. 2017). Kent gelişim süreci tablo halinde şekil 2'de görülmektedir.

3.2. Priene antik kenti

Antik kaynaklara göre Priene, M.Ö. 645-546 yılları arasında Lydia egemenliğinde, sonrasında da Pers egemenliğinde yaşamıştır. Yedi bilgeden birisi olan, M.Ö. 6 yüzyılda yaşadığı düşünölen Bias ise Heredotos'un Historia'sında "Prieneli Bias" olarak geçmektedir.

Daha sonra M.Ö. 500-494 yıllarındaki İonia İsyanına karışır. 12 gemi ile Lade Savaşında Perslere karşı savaştığını bilmekteyiz. Buraya kadarki süreçte yazılı kaynakların dışında elimizde M.Ö. 500 yıllarına tarihlenen elektron sikke bulunmaktadır (İbci 2017).

Şekil 3 Priene Antik Kent Planı (anonim 2019)

Veli Sevin, "Maindros'un, Latmos Körfezine getirdiği alüvyon dolgu nedeniyle, Priene kenti M.Ö. 5. Yüzyılın ortalarında daha yüksek bir alana taşınmıştır", diyor. Başka birkaç yayında da; Bugün gördüğümüz, "Mykale dağına yaslı görkemli Priene kenti, M.Ö. 350 tarihinde kuruldu", şeklinde bahsediliyor. Priene kent planı şekil 3'de, kent canlandırması şekil 4'de görülmektedir.

Şekil 4 Antik Bir kent canlandırması (Anonim 2019)

Kentin en önemli yapıları arasında Demeter Tapınağı, Athena Tapınağı, tiyatro, agora, Zeus Tapınağı, bouleuterion, Yukarı Gymnasion, Aşağı Gymnasion, Mısır Tapınağı, Büyük İskender'in evi, Bizans klisesi, nekropol ve konut alanları sayılabilir. 5000 kişilik kapasiteye sahip tiyatro M.Ö. 350 yılında inşa edilmiştir. Tanrıça Athena için kentin en hakim yerine yapılan tapınağın önünde Athena'nın altın ve fildişinden yapılan heykeli yer almaktaydı. Tapınak sunağının günümüzde yalnız bir bölümü ayakta.

<http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR-64435/priene.html>

Kentin bugünkü konumunda olmasının önemli üç sebebini Frank Rumscheid şöyle sıralıyor;

- i. Ovaya hakim kaya kütlesi, savunma sistemini kolaylaştırıyordu.
- ii. Kayadan çıkan, kentin su ihtiyacını karşılayan daimi su kaynağı.
- iii. Kentin yüksekte olması bataklık olan alandaki sivrisineklerden uzak olması.

Bu tarihlerden öncesinde adını çeşitli yerlerden bildiğimiz Priene kenti, Maindros Deltasının altında kalan başka bir yerdeydi ve şuan tam olarak konumu bilinmemektedir. Günümüzde bu bölgede sadece Bafa Gölü kalmıştır.

Kentteki son inşa faaliyetleri İ.S. 13. Yüzyıldadır. O zamanda Türklere karşı bir kale inşa etmişlerdir ve sonrasında da kent Türklerin eline geçmiştir. Muhtemelen su sisteminde yaşanan sıkıntılar nedeniyle de kent terk edilmiştir.

Kentin tekrar keşfedilmesi ise 1673'de İzmir'den gelen tüccarlara dayanmaktadır. Kentteki ilk araştırmalar ise Athena Tapınağı çevresinde 1765 ve 1868-1869 yıllarında İngilizler tarafından yapılmıştır. 1894 yılında ise Berlin Müzesi Eski Eserler Bölümü Müdürü, Von Stradonitz ve Carl Human bölgeye gelerek incelemelerde bulundular. 1895'de de Carl Human bölgede arkeolojik kazı çalışmalarına başladı. Ölümünden sonra 1899'a kadar da T. Wiegand tarafından çalışmalara devam edildi.

Şehir, Milet'li Hippodamos (M.Ö. 6. yy)'un planına göre kurulmuştur. Sokaklar birbirlerini dik açılı bir şekilde kesmektedir. Priene Hippodamos Planı'nın uygulandığı ilk ve en önemli kent olarak tanınır. İlk olduğu söyleniyor ama biz Urartu kenti Zernaki Tepe (M.Ö. 8yy) ve Filistin kenti Megiddo'nun Asur katmanlarında uygulandığını biliyoruz.

Kentte anayollar doğu-batı yönünde yan yollar ise kuzey-güney yönünde uzanmaktadır ve birçoğu merdivenlerden oluşan sokak şeklindedir. Fakat kenti çevreleyen yaklaşık 2.5 km uzunluğundaki sur duvarları bu plana uyum göstermez, daha çok topoğrafik yapıya bağlıdır. Ayrıca surlar dışta ham bırakılmış ve harç kenet gibi hiçbir malzeme kullanılmamıştır surlarda.

Şehrin plansal yapısı Roma ve sonraki dönemlerde pek değişikliğe uğramamış ve kent Helenistik yapısını büyük oranda korumuştur.

Her bir yapı adacığı ortalama olarak 35,40 metre x 47,20 metre boyutlarında dikdörtgen plandadır. Bu yapı adacıklarına kentin kurulduğu zamanlarda sekizer tane uzun ve dar konut yerleştirilmişti. Ancak zamansal süreçte bu yapı adacıklarının iç düzenlemesinde çeşitli değişiklikler gözlemlenmiştir.

Priene kenti uzun bir süre kurulma evresi geçirmiştir ve kent bir Milet kadar zengin değildi. Buradaki yapı faaliyetleri Büyük İskender ya da Kapadokya Kralı gibi kişilerin destekleriyle gerçekleşmiştir. (İpçi 2017)

3.3. Bellek, Tarih ve Mekân İlişkisi

Kollektif bellek konusunda ilk çalışmaları yapan Halbwachs (2018) kolektif belleği şöyle ifade etmektedir: “İzlenimlerimiz yalnızca kendi hatırladıklarımıza dayanmayıp, başkalarının izlenimleriyle destekleniyorsa hatırladığımız şeyin kesinliğine olan güvenimiz artar. Anılarımız kolektiftir. Tek başımıza katıldığımız olaylar gördüğümüz şeyler olsalar bile başkaları tarafından bize hatırlatılır. Bir insan kendi geçmişinden bahsetmek için sık sık başkalarının hatıralarından faydalanma ihtiyacı hisseder” (Halbwachs 2018). Bergson (2007)’a göre geçmiş, varlığını beyinde “depolanmış anı” olarak sürdürür ve insan belleğinde geçmişte yaşanan her deneyim, duyum ve izlenimin bellekte var olan bir olayla ilişkisi bakımından “anı” değeri vardır. Dolayısıyla geçmişte edinilen bu anıların varlığının, sadece beden ve beynin fizyolojik süreçlerine dayandırılmasından çıkarılarak, belleğin sosyolojik boyutu ile ele alınması gerekmektedir. Bellek ile ilgili genel tanımlamalar ele alındığında ortaya çıkan ortak kabul; belleğin sadece geçmişten ibaret olmadığı; geçmişte depolanan imgelerin, olayların ya da kişilerin, şimdiki ve gelecek zamanda depolanacaklar ile ilişkilendirilerek üst üste çakıştırılması olarak ifade edilebilir. Bellek, yaşanan “mekânla” ilişkili olarak anlam kazanmakta; mekânda var olan ve geçmişin özelliklerini barındıran somut izler; mekânın kullanıcısı olan bireylerin zihninde bireysel, sosyal, tarihsel, kültürel, vb. değerlerle birleşerek “mekân belleğini” oluşturmaktadır. Mekânın bellekte bıraktığı izler; varlığını birtakım göstergeler, semboller ve sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden sürdürmektedir. Dolayısı ile bellek bireysel bir yeti değildir ve içinde bulunulan toplumsal koşullar tarafından belirlenmektedir (Assmann, 2001 ve Halbwachs, 1992). Kolektif bellek olarak da tanımlanan bu olgu tarih, kültür ve iktidar çerçevesinde süre giden bir değişim içindedir ve iktidar mücadelelerine, sosyal ve kültürel akımlar, vb. olaylara sahne olan mekân, toplumsal kimlik ve belleğin izlerini taşımaktadır.

Bellek, insanın en temel işlevlerinden biri olmakla birlikte insanın varoluşunu zaman ve mekân bütünlüğü içinde algılamasına ve sürdürmesine imkân veren en önemli yetilerden

birdir (Yeşilyaprak, 2008). Disiplinler arası bir kavram olarak ele alınan belleğin genel çerçevesi; deneyim, duyum, izlenim, algı gibi kavramlarla kavrayışları canlı tutabilme yetisi olarak çizilmiştir.

Mekânsal deneyimlerin zihinde oluşturduğu “mekânsal bellek”, bireylerin o mekânlara ilişkin duygusal ve anlamsal deneyimleri sonucunda oluşmaktadır.

Mekân belleğinin bir işlevi olarak, mekânsal öğelerin anlamlı ve uyumlu bir bağlantı içinde belleğe kaydedilmesi, duyumlar yoluyla edinilen bilgilerin anlaşılması, gruplandırılması ve öğrenilmesi, zihinsel şemalar ile gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda mekânsal algılama, insan ile çevresi arasındaki bağlantının en önemli mekanizmasıdır (Rapoport, 1981; Avcıoğlu ve Akın 2017).

Kolektif belleğin siyaset ve toplum nezdinde önemli bir rolü olduğu iddia edilebilir. Bu tür iddialar akademide olduğu gibi siyasette de bu güne kadar sıklıkla dile getirilmiştir (Olick 2014).

Halbwachs'ın, “tarih” ve “kolektif bellek” arasındaki ayrımın kamusal ve özel ayrımında değil, geçmiş ve bugün ilişkisi üzerine kurulmuş olduğu fikrini destekler: tarih de kolektif bellek de kamusal olarak ulaşılabilir toplumsal gerçeklerdir. Dolayısıyla Halbwachs, birbiriyle dönüşümlü kullanılacak şekilde otobiyografik bellek, tarihsel bellek, tarih ve kolektif bellekten söz eder. Otobiyografik bellek, deneyim grup üyeliğimizle şekillenmiş olsa bile, kendi yaşadığımız olaylara ilişkin bellektir; tarihsel bellek ise bize sadece tarih kayıtlarından ulaşan bellektir. 6 Tarih, artık organik bir ilişkimizin kalmadığı, yaşamımızda önemli bir yeri kalmamış bir geçmiş iken, kolektif bellek, kimliğimizi şekillendiren faal bir geçmiştir.

Bu bakımdan Halbwachs'ta “kolektif bellek” açık seçik birbirini tamamlamayan, birbirinden ayrı en az iki farklı olguya işaret eder: Toplumsal olarak çerçevelenmiş bireysel bellek ile anmaya yönelik (commemorative) kolektif temsiller ve bellek izleri (mnemonic traces). Bu mesele hakkında kimi yararlı öneriler yapmakla birlikte, sorun Halbwachs'ın bize bu olguların içerdiği kendine özgü yapıları ve bunlar arasındaki ilişkileri tanımlayan bütünlüklü bir paradigma sunmamasıdır. Bu bakımdan Halbwachs halâ bireysel ve toplumsal meseleleri birbirinden ayrı düzeylerde ele alan bir “on dokuzuncu yüzyıl” kuramcısıdır. Bu kadar ikili

karşıtlığa dayanan bir dünya görüşünde, geriye bu bakış açılarından ya birini ya da diğerini seçmek kalıyor; yani, ya farklı “düzeyleri” bir araya getiren ya da aralarında geçiş sağlayan bir bir “grand” teori ortaya koyacağız ya da eldeki sorular karşısında kimi zaman üretken de olabilecek karman çorman bir iç-görü yığını üreteceğiz. Bana göre, Halbwachs kolektif bellek üzerine yaptığı etkileyici çalışmasında bu ikinci yolu seçmiş ve yine benim yorumuma göre, ulaştığı çözüm, her zaman çok memnuniyet verici olmasa da, o günden bu güne bu alanda etkisini sürdürüyor.

Yerin anımsattıkları, zamanın da taşıdıklarıyla, sözlü ve mekânsal diyaloglar başlatır ve tüm bu diyalogların bütünü kooperasyonlar sonucu kentlileri birleştirmek için güçlü bir araç haline gelebilir. Maurice Halbwachs’ın da belirttiği gibi, kolektif bellek “seçici, sosyal olarak inşa edilen, mekânı kapsayandır – bir toplumun belleği geçmişin yeniden inşasıdır”.

Bir anlamda ortak geçmişi paylaşmak, topluluğun üyesi olmayı kabul etmek ve o topluluğa ait kültür, kimlik, gelenekler ve inanışları özümsemekte yatar. Dolayısıyla, deneyimlerle ve varsayımlarla şekillenen ortak belleği de bu şekilde kabul etmek demektir. Çünkü bir toplumun üyesi olmak, ortak olarak paylaşılan değerleri de paylaşmak anlamına gelmektedir. (Doğu ve Deligöz 2014).

Kent mekânları içinde geçmişle bağların kurulmasının, kimlik, yer ve aidiyet duygusunun artırılmasındaki rolü yadsınamaz. Bu bağlamda değerli olan, kentin tarihini kentin “ruhu” olarak, kentin kendisini de halkının “ortak belleği” olarak görebilen yaklaşımlardır (Rossi, 1982). Bu nedenle, eski ve tarihi binaların kentsel peyzajın parçası olduğu yerlerde, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya uyumlu koruma ve canlandırma ile sürdürülebilirlik özel bir önem kazanır. Kent mekânlarında anlamı, kimliği ve yönelimi güçlendiren diğer önemli öğeler, anıtlar ve kamusal sanat uygulamalarıdır. Anıtlar kentsel yaşamda süreklilik duygusu oluşturur ve yerleşik olma duygusunu desteklerler (Butina-Watson & Bentley, 2007). (Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış A Holistic Framework for Urban Identity Derya Oktay idealekt dergisi)

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Carl Seashore hafıza ile ilgili “Hafızaya ait tabii kanunlar üçtür; bunlar: Hatırlanacak şey hakkında derin bir intiba bırakmak, hatırlanacak şeyi tekrar etmek ve hatırlanacak şeyleri başka şeylere bağlamaktır.” Şeklinde ifade etmiştir. Hatırlanacak şey hakkında ciddi intiba kurmak hatırlamanın tabii kanunudur bunun da en iyi yapan mekân ve bellek arasındaki ilişkidir. Bu aynı zamanda bir ulusu ulus olarak bir arada tutan en önemli unsurdur. Bilgin (2013) “ Her birey gibi gruplarında geçmişi, onların kaderinin temel ve kurucu ögesidir. Diğerleriyle etkileşim içerisinde inşa ettiğimiz derin kimliğimiz bu geçmişten beslenir ve sosyal belleğimiz mevcut anda yaşananları kavramamıza rehberlik eder. Mahalle ve sokaklar, evler ve kentler gibi tüm sosyal mekânlar fiziksel geometrik yayılım alanları olmaktan ziyade inşa edilmiş yapılandırılmış yaşam alanlarıdır. Sembolik etkileşimcilerin vurguladığı üzere hayvanlar gibi insanların giriş çıkışlarının denetlendiği, kontrol hakkını kendinde gördüğü, izinsiz veya aykırı yollarla içeri girilmesinin bir taciz gibi hissettiği bir yaşam alanına ihtiyaç duyar. Bu alan birey veya grupların sembolik olarak sınırlarını çizdiği, işaretlediği iş yerleri ve kamusal alanlar gibi tüm mekân parçalarına ve araba, cep telefonu, el çantası, ev eşyaları gibi şeylere doğru yayılır. Bu süreç “benim yerim” veya “bizim yerimiz” denilen bazı yerlerin psikolojik, kültürel, sosyolojik, politik, ekonomik ve benzeri anlamlarla yüklenerek bir kimlik yeri olarak inşa edilmesi demektir. Kimlik yerlerin ayrılmaz parçası olan bütün şeyler kolektif kimliğin malzemesidir. Tıpkı geçmişe bakışımız gibi kentsel mekânlarla ve yaşam alanlarıyla ilişkilerimiz de kaçınılmaz bir suretle kolektif bellek inşasından etkilenir.” Şeklinde ifade ettiği gibi insanlar mekândan bağımsız bir bellek inşa edememektedir. İnsanlar doğdukları ve yaşadıkları yer ile birebir bağ kurarak o yeri sahiplenme ve kültürel miras oluşturma eğilimi içindedir. Bunun en önemli göstergeleri son dönemlerde yerlerinde edinilen Suriyeli çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada çocuklar doğdukları ve büyüdükleri şehrin akıllarında kaldıkları şekliyle yeniden canlandırılıp yaşamaya başladıklarında savaş psikolojisinden çıkıp iyileşmeye başladıkları gözlenmemiştir. Bunun yanında Almanya’ya giden ilk kişilerin her fırsatta ülkelerine dönme ve emekliliklerinde Türkiye de yaşama hayalleri kurarken orada doğup büyüyen 3. Kuşağın Türkiye ye dönme hayalleri kurmadığı ve doğup büyüdükleri ülkede yaşamları devam ettirdiği gözlenmektedir. Buda bize mekân ve bellek arasındaki bağların gücünü göstermektedir. “Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü başkanlığında yürütülen kısa adı SARAT (Türkiye’nin Arkeolojik Varlıklarının Korunması) Projesi kapsamında

Türkiye’de toplum ve arkeoloji ilişkisi hakkında ülke çapılan yapılan kamuoyu araştırması ve SARAT Projesi¹⁵ (2019) “Arkeolojik Varlıkların Korunması ve Kurtarılması” Online Sertifika Programından edinilen bilgilerde göstermektedir ki yaklaşık 4 kişiden biri (%23) aile yadigarı bir eşyayı saklama eğilimi içinde buldukları gözlemlenmiştir yine yapılan ankette arkeolojik varlıkların manevi değerleri temsil ettiği vurgulanmış Türkiye’de geçmiş uygarlıklardan kalan kalıntıları kendi kültürünün bir parçası olarak görüyorum diyenlerin oranı %82 olarak tespit etmiştir. Yine sarat projesi kapsamında elde edilen bilgilerde bir müzenin kültürel mirasa sahip çıkılması için yaptığı çağrıya şehrin büyük çoğunluğunun birleştiği ve birlik duygusu ile kültürel mirasına müzeyi korumak için birlik oldukları görülmüştür. Bu da insanların geçmiş ile bağlarının ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

“Kent yaşayan bir varlıktır, dolayısıyla kenti yalnızca fiziksel katmanlar üzerinden değil, sosyal katmanları da dahil ederek okumak doğru olacaktır. Bu katmanlar kendi içlerinde ne kadar tutarlı ve süreklilyse kolektif belleğin de paralel ve orantılı bir şekilde sürekliliğinden bahsetmek mümkün olacaktır. Ancak zaman içerisinde bu katmanlarda kırılmalar olabilir, olmaktadır da. Özellikle Türkiye’deki kentlerde son yıllarda ‘kentsel dönüşüm’ adı altında gerçekleşen yapılı çevrenin sürekli değişimi ve bu değişimin gündelik hayatta görünür hale gelmesi bir gerçektir. Bu noktada kent belleği daha da önem kazanmaktadır” (Doğu ve Deligöz 2014). Bu bağlamda bakıldığında antik kentlerin bir ülkenin belleği üzerindeki yerine de dikkat çekmek gerekmektedir. Bu çalışmada alan olarak seçilen Priene Antik kenti özeline baktığımızda bu kentin kurulan ilk düzenli kent olması ve kentçilik açısından bir döneme imza atması nedeniyle bile kolektif bellek açısından önem arz etmektedir. Kaldı ki bir dönemin kültür ve sanatına kattığı, tarihi geçmişe kattığı değer ve önem unutulmaması gerekmektedir. Yani antik kentlerin ve onların kolektif belleklerinin unutulması şimdiki kentlerin inşasında kalınan bir eksiklik. Çünkü o dönemde kurulan ve halen ayakta kalan kent, şehircilik adına atılmış çok büyük bir adım olarak durmaktadır. Bu kenti yok saymak yerine, örnek almak insanlık tarihi için bir zorunluluktur.

¹⁵Detaylı bilgi için SARAT Projesi “Arkeolojik Varlıkların Korunması ve Kurtarılması” Online Sertifika Programı (https://onlineprograms.ku.edu.tr/courses/course-v1:KU+ARHA495x+2019_T1/about)

5. KAYNAKÇA

Anonim 2019 <https://www.sabah.com.tr/egitim/2017/02/02/bellek-nedir.>

Anonim 2019a <http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR-64435/priene.html>

Antrop M 2005 Why landscapes of the past are important for the future *Landscape and Urban Planning* 70: 21-34

Avcioğlu S.S ve Akın O. 2017 Kolektif Bellek ve Kentsel Mekan Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi'nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi 2017 ISSN: 1307-9905 Sayı Issue 22, Cilt Volume 8, 2017-2 423-450 *Kent Araştırmaları Dergisi (Journal of Urban Studies)* <http://idealkentdergisi.com>

Bilgin N. 2013 Tarih ve Kolektif Bellek Bağlam Yayınılık İstanbul

Butina-Watson & Bentley. 2007 *Kent Kimliğine Bütüncül Bir Bakış A Holistic Framework for Urban Identity Derya Oktay idealekent dergisi*

Büyük Menderes'in Sularında: Priene, Milet, Didim; Gürol Sözen – Zeynep Sözen – Münir Ekonomi, Yaşar Eğitim Ve Kültür Vakfı, 2002

Doğu T. Ve Varkal Deligöz M. 2017 Hafıza Kutusu: Bir Kentsel Kolektif Bellek Deneyi(mi) *Memory Box: An Experiment in Urban Collective Memory MEGARON* 2017;12(4):545-552 DOI: 10.5505/megaron.2017.09226

Gates C. 2012 Antik Kentler: Antik Yakınoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da Kentsel yaşamın Arkeolojisi Koç Üniversitesi Yayınları İstanbul

Gür S. 2010 İlk İnsandan Selçuklu'ya Anadolu Uygarlıkları Ve Antik Şehirler; Alfa Yayınları,

Halbwachs M. 2018 Kolektif Bellek Pinhan Yayınılık İstanbul Çeviri Zuhul Karagöz

İbci O. 2017 Priene Antik Kenti <http://arkeopolis.com/priene-antik-kenti/>

Jinghui Wang 2012 Problems and solutions in the protection of historical urban areas 2012 Higher Education Press Limited Company. Production and hosting by Elsevier B.V.ile://C|/Users/nbelen/Desktop/tez%20hazırlık/peyzaj%20karakter%20analizi/dx.doi.org/10.1016/j.foar.2012.02.008

Kaya A.T., Demir Z., Ayengin N. 2014 Konuralp Beldesinin Mekansal Kimlik Değişimi *Ormanlık dergisi* 10(1) (2014) 72-83

[Kottak, C. P. \(2014\). Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış. İstanbul: Deki Yayınevi](#)

Mansel A.M. 1947 Ege ve Yunan Tarihi TTK Ankara

Murat YILMAZ Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi Ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012) (Doğu Coğrafya Dergisi)
Eastern Geographical Review - 33 • 161 -188

Olick J.K. 2014 Kollektif Bellek: İki Farklı Kültür Moment Dergi Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel
Çalışmalar Dergisi 2014, 1(2): 175-211 ISSN: 2148-970X DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2014.2.175211>
Ankara

[SARAT Projesi 2019, Türkiye’de Arkeoloji ve Toplum İlişkisi Kamuoyu Araştırması Sonuç Raporu,
https://saratprojesi.com/storage/files/SARATKAMUOYUARASTIRMASISONUC RAPORU.pdf erişim tarihi
10.10.2019](#)

Sevin 2016 Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası; TTK Ankara

[Yaldız E., Büyüksahin Sıramkaya s. ve Aydın D. 2017 “STATION STREETS IN FORMATION OF ANATOLIAN CITY
IDENTITY: KONYA” 28-30 Eylül 2017 LIVENARCH V-2017: Rejecting/Reversing Architectur Trabzon](#)

6. OTURUM A SALONU
BELLEK VE KENT
OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. OĞUZ
YILMAZ

KENTSEL KOLEKTİF HAFIZANIN ÇÖZÜMLENME SÜRECİNİN MALATYA ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sevgi Görmüş 1*, Serhat Cengiz1, Elif Oktay2

¹ İnönü Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Malatya

² İnönü Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

***sorumlu yazar:** sevgi.gormus@inonu.edu.tr

ÖZET

Kolektif hafıza aynı yeri kullanan grupların hafızalarındaki ortak bilgiyi ifade etmektedir. Belirli bir yerde yaşayan gruplar farklı zaman dilimlerinde mekânsal imgeler üzerinden bir hafıza üretmektedirler. MauriceHalbwachs'a göre mekânsal imgeler kolektif hafıza üretiminde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bir kentin mimarisi, heykelleri, meydanları, ağaçları, sokakları gibi mekânsal imgeleri arasındaki ilişkililik kentsel hafızanın sürdürülebilirliğini kolaylaştırmaktadır ve kentsel uyumu sağlamaktadır. Ancak kentsel planlama ve tasarım müdahaleleri ile üretilen yeni hafızanın kentsel hafıza uyumunu ihlal etmesi son zamanlarda Türkiye kentlerinde tanık olunan önemli bir sorun alanıdır. Bu çalışma kentsel hafıza uyumunu ve kolektif hafızanın çözülme sürecini Malatya kent merkezinde görsel nesnelere ve güncel kent söylenceleri ve anlatıları üzerinden değerlendirmektedir.

Malatya kent merkezinde birbiri ile ilişkili olmayan mekânsal hafıza simgelerinin genç kentliler üzerinde baskın bir etki yaratmadığı, ancak buluşma noktalarının betimlenmesinde etkin olduğu gözlemlenirken; yaşlılar için geçmişteki siyasi/politik olayları yeniden dile getirmenin önemli bir aracı oldukları ve geçmişteki kentsel formun ve sosyal uyumun ve komşuluğun hatırlatıcı öznelere olma niteliği taşıdığı görülmektedir. Dolayısıyla mekânsal imgeler kolektif hafızayı canlı tutarken bir yandan da geçmişin kentsel görüntüsü ve formuna ulaşmayı sağlayan önemli ara yüzleridir. Bu çalışmanın, kolektif hafızanın çözülme aşamalarını belirlemenin yanı sıra kentsel hafızanın çözülme

sürecini anlamada peyzaj planlama ve tasarım süreçlerinde izlenebilecek teknikleri araştırmaya katkısı olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kentsel kolektif hafıza, kent temsilleri, Malatya/Türkiye

ABSTRACT

Collective memory refers to the common information in the memory of groups using the same place. Groups living in a specific place produce memory through spatial images in different time periods. According to Maurice Halbwachs, spatial images play a very important role in collective memory production. The relationship among between the spatial images such as city's architecture, sculptures, squares, trees and streets facilitates the sustainability of urban memory and ensures urban harmony. But it does violate the harmony of the urban memory new memory produced by urban planning and design interventions is an important condition recently witnessed in Turkey's cities. This study evaluates the harmony of urban memory and the process of dissolution of collective memory through visual objects and current urban myths and narratives in Malatya city center.

It is observed that the symbols of spatial memory which are not related to each other in the city center of Malatya do not have a dominant effect on the young people but they are effective in the description of the meeting points. Symbols of spatial memory are seen that they are an important tool for the elderly to re-articulate the political / political events of the past and they are the reminders of the past urban form and social cohesion and neighborhood. Consequently, spatial images are important interfaces that enable collective memory to be alive and attain the urban image and form of the past. This study is thought to contribute to researching techniques that can be followed in landscape planning and design processes in understanding the process of identify of urban memory as well as determining the stages of explain of collective memory.

Keywords: Urban collective memory, urban representation , Malatya/Turkey

1. GİRİŞ

“Modern toplumlarda unutmak hafıza kadar önemlidir”

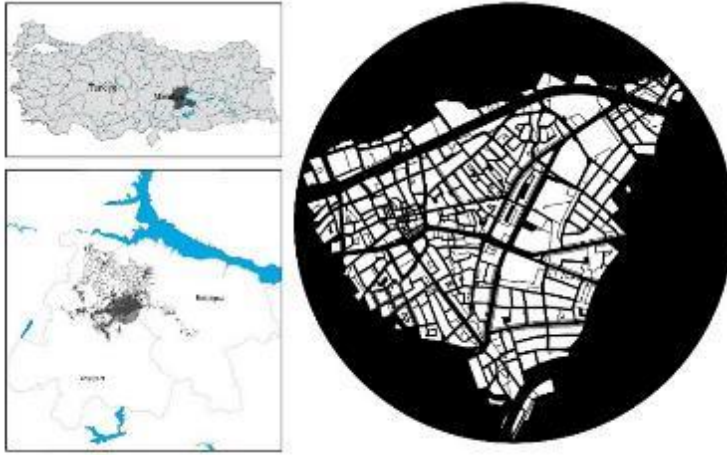
M. Auge

Hafıza kelimesinin sözlük tanımı, aklın bilgileri sakladığı ve hatırladığı depodur. Hafıza doğal olarak yer odaklı veya en azından yer desteklidir (Casey 2000; Wang, 2016). “Kolektif hafıza” teriminin dönüm noktası olarak kabul edilen çalışma Sosyolog Maurice Halbwachs (*On Collective Memory* 1992 yılında yayınlandı) tarafından yapılmıştır. Bu çalışması ile hafıza ile toplum arasındaki ilişkiyi irdeleyen Maurice Halbwachs kolektif hafıza kavramını geliştirmiştir. Halbwachs (1992), toplumun bireysel hafıza üzerindeki etkisini vurgularken kolektif hafızanın toplum tarafından üretildiğini ve kolektif hafızayı aynı yeri kullanan grupların hafızalarındaki ortak bilgi olduğunu açıklamıştır (Günaçan ve Erdoğan 2018; Elrahman ve Mahmoud, 2016; Çalاک 2012; Başaran, 2010). Belirli bir yerde yaşayan gruplar farklı zaman dilimlerinde mekânsal imgeler üzerinden bir hafıza üretmektedirler. Halbwachs’a (1992) göre mekânsal imgeler kolektif hafıza üretiminde çok önemli bir rol oynamaktadır. Çalاک (2012) hafızanın toplumsal olduğu öngörüsünün, bireyin yapılı çevre ile etkileşiminin yeni bakış açılarına neden olduğunu ve hafızanın mekansallaştırıldığını belirtmektedir. Rossi (2006) kentin kendisinin (bütünün) kent sakinlerinin kolektif hafızası olduğunu ve kent parçalarının kentin bütünü ve hafızasını içinde barındırdığını belirtmektedir. Rossi’ye (2006) göre “kenti oluşturan mimariler, mekanları üzerinden üretilen sosyal ilişkilerle kent hafızasının bir parçası haline gelmekte, bu ilişkiler ağı kentin tarihi içinde akarak zamanla onu biçimlendirmekte ve yeniden üretmektedir (Çalاک 2012). Rossi (1981) anıtların ve yer işaretlerinin, vatandaşların şehirlerini tanımalarına yardımcı olan sabit noktalar olduğunu vurgulamaktadır. Anıtların kent sakinlerinin ortak hafızasındaki referans noktalarının anıtlar olduğunu ve eski çağlardan kalma kentsel veya mimari anıtların sadece miras olmadığını aynı zamanda insanların kentsel mekanlarındaki değişimi anlamada rol oynadıklarını belirtmektedir (Elrahman ve Mahmoud, 2016).

Modern toplumda unutkanlığın da hafıza kadar önemli olduğunu belirten Augé (2004) hafıza ve unutkanlık arasındaki etkileşime dikkat çekerek mekân ve hafıza ilişkisini geçici bir ara bölge üzerinden değerlendirmektedir. Hafıza hem alanı kullanan hem de mekanı değiştiren gizli bir bilgi içermektedir. Hafıza ile unutkanlık arasındaki sınırı tanımlamanın bir mücadele alanı olduğunu belirten Stavrides (2016), alan ve mekan arasındaki etkileşimin/dönüşümün deneyimleme ve farkındalık üzerinden geliştiğini belirtmektedir. Alan deneyimleme ve gerçekleşme sürecinde toplumsal olarak anlamlı hale geldiği için (Massey 2005) hafıza mekanda basitçe değil, mekânsal algıyı doğrudan etkileyerek alanı aktif olarak yeniden yapılandırmaktadır (Stavrides, 2016). Alanın mekana dönüşümü ile birlikte ortak alan kavramı ve ortak alanın kolektif olanı temsil etmesine ilişkin tartışmalar olduğu görülmektedir. Bu tartışmalardan kentsel hafızanın ortak alan üzerinden devam edebildiği okunabilir. Ancak Bourdieu (1991), insanların mekana bağlı kimlikleri inşa etmeleri ve çoğaltmalarında (ulusal, bölgesel veya kentsel) “zihinsel imgelerin temsiller mücadelesi” olduğuna ve temsilin sadece somut gerçeklikten ibaret olmadığına dikkat çekmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Farklı politik düzlemlere sahip olması, farklı dönemlere ve ideolojilere ait hafızayı barındırması nedeniyle Malatya eski kent merkezi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Kentte bulunan hafıza mekanlarının değişimi ve dönüşümüne yönelik söylemler çalışma alanının seçiminde etkili olmuştur

Şekil 1. Çalışma alanı

Kentsel hafıza kent sakinlerinin kent içindeki mekânları tarif edebilme, bir yeri tarif ederken kullandığı odaklar/mekânlar, mekânı hatırlama becerisinin nasıl pekiştiği ve mekânı kullanma sıklığı ile mekansal değişim/dönüşüme karşı geliştirdiği söylem üzerinden araştırılmıştır. Kent sakinlerinin kente dair görüşleri farklı bilgi toplanma teknikleri ile gerçekleştirilmiştir: Yüzyüze görüşme, instagram, yerel medyada kent yazılarına yapılan yorumlar. Ortak alanlar (kamusal alanlar) ile kolektif hafıza ilişkisinin de çalışmanın omurgasını oluşturması nedeniyle görüşmeler kamusal alanlarda yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile rastgele yapılmıştır. Görüşmeler doğrultusunda bireyin hafızasındaki mekânlar, birbiri ile ilişkilendirdiği mekânların nitelikleri ve bireyin hafızasının mekansal yönü araştırılmıştır. Bireylerin aktardığı mekânlar aracılığıyla hafıza mekânları ve mekânlar arasındaki ağlar-bağlar ve kolektif hafızanın üretildiği alanlar olarak kamusal alanların sürekliliği ve kolektif hafızanın değişimi tartışılmıştır.

3. BULGULAR

Kent sakinlerinden alınan verilere göre (Tablo 1) kentin kültürel katmanlarını ifade eden bazı anıtlar ve yapılar (Sümer Bank, Taşhoron Kilisesi) hafızada olmasına rağmen gündelik yaşamında temsili olmadığı için unutulmaktadır. Kent merkezinin hafıza odağı yoğun bir kamusal alan olan Yeni Camii ve çevresidir. Bu alanın kolektif hafıza için merkez olmasının nedeni geçmişinde park, durak ve pazaryeri olarak sürekli kullanılmasıdır. Ayrıca bir geçiş

alanı niteliğinde olması ve diğer kamusal alanlarla süreklilik ilişkisi mekânın öne çıkmasına neden olmaktadır. Mekân içindeki caminin farklı kültürlerin işbirliğine saygıya dayanan hikayesinin mimari yapıya yansımaları nedeniyle kent sakinleri ve kent ziyaretçileri için görülmeye değer bir yer olmaktadır. Caminin mimari yapısından çok yarım kalan minareyi besleyen hikaye ziyaretçileri etkilemektedir. Bu nedenle kente gelen ziyaretçilerin sosyal medyada paylaştığı fotoğrafların çoğunluğu Yeni camii ve çevresi ile ilgilidir. Bu mekânda farklı yaş gruplarının buluşma-karşılaşma, dini inancını gerçekleştirme gibi nedenlerle bulunması mekânın hafıza mekânı olma niteliğini ve hikayesini pekiştirmektedir. Bu özelliği nedeniyle kent merkezinin tarif edilmesinde önemli bir imgedir. Atatürk Evi, saat kulesi/park, refüj park, kurtuluş heykeli, Gazi Ortaokulu ve Hürriyet Parkı'nın çevrelediği kamusal alan ana trafik arterleri arasında kalan ve yoğunlukla güçlü bir geçiş bölgesidir. Malatya kentinin hafızasında güçlü bir yeri olan Kernek Meydanı ve Kanal Boyu Caddesi ile ilişkili bir mekan olmasına ve mimari üslubuna rağmen hafızada kalıcılığı orta seviyededir. Bu mekanların yakın çevresinde kapalı mekan sayısının fazla olması kullanıcı dikkatini dağıtmakla birlikte mekan algısının düşük olmasının temel nedeni mekanın dönüşümüdür (Tablo 1).

Tablo 1. Malatya kent merkezinin temsilleri

Kenti Temsil Edilen Mekânlar (yapılandırılmamış görüşmeler)	Kolay Tarif Edilen Mekânlar (yapılandırılmamış görüşmeler)	
Yeni cami	Yeni cami	
Kernek	Hürriyet park	
Hürriyet park	Kapalı Çarşı	
Kanalboyu	Kanalboyu	
Kapalı Çarşı	Avm	
Hükümet binası	Sümerpark	
Belediye	Akpınar	
İnönü heykeli		
Öğretmen evi		
Şemsiye sokak		
Şire pazarı		
Kolektif Hafıza Mekanı (İnstagram) Hatırlama		
Kapalı çarşı	Sümerpark	
Kanalboyu	Tekel Fabrikası	
Yeni cami	Saat Kulesi	
kernek	Kayısı Heykeli	
Hürriyet park	Kahveciler Sokağı	
İnönü heykeli	Soykan Park	

Bakırcılar		Akpınar	
Beşkonaklar		Şifa Hamamı	
Eski belediye		Saray Hamamı	
Emekliler		Vilayet Park	
İstanbul pasajı		Malatya Kent Müzesi	
Kışla cad		Ptt Meydanı	
Vali konağı		Kilise	
Valilik		Eski Stadyum	
Şire pazarı			

Hafızanın mekanlarının değişimine olan tepkisini “*Malatya, içinde yaşayan insanların ruhuyla örtüşmeyen bir yapıya büründü...*” şeklinde dile getiren Kızılkaya (2019) mekânlar ve yapıların kentin ortak dili olduğunu belirtmektedir. Bu ifade ruh ve ortaklık kelimelerini ortak ruh olarak birleştirdiğimizde modern toplumlarda mekânlarda ortak ruhun oluşumunu ve sürekliliğini besleyecek toplumsal örüntülerin pek olması olmadığı yadsınamaz bir gerçektir. Ortak ruh kavramı ile mekanı kullanan bireylerin mekana yüklediği anlamın aynı olmasına denk düştüğünü ifade eden Kızılkaya (2019) mekanın ruhu ile insanın ruhu arasındaki ayrımı malatya kentinde görünür olduğunu belirtmektedir. Ortak alanın ortak anlam üretmemesi mekândaki dönüşümün bağlamı ile uyuşmayacak şekilde ani değişikliğinden kaynaklanmakta ve temsil parçalanması ile birlikte ortak alanlar çözülmekte ve parçalanmaktadır. Malatya kent merkezinde yapılan görüşmeler ortaklığın bozulma nedeninin mekanların ideolojik bir meta olarak sisteme dahil edilmesine işaret etmektedir. Yerel gazetede Malatya hafıza mekânları ile ilgili yazılan yazıların okuyucu yorumlarında tarihe ışık tutmak ve nostalji hatırlatılarak “şehrin geçmişi, yaşanmışlığı”nın sahiplik duygusunu beslediği ima edilmektedir. Aidiyet duygusunun pekiştiren temsillerin korunmasının genç nesillerin kentin hafızasını öğrenmelerinde araç olduğuna dikkat çekilerek temsillerin korunmasının gerekliliği belirtilmektedir. Hafızayı yeniden gündeme taşımının gereksizliğine işaret edenleri “hızlı tüketim” e konu olmayan her şeyin değersiz görmekle itham etmektedirler.

Ülkemizde egemen siyasaların çok etkin olduğu kentsel mekanlar ortak anlam üretmekten çok “temsil mücadelesi” alanına zorlanmaktadır. Mücadeleler, temsillerin toplumsal yaşamda

önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir: hakim olan temsiller, belirli egemenlik biçimlerinin çoğaltılmasına katkıda bulunarak alışkanlıklar, davranışlar ve eylemlerin yerleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle ortak alan temsil mücadeleleri bir risk durumuna dönüşmektedir. Ortak alanlar yanlış anlaşılabilir, bozulabilir ve hatta temsil aracılığıyla ele geçirilebilir (Stavrides, 2016). Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kentler politik, ekonomik ve kültürel yapıları bilinçli olarak değiştirilip yeni bir imaja zorlanmaktadır. Kentin zorlandığı yeni imajın farklı toplumsal ve kültürel katmanları olan kentlerde aidiyet duygusunu parçalayacağı ve bunun sonucunda kentin hafızasının olamayacağı ve planlamada ve tasarımda kimlik oluşturmada ciddi sorun alanları oluşacağı açıktır.

4. SONUÇ

Kentliler tarafından hafıza mekanı olarak nitelendirilen mekanların temsil devamlılığındaki temel etken mekanların anlatılarının yanında mekansal ilişkilerinin güçlü olmasıdır. Temsil olmanın temeli kolektif hafızada edindiği yerin dışında erişilebilir olmasıdır. Malatya kentinde temsil olarak nitelendirilen mekanların mekansal organizasyonu oldukça parçalıdır. Temsillerin ortak mekanlarla ilişkileri kurulamadığı gibi bazı temsil mekanlarının rant alanına dönüşmesi ile alana yönelik algı ekonomi lehine değişmektedir.

Malatya kent merkezinde birbiri ile ilişkili olmayan mekansal hafıza temsillerinin genç kentliler üzerinde baskın bir etki yaratmadığı, ancak buluşma noktalarının betimlenmesinde etkin olduğu gözlemlenirken; yaşlılar için geçmişteki siyasi/politik olayları yeniden dile getirmenin önemli bir aracı oldukları ve geçmişteki kentsel biçimin ve sosyal uyumun ve komşuluğun hatırlatıcı özneleri ve önemli ara yüz olma niteliği taşıdığı görülmektedir. Kentsel hafıza mekanları da diğer mekanlar gibi durağan değildir gündelik pratikler ve ihtiyaçlar doğrultusunda değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Gündelik kullanım pratiklerinin değişmesi ile birlikte mekan toplumsal bir üretim süreci geçirir. Kentsel hafıza mekanlarının üretim sürecinde gündelik pratikler ve ihtiyaçlar etkin rol oynayabilir ancak hafızanın da gündelik pratiklere dahil olmasının gözardı edilmemesi gerekmektedir. Kullanıcı ve kentsel hafıza temsillerinin birbirine dahil olduğu planlama ve tasarım süreci hafızanın sürekliliğini ve kentsel kimliği destekleyecektir.

KAYNAKLAR

Augé, M. (2004) *Oblivion, Minneapolis: University of Minnesota Press.*

Başaran, G. (2010). *Medya ve Toplumsal Hafıza, Kültür ve İletişim Dergisi, Sayı 13, Ankara, s.9-29.*

Bourdieu, P. (1991) *Language and Symbolic Power, Cambridge: Polity Press.*

- Çalak, I. E. (2012). *Kentsel ve kolektif belleğin sürekliliği bağlamında kamusal mekânlar: ULAP Platz örneği, Almanya.Tasarım / Kuram*, 8(13), 34-47.
- Elrahman, A. S. A., Mahmoud, R. A. (2016). *The post-revolutionary effect on the urban harmony of Cairo's built environment in relation to the collective memory of the population: Urban context of the "after revolution" between contravention and elaboration.Ain Shams Engineering Journal*,7(4), 1099-1106.
- Günaçan, S., Erdoğan, E. (2018). *Peyzaj Mimarlığı ve Hafıza Mekânları: İstanbul, Tarihi Yarımada Örneği.Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, 3(1), 34-53.
- Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. trans. Lewis A. Cosner. Chicago (IL): University of Chicago Press.
- Kızılkaya, N. (2019) *Ah Kernek Ah*. <http://malatyahaber.com/haber/aaaaah-kernek-aaaah/>
- Massey, D. (2005) *For Space*, London: Sage.
- Rossi A. (1981) *L'Architecture de La Ville*, Ile edition, L'Equerre, Paris; 1981.
- Stavrides, S. (2016). *The city as commons*. *Biography*,7(3), 269-280.
- Wang, K. (2016).*Beijing Urban Memory*. Singapore: Springer Media.

PEYZAJ TASARIMLARINDA SANATIN MEKÂNA YANSIMASI ART REFLECTION ON PLACE IN LANDSCAPE DESIGNS

Dr. Öğr. Üyesi Arzu Altuntaş*

Siirt Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Siirt, Türkiye

*sorumlu yazar: arzualtuntas@yahoo.com.tr

ÖZET

Mekân, en basit ve yalın haliyle “ev, yurt” anlamına gelmektedir. Mekân birçok amaçla, yöntemle, materyalle oluşturulan, farklı işlevleri olan ve değişik şekillerde sınırlandırılan boşluktur. Bu boşluk, her türlü insan ihtiyaçlarının giderilebilmesi amacıyla, tarih boyunca, mekân düzenleme/mekan oluşturma amacı güden farklı meslek disiplinlerinin de konusu olmuştur. Bu disiplinlerden biri de peyzaj mimarlığıdır.

Peyzaj mimarları, yaptıkları tasarımlarda ekolojik yapıyı ve işlevselliği ön planda tutarak tüm duyu organlarına hitap edebilen, estetik bir değeri olan tasarımlar yapmakla yükümlüdürler. Bu ise ancak tasarımlarda sanatın kullanılmasıyla mümkündür.

Bu çalışmada özellikle kentsel açık alanlarda yapılan peyzaj tasarımlarında mekân oluşturulurken etkin olan peyzaj öğeleri ve bunların bir sanat objesi olarak kullanım şekilleri ile sınıflandırma ölçütleri araştırılmış; yapılan çalışmalar incelenmiştir. Peyzaj öğelerinin kalıcı ve geçici öğeler olarak sınıflandırıldığı ve kalıcı öğelerin de kendi içinde doğal-yapay ve iki boyutlu-üç boyutlu olarak ayrıldığı elde edilen sonuçlardan biridir. Peyzaj tasarımlarında sanatın uygulanması veya sanatın peyzaj tasarımlarına entegre edilmesi, yüzey veya hacim sanatları gibi farklı sanat dallarının bu peyzaj öğelerine uygulanması şeklinde görülmektedir. Yine, peyzaj - mekan - sanat üçlemesi içerisindeki kuvvetli ilişkinin hem mekana ve hem de peyzaja değer kattığı, peyzaj tasarımcısının sanatsal gücünün ve yeteneğinin mekanın insanlar tarafından beğenilmesinde çok önemli kriterlerden biri olduğu, peyzaj tasarımlarında kullanılan sanatsal değerlerin mekanın kalitesini artırıcı etkiler arasında yer aldığı, sanatsal kaygılarla oluşturulan mekanlarda mekânsal belleğin ve mekânsal kimliğin daha kuvvetli olduğu, ulaşılan diğer sonuçlar arasındadır.

Anahtar kelimeler: Bellek, Mekân, Peyzaj, Peyzaj Tasarımı, Sanat

ABSTRACT

The place means “the home and the homeland” in its most simple and ordinary form. Place is a space created by many methods, materials, with different functions and bordered in different ways. This space has been the subject of different occupational disciplines throughout history, aiming to create space / space to meet all kinds of human needs. This space has been the subject of different occupational disciplines which aiming to create space / designing space to meet all kinds of human needs in throughout history. One of these disciplines is landscape architecture.

Landscape architects are obliged to make designs with an esthetic value that can address all sensory organs by prioritizing ecological structure and functionality in their designs. This aesthetic value can be fully met and expressed by using art in designs.

In this study, landscape elements which are effective in landscape designs especially in urban open spaces and their usage as an art object and classification criteria are investigated. Studies have been examined and evaluated. It is one of the results that landscape elements are classified as permanent and temporary elements and permanent elements are classified as natural-artificial and two-dimensional and three-dimensional in themselves. The application or the integration of art in landscape designs is seen as the application of different branches of art such as surface or volume arts to these landscape elements. Also, some of the results achieved that the strong relationship in the landscape - place - art trilogy adds value to both place and landscape; the artistic strength and talent of the landscape designer is one of the most important criteria for the appreciation of the place by the people; artistic values used in landscape designs are among the effects that increase the quality of the space; spatial memory and spatial identity are more powerful in the places created with artistic concerns.

Key words: Memory, Place, Landscape, Landscape Design, Art

1 GİRİŞ

Tarih boyunca mekân yaratma çabası içinde olan tüm meslek disiplinlerinde olduğu gibi peyzaj mimarlığının da amaçları arasında kente değer katan ve kentin yaşam kalitesini arttıran tasarımlar yapmak, mekânlar oluşturmak gelmektedir. Peyzaj mimarları bu mekânları oluştururken ekolojik bilgi birikimlerinin yanı sıra estetik kaygılar da gözeterek tasarımlarında sanatı kullanma eğiliminde olmaktadır. Kentsel açık alanlar peyzaj mimarları için kentte ekolojinin devamlılığının sağlanması, farklı mekân/ mekânlar yaratarak insan ihtiyaçlarının karşılanması, sanatın tüm topluma ulaştırılabilmesi ve böylece kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesi adına ihtiyaç duyulan ve değerlendirilen alanların başında gelmektedir.

Kentsel açık alanların toplum hayatındaki yeri düşünüldüğünde, sanatın peyzaj tasarımındaki rolü, önemle ele alınması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, peyzaj-sanat ilişkisi, kendi içinde farklı olasılıkları barındırmaktadır. Peyzajın bir sahne, bir sanat eseri ya da her ikisi birden olduğu durumlar mevcuttur (Oosterling, 2001). Bu çalışmada da özellikle kentsel açık alanlarda yapılan peyzaj tasarımlarında mekân oluşturulurken etkin olan peyzaj öğeleri ve bunların bir sanat objesi olarak kullanım şekilleri ile sınıflandırma ölçütleri araştırılmıştır.

2 MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi literatür taramasına dayanmaktadır. Bu konudaki her türlü araştırma, bilgi ve belge materyal olarak kullanılmış; peyzaj tasarımlarında sanatın kullanım şekilleri ve peyzaj - sanat ilişkisi vurgulanmaya çalışılmıştır.

3 BULGULAR

3.1 Peyzaj Tasarımlarında Sanatsal Boyut

Sanat, toplumsal yapıya, kültüre, o günün anlayışlarına, ihtiyaçlara vb göre şekillenen bir olgudur. Bu nedenle sürekli değişen dinamik bir yapıya sahiptir. Sanat hayatın her alanında mevcuttur. Sanat ve tasarımın ayrılmaz bir bütün olduğu göz önüne alındığında, amaçlarından biri mekân tasarlamak olan meslek disiplinlerinin de sanattan etkilenmesi ve sanatı tasarımlarının bir parçası olarak kullanması kaçınılmazdır. Bu meslek disiplinlerinden biri olan peyzaj mimarlığı da her dönemde sanattan ve sanat akımlarından etkilenmiştir.

Peyzaj tasarımlarında bir öge olarak ele alınan sanat objeleri mekâna estetik, fiziksel, sosyal ve ekonomik açılardan katkılar sağlamaktadır (Şenliyer, 1995). Bu objeler bir peyzaj tasarımında a) Mekânı oluşturan temel öğeler olarak, b) Mekân oluşumunu destekleyici fonksiyonlara yardımcı olarak, c) Mekânda yer alan eylemleri destekleyen elemanlar olarak görev alabilmektedirler (Arısalan Tarhanlı, 2003). Böylece sanat objelerinin mekâna fiziksel olarak katkı sağlaması mümkün olmaktadır.

Mekân oluştururken amaçlanan fonksiyonlar arasında çevreleme, yönlendirme, vurgu, odak oluşturma gibi bir takım tasarım prensipleri bulunmaktadır. Bu prensiplerin etki kuvvetlerinin artırılabilmesinin yollarından biri de hiç şüphesiz tasarımda sanat objeleri kullanmaktır (Dee, 2001; Arısalan Tarhanlı, 2003). Mekânı oluşturan temel öğeler duvarlar, döşemeler ve üst örtüdür. Bu öğeler üzerinde uygulanan sanatsal çalışmalar, öğelerin aynı zamanda birer sanat objesine dönüşmesini sağlamaktadır.

Fiziksel ihtiyaçların yanı sıra kullanıcıların psikolojik ve kültürel ihtiyaçlarının da karşılanabilmesi, sanatı ve sanatsal objeleri açık alanların bir parçası haline getirmektedir. Tarihte bu tarz örneklerle rastlamak mümkündür. Özellikle ilk çağlarda açık alanlarda kullanılan heykeller, mekâna sosyal olarak katkı sağlamanın yanı sıra toplumun ortak değerleri olan inançları simgelemeleri açısından hem sosyal ve hem de estetik bir öneme sahiptir. Günümüzde de bu konu önemsenmeye devam etmektedir.

Avrupa ve Amerika'da yaygın olarak görülen ve "halka açık sanat" anlamına gelen "Public art" akımı, halkın sanata daha çok dahil edilmesini sağlamış ve konuyla ilgili kurum, kuruluş ve derneklerin halka açık sanat etkinlikleri düzenlemelerine neden olmuştur. Buradaki amaç, halkı sanat faaliyetlerine dahil ederek sosyal problemlerin çözülmesine, kentsel yaşam kalitesinin artırılmasına (Pattaciri, 2000; Hall ve Robertson, 2001; Arısalan Tahralı, 2003), kentsel estetiğin ön plana çıkarılmasına ve toplumda sanat-mekan konusunda farkındalık yaratmaya katkı sağlamaktır.

Sanat objelerinin mekânda yer alan eylemleri destekleyen elemanlar olarak görev üstlenmeleri, bu objelerin donatı elemanları olarak kullanılabilirliğiyle mümkün olmaktadır. Çeşmeler, mobilyalar vb gibi donatılar, mekânda hem birer sanat objesi olarak

değerlendirilebilmekte ve hem de üstlendiği işlevler sayesinde alan kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayarak mekâna fiziksel katkılar sunmaktadır.

3.2 Sanatın Mekân Oluşumuna Fiziksel Olarak Katılımı

Reekie (1972) tasarım aşamalarını üç açıdan incelemiştir. Bunlar fonksiyon, strüktür ve görünümdür. Reekie (1972)'ye göre fonksiyon, tasarım amaçlarını; strüktür, tasarım öğesinin fiziksel gereklilik kurgusunu ve görünüm ise tasarıma sanat ve estetiğin dahil edilmesini içeren aşamalarıdır. Sanatın mekâna uygulanması ya da bir başka deyişle mekânda sanatsal boyutun hissedilebilmesi ancak sanatın tasarım sürecinin tüm evrelerine, tasarıma ait tüm kararlara eklenmesi ile mümkün olmaktadır. Sanat objelerinin sonradan mekâna dahil edilmesi sanat-mekân arasındaki ilişkide kopukluklar meydana getirmektedir.

Peyzaj tasarımlarında sanatın uygulanması veya sanatın peyzaj tasarımlarına entegre edilmesi, farklı sanat dallarının peyzaj öğelerine uygulanması şeklinde görülmektedir. Evyapan (2000)'a göre peyzaj öğeleri doğal (yumuşak) ve yapılı (sert) peyzaj öğeleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğal öğeler tabiatta kendiliklerinden var olan ve hiçbir müdahalenin yapılmadığı öğelerdir. Yapılı öğeler ise insanın müdahale ettiği, insan yapısı olan her şeyi ifade etmektedir. Konuya, sanatsal açıdan bakıldığında ise Arısalan Tahralı (2003), kentsel açık alanı oluşturan peyzaj öğelerini başlıca iki gruba ayırmıştır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Kentsel açık alanı oluşturan peyzaj öğeleri (Arısalan Tahralı, 2003)

		Doğal Öğeler	Yapay Öğeler	
Kalıcı Öğeler	İki Boyutlu Öğeler	<ul style="list-style-type: none"> - Arazi düzlemi - Su yüzeyi (deniz, göl vb.) - Bitki örtüsü yüzeyleri - Diğer doğal malzemelerle oluşturulan yüzeyler 	<ul style="list-style-type: none"> - Döşeme kaplamaları - Su yüzeyleri (havuz vb) - Duvar yüzeyleri - Binaların cephe yüzeyleri 	
	Üç Boyutlu Öğeler	<ul style="list-style-type: none"> - Arazi biçimleri - Bitkiler - Diğer üç boyutlu doğal elemanlar 	Görsel Öğeler	İşlevsel Öğeler
			<ul style="list-style-type: none"> - Figüratif heykeller - Anıtlar - Plastikler 	<ul style="list-style-type: none"> - Kentsel mobilyalar - Yapısal öğeler - Binalar

Geçici Öğeler	Hareketli elemanlar, insanlar, hayvanlar, eylemler, etkinlikler, ses, koku, vb duyulara hitap eden objeler
--------------------------	--

Arısalan Tahralı (2003) kalıcı öğeleri mekânı oluşturan, tasarımla birlikte planlı bir şekilde mekana dahil edilen öğeler olarak; geçici öğeleri mekandan bağımsız fakat geçici süreli olarak veya plansız şekilde peyzaja dahil olan öğeler olarak açıklamaktadır. Sanatsal açıdan yaklaşıldığında kalıcı öğeler yüzey ve hacim sanatlarını vurgulayan ve bu sanatların uygulanabileceği öğeleri; geçici öğeler ise ses, eylem, dil, hareket, tat, koku ve dokunma sanatlarını destekleyen öğeleri ifade etmektedir.

3.2.1 İki boyutlu peyzaj öğelerinin sanat objesi olarak kullanılması

İki boyutlu öğeler üzerinde yüzey sanatlarının (resim ve türleri, grafik, fotoğraf vb) uygulanması mümkündür. Bu amaçla resimler, grafikler, fotoğraflar, afişler, mozaikler, rölyefler ve buna benzer materyaller kullanılmakta ve böylece bu peyzaj öğeleri birer sanat objesine dönüşmektedirler.

Mekânı oluşturan iki boyutlu doğal peyzaj öğeleri arazi düzlemi, su yüzeyleri, yüzeysel bitki örtüsü ve diğer doğal malzemelerle oluşturulan yüzeylerdir. Arazi düzlemi üzerinde çizgi, boya ya da daha farklı malzemelerle yapılan resim ve grafikler, arazinin sürülmesiyle elde edilebilecek sanatsal uygulamalar, suyun kullanımı ile yapılan uygulamalar vb, bu öğelerin sanat objesi olarak algılanmasını sağlamaktadır. Bu tipte gerçekleştirilen çalışmalara "Land art" (arazi sanatı) denilmektedir. Fransız sanatçı Saype'nin çalışmaları bu konudaki örneklerden biridir.

Su yüzeylerinde, suyun belirli bir desen veya grafiğe göre yönlendirilmesiyle elde edilen uygulamalar bulunmaktadır. Bu şekilde suyun tasarıma uygun bir şekilde biçimlendirilmesi, tıpkı arazi düzleminde olduğu gibi sanatsal bir etki yaratmaktadır. En önemli örneklerden biri Robert Smithson'ın "spiral rıhtım" isimli çalışmasıdır.

Tıpkı arazi düzleminde olduğu gibi, bitkilerle yüzeye bir resim, desen, grafik vb uygulamalar yapmak, bitkisel tasarımın sanatsal niteliğini ön plana çıkarmaktadır. Stan Herd bu konuda çalışma yapan sanatçılardan biridir.

Diğer doğal malzemeler grubunda taş, kum, çakıl, toprak vb gibi yüzey örtücü malzemeler bulunmaktadır. Tıpkı Japon bahçelerinde olduğu gibi bu malzemelerin bir tasarım dahilinde proje alanına yerleştirilmesi ya da diğer malzemelerle birlikte (su, bitki vb) kullanılması, bu malzemeleri birer sanat objesi haline getirmektedir. Burle Marx'ın New York Botanik Bahçeleri'ndeki tasarımı örnek çalışmalarından biridir.

İki boyutlu yapay öğeler olan duvarlar, cepheler, döşemeler ve üst örtünün de tıpkı doğal peyzaj öğelerinde olduğu gibi yüzey sanatları uygulanarak birer sanat objesine dönüşümü sağlanmaktadır. Duvarlarda ve bina cephelerinde grafik, resim, desen uygulamaları, rölyefler, mozaikler vb bu yapılara estetik açıdan değer katmaktadır. Özellikle son yıllarda duvar ve cephe yüzeylerinde yapılan bitkisel uygulamalar da bu etkiyi yaratmaktadır.

3.2.2 Üç boyutlu peyzaj öğelerinin sanat objesi olarak kullanılması

Bir mekânı oluşturan arazi şekilleri, bitkiler ve üç boyutlu diğer doğal elemanlar üç boyutlu peyzaj öğelerini oluşturmaktadır. Bu öğeler üzerinde heykel, seramik vb hacim sanatlarının uygulanması mümkündür. Bir arazinin topografik yapısının şekillendirilmesi, bitkilerde topiari uygulamaları, bitki parçalarının bir kompozisyon dahilinde kullanımı, büyük kaya ve taş gibi doğal öğelerin kullanımı, mekanda seramik, heykel vb objelerin bu doğal öğelerle birlikte karma kullanımı gibi uygulamalar, peyzaj tasarımlarının daha ilgi çekici olmasını ve estetik değerinin yükselmesini sağlamaktadır.

Üç boyutlu yapay peyzaj öğelerini görsel ve işlevsel olarak ayırmak mümkündür. Figüratif öğeler, anıtlar, plastik donatılar üç boyutlu yapay görsel öğeleri oluştururken; banklar, aydınlatma elemanları, çöp kutuları, çocuk oyun grupları gibi kentsel mobilyalar, havuzlar, merdivenler gibi yapısal öğeler ve binalar ise üç boyutlu yapay işlevsel öğeler grubuna girmektedir. Bu öğelerin hacim sanatları yardımıyla biçimlendirilmesi, bunların birer peyzaj öğesi olarak alana/mekâna estetik değerler kazandırmasını, bir fonksiyona sahip olarak insanların kullanımına hizmet etmesini ve ayrıca alanın/ mekânın tanımlanmasında çok önemli bir görev üstlenmelerini sağlamaktadır. Özellikle binalar, anıtlar, heykeller, plastik objeler vb konusunda geçmişten günümüze birçok örnek bulunmaktadır. Bu örnekler yapıldıkları dönemin sanat anlayışına, etkilenilen sanat akımına, sanatçının düşünce

yapısına göre çeşitlenmiştir. Bu konuda Maya Lin'in "Dalgalı Arazi"si, Charles Jenks'in "Jupiter Artland"i, heykel ya da kum parkları gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.

4 SONUÇ ve TARTIŞMA

Tasarım işlevsel, estetik vb amaçlarla yaratma eylemi, sonuç ürün elde etme sürecidir. Peyzaj tasarımında ise amaçlar arasında ekolojik dengenin sağlanması, var olan dengenin korunması gelmektedir. Tasarımla ilgilenen tüm meslek disiplinlerinde olduğu gibi peyzaj mimarlığında da tasarım eylemi gerçekleştirilirken sanatla yakından bir ilişki kurulmaktadır. Çünkü sanat ve tasarım ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilmektedir. Tasarımın ruhunda yer alan yaratma çabası, sanatın rutini bozma anlayışıyla birleştiğinde estetik kaygılar son bulmakta ve ortaya fark yaratan, kendine ait bir ruhu olan ve estetik açıdan tatmin edici bir sonuç ürün konulmuş olmaktadır. Arısalan Tahralı (2003) var olan olasılıkların ortaya çıkarılmasıyla birlikte sanatın tasarıma dahil olabileceğini savunmaktadır. Böylece kentsel açık alanlarda sanat, başta estetik olmak üzere fiziksel, sosyal ve ekonomik anlamda mekân katkıda bulunarak kentin kalitesini yükseltmiş olacaktır.

Geçmişten günümüze tüm dönemlerde sanat objeleri peyzaj tasarımlarında kullanılmıştır. 18. yüzyıla kadar geçen süreçte dünya görüşlerinin yansıtılması ya da sanatın topluma ulaştırılması amacıyla sanat objeleri açık alan tasarımlarına dahil edilmiş, mekânın bir parçası haline getirilmiştir. Endüstri devrimiyle birlikte toplumlarda farklı kaygılar ortaya çıkmış ve sanat ile tasarım arasında kopukluklar meydana gelmiştir. Bu dönemde sanat anlayışları daha çok bina ve anıt tasarımlarıyla ifade edilmeye çalışılmıştır. 20. yüzyılda "Public art" hareketinin ortaya çıkması kent açık alanlarında sanat ile toplum ilişkisinin yeniden kurulmasını sağlamıştır (Hall ve Robertson,2001). Bu hareketle birlikte açık alanlarda o dönemin sanat akımının da etkisiyle ortaya konulan ve çeşitli sanat dallarına ait olan objeler tasarımın bir parçası olarak açık alanlarda kullanılmaya devam etmiş, aynı zamanda peyzaj öğeleri de birer sanat objesi olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır.

Peyzaj öğelerinin sanatsal bir obje olarak kullanıldığı açık alan tasarımlarında yerel kimliğin vurgulanması, halkın ilgisinin daha fazla çekilmesi, kültürel turizme katkıda bulunulması, arazi değerinin artırılması, açık alan kullanımının artırılması, vandalizmin azaltılması gibi etkiler söz konusudur (Hall ve Robertson,2001). Tüm bunlar kent imajını olumlu etkilemekte, yaşam

kalitesini arttırmakta, kişilerde sosyal ve psikolojik doyumu artmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu tip tasarımlar toplumun hafızasında yer ederek kent belleğinin birer parçası haline gelmektedirler.

Sanat, toplumu şekillendiren bir güce sahiptir. Bu açıdan bakıldığında kentsel açık alanlar sanat-toplum ilişkisinin yoğun bir şekilde yansıtıldığı mekânlardır. Bu nedenle de başta peyzaj mimarları olmak üzere tasarımla ilgilenen diğer tüm meslek disiplinlerinin mutlaka sanat ile mekân arasında dengeli ve sağlam bir ilişki kurma, sanatı tasarımlarının ilk aşamasından itibaren sürece katma ve sanat – peyzaj bağlantısını oluşturma çabası içinde olmaları gerekmektedir.

5 KAYNAKLAR

Arısalan Tahralı, G. (2003). Kentsel açık alanlarda peyzaj-sanat ilişkileri, İstanbul örneği. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Peyzaj Planlama Programı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul, 133 s.

Dee, C. (2001). Form and fabric in landscape architecture: A visual introduction. Spon Press, London.

Evyapan, G. (2000). Peyzaj tasarımı ders notları, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Hall, T. ve Robertson, I. (2001). Public Art and Urban Regeneration: Advocacy, Claims and Critical Debates, Landscape Research, Vol. 26, No. 1, 5–26.

Oosterling, H. (2001). Art works, making interesse public, Archis.<http://volumeproject.org/art-works-making-interesse-public/> (Erişim tarihi: 12.08.2019).

Pattacini, L. (2000). Is art the answer? Landscape Design, 295, 43- 46.

Reekie, R. F., 1972. Design in the built environment, Edward Arlond, London.

Şenliyer, N. (1995). Yaya mekânında sanat objelerinin çevre/ yaşam kalitesine etkisi – Paris'ten bir MİA örneği, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, Taşkışla, İstanbul, 5-7 Haziran, s. 133- 139.

ADİYAMAN KENTİNDE TARİHİ BELLEĞİN YENİDEN CANLANDIRILMASI PROJESİ

Barış Ekmekçi

Studio BEMS Peyzaj Mimarlığı ve Kentsel Tasarım / Ankara / Türkiye

*sorumlu yazar: info@studiobems.com

ÖZET

Adıyaman Kentinde Tarihi Belleğin Canlandırılması Projesinde, Adıyaman'da bulunan dokuz tarihi alanın peyzaj karakteri açısından değerlendirilerek, turistik kullanıcıların alanlara geldiğinde bilgilendirilmesi, tuvalet ve otopark ihtiyacının karşılanması, alana ulaşım kolaylığı sağlanması gibi konulara çözüm aranmıştır. Sunum süresi kısıtlı olduğundan dokuz alandan dört tanesi anlatılmıştır.

Bu bağlamda sunumun konusunu oluşturan dört bölge Arsemia Antik Kenti, Karakuş Tümülüsü, Palanlı Mağarası ve Yeni Kale'dir.

Anahtar kelimeler: Adıyaman, Kommagene, Arsemia, Nemrut, Turizm

ABSTRACT

In the Revitalization of Historical Memory in Adıyaman City Project, nine historical areas were evaluated in terms of landscape character and information was provided to touristic users when they arrived, meeting the need for toilets and parking facilities, and providing ease of access to the area. Because of the duration of the presentation was limited, four of the nine areas were described.

In this context, the four areas of the presentation are Arsemia Antique City, Karakuş Tumulus, Palanlı Cave and Yeni Kale.

Key words: Adıyaman, Commagene, Arsemia, Nemrut, Tourism

1. GİRİŞ

Değişik medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Adıyaman kuzeyde Malatya, batıda Kahramanmaraş, güneybatıda Gaziantep, güneydoğuda Şanlıurfa ve doğuda Diyarbakır ile komşudur. Konumu ve sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlerden dolayı önemli bir şehirdir.

Uzun yıllar boyunca Hısnımansûr adıyla anılan şehrin içinde olduğu bölgede yerleşimin tarihi oldukça eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Bölgede tarih boyunca Hitit, Hurri, Mitanni, Kummuh, Asur, Pers, Seleukos, Kommagene Krallığı ile Roma ve Bizans hakimiyeti görülmüştür.

Kommagene Krallığı, Grek ve Pers Uygarlıklarının inanç, kültür ve geleneklerinin bütünleştiği güçlü bir krallıktır. Toros Dağlarındaki çeşitli yolların birleştiği noktada bulunan antik Kommagene Krallığı, Suriye'nin Kuzeyi, Hatay, Pınarbaşı, Kuzey Toroslar ve doğuda Fırat Nehri'nin çevrelediği verimli topraklarda yer almıştır.

Tarıma ve hayvancılığa elverişli ve ekonomik önemi yüksek sedir ağacı ormanlarını barındıran Kommagene topraklarının, ilk çağlardan beri yerleşim alanı olarak kullanıldığı civardaki mağara ve arkeolojik buluntulardan anlaşılmaktadır.

Adıyaman Kentinde Tarihi Belleğin Yeniden Canlandırılması Projesi kapsamında çalışılan alanlar ve peyzaj kapsamında yapılan çalışmalar alt başlıklarda özetlenmiştir. Projenin genel peyzaj yaklaşımı, kentsel donatılar ve malzeme seçimi gibi çalışmalar alt başlıkta belirtilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Sunumun materyalini daha önce bu konuda yapılmış çalışmalar, Adıyaman turizm bölgesine ait doğal, kültürel ve sosyal veriler ile alan için yapılmış yeni iyileştirme önerileri oluşturmaktadır.

Sunumun yöntemi sistematik olarak yapılanmış aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır.

1. Benzer turistik mekânların kullanım kalitesini analiz etmede bugüne kadar geliştirilmiş olan verilerin derlenmesi
2. Çalışma alanlarındaki, daha önce yapılan düzenlemeleri de kapsayan tarihi alanlar peyzaj restorasyonu ilkeleri doğrultusunda, mevcut durum analizi ve sorunların saptanması.
3. Çalışma alanlarında peyzaj restorasyonu planlama ve tasarım modelinin geliştirilmesi.
4. Çalışma alanlarında peyzaj restorasyonu uygulama ve yönetim programının geliştirilmesi.

3. BULGULAR

3.1 Alan Yaklaşımları

3.1.1 Arsemia Antik Kenti

Arsemia Antik Kenti Adıyaman'a 60 km mesafede ve Kahta Çayı'nın doğusunda Eski Kahta kalesi (yeni kale)nin hemen karşısındadır. Arsemia, Kommagene Kral 1. Antiochos kitabelerinde söz edildiğine göre, M.Ö.İI. yüzyılın başlarında Kommagene'lerin atası Arsemia tarafından Kahta çayının doğusunda Eski Kahta kalesinin karşısında kurulmuş Krallığın yazlık başşehri ve idare merkezidir.

Resim 1. Arsemia Antik Kenti giriş meydanı (Ekmekçi 2016)

Arsemia Antik Kenti giriş meydanı alana giriş noktasıdır. Bu alanda yapılan düzenlemede bordür olarak korten çelik ayırıcı kullanılmış, zeminde ise koyu renk dere çakılı tercih edilmiştir.

Resim 2. Arsemia Antik Kenti tokalaşma steli (Ekmekçi 2016)

Tasarım yapılırken alanda bulunan mevcut ağaçlar ve mevcut yollar referans olarak kullanılmıştır. Giriş meydanında konumlandırılan oryantasyon paneli alan hakkında bilgi ve lokasyon belirtmektedir.

Resim 3. Arsemia Antik Kenti ara yollar (Ekmekçi 2016)

Resim 4. Arsemia Antik Kenti vaziyet planı (Ekmekçi 2016)

Mevcut yollarda iyileştirmeye gidilerek rotaları korunmuştur. Alandaki rotaya göre yönlendirme tabelaları yerleştirilmiştir. Alanda bulunan tarihi noktalara, kitabe ve rölyeflerin bulunduğu noktalara korten platformlar yerleştirilmiş, platformlar üzerine oryantasyon panelleri ve oturma elemanları konumlandırılmıştır.

Resim 5. Korten platform (MacKenzie Falls Gorge Trail / Hansen 2016)

3.1.2 Karakuş Tümülsü

Nemrut Dağı Milli Park giriş noktasında yer alan Kommagene'lilerin kraliçelerine ait Anıt Mezar yöre halkı tarafından sütun üzerinde bulunan kartal heykelinden dolayı Karakuş olarak adlandırılmaktadır. Karakuş Anıt Mezarı aynı zamanda Kommagene'liler için önemli bir kutsal alandır.

Resim 6. Karakuş Tümlüsü Vaziyet Planı (Ekmekçi 2016)

Karakuş Tümlüsü alanında mevcut yapı ve topografyaya uyumlu bir düzenleme yapılmıştır. Tümlüs etrafında dolaşan mevcut yol korunarak iyileştirilmiştir. Yol etrafında korten çelik ayırıcı ile yol izi düzgün hale getirilerek yine dere çakılı ile döşenmiştir.

Resim 7. Karakuş Tümülüsü (Ekmekçi 2016)

Alan girişinde Karakuş dikmesi önünde ve alanda dolaşan rotayı takip ettiğimizde karşımıza çıkan Boğa dikmesi, Aslabaşı ve Tokalaşma Dikmesi alanlarının her birinin önüne geldiğimizde alana geldiğimizi belirtmesi ve düz bir platform yaratması açısından korten platformlar oluşturulmuştur. Korten platformların yanında dikmeler ile ilgili bilgi veren ve rotayı tarif eden oryantasyon panelleri ve oturma elemanları konumlandırılmıştır.

3.1.3 Palanlı Mağarası

Adıyaman'ın 10 km. kuzeyinde Adıyaman - Çelikhan - Malatya karayolunun üzerinde Palanlı köyünde yer almaktadır. M.Ö. 40.000 yıllarında kullanılmış doğal bir mağaradır. Duvarında bulunan ve halen fark edilen geyik figürü yalın kontur çizgilerle oluşturulmuştur. Mağaranın yer aldığı derin vadi ise ender bulunur bir doğa parçasıdır.

Resim 8. Palanlı Mağarası Vaziyet Planı (Ekmekçi 2016)

Palanlı Mağarası alanında mevcut durumda mağaraya çıkış zorlu, tehlikeli ve ziyaretçinin kendi imkanları dahilinde sağlanmaktadır. Yapılan düzenlemede en kısa mesafede kotlara uyumlu bir şekilde basamaklama sistemiyle mağaraya çıkış sağlanmıştır. Mağara girişinde bilgi, oryantasyon ve oturma birimleri konumlandırılmıştır.

3.1.4 Yeni Kale

Adıyaman Kahta ilçesine bağlı Kocahisar Köyünde olup Adıyaman merkez'e yaklaşık 60 km mesafededir. İlk yapılış tarihi Hititlere kadar giden kalenin bugünkü şekli Memlûklular döneminden kalma olup Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. Kalenin Urartu, Part, Kommagene, Roma, Sasani ve Arapların eline geçtiği bilinmektedir.

Resim 9. Yeni Kale (Ekmekçi 2016)

Yeni Kale alanında Kale'nin giriş kısmındaki alan Kale Meydanı olarak düzenlenmiştir. Meydanın döşemesinde bazalt küptaş ve Adıyaman mermeri kullanılmıştır. Kaleye doğru çıkan yol belirli bir noktaya geldiğinde ikiye ayrılmaktadır. İncelen yol kota göre

basamaklanarak kaleye çıkmaktadır. Yol girişinde kaleyle ilgili bilgilerin bulunduğu oryantasyon ve bilgi paneli konumlandırılmıştır.

Resim 10. Yeni Kale (Ekmekçi 2016)

3.2 Kentsel Donatılar

Yapısal peyzajın en önemli unsurlarından biri olan kent mobilyaları Ören yerlerinde tasarımın ana elemanlarından biri olarak ön plana çıkmıştır. Yapısal peyzaj tasarımında kullanılan sade dile uyumlu malzemeler olan korten ve ahşap donatılardaki ana materyallerdir.

Resim 11. Korten-Tarihi yapı ilişkisi (Szatmáry Palace/MARP 2016)

Alanların ihtiyacı olan kentsel elemanlar oturma elemanları, yönlendirme levhası, bilgilendirme levhası, oryantasyon şeması, izleme platformları ve çöp kovası olarak belirlenmiştir.

Resim 12. Korten yönlendirme levhası (Anonymous 2016)

Tarihi yapılarla olan uyumu ve yaşayan bir malzeme olması açısından korten projenin genelinde, kent mobilyalarında ve bitki-döşeme-çakıl ayırıcılarında olmak üzere birçok alanda kullanılmıştır. Yönlendirme, bilgi levhaları ve oryantasyon şemaları da korten malzemeden tasarlanmıştır.

Resim 13. Korten bilgilendirme levhası (Anonymous 2016)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Proje kapsamında çalışılan ören yerleri yılın her mevsiminde geniş bir turist ve yerel kullanıcı kitlesi tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda yapılan düzenlemenin her türlü kullanıcı kitlesine hitap etmesi, yoğun kullanıma elverişli olması, alandaki mevcut ağaçlara uyumlu ve kesintisiz bir sirkülasyon sağlaması, projenin yapısal tasarım kararları olarak ön plana çıkmaktadır.

Alanlardaki yapısal düzenleme çalışmasında topografik yapı, eğim yönleri ve mevcut sirkülasyon çıkış noktası olmuştur. Yapılan peyzaj düzenlemesinde tarihi yapıların algılanılabilirliğinin sağlanması, manzara noktalarının değerlendirilmesi, kalıntı duvarlarına ve tarihi yapılara fon olacak şekilde sade bir dil kullanılmasına dikkat edilmiştir.

Proje dolaşım alanlarında ortak bir tasarım ve malzeme dili yakalanmaya çalışılmıştır. Yörenin doğal taşı bazı alanlarda Adıyaman mermeri, dere çakılı ve doğal taş döşeme olarak kullanılmıştır. Araç yollarında granit, bazalt küptaş ve kilitli beton parke taşı tercih edilmiştir.

Adıyaman İli Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri arasında köprü vazifesi gören bir şehirdir. Hatta kısmen Akdeniz Bölgesinin özelliklerini de taşır. Bu nedenle bitki örtüsü de bu üç bölgenin özelliklerini taşımaktadır. Yüksek rakımlı yerler genelde meşe ağaçları ile kaplanmış olmakla birlikte, su ve toprak erozyonu nedeni ile çıplak hale gelmiş araziler de mevcuttur. Yaz mevsiminin uzun ve kurak geçmesi dolayısıyla orman içi bitki örtüsü yok denecek kadar azdır.

Bölgenin sahip olduğu sıcak iklimden dolayı gölge alanlara olan ihtiyacı , mevcut bitki örtüsü tarafından karşılanmaktadır. Alanda var olan mevcut bitkiler korunmuştur. Tasarım yapılırken mevcut ağaç ve çalılara göre hareket edilmiştir.

Resim 14. Arsemia bitkisel peyzaj karakteri (Ekmekçi 2016)

Alanlarda doğal peyzajı bozmamak adına mevcut bitki örtüsü dışında yeni bir bitkisel tasarım yapılmamıştır.

5. KAYNAKLAR

Ekmekçi, B. 2016

MacKenzie Falls Gorge Trail (2016), Erişim adresi : <http://landezine.com/index.php/2015/11/mackenzie-falls-by-hansen-partnership/>

d) Szatmáry Palace / MARP (2016), Erişim adresi : <https://www.archdaily.com/272346/szatmary-palace-marp>

IN-SITU IN LANDSCAPE DESIGN-YER ODAKLI TASARIM

Sami Ata Turak

Yük.Orman Mühendisi-Peyzaj plancısı-Bodrum/Muğla

info@ataturak.com

Bağlam meselesi tasarım dünyasında üstünde tartışmaların her zaman süreceği bir çeşit kendini sağlam kazığa bağlama,çoğu zaman paçayı kurtarma aparatı.yerden ilham alanlar masumlar için güçlü bir çıkış noktası ,endişesiz-umarsız olanlar için ise gereksizlik.

Diğer tasarım alanlarında-mimarlık gibi,kentsel planlama gibi kısıtları olan mesleklerde az ve esnek olamayan dürtülervarken ,peyzaj tasarımı ise üzerinde gezindiği,doğası gereği her çatlaktan sızabildiği,en küçük organik ve inorganik ortamla sonsuz sayıda olasılıkla çeşitli ilişkilere girebilen dürtüler kalabalığı diyebiliriz.

Sürekli yakındığımız tasarlama eyleminin kalitesi hiç şüphesiz görsel,işitsel ,bilimsel ve duyuşsal –duygusal bağlamda donanımlı olmayı gerektiriyor ki ,bağlamsallık konusunda gerçekçi ve avangard atılımlar yapabilsin,her anlamda özgün olunabilsin ve öyle kalınabilsin.

THE MATRİX:NEO'NUN OKUMASI İLE İN-SİTU MATRİX EVRENİ

Bağlamsal yaratıcılığa en sağlıklı ve kuvvetli platformu sağlayan her yerin ve herşeyin zemini, fısıltısı –tıpkı endemik bir bitki gibi -sadece o mekanda ,coğrafyada ordaki mikro-makro ortamda olabilecek yaratımı ,duyumsayabilene inatla söylerken ,zahiri veya zoraki vasat güzelliğın zorlayıcısı olmanın anlamsızlığını sorgulamak gerekiyor(mu?).

Giderek şehirlerimiz gibi peyzaj tasarımlarımız da birbirlerinin benzeri ve vasatı olduğu bu ortamda belki de **in-situ** kavramı özgün tasarımın baş katalizörü olabilir. Vasatın, varyasyonun, taklidin, kitschin terbiyecisi, asıl önemlisi intihalcinin turnusol kağıdı da.

Bu kavram, aynı zamanda hem bağımsız hemde birlikte olmanın da kapısını aralar. Buna en güzel örnek çok çeşitli bitki türlerinin oluşturduğu koru veya seçme ormanlarını örnek verebiliriz. Fauna ve floradaki sonsuz çeşitlilik evrimsel yaratıcılığa ve döngüsüne katkı sağlamaktadır bu tip ekosistemlerde. Monokültür olarak adlandırdığımız hayvansal ve bitkisel toplulukların günün sonunda yaşadığı ve yarattığı, bireyleri birbirine benzeyen ekosistemler gibi, **vasat ve duplicata** yı kanıksamış peyzaj tasarım ortamımızı geliştiren birincil atılım, yere ait değerlerden yola çıkmak yeri anlamak olacaktır.

Türk peyzaj mimarlığı alanında geçmişe nispeten çok ilerlese de vasat konusunda ayak sürüyor hatta diretiyor. Vasat olanı yüceltmek adeta erdem olabiliyor Bunun birçok nedenleri var. Yaratıcı çevrede doğmamak ve büyümek bunun birinci sebebi olabilir. Hayatta kalmak üzere yaşamını idame ettirmeye zorunlu olmak, rekabetin adil olamaması, yaratım olanaklarına erişememek, yaratıcı süreçlerin kısalığı ve zamanla sönümlenmek. Oysa ülkemiz tüm dünyadaki peyzaj tasarımcılarını istihdam edecek kadar engin iş olanaklarına ve fırsatlara sahip..

Ortak hafıza yaratımında peyzaj kavramı ve saçaklandığı ortamın gelişmesinde tasarımcı ile beraber her türden işverenin vizyonu yukarıdaki bağlamı gerçekleştirmede esas kahraman rolünde olması gerekmektedir. Olanakların yaratımında ve çeşitlendirilmesinde ve de adil yöntemler (yarışmalar ile) paylaşılmasında. Özgün ve vasat olma durumu aslında ve öncelikle işverende başlıyor diyebiliriz.

İn-situ konusuna dönersek; tabi ki çeşit çeşit in-situ durumu, çeşit çeşit bağlamsalcılık var. Mimarlık bağlamsalcılığı bunun en başat önde gidene. Peyzaj mimarlığı ve daha geniş anlamı ile peyzaj tasarımı bağlamsallık konusunda çok daha kararlı olmalı. Bir çok olağanüstü mimari yapıtın-bağlamı dikkate almadan- benzer estetik ve mühendislik kurguları ile dünyanın çeşitli yerlerinde inşa edildiğini –çoğu zaman ekolojik veriler gözardı edilerek- görüyoruz. Peyzaj ve doğa tasarımı ise doğası gereği bağlamsal olmak zorunda. En azından vegetatif açıdan. Yapısal peyzaj bağlamsalcılığı ise daha esnetilebilir seviyede ele alınabilir. Malzeme kullanımı gibi konular, tarihsel mekansallaşma süreçlerini göz ardı etmeden, daha evrensel biçimde ele alınabilir ve gelişmiş ülkelerde alınıyor da

KENTSEL ALANLARDA BAĞLAMSALCILIK

SUPERKILEN PARK-KOPENHAG-IN-SITU KOLLEKTİF YARATICILIK

Bölgede yaşayan yaklaşık 60 etnik topluluğun oluşturduğu sosyolojik dokunun kentsel peyzaja tasarımına yansıtılması ve sıradanlığın, vasatın aşılmasındaki yerel unsurların tasarımı.

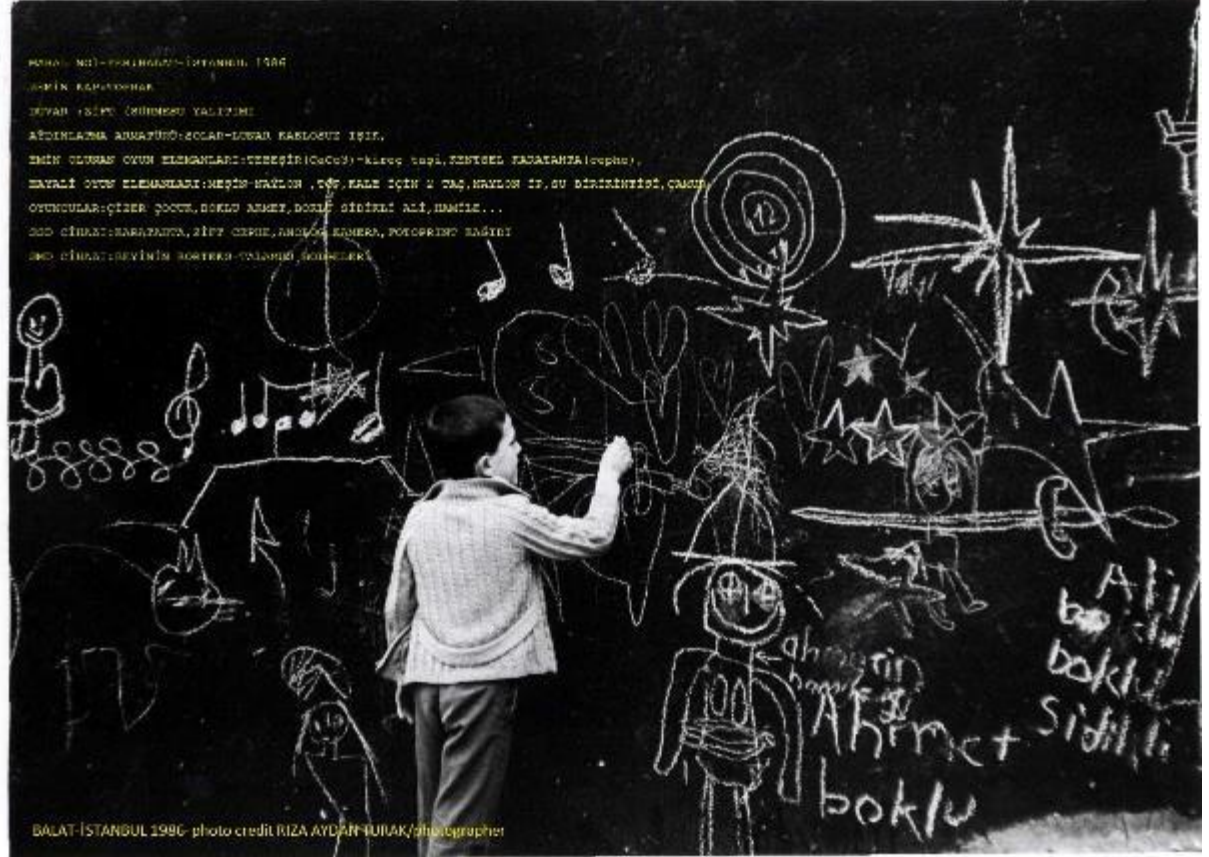

PARC GUEL ve PARC DIAGONAL DEL MAR-BARCELONA IN-SITU EGOSANTRİK YARATICILIK

Gotik kentsel dokunun kentsel peyzajda farklı iki tarihsel dönemde yorumlanması.

IN-SITU (HALİHAZIR) SAF YARATICILIK-BALAT/İSTANBUL-1986

Yakın çevreden ve özden tomurcuklanan ,koşullandırılmamış saf yaratıcılık dürtüsünün yansıtılması.

IN-SITU (HALİHAZIR) STREET ART TİPİ KÜRESEL YARATICILIK-BALAT/İSTANBUL-GÜNÜMÜZ

IN-SITU (HALİHAZIR) TEPKİSEL YARATICILIK-İSRAİL-FİLİSTİN SINIRI-GÜNÜMÜZ

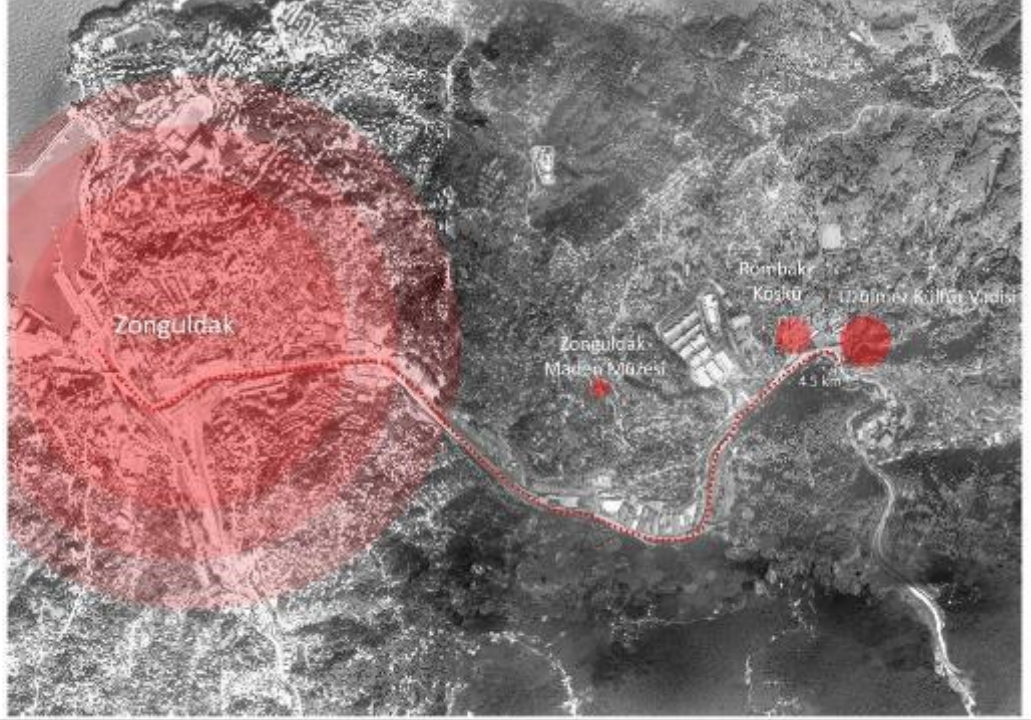

KENT –KIR ARASINDA BAĞLAMSAL PEYZAJ TASARIMI ZONGULDAK ÜZÜLMEZ KÜLTÜR VADİSİ -KORUMA RESTORASYON ODAKLI İN-SİTU EKSENİNDE DOĞA-KENT TASARLAMA DENEYİMİ:

1. GİRİŞ

Çevre düzenlemesine konu olan alan, Zonguldak İli, Merkez’de 114 Ada ve 25 Parselde, 63 No’lu maden ocağı veya Derebaca veya bir zamanlar sahibinin adı ile anılan Ronbaki madeni giriş kapısı 1907 yapım tarihli yığma taş Lavuar binası ve 1936 yapımı betonarme Kagir atölye binaları ve çeşitli müstemilatları ve muhdesleri barındıran Üzülmöz Kültür Vadisi’nin günümüze son derece yıpranmış ve tükenmek üzere ulaşan binalar grubu ve alanlarıdır.

KONUM

KARAEĞİLMEZ KÜLTÜR VADİSİ, LAVUAR VE ATÖLYE BİNASI RESTORASYONU PROJESİ

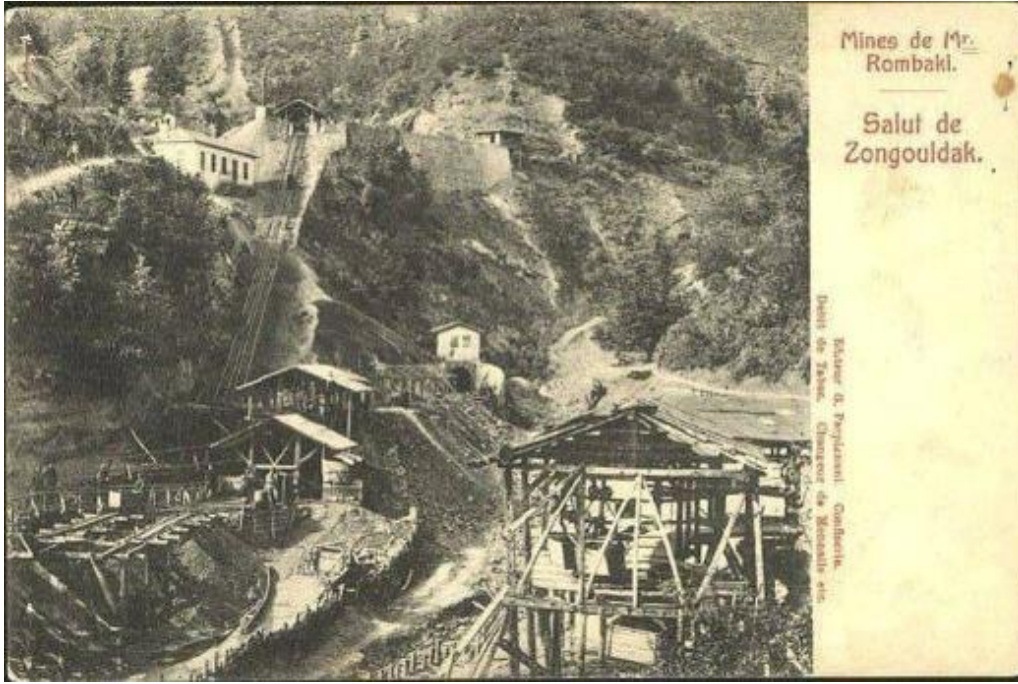

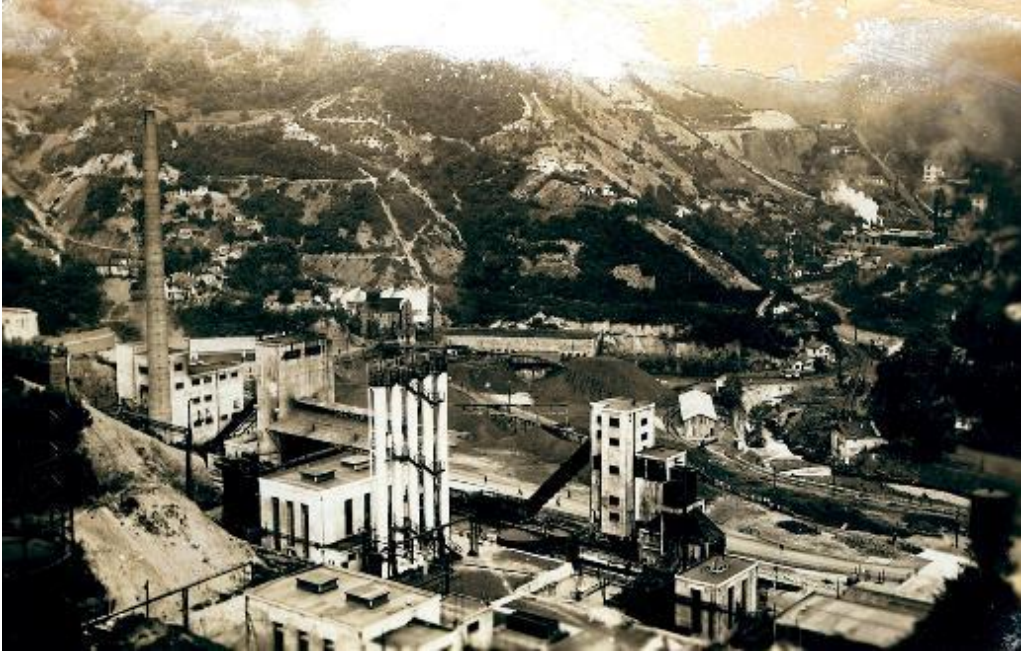
Amaç :

Yerleşkenin yer aldığı coğrafi, topoğrafik ve hidrolojik değerler, aktif geçmişi ve terkedildikten günümüze kadar olan terkedilmişlik döneminin bıraktığı, görünen ve görünmeyen izler, yeni işlevler peyzaj tasarımının geliştirilmesinde temel motivasyon unsurlarıdır.

Lavuar=Çamaşırhane Türkçe karşılığı ile Fransızca Lavoire kelimesinden madencilik jargonuna yerleşmiş madenden çıkarılan ham kömürün(Tüvenan kömür) yıkandığı, tasnif edildiği ve zenginleştirildiği bina ve binalar kompleksidir. Kelimenin barındırdığı yıkama ve tasnif ve zenginleştirme kavramları peyzajın dilinin ve ruhunun dile getirilmesinde başat kavram olarak kullanılmıştır. Sahada yapılan ilk ziyarette Derebaca girişi yakınlarında duyulan şırıltılı su sesi kompleksin bulunduğu mevkinin hidrolojik değerleri konusunda hem bilgi vermekte hem de geçmiş ve bugün arasındaki zamansal akışı sürdürmektedir. Çevredeki yerel ve çılgın, adeta yağmur ormanları gürbüzlüğündeki flora bir yandan organik karbon dünyasının görselini sunarken, milyonlarca yılda oluşmuş yeraltı inorganik karbon dünyası ve bu iki dünya üzerinde sürmüş ve sürecek insan faaliyetleri konusunda hassas duygusal mekânsal kurgulanmalara vesile olacaktır. Açık alan tasarımının uğraştığı ve esas olarak varmak istediği bütünsellik ekolojik ve sinai geri plan önünde duygusal kurguyu sahnelemektir.

GEÇMİŞ-BUGÜN OKUMALARI:

Souvenir de Zongouldak - (MER NOIRE)

SOCIÉTÉ OTTOMANE D'HÉRACLÉE
TUNNEL D'UZULMEZ

N. 36

YAKIN ÇEVRE ENDÜSTRİYEL, JEOLojİK, HİDROLOJİK, VEGETATİF OKUMALAR:

Açık alan kurgusu:

Kuzeye doğru yükselerek uzanan vadiyi Doğu ve batı yamaçları arasındaki dere hattı ikiye bölmektedir. Doğuya bakan yamaçta Derebaca maden girişi ,batı bakılı yamaçta ise Atölye binası yer almaktadır. Maden ve Lavuar binası bir anlamda geçmiş, Atölye binası yakın geçmiş, açık alanlar silsilesi günümüzü anlatırken çevredeki yoğun bitki örtüsü ve dehlizlerde dingin bir musiki ile durmadan akan yerüstü ve yer altı suları 4 üncü boyutu dillendirmektedir. Bu neden ile var olan su potansiyeli açık alanlara farklı boyutlarda birikmekte, yüzeyler oluşturmakta (Doğal su rezervi alanı), sızmakta (Gezi tüneli), akmakta (Su girişleri) ve doğası gereği alanı boylu boyunca geçerek (Islak alanlar) yeraltı sistemlerine geçerek (Otopark alanı dehliz ağızları) kaybolmakta ve denize ulaşmaktadır.

Vadiden gelen sürekli yer altı ve yer üstü suyunun büyük kısmı arazi dışındaki yeraltı kanal sistemine geçerken bir kısmı arsa içine alınarak arsanın en kuzey parçasında (Maden girişi yanı) doğal su rezervi ve arkadaki doğal bitki örtüsünün yansıtılacağı , içinde sergi unsurlarının yer alacağı istendiğinde içine yalın ayak girilebilecek anı ve düşünme alanına dönüştürülmüştür. Doğu tarafındaki küçük dik yamaçta tasarlanan yeşil anfi madeni ve Ronbaki konutunun bulunduğu yamaçları tam ekran görebilecek konumdadır. Anfinin hemen solundaki performans aktivitelerinin sunulacağı sahne ise yine içine yalın ayak (özellikle çocuklar için) girilebilen sığ yansıma (refleksiyon) havuzudur. Performans aktiviteleri boyunca su basit bir düzenele boşaltılır ve havuz sahne halini alır. Performans bitiminde su tekrar yerine gelir. Bu iki havuz arasındaki dar alanda duran ziyaretçi sağında ve solundaki farklı tondaki su yüzeyleri arasında yer ve zaman konusunda düşüncelere dalar, geçmişin hatıralarını ve güncel hayatın akışına katılır.

Doğal su rezervinden tıpkı Zonguldak çevresindeki doğal şelaleler gibi taşları yalayarak gezi tüneline giren ıslaklık yeraltı bahçesini nemi ile besler ve tavandaki mevcut boşlukları takip eden ve tekrarlayan düzen içindeki ışıklıklar sayesinde zengin bir yeraltı florası oluşturur, Lavuar binası ile atölye arasındaki meydana kullanıcıların ayak tabanlarını ıslatır, su girişlerinden akarak otopark kuzey ucunda en alt kotta kömür yığınlarını yıkayarak yeraltında kaybolur.

Benzer biçimde Derebaca içinden bir tahliye kanalı vasıtası ile çıkan yeraltı maden suyu alanı kat ederek çocuk bahçesi önünde otopark uç kısmında yer alan dehliz önünde kömür yığını yıkar ve yeraltında kaybolur.

Böylelikle iki farklı kaynaktan gelen doğal su, kuruluş amacı kömür yıkamak olan binanın önünde asli işlevini yerine getirerek sahneyi terk eder

2. MATERYAL

Projede temel olarak 5 malzeme kullanılmıştır.

2.1. Bazalt Taşı

Zonguldak bir bazalt şehridir. Birçok bazalt jeolojik formasyonu bulunmaktadır ve bir zamanlar madenciliği de yapılmıştır. Renk olarak ta projenin ruhuna uygundur. Mekanlara göre çeşitli yüzey işlemleri kullanılacaktır.

2.2. Mıcır-İri Dere Kumu

Geniş alanların özellikle bakım bağlamında düzenlenmesinde kullanıcı konforunu da gözetenek (mekana göre farklı dane boyutlarında) kullanılacaktır. Maden ve demiryolu tesislerinde esas olarak kullanılan zemin malzemesidir.

2.3. Doğal Taş

Saha genelinde kötü işçilikle oluşturulmuş duvarlar mevcuttur. Yeni yapılacak bazı duvarlarda istenen kalitede kullanılacaktır. Değerli izler barındıran duvarlar ya korunacak veya malzemeleri saha içinde değerlendirilecektir.

2.4.Çelik

Farklı tür ve yüzeylerde genel olarak paslandırılmış olarak kullanılması düşünülen endüstriyel malzemedir.(Raylar,sergileme elemanı altlıkları,su kirişleri,duvar kaplamaları,yapısal elemanların peyzaj çizgilerine dönüştürülmesi v.b

2.5.Kömür

Yığınlar halinde belirlenen alanlara serilecektir.

ÜZÜLMEZ KÜLTÜR VADİSİ-LAVUAR KÜLTÜR MERKEZİ AÇIK ALANLAR TASARIM SÜRECİ:

VAZİYET PLANI

- 1-KÜLTÜR VADİSİ GİRİŞİ
- 2-TURKİK BİRİM - ÖZ YENİK
- 3-OTOPARK GİRİŞİ
- 4-OTOPARK
- 5-TURKİK STASYONU
- 6-TURKİK BİRİM KAZAN DAVLUSU
- 7-ÇOCUK ÇUN ALANI
- 8-SPİRİTÜEL
- 9-ANTİKSEFTİ MİS YOLU
- 10-OKY KARREKAS O-ASI RAŞ ANTI HATTI
- 11-ŞİŞLİ YOLU
- 12-İNDİKİL NOKTA
- 13-KENT MÜZESİ GİRİŞİ
- 14-KAMUSAL AVLU
- 15-KAMUSAL ANAFİ
- 16-GEZİ TÜNELİ GİRİŞİ
- 17-ÇOK AMAÇLI SALON VE ATÖYELER GİRİŞİ
- 18-KENT MÜZESİ AÇIK SERGİ ALANI
- 19-ETİKİLİK ALANI
- 20-SERGİ STRÜKTÜRÜ
- 21-ÇALIŞ TUNELİ GİRİŞİ
- 22-OKYAL SU HİLALİ
- 23-ÖBRE BACA DENEYİM ALANI GİRİŞİ

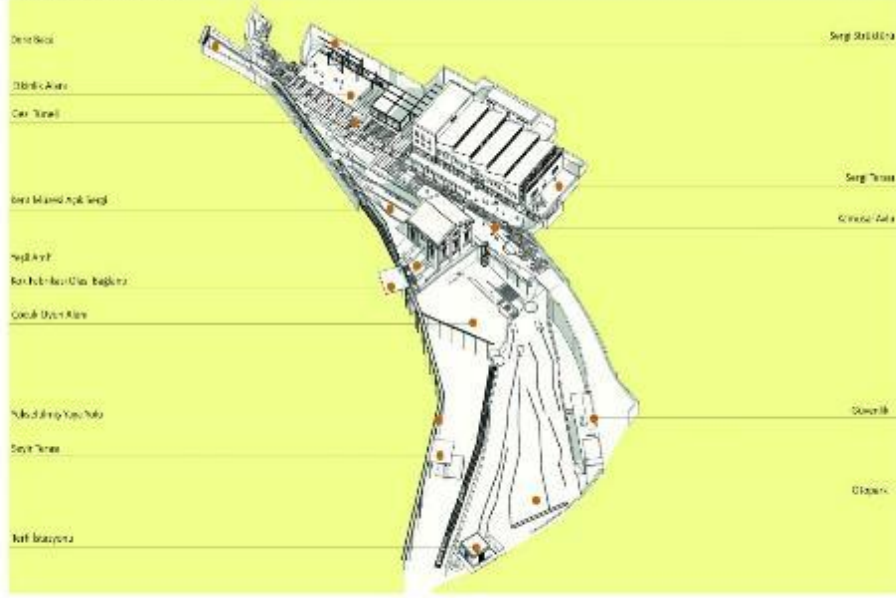
KARAFILMAS KÜLTÜR VADİSİ, LAVUAR VE AÇIĞE BİNASI RESTORASYONU PROJESİ AÇIK ALAN KULLANIM KARARLARI

KARAFILMAS KÜLTÜR VADİSİ, LAVUAR VE AÇIĞE BİNASI RESTORASYONU PROJESİ

AÇIK ALAN KULLANIM KARARLARI

KARAELEMAS KÜLTÜR VADİSİ, LAVUAR VE ATÖLYE BİNASI RESTORASYONU PROJESİ

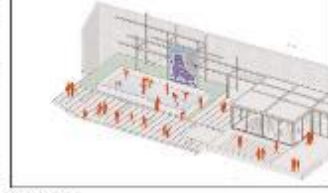
ARAZİ GENEL BAKIŞ

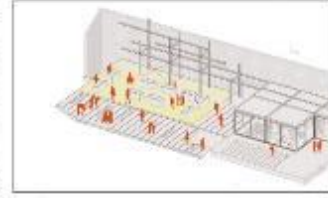
AÇIK ALAN KULLANIM KARARLARI – Etkinlik Alanı

Under/Overpass

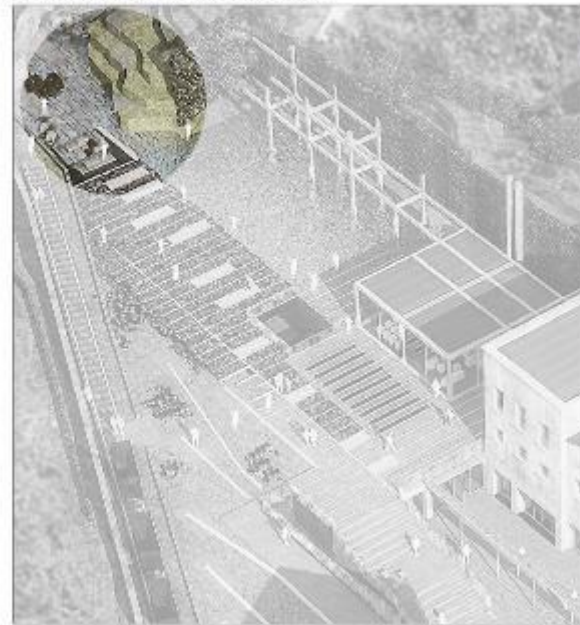

Stairs/Multi-Levels

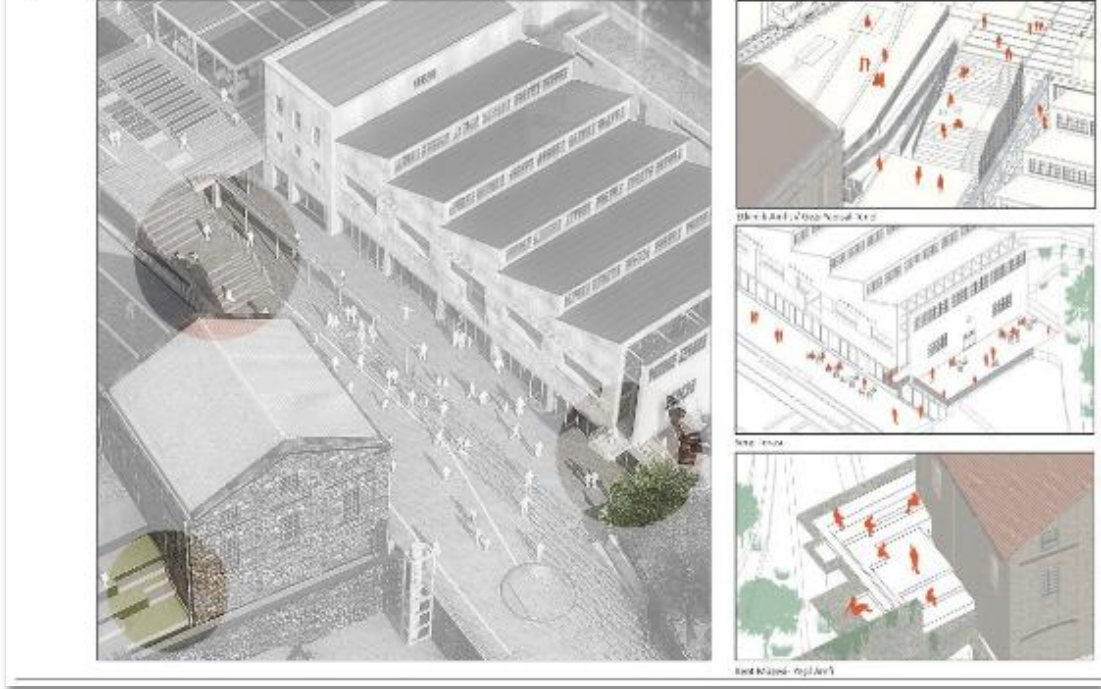
Roof Area

AÇIK ALAN KULLANIM KARARLARI – Gezi Tüneli Çıkışı

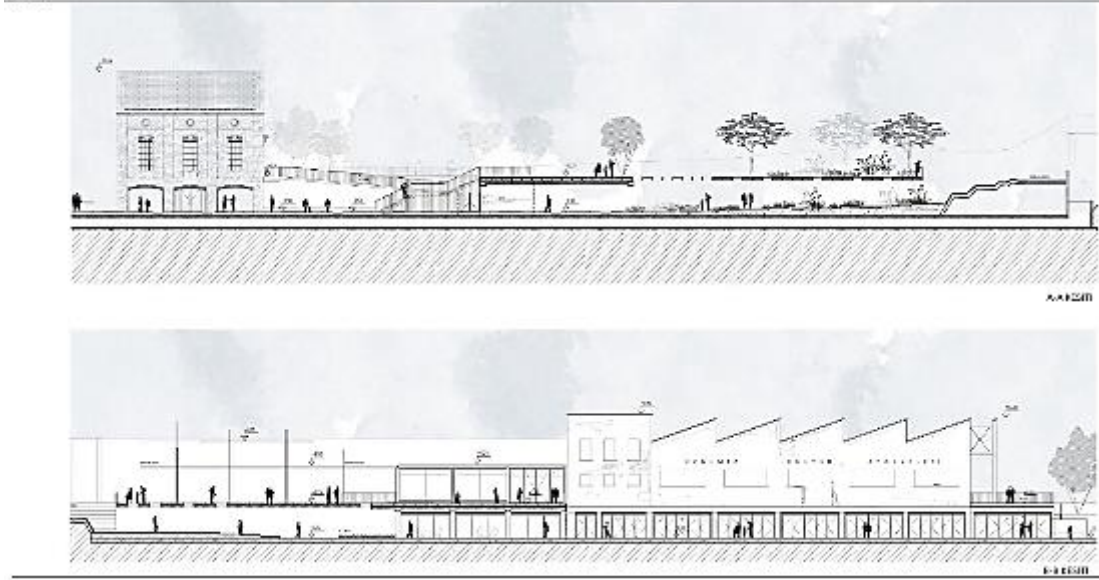

Gezi Tüneli Çıkışı / Digital Signage Board

AÇIK ALAN KULLANIM KARARLARI – Kamusal Amfi /Sergi Terası/Yeşil Amfi

KESİT

2.6 Bitkilendirme:

Esas olarak yakın çevredeki flora unsurları kullanılacaktır. Kayın, Gürgen, Porsuk ağacı, Akçaağaç, Orman gülleri, eğrelti otları v.b

DEMİRBÜKÜ/BODRUM TATİL EVLERİ

GENEL PANORAMA

Bodrum coğrafyası ve topoğrafyası ile iklimi insani yerleşim odaklarının seçiminde ve oluşmasında başlıca etken olmuştur. Yarımada bulunan her belde kendine özgü yerleşim modelini, mikroklimaların yarattığı doğal peyzaj ve insani yaşam karakteristiklerinin koşullandırdığı tarımsal peyzajın sayesinde oluşturagelmiştir. Narenciye bahçeleri, zeytinlikler, tarlalar yerel ve topoğrafyaya bağlı mikro ölçekli, elverişli iklim koşulları sayesinde varolabilmiş ve kentsel yapılaşma bunlar ile içiçe gelişmiş veya seyrek kalmıştır. İklim özellikle yaz ve kış iklimi, kuzey, güney ve batı yönlenmeleri yerleşim konforu açısından önemli olmuştur. Güney bakan beldeler bu nedenle yazın bunaltıcı ve sıcak günler geçirirken, kışları daha ılıman geçirmektedirler. (Bodrum merkez, Çiftlik, Bitez). Rüzgar alan yöreler ise yazı serin kışı soğuk geçirirler. (Turgutreis, Gümüşlük, Yalıkavak, Torba)

Mikroklimanın etkisi doğal peyzajın şekillenmesinde başrol oyuncusudur. Güneye bakan coğrafya daha çok bodur ve yeterince gelişemeyen çalılıklardan oluşurken, yarımadanın kuzeyi nitelikli çam ormanlarından oluşur. Bu ormanları ve yüksek ağaçları ve diğer zengin florayı geliştiren unsur arazilerin bu yörede kuzeye bakması ve toprağın güneye bakan yörelere göre çok daha uzun süre nemli kalabilmesidir.

Bu bağlamda inşaatın yapılacağı arazi Bodrum orman kuşağında yer almaktadır ve kullanıcı konforu ve kullanım periyodu (Nisan-Kasım) dikkate alındığında ideal iklim koşullarına sahiptir. Arazinin sahip olduğu etkileyici topoğrafik değerler ve manzara yanında floranın zenginliği ve boyutları üretilecek peyzaj tasarımının sınırlarını da belirlemektedir.

Peyzajı oluşturan temel katmanlar ve kategoriler şunlardır.

1-YAPILAŞMA

2-TOPOĞRAFYA

3-ORMAN VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

4- REKREASYON ALANLARI

Bu 4 unsurun kısıtları ve yarattığı olanaklardan bahsederek;

1-YAPILAŞMA:

202.000 M2 alanın %35 inin (binalar, yollar, sertyüzeyler v.b) yapılacağı bilinmektedir. Bu müdahale hafriyat, beton dökümü, ağaç ve doğal dokunun yok edilmesi nedeni ile ekolojik parçalanmaya sebep verecektir. İnşaatın yapım yöntemi ve şantiye alışkanlıklarının (alan

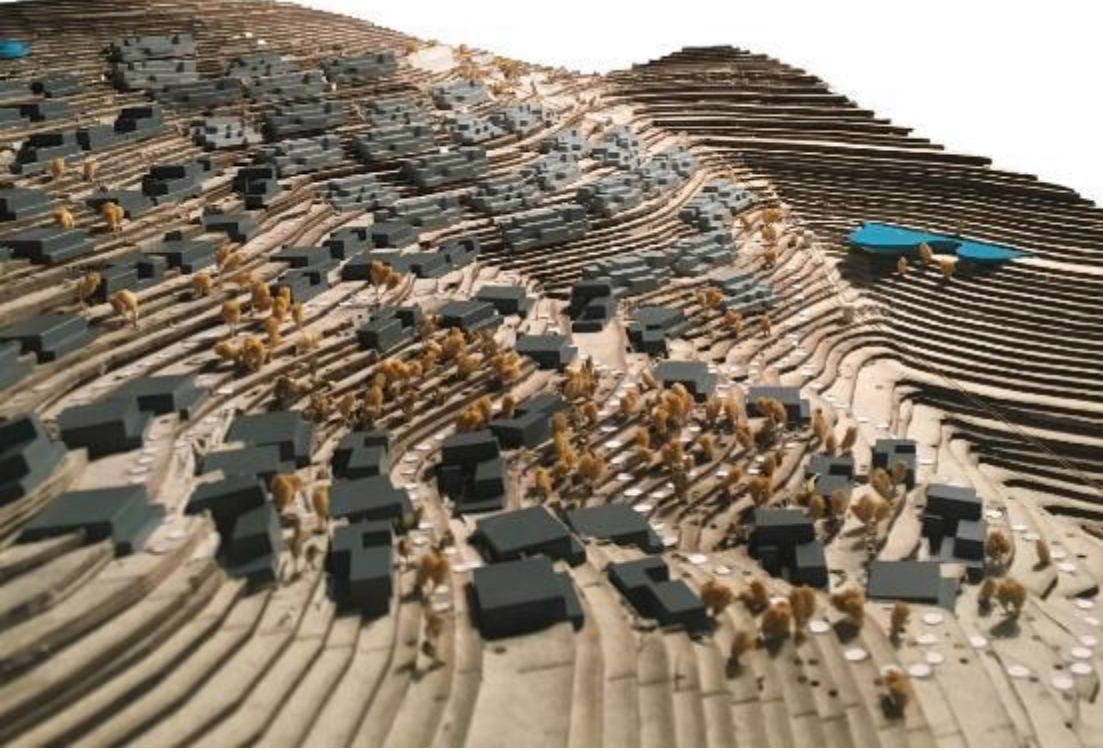
kullanımı, malzeme temini, ulaşım v.b üretime yönelik davranışlar) yönetilme biçimi süreçte önemli olacaktır.

2-TOPOĞRAFYA:

Arazi yapısı genel olarak yapılaşma için oldukça zorlu eğimlerden oluşmaktadır. Bu durum her konutun ve binaların manzara yönünden değerini eşitleyen inşai üretimin zorluklarını da arttırmaktadır. Özellikle düz bahçe mekanları elde etme konusunda büyük yapısal sorunlar getirecektir. Bu neden ile ahşap teras alanların yaygınlaştırılması isabetlidir.

MANZARA:

Manzara önemlidir. Manzaraya göre konumlanmak önemlidir. Arazideki ağaçların her biri çok değerlidir. Manzaraya ve ağaçlar, flora ve fauna için konumlanmak her şeyden önceliklidir. İnşaat süresince en büyük zorluk, manzaraya göre yapılaşmanın yarattığı yıkım – yapım (destruction-construction) arasındaki dozun ayarlanması ve mevcut ekosistemin geri kazanabilecek en az seviyede yıpratılması olacaktır.

TOPRAK:

Arazideki bitki örtüsünün yükseldiği toprak örtüsü genel olarak 30-40 cm arasında değişmektedir. Toprak örtüsü altındaki yapı genel olarak kayalıktır. Bu nedenle araziye 4-cm altında otopark döşemesi olan eğik düzlemli teras bahçelere benzetebiliriz. Tek farkla bu kayasal yapı geçirimsiz beton üstü şehir site bahçelerine kıyasla çatlakları sayesinde zengin bitki örtüsünün gelişmesini sağlamıştır. Bu potansiyel önemlidir. Korunacak bitki örtüsü ve geliştirilecek ekolojik peyzaj bu yapının üstünde boyut kazanacaktır.

3-ORMAN VE BİTKİ ÖRTÜSÜ

Mevcut bitkisel doku kızılçam, zeytin, keçi boynuzu, ardıç menengiç ağaçları ve sakızlık, kocayemiş, sandal ağacı, katırtırnağı, pırnal gibi çalılıklardan oluşur. Özellikle sakızlıklar görüntüleri, erozyon önlemedeki potansiyelleri nedeni ile korunacak ve geliştirilecektir. Bitki kullanımı bağlamında temel ilke var olan floranın tamiri, geliştirilmesi ve korunması ile yeniden üretimi olacaktır. İnsan trafiğinin yoğunlaşması nedeni ile yazın artan yangın tehlikesi dikkat

edilecek konulardan biridir ve bitki tasarımı ve materyal kullanımında yangına dayanıklı ve önleyici türlerin kullanımı artırılabilecektir. Bitki kullanımında yerel türlerin kullanımı esastır. Doğal bitki örtüsünün yozlaşmasına ve yok olmasına neden olabilecek türler (istilacı egzotik ağaç ve çalılar) kullanılmayacaktır. Konut sahiplerinin bitkisel peyzaj değerleri ve ekolojisi konusunda bilgilendirilmesinin ve olası yanlış kullanımların önlenmesinde önemli olduğu satış öncesi ve sonrası aşamalarda sürdürülebilirlik açısından herkesçe içselleştirilmelidir. (Satıcı ve alıcı özelinde)

4-REKREASYON ALANLARI :

YERİN FISILTISI-YERİN TASARIMI

Esas olarak tam anlamı ile kullanılarak korunacak,sitenin peyzaj mottosunu belirleyen 3 değerli alan bulunmaktadır.

1-DERE(İRME)BOYU

Arazideki su tutma kapasitesi ve bitki gelişimi için yegane değerli alan deniz kıyısından başlayarak satış ofisini geçen ve sosyal tesislere paralel olarak yükselen ve komşu arsada devam eden kuru dere yatağıdır. Bu koridor mikroklimatik özellikleri nedeni ile özellikle yaz koşullarında yaya sirkülasyonu ve rekreasyonu açısından sitenin en konforlu aksını oluşturmaktadır. Bodrum yerel dilinde bu tür dere yatakları İRME adı ile anılırlar. Bunlar kadim insan, deve, büyükbaş, küçükbaş ulaşım akslarıdır. Kışın su akışları görülür, yazın ise ağaçlıklı yapısı nedeni ile gölge altında kalırlar ve denizin serinliğini kurander etkisi ile derinlere taşırlar. Aynı zamanda bu koridorun hidrolojik yapısı nedeni ile yoğun yağışlardaki davranışı tasarım konusudur. Küçük barajlar, sel kapanları, sanat yapıları (büzler, köprücükler v.b) çeşmeler gibi yapısal peyzaj öğeler, bu havzanın değerlendirilmesini sağlayacak ve kullanımını yoğunlaştıracaktır. PEYZAJ TASARIMI açısından en artistik bölgenin bu vadi olacağını söyleyebiliriz.

Bu koridor sitenin birbirlerine bağlı 3 TEMEL peyzaj değerlerindedir ve geliştirilecektir.

2-SAHİL BÖLGESİ

Sahil bölgesi denize girme ve diğer günlük aktiviteler yönünden yegane konforlu alandır. Sahil kısmı iki farklı kotta değerlendirilmiştir. Denize düz ayak ulaşmanın sağlandığı 2 plaj ve ağaçlık alandaki üst kumsal alanı. Yetişkinler için satış ofisi önündeki kumsal alan ve iskelelerden deniz kullanımı sağlanabilir. Diğer kumsal ise çocuklara ailelerine ve yoğun faaliyetlerine ayrılmıştır.

Ağaçlık üst kumsal gölgeli alan olanakları sayesinde genel yayılım alanı olarak kullanılacaktır. Burada ağaçlar devasa şemsiyeler olarak kabul edilmiş ve altlarına taşlık alanlar yapılmış, kumlu ve çim bölgelerde üretilerek, yoğun kullanım alana dağıtılmış, ağaçlara olan yaya baskısı azaltılmış ,yamaçlarda manzaralı ahşap platformlar önerilerek kullanıcıya da farklı kullanım alternatifleri sunulmuştur. Burada temel tasarım amacı istifleşmenin önlenmesidir.

3-YOĞUN AĞAÇLIK ALAN

Bu alanlar doğal ve yıpranmayacak dokuları nedeni ile yaya dolaşım ve yürüyüş(trekking) güzergahı karakterinde olup ,doğa ile başbaşa kalabilme potansiyelleri bakımından bakir halleri ile bırakılacaktır. Bütün alanı dolaşan ve bu küçük ormancıklardan geçen yer yer zorlu yaya parkuru manzara platformları ,ağaçların arasından yükseltilmiş yollar,köprüler ,tematik bitki-kaya-su-heykel gösteri alanları,meditasyon noktaları ile zenginleşerek 2.5km inişli çıkışlı devam eder.

Konut sahipleri kendi özel bahçelerinde veya rezidans ortak mahallerinde ,otel misafirleri konaklama birimlerinde,misafirler her mekanda var olan ve yeniden yaratılan tek bir dili anlatan durumları tekrar tekrar deneyimleyeceklerdir. Burada hiçbir şey abartılmayacak olanın değeri artırılabacaktır. Yerin bağlamından hiçbir zaman kopulmayacaktır.

BAĞLAMSAL YAPISAL PEYZAJ ÖNERİLERİ:

OTOPARK ALANLARI

ARAZİDEN ÇIKAN MALZEMENİN KULLANIMI

TOPOĞRAFYANIN MEVCUT DURUMU:

İSTİNAT DUVAR YÜZEYLERİ

ESKİ KAZI

YENİ KAZI

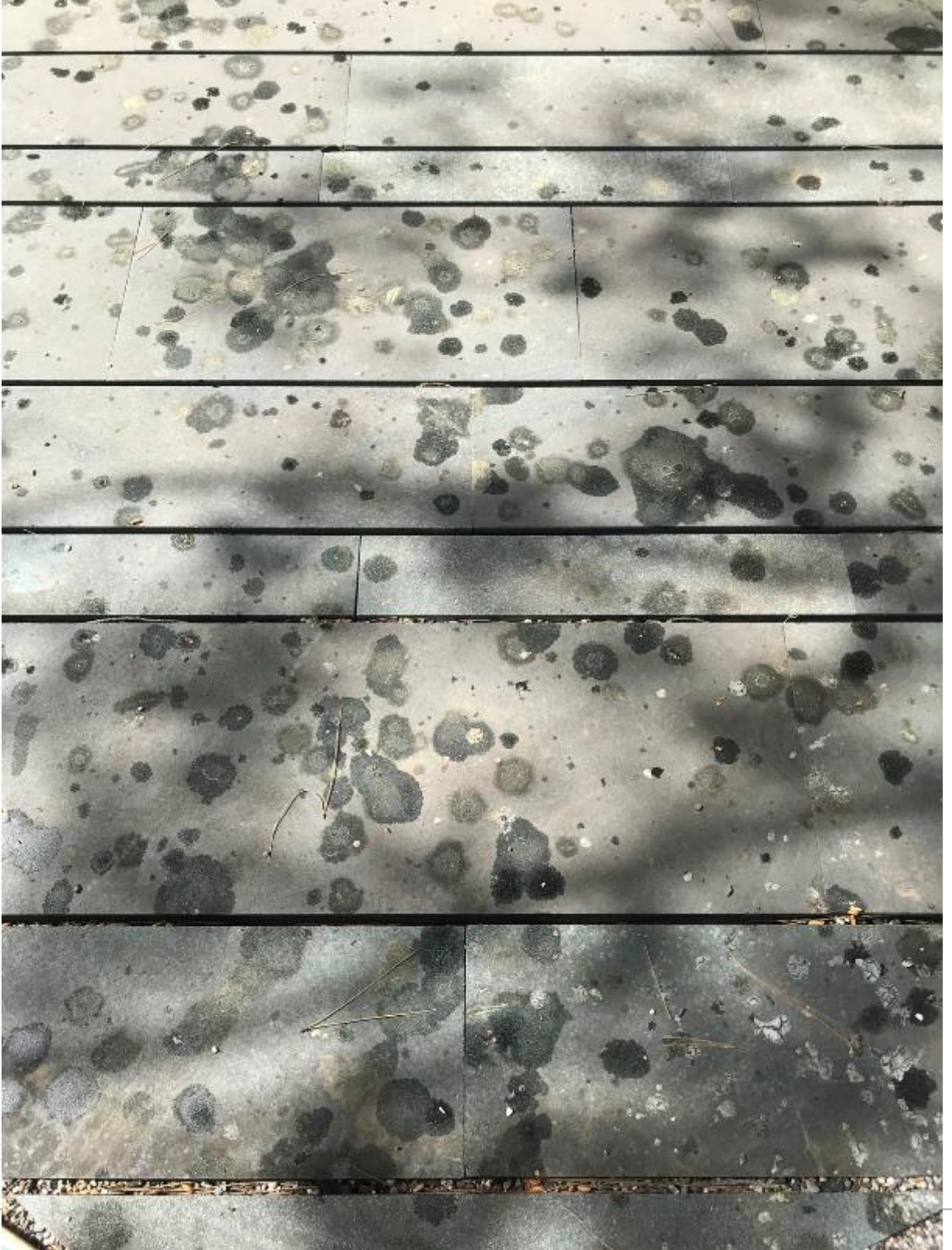
**TOPOĞRAFYANIN GELECEKTEKİ DURUMU-
İSTİNAT DUVARLARI
ESİNLENME**

İNŞA EDİLEN ÖNERİ DUVAR

TASARIMI FISILDAYAN İN-SİTU PEYZAJ DOKULARIYEREL FLORANIN KULLANIMI

6. OTURUM B SALONU
BELLEK VE KORUMA / YÖNETİM
OTURUM BAŞKANI PROF. DR. TANAY
BİRİŞÇİ

TERKEDİLEN DEMİRYOLU ALANLARINDA ENDÜSTRİ MİRASI VE BİYOÇEŞİTLİLİK: ALMANYA, BERLİN'DEN İKİ ÖRNEK İNCELEMESİ

Dr. Selçuk Sayan

Bağımsız Araştırmacı, Berlin, Almanya

selcuksayan66@gmail.com

ÖZET

Enerji kaynakları, teknoloji ve ulaşım olanaklarının değişmesine bağlı olarak verimliliği azalan ve gelişen üretim süreçleri sonucunda, kullanılmaz veya işe yaramaz hale gelen endüstri bölgeleri veya alanları uluslararası terminolojide “Brownfield” veya “Wasteland” olarak kavramlaştırılmıştır. Türkçe’de kavram, “Terkedilmiş endüstri alanı” olarak tanımlanmaktadır. Özellikle kent içinde veya periferisinde kalan bu tür alanlar, rekreasyon için büyük potansiyel taşımakta; endüstriyel mirasın farklı anlamlar yüklenerek yeniden benimsenmesine ve kullanılmasına fırsat vermekte ve bu yolla kentin bir parçası haline gelmektedir. Ayrıca araştırmalar, bu tür alanların, kentsel biyoçeşitliliğin korunmasında ve restorasyonunda önemli potansiyeli olduğunu göstermiştir.

Berlin’de önce Anhalter, daha sonra Potsdamer istasyonlarının, tren manevra alanı olan Gleisdreieck ve demiryolu deposu olan Südgelände, 1961 yılında Berlin’in duvarla bölünmesi sonucu giderek işlevsiz duruma gelmiş ve yaklaşık kırk yıl kendi haline terk edilmiştir. Özellikle batı Berlin’de, terkedilen alanların park olarak kente kazandırılması konusu, yetmişli yıllarda kent ekolojisi tartışmalarıyla başlamış; 1989’da yeniden birleşme sonrasında daha çok önem kazanmıştır. Yeniden canlandırma ile planlama süreci, 18 hektar büyüklüğündeki Natur-Park Südgelände’nin 2000 yılında; halkın aktif olarak katıldığı ve birçok paydaşın yer aldığı planlama süreci, 26 hektar büyüklüğündeki Park Gleisdreieck’in 2013 yılında açılmasıyla sonuçlanmıştır.

Natur-Park Südgelände, ruderal vejetasyonun ve demiryolu tesislerinin korunduğu; sade tasarımları ve arazi-sanatı ile kimlik kazanmıştır. Park Gleisdreieck, doğal vejetasyonun ve mevcut tarihi yapıların tasarımla bütünleştiği; çeşitli spor ve rekreasyon olanaklarının yer aldığı açık-yeşil alanlarıyla kentin önemli bir kent parkı olmuştur. Her iki parkın ortak özelliği ise kuşkusuz “Yerin Ruhu” (Genius Loci)’dur. Bu çalışmanın amacı, işlevini yitiren alanları, Berlin’de gerçekleştirilen bu iki ilginç ve başarılı park bağlamlarında incelemek ve kazanılan bilgiyi Türkiye’de benzer niteliklere sahip alanlara taşımaktır.

Anahtar sözcükler

Kent ekolojisi; Endüstri mirası; Terkedilmiş endüstri alanı

INDUSTRIAL HERITAGE AND BIODIVERSITY AT ABANDONED RAIL YARDS: TWO CASE STUDIES FROM BERLIN, GERMANY

ABSTRACT

Unused or derelict inefficient industrial sites, which are results of transforming energy supplies and technologies; changing transportation and manufacturing conditions are internationally called as “Brownfield” or “Wasteland”. In Turkish, the concept is named as “Abandoned industrial site”. Those which are located in the urban or peri-urban context are particularly important for recreation; they provide appropriation to adopt and use of industrial heritage with a new concept. Finally they become part of urban life. Additionally, research demonstrated that wastelands have generous potential for the protection and restoration of urban biodiversity.

The Gleisdreieck, which served as rail yard area initially for Anhalter and then Potsdamer stations and the Südgelände which served as freight rail yard, became unused after the separation of Berlin with wall in 1961 and left abandoned for almost forty years. Particularly in West Berlin, the topic of reutilization of abandoned industrial sites as parks, started with urban ecology discourse in the 70’s and became more important after the reunification in 1989. The planning processes through revitalization and through active stakeholders/public participation ended up with the inauguration of 18 hectares Natur-Park Südgelände in 2000 and 26 hectares Park Gleisdreieck in 2013.

Natur-Park Südgelände is characterized with the protection of ruderal vegetation and artefacts of former railway facilities; its minimal design and land-art. Park Gleisdreieck has become an important urban park with the integration of natural vegetation and existing historic structures with design and with its large open-green space concept including diverse sports and recreation facilities. Two parks has one major element in common: Genius Loci. This study aims to examine disused or abandoned industrial sites in the case of these two interesting and successful parks in Berlin and transfer the knowledge into similar cases in Turkey.

Keywords: Urban ecology; Industrial heritage; Wasteland

1. GİRİŞ

Enerji kaynakları, teknoloji ve ulaşım olanaklarının değişmesine bağlı olarak verimliliği azalan ve gelişen üretim süreçleri sonucunda, kullanılmaz veya işe yaramaz hale gelen endüstriyel bölgeler ve alanlar uluslararası terminolojide “Brownfield” veya “Wasteland” olarak adlandırılmaktadır. Avrupa’da geniş kabul gören tanımlamaya göre “Brownfield”, önceki kullanımlardan etkilenen; terkedilmiş veya kısmen kullanımda olan; gerçek veya algılanan

kirlilik sorunlarına sahip; genellikle gelişmiş kentlerde yer alan ve tekrar yararlanabilmek için müdahale gerektiren alanlardır (Ferber, 2006). Türkçe’de bu kavram, “Terkedilmiş endüstri alanları” (TEA) şeklinde isimlendirilmektedir. TEA’lar dünyada yaygın olmakla birlikte, özellikle endüstrileşmiş ülkelerde görülmektedir. Endüstri devriminin ortaya çıktığı İngiltere ve A.B.D. başta olmak üzere Almanya, Belçika, Fransa ve daha birçok ülkede geniş endüstri bölgeleri kurulmuştur. Endüstri devrimi sonrasında siyasi, teknolojik ve ekonomik değişimlerle ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında azalan kentsel nüfus nedeniyle yerleşim alanları daralma sürecine girmiştir (Mathey ve Rink, 2010). Özellikle 70’lerden sonra değişmeye başlayan uluslararası pazarlar, birçok endüstri bölgesini rekabet edemez duruma getirmiştir. Endüstri bölgelerinin terkedilmesi temel olarak bu sürecin sonuçlarından biridir.

Kent içinde veya periferisinde kalan TEA’lar, rekreasyon için büyük potansiyel taşımakta; endüstriyel mirasın farklı anlamlar yüklenerek yeniden benimsenmesine ve kullanılmasına fırsat vermekte ve bu yolla kentin bir parçası haline gelmektedir. Ayrıca araştırmalar bu tür alanların, kentsel biyoçeşitliliğin korunmasında ve restorasyonunda önemli potansiyeli olduğunu göstermiştir. Yoğun yapılaşmış kentlerin merkezinde kalan TEA’lar, habitatların ve yaban hayatının yeniden canlandırılması için fırsat yaratmaktadır (Rebele, 2003). Her ne kadar insan kaynaklı da olsa, ekolojik yapıları ve yerleri itibarıyla, doğal habitatlara çok benzeyen bu alanlarda, çoğu zaman zengin flora ve fauna görülmekte; belirgin habitat ihtiyacı olmayan ve Avrupa’ya 1500’lü yıllardan sonra göç eden neofitlerin oluşturduğu ruderal vejetasyon gelişmektedir (Mathey ve Rink, 2010). TEA’lar yoğun tarım ve orman biotoplarından daha fazla tür çeşitliliğine sahip alanlar olarak, nadir ve bazı durumlarda tehlike altındaki türlerin korumasını sağlamaktadır (Kowarik, 1993).

Kentsel yerleşim alanları içindeki TEA’lar biyolojik çeşitlilik, habitatlar, koruma ve rejenerasyon araştırmaları için her zaman çekici alanlar olmuştur. Almanya’da terkedilen alanların park olarak kente kazandırılması konusu, yetmişli yıllarda kent ekolojisi tartışmalarıyla başlamıştır. Savaş sonrasında duvarla bölünen Berlin’de, kullanılmaz duruma gelen ve kendi haline bırakılan bazı endüstriyel alanlarda biyolojik çeşitlilik artmış ve bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Almanya’nın batısında Ruhr kentsel alanında konumlanan ve yaklaşık 450 km² büyüklüğündeki Emscher Peyzaj Parkı, bu konunun en başarılı örneklerinden biridir. Klasik park tanımının dışına çıkan Emscher Park’ta öncelikle Emscher Nehri temizlenerek doğal vejetasyon restore edilmiş; bölgesel bir park sistemi kurabilmek için mevcut açık alanlar dönüştürülerek yeşil koridorlar planlanmış; endüstriyel tesisler adapte edilerek rekreasyonel amaçlarla kullanılmış ve sanat endüstri peyzajıyla bütünleştirilmiştir (Labelle, 2001).

Türkiye’de TEA’ların yeniden değerlendirilmesi henüz gelişmekte olan bir konudur ve şimdiye kadar yapılan projelerde, geçmişten kalan ve çoğunlukla endüstri mirası yapılar ve altyapılar, restore edilerek kullanıma açılmıştır. Endüstriyel yapıların bulunduğu alanlar ise temizlenmek suretiyle park olarak düzenlenmiştir. Bu alanlarda kendiliğinden gelişen bitki örtüsü, biyotoplar veya olası hayvan varlığı, ne yazık ki korunması gereken unsurlar olarak değerlendirilmeye konu olmamıştır. Türkiye’de şimdiye kadar yapılan en önemli TEA

örnekleri; Kocaeli Seka Kâğıt Fabrikası arazisinde Sekapark ve restore edilerek kültür merkezine dönüştürülen İzmir Havagazı Fabrikası'dır (Kaya, Yerli ve Döner, 2015).

İnsanın biçimlendirdiği kültürel peyzajların karakteri ve estetiği, amaç, bağlam ve niteliklerine göre değişmektedir. İşletme döneminde endüstri alanlarını tamamen işlevsel yönüyle ve genellikle olumsuz olarak algılamaktayız. Oysa ekonomik ömrü sona erdiğinde bu alanların potansiyelini farklı bakış açılarından yeniden değerlendirebilmekte ve kendimize yeniden mal edebilmekteyiz. Bu bağlamda koruma ve/veya rekreasyonel amaçlarla geliştirilen TEA'lar, insanın yaptığı kültürel peyzajların karakterinin ve anlamının zaman içinde değişebileceğini göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, işlevini yitiren alanları, Berlin'de gerçekleştirilen Natur-Park Südgelände ve Park Gleisdreieck bağlamlarında incelemek ve kazanılan bilgiyi Türkiye'de benzer niteliklere sahip alanlara taşımaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

İnceleme alanı olarak Almanya'nın başkenti Berlin'den Park Gleisdreieck ve Natur-Park Südgelände seçilmiştir. Bu parkların seçilmesinin nedeni, her iki park alanının planlama öncesinde TEA olarak tanımlanmış olmasıdır. Parkların kurulduğu demiryolu alanları, kullanım dışı kaldıktan sonra uzun süre kendi haline terkedilmiştir. Parkların ortak kavramsal yaklaşımı, bu sürede kendiliğinden gelişen ruderal vejetasyon ve endüstriyel mirastır.

Örnek incelemesi olarak yürütülen bu çalışmada temel kaynak olarak parklarla ilişkili yayınlar, broşürler, makaleler, planlar kullanılmış; yerinde gözlemler yapılmış ve görsel dokümantasyon oluşturulmuştur. Yerinde gözlemler vejetasyonun aktif olduğu yaz aylarında ve kullanım düzeyinin yüksek olduğu hafta sonlarında yapılmıştır.

3. BULGULAR

Park Gleisdreieck ve Natur-Park Südgelände, Berlin'in modern parkları olarak açık ve yeşil alan sistemi içindeki yerini almıştır. Tıpkı Berlin Kenti'nin savaş sonrasındaki ilginç tarihi gibi, park alanlarının geçirdiği dönüşüm de ilgi çekici olduğu kadar özeldir. Park alanlarında, atıl-endüstriyel yapılar ve doğal unsurların zaman içinde birbiri içine geçtiği yeni bir peyzaj ortaya çıkmıştır. Bu örnekler doğanın rejenerasyon yeteneğini ve gücünü göstermektedir. Park arazilerinin geçirdiği dönüşümü anlayabilmek için tarihsel arka planı incelemek gerekmektedir.

3.1. Savaş sonrası Berlin

Park alanları, Berlin'in savaş sonrasındaki kentsel tarihi ile biçimlenmiştir. Bu alanlarda ortaya çıkan yeni peyzaj, savaş sonrasında Almanya'nın doğu ve batı olarak ikiye bölünmesi ve

devamında Batı Berlin'in duvarla çevreden izole olmasını izleyen yaklaşık kırk yıl süresince geçirdiği fiziksel ve biyolojik dönüşümün sonucudur.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya, müttefik ülkelerin (ABD, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa) kontrol ettiği dört bölgeye bölünür. Şehir eyaleti olan Berlin aynı şekilde dörde bölünür. Sovyetler Birliği'nin işgal ettiği bölgede 1949 yılında Almanya Demokratik Cumhuriyeti (Doğu Almanya) kurulur. "Soğuk savaş" gerilimi nedeniyle Doğu Almanya, 1961 yılında Berlin Duvarı'nı inşa etmeye başlar ve Batı Berlin 1963 yılında hem doğu Berlin'den, hem de Brandenburg Eyaleti'nden duvarla ayrılır. Doğu Almanya'nın başkenti Doğu Berlin olarak kalır; Batı Almanya'nın başkenti Bonn'a taşınır. Batı Berlin, sıra dışı durumu ile Doğu Almanya'nın ortasında bir adaya dönüşür. Soğuk Savaş'ın ardından 1989'da Berlin Duvarı yıkılır.

Savaşta yıkılmış binaların parsellerinde ve duvarlı yıllarda hizmet dışı kalan alanlarda kendiliğinden gelişen vejetasyon, Berlin Teknik Üniversitesi Ekoloji Enstitüsü araştırmacılarını ilgilendirmeye başlamıştır. Henüz bu araştırma konularının garip olarak algılandığı yetmişli yıllarda, Prof. Dr. Herbert Sukopp tarafından çok sayıda alan çalışması yapılmış; tür çeşitliliğini ve nadir türlerin varlığını gösteren bilimsel çalışmalar yürütülmüştür.

Seksenli yıllarda, kentteki bazı terk edilmiş endüstriyel alanların geliştirilmesi talepleri ortaya çıkar. Bunlar arasında, Südgelände için yeni bir istasyon ve Gleisdreieck için otoyollar, kısmi yapılaşma ve geleneksel yeşil alan önerileri de bulunmaktadır. Bu gelişim planları, üniversite ve halkın yoğun tepkisi ile karşılaşır ve korumayı amaçlayan bir sivil toplum örgütü kurulmasına yol açar. Bu yıllarda üniversitenin sağladığı bilimsel gerçekler ve halk inisiyatifinin baskısı ile kamusal planlama yavaş fakat çok sistematik gelişir.

Seksenlerin sonunda Parlamento çoğunluğunun Sosyal Demokrat ve Yeşiller koalisyonuna geçmesini izleyen yıllarda gelişmeler hızlanır. Bu arada Berlin Duvarı'nın yıkılması, kent bütününde açık ve yeşil alan sistemini yeniden tartışmaya açar ve 1991 yılında yapılan Kent Forumu'nda, kent bağlamında doğa kavramını sınıflandıran "Dört Doğa Yaklaşımı" ortaya atılır. Bu yaklaşım, "doğa karşıtı kent" imajı yerine, kent gelişiminin doğa ile etkileşimi sonucunda oluşan "doğa üzerinde kentsel eklentiler" kavramını ortaya atar ve kentsel bağlamdaki doğanın dört türünü tanımlar (Kowarik, 2015):

- Doğanın birinci türü: Bozulmamış doğa kalıntıları (Birincil ormanlar, sulak alanlar, vb.),
- Doğanın ikinci türü: Antropojenik dönüşüm sonucu oluşan ve geleneksel tarımsal peyzaj unsurları taşıyan doğa (Kent çevresindeki tarım alanları, vb.),
- Doğanın üçüncü türü: Estetik kaygılarla oluşturulan çevreler (Çeşitli bahçeler, peyzaj tasarımı yapılmış parklar, vb.),
- Doğanın dördüncü türü: Yerli ve yerli olmayan türlerin yabani karışımından oluşan yeni tür ekosistemler (Terkedilmiş endüstri alanları, boş parseller, vb.).

Dört doğa yaklaşımının dördüncü türünü oluşturan TEA'lar, Berlin kenti için Südgelände ve Gleisdreieck bağlamlarında değerlendirilmek üzere hızla gündeme gelir. Aralarındaki farklara

rağmen, her ikisinin ortak yönü “Yerin ruhu”dur. Südgelände, oldukça iyi korunmuş durumda olduğundan bir yarışma sürecine gereksinim duyulmaz. Park neredeyse kendi kendine düzenlenmiştir. Südgelände'nin parka dönüşme süreci çok akıcı ilerler.

Gleisdreieck'te ise halkın katılımını da içeren çok aşamalı bir yarışma süreci gerçekleşir. Oldukça tartışmalı geçen yarışma süreci ve sonuçlarına rağmen, ortaya çıkan park geniş ölçüde kabul görür ve Berlin'in en popüler parklarından biri olur.

3.2. Natur-Park Südgelände

Schöneberg semtinin güneyinde yer alan Natur-Park Südgelände, kuzey-güney doğrultulu, ince uzun 18 ha'lık bir alanda kurulmuştur. Südgelände sözcüğü “Güney arazisi” anlamına gelmektedir. Batısındaki hobi bahçesi bölgesi (Kleingartenkolonie) dışındaki diğer üç cephesi yoğun araç ve tren trafiğine sahip ulaşım hatlarıyla çevrelenmiştir. Alanda 1880'lerde bir yük vagonu deposu tesis edilmiştir. Ancak tren seferlerinin 1952'de sona ermesinden sonra bu depo, tamir hangarı dışında büyük ölçüde terkedilmiştir (Kowarik ve Langer, 2005).

Terkedilen alanda seksenli yıllara kadar kuru çayır, yüksek otsu bitkiler, çalı vejetasyonu ve bireysel odunsu bitkilerin bir mozayığı oluşmuş; doksanlı yıllarda odunsu bitkiler önemli ölçüde çoğalmıştır (Kowarik ve Langer, 2005). Grün Berlin tarafından hazırlanan ön çalışmadan sonra, peyzaj tasarımı “Planland”; yürüme yolu ve sanatsal unsurlar “Odious” firmalarına verilmiştir. Park, 2000 yılında, Expo 2000 projelerinden biri olarak açılmış ve “Naturschutzgebiet” (:Doğa koruma alanı) olarak tescillenmiştir.

Parkın kavramsal yaklaşımı “sanat, doğa ve teknik” üzerine kurulmuştur. Demiryolu tesisi kalıntıları; yaban hayatının canlandırdığı doğa ve çağdaş heykel örnekleri arasındaki kontrast, parkın karakterini oluşturmaktadır (Grün Berlin, t.y.). Parkta mevcut yaban hayatı ve kültürel peyzaj unsurlarından dolayı, ziyaretçi kullanımı ve korumaya yönelik bir model yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, doğal ve sosyal süreçlerin kısmen kontrol edildiği, kısmen de kendi dinamiklerine izin verildiği bir bölgeleme sistemi ile geliştirilmiştir (Kowarik ve Langer, 2005):

- Natur-Park Südgelände'nin büyük bölümü korunmuştur: merkezi koruma zonu 3.2 ha büyüklüğündeki doğa rezervi; geri kalan 12.9 ha büyüklüğündeki alan peyzaj koruma alanı olarak belirlenmiştir. Ziyaretçi kullanımına izin verilmeyen doğa rezervinde, açık habitatlardaki böcek ve kuru çayırlardaki bitki türlerinin korunması amaçlanmıştır.
- Ziyaretçi kullanımına açık peyzaj koruma bölgesinde, korumadan çok görsel peyzaj kalitesine önem verilmiş ve üç mekân türü belirlenmiştir: açıklıklar; korular ve sık ağaçlıklar. Görsel kalite için açıklıkların sürdürülmesi; odunsu koruların grup özelliğinin korunması ve sık ağaçlıkların açık alanlara ilerlemeden kendi içinde gelişmesi öngörülmüştür. Bu da bakım ve temizlik yoluyla sağlanacaktır.
- Demiryolu kalıntılarının büyük bölümü mevcut kültürel tabaka olarak korunmuş ve bazıları restore edilmiştir. Eski su deposu, Südgelände'nin simge yapısı olmaya devam etmektedir. Demiryolu tesislerinin bazılarının kontrollü çürütmesine izin verilmekte; bazıları sergi ve çok amaçlı salon olarak kullanılmaktadır.

- Bölgeleme amacına uygun bir sirkülasyon sistemi tasarlanmıştır. Sanatsal bir unsur olarak tasarlanan yükseltilmiş çelik yürüme yolu, hem doğa koruma talebini yerine getirmekte; hem de alanda kolay erişim sağlamaktadır. Ayrıca Südgelände için yapılan paslanan (COR-TEN©) çelikten yapılmış sanat eserleri, bir yandan demiryolu mirasını tamamlamakta; diğer yandan doğa ile ilginç bir kontrast ortaya çıkarmaktadır. Yürüme yolu ve sanat eserleri, alandaki yeni kültürel katmanı oluşturmaktadır.

3.3. Park Gleisdreieck

Kreuzberg ve Schöneberg semtleri arasında bulunan Park Gleisdreieck, 31.5 ha'lık bir alanda kurulmuştur. Gleisdreieck sözcüğü "Demiryolu üçgeni" anlamına gelmektedir. Demiryolu doğrusal çizgilerinin karakterize ettiği uzun üçgenlerden oluşan biçimiyle, yerleşim yerlerinin arasında kalan bir parktır. Park Gleisdreieck üç etapta tamamlanmıştır: Kreuzberg sınırları içinde kalan 17 ha'lık "Doğu Parkı" 2011'de ve 9 ha'lık "Batı Parkı" 2013'te; Schöneberg sınırları içinde kalan 5.5 ha'lık "Flaschenhals Parkı" ise 2014'te açılmıştır.

Park Gleisdreieck, 1838'de açılan Potsdamer ve 1841 yılında yapılan Anhalter istasyonlarının tren manevra alanı üzerinde kurulmuştur (Senatsverwaltung, 2013). Potsdamer, Berlin'in ilk tren istasyonu; Anhalter ise kendi zamanında Berlin'in en önemli istasyonudur. Bombalanan ve hasar gören Potsdamer istasyonu, savaş sonrası Doğu Almanya'nın tren hatlarını servis dışı bırakması nedeniyle 1951'de kapatılmıştır. Aynı şekilde büyük zarar gören Anhalter istasyonu da 1960'da ana giriş kapısı dışında tamamen yıkılmıştır.

Her iki istasyona hizmet eden Gleisdreieck manevra alanı, Berlin Duvarı'nın yapıldığı 60'lı yıllardan itibaren az miktarda kullanım ve değişikliklere rağmen yaklaşık kırk yıl kendi haline terk edilmiştir. Bu sürede alanda, kuru çayır, otsu ve odunsu türlerle doğal kolonizasyon ve tür çeşitliliği içeren biyotop mozayiki oluşmuştur. Ancak alan 1990'lı yıllarda, herhangi bir koruma statüsü olmadığından, Potsdamer Platz inşaat çalışmaları için büyük ölçüde temizlenmiştir.

Park Gleisdreieck'in 2007 yılında yarışma ile başlayan planlama çalışmaları yavaş ilerleyen ve zorlu bir süreç olmuştur. Bu süreçte halkın aktif katılımı önemli rol oynamıştır. Planlama sürecinde beş paydaş grubu birlikte çalışmıştır. Bunlar: Senatsverwaltung (kent gelişimi ve çevreden sorumlu); Bezirksamt Friedrichshain-Kreuzberg ve Tempelhof-Schöneberg (Semt idaresi kurumları); Loidl Peyzaj Mimarlığı Atölyesi (yarışmayı kazanan proje müellifi firma); Grün Berlin (Proje sahibi) ve halk inisiyatifidir (Senatsverwaltung, 2013).

Yarışmayı "Kentte yeşil mola" ana fikriyle kazanan projeye göre üç alt bölüm ortaya çıkmıştır: U-Bahn hatları ve Potsdamer Meydanı'ndan etkilenen kentsel Batı Parkı; koruları, demiryolu teması ve biyolojik çeşitliliği ile özellik kazanan Doğu Parkı ve Südgelände ile yeşil bisiklet yolu bağlantılı Flaschenhals Parkı (Senatsverwaltung, 2013). Tasarım, peyzaj mimarlığı temel ilkelerine odaklanmıştır. Herhangi bir dekorasyon veya süsleme olmaksızın; olabildiğince yalın ancak ileri düzeyde detaylar geliştirilmiş; duygulara hitap eden yapısal

malzemeler ve bitkiler kullanılmıştır. Mevcut doğal yapı, demiryolu kalıntıları ve peyzaj bitkilendirmesi arasındaki kontrast, güçlü ve şiirsel bir etki yaratmıştır. Peyzaj mimarlığı tasarımının başarısı, sağlam ve uzun ömürlü malzemelere dayanmaktadır. Dayanıklılık ilkesi özellikle 80 m uzunluğundaki teraslı bankta; prekast elemanlarda ve kent mobilyalarında kendini göstermektedir. Bazı yerlerde endüstriyel temayı güçlendirmek için çelik paneller kullanılmıştır. Park Gleisdreieck, rekreasyonel ve sportif altyapıları, çocuk oyun alanları, geniş açıklıkları, ağaçlı arka planları, endüstriyel mirası ve yerleşim yerleri arasına nüfuz eden biçimsel avantajıyla Berlin'in çağdaş olduğu kadar kültürel mirası koruyan incecikli bir yeşil alanı olmuştur (ArchDaily, t.y.).

4. Sonuç ve Tartışma

Kentsel bağlamdaki TEA'lar açık ve yeşil alan rekreasyonu için büyük potansiyel taşımaktadır. Sahip olabilecekleri rant, söz konusu alanları çok çekici kılmakta ve çoğu zaman kamuoyu, STK'lar ve medya bu güç karşısında etkisiz kalmaktadır. Dolayısıyla kentsel alanda TEA'ların kamusal kullanımlar için ayrılması bile büyük başarı sayılabilir. Ancak gerçek başarı, bu alanların, klasik park kavramı dışına çıkarak yeni bakış açıları, yaratıcı, çağdaş ve katılımcı süreçlerle yeniden canlandırılmasıdır. Natur-Park Südgelände ve Park Gleisdreieck, Berlin'de çağdaş parkların duyarlı örnekleri olmuştur. Parkların başarısı şöyle özetlenebilir:

- Koruma bilinci ve katılımcılık: Halk ve üniversite dayanışmasıyla yapılandırılan tarihi miras ve çevre bilinci sayesinde önerilen kentsel gelişimler iptal edilmiş ve korumanın çok boyutlu bir kavram olduğu teyit edilmiştir. Bütünsel koruma bilinci planlama ve tasarım süreçlerine aktarılmış; halk planlama sürecine aktif olarak katılmıştır.
- Koruma yaklaşımı: Demiryolu mirası, vejetasyon ve yaban hayatı birlikte korunmuştur. Çünkü zaman içinde oluşan peyzaj ne tümüyle endüstriyel, ne atıl, ne de tümüyle doğaldır; ancak bunların karışımından oluşan hibrit bir peyzajdır.
- Planlama yaklaşımı: Eski demiryolu tesislerinin ve arazilerinin yeni kentsel gelişimler yerine, korunarak kamusal kullanıma açılması cesaretli bir planlama yaklaşımıdır. İki park birlikte açık ve yeşil alan sisteminin güneybatı segmentlerini oluşturmuştur.
- Tasarım yaklaşımı: Harabe gibi görünen terk edilmiş bir alanın içinde gizli estetik, peyzaj tasarımı yoluyla ortaya çıkarılabilmektedir. Sanat, doğa ve tasarım, demiryolu peyzajı bağlamında birbirlerini belirginleştiren kontrastlarla bir araya gelmiştir.

5. Kaynaklar

- ArchDaily (t.y.). Gleisdreieck Park/Atelier Loidl. Erişim adresi: <https://www.archdaily.com/592245>
- Ferber, U. (2006). Brownfields Handbook. Leonardo Da Vinci Pilot Project: CZ /04/B/F/PP-168014.
- Grün Berlin (t.y.). Natur-park Südgelände. Erişim adresi: <https://gruen-berlin.de/natur-park-suedgelaende>
- Kaya, S., Yerli, Ö. ve Döner, S. (2015). Endüstriyel Alanların Endüstriyel Parklara Dönüşümü. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 3 (2015), 518-534.
- Kowarik, I. (1993). Stadtbrachen als Niemandsländer, Naturschutzgebiete oder Gartenkunstwerke der Zukunft?. Geobotanische Kolloquien, 9, 3-24.

- Kowarik, I. ve Langer, A. (2005). *Natur-Park Südgelände: Linking Conservation and Recreation in an Abandoned Railyard in Berlin*. I. Kowarik ve S. Körner (Ed.), *Wild Urban Woodlands: New Perspectives for Urban Forestry* (s. 287-299) içinde. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag.
- Kowarik, I. (2015). *Gleisdreieck: How urban wilderness became possible in the new park*. A. Lichtenstein ve F.A. Mameli (Ed.), *Gleisdreieck/ Park Life Berlin* (s. 216-221) içinde. Bielefeld: Transcript.
- Labelle, J. M. (2001). *Emscher Park, Germany – expanding the definition of a “park”*. *Proc. of the 11th Conference on Resource Mgmt. in Parks and on Public Lands* (s. 222-227), Michigan: The George Wright Society.
- Mathey, J. ve Rink, D. (2010). *Urban Wastelands - A Chance for Biodiversity in Cities? Ecological Aspects, Social Perceptions and Acceptance of Wilderness by Residents*. N. Müller, P. Werner ve J.G. Kelcey (Ed.), *Urban Biodiversity and Design* (s. 406-424) içinde. UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Rebele, F. (2003). *Was können Brachflächen zur Innenentwicklung beitragen?*. *IÖR-Schriften*, 39, 63-74.
- Senatsverwaltung für Stadtentwicklung und Umwelt. (2013). Berlin: Medialis Offsetdruck GmbH.

TÜRKİYE'DEKİ ARKEOLOJİK UNESCO DÜNYA MİRAS ALANLARININ PEYZAJ OLARAK YÖNETİM TARİHÇESİ

Zeynep Aktüre

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE), İzmir, Türkiye
zeynepaktüre@iyte.edu.tr

ÖZET

2019 itibarıyla Türkiye'den on sekiz alan UNESCO Dünya Miras Listesi'nde kayıtlı bulunmakta ve bu alanların çoğunluğunu arkeolojik alanlar oluşturmaktadır. Bu alanlarda, yabancı uzmanların başkanlık ettiği, Avrupa başkentlerindeki müzelere sergilenecek malzeme götürmeyi amaçlayan ve çoğu zaman peyzaja büyük zarar veren kazılarla başlayan bilimsel çalışmalar, zaman içinde; arkeolojik araştırma, koruma ve tüm paydaşların gereksinim ve beklentileri arasında uzlaşma sağlama amacıyla; alan yönetimine ağırlık verir hale gelmiştir. Bu dönüşümü örnekler üzerinden izleyecek olan bildiri, peyzajın arkeolojik araştırmalara "sahne" olduğu en erken ve "konu" olduğu en yakın dönemlere odaklanacaktır.

Anahtar kelimeler: UNESCO Dünya Miras Alanları, Türkiye, arkeolojik peyzaj, alan yönetimi

ABSTRACT

As of 2019, there are eighteen sites on the UNESCO World Heritage List from Turkey, the majority being archaeological sites. In these sites, early scientific research started under the direction of foreign experts and with the aim of exporting material to the national museums of European capital cities, which greatly damaged the archaeological landscape. In the course of two centuries site management has gained importance with the aim of research, preservation, and reconciliation between the needs and expectations of all stakeholders. This paper traces this evolution by focusing on the earliest period when the landscape is the "stage" and the latest when it is the "subject" for archaeological research. Keywords: UNESCO World Heritage Sites, Turkey, archaeological landscape, site management

1. GİRİŞ

2019 itibariyle Türkiye’den çoğunluğu arkeolojik alan olan on sekiz varlık UNESCO Dünya Miras Listesi’ne kayıtlıdır. Bu varlıklar arasında, Artemis Tapınağı ve Zeus Sunağı gibi efsane yer ve yapıları bulma peşinde arkeoloji disiplininin de temellerini atan amatörlerin başlattığı “büyük kazı”lar da bulunmaktadır. İzleyen yüzyılda arkeoloji biliminin çalışma konusu kazılacak “arkeolojik alan”dan, tüm doğal ve kültürel bileşenleri geçmişi, bugünü ve geleceği ile ele alınacak “arkeolojik peyzaj”a genişlemeye başlamıştır. Bu bildiri de bu genişleme Türkiye’den UNESCO Dünya Miras Listesi’ne kayıtlı arkeolojik alanların yönetim tarihçesinde, seçilmiş örneklerin en erken ve en geç dönemlerine odaklanarak izlenecektir.

1.1 Arkeolojiye Zemin Olmaktan Konu Olmaya Değişen Peyzaj

Knapp ve Ashmore, arkeolojik peyzajlar üzerine derlemelerinde, bu genişlemenin peyzajı insanlara kaynak, barınak ve riskler sunan bir zemin olarak kavramlaştırmak yerine—ki bu kavramlaştırmaya göre arkeologların işi kalıntıları ekonomik ve politik bir bakış açısından, topografya, teknoloji, kaynaklar ve arazi kullanımına odaklanarak bu zeminin üzerine işlemektir—ekonomi-dışı bir bakış açısından insan-toprak ilişkilerine odaklanarak, insanlar tarafından algılandığı, deneyimlendiği ve bağlaştırıldığı ölçüde mevcut bir varlık olarak kavramlaştırmaya karşılık geldiğine işaret ediyorlar (Knapp & Ashmore, 1999: 1).

Bu değişim sonucunda arkeologların yorumlayıcı bakışı Efes ve Bergama gibi geçmiş insan yaşamlarının maddi kalıntılarının yoğunlaştığı “arkeolojik alanlar”dan, tarımsal ürün desenleri, çiftlikler, işlikler, yollar ve yerleşik olmayan insan gruplarının “arkeolojik alan” tanımına pek de kolay uymayan daha geçici izlerine, ayrıca mağaralar ve pınarlara, hatta insan deneyimini belirleyen ve insan deneyimi tarafından belirlenen “boş” alanlara doğru genişledi (Knapp & Ashmore, 1999, s. 2, 4). Böylece doğa-kültür süremi içinde gidip gelen “kararsız” bir kavram olan peyzaj (Tilley, 1994, s. 37. İçinde: Knapp & Ashmore, 1999, s. 6), yapılı olan-olmayan türünden sınırlandırılmış sınıflamaları aşarak, bireylerin kültürü ve toplumu sürekli yeniden biçimlendirerek etraflarındaki dünyanın etkin inşacıları ve yorumlayıcıları olarak görüldüğü bir disiplinler-arası bilimsel araştırma konusu haline geldi (Knapp & Ashmore, 1999, s. 7, 16).

a. Zemin Olarak Peyzaj: Kâşif Arkeologlar

Türkiye’deki UNESCO Dünya Mirası arkeolojik alanların yeniden keşfi Osmanlı döneminde başladı. Arkeoloji disiplini henüz var olmadığından eğitimini almamış en erken kâşifler, sırayla Osmanlı İmparatorluğu’nun müttelikleri olan İngiltere ve Prusya vatandaşlarıydılar. İlk gelen İngiliz gezgin-arkeolog Charles Fellows (1799-1860), 1830ların sonlarındaki ziyaretinde Antalya il sınırları içindeki Xanthos’ta Likya eserlerinde gözlemlediği yoğun Pers ve Yakın Doğu etkisinden çok etkilendi. Ancak bu gözlem The British Museum mütevellilerinin Helenistik sanata yüklediği yüksek değerle örtüşmediğinden, desteklerini ancak araştırmalarını Xanthos üzerine kitaplarının geliriyle ilerlettikten sonra alabildi. Yayınların çok satmasını ilerde Londra’daki Ulusal Portre Galerisi’nin ilk müdürü olacak George Scharf Junior (1820-1895) imzalı resimlere de borçluymuştu. Scharf, Doğu peyzajını bir sanat nesnesi

gibi biçimlendirirken arkeolojik alan çalışmasını “Doğu’daki Avrupa ‘atılımı’” olarak temsil etmeye odaklı Batılı görsel sistemlere göre çerçeveleyen Victoria Dönemi geleneğinin izleyicisiydi. Çizdiği peyzaja “hükmeden” ve kadim uygarlığın aksi halde kaybolacak katıntıları “kurtaran” Batılı gezgin-arkeolog portresi, Fellows’un Doğu’ya seyahatlerinin insanlar, doğa tarihi ve antik kalıntılarıyla ülkeyi “özgün” resimsi peyzajı içinde görme hedefiyle uyumluydu. (Cherry, 2000, s. 33, 99. İçinde: Challis, 2008, s. 8-9, 16-17; Bilsel, 2012, s. 90)

Fellows’un çabaları, halen The British Museum’un üç ayrı salonunda sergilenmekte olan benzersiz gömü mimarisi örneklerini ortaya çıkardı. Fellows o dönemde yaygın olan mimari heykellerin peyzaj içindeki yerleri belgelenmeden Avrupa müzelerine taşınması pratiğine eleştirel bakıyordu. Ancak, 1842’de uyguladığı, mimari anıtları belgeledikten sonra taşıma yöntemi de alanda özgün eserlerin kopyalarını bıraktı (Challis, 2008, s. 33-34). Arkasında kopya dahi bırakmadan Anadolu’dan götürülen mimari eserlerin en bilineni kuşkusuz 1879’da götürüldüğü Berlin’deki Bergama Müzesi’nde halen sergilenmekte olan Zeus Sunağı’dır. Fellows’un eleştirdiği parçalı uygulamanın örneğini verenlerden biri ise, klasik mimarlık eğitimi aldıktan sonra İzmir-Denizli arasındaki Anadolu’nun ilk demiryolunda çalışan John Turtle Wood’dur (1821-1890). Wood, The British Museum mütevellilerini Efes Artemis Tapınağı’nı bulma çabalarını desteklemeye ikna etmek üzere, 1868’de Efes’teki odeon ve tiyatrodan süslemeli ve yazıtlı parçaları fermanların izniyle ülke dışına çıkarttı.

İkna etmeyi başardığında ise Artemis Tapınağı 300 işçi ile çalışmalarının tek odağı haline geldi. Wood çekildiğinde arkasında, peyzaja verdiği zararın izi olarak, yerlilerin “İngiliz Çukuru” dedikleri (Önder, 1990, s. 489), özellikle ilkbaharda suyla ve hayvanlarla dolan bir açma bıraktı. Truva’da da 1871-1873 yılları arasında 80 ila 160 işçi ile derin açmalar yapan Prusyalı tüccar Heinrich Schliemann (1822-1890), yirmi metre derinde ana kayaya ulaşana kadar üst kültür katmanlarının tamamını yok etti (Wood, 2005, s. 69). 1873 sezonunun sonunda ulaştığı kent surlarının içinde keşfederek “Priam Hazinesi” olarak adlandırdığı, gerçekte daha erken bir döneme tarihli buluntu grubunu ülke dışına kaçırarak Homer efsanelerindeki Truva’yı bulduğunun kanıtı olarak kullandı (Wood, 2005, s. 70). Kuzeygüney yönünde uzanan ve Schliemann’ın adı verilerek korunan açma, alana verdiği tahribatin ve arkeolojik kazıların peyzaj üzerindeki yıkıcı etkisinin maddi kanıtıdır.

Bir sonraki yüzyılda Amerikalı mimar Theresa Goell (1901-1985) de, yalnızca 1947’de Nemrut Dağı’na tırmanan ilk kadın ve Doğu Anadolu’da önemli bir kazıya başkanlık eden ilk kadın arkeolog olarak değil, aynı zamanda da 1954-1961 yılları arasında Kommagene Kralı Antiochus’un gömü odasını bulmaya çalışırken yapay tepenin yüksekliğinde ve heykel malzemesinde ciddi kayıplara neden olan kazı başkanı olarak hatırlanacaktır (Örnek, 2004). Dolayısıyla, ses getirecek keşifler peşindeki arkeologlar eliyle alan ölçeğinde yapılan tahribatların izleyen yüzyılda da sürmekte olduğu gözlenmektedir.

b. Ortam Olarak Peyzaj: Kazı Başkanı Arkeologlar

Nemrut Tümülüsü'nün tümülüsler, arkeolojik alanlar, kaleler, yollar, köprüler, mağaralar, kaya mezarları, taş ocakları gibi başka unsurlarla bütünlük içinde kavramlaştırılması ise varlığın alan yönetim planlaması için ODTÜ çatısı altında, Neriman Şahin Güçhan koordinatörlüğünde kurulan ekibin 2006'da başlattığı çalışmayla mümkün oldu (Şahin Güçhan, 2016). Çevredeki kırsal yerleşimler ve sakinlerini sosyolojik araştırmalara konu ederek bölgenin sürdürülebilir kalkınmasını birincil hedefleri arasında belirleyen Nemrut alan yönetim planı, bildirinin başında özetlenen anlamda çağdaş "arkeolojik peyzaj" odaklı yaklaşımın Türkiye'deki en başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilse de uygulanmasında yaşanan sıkıntılar akademik düzeyde gerçekleşen kavrayışın henüz uygulamayı yönlendirir halde olmadığını göstermektedir. Peki tümülüsü tahrip etme pahasına mezar odası arayışından bu yönetim anlayışına nasıl gelindi?

Truva'ya geri dönecek olursak, 1882'den başlayarak Schliemann'ın asistanlığını yaptıktan sonra 1890'da kazı başkanlığını devralan Wilhelm Dörpfeld (1853-1940), kendi geliştirdiği mimari kalıntıların detaylarını küçük buluntuların biçimsel sınıflandırılması ile eşleyerek kaydetme yöntemiyle höyükteki yerleşim katmanlarını haritalandırdı (Marchand, 1996, s. 87). Bergama'da da yıllar süren araştırmalar sonucunda efsanevi sunağın yerini bulan Prusyalı mühendis-mimar Carl Humann'ın (1839-1896) 1877-1886 yıllarında yaptığı Akropol kazıları ile izleyicisi Alexander Conze'nin (1831-1914) Bergama yerleşiminin bütününe odaklandıkları, 1912 tarihli kent planıyla belgelenmektedir (Pirson, 2015b, s. 290291). O dönemde henüz bilim camiasınca tanınmayan Tunç Çağı Hitit İmparatorluğu'nun başkenti Hattuşa'nın son derece hassas planı da aynı tarihlidir.

Hattuşa'nın kâşifi, Fellows'un Xanthos'u keşfettiği dönemde Orta Anadolu'nun kuzeybatısında dolaşan Charles Texier (1802-1871) idi. Alanın arkeolojik incelemesi ise çok sonra, 1905'te, İstanbul Arkeoloji Müzesi adına Theodor Makridi Bey (1872-1940) tarafından başlatıldı. Alandaki en heyecan verici buluntu grubu 2001'de UNESCO Dünya Belleği'ne kaydedilecek kil tabletler olduğundan, Makridi Yakın Doğu dilleri uzmanı Hugo Winckler (1863-1913) ile iş birliği yaptı. Tabletler arasında, kopyası Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nin Güvenlik Konseyi girişinde sergilenen Kadeş Anlaşması da vardı.

Kil tablet araştırmaları Büyükkale'deki idari merkezde sürerken, Makridi'nin kazıları kenti ve gelişimini anlayabilmek için Aşağı Şehir'deki Büyük Tapınak'a, kent surları ve kapılarına, Yukarı Şehir'deki küçük tapınaklara genişledi (Schachner, 2017, s. 46-50). Ardından yeni kurulan Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Otto Puchstein (1856-1911) ile 1907'de başlayan iş birliği ile hazırlanan kent ve yapı planları, geniş bir arkeolojik alandaki anıtsal yapıları belgeleme ve sunum için "Alman Okulu" olarak adlandırılan teknik ölçütleri örnekler. Bu arada Makridi, alanda mülkiyeti İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne ait bir kazı evi inşa etmekte ve Hattuşa buluntularını Müze'nin özel bir salonunda sergileme hedefiyle kurumsal görüşmeler yapmaktaydı. Bu iş programı, kazı başkanlarının arkeolojik alanları keşfetmekten yönetmeye evrilen rolüne işaret etmektedir.

Bu açıdan dikkate değer bir diğer örnek de Türkiye-Ermenistan sınırında bulunan Ani'dir. Alandaki çalışmalar, bölgenin Rusya kontrolünde olduğu 1878-1918 döneminde, Rusya Bilimler Akademisi'nden tarihçi ve dilbilimci Nicholas Yakovlevich Marr (1865-1934) başkanlığında, İngiliz, Fransız ve Prusya İmparatorluklarının "büyük kazı" modeliyle başladı. Ermeni edebiyat ve kültürüne ilginin arttığı bir dönemde, saf bir Ermeni mimari geleneğinin maddi kanıtı olarak gördüğü Ortaçağ Ermeni dini yapılarına odaklanan Marr (Balakyan, 2015, s. 187-188), surlar, konutlar, ışıklar ve kentsel altyapı üzerine de sınırlı incelemeler ve yıpranan yapılarda özgünü koruyan sağlamlaştırılmalar yaptı (Marr, 1921). Türklerin Anadolu'yu fethinin başlangıç noktası olarak kabul edilen Ani'de bulunan Anadolu'daki en eski Türk camisi Ebu'l Manucehr ise, alan genelinde benimsenen en az müdahale ilkesinden farklı tamamlamalarla, alan müzesine dönüştürüldü; yakınındaki bir saray yapısında ise epigrafi müzesi açıldı. Bu müzeler, Ermeni Ortodoks Patriği II.

Matt'eos'un 1909'da yaptığı ziyaret sonrasında Ani'nin "kutsal peyzaj" ve "bellek mekânı" olarak canlanması sonucu bölgedeki ilk kültür turizmi destinasyonuna dönüşmesi bağlamında anlamlandırılabilir (Watenpaugh, 2014, s. 535).

c. Varlık Olarak Peyzaj: Ekip Üyesi Arkeologlar

Ani'nin UNESCO Dünya Miras Listesi adaylık dosyası önce kent kalıntılarının altında ve çevre vadilerde iskân edilen mağaralar, tarımsal alanlar ve yaşam düşünülerek "kültürel peyzaj" olarak kavramlaştırılmıştı. Ancak bu kavramlaştırmayı destekleyecek araştırma ve alan yönetim tercihlerinin eksikliğinde, listeye "arkeolojik alan" olarak kaydedildi. Bergama ise, 1900lerde Dörpfeld'in kazı başkanlığını devralmasından bu yana Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından yürütülen çalışmaların ve yerel yönetimin aldığı inisiyatifin de sayesinde 2014'te listeye çok-katmanlı kültürel peyzaj olarak kaydedildi. Dörpfeld'in kazı başkanlığı döneminde, odak başlıca anıtsal yapılardan kent dokusu ve yerleşim alanını çevreleyen su altyapısıyla donatılmış araziye genişlemişti. Dörpfeld Truva'da da 1924-1927 gibi çok erken bir dönemde, Beşika Körfezi'nde kamp kurarak Truva'yı kuşatan gemilerin kalıntılarını bulmaya çalışan genç meslektaşlarına katılarak arkeolojik araştırmaları surların dışına genişletmişti. (Radt, 2001, s. 318, 320-321)

Bergama'da onu izleyen meslektaşları şimdilerde Felix Pirson başkanlığında kentin kutsal alanları ve liman kenti Elaia dahil artalanıyla bağlantılarını ve kademelenme ilişkilerini; ayrıca içinde bulunduğu coğrafi, kültürel, toplumsal ve ekonomik ağlar ile kent ve kutsal alanlardaki mimarlığın teknolojik, ekonomik ve simgesel özelliklerini inceliyorlar (Pirson, 2015a, s. 44). Mimari anıtların kültürel katmanlaşması, yol sistemi ve yapılarla bağlantısı, sulama ve kanalizasyon sistemleri, Akropol tepesinin doğu ve batı yamaçlarındaki mağara ve kaya tapınakları, ovada yer alan tümülüs tipi gömülerin simgesel özellikleri ve yerleşim alanları ile kutsal alanların belirlenmesi amacıyla kenti çevreleyen alanın yüzey araştırmasına özel önem veriliyor (Pirson, 2015b, s. 289).

Araştırma konularında kent merkezindeki mimari anıtlardan peyzaj bütününe benzer bir genişleme sayesinde Efes UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Küçük Menderes'in dolmasına koşut yerleşilen bir dizi alandan oluşan bir seri varlık olarak kaydedildi. Ziyarete açıldığı 1951'den bu yana giderek yoğunlaşan turizm kullanımı nedeniyle alan yönetiminin çeşitli boyutları, Efes'te arkeolojik araştırma, koruma ve paydaşların beklentilerinin karşılanması arasında bir denge kurabilmek amacıyla uzun süredir gündemde bulunuyor. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için kazı başkanları artık alan yönetimi ekipleriyle iş birliği içinde çalışıyorlar.

Ayrıca Hattuşa ve Çatalhöyük gibi alanlarda doğal peyzajın kendisi ve üzerinde yaşayan insan grupları da araştırma ve yönetim sürecine dahil edilmiş bulunuyor. Antropoloji, botanik, zooloji gibi doğa ve insan bilimlerinin katkısı (Schachner, 2015, s. 218), her iki örnekte de kültür tarihinin en eski dönemlerden günümüze ve arkeolojik alan sınırlarının ötesine uzanacak şekilde bütünlük içinde ele alınmasına olanak sağlıyor. Hattuşa örneğinde Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Andreas Schachner koordinasyonunda gerçekleşen bu genişleme, Hitlerlerin kenti çevreleyen son derece hassas ve aşırı değişken tarımsal peyzajı nasıl yoğun şekilde işlediklerini gösteren üç baraj, on gölet ve bağlantılı tahıl ambarları (Schachner, 2015, s. 224-225) ile doğal yerleşim alanının Hitit başkenti ve imparatorluğunun gelişiminde oynadığı kilit rolün araştırılmasını da içeriyor. 1970lerden beri antik kentin çevresinde restore edilen doğal peyzajla bu bütünlüğü Boğazköy-Alacahöyük Milli Parkı içinde, arkeolojik alanı çevreleyen Boğazköy'de hala canlı olan geleneksel Anadolu yaşamıyla birlikte korunuyor (Seeher & Schachner, 2014, s. 155-156).

Çatalhöyük örneğinde ise Stanford Üniversitesi'nden Ian Hodder başkanlığında 1993-2018 döneminde tamamlanan ikinci araştırma projesinde benimsenen doğa ve insan bilimleri yöntemleri ve uluslararası iş birliğiyle hazırlanan alan yönetim planı; Nemrut'ta olduğu gibi çevre yerleşimleri ve sakinlerini paydaş ve sosyolojik-antropolojik araştırma konusu yapmanın yanı sıra; geçmişte alanda yarı-yerleşik olan Neolitik toplumun doğal kaynaklara ne kadar bağımlı olduğunu göstermiş durumda. Bu sonuç, 1970lerde ilk kazı başkanı James Mellaart'ın Çatalhöyük'ün dünyanın en eski kenti olduğu iddiasına meydan okuyor.

2. SONUÇ YERİNE: DÜNYAYI İNŞA EDEN AKTÖRLER OLARAK ARKEOLOGLAR

2018'de Göbekli Tepe UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kaydedilmemiş olsaydı, bu bildiri tam bu noktada, araştırmaya başlarken savlandığı gibi, peyzajı arkeolojik buluntulara zemin olarak görmekten disiplinler-arası bilimsel araştırmalara konu olarak görmeye dönüşümün Türkiye'den UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kaydedilen arkeolojik alanların yönetim tarihçesinde aşama aşama gözlendiği sonucuyla bitebilecekti. Ancak Göbekli Tepe'nin Klaus Schmidt (1953-2014) tarafından araştırılmaya başlanmasıyla birlikte Anadolu'daki ilk arkeolojik araştırmaları motive eden türden efsanelere geri dönerek yeniden "Adem'le Havva'nın kovulduğu cennet bahçeleri"nden ve "ilk tapınak"lardan konuşur olduk (Schmidt, 2007). İki yüzyıl içinde "arkeolojik peyzaj"a genişleyen görüşümüz de yeniden "sergi nesnesi" olarak gördüğümüz tekil mimari elemanlara odaklandı—belki bir farkla: Avrupa başkentlerindeki ulusal müzeler yerine Göbeklitepe'nin peyzaj bütününden soyutlanmış

parçaları artık karşımıza Göbekli Tepe'ye en yakın kent merkezindeki Şanlıurfa Müzesi'nde (Etgü, 2019), yeni açılan İstanbul Havalimanı'nda ve Türkiye içinde-dışında açılan sergilerde çıkabiliyor.

Bergama, Çatalhöyük, Efes, Hattuşa ve Nemrut örneklerinde doğa ve insan bilimlerinden çokuluslu ekiplerin yürüttüğü araştırma türlerinin pek çoğu, "arkeolojik peyzaj" tanımına belki de en rahat uyabilecek Göbekli Tepe örneğinde henüz gerçekleştirilmemiş ve bu nedenle de sonuçları alanın adaylık dosyasında yer almamış durumda. Yönetim tarihi en eskiye giden örnek olan Xanthos'un Fellows ve özellikle Scharf tarafından yapılan çizimleri ile karşılaştırıldığında ise Göbeklitepe'nin; civar köylerde yaşayanları bilimsel çalışmalarda tepenin ritüel kullanımındaki sürekliliğin kanıtı olarak sunulan Dilek Ağacı'ndan uzaklaştıran bir yönetim stratejisinin uzantısında; "insansız" imgelemi dikkat çekiyor.

Bu kısa tarihçede, arkeolojik araştırmaları yönlendiren ve bu nedenle de isimleri özellikle anılan kişilerin, başta belirtildiği gibi, kültürü ve toplumu sürekli yeniden biçimlendirerek etraflarındaki dünyayı inşa eden ve yorumlayan bireyler olarak peyzaja etkileri görülüyor. Bildiri sonucunda, bazı alanlarda bu yönde bir açılım gözlenmekle birlikte, alan yönetimi kararlarını veren arkeologlar dahil aktörlerin tercihlerindeki farklılıklar nedeniyle, Türkiye'deki arkeolojik UNESCO Dünya Miras Alanlarının yönetiminde "arkeolojik peyzaj" yaklaşımına doğru çizgisel bir evrim gözlenmediği ortaya çıkıyor.

3. KAYNAKLAR

Balakyan, K.Z.V. (2015). *Geçmişin Yorgun Tanıkları Ani Harabeleri, Ara Güler'in Fotoğraflarıyla. İstanbul: Paros Yayıncılık.*

Bilsel, C. (2012). *Antiquity on Display: Regimes of the Authentic in Berlin's Pergamon Museum. Oxford: Oxford University Press.*

Challis, D. (2008). *From the Harpy Tomb to the Wonders of Ephesus: British Archaeologists in the Ottoman Empire 1840-1880. London: Duckworth.*

Cherry, D. (2000). *Beyond the Frame: Feminism and Visual Culture 1850-1900. London & New York: Routledge.*

Çatalhöyük Research Project. Erişim: <http://www.catalhoyuk.com> (16 Eylül 2019).

Etgü, M. (2019). *Şanlıurfa müze kompleksine "Göbeklitepe" ilgisi. Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/kultursanat/sanliurfa-muze-kompleksine-gobeklitepe-iligisi/1368928> (16 Eylül 2019).*

Göbeklitepe. The Oldest Temple of the World. Erişim: <http://gobeklitepe.info> (16 Eylül 2019).

Göbeklitepe Ören Yeri. Erişim: <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=SGT01&DistId=SGT> (16 Eylül 2019).

Knapp, A.B. & Ashmore, W. (1999). *Archaeological landscapes: constructed, conceptualized, ideational. İçinde: W. Ashmore & A.B. Knapp (Der.), Archaeologies of Landscape: Contemporary Perspectives (pp. 1-30) Oxford: Blackwell Publishing.*

- Kommagene Nemrut Koruma Geliştirme Programı. Erişim: <http://nemrut.org.tr> (16 Eylül 2019).
- Marchand, S. (1996). *Down from Olympus: Archaeology and Philhellenism in Germany, 1750-1970*. Princeton: Princeton University Press.
- Marr, N.Y. (1921). *Ani, la ville arménienne en ruines d'après les Fouilles de 1892-1893, et de 1904-1917*, *Revue des Études Arméniennes*, 1: 395-410.
- Önder, M. (1990). *Anadolu'da eski eser kaçakçılığı ve kültür soygunu*, *Erdem*, 17(5): 481-493.
- Önek, T. (2004). *Tanrıların Tahtı Nemrut* (belgesel film). İstanbul: Ekip Film.
- Pirson, F. (2015a). *Araştırma-İletişim-Kültürel Miras Koruması: Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Türkiye'deki görev ve perspektifleri*. İçinde: Ü. Yalçın & H.-D. Bienert (Der.), *Anatolien – Brücke der Kulturen / Kùltürlerin Köprüsü Anadolu* (s. 39-46). Bochum, Bonn: Deutsches Bergbau-Museum.
- Pirson, F. (2015b). *Stadt und Umland von Pergamon: Stand der forschung und perspektiven / Pergamon kenti ve çevresi: Araştırmaların son durumu ve yeni ufuklar*. İçinde: Ü. Yalçın & H.-D. Bienert (Der.), *Anatolien – Brücke der Kulturen / Kùltürlerin Köprüsü Anadolu* (s. 289-310). Bochum, Bonn: Deutsches Bergbau-Museum.
- Radt, W. von (2001). *Pergamon: Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Shachner, A. (2015). *Boğazköy-Hattusa: Rückblick und Perspektiven / Boğazköy-Hattusa: Geçmişe bir bakış ve perspektifler*. İçinde: Ü. Yalçın & H.-D. Bienert (Der.), *Anatolien – Brücke der Kulturen / Kùltürlerin Köprüsü Anadolu* (s. 217-230). Bochum, Bonn: Deutsches Bergbau-Museum
- Schachner, A. (2017). *The first period of scientific excavations at Boğazköy-Hattusa (1906-1912)*. İçinde: M. Alparslan, D. Alparslan & A. Schachner (Der.), *The Discovery of an Anatolian Empire / Bir Anadolu İmparatorluğunun Keşfi* (s. 42-68). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Schmidt, K. (2007). *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe. En Eski Tapınağı Yapanlar*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Seeher, J. & Shachner, A. (2014). *Boğazköy/Hattusa – Fifty years of restoration and site management / Boğazköy/Hattusa – Retorasyon ve alan yönetiminin elli yılı*. İçinde: M. Bachmann, Ç. Mater, S. Tezer & D. Güçmen (Der.), *Heritage in Context* (s. 131-157). İstanbul: Ege Yayınları.
- Şahin Güçhan, N. (2016). *Nemrut Dağ*. İçinde: N. Ertürk & Ö. Karakul (Der.), *Unesco World Heritage in Turkey 2016* (s. 130-161). Ankara: Turkish National Commission for UNESCO.
- Tilley, C. (1994). *A Phenomenology of Landscape: Places, Paths and Monuments*. Oxford: Berg Publishers.
- Watenpaugh, H.Z. (2014). *Preserving the medieval city of Ani: cultural heritage between contest and reconciliation*, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 73/4: 528-555.
- Wood, M. (2005). *In Search of the Trojan War*. London: Penguin.

KENTLERİN DOĞALLAŞTIRILMASI BAĞLAMINDA DOĞA ESASLI ÇÖZÜMLER; URBAN GreenUP PROJESİ İZMİR ÖRNEĞİ

Gülşah Kaçmaz^{1*} , Merve Özeren Alkan², Çiğdem Coşkun Hepcan², Şerif Hepcan²

¹ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

²Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Sorumlu yazar:gul.sah.k@hotmail.com

ÖZET

Kentlerdeki yaşam kalitesi çok farklı nedenlerle tehdit altındadır. Bu kapsamda iklim değişikliğinin yarattığı sorunlar başı çekmektedir. Bunun yanı sıra biyo-çeşitliliğin kaybı, kentsel yeşil alanların nitelik ve nicelik olarak yetersizliği, hava kirliliği ve kentsel ısı adası etkisi gibi konular da günümüzde kentlerde öne çıkan diğer sorunlardandır. Bir kıyı kenti olan İzmir de hiç şüphesiz benzeri sorunları değişik yoğunluklarda yaşamakta ya da gelecekte yaşama riskiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

Bu makalenin amacı; HORIZON 2020 kapsamında Avrupa Birliği tarafından desteklenen “Kentlerin Doğa Esaslı Çözümler Aracılığıyla Yeniden Doğallaştırılması İçin Yeni Stratejiler” isimli Urban GreenUP projesini ve İzmir kentindeki uygulamalarını kısaca irdelemektir.

İzmir, Liverpool ve Valladolid ile birlikte bu projedeki üç öncü ve uygulayıcı kentten birisidir. Urban GreenUP’ın doğa esaslı çözümleri (DEÇ), Karşıyaka ve Çiğli ilçe sınırları içinde kalan üç farklı alt-pilot alan için geliştirilmiş olup bu alanlarda uygulanacaktır. Bunlardan alt pilot A’da kentsel ısı adası etkisinin hafifletilmesini sağlamak üzere yeşil parklet uygulamalarından, geçirgen yer döşemelerine kadar geniş bir yelpazede müdahalelerin (DEÇ’lerin) uygulanması söz konusudur. Alt pilot B’de, biyo-bulvar uygulaması, iklim duyarlı kent tarımının gerçekleştirilmesi için akıllı sera uygulaması, yağış sularının toplandığı sızdırma hendekleri ve biyo-çeşitliliği destekleyecek polinatör evleri uygulamaları yapılacaktır. Alt pilot C’de ise; kent için yeni bir yeşil koridorun tesis edilmesi, yaya ve bisiklet yollarının

oluşturulması ve Peynircioğlu Deresi'nin yatağında ve kıyısında doğallaştırma uygulamaları hayata geçirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Urban GreenUP, Horizon 2020, Doğa Esaslı Çözümler (DEÇ), İzmir

ABSTRACT

The quality of life in cities is threatened for many different reasons. In this context, the challenges caused by climate change pose the biggest threat. In addition, loss of biodiversity, lack of quality and quantity of urban green areas, air pollution and urban heat islands effect are among the other prominent problems in urban landscapes today. İzmir, which is a coastal city, is undoubtedly experiencing similar problems at different densities or faces a risk to live in the future.

The purpose of this article to examine "Urban GreenUP" project (New Strategies for the Re-Naturalization of Cities through Nature-Based Solutions) funded by the European Union within the framework of HORIZON 2020 and its applications in İzmir.

İzmir together with Liverpool and Valladolid is one of the three front-runner cities in this project. Urban GreenUP's nature-based solutions (DEÇ) have been developed for three different sub-demo areas within Karşıyaka and Çiğli district boundaries. Among these, in the sub-demo A, a wide range of Natura Based-Solutions (NBSs) will be applied, from green parklet applications to permeable pavement in order to mitigate the urban heat islands effect. In sub-demo B, bio-boulevard applications, climate-smart urban farming practices by establishing smart greenhouse, bio-swales to collect rain water, and pollinator houses to increase biodiversity will be executed. In sub demo C; the establishment of a new green corridor for the creation of pedestrian and bicycle paths, and the interventions to naturalize Peynircioğlu Creek will be implemented.

Keywords: Urban GreenUP, Horizon 2020, Nature-Based Solutions (NBS's), İzmir

1. GİRİŞ

Bugün, dünya nüfusunun yarısından fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır ve 2030 yılına gelindiğinde ise bu oranın % 60'lara ulaşması beklenmektedir. Geçmiş yarım yüzyıldaki bu hızlı kentleşme sadece insanları kırsaldan kentlere getirmekle kalmayıp, aynı zamanda fiziksel çevreyi de dramatik biçimde değiştirmiştir. Kentsel peyzajlardaki değişimler ve antropojenik etkiler nedeniyle; iklim değişikliği başta olmak üzere kentlerde hava, toprak ve su kirliliği seviyeleri artmış, kentsel ısı adaları ortaya çıkmış, şiddetli yağışlar, sel, taşkın gibi ekstrem doğa olayları çok daha sık görülür hale gelmiş ve ayrıca kentsel biyolojik çeşitlilik ciddi ölçüde azalmıştır. Bu nedenle, akıllı ve sürdürülebilir kentsel peyzajların yaratılması ve bunların sürdürülebilir kılınması hayati önem taşımaktadır (WUP, 2014).

Avrupa Birliği'nin Horizon 2020 programı kapsamında desteklenen, uygulama ve izleme süreçleriyle birlikte 5 yıllık bir proje olan Urban GreenUP; temelde yenilikçi Doğa Esaslı Çözümler (DEÇ) geliştirilerek kentsel peyzajların sürdürülebilir kılınmasını hedeflemektedir. Bu amaçla su yönetimi, hava kalitesinin iyileştirilmesi, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması konularına odaklanmaktadır. (www.urbangreenup.eu, 2018).

İzmir, Liverpool ve Valladolid ile birlikte bu projedeki üç öncü ve uygulayıcı kentten birisidir. Urban GreenUP kapsamında üretilen doğa esaslı çözümleri (DEÇ), Karşıyaka ve Çiğli ilçe sınırları içinde kalan üç farklı pilot alan için geliştirilmiş olup bu alanlarda uygulanacaktır.

2017 Haziran ayında başlamış bir proje olan Urban GreenUP'ın uygulama aşaması bu makale hazırlandığı sırada henüz yeni başlamıştır. Proje kapsamında İzmir kenti için planlanan DEÇ'lerin uygulanmasının ardından iki yıllık izleme süreci boyunca performansları ölçülecektir. Nihai hedef, projeden çıkarılacak dersler ışığında gerek İzmir'de gerekse diğer öncü ve uygulayıcı kentlerde bu tür uygulamaların yaygınlaştırılmasının sağlanması ayrıca kent planlarının ekolojik bir bakış açısıyla ve iklim değişikliğine uyum açısından değerlendirilerek, geliştirilmesidir. Sonuçta, proje ile sürdürülebilir bir kent peyzajı oluşturmayı hedeflenmektedir.

Bu makalede amaç, genel olarak Urban GreenUP projesini incelemek ve İzmir'de Doğa Esaslı Çözümler kapsamında uygulanacak projelere ilişkin bazı bilgileri paylaşmaktır. Başka

bir deyişle, bu çalışmada Urban GreenUP projesinin kavramsal arka planına, metodolojisine ve İzmir kentindeki olası etki ve sonuçlarına kısaca değinilecektir.

2. ARAŞTIRMA ALANI

2.1. İzmir

İzmir, Türkiye'nin batısında ve Ege Bölgesi kıyı şeridinin ortasında bulunmaktadır. İstanbul ve Ankara'dan sonra ülkenin en kalabalık üçüncü metropol şehri olan İzmir, 30 ilçeden oluşmaktadır. İzmir metropol bölgesi, Gediz nehri deltası boyunca kuzeye, doğuda birkaç küçük derenin oluşturduğu alüvyal bir ova boyunca iç kesimlere ve güneyde biraz daha engebeli bir araziye kadar uzanmaktadır (İzmir İl Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2013).

İzmir'in nüfusu 1927'de 530.000 civarındayken, bugün 4.000.000'un biraz üzerindedir. İzmir, Türkiye nüfusunun % 5,3'ünü ve Ege Bölgesi'nin % 41'ini oluşturmaktadır (İzmir Valiliği, 2019; Urban GreenUP D4.1, 2017). Nüfusun bölgelere göre dağılımı göz önüne alındığında, kentsel alanlarda yaşayanların oranı % 91 iken, kırsal alanlarda yaşayanların oranı % 9'dur (TÜİK, 2019). İzmir hızlı büyüyen bir kıyı metropolü olarak hava ve su kirliliği, doğal alanların kaybı ve kentsel ısı adası gibi sorunların baskısı altındadır (Urban GreenUP D4.1, 2017). 1950'li yıllarda kentleşme sürecine giren kentte bu faaliyetler 1980'lerden bu yana artan bir ivmeyle sürmektedir. Bu süreçte kent sınırlarını giderek genişletmiş, saçaklanarak körfez çevresinde kıyı şeridi boyunca ve karayollarını takip ederek büyümüştür. İzmir'de 1960'dan 2005'e yılına yapısal alanlar yaklaşık 3 katına çıkarken, doğal alanlar ve tarım alanları önemli ölçüde azalmıştır. Örneğin Güney Gediz Deltasının sulak alanları yukarıdaki zaman diliminde yaklaşık % 40 oranında azalarak yapısal alana dönüşmüştür (Hepcan ve ark., 2013). Özellikle DEÇ'lerin bulunduğu Karşıyaka ve Çiğli ilçelerinde de bu dramatik değişim ve dönüşümleri izlemek mümkündür.

2.2. Pilot Alanlar

Proje kapsamında İzmir'de Karşıyaka ve Çiğli'de 3 tane alt pilot alan (**Pilot Alan A, B, C**) belirlenmiştir (Şekil 1). Bu alanlar kent ve doğa arasında bir geçiş bölgesi teşkil edecek

şekilde seçilmiştir. Seçilen her bir bölgenin değişik karaktere ve sorunlara sahip olmasına özen gösterilmiştir (Urban GreenUP D4.2, 2017).

Şekil 1. Pilot Alanlar (Urban GreenUP D4.2, 2017)

Pilot A: Kent ve Doğa Arasındaki Geçişte Kentsel Isı Adası Etkisinin Azaltılması

Pilot A'nın temel bileşenleri, yüksek yoğunluklu bir kentleşmeye sahip olan Karşıyaka İlçesi'nin merkezi bölgesinde ve Çiğli İlçesi Sasalı Beldesi'nde konumlandırılmıştır. Temel amaç kentsel ısı adası etkisinin azaltılması ve insan konforunun artırılmasına yönelik DEÇ'lerin uygulanmasıdır. Pilot A'daki DEÇ'ler aşağıda listelenmiştir (Urban GreenUP D4.2, 2017);

- Ağaçlık alanlar oluşturulması,
- Yeşil parklet uygulamaları (Şekil 2 ve Şekil 3),
- Bio-char uygulamaları (Akıllı toprak oluşturulması),
- Yeşil çatı uygulamaları ve

- Geçirgen yer döşemesi uygulamalarıdır.

Şekil 2. Farklı parklet tasarımları (Urban GreenUP WP4, 2019)

Şekil 3. Uygulaması tamamlanan parkletler, Karşıyaka - Girne Caddesi (Orijinal, 2019)

Pilot B: İklim Duyarlı Kentsel Tarım

Pilot B; İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından tasarlanan “Sasalı Doğal Yaşam Parkı” içinde yer almaktadır. Bu alan, kentsel ve doğal alanlar arasında bir arayüz olup, park içinde özel bir bölgedeki iklim duyarlı kentsel tarım uygulamalarını geliştirmek için ideal bir konuma sahiptir. Pilot B ayrıca, projede teknik olmayan müdahaleler adıyla geçen uygulamaları ve biyo-çeşitliliği destekleyici müdahaleleri de içermektedir (Urban GreenUP D4.2, 2017):

- İklim duyarlı kent tarımı uygulamalarında akıllı toprak üretimi,
- Doğal polinatör modülleri,
- Kentsel tarımda kullanılmak üzere atık çamurdan akıllı toprak üretimi,
- Biyo-bulvar çevresinde sızdırma hendekleri ve
- İklim duyarlı seralardır.

Pilot C: Peynircioğlu Deresinin Doğallaştırılması ve Yeşil Koridor

Pilot C; Sasalı’dan Mavişehir’e kadar uzanan yaklaşık 10 km uzunluğunda yeşil bir koridoru ve Peynircioğlu deresinin kıyısına ve yakın çevresine yapılan müdahalelerle doğallaştırılmasını içeren ve aynı zamanda dere boyunca meyve duvarları ve yeşil çitlerle kentsel biyolojik çeşitliliğe katkıda bulunmayı hedefleyen müdahaleleri barındırmaktadır (Urban GreenUP D4.2, 2017):

- Yeşil koridor boyunca bisiklet ve yaya yolu tesis edilmesi,
- 4.800 ağaç dikilmesi,
- Kentsel karbon yutakları oluşturulması,
- Peynircioğlu Deresi’nin doğallaştırılması,
- Peynircioğlu Deresi kıyısında geçirgen yer döşemeleri ve
- Yeşil Çitler ve meyve duvarlarıdır.

Teknik olmayan müdahaleler

- Tarımsal kooperatifler pazar alanı kurulması
- Kentsel tarım eğitim faaliyetleri

- Belediye tarafından yönetilen kent tarımı faaliyetleri
- Sasalı Bölgesinde bio-blitz etkinliği ve
- Biyo Bulvar eğitim yoludur.

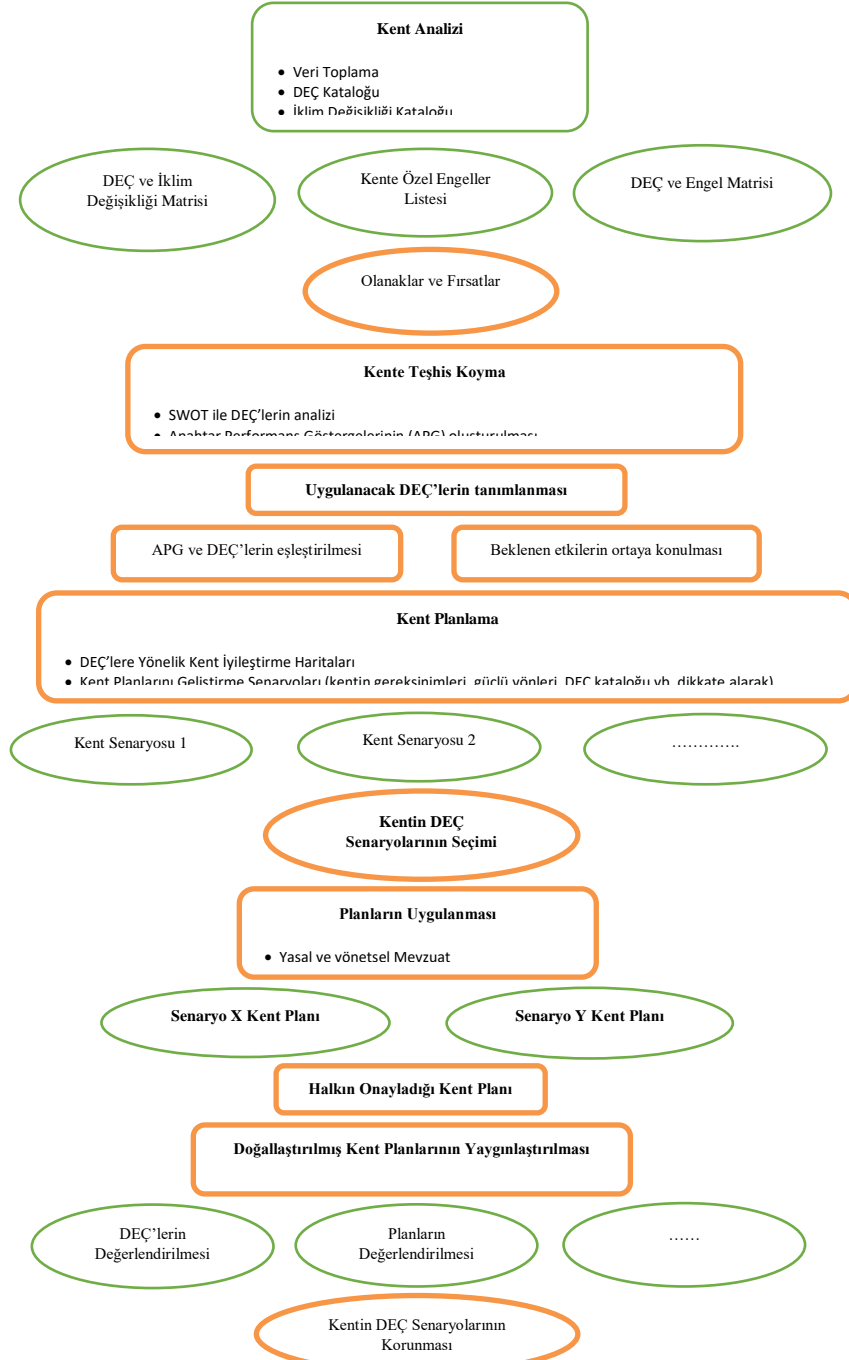
3. PROJENİN YAKLAŞIMI VE METODOLOJİSİ

Urban GreenUP; yenilikçi DEÇ'ler geliştirmek suretiyle kentsel peyzajların sürdürülebilirliğinin artırılması, iklim değişikliğiyle mücadele, hava kalitesinin artırılması ve su yönetimi amacıyla kent planlarının doğallaştırılması için bir metodoloji geliştirilmesi, uygulanması ve bu metodolojinin doğrulanması amacını taşıyan bir projedir (www.urbangreenup.eu, 2018). Diğer bir deyişle Urban GreenUP temelde DEÇ uygulamalarından öğrenilen bilgiler üzerinde temellenen kent planlarına yönelik bir metodoloji geliştirmek üzerinde kurgulanmıştır. Bu bağlamda, proje sonunda kent planlarını DEÇ'lerden alınan dersler temelinde geliştirme ve ekolojik ilkelere daha uygun hale getirme (daha sürdürülebilir kılma) yolunda bir el kitabı üretilmektedir.

Projenin konuya yaklaşımı ve yöntemi EKLIPSE raporunda dile getirilen çerçeve üzerinden olmuştur. EKLIPSE raporunda 10 temel sorun-konu üzerine odaklanılmaktadır. Bunlar (Raymond ve ark., 2017); a) İklimin iyileştirilmesi ve adaptasyon, b) su yönetimi, c) kıyıların esnekliği ve dayanımı, d) yeşil alan yönetimi, e) hava kalitesi, f) kentsel yenileme, g) katılımcı planlama ve yönetim, h) sosyal adalet, ı) halk sağlığı ve refahı j) yeni ekonomik olanaklar için potansiyeller olarak sıralanmaktadır.

Bu kapsamda projede dört farklı çalışma ölçeği geliştirilmiştir. Metropol ölçeği (M), tüm il alanını; Kentsel ölçek (U), İzmir Körfezi çevresindeki 11 büyükşehir belediyesini kapsayan kentsel alanları; Mahalle ölçeği (N), her büyükşehir belediyesinin bölgelerini ve bunlarla ilişkili mahallelerini ifade ederken Pilot alan ölçeği (D), özel pilot alanları ifade etmektedir (Urban GreenUP D4.2, 2017).

Bu bağlamda projenin, Kent Planlarını Doğallaştırılması (KPD) metodoloji süreci Şekil 4'teki gibi şematize edilmektedir.

Şekil 4. Kent Planlarının Doğallaştırılması (KPD) metodoloji süreci (Urban GreenUP D.1.12, 2019)

Bu makalenin yöntemi; şu ana kadar hazırlanan raporlar ve yapılan çalışmalar temelinde genel olarak Urban GreenUP projesini irdelemek ve İzmir'de DEÇ'ler kapsamında uygulanacak pilot alanlardaki projelere ilişkin bazı bilgileri paylaşmaktır. Bu makalede kısaca Urban GreenUP projesinin kavramsal arka planına bakılmakta, henüz tümüyle olgunlaşmamış olsa da (projenin sonuçlanacağı 5 yılın sonunda tümüyle oturması ve olgunlaşması beklenmektedir) metodolojisi anlatılmaktadır. Ayrıca İzmir'de DEÇ'lerin uygulanması durumunda olası etkilere de kısaca bulgular bölümünde değinilmektedir.

4. DOĞA ESASLI ÇÖZÜMLERİN İZMİR KENTİNDEKİ OLASI ETKİLERİ

Bu makale hazırlandığı sırada Urban GreenUP 'da DEÇ'lerin uygulama ihale süreçleri henüz sonuçlanmaktadır. Parkletlerin uygulanması tamamlanmış olup diğer uygulamalar henüz başlamamıştır. Bu nedenle bu bölümde DEÇ'lerin uygulanması durumunda elde edilmesi olası etkilere aşağıdaki yer verilmiştir (www.urbangreenup.eu, 2018):

4.1. Kentleşmeyi Doğallaştırmak

- Yeşil Rota: Yeni bir yeşil güzergâh üzerinde yeşil bir bisiklet rotası oluşturmak suretiyle yılda yaklaşık 700.000 kişinin bu rotayı kullanacağı tahmin edilmektedir. BİSİM kamu bisiklet kiralama sistemini kullanarak bu müdahaleden sonra 500.000 daha fazla kentlinin burayı kullanacağı tahmin edilmektedir.
- Bitkisel Müdahaleler: Ağaçlandırma müdahaleleriyle CO₂ seviyesini yılda yaklaşık 46 ton azaltması ve uygulama yapılan bölgede yine ortam sıcaklığını yaz aylarında 3 ila 5 °C düşürülmesi beklenmektedir. Aynı zamanda bölgedeki biyo-çeşitliliğin de artırılması beklenmektedir.
- Dinlenme Alanları: Seçilen yerlerde gölge mekânların sağlanması beklenmektedir.

4.2. Su Müdahaleleri

- Sürdürülebilir Drenaj Sistemleri: Yılda yaklaşık 165 ton yağış suyunun tutulması beklenmektedir.
- Taşkın Önleme Eylemleri: Taşkınların bir ölçüde önlenmesi ve su tutma kapasitesinin artırılması beklenmektedir. Ayrıca, nehir kıyısındaki beton duvarlar geçirgen malzemelerle değiştirilecektir.
- Geçirgen Kaldırımlar: Yaz aylarında ortam sıcaklığını 2 ila 4° düşürmeleri beklenmektedir.

4.3. Yeşil Müdahaleler

- Polinatör evleri: Alandaki biyoçeşitliliği arttırmaları beklenmekte olup aynı zamanda eğitsel amaçlı işlev de göreceklerdir. Tozlayıcı faaliyetinin, tozlayıcı dostu ve yerel bitki türlerinin sayısının artması nedeniyle artması beklenmektedir.
- Dikey Yeşil Altyapı: Şiddetli yağışlara karşı güvenlik görevi görmeleri ve dolayısıyla taşkın riskini bir ölçüde azaltması beklenmektedir.
- Yatay Yeşil Altyapı: Seçilen otopark alanlarına kurulacak olan yeşil bir çatının/örtünün gölge, su tutma ve CO₂ tutması beklenmektedir. Ayrıca, söz konusu otoparka dönecek olan yüksek albedolu yer döşemelerinin sıcaklık emilimini ve tutulmasını azaltması beklenmektedir. Yeşil altyapıların yeşil örtü oranını % 75 arttırması, yüzey sıcaklığını 2 ila 4° C düşürmesi ve organik gaz ve NO_x emisyonlarını % 2'ye kadar azaltması beklenmektedir. Öte yandan, geçirgen yüzey kaplamaların yüzey ısını 5-10 ° C düşürmesi beklenmektedir.
- Kentsel Tarım: Beklenen etki, iklim duyarlı seralara yerleştirilecek kuraklığa ve tuza dayanıklı bitkilerden dolayı su tüketiminin azalması beklenmektedir.

4.4. Teknik Olmayan Müdahaleler

- Eğitim Faaliyeti: Biyo-bulvarda kurulacak bir eğitim yolunun 150.000'den fazla vatandaşı çekmesi ve kentsel biyo-çeşitlilik, iklim değişikliği vb. konularında eğitim imkanı sunması beklenmektedir. Ayrıca, dış mekanda "geleceğin laboratuvarı" adlı eğitici bir iletişim programı yapılarak, iklim değişikliğinin sonuçları anlatılacaktır. Alanda üretici pazarı

oluşturulacak, kadın kooperatifleri ve yerel yönetimlerin yardımı ile güçlü bir üretici varlığı sağlanarak tahmini 400.000'den fazla kentli için cazibe noktası olacaktır.

- **Katılım:** Çiftçilerin refahını destekleyen, kadın kooperatiflerini teşvik eden ve İzmir'de biyo-blitz etkinlikleri sayesinde kentliler arasında katılımı sonuçlanacak önemli bir bilgi akışı ve iletişim sağlanacaktır.
- **Şehir Koçluğu:** Farkındalık faaliyetleri ve mobil uygulamalar sayesinde ekolojik düşünme konusunda 500.000'den fazla kişiye ulaşılması beklenmektedir.
- **Destek Faaliyetleri:** Kentteki DEÇ'lerin izlenmesini kolaylaştıran ve DEÇ'ler konusunda kentlinin desteğini sağlayan yeni bir platform sayesinde 60.000'den fazla kişinin projeye katılımı sağlanacaktır.

Urban GreenUP'ın toplamda 5 yıllık proje olduğu daha önceki bölümlerde belirtilmiştir. Bu nedenle yukarıda yer verilen bulguların sadece tahmin edilen/beklenen etkiler olduğu unutulmamalıdır. Proje sürecinde uygulamaları takiben 2 yıllık bir izleme (monitoring) süreci içerisinde Anahtar Performans Göstergeleri (APG) kullanılarak yapılacak ölçümlerin sonuçları, daha önce ölçülmüş ve kayıt altına alınmış olan referans değerlerle (baseline değerleri) karşılaştırmalı olarak ortaya konulacaktır. Ancak bu sayede DEÇ'lerin gerçek performansları ve etkilerinin ölçülmesi ve kayıt altına alınması mümkün olabilecektir. Bu süreç aynı zamanda proje metodolojisini destekleyici önemli bir dayanak da oluşturacaktır.

5. SONUÇ

Urban GreenUP bir anlamda kentte doğa esaslı küçük ölçekli müdahale ve çözümlerin bir test ve izleme sürecidir. Projedeki pilot uygulamalardan alınan dersler temelinde bu tür çözümlerin kentte çoğalması ve nihayetinde kent planlarını etkileyerek-doğallaştırarak, mevcut ekosistem servislerini koruyacak ve en üst düzeye çıkaracak şekilde geliştirmesi beklenmektedir. Ayrıca bu proje uygulamaları, İzmir'in mevcut yeşil alt yapı stratejisinin geliştirilmesine katkı yapacak, plan ve eylem üretilmesi için de dayanak sağlayacaktır. Şüphesiz temel amaç; uzun dönemde İzmir'i sürdürülebilir ve iklim değişikliğinin etkilerine esnek ve dirençli bir kent haline getirmektir.

6. TEŞEKKÜR

Bu proje Avrupa Birliği'nin Horizon 2020 araştırma ve inovasyon programından 730426 sayılı hibe anlaşması kapsamında finansman almıştır.

7. KAYNAKLAR

Hepcan, Ş., Coşkun Hepcan, Ç., Kılıçaslan, Ç., Özkan, M., Koçan, N., (2013). Analyzing Landscape Change and Urban Sprawl of a Mediterranean Coastal Landscape: A Case of İzmir. Turkey Journal of Coastal Research, 29, Issue 2, 301 – 310.

İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2013). Erişim adresi: <https://izmir.tarimorman.gov.tr/>

İzmir Valiliği (2019, 10 Eylül) İstatistiklerle İzmir, Erişim adresi: <http://www.izmir.gov.tr/istatistiklerle-izmir>

Raymond, C., Berry, P., Breil, M., Nita, M., Kabisch, N., de Bel, M., . . . Calfapietra, C. (2017). An Impact Evaluation Framework to Support Planning and Evaluation of Nature-based Solutions Projects. Wallingford, UK: EKLIPSE Expert Working Group on Nature-based Solutions to Promote Climate Resilience in Urban Areas, Centre for Ecology & Hydrology.

Urban GreenUP D4.1 (2017). Report on the Diagnosis of İzmir, Erişim adresi: www.urbangreenup.eu

Urban GreenUP D4.2 (2017). Baseline document to İzmir, Erişim adresi: www.urbangreenup.eu

Urban GreenUP D1.12 (2019). Report on Integration and articulation of the methodology. Erişim adresi: www.urbangreenup.eu

Urban GreenUP WP4 (2019). Urban Greenup 4th Periodic Meeting Wp4-Izmir Demonstration, 12th March 2019.

WUP. (2014). World Urbanization Prospects, The 2014 Revision, Highlights, Published by the United Nations, Erişim adresi: <https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-highlights.pdf>

VAN GÖLÜ KIYI DEĞERLERİ; VAN KALESİ'NİN YAKIN ÇEVRESİNDE ÖNERİ PEYZAJ PLANI GELİŞTİRİLMESİ

Muhsine PERİHAN¹, Betül YILMAZ², Feran AŞUR³

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye

² Van Büyük Şehir Belediyesi, Van, Türkiye

*sorumlu yazar: muhsineperihan@gmail.com

ÖZET

Geçmiş uygarlıkların geride bıraktığı yerleşimler ve kalıntılar tarihi çevremizi meydana getirmektedir. 1971 yılında Uluslararası Tarihi Anıtlar Koruma Federasyonu ile Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu (IFLA) arasındaki ortak çalışmada; tarihli yapıların çevresiyle beraber korunması gerektiği resmen ortaya konulmuştur. Bu karardan yola çıkılarak M.Ö. 9.yy 'dan günümüze kadar farklı tarihi ve kültürel değerlerin bir arada bulunabildiği UNESCO dünya geçici mirası listesinde yer alan "Van Kalesi ve Yakın Çevresi" ele alınmıştır. Devletlere başkentlik yapan ve hâlâ yaşayan bu alan kültürel bellek açısından muazzam bir öneme sahiptir. Ancak alan, zaman içinde uğradığı doğal ve fiziksel deformasyonlar sonucu atıl kalmıştır. Bellekteki kültürel ve mekânsal kesitlere odaklanarak geliştirilen bu çalışmada, Van kalesi, güneybatı cephesindeki yakın çevresini, kıyı alanıyla ilişkilendirerek kamusal kullanım için sürdürülebilir peyzaj plan önerisi geliştirilmiştir. Yapılan çalışmada Van kalesi ve yakın çevresinin kolektif bilinç oluşturması, merak uyandırıcı bir odak noktası haline getirmek amaçlanmıştır. Araştırmada literatür taraması, yerinde tespit çalışmaları, SWOT analiz tekniklerine dayanan analitik araştırma paftaları, raporlama aşamaları doğrultusunda öneri plan geliştirilmiştir. Çalışma da; kültür rotası, ekolojik park, kentsel dönüşüm alanları, ulaşım yolları önerilmiştir. Sonuç olarak geliştirilmiş öneri planının; sosyal aktivitelere olanak sağlayan, eğitsel ve bilimsel araştırma ortamı oluşturan aynı zamanda görsel değerler sunabilen bir alan haline gelecektir. Bu çalışma yerel yönetimlerin ileride yapılacak çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Van Kalesi, kültürel peyzaj, bellek, kıyı alanı

Coastal Values of Van Lake; Landscape Plan Proposal Development in Van Fortress's Periphery

Muhsine PERİHAN¹, Betül YILMAZ², Feran AŞUR³

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, Türkiye

²Van Büyük Şehir Belediyesi, Van, Türkiye

e-posta: muhsineperihan@gmail.com

ABSTRACT

Historical places composed of ruins of ancient civilizations and what they left behind. In the international symposium held in 1971, a joint study between International Council of Monuments and Sites and International Federation of Landscape Architect have revealed officially that not only historical architectural structures, but also the surrounding must be carefully preserved and restored. The city located on the shores of Lake Van. City and it's immediate surroundings have many historical structures that is important for cultural memory from pre-historic period (900 BC) to the present day. In addition, due to the physical deformations on the southwestern facade of the Van Fortress, it became a passive space. This study focused on Van Fortress and it's surroundings but also aimed to transformed into a focal point that arouses people's curiosity and interest. The study is developed by focusing on cultural and spatial sections in memory, a sustainable landscape plan proposal has been developed in order to make it visible for public use by linking vicinity of the Van Fortress with it's costal area. In this study, research and based on on-site detection, analytical research sheet and reporting stages comprehended a planning model has been generated. Acoordingly; cultural route, ecological park, hobby garden, urban transformation areas and transportation routes that facilitate accesibility have been developed plan recommendations. As a result the area can be transformed into a viable attractive public used space and provide visual values that allows for social activities, allows students to create educational and

*scientific research environments.
landscape, memory, coastal area*

Keywords: Van Fortress, cultural

1. GİRİŞ

Dilimize Fransızca'dan geçen "peyzaj" kelimesinin pek çok tanımı bulunmaktadır. TDK'ya göre "bir yerin doğal görünüşü" olarak tanımlanırken, uluslararası ölçekte ele alınan peyzaj kavramı Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'ne göre; bir alandaki doğal ve kültürel unsurların tamamı, kültür ise geçmişten günümüze taşınmış olan değerler bütünüdür. Kültürel peyzajı insan ve doğa arasındaki karşılıklı etkileşimle birlikte ve insan eliyle oluşturulur. (Council of Europe, 2000); (Resmi Gazete, 2003). Kolektif bellek ise çevrenin bireylerin zihinlerindeki doğal ve yapay unsurların; imge ve hatıra yoluyla biriktirilip yeni kuşaklara aktarılmasıyla meydana gelir. Diğer bir deyişle toplumların geçmişten günümüze ulaşan "süreç içinde inşa edilmiş ortak unsurları kavrama" aracıdır. Kültürel peyzajın kent kullanıcıları tarafından benimsenmesi, ortak değerler olarak kabullenilmesi; kentsel aidiyet ve mekansal kimliği oluşturmaktadır (Kaya, 2016); (Assmann, 2015); (Gür, 2009); (Avcioğlu & Oya Akın, 2017). Bu güne kadar çevrede yapılan çalışmalar sadece yapıyı çevreye odaklanmıştır. Bu sebeple çalışmada Van kalesi ve yakın çevresini beraber ele alan "Öneri Peyzaj Planı" geliştirilmiştir. Alanda bulunan arkeolojik maddi kültür kalıntıları, "1915 öncesi Eski Van Yerleşkesi konut kalıntıları, dini yapıları, mezarlar, yollar" bulunmaktadır. Savaş, terör, deprem, göç faktörleriyle zamanla deforme olmuştur. Alanda merkez kayması yaşanmıştır. Bu faktörlerle kullanıcı profilinin değişmesiyle çevre bilinci ve duyarlılığı azalmıştır. Kıyı kaynakları üzerindeki beklentiler çeşitlenmiş, zamanla alan kent sakinleri için önemini kaybetmiştir. Kolektif bellek açısından önemli olan tarihi alanın yeniden değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Van Kalesi Ve Çevresi Kısa Tarihçesi

Doğal ve kültürel peyzajıyla Van Kalesi; Van Gölü kıyısında konumlanır. Kent için önemli bir yere sahiptir. Van kenti ve yakın çevresi, kalıntılardan anlaşıldığı üzere yazılı tarih öncesi (M.Ö. 3000) dönemden günümüze kadar, Hurriler, Urartular, Medler, Persler, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi pek çok devlete ev sahipliği yapmıştır. İzlerini alanda görmek mümkündür. (Kılıç, 2006). Eski Van, yaklaşık 50.000 m²'lik düz bir alana kurulmuş olup, kuzeyden Van Kalesi ile diğer üç yönden ise, surlarla çevrelenmiştir. Kale Van Ovası'nın

batısında kıyı alanında yer alır. Kale 1800 metre uzunluğunda, 20-120 metre arası değişen genişlikte ve 100 metre yüksekliğindeki kaya üzerine kuruludur. Kale ile birlikte Eski Van Şehri, I. derecede arkeolojik sit alanı, çevresi ise II. ve III. derecede arkeolojik sit alanı olarak koruma altına alınmıştır (Şekil 1). Konumu (Şekil 2) de verilmiştir.

Şekil 1. Kale- Eski Van Şehri (T.H.K. Arşivi)

Şekil 2. Van Kale Konumu, (Google Earth, 2019)

1.1 Amaç

Alanın kent kullanıcılarında çevre bilinci oluşturmasıyla aidiyet duygusunun geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaca uygun plan yapmak, alanın sürdürülebilirliğini sağlamak amaçlanmıştır. Van kalesi, güneybatı cephesindeki yakın çevresi, kıyı alanıyla ilişkilendirerek merakını ve ilgisini uyandıran kamusal kullanım için görünür kılmak amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın materyalini Van Kalesi ve kalenin güneybatı cephesindeki kıyı alanındaki yakın çevresinin sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklar oluşturmuştur. Çalışmanın yöntemi alana ilişkin literatür taraması ve SWOT, Van ilinin 1/25.000 ölçekli imar planı incelenmesi,(Autocad) kullanılarak, mekânsal haritalar üretilmesi yerinde tespit çalışmaları oluşturmaktadır(Şekil 2). Bu doğrultuda; kültür rotası, ekolojik park, kentsel dönüşüm alanları, erişilebilirliği kolaylaştıran ulaşım yollarıyla birlikte plan önerileri geliştirilmiştir.

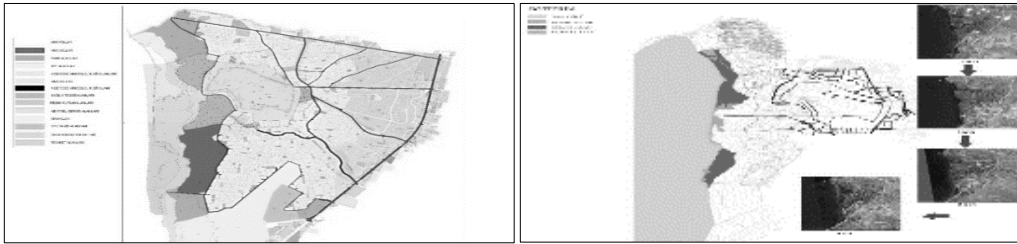
3. BULGULAR

Alanı iki başlık altında ele almak mümkündür. Birincisi, anıtsal–kamusal hizmet alanı, ikincisi Van Gölü'nün kıyı morfolojisi ile biçimlendirilen kale-kıyı ilişkisidir. Van Kalesi, eski Van şehri

ve Van Kalesi Höyüğü 2016 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer almaktadır. Van Kalesi (Tuşpa), Eski Van Kentinde yer alan "Hüsrev Paşa Cami, Kızıl Minareli Cami, Ulu Cami, Kaya Çelebi Cami, Şeyh Muhammet Abdurrahman Baba Türbesi, Saray Kapı, Çifte Hamam, sarnıç, Surb Stephanos Kilisesi vd. tescil edilen yapılardandır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlükleri, 2016)

3.1.Çalışma Alanının Çevresel Analizi ve Ekolojik Özellikleri

Çalışma alanı şehir merkezine yaklaşık 5 km mesafede, yaklaşık 2,7 km²'lik bölgeyi kapsamaktadır. Van Gölü'nün doğusunda yer alan Van Sazlıkları sulak alanı göl kıyısında yer alan Van İskelesinin kuzey ve güney sahilinde iki parça şeklinde yer almaktadır. Van Van Gölü'nü besleyen Akköprü Deresi'nin birleştiği kesimde yer almaktadır. (Anonim, 2016); (Avşin & Erzen, 2018)Kalenin yakın çeperlerinde ticaret alanı, rastgele yapılaşmaların varlığı söz konusudur. Van Kalesi ve çevresindeki ulaşım bağlantılarında kademelenme mevcuttur ancak yaya yolları yetersizdir. Kalenin güneybatı cephesindeki kıyı alanına taşıt yolu mevcut değildir (Şekil 3).

Van Kalesi ve Çevresi Ulaşım ilişkileri

Şekil 4. Van Kalesi ve Çevresi Kıyı Morfolojisi

3.1.1.Kıyı Morfolojisi; Van Kalesi'nin kıyı alanının batısındaki bölge girinti ve çıkıntılı bir yapıya sahip dar ve az bir kumsal alana sahiptir. Kıyı alan kullanım morfolojisi incelendiğinde geçmiş yıllara nazaran kıyı alanlarında yerleşiminin arttığı, sulak alanların yerine dolgu alanların arttığı görülmüştür. 2005 yılında kıyı alanında yeşil alanların ve sulak alanların yüzey çok, yerleşim alanları daha azdır. 2009 yılında Van Kalesi ve çevresinde yapılaşmanın arttığı gözlemlenmiştir. 2013 yılında sulak alan yüzeyinin azalmaya başladığı yıllardır (Şekil 4).

3.1.2. Van Sulak Alanı; Alan tehdit altındaki olan ve olmayan bazı türlerinin habitatıdır. Biyolojik çeşitliliğe katkı sunar, besin zinciri sağlar, yer altı sularını dengeler. Alan, üniversiteler, bazı resmi kurumlar için yaban hayatı gözleme, bilimsel araştırma ve eğitim imkânı sunma konusunda, gerek sahip olduğu değerler, erişim kolaylığı bakımından önemlidir (Avşın & Erzen, 2018).

3.1.3. Flora ve Fauna; Alanda ki sazlık ve bataklık alanlarının bazı kesimler kum seddi ile gölden ayrılmıştır. Bu alanlar özellikle kuşların beslenme ve göç alanlarıdır. Potamogeton pectinatus (Rezene), Scorzonera parviflora (Çatalkök), Alopecurus, Runcinaceae (Tilki Kuyruğu Kamışı), Butomus umbellatus (Kemoterapi Çiçeği), Phragmites australis (Kamış) Bitki türlerinin yanı sıra alanda tespit edilen 3 sürüngen ve 150 kuş türü, İnci kefalı mevcuttur (Anonim, 2015); (Avşın & Erzen, 2018); (Durmuş & Adızel, 2014). (Şekil 5).

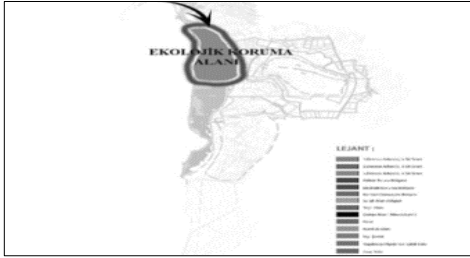
Çevresel etkenler, kirlilik, rastgele yerleşim alanları avantaj ve dezavantaj olarak SWOT analiz başlığı altında açıklanmıştır.

3.2. Çözümler: GZTF çözümleri ve Öneriler (SWOT analiz)

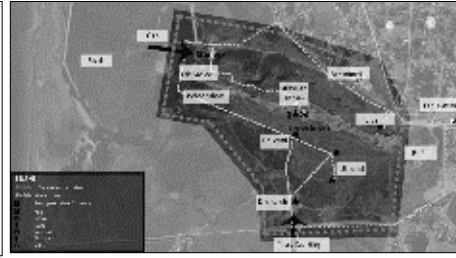
Alanın turizm, tarım ve hayvancılık için elverişlidir. Kültürel miras açısından zengin turistik değerlere sahip olmasına karşın kıyı bölgesi ıslahı için değerleri göz önünde bulunduran bir çalışma yoktur. Kent merkezine olan uzaklığı sebebiyle yatırımcılar tarafından alana yatırım yapılmak istenmemektedir. Tarım arazileri parçalı durumdadır. Çarpık yapılaşma, göç, güvenlik, aydınlatma gibi sorunlar alanın gelişmesine engel teşkil etmektedir. Kıyı alanının kurumsal bir çalışma yapılmasına uygundur. Yerel yönetimlerin bu alanda çalışma düşünülmesi alanın fonksiyonel ve estetik açıdan gelişmesine olanak sağlamaktadır. Ancak çalışma üniversitenin işbirliği içinde uzmanlara danışılarak, planlı bir politika oluşturması daha kaliteli çevre düzenleme planı geliştirilmesine olanak sağlayacaktır. Gelişimin sürdürülebilirliği için halkın çevre bilinci konusunda duyarlı olması gerekmektedir. Alanda istihdam ve yatırımların yeterli düzeye çıkarılması gerekmektedir. Civardaki evsel ve hayvansal atıklar flora-fauna açısından zengin olan Van Gölü'ne dökülmektedir. Bu alanda koruma altında olan sazlık alanları bulunmaktadır aynı zamanda kuşların uğrak noktasıdır. Ancak kıyı alanında dolgu yapımı günümüzde estetik açıdan uygun görülmesi gereğiyle artmaktadır. Bu eylem gölün doğal yoldan temizliğini yapan sulak alanların yok olmasına yol

açmaktadır. Van Kalesi çevresinde alt yapı çalışmaları ile alanın doğal, kültürel ve tarihi değerleri gelecek nesillere aktarılması kolaylaştırılacaktır. Alanın kalitesini arttırmak için mevcut ulaşım yollarının makul ölçekte genişliğini arttırarak ulaşımın daha kolay hale getirilmesi, bu yol ile ziyaretçi patikalarının bağlantılı hale getirilmesi, kıyı ile tarihi alanın fiziksel bütünlük sağlanması gerekmektedir. Alan için öneri plan kararları aşağıda yer almaktadır.

3.3.1.Ekolojik Koruma Bölgesi (Eko Park); Alanının kuzeyinde yer alan sulak alan bölgesini örnek çalışma analizleri ile “Ekolojik Koruma Alanı–Eko Park” olarak öngörülmüştür (Şekil, 6). Bu durumda alanı insanların ilgisini çeken aynı zamanda hafızalarını yenileyen odak noktası haline getirerek doğal ve kültürel görsel peyzajı yakından ziyaret etmeleri sağlanacaktır.

Şekil 6. Ekolojik Koruma Alanı

Şekil 7. Van Kalesi Kültür Rotası

3.3.2.Kültür Rotası; Önerilen Kültür Rotası 1.6 km²lik alanı kapsamaktadır. Uzunluğu 1800 m olan yürüyüş rotası, Van'ın doğal, tarihi, jeolojik, kültürel atmosferini ziyaretçileriyle buluşturacaktır. Rotada öne çıkan yapılar “seyir noktaları” ile desteklenecektir (Şekil 7).

3.3.3.Kentsel Dönüşüm Alanı; Gecekonduların görsel peyzaj iyileştirmesini için kentsel dönüşüm koruma teknikleri uygulanması öngörülmüştür (Şekil, 8). Alanın fiziksel bütünlük, tarihi dokunun sürekliliği ve kolektif belleği koruma açısından konut tipolojileri “Eski Van Evleri” niteliğinde olması öngörülmüştür.

Şekil 8. Kentsel Dönüşüm Alanı

Şekil 9: Alan Kullanım Öneri Planı

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Tarihi Van Kalesi ve çevresi coğrafi konumu, doğal ve kültürel peyzaj varlıklarıyla kadim bir kimliğine sahiptir. Uğradığı deformasyonlar sonucu atıl durumdadır. Yapılan analizler doğrultusunda "Öneri Plan" çalışmasıyla alanın yakın çevresi aktif olarak kullanılmayan kıyı alanı ilişkilendirilmiştir. (Şekil, 9). Alanda yapılmış çalışmalar mimari yapılara odaklanıp alanın çevresine odaklanamamıştır. Bu planda; kültür rotası, ekolojik park, kentsel dönüşüm alanları, ulaşım yolları planı ile sosyal aktivitelere olanak sağlayan bir alana dönüşecektir. Planlamanın bu alanda çalışma yapacak ilgili kuruma yol göstermesi amaçlanmaktadır.

5. KAYNAKÇA

- Anonim. (2015). *Van İlinin Karasal Biyolojik Çeşitlilik ve İç Su Ekosistemleri Biyolojik Çeşitlilik Envanter ve İzleme İşleri Sonuç Raporu (yayınlanmamış)*. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü 14. Bölge Müdürlüğü. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Ankara
- Anonim. (2016). *Van İli 2015 Yılı Çevre Durum Raporu*. T.C. Van Valiliği ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. www.csb.gov.tr/Db/Ced/Editordosya/Van
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek; Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik (2.basım)*. (A. Tekin, Çev.).Ayrıntı Yayınları. İstanbul
- Avcioğlu, S. S., & Oya Akın. (2017). *Kolektif Bellek ve Kentsel Mekan Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi'nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi*. *idealkent*, 8(22), 423-450.
- Avşın, N., & Erzen, M. S. (2018). *Çevresel Faktörlerin Van Sazlığı Sulak Alanıüzerindeki Etkileri*. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*(32), 283-295.
- Council of Europe, 2000. *The European Landscape Convention (STE n°176)*. Erişim: 19 Temmuz 2019. <http://www.coe.int>
- Durmuş , A., & Adızel, Ö. (2014). *Van İlinin Ornito-Turizm (Kuş Turizmi) Potansiyeline Sahip Sulak Alanları*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi- DAKA. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Gür, Ş. Ö. (2009). *Dönüşen Topraklarda Kent Kimliği*. *TMMOB* 10/1, 35-43.

- Kaya, A. T. (2016). *Kent Kimliği Oluşumunda Kültürel Peyzajın Rolü: Konuralp Örneği*. Kocaeli, Düzce, Türkiye: T.C. Düzce Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi
- Kılıç, S. (2006). *Van Kültür ve Turizm Envanteri I. Tarihsel Değerler (Cilt 1)*. Van: Van Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü (2016). *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlükleri*. Erişim: 8 Temmuz 2019. UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi: <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,163961/van-kalesi-van-2016.html>
- Oktay, D. (2002). *The quest for urban identity in the changing context of the city:Northern Cyprus*. *Cities*, 18(4), 261-271.
- Resmi Gazete. (10.06.2003). *Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun: Erişim 17 Temmuz 2019. Kanun No 4881: <http://www.basbakanlik.gov.tr>*
- Şensoy, E. (2005). *Köy, Kent ve Göç Van İline Çevre İl ve İlçelerden Göç Edenlerin Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı*.
- Şekil 1: T.H.K Arşivi. Top, M. (2012). *Van Koruma Amaçlı İmar Planı Sanat Tarihi Raporu*. Yayınlanmamış Rapor.
- Şekil 2: *Van Kalesi ve Çevresi Uydu Fotoğrafı*. Google Earth. Erişim 25 Haziran 2019 <https://www.gogle.com./earth/2019>
- UNESCO. (2011). *Recommendation on the Historic Urban Landscape, including a glossary of definitions*. Erişim: 8 Temmuz 2019 UNESCO: <http://portal.unesco.org>

7. OTURUM A SALONU
BELLEK VE KORUMA
OTURUM BAŞKANI: BEKİR ÖDEMİŞ

CUDİ DAĞININ DOĞAL BİTKİSİ NERGİS'İN (*Narcissus tazetta* L.) HALKIN BELLEĞİNDEKİ YERİ

Şevket ALP1, Ayten BOTAN2

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversite, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölüm,
Van / Türkiye; alpsevket@gmail.com/ 542 6537102

²Cizre Belediyesi, Şırnak / Türkiye

ÖZET

*Nergis, günümüzde dünya soğanlı süs bitkisi üretiminin % 90'ını oluşturan yedi türden biridir. Süs bitkileri sektöründe; saksı bitkisi, kesme çiçek ile park ve bahçeleri güzelleştirmek için kullanılır. Bu özelliği nedeniyle, soğanlı süs bitkileri arasında önemli yere sahiptir. Cudi Dağında yapılan arazi araştırmalarında doğal olarak hem yalın kat hem de katmerli nergisi popülasyonlarının (*Narcissus tazetta* L.) yaygın olarak yetiştiği tespit edilmiştir. Tarihte "Şehri Nuh" adıyla bilinen bölgede, doğal olarak yetişen ve keskin kokuya sahip olan nergis bitkisinin, zamanla halkın beğenisini kazanmış ve tür hakkında yörede bilinçli bir yaklaşım mümkün olabilmıştır. Bölgede yapılan araştırma gezilerinde, doğada yaygın olarak yetişen nergis çiçeğinin, bölge kültüründeki yeri ve konuyla ilgili bilgiler derlenmiştir. Bölgenin halk kültüründe, nergis ile ilgili hikâye, şiir, şarkı, masal, mani vb öğeler tespit edilmiş; nergisin, halk hekimliğindeki önemi ve kullanımı kayıt altına alınmıştır. Bölge insanının değişen hayat koşullarına bağlı olarak geçmişten gelen nergis çiçeğine ait belleği günümüze getirmiştir. Bu da bölge insanın hala nergis hakkındaki beleği yani yerel geleneklerini, örf ve adetlerini koruyor olması onun hala doğaya bağımlı olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.*

Anahtar Kelimeler: Cizre/Şırnak, Süs Bitkisi, Halk kültürü, Koruma, Gelenek

**ASSESSMENT OF PUBLIC MEMORY ABOUT THE NATURAL PLANT OF CUDİ MOUNTAIN:
NARCISSUS (*Narcissus tazetta* L.)**

Narcissus is one of the seven species that make up 90% of the world ornamental bulbs crops. Ornamental bulbs industry is used for garden plants, potted plants, and cut flowers. Due to these reasons, narcissus has an important place among ornamental plants. Field surveys conducted in Cudi Mountain determined that both single-flowered and, Double-flowered populations (Narcissus tazetta L.) were widely grown. In the region known as "Noah City Noah" in history, the narcissus plant, which grows naturally and has a remarkable odor, has gained the appreciation of the people in time and a conscious approach about the species has been possible in the region. During the research excursion in the region, the place of narcissus plant, which is widely grown in nature, in the culture of the region and information about the subject was compiled. In the folk culture of the region, narrative, poem, song, fairy tale, mania, etc. elements related to narcissus have been identified; the importance and use of narcissus in folk medicine are recorded. Due to the changing living conditions of the people of the region, it has brought the memory of the narcissus flower from the past to the present day. This can be seen as an indication that the people of the region still depend on its local traditions, customs and, traditions that the nature of the narcissus as it still preserves.

Keywords: Cizre / Şırnak, Ornamental Plant, Folk culture, Conservation, Tradition.

1. GİRİŞ

Ülkemizin Güney doğusunda Şırnak İli'ne bağlı bir ilçe olan Cizre, Güneydoğu Toros Dağları sistemine bağlı yükseltiler arasında, Dicle nehrinin kenarında kurulmuş, kadim bir şehirdir. Cizre, Anadolu'yu Kuzey Mezopotamya'ya bağlayan stratejik bir noktada yer alıyor. Anadolu ile Mezopotamya'nın sınırlarındaki bu eski kent, tarihi ipek yolunun binlerce yıldır hiç eskimeyen mola yerlerinden biri olmuştur(Sâbân, 2013; Alp, 2018).

Şehrin geçmişi, Katip Çelebi'nin 17. yüzyılda yazdığı "Seyahatname"ye ve çeşitli tarihi kaynaklara göre, Nuh Tufanı öncesine kadar uzanır. Hz. Nuh ile başlayan Cizre tarihi, Gutiler, I. Babil Devleti, Asurlular, Sasaniler, Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular, Zengiler, Akkoyunlular ve Osmanlılar ile günümüze kadar gelmiştir. Bu yüzden

bölgenin doğal bitki örtüsünün, dörtbin yıldan beri insanoğlu tarafından kullanılmıştır (Sâbân, 2013).

Kendi haline bırakılmamış olan Cizre coğrafyası Mezopotamya coğrafyası ile birlikte dörtbin yıldan beri, bölge insanın ihtiyaçlarını karşılamak için yönlendirilmiş, düzenlenmiş ve değiştirilmiştir. İnsan elinin hissedildiği bu coğrafyada doğa ile insanın etkileşiminin sonuçları oluşmuştur. Bölgede, mücadelecı kimliği ile, toprağı işleyen ve ıslah eden insanı ile doğanın etkileşimiyle ortaya çıkan tarım uygarlığının en eski örneklerinin izleri bulunmaktadır. Bölgede insan beslenmesinde ve yaşamında önemli olan birçok yabancı bitkinin burada kültüre alındığı ve yine buradan dünyaya yayıldığı bilinmektedir (Zohary ve ark., 2012; Alp, 2018).

Cizre bölgesinde doğal olarak yetişen ve kültüre alınan türlerden biri olan nergis (*Narcissus tazetta* L.) *Amaryllidaceae* (Nergisgiller) familyasının, en çok bilinen soğanlı bitki türüdür. Kesme çiçek, iç mekan (saksılı) ve dış mekan süs bitkisi olarak kullanılan nergis ülkemizde doğal olarak; Ege-Akdeniz sahil kuşağı ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde yetişir (Alp ve Ark., 2015).

Doğal bitkiler bir şey anlatmaz ama kültüre alınmış mahalli bitkiler ise çok şey anlatabilir (Hehn, 1998). Bildiride, bölgenin doğal florasında yer alan, hem tıbbi bitki hem de süs bitkisi olarak bahçelerde yetiştirilen ve zaman içinde günlük yaşam kültürünün bir parçası haline gelmiş olan nergis bitkisinin bölge insanı ile ilişkisi incelenmiştir. Halkın uzun yıllar öncesine uzanan kültürel zenginliğinde nergis bitkisinin kültür belleğinde yeri, anlattıkları ve önemli konusunda bilgi verilmiştir

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırma, Şırnak-Cizre Bölgesinde bulunana Cudi dağı ve Gabar Dağında nergis bitkisinin yayıldığı alanlar ile bitkinin bölge halkının bitki hakkındaki perspektifleri, tecrübeleri, duyguları ve algılarını ortaya koymak için yüzyüze görüşme yapılmıştır. Görüşme genelde 50 yaş ve üstü kişilerle yapılmış ve nergis bitkisinin kullanımı ile halkın belleğindeki yeri ile ilgili sorular sorulmuştur. Görüşmeler kayda alınmış ardından da yazı diline geçirilmiştir.

3. BULGULAR

Tarihte "Şehri Nuh" adıyla bilinen bölgede, doğal olarak yetişen ve keskin bir kokuya sahip olan nergis bitkisinin, zaman içinde halkın beğenisini kazandığı ve tür hakkında yörede bilinçli bir yaklaşım tespit edilmiştir. Bu da bölge insanının hala nergis hakkındaki belediği yani yerel geleneklerini, örf ve adetlerini koruyor olması onun hala geçmişine bağılı ama aynı zamanda doğaya bağımlı olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bölge insanının geçmişten gelen nergis çiçeğine ait belleği hakkında toplanan veriler aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

3.1 Nergis bitkisinin yoğun bulunduğu alanların tespit edilmesi

Siirt-Urfa çevresinde yetiştiğine dair kayıtlar bulunmasın rağmen bölgede yetiştiğine dair bir kayıt bulunmuyordu. Oysa Şırnak-Cizre bölgesinde yapılan arazi araştırmalarında; nergisin, hem yalınkat hem de katmerli çeşitlerinin, Cudi dağındaki doğal ortamda, yaygın olarak yetiştiğini tespit edilmiştir. Tespit edilen genotiplerin mevcut olanlarda morfolojik olarak farklı özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir.

yapılan saha çalışmasında ilçenin; Kızılsu, Koçbey, Varlık, Kaya, Düzova, Damlarca köylerinde Nergis alanlarının gitgide daraldığını gözlemledi. Mevcut doğal popülasyonun daha çok tarım için uygun olmayan engebeli yerlerde yetiştiğini gözlemledi. Bu köylerde doğada yetişen katmerli nergisler ile köy mezarlıklarında ve ev bahçelerinde yetişen katmerli çeşitlerde bazı morfolojik özellikleri ile ayrıldığı tespit edildi.

3.2 Halktan nergise yönelik genel bilgi toplanması

Cizre ilçesinde, bu bitki türün doğal yayılış alanları üzerine yapılan ilk incelemelerde yöre halkının bu tür hakkında bilinç düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Bölgede yetişen ve keskin kokuya sahip olan nergis bitkisi, zamanla halkın beğenisini kazanmış ve tür hakkında yörede bilinçli yaklaşım gelişmiştir. Bölgenin halk kültüründe, nergis ile ilgili hikâyeye, şiir, şarkı, masal, mani vb öğeler tespit edilmiş; nergisin, halk hekimliğindeki önemi ve kullanımı kayıt altına alınmıştır.

Nergis çiçeği Cizre halkı için önemli ve anlamıdır. Yöredeki inanışa göre, Hz. Nuh'un, Cudi dağında toprağa ayak basmasıyla, nergis tohumları toprağa atılmış ve nergis, buradan dünyaya yayıldığına inanılır. Nergis çiçeğinin dikkat çekici kokusu Peygamberimiz Hz Muhammed ile özdeşleştirildiğinden kutsal bir çiçek olarak ta görüyor. Bu yüzden nergis çiçeğine dokunulduktan sonra salavat getirilir. Nergisin, halk hekimliğindeki önemi ve kullanımı kayıt altına alınmıştır. Nergisin yürüme zorluğu çeken çocuklara kısıp ateşte soğanları kaynatılarak içirildiğinde yürüdüğü ifade edilmiştir.

Cizre bölgesi, aynı zamanda önemli bir kültür merkezidir. Bölge, sahip olduğu mimari eserleri ve yetiştirdiği şahsiyetlerin yanısıra, gelenek-görenekleri ve günümüze gelen halk edebiyatıyla da bilinir. Bölgenin halk edebiyatında nergis önemli bir yeri olduğu tespit edilmiştir. Bölgenin yaşlı kesimlerinde nergis bitkisi ile ilgili hikaye şiir, şarkı, masal, ve manilerin olduğu gözlemlendi Bu birikimin gençlere aktarılamadığı da tespitlerimiz arasındadır.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Şırnak-Cizre bölgesinin doğal kaynakları, bölge insanı tarafından, uzun yıllar boyu, sosyo-ekonomik ihtiyaçları karşılayacak şekilde ve taşıma kapasitesiyle uyumlu olarak kullanılmıştır. Bu kullanım yöntemi, zaman içinde bir toplumsal duruş ortaya çıkarmış ve geleneksel bir yaşam tarzı geliştirmiştir. Yörenin sevilen çiçeği nergis de zaman içinde, güzel görünümü ve kokusuyla, geleneksel toplum hafızasında yer alırken, mitolojik özelliğiyle de simgesel anlam kazanmıştır.

Nergis bitkisi, kırsal nüfusun azaldığı, dolayısıyla toprakların işlenmediği alanlarda, giderek çoğalırken; modern üretime geçilen tarım alanlarında, bitkinin doğal yayılım alanı gittikçe daralmaktadır. Bu nedenle, bölge kültüründe önemli yeri olan nergis bitkisinin, belirli alanlarda koruma altına alınması kaçınılmaz olmuştur. Bitkinin varlığını korumak ve gelecek nesillere ulaşmasını sağlamak amacıyla, bölgenin farklı köylerinden toplanan nergis çeşitleriyle, Dicle nehri kıyısındaki alanda, 'Nergis Bahçesi' oluşturuldu. Halk kültürünün parçası ve yerel kimliğin önemli unsuru olan nergis bitkisi ile yerel nergis çeşitlerinin korunması; aynı zamanda, geleneksel kültürümüzün korunmasına, gelecek nesillere aktarılmasına da katkı sağlayacaktır.

Bölgede bu tür tanımla ve koruma çalışmalarının önemli katkılar beklenenden daha büyük olabilir. Unutmayalım ki, ülkemizde bireylerin ve özel kuruluşların katkılarıyla ulusal bitki araştırmaları başlamış daha sonra türlerin korunmasına yönelik projeler dönüşmüştür.

Bu tür çalışmalarda elde edilen bulgular bölgenin sahip olduğu doğal değerler ve bu değerlerle gelişen toplumsal bellek ortaya konulmaktadır. Elde edilen bulgular, bu değerlerden sorumlu kamu kuruluşlarına destek verecek ya da en azından sorunla belli açıdan ilgilenen bireylerin katkılarının oluşması için motivasyon kaynağı olabilir. Bu motivasyona sahip bireylerden oluşacak toplumda giderek artan ilgi, koruma kaygılarının gelişmesine sebep olabilir. Bu kaygılar doğal değerlerin ve bu değerle toplumun oluşturduğu kültürün korunmasına yönelik toplumsal örgütlenmeye geliştirdiği gibi toplumsal dayanışma ve sosyal barış ortamına da zemin hazırlayabilir. Bu bellek toplumsal bilince ulaştığında farklı insanlar arasında etkileşime, dayanışmaya ve sözel bağları artırmasına destek olacaktır.

Şırnak/Cizre bölgesinde Nergis ile ilgili artan farkındalık doğa korumaya yönelik bir kaygının oluşmasına sebep olacaktır. Bu gelişmelerin eğitimdeki yansımaları ile birlikte değerlendirildiğinde bölgede doğal değerler karşı farkındalığın artmasına ve toplumsal değişime olanak verebilir. Çünkü doğa korumanın temeli rasyonel düşünce dayanır, insan doğayı korurken aynı zamanda kendisini ve sosyal varlığını da korumaktadır. İnsanı çevresinden soyutlanmış olarak düşünmek mümkün değildir. İnsan çevresi ile var olur çevresi değiştirirken kendi de çevreden etkilenerek değişmektedir.

Bölgede peyzaj planlama ve tasarım konularında görev alacak uzmanların bölge insanın hoşuna giden her şeyi değerlendirmeye katması gerekir. Bu değerlendirmelerden bir tanesi de geçmişten günümüze kalan doğal değerleri ait derin bir bilgi birikimi/belleği bilmekle mümkündür. Arazi çalışmalarıyla elde edilen bu birikimi öncelikle zaman ve toplumsal bağlamda daha sonra ise bileşenlerinin bütünü içinde tanımlayarak değerlendirmek ardından, çağdaş yöntem ve malzemelerle kullanarak bölgeye özgü çözümlerin üretmesi gerekir. Bu tür bir yaklaşım başkasının farkında olmadığı farkında olmak ve başkasının yapamadığını yapmak anlamına gelecektir ki bu tür bir yaklaşım projeye özgünlük katacaktır.

5. KAYNAKLAR

- Alp, Ş. (2018). *Cudi Dağı'nın Doğal Bitkisi... Nergis (Narcissus tazetta L.) bağbahçe Dergisi*, 76 (mart-nisan)
- Alp, Ş. Zeybekoğlu, E. Salman, A. ve Özzambak, M. E. (2015). *Ülkemizin Doğal ve Doğallaşmış Nergis Türleri ve Karşılaştığı Sorunlar Selçuk Tarım Bilimleri Dergisi*, 3(2): 304-308
- Hehn, V. (1998). *Zeytin Üzüm ve İncir: Kültür Tarihi Eskizleri Dost Kitabevi*
- Sâbân, S. (H. Güneş, Çev.). (2013). *Tarih ve Medeniyet Bağlamında Cizre. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7: S. 154-162.
- Zohary, D. Hopf, M. Weiss, E. (2012). *Domestication of plants in the Old World: the origin and spread of domesticated plants in Southwest Asia, Europe, and the Mediterranean Basin. 4th ed. Oxford, UK: Oxford University Press.*

ÖZEL BİR PEYZAJ ALANINDA ÖZGÜN BİR KORUMA ÖYKÜSÜ UÇHİSAR'DA 'ARGOS in CAPPADOCIA'

Aslı Özbay

Argos in Cappadocia otelin oluşum öyküsü, kanımca hem Türkiye için hem de uluslararası ölçekte istisnai özellikte bir 'kırsal dönüşüm' örneğidir. 1970'lerden itibaren yıkılmış, yok edilmiş bir tarihi köyün küllerinden yeniden doğurulmaya çalışılması öyküsüdür.

Kapadokya, bilinen tarihiyle 3 bin yıldır insanların yeraltında yaşamayı keşfettiği ve kesintisiz bir yeraltı yaşam kültürünün sürdüğü çok ilginç bir coğrafya. O kadar olağanüstü bir doğası var ki 'mucize diye bir şey varsa herhalde böyle bir şeydir' dedirten türden. Resimlerden gördükleriniz sizi yanıltmasın, yerindeki güzelliğin yüzde ellisini bile algılayamayacaksınız. Yer denen kavramın ancak bizzat deneyimlenerek algılanabileceği bir bölgedir Kapadokya.

1

Bizim hikâyemizin odağındaki Uçhisar köyünden baktığımız zaman doğuda Erciyes'in karlı kuzey yamaçları görünür. Ve biz Erciyes'e, bu volkanik coğrafyanın 'ana tanrıçası' deriz. Asırlardır, bu mucizevi topoğrafyanın doğurucusu olduğuna inanılmıştır. O kadar değerli ve etkileyici bir unsurdur ki, yüzyıllarca Bizans sikkelerinin bir yüzünde yeri olmuştur.

2

Erciyes 'den batıya doğru baktığınızda ise, güzel köyümüz Uçhisar böyle görünür. Bölgenin en yüksek 2 noktasıdır: 1370 rakımlı bir koca kaya küttedir. Dünyanın en eski gökdelenlerinden biri diyebilirsiniz: içi sünger gibi delik deşik, kayaoyma mekânlarla doludur. Kalenin yamaçlarında gördüğünüz kâgir yapılar, ağırlıkla 18. yüzyıldan sonra, Osmanlı döneminde yapılmışlardır. Osmanlı bu topraklarda istikrarı sağlayana kadar Kapadokya, çok uzun yüzyıllar boyu büyük çilelere sahne olmuş bir savaş ve işgal alanıdır. Osmanlı'nın iradeyi ele geçirip savaşları sonlandırdığı dönemden itibaren, bölgenin kendi sivil kültürünü oluşturduğu çok ilginç bir öyküsü vardır.

Kapadokya'daki volkanik tuf taşı, Kayseri, Konya, Aksaray, Niğde ve Kırşehir'i de içine alan, Hollanda büyüklüğünde geniş bir alanı kaplar ve çok farklı renk ve formlarla karşımıza çıkar. Tufün bu bölgede

niş bir renk skalası vardır: Koyu siyahtan, kırmızıya, beyazlardan sarılara, grilere varan, çok renkli ve farklı fiziksel özellikleri olan taş-kaya oluşumlardır bunlar. Milyonlarca yıl önce başlayıp buzul çağının oluşmasına sebep olan ve sonra da erozyonlarla bölge coğrafyasını şekillendiren doğa olayları sonrasında, 'peribacası' formunu almış olan kayalıkların 12-14 milyon yaşında, Erciyes, Melendiz ve Hasan dağlarının ise daha genç, 9-10 milyon yaşında olduğunu daha yeni açıkladı jeologlar.

Kayalıkların çok geniş bir alana yayılı heykelsi formları, 1986'dan buyana Kapadokya'yı Unesco Dünya Miras Alanlarının en önemlilerinden biri yaptı. Bu kayaların içinde insanlar, Hititlerden bu yana yaşama

öntemleri geliştirdiler. Kimi tarihçiler, ilk kayaoyma faaliyetinin Frigler'den başlamış olabileceğini de söylüyorlar ama bunlar hala tartışmalı konular olmayı sürdürüyor.

4 y

Uçhisar'daki 'argos in Cappadocia' otelin restorasyonlar yoluyla oluşma hikâyesi 1996'ya uzanıyor. Otelin kapalı ve açık alanları, köyün içinde yaklaşık 30.000 m² büyüklüğünde bir alana yayılıyor. Alanın kentsel sit içinde kalan bölümü yaklaşık 12.000 m²'lik bir büyüklük oluşturuyor. Kalan bölümü ise 1. derece doğal sit alanı içinde kalan özgün bağ bahçe alanları diyebiliriz.

Kentsel sit alanı, 1970'lerden buyana köylüler tarafından boşaltılmış ve mülkiyetlerin birkaç kere el değiştirdiği bir turizm alanı. Köyün yerlileri, batı düzlüklerinde oluşturulan yeni gelişim alanı içindeki evlerde yaşıyorlar.

5

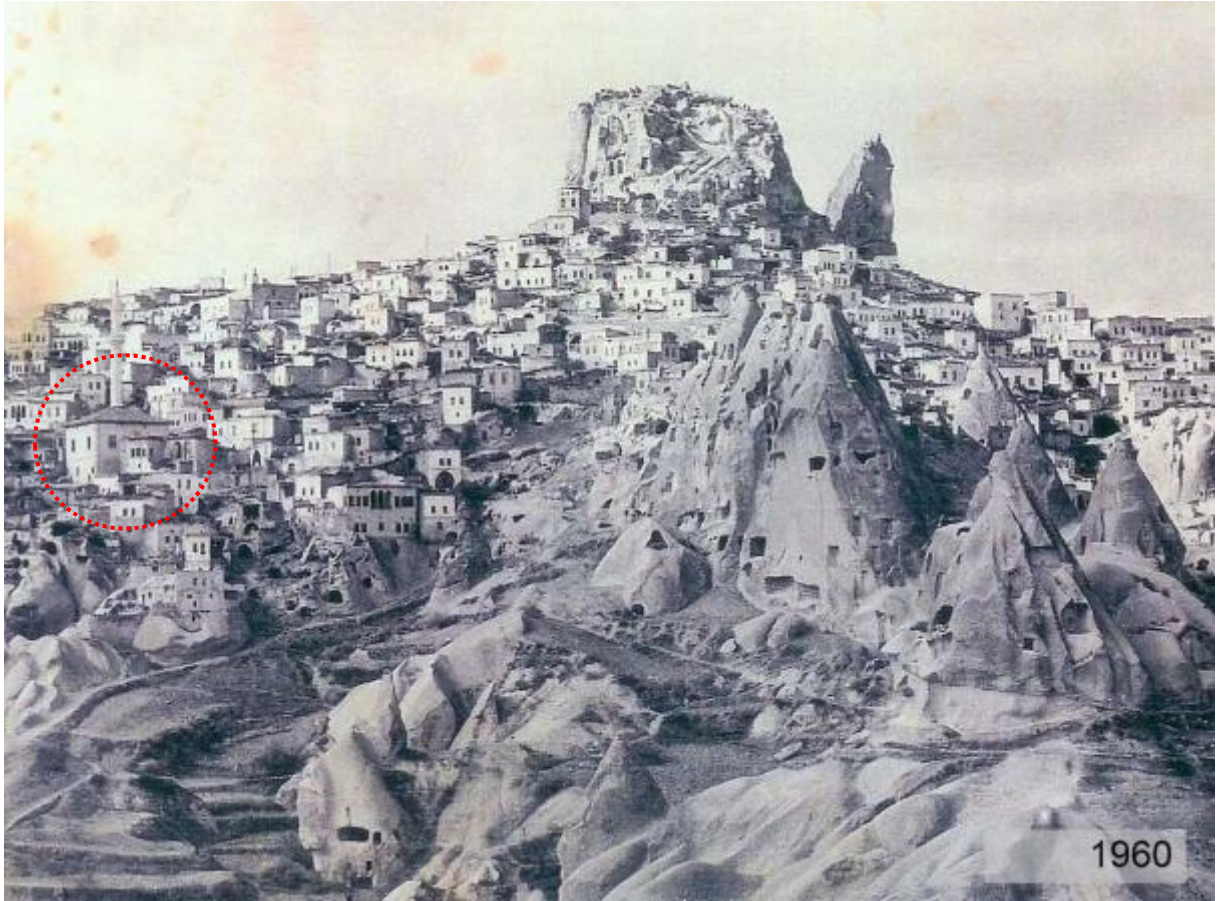
Türkiye'de de etkisini gösterdi ve kentli olmak, endüstrileşmek medeniyet göstergesi oldu. 1960'larda Türkiye Almanya'ya büyük göç vermeye başladı. Çok sayıda genç

insan köylerinden kopup Almanya'ya işçi olarak gittiler. Bu dönemler, Türkiye'de yeni şehirleşme hareketlerinin de olanca nobranlığı ile hüküm sürdüğü yıllar oldu.

Diğer yandan, Anadolu'nun birçok köyünde henüz altyapı yoktu. Evler elektriksiz, susuz hatta tuvaletsizdi. Savaş sonrası fakirlik yaygındı ve tarihi evler çok yıpranmıştı. Bu sosyo-ekonomik durumun da etkisiyle bu alanların birçoğunda bazı 'siyasi' kararlar alındı: Harabe diye görülen, konforu eksik tarihi dokular, bir bahaneyle 'afet alanı' ilan edildiler ve halk afetzedelere yapılan devlet yardımından yararlandırıldı. Afetzedelere bedelsiz imarlı arsalar ve düşük faizli ev kredileri verilerek yeni konut alanları yaratıldı.

Kapadokya için, 1968'de bir KHK çıkarıldı ve "kaya düşmesi" afet sebebi haline getirildi. Kapadokya'da birçok köydeki tarihi doku, afet alanı kapsamına girdi. Bu durum Kapadokya'nın birçok yerinde olduğu gibi Uçhisar'da da, tarihi dokularının boşalmasına sebep olan bir süreç yarattı.

1970'lerden itibaren Uçhisar'ın köylüleri evlerini topluca terk edip, kendilerine gösterilen yeni gelişme alanına evlerini yapmaya başladılar. Uçhisar'ın yeni gelişme alanı, Roma döneminin nekropolüdür. Uçhisarlılar oraya modern, düz-ayak, betonarme evlerini inşa etmeye başladılar. Fakat devletin verdiği ev projeleri köylülerin ihtiyaçları için o kadar küçüktü ki, tarımla uğraşan bu insanların mutfaklarını, ahırlarını, odunluklarını, samanlıklarını, kilerlerini almaya yetmedi. Ve maalesef, eski evlerini taş taş söküp yeni evlerinin ihtiyacı olan müstemilat alanlarını yaratmak için onları kullandılar.

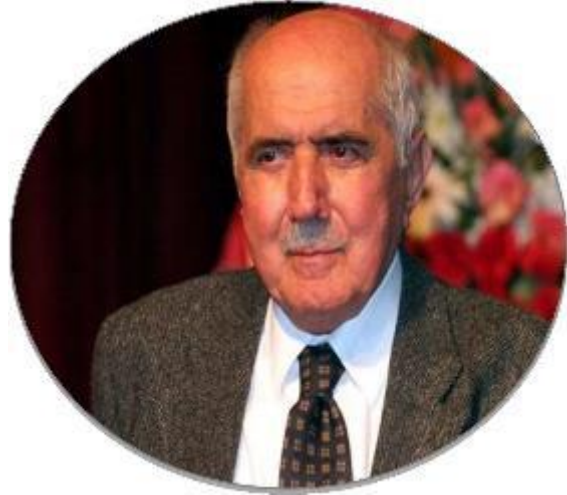

7

1960'ların başı ve 1990'ların sonunu gösteren 2 fotoğraf, bugün otelin yerleşik olduğu mahallenin ne denli tahrip edildiğini anlamak için iyi birer karşılaştırma belgesi. Bu dönemde Uçhisar, geleneksel dokusunun çok ciddi bir bölümünü, bizzat kendi köylüsünün elleriyle harabeye döndürüyor. Bu da yetmiyor, yeni inşaat alanının tüm

molozlarını da bu bölgeye boşaltıyorlar. Dolayısıyla mağaralar da molozun altına gömülüp, iyice gözden kayboluyor...

İşte 70'lerden başlayan bu sorunlar nedeniyle şu anda restorasyon yapmaya uğraşan bizler, işe önce ciddi bir "temizlik" operasyonu ile başlıyoruz. Traktörler dolusu çöp ve moloz temizlenince, ardından parça parça tarihi mekanlar çıkıyor. Uğraştığımız yer 3000 yıla yakın geçmişi olan bir yeraltı yerleşim alanı olunca, hemen her seferinde yeni bir sürprizle karşılaşılıyor. Yaptığımız işe bir tür 'tarih dedektifliği' diyebiliriz.

Argos in Cappadocia otelin 23 yıldan buyana restorasyona sahne olmasının gerisinde de bu tür sürprizler yatıyor... Oteli kuran ve bunca yıldır hala tutkuyla restorasyonları sürdüren girişimci Gökşin Ilıcalı'nın 1996'da kısa bir tatil için hayatında ilk defa Kapadokya'ya gelmesi ve burada küçük bir tatil evi edinmek istemesiyle başlayan hikâye, bugün 30 dönüme yayılı dev bir mahallenin canlandırılması uğruna, hala sürmekte olan 21 yıllık bir maceraya dönüşüyor ve hem Uçhisar hem de bölge için değerli bir şans yaratıyor. Kapadokya'nın ikinci güzel şansı, Gökşin Ilıcalı ile Turgut Cansever'in yollarının kesişmesidir: Turgut Bey, modernizme muhalif tavrıyla da bildiğimiz çok değerli bir düşünür mimardı. 2009'da kaybettik kendisini. Özellikle 'kimlik', 'yerin ruhu' konusunda çok dikkate almamız gereken değerli 8 görüşleri ve yayınları olan bir mimardır. Gökşin Bey ile Turgut Beyin yollarının Uçhisar'da kesişmiş olması bugün takdirle karşılanan dev ölçekli bu büyük dönüşümün düşünsel temellerini atar. Biri dinlemeyi ve anlamayı bilen, diğeri korumayı ve anlatmayı bilen iki nitelikli karakter bir araya gelip "Burası nasıl bir köy? Kapadokya içinde nasıl

farklılaşıyor? Burada nasıl bir koruma, nasıl bir dönüşüm olmalı?...” soruları etrafında düşünmeye, tartışmaya başlarlar.

Uçhisar çok uzun yıllar Bizans’ın çok önemli kalelerinden biri olmuş, stratejik bir noktadır. Bölgenin en yüksek yerleşkesi olduğu için, diğerlerinin hiçbirinde olmayan bir ufuk olanağına sahiptir. 90 Km güneydeki Erciyes Dağı, bir tek Uçhisar’dan bu denli etkileyici görünür. 11. yy’da Türkmen beylikler bölgeye geldikleri zaman ilk işgal edilen köylerden biridir. Dolayısıyla Uçhisar, 11. yy’dan itibaren Bizans’ın içinden çıkarıldığı bir Türkmen Köyüdür diyebiliriz.

Buranın özgün karakterini, ‘ruhunu’ keşfetmeye soyunan İlıcalı ve Cansever, bulabildikleri tüm bilgileri değerlendirmeye koyulurlar ve bolca beyin jimnastiği yaparlar. Turgut bey ileri yaşlarındadır, alana çok az gelip gidebilecektir. Ama Gökşin Beyin yanına, kendi ofisinde 5 yıl çalışmış genç mimar Serkan Bayram’ı yerleştirir. Bu üçlü, argos in Cappadocia otelin başlangıç tavrını birlikte konuşarak, tartışarak, kağıda dökerek oluşturmaya başlarlar. Turgut Cansever projenin mihmandarı, Gökşin İlıcalı vizyoneri, Serkan Bayram da emekçisi olarak geçirirler ilk yılları.

Kapadokya Türkiye'nin 'Toskanası'dır. Bu özel kırsal alanı doğru anladığınız ve onun özgün karakterini korumaya kararlı olduğunuz zaman, değerli bir şey yapmayı becerme yolu açılır. Ama O'nu tutup da İstanbullaştırmaya, Antalyalaştırmaya kalkışırsanız, yerin ruhunu da bozarsınız, fiziğini de... Kırsallık ve kentlilik, farklı enerjilerin farklı yaşam biçimlerinin farklı fiziksel ortamlara ve ölçeklere dönüştüğü yerlerdir. Hele tarihi alanlarda, bu yerleri farklı işlevlerle dönüştürürken yerin karakterini iyi anlamak ve ona saygı göstermek gereğini tembihler Cansever öğretisi. 23 Yıl sonra biz de bu tavsiyeye sadakatle uymaya çalışıyoruz.

Güvercinlik Vadisinden otele yayılı olduğu Aşağı Mahalleye doğru baktığınız zaman, bu yaklaşımın, 21 yılda oluşan karşılığını görebilirsiniz: Yoğunluk meselesine çok dikkat ediyoruz. Teraslanmalara, doluluk, boşluklara, yeni yapılarda büyük bloklar oluşturmamaya dikkat ediyoruz. Eğer büyük kütle gerektiren işlevler ile karşılaşsak, o kütleli doku içinde 'asimile etmeye' özen gösteriyoruz.

10

Yok edilmiş ve üzeri molozlarla örtülmüş bir mahalle ile uğraştığımız için, işe başlamadan ciddi bir temizlik yapmamız gerekiyor. Mağaraların önünden ve içinden traktörler dolusu moloz boşaltıyoruz. Temizlik bitince, molozların altından eski evlerin öncüsü kayaoyma mekânlar günyüzüne çıkıyor. Bunların rölövelerini alıyoruz, kayalardaki deliklerin bize anlattıkları üzerinden özgün işlevleri ve zamanlamayı anlamaya çalışıyoruz. Sonra eski fotoğrafları mercek altına alıyoruz, mağaraların önüne, üstüne yapıp, sonradan yıkılmış yapıların yerlerini tespit ediyor, onları yeniden ayağa kaldırıyor ve yanlarına, yeni işlevin gerektirdiği ekleri tasarlıyoruz. Alanda bulduğumuz taşları ayıklıyor, temizliyor, kullanılabilir durumda olanlarını yeniden kullanıyoruz. Mağara mekânları genellikle çok yıpranmış durumda buluyoruz. Onları nasıl sağlamlaştıracağımız başlıbaşına bir tasarım ve mühendislik problemi oluyor. Dolayısıyla, 'iğne ile kuyu kazar gibi' tarihin bize emanet ettiği mağaraların içinde taş ustalarımızla birlikte gıdım gıdım ilerliyoruz.

Bugün "Manastır Konak" adıyla kullandığımız ve yanyana 2 geleneksel evin oluşturduğu yapı grubu, 10 odalı ilk etabı oluşturuyor. Sadece bu 2 yapının bahçeleriyle birlikte yapımı 6-7 yıl sürüyor ve restorasyon macerasının ilk laboratuvarı burası oluyor. İşe başlarken, ayakta

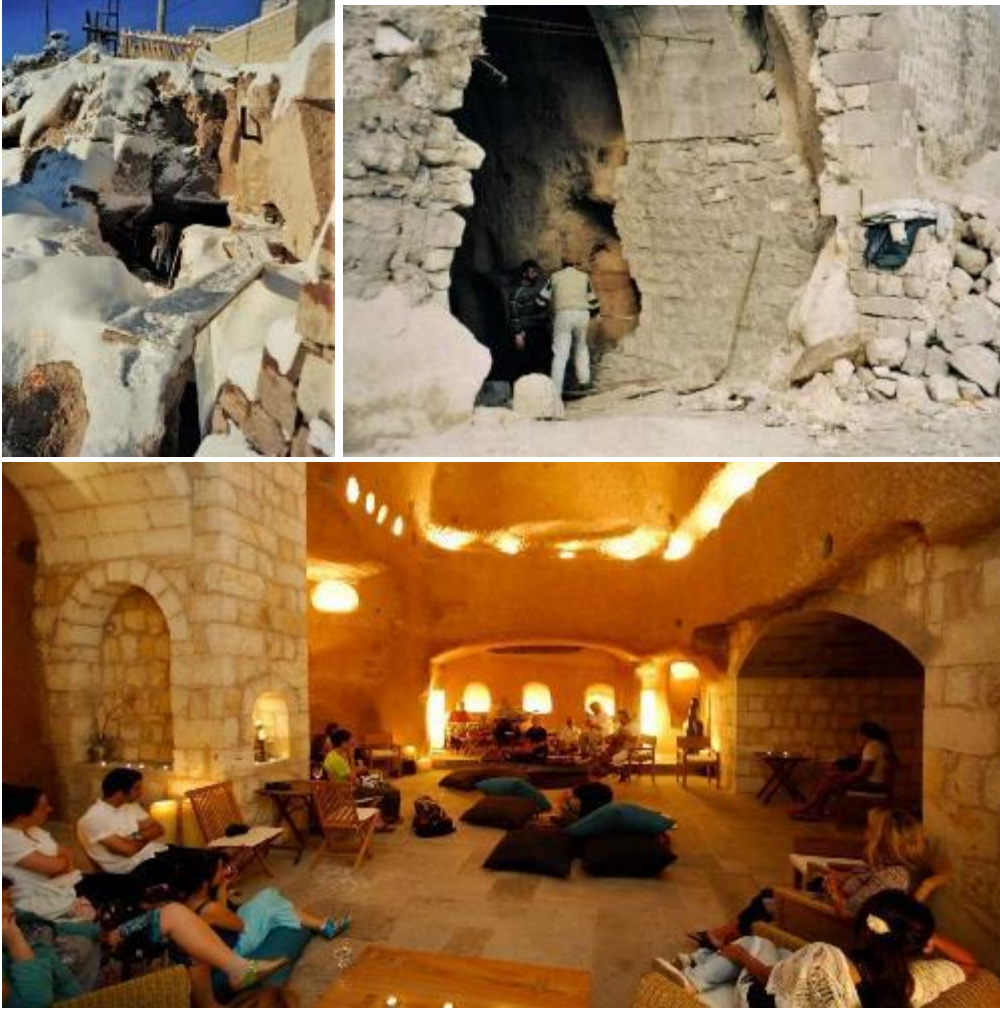
duran 2 bina ve arkası tepeleme moloz dolu bir avlu ile uğraşmaları gerekiyor. Arka avludaki moloz boşalıp da, gerisindeki istinat duvarı çökünce, ilk büyük sürprizle karşılaşıyorlar ve bugün "Bezirhane" adıyla kullandığımız antik Bizans kilisesini buluyorlar. İçi moloz dolu kayaoyma kiliseyi boşaltmak aylar alıyor ve içeriden çıkan mekânın hacmi ve görkemi, asıl öykünün yer altında olduğunu gösteriyor herkese... O zaman yer üstünde görünenin aslında buz dağının ucu olduğunu, esas yerleşkenin kayaların içinde, yeraltında aranması gerektiğini ve tesadüfen Bizans döneminin merkezindeki ana kiliseyi bulduklarını görüyorlar. Bunun üzerine Gökşin Ilıcalı, alanı çevreleyen parselleri de almaya başlıyor. Böylece, önce bir tatil evi, ardından '9-10 odalı küçük bir butik otel...' diye başlayan emeklilik hülyası, 23 yıldır sürmekte olan ve önümüzdeki 5-6 yıl daha sürmesi beklenen uzun bir "köysel dönüşüm" projesini başlatıyor.

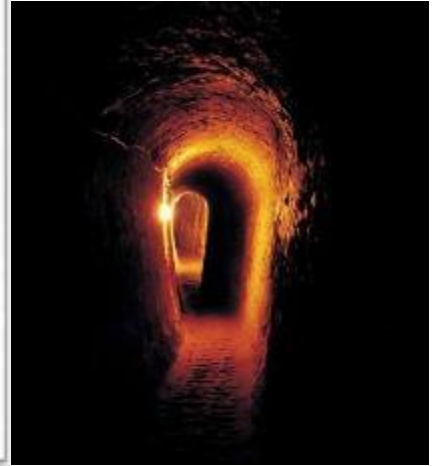
11

1999 yılına ait fotoğraf, ilk etabın ve birkaç ay önce ortaya çıkarılmış olan tarihi kaya kilisenin önündeki duvarın restorasyon aşamasını gösteriyor: Kimi yapılar yeniden yapılmış, duvarda yeni bir dil kullanılmış. Zaman içinde yapılan araştırmalar ve rölöve analizleri gösteriyor ki, kilise, daha sonraki yüzyıllarda kervansaray ve bezirhane olarak da kullanılmış. Bu olağanüstü mekânı çöp olmaktan Argos kurtardı. Bugün bu mekân, bölgenin kültürel odaklarından biri olarak işlev görüyor. Çok güzel akustiği olan, son derece görkemli, insanı çok etkileyen, ortak buluşmalara, çalıştaylara, konserlere, yemeklere sahne olan değerli bir buluşma mekânı... Müzisyenler gelip burada konser vermek için can atıyorlar.

2. Etapta, adına "Tüneli Konak" dediğimiz bir başka kalıntı alanı temizlendiğinde, buranın altından da 3.6 km uzunluğunda bir kaya-oyma tünelin geçtiği keşfediliyor. Yine unutulup molozlar altına bırakılmış bu tünel aslında köye su sağlamak üzere açılmış bir su kanalı.

Uçhisar'ın güneydeki bir tepenin yer altı su sarnıçlarından köye su sağlamak için açılmış tünelin bulunması da 2. etabın sürprizi oluyor. Tünelin ne zaman açıldığı, ne süreyle kullanıldığı, ne zaman suyunun tükendiği hakkında bilgimiz yok ama tünelin köyü boydan boya kat edip, ortak alanlara, meydanlardaki çeşmelere, sarnıçlara, un değirmenlerine, bağ-bahçe kanallarına su sağlayan bir tesisat şaftı olduğunu biliyoruz. Köyün 1970'lerdeki terk edilmiş süreci sonrası bu tünel de diğer pek çok tarihi değer gibi çöp haline gelmiş ve yok olmaya terk edilmiş.

Dolayısıyla Uçhisar gibi bir örnekle karşılaştığınızda, adımınızı attığınız her yerde insan eliyle oluşturulmuş molozu temizlediğiniz zaman, yılların içinden süzülüp gelen tarihi bir değere rastlıyorsunuz. Ve büyük bir 'yap-boz'un parçaları gibi, onları yan yana getirdiğiniz zaman, aslında ne derin bir kültürel ve tarihi değer üzerinde oturduğunuzu anlıyorsunuz. Kapadokya'da bu işleri yapmak, insana tarihin içinde atom büyüklüğünde bir nokta olduğunu hissettiriyor. Akademisyenlerin çalışması için engin büyüklükte ve hala çok bakir bir çalışma

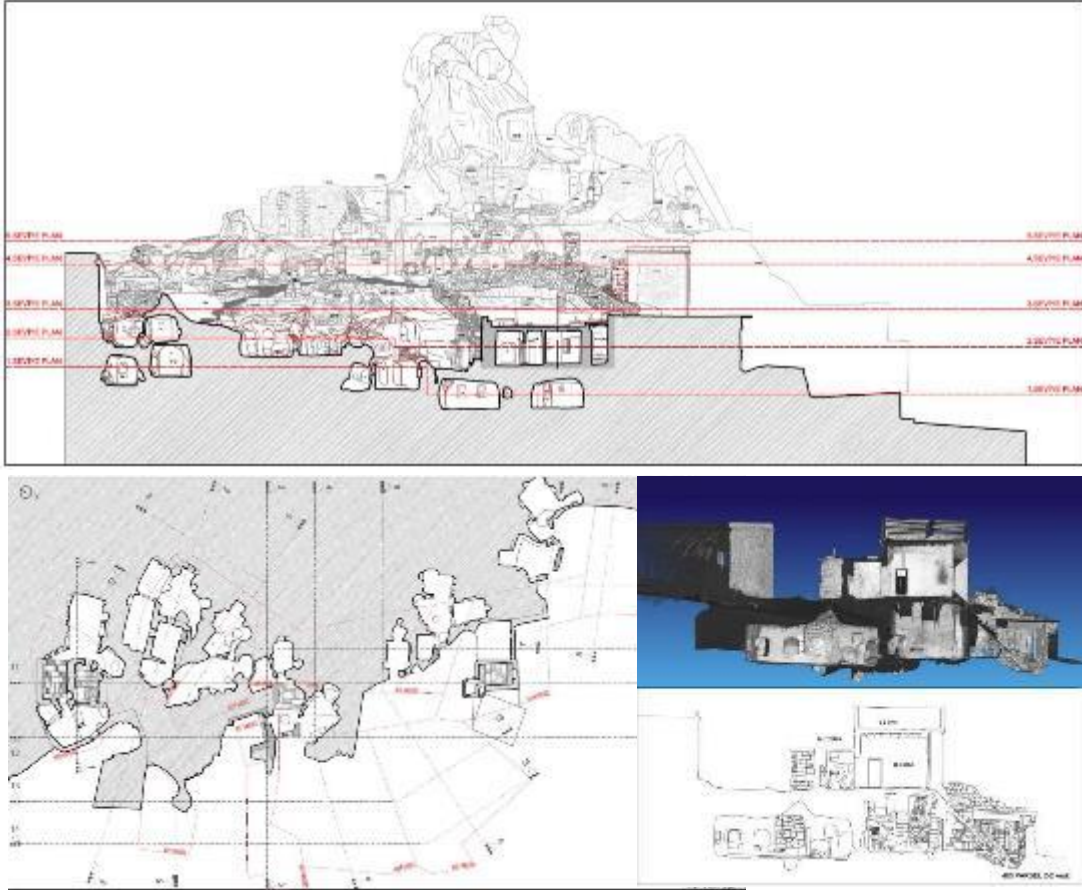

alanı Kapadokya. Bu çalışmaların altlıklarını oluşturma açısından biz mimarların önemi büyük. Çünkü burası – öyle gibi görünse de - bir arkeolojik alan değil. Daha 50 yıl öncesine kadar kullanılmakta olan yer altı yerleşim alanlarına sahip bir bölge. 20. Yüzyılda çöpe çevrilmiş yerleşim alanlarını bulup ortaya çıkaran mimarlar olarak, onları ilk gören, ilk çizen, ne amaçla kullanıldıkları konusunda ilk kafa yoran meslek grubu biz oluyoruz. Bulduklarımızı anlamak, hassasiyetle korumak, tarihçilerle, sosyologlarla paylaşmak sorumluluğu bizde. Kapadokya'daki yeraltı yaşam kültürünü anlamak, tanımak, tanıtmak açısından önemli bir misyon var omuzlarımızda.

Uçhisar'ın bize son sürprizi, yine hiç umulmadık bir yerden antik bir bezirhane buldurmak oldu: 2 tarihi ev kalıntısını ayağa kaldıralım diye işe soyunduğumuz bir

alanda temizlik yaparken, traktörün tekerleğinin saplandığı yeri kazmaya bir başladık ve altından yine bir 'hazine' çıktı. Kimbilir hangi yüzyılda oyulmuş bir bezirhane, muhtemelen üzerini örten kaya çatı çökünce kullanım dışı kalmış; zemini doldurup kapatmışlar; üzerine 2 ev yapılmış, onlar da çökmüş... Biz evlerin neye benzediğini anlamaya çalışırken, taşlarıyla birlikte korunmuş 2 değirmen yatağı ve tüm kanal detayları açığa çıkan bir antik endüstri tesisinin, bir bezirhanenin zeminine ulaştık. Proje birkaç kere değişti ve sonunda altında ortak alan olarak eski bezirhane'nin anlatıldığı bir çok amaçlı salon, üstte 2 odanın yer aldığı bir canlı sergileme alanına dönüştü.

Uçhisar'daki projeler, bu tür sürprizler nedeniyle, uygulama sonuçlanana kadar bitmiyor. Çok sık revizyon yapmak durumunda kalıyoruz. Yer o kadar belirleyici ki,

birçok detayı alanda çözmek durumunda oluyoruz. Planlarımız-kesitlerimiz de alışılmışın çok dışında çizimler olarak çıkar ortaya: Hiçbir kat planı birbirini tutmaz. Alttaki kayaoyma mekânlara ait planlar kıvrım kıvrım ve son derece inorganiktir. Üst kotlardaki kesme-taş kübik ünitelere gelindiğinde, çizimlerin formları da değişir. Bu alandaki taşıyıcılar, aynı aksa oturan düşey elemanlardan ziyade, kalınlığı 1.00-2.50 mt olabilen yatay kaya döşemelerdir. Dolayısıyla planlarla birlikte kesitlere de hâkim olmanız gerekir. Modern inşaat mühendisliği ve makine mühendisliği bilgileri, bu alanları hesaplamakta çok zorlanırlar. Her seferinde yerinde, özel çözümler üretmek gerekir. Özetle son derece kendine has projelendirme ve yapım teknikleri gerektiren özel bir çalışma alanıdır Kapadokya. Modern dönem öncesi klasik teknikleri anlamamanızı, benimsemenizi gerektirir.

Otelin mekânsal atmosferini tamamlayan dekorasyonu konusuna da kısaca değinmekte fayda var. Kâgir yapıların şöyle bir avantajı var: Malzemenin kendisini ana eleman olarak kullandığınız, üzerine kaplama, boya vs uygulamadığınız zaman, kaba yapı bittiğinde iç mekânın da %70 oranında oluştuğu bir süreci tasarlıyorsunuz aslında. Biz mimarlıkta da iç mekânda da “olduğun gibi görün, görüldüğün gibi ol” prensibini izliyoruz. Tabii bu prensibi, buranın kırsal atmosferi çerçevesinde ve buna rağmen 5 yıldızlı bir otel konforunu oluşturacak şekilde uygulamak ve uyarlamak gerekiyor. Dolayısıyla bir taraftan bugüne ait kalmaya ama bir taraftan da buranın bir kırsal alan

eye yönelik seçimler yapıyoruz.

o
l
d
u
ğ
u
n
u

h
i
s
s
e
t
t
i
r
m

Taşları taş gibi, ahşapları ahşap gibi, kumaşları ipeğe ipek ketense keten gibi kullanmaya gayret ediyoruz. Duvarlarda sıva, boya vb kaplama kullanmıyoruz. Mekânlarımızı, bölgenin gerçek hikâyesini, tarihini anlatabileceğimiz objelerle beziyoruz: Orta Anadolu'nun halı-kilim işlerini sanat objeleri olarak kullanıyoruz. Kullandığımız etnografik ahşap ürünlerin her biri zaten sanat eseri güzelliğinde. Bölgeden toplanan kuru çiçekleri özel yöntemlerle derleyip /demetlendirip süs bitliklerine dönüştürüyoruz.

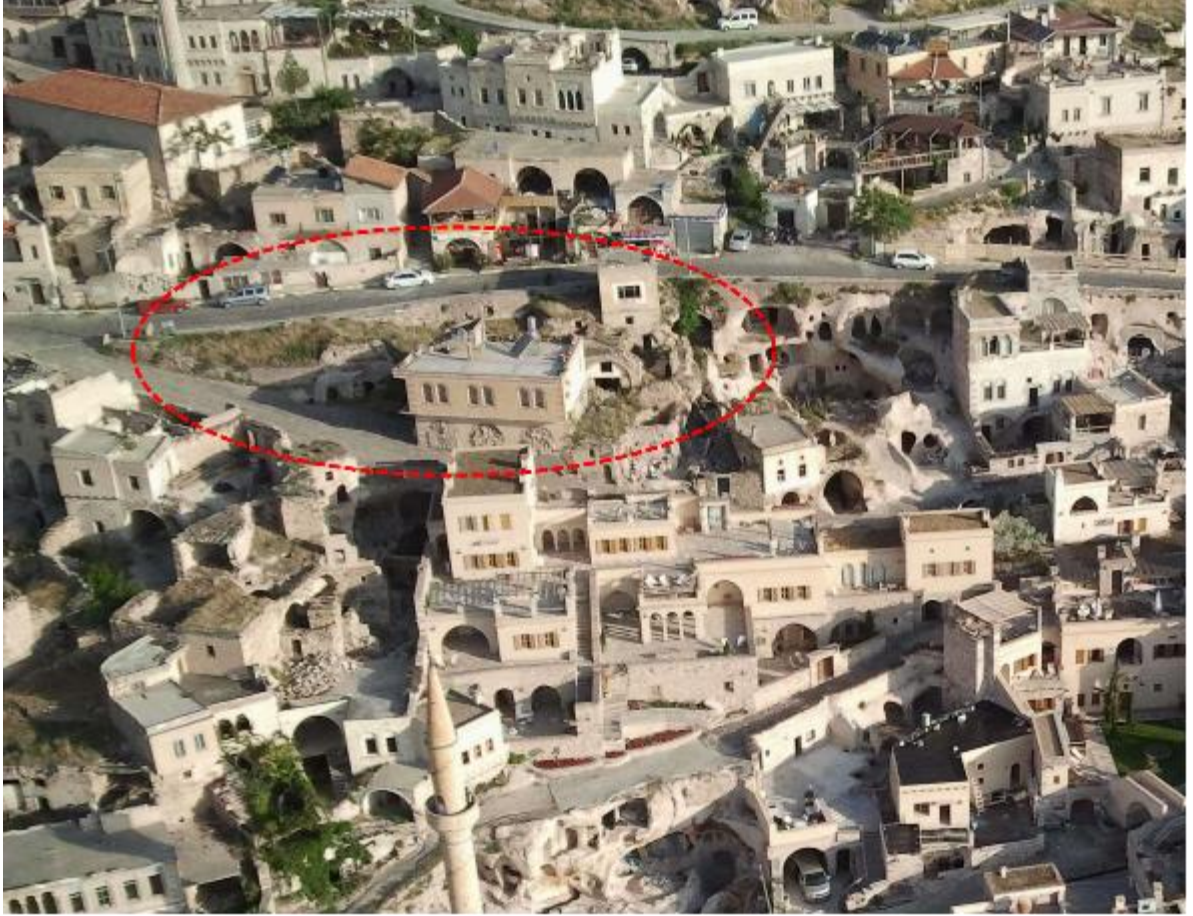
Kaya mekânlarda bulduğumuz izlerin ne kadar değerli olduğunu biliyoruz. O delikler anlatıyor buraların hikâyelerini. Dolayısıyla kayaların yüzeyinde bulduğumuz delikleri mücevher gibi korumak üzerine bir iç mekân düzenleme anlayışı sürdürüyoruz.

18Kayanın kendisi çok güzel bir malzeme ancak bakımı biraz dertli. Otel yöneticisi arkadaşlarımız bize zaman zaman veryansın ediyorlar çünkü yer yer kayalardan toz dökülüyor. Kışın karı, yağmuru emen kaya, baharda kurumaya başlıyor, kurudukça da toz halinde dökülüyor. Dolayısıyla meşakkatli bir temizliği var. Bizim badana-boya uygulamamız yok ama bunun yerine fırçalama işlemimiz var: Her ay fırçalarla odalara girip dökülen kaya yüzeyleri fırçalıyoruz.

Bazen yapmak kadar, yıkmak da gerekebiliyor: Bu bina 1980'lerde yapılmış kaçak bir bina. Taşla kaplanmış ama olmuyor işte, güzel bir taşla kaplasanız da kötü mimarlık kötü oluyor. Bu binaya aramızda "çirkin ev" diyorduk. Ne zaman bir hava fotoğrafı kullansak, gözümüze batıyordu. Otel yönetimi, yeni bir restoran yapmak istedikleri bu alandaki binayı yıkmaya isteğimize onay verdi. Biz de, ele güne örnek olsun, bir daha doku içine kimse böyle çirkinlikler yapmaya yeltenmesin diye, düşün dernek yapar gibi, halaylarla zurnalarla yıktık o binayı. O gün İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nden mimarlık öğrencileri misafirimizdi ve halayımıza onlar da katıldılar. Binayı yıktıkça, altından yine hiç tahmin etmediğimiz ilginç bir kaya oyma doku çıktı.

Burada başka bir yapma bilgisi var. Bize okullarda öğretilmeyen, piyasada da bilinmeyen bir yapma bilgisi. Dolayısıyla Taş ustası burada gerçekten çok değerli. Ustalarla birlikte yapıyoruz tasarımlarımızı. Onlardan öğreniyoruz. Dolayısıyla bu, gayet anonim ve çok öğretici bir ekip çalışması. Ekipte uyum gerektiren çok keyifli bir iş. Kapadokya'yı bilen ve yaptıklarımızı internet üzerinden izleyen gençler bize heyecanla gelirler. Her yaz stajyerlerle dolar taşar büromuz. 2003 yılından beri okul gibi çalışan bir büromuz var. Biz Uçhisar'da, mimar-restoratör arkadaşlarımız ve ustalarımızla birlikte çalışıp, hep beraber üretiyoruz bu işleri.

Ama mesleki sorumluluk bununla bitmiyor... Gözünüzün önünde böyle bir emsalsiz bir güzellik var ve siz görüyorsunuz ki sorumsuzca bozuyorlar o güzelliği. Herkes de görüyor ama 3 maymunu oynuyor büyük çoğunluk. O zaman iş başa düşüyor: Tespit ettiğiniz sorunları yetkililere iletiyorsunuz. Etrafı kırıp dökmeden, olumsuzlu olumluya çevirmeye çalışmak da yine bizlerin işi oluyor. Mesela geliyorsunuz böyle sempozyumlara, karşınızda belediye başkanları oturuyor, kültür müdürleri oturuyor, kurul üyeleri oturuyor ve siz onların gözlerinin içine baka baka "aman sakın böyle şeylere göz yummayın, izin vermeyin" diye resimlerle anlatmak durumunda oluyorsunuz yapılan ihanetleri. Herkesi sorumluluğa davet ediyorsunuz. Mecbursunuz, çünkü artık bunlar bizim değil çocuklarımızın, torunlarımızın yaşam alanları. Bunlar gittiği zaman bu değerler, güzellikler, milli servet denilen her şey yok oluyor. "Bana dokunmayan yılan..." denilecek durumlar değil. Eğer "mimarım ve korumacıyım" diyorsanız, gördüğünüz yerde üzerinize düşeni yapmanız gerekiyor. Çünkü bunu Herkes kolay görmeyebiliyor, en hızlı mimarlar görüyorlar, bizim gözümüze batıyor bu işler... Dolayısıyla, örneğin Ürgüp'de böyle bir saçak gördüğünüz zaman sesinizi çıkarmanız gerekiyor. Mustafapaşa'da otel adı altında azgın arsızlıkların yapıldığını gördüğünüz anda hemen arıyorsunuz kurul üyelerini ve "siz ne yapıyorsunuz, buna nasıl izin veriyorsunuz?" demek gereğini hissediyorsunuz. Vicdanınızın başka türlü davranması mümkün olmuyor. Elbette "problem insan" olma etiketini üzerinizde taşımak gibi bir de maliyeti oluyor bu durumun ama yapacak bir şey yok.

Yeni kent alanlarının tarihi doku içlerine girmemesi için, korumanın sadece eski dokuyu restore ederek

22 değil tampon bölgelerle korunarak, yeni yapılan alanlardaki planlamaya ve mimariye de özen göstererek gerçekleştirilebileceğini ısrarla anlatmaya çalışmanız gerekiyor.

Ekonomik olarak belki Almanya değil ama yine de bundan daha iyisini yapabiliriz. Bunu yapmak bilinç ve duyarlılık gerektiriyor. Yoksa sadece ekonomi ile olmuyor nitelikli işler.

Argos'un oluşum, gelişim öyküsü buna iyi bir örnek.

Teşekkür ederim.

7. OTURUM B SALONU
BELLEK VE MEKAN
OTURUM BAŞKANI: NİLÜFER KART
AKTAŞ

KENTSEL TASARIMDA KOLLEKTİF BELLEĞİ ANLAMAK: TARİHİ KENT MERKEZİNDE SOSYAL PERFORMANS VE KULLANICI DAVRANIŞLARI

Gül SAYAN ATANUR^{1,*}, Taner R. ÖZDİL²

¹Bursa Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bursa, Türkiye

² The University of Texas at Arlington, CAPP, Department of Planning & Landscape Architecture, Texas, USA

*sorumlu yazar: gul.atanur@btu.edu.tr

ÖZET

Tarihi kent merkezleri, geçmişten günümüze taşıdıkları ekonomik, sosyal, çevresel ve sembolik değerler nedeniyle kentsel belleğin ve kimliğin önemli bir parçası olmuşlardır. Özellikle kamusal alan kavramının değişimi bağlamında kent merkezlerindeki bina ve açık alan dengelerinin geçirdiği dönüşüm ise önemli bir tartışma alanıdır. Günümüzde özelleşme, terk edilme, işlev değiştirme odaklı bu tartışmalara karşın açık alanların kente önemli değerler kazandırdıkları kabul edilmektedir.

Açık alanların kente kazandırdığı ekonomik, çevresel ve sosyal değerlerin somut ve tekrar edilebilir biçimde ortaya koyulabilmesi için alan performanslarının ölçülmesi kentsel kimliği anlamayı ve devamlılığını sağlayacak önemli bir adımdır. Kökeni mimarlık disiplinine dayanan ve son on yılda peyzaj mimarlığında da önemli bir yer edinen, günümüzde kentsel tasarım ölçeğinde de tartışılan “performans” terimi tasarımların amaçlanan hedefe ulaşmak konusundaki başarıları ile sosyal, çevresel ve ekonomik boyutta oluşturdukları değeri ölçmek için kullanılan bir kavrama dönüşmüştür.

Bu çalışma Bursa'nın tarihi kent merkezindeki açık alanların kentsel tasarım ölçeğinde performans değerinin analiz edilmesini amaçlamıştır. Bu kapsamda kentsel tasarımda sosyal performans değerinin bileşenleri olan sağlık, güvenlik, eğitim, hayat kalitesi, estetik doyum gibi kavramları konusunda kullanıcı görüşlerini saptamayı hedefleyen bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Sonraki aşamada kullanıcıların davranışlarının gözlenmesine dayalı bir atölye çalışması yürütülmüştür. Atölye çalışmasında farklı zamanlardaki kullanıcı davranışlarının gözlenmesi, davranış haritaları, izlemeler, kullanıcı sayımları gibi algısal yöntemler kullanılmış, mekan niteliğini saptamayı hedefleyen analiz ve gözlemler yapılmıştır.

Çalışma alanındaki açık alanların peyzaj mimarlığı ve kentsel tasarım alanlarında uluslararası literatürü doğrular biçimde sosyal performans değerini bazı bileşenler için güçlendirdiği, çevre-davranış çalışmalarında elde edilen sonuçların yönlendirdiği tasarım müdahalelerinin sosyal performans değerini arttıracakları sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kentsel Tasarım, Sosyal Performans, Tarihi Kent Merkezi, Kolektif Bellek, Davranış, Açık Alan

ABSTRACT

With the ability to pass on a composite mixture of economic, social, environmental and symbolic values through time, historical city centers often considered being a major locus of collective memory and urban identity. Because of a more recent change in the conceptions of publicness and public space, the balance between structure and open space continues to be a significant source of discussion. Despite the inherent risks of loss of public character, abandonment, and functional redefinition, there exists a general consensus over the values generated by such places in the urban environment.

A systematic assessment of spatial performances of open spaces recording/documenting their economic, environmental and social values is a crucial step forward to develop an understanding of urban identity and to sustain their continuity. The term “performance”, that has its origins in the discipline of architecture in spatial sciences and which has later been adopted by landscape architecture and more recently by urban design, has now turned into a concept denoting an assessment of spatial projects with regards to their set objectives and the social, environmental and economic values they generate.

This study aims to adopt performance analysis to an urban design scale with the objective to assess the values of open spaces. Within this framework, a questionnaire survey was conducted initially to identify user perspectives on social performance components such as health, security, education, quality of life, and aesthetic. The next phase of the study included onsite methods to observe and document user behavior in Bursa’s historic CBD. On-site methods comprised of user observations and behavior mapping in different time intervals, user counts in conjunction with a qualitative assessment of the site.

The study concluded that in line with the international literature in landscape architecture and urban design, the open spaces reinforce the social performance value in a variety of components/indicators. Furthermore, the design interventions informed by built environment-behavior analysis would lead to enhance the social performance value in such projects in urban historic settings.

Keywords: Urban Design, Social Performance, Historic City Center, Collective Memory, User Behavior, Open Space

1. GİRİŞ

Birçok ülke kent nüfusunun kırsal nüfustan fazla olmakla kalmayıp kentsel büyümenin işgal ettiği arazinin, tarım arazileriyle boy ölçüştüğü bir döneme girmek üzeredir. Bu değişimin işaretleri, büyük kentlerin sayısında, alanında ve nüfusunda görülen artışlardır (Mumford 2007). Gelecekte de, kentsel alanlarda yaşama eğiliminin artacağı öngörülmektedir. Avrupa Çevre Ajansı (2006) tarafından hazırlanan rapora göre, 2020 yılı itibarıyla, Avrupalıların yaklaşık % 80'i kentlerde yaşıyor olacaktır.

Bu kadar büyük bir nüfus birikiminin olduğu kent mekanındaki yaşam günümüzde olduğu gibi önümüzdeki yıllarda da önemli bir tartışma alanı olacaktır. Kent mekanının nitelik ve niceliği ile ilgili üst bir kavram olarak kentsel tasarım bu tartışma alanının önemli bir aktörüdür.

Tasarım ve planlama literatürüne 1950'li yıllarda giren kentsel tasarım kavramı, politik, sosyal, yönetsel, ekonomik, ve fiziksel yapısı sürekli değişim içinde olan kentin yapılı çevresinin, farklı kullarımdaki bina gruplarının ve bunları besleyen yaya hareketlerinin, servislerinin, bunlar arasındaki mekanlar ve objelerin tasarımı eylemi olarak tanımlanmıştır (Krier ve Saugnders, 2009; Karaman, 1999).

Kentsel tasarımın zamanla tanımı zamanla genişlemiş genel olarak kentin ve yapıların fiziksel formları ve bunlar arasında kalan açık alanlarla ilgili olmanın yanısıra;

- Yapılaşma biçiminin topoğrafya ve yerleşmeyle ilişkisi
- Yapılaşma biçiminin bir yerin tarihi gelişimi ile ilişkisi
- Yapılaşma biçiminin etkinlik ve hareketle ilişkisi

- d. Bir bütün olarak kent dokusu
- e. Kentsel ölçekte üç boyutlu kavramlar ile ilgili konularda uzman yaklaşımlar ortaya koymaktadır (Olszewski ve Pudlovski, 2001).

Mekanda var olan ve kolektif geçmişin özelliklerini barındıran somut izler, mekanın kullanıcısı olan bireylerin zihninde bireysel, sosyal, tarihsel, kültürel, vb. değerlerle birleşir. Mekansal deneyimlerin zihinde oluşturduğu “mekansal bellek”, bireylerin o mekanlara ilişkin duygusal ve anlamsal deneyimleri sonucunda oluşur (Avcıoğlu ve Akın, 2017). Yer, zaman, form, doku, hareket, değişim gibi çok sayıda sürecin iç içe geçerek mekanı şekillendirdiği bir süreç olarak kentsel tasarım, kolektif belleğin oluşumunda etki sahibidir.

Bellek kavramı yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü (TDK, 2019) olarak tanımlanabilir. Daha çok bireysel bir nitelik olarak görülse de bellek kavramı toplumsal bir iletişim süreci sonucunda oluşmaktadır (Halbwachs, 1992). Kişinin yaşam mekanı veya mekanları bellek kavramının ortaya çıktığı yerlerdir.

Tarihi kent merkezleri üzerinde üst üste geçmiş çok sayıda sosyal, politik, fiziksel katman bulunmaktadır ve bu nedenle hem bireysel hem de kolektif belleğin oluşumu açısından önem taşımaktadırlar. Kentlerin ortaya çıktığı yerler olan tarihi kent merkezlerinde kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerini, davranış biçimlerini anlamak ve bunları bir mekan düzenleme sistemi olarak kentsel tasarım ile ilişkilendirerek bir takım sonuçlara varmak yukarıda sözü edilen kentsel mekan nitelik ve niceliği ile ilgili beklentilere önemli bir katkı sunacaktır.

Kent içindeki yapılar çalışma, barınma vb. etkinlikler için kullanılırken yapılar arasındaki açık alanlar hareket, ışık, erişim sağlarlar. Kentlerdeki açık alanlar, davranış örüntülerinin okunması için de ideal alanlardır. Bu alanlarda gözlenen kullanıcı davranışları kentsel mekanın mevcut kullanım biçimi ve bu kullanımın geçmişten günümüze aldığı değişim, gelecekte izleyeceği yol üzerinde önemli deneyimler sunar.

Kökeni mimarlıktaki performans çalışmalarına dayanan performans kavramı ise kentsel mekanda yapılan bir müdahalenin sonucunda ortaya çıkan ekonomik, ekolojik ve sosyal değerlerin tespit edilmesine odaklanır (LAF, 2019). Çalışmada odaklanılan sosyal değer, oluşan mekanın yaşam kalitesi, eğitim, hareketlilik, sürdürülebilirlik algısı, sanatsal doyum gibi üst başlıklarda verdiği performans düzeyini ölçen bir kavramdır (Ozdil, 2016).

Bu çalışma Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Bursa'nın tarihi kent merkezinde yürütülmüştür. Çalışma kapsamında, kentsel tasarımda sosyal performans değerinin bileşenleri olan sağlık, güvenlik, eğitim, hayat kalitesi, estetik doyum gibi görüşlerini saptamayı hedefleyen bir anket çalışması ve kullanıcı davranışlarının saptanmasını hedefleyen bir atölye çalışması yürütülmüştür (Atanur ve Ozdil ve Polat, 2017). Çalışma alanındaki açık alanların sosyal performans değerini büyük ölçüde güçlendirdiği, çevre-davranış çalışmalarının sosyal performans değerine katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Materyal

Çalışma alanı 2013 yılında "Bursa ve Cumalıkızık Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu" başlığı ile Unesco Dünya Mirası Listesine kabul edilen Unesco Dünya Miras Alanı içinde bulunmaktadır. Sultan Küliyeleri, Cumalıkızık Köyü ve kentsel merkez olan Hanlar Bölgesinden oluşan miras alanı; kır, kent ve merkez ilişkisi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun kentsel sistemini temsil etmektedir (Alan Başkanlığı, 2013).

Çalışma, bu miras alanı içinde yer alan ve kent merkezinde bulunan Hanlar Bölgesi'nin çekirdek alanı içinde gerçekleştirilmiştir. Hanlar Bölgesinin toplam alanı 422.550 m² olup çalışma alanı olan çekirdek alan sınırı 106.800 m² dir. Çok sayıda tarihi han, çarşı ve pazardan oluşan bu ticari merkez içinde meydan, avlu, sokak gibi farklı tipolojilere sahip çok sayıda açık alan bulunmaktadır.

2.2. Yöntem

Çalışmanın metodolojisini literatür taramaları, 2015 yılından başlayarak günümüze kadar uzanan süreçte yapılan alan araştırmaları ve 2017 yılında 810 kişinin katıldığı bir örneklem grubu ile yapılan anket çalışması sonucunda elde edilen verilerin analizi oluşturmuştur. Çalışma daha sonra BTU öğrencileriyle alan araştırması ve atölye çalışmalarını ile devam etmiştir. Çalışma metodolojisinin detayları aşağıda verilmiştir.

2.2.1. Literatür taraması

Çalışmada kullanılan literatür taramasının kapsamı şöyledir:

(1) Benzer alanlara ait kentsel tasarım ve planlamaları içeren örnek alan literatürü (Francis, 1999; Gehl, 2014; Ozdil et al, 2015; Whyte 1980),

(2) Landscape Architecture Foundation tarafından yapılan örnek alan çalışmalarında kullanılan değişkenler (LAF, 2019),

(3) Kullanıcıların alanın sosyal değeri ile ilgili düşüncelerini ölçmeyi hedefleyen anketler ve alan çalışmaları sonucu elde edilen birincil veriler (Marcus & Francis 1998; Whyte, 1990),

(4) Çalışma alanına ait arşivsel ve ikincil veriler. Alanla ilgili geçmişte ve günümüzde yapılan projeler, bu projelere ait açıklamalar bu veri grubunu oluşturmaktadır. Bu veriler, proje firmaları, paydaşlar, kamu ve özel kurumların veri tabanlarından elde edilmiştir.

2.2.2. Anket

Alanda 810 kişinin katıldığı bir anket uygulanmıştır. Anketin ilk bölümü sosyal performans değerinin bileşenleri olan yaşam kalitesi, fiziksel ve mental sağlık, sosyalleşme, eğitim, güvenlik, estetik doyum ve sürdürülebilirlik konusunda kullanıcı görüşlerini saptamayı hedefleyen çoktan seçmeli sorulardan oluşmuştur. İkinci bölümde kimlik, farklı kullanıcıların bir aaya gelme potansiyeli vb değişkenlerin etkisini ölçmeyi hedefleyen likert ölçek sorular sorulmuştur. Anket soruları değişkenleri araştırmacıların önceki çalışmalarında belirlediği, bunun yanı sıra LAF ve CABE gibi bir çok kaynaktan derlenen değişkenlerin alana uyarlanması ile oluşturulmuştur (CABE, 2001; LAF, 2019; Ozdil et al, 2015).

2.2.3. Alan Araştırması

Anket uygulamasından sonra, alanda kullanıcı davranışlarının gözlenmesine dayalı bir atölye çalışması yürütülmüştür. Bu çerçevede öğrencilerden oluşan gruplar kendilerine verilen alanlar üzerinde analizler yapmışlardır. Bunun için hafta içi ve hafta sonu birer gün seçilmiş ve her iki gün de tüm sınıf arazide birlikte ve aynı anda çalışmışlardır. Tüm öğrencilerin, kullanıcı davranışlarını saptamak üzere hazırlanan bir form üzerinde çalışması sağlanmıştır. Aynı zamanda öğrencilere, sayma teknikleri, mekanda bırakılan izlerin saptanması, takip, izleme ve test yürüyüşleri ile ilgili ön eğitimler verilmiş ve alanda bu kapsamda analizler gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Kullanıcılar, bölgenin;

- Yürümeyi teşvik ederek fiziksel sağlıklarını,
- Huzur sağlayarak yaşam kalitelerini,

- Nesiller boyu aktarılan kültürü ve geleneği hissettirerek sosyal sürdürülebilirliği arttırdığını düşünmektedirler.
- Bölge şehirde başta alışveriş olmak üzere organize edilmiş faaliyetler için ana merkezlerden biri olarak görünmektedir,
- Alanın eğitim etkinlikleri için kullanımı çok sınırlıdır,
- Bölge, çeşitli yaş gruplarından ve şehrin farklı bölgelerinden ziyaretçi almaktadır
- Bölge, kent kimliğine ciddi bir katkıda bulunmakta,
- Genel olarak estetik olarak iyi ve çekici olarak kabul edilmektedir,
- Bölgenin en çekici bileşeninin tarihi binalar olduğu düşünülmekte, ancak yeni binalarıyla ilgili endişeler bulunmaktadır.,Tarihi binalar en önemli kimlik değerini oluşturmaktadır.

Yapılı çevreye yapılan müdahaleler; alanın farklı sosyal gruplar tarafından kullanımını arttırmakta ve farklı niteliklere sahip kullanıcı gruplarını bir araya getirerek kolektif belleğe katkıda bulunmaktadır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Günümüzde kent merkezlerinde çok sayıda kentsel tasarım müdahalesi yapılmaktadır. Bu müdahaleler sonucunda oluşan değişimler, ziyaretçilerin algılarını, memnuniyet düzeylerini etkilemekte, bireysel ve kolektif bellekte derin izler bırakmaktadır. Toplumsal yaşamın dinamizmini sergileyen tarihi kent merkezlerini anlamak, bu alanların sürdürülebilirliğinin devamına katkı sunmanın yanısıra yeni planlanmış kent parçaları için önemli dersler barındırmaktadır.

Literatür taramamız ve araştırma deneyimimiz, **sağlık, yaşam kalitesi, güvenlik, eğitim, sosyal refah ve sanat** ile ilgili ölçütlerin kent peyzajı ve kentsel tasarım ölçüğünde önemini

göstermiştir. Ayrıca atolye çalışmalarımız da yaptığımız davranış analizlerinin mekan ile ilgili problem ve potansiyelleri ortaya çıkarmak için birer gösterge olduğunu görülmüştür.

Günümüzde kent mekanının kullanıcıların çok yönlü beklentilerine hizmet vermeleri beklenmektedir ve bireylerin o mekanlara ilişkin duygusal ve anlamsal deneyimlerinde bu beklentilerin bir parçasıdır. Estetik doyumun yanısıra, yapılan tasarımlar sonucunda ortaya çıkan alanların işlevsel anlamda sundukları hizmetler de önem taşır. Projeler kentsel tasarım olceğine ulaştıkça ve beklentiler karmaşıktıkça kullanıcıların mekanı anlamlandırma düzeylerinin anlaşılmasına ilişkin planlama ve tasarım metodları ve uygulamalarının esgudumlu bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Kentsel tasarım kavramının disiplinlerarası aktörlerinden bir olarak peyzaj mimarlarının da bu konuda önemli sorumlulukları bulunmaktadır.

5. TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Bursa Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimi tarafından 2015-01-002 proje numaralı "BURSA HANLAR BÖLGESİ AÇIK ALANLARDA KENTSEL TASARIM VE PEYZAJ PERFORMANSININ BELİRLENMESİ" konusu ile ilgili olup, ilgili birimce desteklenmiştir."

6. KAYNAKLAR

ATANUR, G., OZDIL, T. R., POLAT, S. (September, 2017). *Measuring Social Performance in Historical City Centers for Sustainable Urban Landscapes: A Case Study of Bursa UNESCO Heritage Site* (pp. 113-127). London: University of Greenwich.

AVCIOĞLU, S. ve AKIN, O. (2017) *İdeakent. The Interpretation of Spatial Variation/Differentiation of Tuzla Köyiçi District in Context of Collective Memory and Perception of Urban Space*, 22 (8): 423-450.

AVRUPA ÇEVRE AJANSI. (2006) *Urban sprawl in Europe — The Ignored Challenge*, AÇA Raporu No 10/2006, Kopenhag.

BURSA ALAN BAŞKANLIĞI 2013. *Bursa (Hanlar Bölgesi ve Sultan Külliyesi) ve Cumalıkızık Yönetim Planı (2013-2018) Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa.*

CABE (2001). *The Value of Urban Design*, London. <http://www.cabe.org.uk/files/the-value-of-urban-design.pdf> Erişim Tarihi (10.10.2019)

FRANCIS, M. (1999). *A Case Study Method for Landscape Architecture*. Washington, DC: Landscape Architecture Foundation.

GEHL, J. (2014). [https://issuu.com/gehlarchitects/docs/global_compact_2014 - gehl architect](https://issuu.com/gehlarchitects/docs/global_compact_2014_-_gehl_architect) / Erişim Tarihi (12.10.2019)

HALBWACHS, M. (1992). *On collective memory*. The University Of Chicago Press, Chicago

KARAMAN, A. (2009) *Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: İstanbul Üzerine Değerlendirmeler*. XXI. Yapı Yaşam Kongresi. Doğa, Kent ve Sürdürülebilirlik. 21. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, Bursa.

KRIEGER, A. & SAUNDERS, W. (Ed.), *Urban Design*. MN: University of Minnesota Press, 2009.

LAF (2019). *Landscape Performance Series*. Landscape Architecture Foundation, Washington D.C. Accessed on May.15. 2018 [http://landscapeperformance.org/Erişim Tarihi](http://landscapeperformance.org/Erişim_Tarihi) (12.10.2019)

MARCUS, C. C., & FRANCIS, C. (1998). *Peoples place: Design guidelines for urban open space*. London: Van Nostrand Reinhold.

MUMFORD, L. 2007 *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

OLSZEWSKI A., ve Pudlowski Z.J. (2001) http://www.iustrategies.com/IUS_Flash/Publications_+ Links_files/8_AO_Leading%20by%20design.pdf Erişim Tarihi (12.10.2019)

OZDIL, TANER R., ve MODI, S., ve Stewart, D. (January, 2015). "Texas Three-Step' Landscape Performance Research: Learning from Buffalo Bayou Promenade Klyde Warren Park, and UT Dallas Campus Plan" *Landscape Research Record 2*; p117-131.

OZDİL, TANER (May, 2016). "Social Value of Urban Landscapes: Performance Study Lessons from Two Iconic Texas Projects" *Landscape Architecture Frontiers – LAF*, 4(2): p12-29.

ÖZDİL, TANER R. (August, 2018). *Kentsel Peyzajın Sanatı mı Bilimi mi? Amerikada Performans Arastirmalari Akımı*", *Mimarlık Journal*. 402:p50-55

TDK 2019. (2019) <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi (12.10.2019)

WHYTE, H. W.(1980). *The Social Life of Small Urban Spaces* William H. Whyte, Washington

WHYTE, H. W. (1990). *The social life of small urban spaces [Video Recording]*. New York: Municipal Art Society.

BOĞAZIÇI'NDE BİR KAMUSAL VAROLUŞ

Özgün Arın

T.C. İstanbul Okan Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü,
İstanbul, Türkiye

ozgun.arin@okan.edu.tr

ÖZET

Toplumların yaşam biçiminin birer yansıması olan kamusal mekanlar, "kamusallık" kavramının değişim ve dönüşüm hareketi ile taşıdığı devingen nitelik ile birlikte değişime açıktır. Bu mekanların bir parçası olan kamusal yeşil alanlar ise, bu niteliğin sosyal ve fiziksel açıdan ziyaretçiler için mekan türü ve alan kullanım çeşitliliği açısından farklı mekan kimliklerinin biraraya geldiği yerlerdir. Yapılan araştırmada, toplumsal ölçekte meydana gelen fiziksel/sosyal değişimlerin kamusal alanlara yansıması, fiziksel olarak tarihte sınırları olmayan, insan eli ile tasarlanmamış ve özünde birer kültürel peyzaj kimliği taşıyan mesire alanları özelinde incelenmektedir. Bu doğrultuda, İstanbul kentinde Boğaziçi'nin Anadolu kıyısında yer alan Beykoz Çayırı'nın tarihten günümüze değin kentlinin sosyal yaşamı üzerindeki rolüne odaklanılarak, çayırın tarihsel kimliği ve günümüz durumu, alan ve yakın çevresinin geçirdiği fiziksel değişim/dönüşüm sürecinin değerlendirilmesi ile ortaya konulmaktadır.

Araştırmada izlenen yöntem, arşiv belgeleri ve diğer yazılı kaynaklar doğrultusunda çayır ve yakın çevresinin günümüz durumunun tarihi haritalar ile karşılaştırılması ve fiziksel değişimin ortaya konulmasını takiben, alana dair tarihi ve günümüz fotoğraflarının analizi ve çayırın kamusal bellek kavramı içindeki yerinin hafıza mekanları özelinde "kolektif bellek-mekan ilişkisi" üzerinden değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Çayırın tarihte farklı sosyo-kültürel sınıfların ziyareti ile çokkültürlü bir yapı içinde şekillenerek ortak bir paylaşım unsuru haline gelmesi, alanın "kolektif bellek" kavramı ile örtüştüğü esas noktadır. Söz konusu uyum, çayırın tarihte Türk tiyatrosu temsil yeri, tören alanı, devlet misafirlerini ağırlama yeri, okul gezilerinin düzenlendiği piknik yeri ve spor alanı gibi çok işlevli kimliğinin bir yansımasıdır. Zamanla bir bölümü sanayi alanına dönüşen çayır, günümüzde bir hafıza mekanı örneği olarak spor, oyun ve piknik aktivitelerine evsahipliği yapmayı sürdüren, kentin varlığını kısmen yitirmiş olan nadir ve değerli mesire alanlarından biridir.

Anahtar kelimeler: Mesire, kamusal mekan, açık yeşil alan, hafıza mekanı, Boğaziçi

ABSTRACT

Public places, as the reflection of the life style of societies, are open to change together with the dynamic quality that the concept of "publicity" carries with the movement of change and transformation. In relation, public green spaces as a part of these places, represent gathering points of various spatial identities for users in terms of 'type of place' and 'diversity of place usage' for visitors by the social and physical way. In this study, the reflection of the physical-social changes occurring on the social scale to the public places is examined within the context of mesires that have not physical boundaries and not designed by the human in history also with having a cultural landscape identity. In this context, Beykoz Meadow located on the Anatolian side of Bosphorus in City of Istanbul is taken as the case study area for analysing its historical identity and current situation with the evaluation of the physical change/transformation of the area and its near environment, especially focusing on its social role for the citizens from history to the present.

The method of the study consists of putting forward the physical change of the meadow with making comparison between historical maps and present situation of the area in accordance with archive documents and other literature sources. Then, a comparison is done between the historical and present photographs of the area with the evaluation of public memory specific to memory places in the context of the relation between "collective memory-place".

The fact that the meadow has been shaped in a multicultural structure with the visit of different socio-cultural classes and has become a common place for people during history, is the main overlap of the area with the concept of collective memory. This accordance is seen as a multifunctional identity in history, such as, being the representation place of the Turkish theater, the ceremonial field, the place to host state guests, the picnic place where school trips are organized and a sports field. The meadow, which some part of it has become an industrial area in time, is one of the rare and valuable recreation area that was partially lost its existence of the City and sustains to host sports, games and picnic activities as an example of a memory place.

Keywords: Mesire, public place, open green space, memory places, Bosphorus

1. GİRİŞ

"Diğer bütün kentler ölümlüdür, ama İstanbul, sanırım, insanlar var oldukça yaşayacaktır"¹⁶.

Gyllius'un 16. yy'da İstanbul kentine dair yansıttığı bu düşüncesi, yüzyıllar sonrasında kentin varlığını koruyabilmiş sosyal ve fiziki değerlerinin kısmen kentin yerleşik kesimi ve ziyaretçilerinin varlığı ile ayakta kalabilmesi ile doğrulanır niteliktedir. Söz konusu değerlerin,

---

¹⁶Petrus Gyllius, 16.yy.

kentleri yaşanabilir kılan ve toplumların yaşam biçimlerinin bir nevi yansıması olarak görülmesi gereken kamusal mekanlar ile kesiştiği noktada ortak alan kullanımı ve tercihler doğrultusunda paylaşılan zaman sosyal hafızayı oluşturur; bu mekanlar kamusallığın zamana bağlı devingen niteliği ile değişme uğrayabilir fakat bazı durumlarda özünde taşıdığı mekan kimliğini yitirmez. Araştırmada, bu mekanların bir parçasını oluşturan "kamusal yeşil alanların" toplum hafızasındaki yeri, İstanbul kenti tarihinde açık yeşil alan kullanımının ilk örneklerinin görüldüğü mesire alanları özelinde incelenmektedir. Mesire alanları, doğanın mevcut özelliklerinin tamamı ya da bir kısmının korunarak insan müdahalesinin daha az etkili olduğu, kırsal karakterin getirdiği doğallık içinde insan izlerinin görülmesi sonucunda kültürel peyzaj kimliği taşıyan, sınırları ancak çevresindeki mimari öğeler (bina, çeşme, namazgâh vb) ya da doğal arazi formları (dere, deniz, tepelik alanlar vb) vasıtasıyla kendiliğinden oluşan, tasarımı yapılmamış alanlardır. Bu doğrultuda, kentin Boğaziçi kıyılarının Anadolu Yakası'nda yer alan Beykoz Çayırı'nın tarihten günümüze değin kentlinin sosyal yaşamı üzerindeki rolüne odaklanılarak, çayırın tarihsel kimliği ve günümüz durumu, alan ve yakın çevresinin geçirdiği fiziksel değişim/dönüşüm sürecinin değerlendirilmesi ile ortaya konulmaktadır. Tarihte, toplumsal kültürün kamusal alanlara yansıdığı önemli yerlerden biri olan mesireler, insanların belirli bir süreliğine ziyaret ederek eğlenme ve dinlenme aktivitelerini gerçekleştirdikleri açık yeşil alanlar olmuştur (Arın, 2017).

Mesirelerde toplumun farklı sosyal tabakalarının aynı alanda gerçekleştirdiği açık alan aktiviteleri beraberinde "yer" ile bağlantılı ortak mekan paylaşımını ve yaşanmış olayları kapsar. Bu noktada, peyzajın bir parçası olan (tarihi) açık yeşil alanların kolektif bellek içindeki yeri öne çıkmaktadır. Tarihsel süreklilik içerisinde toplumların meydana getirdiği ortak unsurlar ve yaşanmışlıklarla anlam kazanan "yer" kavramı ile ilişkili olan kolektif bellek, ortak geçmişe referans veren unsurlarla mekanlar üzerinden somutlaştırılabilir. Anılar, olaylar, kişiler ve diğer unsurlar mekanda birtakım referans noktalarını oluştururken, toplumun benimsediği değerlerin izlerini taşıyan ortak mekanlar kolektif belleğin anımsanabilirliğini güçlendirir. Kolektif belleğin unsurları ile mekan arasındaki ilişki, aynı zamanda bireylerin sosyal, tarihsel, kültürel ve diğer değerler ile bütünleşen "mekan belleği" oluşumuna referans veren "hafıza mekanı" kavramı ile de bağlantılıdır. Yaşanan dönemin toplumsal, politik, mimari ve kültürel olayları ile gelenekler, alışkanlıklar, komşuluk ilişkileri ve hatırlanan oyun mekanları gibi mekan belleği unsurları araştırma kapsamında mesire alanlarının tarihte ve günümüzde kullanım ve ziyaret nedenleri ile doğrudan ilişkili olduğu konuları oluşturmaktadır (Nora, 2006, Aktaran: Avcıoğlu ve Akın, 2017).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma kapsamında incelenen Beykoz Çayırı'na yönelik tespit edilen arşiv belgeleri ve diğer yazılı kaynaklar, alanın tarihin belirli dönemlerine bağlı kullanım durumuna yönelik açıklayıcı bilgiler edinilmesini sağlamıştır. Çalışmanın yöntemini oluşturan bir diğer önemli bileşen ise tarihi haritalardır. Çayır ve yakın çevresinin günümüz durumu tarihi haritalar ile karşılaştırılarak tarihsel süreçte meydana gelen fiziksel değişimin ortaya konulması kamusal yeşil alan miktarındaki azalmaya rağmen günümüzde sosyal paylaşımın devam ettiği alan

için önem teşkil eden bir çalışma olmuştur. Çayırın tarihten günümüze değin sosyal açıdan kentli yaşamında edindiği yere dair en belirgin ve somut veriler ise tarihi fotoğraflar ile günümüz durumunun analizi ile sağlanmıştır. Yöntemi oluşturan bileşenler ile kentin hafıza mekanlarından biri olan çayırdaki gerçekleşen etkinlikler tarihten günümüze "kolektif bellek-mekan ilişkisi" üzerinden yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma alanı olarak seçilen Beykoz Çayırı, kuzeyinde Anadolukavağı, doğusunda Şile, güneyinde Paşabahçe semti ile çevrili ve konum açısından Boğaziçi'nin Anadolu Yakası'nın Karadeniz girişinde yer alan Beykoz İlçesi'nde bulunmaktadır. Bizanslılar Dönemi'nde "Amikos" olarak adlandırılan Beykoz, 15. yy'dan itibaren Osmanlı hakimiyetine girerek özellikle devletin ileri gelenlerinin rağbet ettiği bir yerleşim olarak gelişmiştir (Bilir ve Şahin, 2006). Kent tarihinde İstanbul'da yüzyıllar boyunca eğlence, spor ve toplantı yeri olarak kullanılan çayır, Beykoz'un iki ana mahallesinden biri olan Yalıköy sınırları içinde Hünkar İskelesi'nden Tokat Mahallesi'ne kadar daralarak uzanır (Ayverdi, 1966; Artan, 1994). Kentte 19. yy'a kadar çoğunlukla pazarkayıkları ile sağlanan deniz ulaşımında 19. yy sonlarına doğru görülen gelişmeler¹⁷ (Şirket-i Hayriye'nin kuruluşu) ile bağlantılı olarak kentin kuzey bölgelerine erişimin kolaylaşması, beraberinde çayıra erişilebilirliği ve alanın kentliler tarafından tercih unsuru olmasına olumlu yönde katkı sağlamıştır¹⁸ (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. 19. yy'da Beykoz Vapuru (sol) ve günümüzde Beykoz İskelesi (sağ)
(Abdullah Biraderler Fotoğraf Arşivi, 19. yy; Arın, 2018)

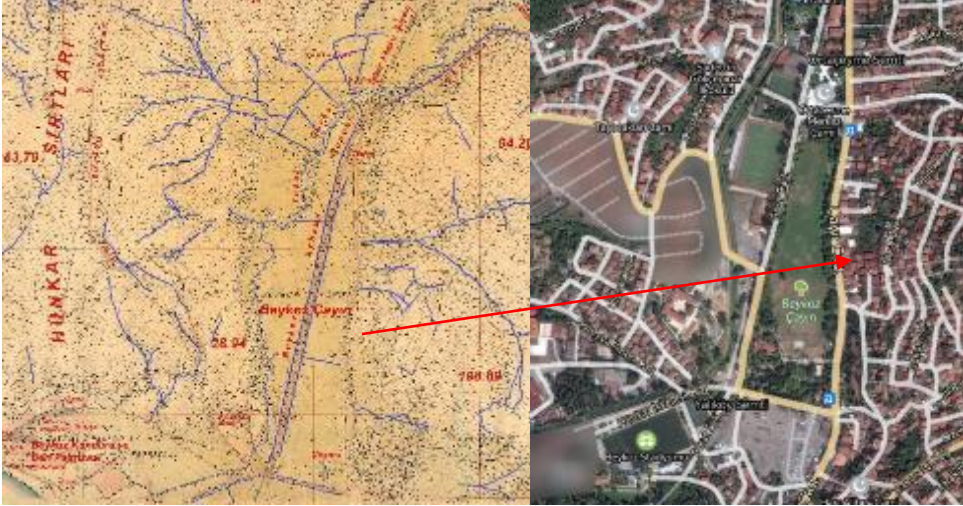
¹⁷Vapurlar devreye girdikten sonra M (Miladi) 1857 yılında İngiltere'de 10 numaralı Beykoz Vapuru inşa edilmiştir (Tutel, 1994).

¹⁸İstanbul-Beykoz arasındaki deniz ulaşımının uzun sürmesi, çayıra ziyaret eden esnaf toplulukları ya da kalabalık ailelerin çadırları, yatakları, erzak çuvaları ve diğer eşyaları ile burada gününbirlikten ziyade birkaç gün konaklamalarını sağlamıştır (Koçu, 1961).

a. Topografya ve Yerleşim Durumu

Kentin tarihi Boğaziçi köyleri arasında ulaşılabilirliğin daha zor olduğu Beykoz, 19. yy'a değin günübirlik ziyaretlerin yapıldığı ve av alanı olarak koruduğu kırsal karakterini bu yüzyılda bölgede etkinliği artan sanayi yapıları ile kaybetmeye başlar ve Kağıthane ile birlikte kentin ilk sanayi alanı olarak bir dönüşümün içine girer. Günümüzde ise bu kimlik, yerini atıl alanlara bırakmıştır (Şekil 3.2) (Ayverdi, 1966; Kazancıbaşı, 1990; Bilir ve Şahin, 2006). Tarihi Beykoz Çayırının bulunduğu alanın bir bölümü günümüzde çöp toplama alanı ve otopark kullanımı altında iken çayır alanı, içinde bulunduğu vadinin çevresindeki tepelik yamaçlar üzerinde gelişen dağınık mahalle yerleşimleri ile tanımlı hale gelmiştir. Çayırın kuzey tarafında kıyı kesimindeki Eski Deri ve Kundura Fabrikası ile çevresi ise spor sahaları ile birlikte atıl durumunu korumaktadır (Şekil 3.2).

Şekil 3.2. 20. yy'ın ilk yarısında (sol) ve günümüzde (sağ) çayırın durumu
(Anadolu Ciheti Haritası Pafta No: 76; Beykoz İlçesi Hava Fotoğrafı, 2019)

b. Yeşil Alan Kimliği

Çayırın arazi yapısına yönelik olarak Eldem (1976), mesireler arasında estetik niteliğini ve kimliğini koruyabilmiş bir yer olarak değerlendirdiği çayırın, konumu ve bulunduğu topografyadan yararlanmış biçimi bakımından incelenmesi gereken önemli bir mesire alanı olduğunu vurgulamaktadır. Çayırın ortasında ve derenin çevresinde yolun iki tarafına dizili büyük ağaç gruplarının düzeni, doğallığı ile ön plana çıkan mesireler arasında Beykoz Çayırını diğerlerinden farklı kılmıştır.

Sosyal açıdan bakıldığında, Osmanlı Dönemi'nde saray ve yakın çevresindeki idarecilerin yanısıra, halkın da dinlenme ve eğlence mekanı olan Beykoz Çayırını, 18. yy'a kadar bu kimliğin

merkezi sayılan Kağıthane'nin Lale Devri sonrasında çekiciliğini yitirmesi sonucunda kentin önemli mesire alanlarından biri haline gelmiştir. Geleneksel Türk tiyatro sanatına ait oyunların temsil yeri olarak da öne çıkan alanda hanedanın ve halkın kullanımı altında düzenlenen etkinliklere dair önemli bilgiler bulunmaktadır. 19. yy'ın ikinci yarısında kenti ziyaret eden Fransız İmparatoriçesi Eugenie çayırdı ağırlanmıştır ve bu etkinlik için çayırdı mimarı Sarkis Balyan tarafından Hümayunabad Kasrı kurulmuştur (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. Hümayunabad Kasrı (Basile Kargopoulo Arşivi, 1875)

Bu yüzyıl başında öne çıkan günöbirlik okul gezileri ile birlikte gezinti kimliğinin yanısıra çayırdın zemin koşullarının uygunluğu neticesinde günümüzde de gerçekleştirilen spor aktiviteleri diğer önemli kullanımlardır. Bu aktivitelere yönelik çayırdın, futbolun yaygınlaşması ile M. 1910'lu yıllarda futbol sahası olarak kullanılan ilk yerlerden biri olduğu bilinmektedir (Artan, 1994). Çayırdın tarihte edildiği çokkültürlü yapı, çoğunluğu 19. yy sonu ve 20. yy başına ait olduğu tespit edilen arşiv belgelerinde alanın gayrimüslim ve müslüman kesimin günöbirlik ve birkaç gün konaklamalı olarak tercih ettiği bir mesire olmasına yönelik bilgiler ile ortaya çıkmaktadır (İngiliz ve Alman sefirleri ile yakınlarının çayırdı gezinti yaparak kriket oynamaları, bazı okullar için yardım amaçlı konserlerin düzenlenmesi, yabancı ve Türk okulların okul gezileri ve Kırım Savaşı sırasında çayırdı arazisinin geçici olarak Fransız Elçiliği'nin kullanımına tahsis edilmesi, vb.). Belgeler, çayırdın 1900-1920 yılları arasında en yoğun ziyaret ve kullanıma evsahipliği yaptığını işaret etmektedir¹⁹.

c. Hafızadan Günümüze Yansıma

Çayırdın günümüz durumuna dair yapılan arazi çalışmasında, tarihteki yeşil alan sınırlarının küçüldüğü ve bir kısmının farklı kullanımlara dönüştüğü tespit edilmiştir. Büyük bölümü yerleşime açılan alanın sahil tarafında varlığını koruyan İshak Ağa Çeşmesi (H.1163-

¹⁹BOA.Y.MTV.79/122.1310 Zilhicce 19 (M. 4 Temmuz 1893); BOA.Y.MTV.101/52.1312 Muharrem 26 (M. 30 Temmuz 1894); BOA.Y.PRK.ZB.29/24.1319 Cemaziye'l-evvel 03 (M. 18 Ağustos 1901); BOA.ZB.393/68.1322 Ağustos 06 (M. 19 Ağustos 1906).

M.1749/50) ve çevresindeki meydanın oluşturduğu dinlenme alanı tarihe referans veren bir mekandır. Çayır ise, çevresindeki araç yolları ile sınırlanmış ve tarihi ağaçların oluşturduğu mekansal bütünlük içinde sınırları belirli bir yeşil alana dönüşmüş durumdadır (Şekil 3.4).

Şekil 3.4. Çayırın günümüz kullanımından görünüm (Arın, 2018, s. 501).

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

İstanbul kentinin mesire alanları arasında arazi yapısı açısından düzlük bir yer olarak çayır niteliği korunan ve kullanım amacının özünde "piknik" kavramını barındırdığı günümüze ulaşan nadir örneklerden biri Beykoz Çayırı'dır. Etimolojik yönüyle alan, günümüzde bir bölümü varlığını "park" adı altında devam ettiren kentin eski mesire alanları arasında halen "çayır" olarak tanımlanışı ile öne çıkmaktadır. Fiziksel açıdan, haftasonları ağırlıklı olmak üzere mesire kültürünün yoğun yaşandığı önemli bir tarihi yeşil alan olarak çayır, kentin "varlığı kısmen korunabilmiş" mesireleri arasında yer alır. Mimari açıdan ise, günümüzde çayırın sahil tarafındaki girişinde varlığını koruyan İshak Ağa Çeşmesi (Beykoz Çayırı Çeşmesi) çayırın tarihini canlı tutan tek mimari eser olarak kabul edilebilir.

Beykoz Çayırı, sosyal yönüyle tarihte kentlinin ziyaret ve konaklama amacıyla tercih ettiği mesire alanı kimliğinin günümüze taşınabildiği nadir örneklerden biri olarak kamusal kullanımın mekan hafızasının canlı tutulduğu önemli bir açık yeşil alandır.

5. TEŞEKKÜR

Çalışmanın ortaya çıkış sürecinde değerli kaynak paylaşımları ve destekleri için Sayın Prof.Dr. Aygül Ağır'a teşekkürlerimi sunarım.

6. KAYNAKLAR

[Abdullah Biraderler Fotoğraf Arşivi]. (19. yy)

Anadolu Ciheti Haritası, 20. yy'ın ilk yarısı, Pafta No: 76, İBB Atatürk Kitaplığı, İBB Kütüphaneleri, İstanbul.

Arın, Ö. (2017). XIX. Yüzyıl İstanbul'u Mesirelerinin Dönüşümü: Kuşdili Çayırı, Mimar-ist, 59, 83-93.

Arın, Ö. (2018). İstanbul'un Anadolu Yakası kıyılarında mesire alanlarının dönüşümü (1839-1938) ve günümüze yansımaları (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Artan, T. (1994). Beykoz Çayırı. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.2, s.196, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.

Avcıoğlu S. S. ve Akın, O. (2017). Kolektif Bellek ve Kentsel Mekan Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyüğü Koruma Bölgesi'nin Mekansal Değişiminin İrdelenmesi, İdealkent, 22, 8, 423-450, ISSN: 1307-9905.

Ayverdi, S. (1966). Boğaziçi'nde tarih. İstanbul : İstanbul Fetih Cemiyeti.

[Basile Kargopoulo Arşivi]. (1875)

Bilir, A. ve Şahin, S. (2006). Beykoz: Has Bahçeler Diyarı, İstanbul: Beykoz Belediyesi.

Eldem, S. H. (1976). Türk bahçeleri. Ankara : Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kazancıbaşı, F. (1990). Turizm Bakanlığı Profesyonel Turist Rehberliği Kursları Eğitim Notları, Yayınlanmamış Çalışma.

Koçu, R. E. (1961). Beykoz. İstanbul Ansiklopedisi c.5, s. 2638-2643). İstanbul: Nurgök ve Hüsnütabiat Matbaaları.

Nora, P. (2006). Hafıza Mekanları. Ankara: Dost Yayınları.

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Y.MTV.79/122.1310 Zilhicce 19-M. 4 Temmuz 1893).

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Y.MTV.101/52.1312 Muharrem 26-M. 30 Temmuz 1894).

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Y.PRK.ZB.29/24.1319 Cemaziye'l-evvel 03-M. 18 Ağustos 1901).

T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (ZB.393/68.1322 Ağustos 06-M. 19 Ağustos 1906).

Tutel, E. (1994). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Beykoz Vapuru, c.2, s.200, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

8. OTURUM A SALONU
BELLEK VE KENT
OTURUM BAŞKANI: BARIŞ EKMEKÇİ

THINKING AND MAKING LANDSCAPE CRITICISM ON THE SELECTED LEGACY INTERVENTIONS IN VILNIUS CITY

¹Dr Vaiva Deveikienė, Vilnius City Municipality, Vilnius, Lithuania

²Prof Dr Gintaras Stauskis, Vilnius Gediminas Technical University, Vilnius, Lithuania

¹author:vaivadeveikiene@gmail.com

²author:gintaras.stauskis@vgtu.lt

ABSTRACT

International researchers intensely explore the tradition and trend of criticism in landscape making theories and practices from different angles: socio-cultural inquiry, historic prospective and retrospective, heritage perception and cognition, modern political engagement. Over the past two years, Vilnius City has witnessed a breakthrough in the debate on urban open space, and several landscape architecture projects related to the revitalization of the cultural landscape has provoked the active public debate. Three selected cases have multi-layered evolution in which previous solutions have been deliberately or naturally denied by subsequent ones. The aim of the study is to analyse and summarise the state of collective memory and tendencies that influence the creative process in landscape architecture. The paper analyses the opinions of three user's groups about the projects going into realisation phase: the general public, the professionals and the regulators with own regard to the project. The feedback material from the published articles, critical comments, record of public discussion and some other public and institutional media resources are analysed. The ecological, aesthetic and social-economic aspects of the feedback material are structured through the preselected criteria and their indicators. The main conclusion of the study is the notion that a wide-ranging discussion with the public during the process of landscape revitalisation can harvest the best public acceptance of landscape change. In the analysed case, it showed the absolute stakeholder's preference for the multi-layered representation of the material and mental memories that promote the continuum of landscape development as a contemporary public interaction arena.

Keywords: landscape architecture, collective memory, revitalisation, society

1. INTRODUCTION

There is an active debate ongoing between the researchers and practitioners of several fields of landscape and urbanism on what and how the real values of the place could and should be brought to life as to correspond to public perception of local identity of place and space in a best way. To get a deeper understanding of these trends in research and in practice we have gone through the state-of-the-art analysis. Memorial landscapes are proved to have multiple

layers that should be reflected in the recent look of those places (Nientied Janku 2019). Differences in approaches to “landscape as a fact” are assessed in order to better reflect on landscape memory and its symbolic values (Carlini 2019). The deeper review of essence - temporality paradigm discloses the ways to build on the permanent landscape qualities (Nofuentes 2019). Memories can be provoked even by the virtual “monuments” by empowering diverse sensorial experience e.g. by audio guiding tools (Kirk et al. 2018). Cognitive perception of historical urban skyline may act as a mental sketch in the urban space experiences and be expressed by skyline drawing and multi-sensorial perception (Bostanci Oral 2017). Analysis of the multiple commemorative roles that landscape can play shows that collective memory of painful events depends on the local culture and identity that needs to be addressed in landscape interventions in a creative way (Dietze-Schirdewahn 2017). Providing the visitors of created landscapes with a complete cultural experience may be critical factor in becoming a loved and visited site instead of political and ideological loads that authorities frequently drop on the memorial sites (Jacobs 2016). Religious sites often find themselves in between of the memory and the value, and good governance models along with multidisciplinary analysis may be the way to bring their cultural legacy forward even in a situation when their original use is abandoned (Burgassi 2016). The reviewed resources illustrate the variety of approaches and research methods that when applied may bring one closer to understanding the essential processes within value making.

2. MATERIALS AND METHODS

From the perspective of landscape architecture science, it is important to understand what causes differences of opinion about memory preservation. This study responds to a problem raised by the IFLA-Europe Conference, Landscape as a Collective Memory, to find answers how far can our memories go back in time. Can we protect our heritage? How we can carry our inherited legacies to the future. How can we carry the traces of the past to the present and to the future? The challenges of maintaining historic gardens, especially those that have become public gardens, are today more and more reflected in a social and an environmental domain. The aim of the research is to summarize the state of collective memory and tendencies which can influence the creative process and means of landscape architecture, based on the public opinions stated representatives in the public media (press, internet, meetings). The research uses the press and critical comments from the public on the landscape architecture projects and minutes of public discussion. The research is done by analysing and comparing the positions of three groups - clients (or regulators), professionals and the public regarding a project. For comparative opinion analysis, documentation of design assignments is used that expresses the official position of the clients. The research is also influenced by the personal experience of the authors of this article, who has been directly involved in the process of creating the objects under investigation. The analysis is based on four key dimensions - ecological, socio-functional, aesthetic and collective memory - revealing through a variety of views the criteria for each dimension and their weight distribution.

3. RESULTS FROM THREE CASE STUDIES

The project of garden of The Reformation is being developed in the area that Vilnius city authorities dedicated to the Cemetery of Protestant Reformers in 1639. At the beginning of the 20th century with the development of industry and production, the south-eastern part of the present garden area was leased for the construction of trade pavilions. Until the Second World, the area changed little. In the post-war period (1950 - 1958), the territory was abandoned, and the buildings were gradually demolished. In 1983, this area was transformed into the Soviet partisans honouring square, and the powerful monument was erected. The idea of this monument to form concrete-level terraces required the digging of a large part of the cemetery. In 1995, the monument was taken away. The remaining concrete structures no longer have their original meaning, which for some time had no other application (Fig. 2 a). The memory of destroyed cemetery stimulated thinking about the redevelopment of the area, paying tribute to the cultural movement of the Reformation. In 2014 - 2018, the project of the Garden of the Reformation was commissioned by the Vilnius City Municipality (Fig. 1 b).

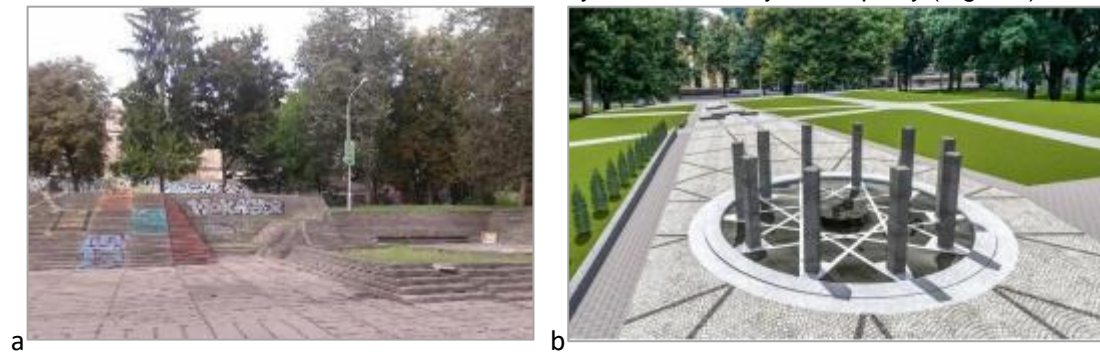

Figure 1. a) Current view of the park b) Visualization of the monument to the Reformation

When the project was already in the process of being implemented, it has met with strong opposition from the public. For this study we have used the material of Surveys (940 respondents) carried out in 2018 by a public initiative group. In addition, we have summarized the information provided on the web portals and the contributions of 39 active members of the public in the Facebook group. The substantive opinions identified based on the analysis of project's critique were grouped according to the selected four groups of criteria. Based on opinion analysis we have formed the system of criteria. (Table 1).

Table 1. The criteria distinguished based on the analysis of critique of the project of the Reformation garden

Dimensions of criteria	Criteria distinguished by different actors		
	Public	Professionals	Regulators
Ecological	Save all trees Ecosystem Protecting biodiversity Avoid demolitions	Selective protection of trees New greenery Ground restoration	Trees inventory Terrain recovery Increasing green space
Sociofunctional	Maintain existing transit No fencing Universal spaces	Internal path system Functional zoning Children's play area	Memorial function associated with short-term recreation
Aesthetic	Adaptation of existing concrete structure Refusal of decoration Stylistic unity	Relief restoration by removing concrete structures. Abundance of elements	Relief restoration. Actualisation of Reformation Culture by the artistic tools
Collective memory	The multi-layered story The educational significance of living history	Priority for period of Cemetery Modern recreational needs.	Multidimensional reflection and honouring of the Reformation culture

The second case - Park of Hills (33 ha) is a part of Vilnius Castles Historical Cultural Landscape Reserve. The beginning of its development coincides with the prehistoric establishment of the city of Vilnius (official date of foundation of the city 1323). It is an area of former castles, settlements and fortifications, eventually overgrown with forests and used for recreational purposes and events during certain historical periods. Park of Hills is in the very centre of the city, near the Old Town of Vilnius, at the confluence of the rivers Neris and Vilnia. The highest points of the area offer distant and picturesque cityscapes (Fig. 2). When the project for attendance of Park of Hills was prepared, it has created some resonance between the public and professionals in the field. In the case of Park of Hills project analysis, the minutes of the public hearings and expert working groups were investigated, and the authors of the article attended public presentation meetings (Table 2).

Figure 2. a) The location of Park of Hills b) Historic view to the Park of Hills

Table 2. The criteria distinguished based on the analysis of critique of the project of the Park of Hills

Dimensions of criteria	Criteria distinguished by different actors		
	Public	Professionals	Regulators
Ecological	Save all trees Protecting biodiversity Slope protection	Trees cutting for panoramas and paths Slope erosion management	Targeted tree cutting Protected Biodiversity Reinforced slopes
Sociofunctional	Application for visitors using the minimum measures	Walkways, stairs and walking bridge between two ridges Recreational and sanitary facilities	Adapted to the flow of visitors, seeking convenience for all
Aesthetic	Minimalism	Variety of images Baltic ornaments	Left to the professionals to decide
Collective memory	The memory of pre-Christian culture, not to exclude later cultural layer	Neutral information system	Multi-layered expression of memory, highlighting missing historical information

The third case - Sapiega Park (8 hectares area) is one of the oldest parks in Vilnius, founded by the Grand Hetman of Lithuania Jan Casimir Sapieha (1637 - 1720) in the 17th century built in Baroque style in Antakalnis. 18th century the park was expanded to the south, and the part of landscape planning was installed. The French architect Joseph Poussier (1781-1821) rebuilt the park and adapted it to the needs of a military hospital during the Russian occupation of Russia in 1810. Since the establishment of the Military Hospital, the park has been an enclosed area used exclusively for the recreational purposes of the sick. In 2014, the former hospital buildings were adapted for innovative cultural and community activities. In 2014 - 2018, there was a project for restoration of the baroque part. Although the restoration

of the Sapiega Baroque Park has taken for granted for many years and landscape architecture practitioners and scholars and cultural heritage specialists have supported it, the local community opposed the idea of rebuilding the baroque park and Vilnius City Municipality halted the project (Fig. 3).

In practice, questions were raised by Chiara Santini: “How to adapt a historic garden to contemporary transformations and challenges? To what extent is it necessary, in a process of restoration or rehabilitation, to consider these issues? “(Santini, 2015). This study analysed written summarized views of community representatives and experts (Table 3).

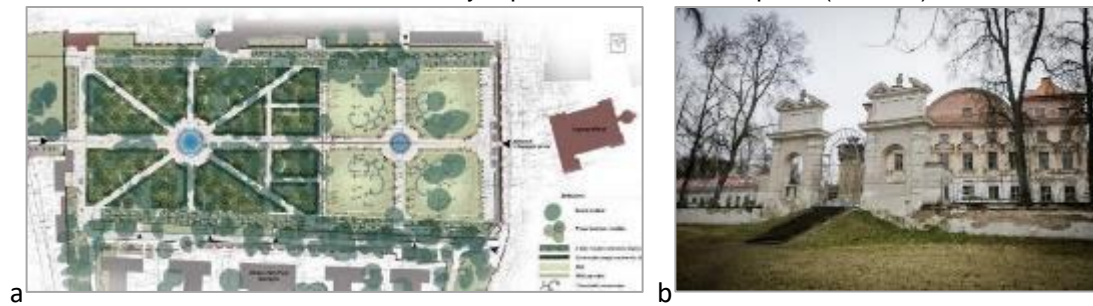

Figure 3. a) Project of the park b) View of the park gate and palace

Table 3. The criteria distinguished based on the analysis of critique of the project of the Park of Sapiega

Dimensions of criteria	Criteria distinguished by different actors		
	Public	Professionals	Regulators
Ecological	Save all Trees Save Biodiversity Climate change issues	Partial tree cutting for restoration of parterre, paths, fountains	Provide only the necessary cuttings Follow the principles of sustainability
Sociofunctional	Adapted to current community recreational needs	Combination of historicalcultural-recreational functions	Representative, cultural and educational functions
Aesthetic	Prevailing environment with preserved baroque period elements	Aesthetics of period of Baroque Gardens Art	Aesthetics of period of Baroque Gardens Art
Collective memory	The present dominates	Baroque period artefacts from period of Sapiega	Actualisation of values of heritage from period of Sapiega

DISCUSSIONS

The criteria grouped during the study revealed differences of opinion between the three main actors in the process. Because we captured authentic opinions, their diversity made it difficult

to compare them. Therefore, the individual opinions expressed in the three projects were transformed into generalized criteria grouped into four groups (Ecologic, Social, Aesthetic, Memory). In interpreting the results of the study, we distinguished the four most characteristic criteria in each set of criteria by giving them code marks (Table 4).

Table 4. The most characteristic criteria distinguished based on the analysis of critique

Criteria for different groups			
Ecologic	Social	Aesthetic	Memory
Total protection E1	Openness S1	Neutrality A1	Current M1
Ecosystem E2	Community S2	Interpretation A2	Multilayer M2
Selective protection E3	Recreation S3	Complexity A3	Fragmented M3
New greenery E4	Representation S4	Decoration A4	Historic M4

We re-assigned the generalized and code-based criteria to each of the cases examined above. With this kind of derivative data, we were able to compare the distribution of criteria among the actors (Table 5). The results of the study showed that in all cases opinions differ on the ecological criteria, as society demands full protection of trees and ecosystems. Moreover, professionals and clients choose selective tree protection. In terms of social criteria, in the case of the Garden Reformation and the Sapiğga Park, the public places emphasis on the openness of the territories and the needs of the communities, and on other actors, regulated attendance and representation.

Table 5. The distribution of criteria among the cases and the actors

Research objects	Garden of Reformation			Parc of Hills			Sapiğga Park		
Period of memory	18 - 21 centuries			12 - 21 centuries			17 – 21 centuries		
Actors	Public	Prof.	Regul.	Public	Prof.	Regul.	Public	Prof.	Regul.
Criteria for different groups									
Ecologic	E1 E2	E3 E4	E3	E1 E2	E2 E3	E2 E3	E1 E2	E3 E4	E3 E4
Social	S1S2S3	S2S3S4	S4	S1 S4	S1 S4	S1 S4	S1S2S3	S3 S4	S3 S4
Aesthetic	A2	A3 A4	A2	A1 A2	A1 A2	A1 A2	A1 A2	A3 A4	A3
Memory	M2	M3	M4	M2	M2	M2	M1M3	M4	M4

The purpose of this study was to reveal how the opinions of actors are distributed in terms of historical memory. The study showed that the relatively long histories (12 - 21 centuries) of Park of Hills cause the least controversy among the actors - there is absolute agreement on social, aesthetic and memory criteria. From this, we assume that the long distance of time and an expression of men levelled by nature sum up the collective memory of the landscape. Concerning the Garden of Reformation project, there were differences of opinion regarding the values of preserving the aesthetic and memory layers of the area. It is likely that new solutions periodically emerging in the 18-21 centuries distance becomes the feature and patterns of the generations. The biggest controversy is observed in the case of the Sapiğga Park, where the representative function of the Baroque aesthetic has been completely rejected by the public. In this case, the ecological and recreational needs of the community overcame the idea to restore the baroque aesthetic qualities of the park.

CONCLUSIONS

In all cases examined, wider discussions took place at the end of the design work. The study shows that a wide-ranging discussion with the public is necessary to reflect the idea of collective memory before the process of landscape restoration or redevelopment begins. Discussions are changing paradigms, allowing for a more responsive and creative use of landscape architecture methods and tools. In a cultural landscape where, over time, historical memory acquires a generalized expression, it is worth limiting itself to minimal means of landscape architecture without destroying the harmony of historical memory. Multi-layered cultural landscapes require tools for landscape architecture that combine periods of memory and help "read history." The issue of managing the process of restoring historic parks is a major challenge, where we face ecological and social priorities. The science and practice of landscape architecture should continue to seek answers for principles and methods of restoration.

4. REFERENCES

- Nientied, P., Janku, E. (2019). *That Ambiguous Memorial Landscapes in Post-socialist Cities: The Case of Tirana's Pyramid. Italian Journal of Planning Practice*, Vol. 9 Issue 1 P. 1-23.
- Carlini, A. (2019). *A Landscape of Memory: From the Vajont Tragedy to the Architecture of Remembrance. Glauco Gresleri and the Cemeteries in Erto a Monte and Ponte Giulio. Boricerche e progetti per il territorio la citta e l architettura*, Vol. 10 Issue 14 P. 38-49.
- Nofuentes, JFG., Iruela, RMRE. (2019). *Essence-Temporality Paradigm. What the Architecture of Tobacco Allows to Glimpse. Estoa-Revista De La Facultad De Arquitectura Y Urbanismo De La Universidad De Cuenca*, Vol. 8 Issue 15 P. 79-93 DOI: 10.18537/est. v008.n015.a07
- Kirk, D., Durrant, AC., Kosem, J., Reeves, S. (2018). *Spomenik: Resurrecting Voices in the Woods. Design Issues*, Vol. 34 Issue: 1 P. 67-83. Special Issue: SI DOI: 0.1162/DESI_a_00477.

Bostancı, SH., Oral, M., (2017). *Experimental Approach on the Cognitive Perception of Historical Urban Skyline*. *Iconarp*

International Journal of Architecture and Planning, Vol. 5 P. 45-59 Special Issue: SI DOI: 10.15320/ICONARP.2017.25

Dietze-Schirdewahn, A., (2017). *From painful places to commemorative landscapes: Utoya in Norway*. *Journal of Landscape Architecture*, Vol. 12 Issue 1. P. 18-29.

Jacobs, M., (2016). *Contested monuments in a changing heritage landscape: //hapo museum, Freedom Park, Pretoria*. *De Arte*, Vol. 51 Issue 1. P. 89-100 DOI: 10.1080/00043389.2016.1176381

Burgassi, V., (2016). *Restoring the emotions: the religious buildings between memory and value enhancement*. *World Heritage and Degradation: Smart Design, Planning and Technologies Book*, Author(s): Gambardella, C. Ed. Corniello, L. Book Series *Fabbrica della Conoscenza* P. 390-395. 14th International Forum of Studies Location: Naples, Italy.

Santini, Ch., (2015). *Conjuguer le passé au présent : les jardins historiques entre mémoire et usages contemporains*. *L'art du jardin et du paysage*, Vol. 635.

8. OTURUM B SALONU
BELLEK VE KENT / SİMGE
OTURUM BAŞKANI ÖZAY YERLİKAYA

TÜRKİYE SİNEMASININ İSTANBUL ANLATISINDAN 70 YILLIK BİR KESİT

Başak Özer

Çankırı Karatekin Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çankırı, Türkiye

*sorumlu yazar: virgozer@gmail.com

ÖZET

Sinema filmlerinin birebir anlatı olmadıkları bir gerçektir. Hakikatlerin içerisinden bazı unsurların yeniden üretimine zemin yaratırlar. Hikâyeler gerçek olsa dahi seyirci tarafından izlenen film, gerçeğin yeni kurgusudur. Ancak yine de, muhayyel olmayan filmler, filmin çekildiği döneme ilişkin birçok özelliği (sosyo-kültürel, mekânsal, görsel vb.) yansıtan önemli bir araçtır. Dolayısıyla mekânsal bellek çalışmaları için arşiv niteliğindedir. Bu arşivin çeşitli kesitlerde ele alınması, mekânların dönemsel okumaları için oldukça kıymetlidir. Bu pencereden hareketle; bu çalışmanın amacı, Türkiye Sinemasının İstanbul anlatısından alınan bir kesitle, kentin peyzaj belleğini ve peyzajlarındaki değişimi ortaya koymaktır.

Kesitin zamansal hattını 1940'dan 2010'a uzanan süreç oluşturmaktadır. 70 yıllık bu sürecin her onar yıllık döneminden birer film seçilmiştir. Filmlerin röper noktasını, İstanbul'un Anadolu'yla ilişkisindeki önemli rolüyle, Haydarpaşa Tren Garı oluşturmaktadır. Böylelikle, İstanbul'un sadece kendi bağlamında değil, aynı zamanda ülke bütünündeki dönemsel karşılıkları da ortaya konmuştur. 1940'dan 2010'a, çalışma kapsamında seçilen filmler: Şehvet Kurbanı (1940), Katil (1953), Gurbet Kuşları (1964), Gelin (1973), At (1981), Eşkıya (1996) ve Anlat İstanbul (2004)'dur. Bu filmlerin okuma tekniği, Özer (2017) tarafından ortaya konulan katmanlar ve bu katmanların birbirleri arasındaki ilişkiler üzerine kurulmuştur.

Filmlerin analizleri sonucunda, İstanbul'a dair çeşitli konulardaki değişimler görünür hale gelmiştir. Göç olgusu bunların başındadır. İstanbul'un ülke ekonomisindeki rolü nedeniyle taşradan göç edenlerin İstanbul'dan beklentileri, bu bağlamda Haydarpaşa Tren Garına yükledikleri anlamlar, sınıfsal özelliklerine göre göçmenlerin İstanbul'daki yaşam alanları bu kapsamdadır. Böylelikle; aile, hemşerilik, ev/konut, namus, ölüm, suç, kültürel çeşitlilik gibi konuların mekânsal ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Görünür hale gelen diğer bir konu göçe bağlı

olarak hızla artan nüfusun neden olduğu kentleşmedir. İstanbul'un 70 yıllık kentleşme süreci, kent yoğunluğunu ve kentsel peyzaj çeşitliliğini etkilemiştir. Bu etkiler kimi zaman mekânların değişimine ve yıkımına da neden olmuştur.

Tüm bu değişimlerin detaylı olarak ele alındığı bu çalışmayla; Türkiye'nin yakın geçmişinde peyzajlarının hızla değiştiği İstanbul'un geçirdiği süreçler ve bu süreçlerin nedenleri, farklı peyzaj karakterleri üzerinden görünür kılınacaktır. Böylelikle, zaman-mekân-toplum olgularının ürettiği peyzajlara ilişkin peyzaj mimarlığı meslek disiplinine kuramsal bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye sineması, peyzaj anlatısı, İstanbul, Haydarpaşa Tren Garı, dönemsel film okuması

ABSTRACT

It's a fact that movies are not one-to-one narrative. It provides a basis for the reproduction of certain elements from the truths. Even if some stories are true, the movies watched by audiences, are the new fiction of reality. Nevertheless, non-imaginary movies are important tools because they reflect many characteristics (socio-cultural, spatial, visual, etc.) related to the period when the movies are shot. Thereby, they are a kind of an archive for memory studies of places. Considering of this archive in various sections is very valuable for periodical readings of places. In this view, the aim of this study is to reveal the changes of landscape memory in the narrative of Istanbul's landscapes through the 70 years in Turkish Cinema.

The temporal line of the section is the process from 1940 to 2010. One movie is selected for each 10-year period. The benchmark of the movies is the Haydarpaşa Train Station which had an important role in Istanbul's relationship with Anatolia. Thus, the periodical meanings of Istanbul are put forward not only in its own context but also in the whole country context. The selected movies are: Şehvet Kurbanı (1940), Katil (1953), Gurbet Kuşları (1964), Gelin

(1973), *At* (1981), *Eşkıya* (1996), and *Anlat İstanbul* (2004). The movies are analyzed base on the technique theorizing by Ozer (2017).

As a result of the movies' analyses, the changes in various issues about Istanbul become visible. The main phenomenon is migration. In this scope, because of the role of Istanbul in the country economy, immigrants' expectations from Istanbul, the meanings of Haydarpaşa Train Station in the context of the expectations, and living areas of immigrants according to their classes are changing. Thus, spatial relations of issues such as family, citizenship, home/housing, honor, death, crime, cultural diversity also emerge. Another issue that becomes visible is urbanization caused by the increasing population due to migration. Istanbul's 70-years urbanization process is affected urban density and urban landscape diversity. These effects sometimes caused the change and destruction of the places.

With this study which is contained all of these changes in detail; the processes and the results of the processes of Istanbul are made visible through different landscape characters. Istanbul is the city that its landscapes have changed rapidly in Turkey. Thus, it is aimed to make a theoretical contribution to the professional discipline of landscape architecture related to the landscapes produced by time-place-societies.

Keywords: Turkish Cinema, landscape narrative, Istanbul, Haydarpaşa Train Station, periodical reading of movies.

1. GİRİŞ

Sinema filmlerinin birebir anlatı olmadıkları bir gerçektir. Hakikatlerin içerisinden bazı unsurların yeniden üretimine zemin yaratır. Kimi hikâyeler gerçek olsa dahi seyirci tarafından izlenen film, gerçeğin yeni kurgusudur. Ancak yine de, muhayyel olmayan filmler, filmin çekildiği döneme ilişkin birçok bilgiyi (sosyo-kültürel, mekânsal, görsel vb.) yansıtan önemli bir araçtır. Mekânsal bellek çalışmaları için arşiv niteliğindedir. Bu arşivin çeşitli kesitlerde incelenmesi, peyzajların hafızalarına dair birçok veriyi içermektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Sinemasından alınacak bir kesitle İstanbul anlatısını, İstanbul'un kentleşmesini, kentsel peyzajlarının değişimlerini ve bu değişimlerdeki unsurları

ortaya koymaktır. Bu kapsamda, zaman-mekân değişimi kesitinin zamansal hattını 1940'dan 2010'a, 70 yıllık süreç oluşturmaktadır. Peyzajın tarihsel süreçlerini sinema filmleri üzerinden inceleyen bu çalışma, aynı zamanda toplumun sosyolojik ve psikolojik tarihine ilişkin durumunu da analiz edilmesini sağlamakta, mekânsal ilişkilerini ve yansımalarını ortaya koymaktadır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

İstanbul'un mekânsal hafızasının oluşumuna yönelik gerçekleştirilen bu çalışmada, sinema filmleri materyal olarak kullanılmıştır. Çalışma kesiti, 1940'dan 2010'a 70 yıllık sürecin her onar yıllık dönemlerinden bir film seçilerek oluşturulmuştur. Kesitte röper noktası olarak, İstanbul'un kentsel hafızasında önemli yeri olan Haydarpaşa Tren Garı alınmıştır. Gar sadece İstanbul'daki bağlamında değil, aynı zamanda ülke bütünündeki dönemsel karşılıklarıyla da bu okumada önemli bir görev üstlenmektedir. Bu unsurlara ek olarak, film seçiminde zamansal anlatıların filmlerin çekildikleri dönemlere ait olması yani zamanın muhayyel olmamasına dikkat edilmiştir.

Bu kriterler ışığında belirlenen filmler *Şehvet Kurbanı* (Ertuğrul, 1940), *Katil* (Akad, 1953), *Gurbet Kuşları* (Refiğ, 1964), *Gelin* (Akad, 1973), *At* (Özgentürk, 1981), *Eşkriya* (Turgul, 1996), *Anlat İstanbul* (Ünal ve diğ., 2004) filmleridir. Haydarpaşa'nın 2012 yılından itibaren kullanıma kapatılması nedeniyle artık sinema filmlerinde kullanılmamıştır. Bu nedenle de 2010'lardan bir filme çalışma kapsamında yer veril(e)memiştir.

Bu filmlerin okuma tekniği, Özer (2017) tarafından "*Kentsel Peyzajların Tüketilmesinde Sinema Filmlerinin Rolü*" başlıklı doktora tezinde ortaya konulan katmanlar ve bu katmanların birbirleri arasındaki ilişkiler üzerine kurulmuştur. Bu katmanlar: peyzajlar, mekânlar, söylemler, zamanlar, film karakterleri, insan davranışları, sesler ve müziklerdir.

3. İSTANBUL ANLATISI VE HAYDARPAŞA TREN GARININ ANLATIDAKİ ROLÜ

Filmlerdeki söylemler, film anlatısının önemli ayaklarından biridir. Kesitteki filmlerin İstanbul anlatısına ve bu anlatıda Haydarpaşa Tren Garının rolüne bakıldığında, en belirleyici söylemlerin kentin göçmenleri tarafından yapıldığı görülmektedir. Göçmenlerin söylemleri

1940'dan 2010'a, İstanbul'un kentsel süreçlerine, göçmen psikolojisine ve göçün ekonomik ilişkilerine dair önemli verileri ortaya koymaktadır.

İstanbul, *Şehvet Kurbanı* filminde sadece bir kenttir. Filmin hikâyesinde özel bir rol oynamaz. Kent, insanların giyimleri, sanata ilgileri, kız çocuklarına verilen önem, gündelik hayatıyla modern bir kent olarak resmedilir. Haydarpaşa sadece İstanbul'dan Anadolu'ya gidip-gelmeye ulaşım amacıyla kullanılır. İş için Adana'ya giden Ahmet, ailesi tarafından Haydarpaşa'dan uğurlanır (Şekil 1).

Şekil 1. *Şehvet Kurbanı* filminde Haydarpaşa Tren Garı.

Katil filminde de İstanbul film karakterlerinden biri değildir. Film boyunca yaşanan olaylar sonrasında, parçalanmış bir ailenin babası ve oğlu, yeni bir başlangıç için İstanbul'dan göç ederler. "Kötü yola" düşmüş anne, ailesiyle olma hakkını kendinde görmediğinden, eşini ve oğlunu son kez uzaktan görmek için Haydarpaşa'ya gelir. Oğluyla vedalaştıktan sonra garın merdivenlerinden İstanbul'daki hayatına tekrar döner (Şekil 2). Böylelikle Haydarpaşa, İstanbul'dan ayrılışın, vedalaşmanın, hüznün, yeni bir başlangıcın kapısı ve kente yeniden karışma zorunluluğunun simgesi olarak filmin sonunda rolünü alır.

Şekil 2. *Katil* filminde Haydarpaşa Tren Garı.

1960'lardan itibaren İstanbul, filmlerde özel bir yer edinmeye başlar. Zengin olma umudunda olan birçok insanın kente göçü başlamış, nüfus dolayısıyla da kentleşme hızla artmıştır. Bu kırılma en net *Gurbet Kuşları* filminde görülmeye başlanır. Filmde altı kişilik bir çekirdek aile, Maraş'taki işleri bozulunca ellerindeki tüm malvarlıklarını satıp, "ekmeği bol", "taşı toprağı altın İstanbul'a şah olmaya" gelmişlerdir. Kente ilk kez Haydarpaşa Tren Garında ayak basarlar. Film buradan açılmaktadır. Haydarpaşa'da trenden iner inmez baba, aile bireylerini tek tek sayar. "Dikkat edin birbirimizi yitirmeyelim. İstanbul'da şakaya gelmez bu iş".

Haydarpaşa'dan çıkar çıkmaz onları deniz ve Tarihi Yarımada manzarası karşılar. Ailenin kızı Fatma şaşkındır. İskeleye yanaşan vapuru hayranlıkla gösterir (Şekil 3). Bu hayranlık, mutluluk ve umut dolu bakışlar, vapur Eminönü'ne yaklaşırken görülen Eminönü, Karaköy ve Galata Kulesi manzarasıyla devam etmektedir.

Şekil 3. *Gurbet Kuşları* filminde Haydarpaşa Tren Garı.

“*Daha iyi bir hayat özlemi*”yle İstanbul'a gelen bu aile “*her tuttıkları şeyin zahmetsizce altın olacağını umuyor*”dur. İşler umulduğu gibi gitmeyince, mutsuzluk ve kente göç etmenin pişmanlığı ağır basmaya başlar. Filmde kente dair görüşler “*Burası İstanbul. Allah'ın arka cebinden Peygamberi çalarlar vallaha!*” ifadesine kadar ilerler.

Haydarpaşa'dan açılan film aynı yerde kapanır. Umutla Maraş'tan İstanbul'a göç eden aile, yaşanan olaylar sonrasında umudu Maraş'ta aramaya karar verir. Maraş'a geri dönmeyen tek kişi, ailenin üniversite okuyan, kente adapte olmuş ve tutunmuş, ülkeye dair kaygıları olan en küçük oğul Kemal'dir. Kemal nişanlısıyla ailesini Haydarpaşa'dan uğurlarken, bir yandan da yeni çekirdek aileler İstanbul'a gelmeye devam etmektedirler. Yeni aileler, benzer ifadelerle İstanbul'a ayak basarlar: “*Gözünü sevdiğimin İstanbul'u! Taşına toprağına kurban olayım! İstanbul'a şah olacağız, şah!*” Umutlarla dolu göçlerin, hayal kırıklıkların, tersine göçle yeni umutların mekânı olan Haydarpaşa, İstanbul'a tutunabilmiş Kemal içinse artık yeni bir kentli olarak kente karışmaktır (Şekil 4).

Şekil 4. *Gurbet Kuşları* filminde Haydarpaşa Tren Garından ayrılış.

Gelin filminde İstanbul, ilk olarak “*insan denizi*” “*koca kent*” olarak anlatılmaktadır. *Gurbet Kuşları* filmindekinin aksine; sırt sırta vermiş geniş bir aile, altı yıl önce geldikleri kente, bir gecekondu mahallesinde tutunmaya başlamıştır. Bu nedenle ailenin geri kalan çekirdek ailesi

de memleketten İstanbul'a göç eder. Ailenin ikinci dalga gelenleri olan çekirdek aile için yeni bir hikâyenin ve umutların başlangıcıdır İstanbul (Şekil 5).

Şekil 5. *Gelin* filminde Haydarpaşa Tren Garı.

Kendilerini “*İstanbul’un kıyı bakkaliesinde çürüyecek ocak*” olarak görmeyen geniş aile, kentte daha fazla yer edinmek için gecekondü bölgesinde değil, “*yeni kentin bir yanı*” olarak ifade ettikleri apartmanlardan oluşan bölgede yaşamayı hayal etmektedir. İki farklı yerleşim alanına ilişkin düşüncelerini ailenin reisi Hacı İlyas şu şekilde dile getirmektedir:

“*Bura İstanbul değil, bildiğin Anadolu kasabası. Ne var ki biraz karışık. Güneylisi, Egelisi, Karadenizlisi hep bir arada. İstanbul tee şu yapıların ardı. Orayı bir tuttuk mu yürü, önünde kimse durmasın.*”

Memleketteki her şeyi satarak İstanbul'a göç etmenin pişmanlığı *Gurbet Kuşları*'nda filmin sonunda dile getirilirken, *Gelin* filminde bu durum beşinci dakikada, Hacı İlyas'ın karısı tarafından ifade edilmektedir. Artık Yozgat'la işi kalmadığını söyleyen Hacı İlyas'a “*Memleketin! Bunca hısımlar, akrabalar var. Hepsinin satıp savmayacaktık. Mendil kadar da olsa yer kalmalıydı!*” der. Hacı İlyas'ın verdiği cevap, göçmenlerin İstanbul'la kurdukları bağı ve mülkiyet ilişkisini gözler önüne sermektedir: “*Malın iyisi suya yakın, daha iyisi eve yakın denmiştir. İstanbul'un şu toprağını yurt mu tuttuk şimdi?! Malımız da burada olmalı!*”

Filmin sonunda geniş aile, para kazanma hırsıyla parçalanmıştır ancak *Gurbet Kuşları*'nın aksine tüm fertleri İstanbul'da yaşamaya devam edecektir.

At filminde İstanbul'dan beklenti zengin olmak değildir. Köyde yaşayan bir babanın tek derdi oğlunun eğitim almasıdır. “*Biz adam olmadık, o olsun.*” der. Çocuğu okutabilmek için paraya ihtiyaçları vardır. Bu nedenle, arabayla 3'e alıp 5'e satacak, ne satılırsa satılsın para kazanılacak yer olarak anlatılan İstanbul'a geçici olarak gitmeye karar verir. Köylerindeki evlerini para karşılığı ağaya ipotek ettirir. Karısını köyde bırakır.

Baba ve oğul, kentin kapısı niteliğindeki Haydarpaşa'dan İstanbul'a gelirler. Askeri kontrolden geçtikten sonra hayalleriyle zıt, acımasız bir manzarayla karşılaşır: boyacı bir çocuk, bir adam tarafından Haydarpaşa merdivenlerinde dövülmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. At filminde Haydarpaşa Tren Garı.

Baba, bir hemşerisinin yardımıyla kentte seyyar satıcılık yapacaktır. Seyyar satıcılar topluluğuyla Süleymaniye'de virane bir avluda yaşamaya başlarlar. Buradakiler "Aklini kullanırsan şu İstanbul senin olur." tavsiyesinde bulunurlar. Organize bir şekilde, bir şirket ağı gibi kentin çeşitli semtlerinde iş tutmaya giderler: Sarıyer, Sirkeci, Fatih, Aksaray, Çarşamba, Beşiktaş, Eminönü, Üsküdar, Şişli, Gültepe.

1980'lerde İstanbul artık kalabalıklaşmış, trafiği artmış, geniş bir yüzeye yayılmış, üst ve orta sınıfları oluşmuş, paylaşılmış ve bölüşülmüştür. Kent o kadar büyümüştür ki, avluda yaşayan çocuklardan Gurbet, diğer arkadaşlarını yüksekçe bir yere çıkartarak, kendince çok uzak yerleri işaret edip göç ettiği yeri gösterir. Hemşerisi Remzi ağalık sisteminin sadece köylerde değil İstanbul'da da olduğundan; her yerin sahibinin olduğundan ve İstanbul'un paylaşıldığından bahseder.

Seyyar satıcılık kaçıp kovalamayla, zabıtaya yakalanmayla geçer. Çaresiz baba, yaşananlar sonrasında oğlunun "Köye dönelim baba! Okul da istemiyorum, at da!" demesiyle oğlunu sokak ortasında döver. Dolayısıyla İstanbul'un hakikatlerinin, kendilerine anlatılanlardan çok farklı olduğu anlaşılmaktadır. Anlatılan İstanbul, bir film çekimi sahnesiyle gösterilir: boğaz manzaralı bir tepede, romantik bir film çekilmektedir.

Filmin sonunda göç, tersine göçe dönüşür çünkü baba Hüseyin öldürülmüştür. Tabutu bir arabanın tepesinde, Boğaz Köprüsü'nden geçerek oğlu tarafından köyüne götürülür.

Eşkırıya filminde Baran, 40 yıl önce girdiği hapisaneden çıkıp, hapisaneye girmesine sebep olan haini bulmak için İstanbul'a gelir. Tren peronlara yaklaşırken, trende tanıştığı Cumali, kendisini bekleyen polislerin farkına varır. Baran'la valizlerini değiştirip, trenden iner. Narkotik polisi Cumali'yi alıp, garın merdivenlerinden indirerek polis aracına bindirir. Kente ilk kez

gelen Baran'ı garda hiç görmeyiz. Haydarpaşa, önceki filmlerin aksine umut kapısı değildir artık. Hainlerin, suçun, suçluların, uyuşturucunun olduğu bir kenttir. Bu nedenle de Haydarpaşa ilk kez bu filmde gecenin karanlığında gösterilmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Eşkriya filminde Haydarpaşa Tren Garı.

Eşkriya'da İstanbul her anlamda başrodedir. Yoğun yapı dokusunun, çarpık kentleşmesinin, nüfus yoğunluğunun, fiziksel büyüklüğünün, trafiğinin, kent yoksunluğunun ve yoksulluğunun, kentin ötekilerinin, İstiklal Caddesi'nin arka sokaklarının, illegal yollarla sağlanan ekonomik fırsatların en net hissedildiği filmlerdendir.

Kentin anlatılan ilk özelliği kentin çok kalabalık oluşudur. Bu ilk olarak Baran'ın İstanbul'a gittiğini öğrenen Cumali'nin "Bir sen eksiktin zaten." söylemiyle anlatılır. Kentin kalabalık ve büyük oluşu, ertesi gün İstanbul'da sokak sokak Berfo'yu ararken Cumali'nin Baran'ı yalnız bırakmak istememesine neden olur: "Bugün birlikte yürüyelim, ne olur ne olmaz. Koca şehir yutuverir insanı."

İleriki günlerde İstanbul'u tek başına gezen Baran, "Bu şehir hapisane Cumali, nefes alamıyorum. Hayvan ölüsü gibi kokuyor! Koşuşlar böyle kokardı!" der. Böylelikle İstanbul'un kokusu, çalışma kapsamındaki filmler içerisinde ilk kez ifade edilmiş olur.

İstanbul'un büyüklüğü ileriki sahnelerde en çok kentin çatı peyzajlarıyla anlatılır. Karaköy'deki bir binanın çatı katından panoramik olarak Haliç'e, Tarihi Yarımada'ya, Galata'ya, İstiklal Caddesi'nin arka sokaklarına bakılabilmektedir (Şekil 8). Bu manzara, aslında Gurbet Kuşları gibi daha önceki yılların filmlerinde, vapurdan hayranlıkla bakılan yerlerdir. Bu çatılardan birine ilk kez çıkan Baran manzarayı görünce "Burası neresi ya?!". "Ovalar, dağlar, şehirler vardır... Cudi'nin tepesindeyim sanki!" der.

Şekil 8. Eşkriya filminde İstanbul'dan sahneler.

İstanbul'un Cudi'yle benzerlik ilişkisi sadece fiziksel olarak kurulmamaktadır. Demircan "*Kaldı mı artık dağlarda eşkiya emmi. Eşkiya artık şehirde.*" diyerek İstanbul'un bu konuda geldiği noktayı tarif etmektedir. Kentin vahşi yanı Cumali tarafından da dile getirilir: "*Burası İstanbul. Düşmanın olması gerekmez. Herkes düşmandır.*" İşler istendiği gibi gitmeyince, sıfatlar sertleşir. "*Kaçacağız değil mi bu orospu şehirden?*"

Anlat İstanbul, masallarla dolu bir İstanbul masalıdır. Masala "*Dünya kocaman bir yuvaraktır ve üstünde bir sürü şehir bulunur.*" "*Şehirler içinde en güzel şehir İstanbul'dur.*" denilerek başlanır. Film boyunca beş farklı masal anlatılır. İstanbul'da bir yerlerde kesişen her bir masalın ilk söylemleri kente, kentin yozlaşmışlığına ilişkin bilgiler içermektedir:

"Bu masalda aşk var, seks var, ihanet, intikam, her bir numara var." "*İstanbul'un bir kralı ölmüş, masal böyle başlamış.*" "*Bir varmış bir yokmuş. Bir beyaz atlı prens İstanbul'da aç ve açıkta kalmış.*" "*Bir varmış bir yokmuş. Bir akşam annemle ben hapisten yeni çıkmışız.*" "*İstanbul'da bir akşamış. İstanbul'un dilberi hayatının aşkını bulmuş. Ve daha kimler var kimler. Uyuyan güzeller. Prensesler. Cadı kraliçeler. İyilik perileri ve tabi şehir kurtları.*"

Bu beş masaldan sadece birinde Haydarpaşa kullanılmaktadır. Dorsay'ın (2014) ifadesiyle gar, *gecenin içinde bir mücevher gibi ışıl ışıl yanar.* Recep'le İstanbul'a göç eden Banu, Recep tarafından *satılmaktadır.* Banu Fiko'yla sevgili olunca, İstanbul'dan kaçıp Eskişehir'e gitmek isterler ve gece 12'de Haydarpaşa'dan kalkan Ankara trenine binmeye karar verirler. Ancak gidemezler (Şekil 9). Gar, kentten kaçma çabasının, yeni başlangıç hayallerinin, kentten gidemeyişin ve külkedisinin çöküşünü temsil etmektedir. 1950'lerde İstanbul'dan gidilebiliyorken, 2000'lerde bu mümkün olmamaktadır. *Eşkiya'da* hayvan ölüsü gibi, koğu gibi koktuğundan hapishaneye benzetilen şehir, *Anlat İstanbul'da* daha belirgin bir hapishanedir artık.

Şekil 9. *Anlat İstanbul* filminde Haydarpaşa Tren Garı.

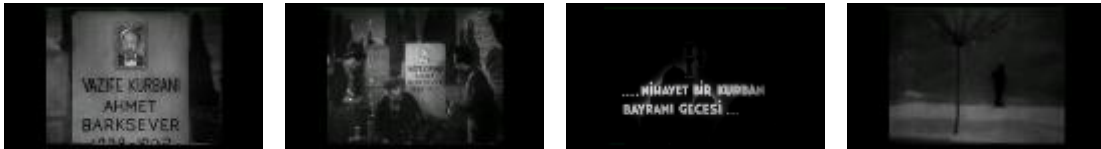
Kentten kaçabilen tek kişi, Almanya'da göçmen olan Melek'tir. Melek, iki yıl önce, mafyaya çalışan sevdiği adamın uyuşturucu işlerine bulaştığından hapishaneye girmiştir. Bayrampaşa Cezaevi'nden çıkar çıkmaz İstanbul'dan kaçmak için uçakla Almanya'ya, ailesinin yanına geri döner. Melek, peşini bırakmayan mafyaya, *"Kokmuş İstanbul'unuz da sizin olsun! Almanya gibisi var mı be?! Mis gibi memleket."* der.

Film, sonunda İstanbul'un anlattığı masallara inananların bu masallardan uyandığı bir masala dönüşür. *"Uyanın! Herkes uyansın. Yalan bunlar yalan. Masal hepsi... Uyuyorsunuz. Uyutuyorlar sizi! Gelin gidelim buradan, gidelim!"* *"İstanbul orospusu! Herkes uyansın! Masal bitti!"*

3. İSTANBUL'UN KURBANLARI VE MEZAR(LIK)LAR

Bu çalışma kapsamında incelenen filmlerin ortak özelliklerinden biri kentin kurbanlarının, kente kurban edilenlerin olmasıdır. Kurbanlar, sadece ölenler ya da öldürülenler değil, aynı zamanda kentin sağladığı/sağlayacağı fırsatlar için vazgeçilen yaşamlardır.

Şehvet Kurbanı'nin kurbanı, vazife için çıktığı yolculukta yaşadıkları nedeniyle ailesinden yıllarca ayrı kalan ve öldü bilinen Ahmet'tir. Ahmet yıllar sonra İstanbul'a geri döndüğünde, mezarlık servileri arasındaki kendi mezarına gider. Mezar taşında "vazife kurbanı" yazmaktadır. Bir kurban bayramı gecesi, kendi tanımayan ailesine tanrı misafiri gibi konuk olur. Aynı gece ailesinden ve kentten, çetin kış şartlarında ayrılır (Şekil 10).

Şekil 10. *Şehvet Kurbanı* filminde kurban ve mezar(lık).

Katil filminin birçok kurbanı vardır. İlk kurban Kemal'in patronu Süleyman Bey'dir. Karısının sevgilisi tarafından Ayazpaşa'da bulunan Yıldız Apartmanındaki dairesinde öldürülmüştür. Aynı dairede daha sonra ikinci cinayet işlenir. Cesedi İstanbul Boğazı'na atılır. Filmin diğer kurbanı Kemal'dir. Kemal, Süleyman Bey'i öldürdüğü iddiasıyla hapse düşer, Sinop Cezaevinde yatar. Filmin asıl kurban ise Kemal'in karısı Nevin'dir. Nevin, Kemal hapse düşünce, bir trafik kazası nedeniyle ameliyat olması gereken oğullarının ameliyat parasını

ödemek için “fena kadın” olmuştur. Kendi için de öldü dedirtmiştir. Suçsuzluğu ispatlanan Kemal oğlunu alıp, kentten ayrılır. Uzaktan eşine ve oğluna bakan Nevin, Haydarpaşa Garından çıkıp, merdivenlerinden kente karışarak, İstanbul’da bir kurban olarak yaşamaya devam edecektir (Şekil 11). Kendini buna mecbur görmektedir.

Şekil 11. *Katil* filmindeki kurbanlar.

Gurbet Kuşları’nın kurbanı da bir kadındır. Fatma. İstanbul’un bir genç kızın namusa zarar getirecek bir kent olduğu algısı film boyunca hem ailesinin tavırlarıyla hem de Maraş’tan İstanbul’a kaçan Seval’le ilgili hikâyeyle anlatılmaktadır. Komşusu tarafından Nişantaşı’nda ev partilerine götürülür, sonrasında Boğaz’a bakan yazlık bir villanın hanımı olacağı vaadiyle kandırılır. Bunun üzerine evi terk eder ve bir apartman dairesindeki randevu evinde çalışmaya başlar. Ağabeylerinden kaçarken, intihar etmek zorunda kalır ve apartmanın çatısından aşağıya düşer. Feodal aile yapısının kadınlar üzerindeki namus anlayışının bir sonucu olarak ölür. Ağabeyleri Murat’la Selim, bir gün yaşamayı hayal ettikleri Beyoğlu bölgesinde, kız kardeşlerinin ölümüne neden olmuşlardır (Şekil 12).

Şekil 12. *Gurbet Kuşları* filminde kurban.

Fatma’nın ölümü, bu çalışma kapsamında alınan kesitte gerçek ölümün anlatıldığı ilk filmidir. Ancak ne bir tabut görünür, ne cenaze töreni ne de bir mezar(lık). Cenaze törenine ya da mezarına ilişkin hiçbir anlatıya da yer verilmez. Fatma’nın İstanbul’a mı yoksa memleketine mi defnedildiği bile belirsizdir. Ancak, çatıdan çarpık kentleşmenin net olarak gösterildiği kent, birçok insana mezar olduğunu da anlatmaktadır.

Gelin filminin kurbanı, çocuk yaştaki Osman’dır. Kalbi delik teşhisini konur ve ameliyat edilmelidir. Bunun için paraya ihtiyaç vardır. Ancak geniş aile para kazanma ve sınıf atlama

hırsıyla borca girerek bir market açmıştır. Bu marketin aylık ödenmesi gereken borçları Osman'ın ameliyatından önceliklidir.

Kurban Bayramı öncesi gecekonduya kurbanlık getirilir, avludaki ağaca bağlanır. Osman dedesine kurbanlığın ne olduğunu sorar. Dede Hacı İlyas anlatır: “Hz. İbrahim'in Allah'ın inancını ispatı için çocuğunu kurban etmeye götürür.” Hz. İbrahim oğlunu kurban etmek isterken Allah koçu kurban et der, kendine olan inancını anlayınca.

Osman geniş ailenin para kazanma hırsına kurban gider ve ölür. Hem de kurban bayramı günü, tam kurban kesilecekken. Yakasında, annesiyle gittiği Rumeli Hisarı'nda, Osmanlı mezarlığından kopardığı servi dalı takılıdır. Tabutu, gecekondunun bahçesinde görülür. Oğlunun acısına dayanamayan Meryem, “Kurban bayramın mübarek olsun Hacı İlyas!... Kurbanın helal olsun!” der ve kurbanlığın ipini keser. Meryem tarafından özgür bırakılan kurbanlık, Osman'ın tabutunu taşıyan cemaatin arkasından gider. Osman'ın tabutu, bu çalışma kapsamında alınan kesitte görülen ilk gerçek tabuttur (Şekil 13). Ancak defin işlemi gösterilmez. *Osman, kutsal kitaplardan alınmış dinsel motifler içinde,... 50'ler sonrası Türkiye'sinin plansız kalkınma, çarpık kapitalistleşme, başıbozuk kentleşme olgularının kırıp yok ettiği her şeyi simgeler* (Dorsay 2014).

Şekil 13. *Gelin* filmindeki kurban Osman.

1980'lere gelindiğinde kurbanlar artık kentin ötekileridir. Toplumda dışlanmış, zor koşullarda yaşamak zorunda kalmış, temel kentli haklarına sahip olamamışlardır. İçlerinde en mantıklı konuşana ise deli ölünce, kafeste baktığı kuşunu özgür bırakırlar. Böylelikle İstanbul'da yaşamının özgür olmadığı anlatılmaktadır. Haliç manzarasında, tepedeki bir mezarlığa defnedilir. Bu mezarlık kent yoksunlarının gömüldüğü bir mezarlıktır (Şekil 14). Bu hem mezarlığın fiziksel özelliklerinden hem de şu söylemlerden anlaşılacaktır: “Aç tepeyi, göm fukarayı! Her gün ölüyorlar. Sinekler gibi yapıyorlar mezarın dibine. Yok! Yer yok! Aç tepeyi, göm fukarayı. Dirisi kaç para etti ki, ölüsü para etsin!”

Şekil 14. At filminin kurbanları

Film karakterleri arasında ana kurban baba Hüseyin'dir. Yoksunluğu aşmak için oğlunun eğitim alması önceliği olmasına rağmen, film boyunca hiçbir okumuş kendisine iyi davranmamıştır. Bir çocuk parkında karşılaştığı bir adam Hüseyin'e parasız devlet okulundan bahseder. Bu okulla görüşür ve kendisinin ölmesi halinde çocuğunu bu okula yazdırabileceğini öğrenir. Gezi Parkı merdivenlerinde umutsuz ve çaresizce oturur. Sonunda oğlunun eğitim almasını sağlayabilmek için kendini kurban eder. Pazarda kendini öldürtür. Tabutu köyüne defnedilmek üzere arabaya konur. Arabayla Üsküdar'dan Fenerbahçe Stadına köprüden geçerek, Anadolu'daki köyüne götürülür ve burada defnedilir. Bu defin çalışma kapsamında ele alınan kesitteki ilk defindir (Şekil 15).

Şekil 15. At filminde ölüm ve tabut.

Hapishaneden çıkınca ilk olarak gittiği köyünün baraj suları altında kalmaya başladığını gören *Eşkiya*, "Yakında mezarlarımız da sular altında kalacak!" diyerek, yakında köyde defnedilecek yerlerinin kalmayacağını ifade eder. Köyden İstanbul'a uzanan hikâyede, kurbanlar da ölümler de İstanbul'da olacaktır. Kurbanlar kente tutunamamış yoksunlardır.

İlk ölüm, büyükelçinin hukuk fakültesini bitirmiş sinema oyuncusu oğlu Artist Kemal'in kendisini otel odasında asmalarıyla gerçekleşir. İdealleri için oyuncu olan ancak otel odası parasını bile ödemekte zorlanan Kemal, artık bu durumuna dayanamamıştır. Kemal'in bedeni, ambulans görevlilerince otelden çıkartılıp, götürülür. *Gelin* filminde tabutu akrabalar ve mahalleli götürür. *At* filminde oğul, bir arabayla götürür. Ancak burada, Kemal'in yanında kimsesi yoktur. Kentte yalnızlaşma artmıştır.

İkinci ölüm, filmin ana kurbanlarından olan Cumali'yi bulur. 1980'lerde ekonomik olarak bir arpa boyu yol gidilemeyeceği düşüncesi, 1990'lara gelindiğinde artık gerçekleşmiştir.

Garsonun çocuğu fedai, işçinin çocuğu ancak yine işçi olabilecektir diyen, bu nedenle de “büyük oynamak” isteyen Cumali, yasadışı işler nedeniyle kurşunlanır. Yaralı halde çatıya çıkan Cumali burada ölür. Arkada Haliç manzarası vardır. Ölünce gökyüzünde bir kuş uçmaktadır. *At* filminde özgür bırakılan kuş gibi. Hapishaneye benzetilen İstanbul’da ölüm, kentin esaretinden kurtulmaktır. Bu çalışma kapsamında incelenen filmler arasında kanlar içerisinde tasvir edilen ilk ölümdür aynı zamanda.

Son kurban Baran’dır. İnsandan yana gösterdiği tavrıyla “gönüllü kurban” olur. Ölümünde mistik bir anlatım gerçekleştirilir: ölen eşkıyalar birer yıldız olup kayar. Tabut içerisinde bir ölüm tarif edilmez. Vurulmuş olmasına rağmen kanlar içerisinde görülmez (Şekil 16).

Şekil 16. *Eşkîya* filmindeki ölüm sahneleri.

Anlat İstanbul filminde birçok kurban vardır. Kurbanlar daha büyüklerin bir tetikçiyile canını aldığı kraldır; arabanın çarptığı, sonrasında hiç umursanmadığı için olay yerinde can veren Fiko’dur; sevdiği erkekçe satılan, sonrasında Fiko ile İstanbul’dan kaçmak isteyip kaçamayan trans bireydir; İstanbul’un iki karısını aldığı Hilmi’dir, hiç doğmamış kız çocuğudur; şehrin kurtları tarafından harcanmak isteyenlerdir; kadın olduğu için sahip çıkılmayanlardır, iş için İstanbul’a gelen yoksunlardır... Tüm bu kurbanlar filmin sonunda bir araya gelmişlerdir. Kurban olmalarının sebebi olarak İstanbul’u görürler. Yaşadıkları uyanışla, kurban olmayacakları bir yere gitmek üzere harekete geçerler.

“Uyan İstanbul orospusu uyan! Senin masallarına kandık, hayatımızı yedik be!”
“Burası bize göre değil! Bambaşka bir memlekete gidiyoruz! Orada kadınlar daha başka. Aşklar başka. Dostlar başka. Her şey biraz daha iyi. Daha adam gibi! Uyanın! Uyanın gidiyoruz buralardan. Sen tek başına kal, bomboş kal İstanbul!”

Şekil 17. *Anlat İstanbul* filmlerdeki kurbanlar.

4. KENTLEŞMENİN ve KENTLEŞME POLİTİKALARININ ETKİLERİ

1940'dan 2010 yılına kadar incelenen filmler, İstanbul'un kentleşme sürecinin fiziksel ve toplumsal etkilerini ortaya koymaktadır. Hızlı nüfus artışının neden olduğu çarpık kentleşme ve toplumsal değişim mekânsal baskılara neden olmuştur. Bu baskılar, kentsel mekan karakterlerinde, konut tipolojilerinde, kültürel çeşitliliğin kamusala açılmasında, kentsel hijyen koşullarında, ulaşım kararlarında çeşitli değişimleri beraberinde getirmiştir. Kesitten de anlaşılacağı üzere; kentin kırsal alan ve yeşil alan miktarları azalmış, yapı yoğunluğu artmış ve kent silueti ciddi oranda değişmiştir.

4.1 Kültürel Mesafelerin Mekânsal Sınırları

Binlerce yıldır birçok kültürün yaşadığı, bu kültürlerin mekânsal izler bıraktığı İstanbul'un bugün bu konuda hem toplumsal hem de fiziksel olarak içe kapandığı görülmektedir. Buna bir örnek Aya Triada Kilisesi'dir. Taksim silüetindeki öğelerden biri olan kilise, *Gurbet Kuşları*'nda Ermeni Despina ile Murat'ın sokaklardan geçerek ulaştıkları, bahçesinde Despina'nın günah çıkarttığı bir yerdir. Kilisenin bahçesine, bugünkü adıyla Abdullah sokaktan yürüyerek ulaşırlar. Ancak günümüzde bu kilise, bu sokaklarda yüründüğünde tam olarak algılanmamaktadır. Çünkü çevresine duvarlarla örülmüştür (Şekil 18). Kiliselerin kamusal alanlarla kurduğu bağların zamanla duvarlarla zayıflatıldığı bir diğer örneğe de *Eşkîya* filminde, Bulgar Kilisesi'yle rastlanmaktadır.

Şekil 18. *Gurbet Kuşları*'nda Aya Triada Kilisesi, Google Maps'de Meşelik Sokak ve Aya Triada Kilisesi.

4.2 Yıkılan Hafıza Mekânları

Kent hafızasında yer edinen ve İstanbul'un mekânsal politikaları nedeniyle zamanla yıkılan bazı mekânlar, çalışma kapsamında ele alınan filmlerde görülmektedir. Bu yıkımlardan çoğu yakın geçmişte gerçekleştirilmiştir.

Kronolojik olarak yıkımların ilki Gezi Parkı içerisindeki kaidedir. İnönü'nün heykelini koymak için yapılan ve 1942-1982 yılları arasında parkta olan, daha sonra İstanbul'un fethinin 500üncü yılında Fatih Sultan Mehmet'in heykelinin konmasına karar verilen kaide kaldırılmıştır. Bu kaideyi *At* filminde görmek mümkündür.

Gurbet Kuşları filminde görülen Haliç silah fabrikası günümüzde olmayan dolayısıyla da bölgenin fiziksel ve üretim karakterlerinin değiştirildiği bir diğer hafıza mekânlarındandır.

İstanbul'daki kentsel dönüşüm politikalarının yıktığı hafıza mekânlarından biri Bayrampaşa Cezaevi'dir. 2007 yılında yıkılan cezaevinin kapısı ve dış duvarları *Anlat İstanbul* filminde kullanılmıştır. Aynı filmde kullanılan bir diğer mekân, 2012 yılında yıkılan ve Gezi Parkının kenarında bulunan dükkânlardır. Yerinden taşınan ve 2016 yılında tamamen kaldırılan Tarihi Galata Köprüsünü de en son bu filmde görmek mümkündür.

Gurbet Kuşları'nda umutla vapurdan ailecek bakılan manzarada Beyoğlu bölgesi, Karaköy, Denizcilik İşletmesi görülmektedir. 1940'larda Galata Rıhtımına inşa edilen İstanbul Limanı Yolcu Salonu (Karaköy yolcu istasyonu) bugün artık yoktur. 2017 yılında "Galataport'a kurban" olarak verilen ilk tarihi yapıdır (Diken 2017).

At filminde, üzerindeki "Atatürk 100 yaşında" yazısıyla dikkat çeken AKM (Atatürk Kültür Merkezi) 2018 yılında yıkılmıştır.

4.3 Ulaşım Kararlarındaki Değişimler

İstanbul'un ulaşımında yıllar içerisinde bazı değişiklikler gerçekleşmiştir (Şekil 19). Öncelikli değişim Haydarpaşa Tren Garınının ulaşımına kapatılmasıdır. Buna ek olarak; Galata Köprüsünden tramvaylar (*Şehvet Kurbanı*), Gezi Parkının yanındaki Asker Ocağı Caddesi'nden trolleybüs (*Katil*), Karaköy'den Sinop'a gemi ulaşımı (*Katil*) kaldırılmıştır. Ayrıca 2017 yılında yıkılan İstanbul Limanı Yolcu Salonunun (Karaköy Yolcu İstasyonu) yan ve arka cepheleri *Gurbet Kuşları*'nda, dolmuşların ve otobüslerin durak alanıdır. Bugün burada, alanın mekânsal algısını bozan, çok katlı otopark bulunmaktadır.

Şekil 19. Tarihi Galata Köprüsünde tramvay, Taksim'de trolleybüs, Karaköy Limanından Sinop'a giden gemi, İstanbul Limanı Yolcu Salonu önündeki otobüs durakları.

4.4 Göçün Ev/Konut Karşılıkları

Kentin geçmişi ve göçün dönemsel dalgalarıyla beraber yeni gelenleri, İstanbul'un kültürel yapısında sürekli değişime neden olmuştur. Bu değişimler, sınıfsal özelliklerde, ev/konut anlayışında, mahalle kültüründe ve sosyal ilişkilerde belirleyici olmuştur. Kent nüfusunun artmasıyla bireyler, geniş ailelerden çekirdek ailelere, daha sonra da bireysel yaşamlara geçmişlerdir. Bu dönüşüm, dayanışma, birliktelik, umut, yer edinme/aidiyet duygularının giderek yalnızlık, bireysellik, kimsesizlik, yersizlik, umutsuzluk duygularını geliştirmiştir.

Filmlerdeki ev/konut olgusu, önemli sınıfsal peyzajları oluşturmaktadır. Örneğin, 1940'larda bahçeli müstakil bir evde oturmak iyi bir işte çalışmanın, sanata önem veren eğitimli bir aile olmanın göstergesidir. 1950'lerde zenginlik Gümüşsuyu'nda (Beyoğlu) bir apartman dairesinde oturmak; bir ustabaşı içinse geleneksel Türk evlerinin olduğu ve komşuluk ilişkilerinin sürdürüldüğü bir mahallede yaşamaktır.

1960'lara gelindiğinde İstanbul'daki hane çeşitliliği artmaktadır. Balat'ta, geleneksel Türk evlerinin bulunduğu, Haliç manzaralı bir mahallede yaşamaya başlayan göçmen ailenin delikanlıları, sınıf atlama isteklerinin bir göstergesi olarak, apartmanların olduğu Pera Bölgesi'nde (Beyoğlu) yaşamının hayalini kurarlar. Kız kardeşleri, bir yazlık villanın (Beykoz) hanımı olacağı vaadine kapılır. Kentin bir başka gerçekliği olan gecekonduların ilk dokusu da filmde gösterilmektedir.

Gurbet Kuşları, aynı zamanda 1960'larda konut tipolojisinde kimlerin rol oynamaya başladığını da gözler önüne sermektedir. Ailenin bindiği trenle Kayseri'den İstanbul'a göç eden haybeci, filmin sonunda *İstanbul'a kral olmasının yakın* olduğunu belirtir çünkü kendince işini bilmiş, aklını kullanmıştır:

“Şimdiden koca bir gecekondu mahallem var. Kayseri’ye gidiyorum. Oradan buraya gelecek hemşeriler için bir acente açacağım. Kayseri’den dönünce apartıman inşaatına başlayacağım.”

Gelin filminde aile bir gecekonduya yaşamaktadır. Gecekondu sokağa kapalı avlusu aile için hayattır: odun kırılmakta, halı çırpılmakta, kurban kesilmekte, taziyeler kabul edilmektedir. Kimi zamansa küçük bir işletmenin fabrikası gibi çalışmaktadır. Sipariş alınan turşular tenekelere kurulus. Ayrıca ailenin haneye bakışı oldukça feodaldir. Hacı İlyas’ın karısı, Meryem’e *“İstanbul şu avlunun dışında. Burayı yine Yozgat toprağı bellesen iyi olur!”* diyerek bu bakışı bir gözdağı olarak ifade etmektedir. Ancak buna rağmen ailenin sınıf atlama hırsı, apartmanların yoğun olduğu bölgeleri çok para kazanılacak önemli alanlar olarak görmektedir.

At filmine gelindiğinde; köydeki evlerini bırakıp İstanbul’a gelen, kentin kendilerine sadece sefalet vaat ettiği bir yaşamda, bir evde yaşamak akla dahi gelmemektedir. Yaşam alanı virane bir avludur. Zenginlik ise Prens Adalarındaki bir malikâneyle temsil edilmektedir.

At filminde bir köy yaşamı, aile ve köy evlerinden bahsetmek mümkünken, *Eşkriya*’da köy yaşam alanı olmaktan çıkmıştır. İstanbul da yaşanabilecek bir yer değildir artık. Haneler arasındaki sınıfsal farklılıklar iyice artmıştır. Kentin kapitalleri malikânelerde yaşarken, kentin ötekileri artık ailelerini kaybetmiş, Cumali’nin ifadesiyle garibanlaşmıştır. Bireysel yaşam yersizleşmeye neden olmuştur. Bu nedenle, otel odasında bireysel olarak yaşamaktadırlar. Bu durum kente dair aidiyet ve sorumluluk duygularını da bozmuştur.

Filmde, İstanbul’un çarpık kentleşmesinin 1990’larda mafya eliyle nasıl hızlandırıldığı, toprak mülkiyeti üzerinden nasıl ticarileştirildiği, İstanbul’un konut tipolojisinin nasıl değiştirildiği Şekil 20’deki sahneyle anlatılmaktadır.

Demircan: *"Nasıl? Güzel yer değil mi?"*

Cumali: *"Çok güzel abi, cennet!"*

Demircan: *"Kapatıyorum. Parselleyip satacağım."*

Şekil 20. *Eşkriya* filminde parsellenmek için kapatılan arazi.

Anlat İstanbul filmine gelindiğinde; aile kalabilmek, aile kurabilmek artık bir hayaldir. Bu konudaki anlatılar İstanbul'u bir masal kenti olarak değil, kurtların çok olduğu bir kent olarak tasvir etmektedir. İstanbul'un aile birliği üzerindeki olan zorlayıcı etkisi "*İstanbul'unuza geldik, karımı elimden aldınız. Yetmedi ikinci karımı da aldınız.*" söylemiyle de ifade edilmektedir. Parçalanmış, parçalanacak ya da hiçbir zaman kurulamayacak ailelerin konutları, az gelirlielerin yaşadığı mahallelerdeki müstakil evlerden Osmanlı köşklarine, metro tünellerinden apartman dairelerine kadar çeşitli sınıfları kapsayan, geniş bir yelpazede sunulmaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında ele alınan kesit, İstanbul'da dair beklentilerin yıllar içerisinde ciddi şekilde değiştiğini göstermektedir: umut, mutluluk, para kazanma hırsı, hayal kırıklığı, hesaplaşma, suç, kentten kaçma çabası, hapishaneye dönen kentten gidememiş... Haydarpaşa Tren Garı da (peronlarıyla, merdivenleriyle, iskelesiyle) tüm bu duygulara ve duygusal değişim sürecine tanıklık etmiş önemli kentsel hafıza mekânlarındandır.

Garın tanıklığı ağırlıklı olarak göç ve tersine göç olgularını kapsamaktadır. Bu olgu, kenti zamanla fon olmaktan çıkarmıştır. Kent, filmlerin ana karakterinden biri olmuştur. Özellikle, hikâyelerin mutsuz sonla bitmesine neden gösterilen kötü karakter olarak rol almıştır. Ağırlıklı olarak 1960'lı yıllarda başlayan göç, 1990'lara gelindiğinde doyunluğa ulaşmıştır. 2000'ler de ise İstanbul artık kaçılmak istenen bir kent haline gelmiştir. Ancak her dönemde İstanbul'un kurban(lar)ı olmuştur. Kurban olmada ve kurbanların mezarlarında belirleyici unsur, bireylerin sınıfsal özellikleridir. Sınıfsal özellikler, ev/hane karşılıklarıyla daha da belirginleştirilmiştir.

İnsanların göçle kente taşıdığı sınıfsal ve kültürel özellikler, bir süre sonra kentin değişiminde organik etki yaratarak, kent yapısında rol almaya başlamıştır. Örneğin 1960'lı ve 1970'li yıllarda İstanbul'a göç edenler, Anadolu'daki feodal yapının çeşitli katmanlarını da beraberinde getirirken; 1980'lerde bu yapı kentin sahiplenilmesi ve ekonomik ilişkilerde belirleyici olmuştur. Bu durum, organize emek ve suç yapılarının niteliğinde rol almıştır. Göçle kent nüfusunun hızla artması, bağlı olarak insan yönetiminde mekânsal örgütlenmeleri ve yoğunlaşma alanlarını (geleneksel Türk evlerinin olduğu mahalleler, Balat, gecekondu bölgeleri, Fatih'teki harabe alanlar, Tarlabası vb.) da belirlemiştir.

İstanbul'un çok dinliliğine bağlı kültürel ve mekânsal çeşitliliği, yıllar içerisinde gündelik hayattan çekilmeye başlamıştır. Bu konuda en baskılayıcı unsur, Anadolu'daki kültürel yapıların, sınıf atlama hırslarının, kentten ötekileştirilmelerinin, kaybedeni olmanın verdiği duyguların karmaşıklığıyla oluşan heterojen ama bir yandan da homojen hibrit kültürdür. *Katil* filminde kilise çanını duyarken, *Gurbet Kuşları*'nda Rum bir esnafın karısına filmin hikâyesinde yer verilip, Aya Triada Kilisesi'nin bahçesi mekân olarak kullanılmaktadır. Devam eden yıllarda bunun azaldığı, *Eşkîya*'da Rus bir oyuncu ve sonrasında *Anlat İstanbul*'da Almancı karakterleriyle görülmektedir.

Kente göçün yoğun olarak başlamasıyla beraber kültürleş(eme)me konusunda peyzajlar dikkat çekmektedir. *Gurbet Kuşları*'nda bir aydınlanma yaşayan, İstanbul'a tutunamayan aile, Haydarpaşa'dan tersine göçle memleketlerine dönerler. *Gelin* filminde aydınlanma, feodal yapıya baş kaldırır nitelikte, kadının çalışma hayatına katıldığı fabrika peyzajıyla görülmektedir. 1980'lere gelindiğinde, çocukların okuması, adam olması önemlidir. Bu nedenle okul peyzajlarına ağırlık verilir. Ancak 1990'lardan itibaren, kentteki çok kültürlülük, hızlı kentleşme nedeniyle yoğunlaşmamış, kentin ötekilerinin buldukları alanlarda yozlaşma ciddi boyuta gelmiştir. Kültürel yozlaşma ve çürüme katlanarak 2000'leri de etkisi altına almıştır.

Film sahnelerinde görülen ancak günümüzde kent politikaları nedeniyle değişmiş, dönüşmüş, yıkılmış mekânlar vardır. Değişimler ve dönüşümler ağırlıklı olarak kentin kırsal alanlarının yapılaşmasında, kent silüetinde, üretim peyzajlarının yerini konut alanlarının almasında, yeşil alan miktarının azalmasında, yapı dokusunun artmasında, kentsel peyzaj tipolojilerinin çeşitlenmesinde, ulaşım kararlarında, donatı elemanlarında görülmektedir. Yıkımlarsa çoğunlukla 2000'li yıllarda gerçekleşmiştir. Bunların çoğu artık kentin hafızası niteliğindeki mekânlardır.

Sonuç olarak bu çalışmayla, Türkiye Sinemasındaki İstanbul anlatısından 70 yıllık bir kesit alınmıştır. Kesit noktaları için her onar yıllık dönem, Haydarpaşa Tren Garının olduğu filmler seçilmiştir. Farklı kriterlerle seçilecek kesit noktaları, İstanbul'a dair başkaca mekânsal hikâyeleri ve peyzaj hafızalarına ilişkin verileri elde etmeyi mümkün kılmaktadır.

6. KAYNAKLAR

- Akad, Ö. L. (1953). *Katil*.
- Akad, Ö. L. (1973). *Gelin*.
- Batuman, B. (2019). *Kentin Suretleri: Mekan ve Görsel Politika*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Diken (2017). *Galataport'a İlk Tarihi "Kurban": Karaköy Yolcu Salonu Sessiz Sedasız Yıkıldı*. Erişim tarihi 19.06.2019. <http://www.diken.com.tr/galataporta-ilk-tarihi-kurban-karakoy-yolcu-salonu-sessiz-sedasiz-yikildi/>
- Dorsay, A. (2014). *100 Yılın 100 Türk Film*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ertuğrul, M. (1940). *Şehvet Kurbanı*.
- Özer, B. (2017). *Kentsel Peyzajların Tüketilmesinde Sinema Filmlerinin Rolü*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özgentürk, A. (1981). *At*.
- Refiğ, H. (1964). *Gurbet Kuşları*.
- Turgul, Y. (1996). *Eşkıya*.
- Ünal, Ü., Sabancı, K., Atay, Ö., Yolcu, Y. ve Demirdelen, S. (2004). *Anlat İstanbul*.

BİR KOLEKTİF BELLEK ÖĞESİ VE KENT İMGESİ OLARAK KUZGUNCUK BOSTANI

KUZGUNCUK ORCHARD AS AN ELEMENT OF COLLECTIVE MEMORY AND URBAN IMAGE

Tuğçe Özata²Dilek Özdemir-Darby¹

Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü,
Email: tugce.ozata@yeditepe.edu.tr

Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
Email: dozdemir@yeditepe.edu.tr

ÖZET

Bir Kolektif Bellek Ögesi ve Kent İmgesi Olarak Kuzguncuk Bostanı

Yere bağlanma olgusu insanların yaşadıkları yerlerle olan duygusal bağlarını ifade etmektedir. Yere bağlanma olgusunu anlayabilmek için ‘insanlar, yerler, süreçler’ üzerinden bir araştırma yapmak gerekirken; oluşan literatürün büyük bir kısmının insanların duyguları/hisleri gibi duygusal faktörler üzerine odaklandığı ve yerler’in mekansal/fiziksel özelliklerinin yeterince araştırılmadığı yönünde eleştiriler dile getirilmiştir (Lewicka, 2011). Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amaçlarından biri yere bağlanma olgusunu oluşturan fiziksel/mekansal özellikler ile sosyal bağlar, duygusal faktörlerin birbirlerine olan görece önemini araştırmak, yere bağlanmayı mümkün kılan mekansal ve fiziksel çevre koşullarını tespit etmektir.

Çalışma alanı olarak İstanbul’un eski Boğaz köylerinden biri olan ve günümüzde de kentin en çok ziyaretçi çeken rekreasyon ve konut alanlarından biri olan Kuzguncuk seçilmiştir. Kuzguncuk’un en önemli kentsel imaj öğelerinden birisi ise, eskiden “İlya’nın Bostanı” olarak anılan bostandır. Kuzguncuk bostanı mahallenin geçirdiği popülerleşme ve soylulaşma sürecinde, çok çeşitli kereler imara açılmaya çalışılmış ancak, mahalle sakinlerinin büyük çabaları ile her defasında bu tehlike bertaraf edilmiştir. Kuzguncuk’da önemli kullanım alanlarından biri olarak görülen Bostan için verilen mücadelelerin asıl nedeni semt

dokusunun her bir ögesinin korunmak istenmesi ile ilişkilidir. Bu nedenle Kuzguncuklular için Bostan, hem bir kolektif bellek ögesi; hem de alanda güçlü bir biçimde varlığı hissedilen yere bağlanma olgusuna katkıda bulunan önemli bir unsurdur.

Araştırma kapsamında Kuzguncukta 2016 yılı Haziran ayında 400 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen anketin sonuçları paylaşılacaktır. Bostan için verilen mücadelenin yere bağlanma konusundaki önemi, dışarıdan gelen ziyaretçiler ile alan sakinlerinin farklılaşan bağlanma düzeyleri ve benzeri konularda bilgi edinilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular arasında mahallenin tarihi konut dokusu kadar, alandaki kentsel peyzaj öğeleri ve Bostan'ın varlığının, kolektif belleğin oluşması ve buna bağlı olarak yere bağlanma olgusunun hayata geçmesinde çok önemli katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: yere bağlanma, kolektif bellek, kent imgesi, mekansal özellikler, kentsel peyzaj

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın temel amaçlarından biri mekana bağlanma kavramını oluşturan fiziksel/mekânsal özellikler ile sosyal bağlar, duygusal faktörlerin birbirlerine olan göreceli önemini araştırmak, yere bağlanmayı mümkün kılan mekansal/fiziksel ve sosyal çevre koşullarını tespit etmektedir. Makalenin diğer bir amacı, mekana bağlanma kavramının bugüne kadar birçok kez incelenmiş olan sosyal bağlar ve mahallelilik ilişkilerinden ziyade, çalışma alanı olarak seçilen İstanbul'un eski boğaz köylerinden biri olan Kuzguncuk'ta bulunan Bostan'daki kentsel peyzaj öğeleri ve Bostan'ın varlığının kolektif belleğe katkısını ne yönde olduğunu araştırmaktır.

2. YÖNTEM

Makale çalışması kapsamında, mekana bağlanma yüksek lisans tezleri, internet ve basılı kaynaklar olmak üzere süreli yayınlar ve çeşitli kitaplar taranarak literatür araştırması yapılmıştır. Kuzguncuk semtinde mekana bağlılık kavramının bireyler üzerindeki etkisini

anlamak için bölgedeki esnafla, kafe ve restoranlarla görüşülmüştür. Alanda haftasonu ve haftaici olmak üzere iki grupta mülakatlar gerçekleştirilmiştir. 2016 yılının Haziran ayında, haftasonu 200, haftaici 200 kişi olmak üzere toplam 400 kişi şekilde görüşülerek anketler yapılmıştır. Anket soruları, kişilerin mekana bağlılık derecelerini, mekana bağlılık duygusunun nedenleri, gerekçeleri, bu gerekçelerinin fiziksel faktörler ya da sosyal faktörler çerçevesinde olup olmadığının saptanmasını ölçecek şekilde oluşturulmuştur. Anket soruları hazırlanırken ordinal, aralıklı, rasyo ve likert tipi ölçeklendirme kullanılmıştır. Anket sonuçları SPSS programına aktarılarak değerlendirilmiştir. Alanda aynı zamanda kafe, restoran, dükkan sahipleri ile de görüşmeler yapılarak, semtte yaşayan ve gezmek amaçlı semte gelen kişilerin dışında ticari işletmelerin alana olan bağlılık ile ilgili görüşleri alınmıştır.

Bir Kolektif Bellek Ögesi ve Kent İmgesi Olarak Kuzguncuk Bostanı

1970'lerden bu yana insan-yer ilişkilerini analize yönelik akademik çalışmalarda büyük bir artış olduğu gözlemlenmektedir. *Yere bağlanma* olgusu insanların yaşadıkları yerlerle olan duygusal bağlarını ifade etmektedir. İnsanlar yaşadıkları mekanları, fiziksel bir gerçekliği algılamanın ötesinde, hissetmekte, onlara bağlanmakta ve duygularını bir takım mekansal değişkenler üzerinden açıklamaktadır. Yere bağlanma olgusunu anlayabilmek için 'insanlar, yerler, süreçler' üzerinden bir araştırma yapmak gerekirken; oluşan literatürün büyük bir kısmının insanların duyguları/hisleri gibi duygusal faktörler üzerine odaklandığı ve *yerler'in* mekansal/fiziksel özelliklerinin yeterince araştırılmadığı yönünde eleştiriler dile getirilmiştir (Lewicka, 2011). Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amaçlarından biri *yere bağlanma* olgusunu oluşturan fiziksel/mekansal özellikler ile sosyal bağlar, duygusal faktörlerin birbirlerine olan görelî önemini araştırmak, yere bağlanmayı mümkün kılan mekansal ve fiziksel çevre koşullarını tespit etmektir.

Bu araştırmanın bulgularından hareketle, bireylerin mekanla kurdukları ilişkide öznel oldukları ve bu ilişkinin dinamiğini kişisel gereksinimlerin oluşturduğu ve bilinçli ama kendiliğinden bir seçiciliğin etkilediği söylenebilir. İnsanlar, belirli bir coğrafi alan içinde kişisel kimliklerini oluşturmakta ve kendilerine ait mekanlar ayırt etmektedirler; benim kentim, benim evim, benim odam, benim sürekli gittiğim kafeterya, benim sokağım ve benzeri. Lewicka (2011)

mekana bağlanma çalışmalarında sosyal ve fiziksel özelliklerin ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini çünkü her iki boyutun mekana bağlanma üzerinde farklı etkileri olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak mekana bağlılık seviyesinin belirlenmesinde fiziksel özelliklerin önemli rol oynadığını da savunmaktadır

Çalışma alanı olarak İstanbul'un eski Boğaz köylerinden biri olan ve günümüzde de kentin en çok ziyaretçi çeken rekreasyon ve konut alanlarından biri olan Kuzguncuk seçilmiştir. Kuzguncuk'un en önemli kentsel imaj öğelerinden birisi ise, eskiden "İlyâ'nın Bostanı" olarak anılan bostandır.

1986 yılında Boğaziçi İmar Yönetmelik Kurulu, Kuzguncuk'un 17 dönümlük Bostan'ını yapılaşmaya açmıştır. 1992 yılından itibaren Bostan betonlaşma tehdidi ile karşı karşıya kalınca Kuzguncuk halkının bostan için mücadele döneminin başlamış olduğunu söyleyebiliriz. Bostanı kurtarmak için resmi makamlara yapılan sözlü ve yazılı başvurular mevcuttur.

Kuzguncuk ve Bostan'ı hakkındaki yazılanlar buranın nostaljik bir yer olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre Kuzguncuk zengin kültürel bileşimli bir kimliğe sahip ve olağanüstü hoşgörülü bir yerdir. 'Landscape'deki havra ve kiliselerin, camilerle yan yana olması hoşgörünün delili" olarak ortaya koyulmaktadır. (Bektaş, 1996)

Kuzguncuk halkının Bostan mücadelesi 2014 yılına kadar sürmüştür. 2015 yılının Nisan ayında Bostan olarak korunup halkın hizmetine açılmıştır. Kuzguncuk halkı için önemli bir toplanma alanı olarak görülmesi Bostan'ın tarihi bir yer olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bostan, şimdilerde İstanbul'da kaybedilen özellikleri henüz kaybetmemiş olması nedeniyle İstanbullular için de büyük bir öneme sahiptir. Bostan için Kuzguncuk halkının yıllarca süren bu mücadelesi semtin kaybolma tehlikesiyle yüzleşen karakterinin bir göstergesi haline gelmiştir.

Kuzguncuk halkının Bostan için verdiği bu mücadele, buraya birçok anlam yükleyerek, gayrimüslimler ile Türkler arasındaki iyi komşuluk ilişkilerinin yaşandığı tarihi günlerin bir göstergesidir. Bostan'ın korunmasının altında çok derin manalar vardır: tarihi geçmişte var

olan mirasları geleceğe aktarmak. Bostan mücadelesine destek vermeleriyle, Kuzguncuk halkı Kuzguncuk'a bağlı olduklarını aynı zamanda Bostan'ın onlar için kişisel anlamda mühim olduğunu göstermişlerdir. Protesto eylemlerinde bazı söylemleri "canımız, gururumuz, her şeyimiz, Bostanımız" ve "yakında vücutlarımız da betonlaşacak" şeklinde olmuştur. Bu şekilde Kuzguncuk'un peyzajını sahiplendiklerini duyurmuşlardır (Mills, 2006)

Alanda yaşayan mimar ve yazar Cengiz Bektaş yapılan görüşmelerde Bostan'ın mücadele süreci ile ilgili şunları söylemiştir;

...Uzunca bir süre Bostan ile ilgili bütün okullardan gelen projeler bu alana bir kültür merkezi yapmak yönünde idi. Dertleri ne olabilir diye düşündüm. Örneğin Türkiye'de ki ilk kreş Kuzguncuk'da açıldı çünkü anne de baba da çalışmak zorundaydı. Bu gelir düzeyi ile ilgili bir durumdu. Kültür merkezi için doğru bir nokta olmadığı apaçık ortada idi. Bostan mücadele dönemimde çeşitli hamleler yapıldı. Tıbbi aletler fabrikası, kültür merkezi ve birçok şey yapılmak istendi. Kuzguncuklu yine yine tepki gösterdi. Çünkü aidiyet duygusu oluşturmuştuk. Önlediler. Şimdi park yapılıyor. Şuan Bostan kurtulmuş gözüküyor ama yine de dikkatliyiz... (Bektaş, 2015)

Kuzguncuk bostanı mahallenin geçirdiği popülerleşme ve soylulaşma sürecinde, çok çeşitli kereler imara açılmaya çalışılmış ancak, mahalle sakinlerinin büyük çabaları ile her defasında bu tehlike bertaraf edilmiştir.

Fotoğraf 1. Kuzguncuk Senti

Fotoğraf 2. Kuzguncuk Bostanı (T.

Özata, Özel Kuzguncuk Fotoğrafları Arşivi 2015-2016)

Fotoğraf 3. Kuzguncuk Bostanı (T. Özata, Özel Kuzguncuk

Fotoğrafları Arşivi 2015-2016)

Kuzguncuk semtinde uzun yıllardır halkın problem olarak gördüğü ve çözmeyi hedeflediği bir sorundur 'Bostan'. Mahallelinin Bostan'ı geri kazanmak için vermiş olduğu mücadele, aralarındaki bağlarının oldukça güçlü olduğunun en önemli kanıtı olmuştur. Bu mücadele basında da geniş yankı bulmuştur. Semt halkı 1986 yılından beri Bostan'ın yapılaşmaya açılması için yapılan bütün girişimlere direnmiş ve bu mücadelenin sonucunda Bostan'ın bir beton yığına dönüşmesini engellemeyi başarmışlardır. Kuzguncuk Bostan'ını mahalleli, Kuzguncuk'un nefesi, neşesi ve hafızası olarak nitelendirir.

Fotoğraf 4. Kuzguncuk, Bostan Mücadele Süreci, Kuzguncuk, Bostan Mücadele Süreci Haberleri, <http://www.insanhaber.com/doganin-gundemi/kuzguncuk-bostani-bir-kez-daha-tehlikede> [retrieved 25 January 2015]

Fotoğraf 5. Kuzguncuk, Bostan için Yapılan Eylem, Kuzguncuk'da Bostan için Yapılan Eylem, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/kuzguncuk-bostaninin-kaderi-belirsiz> [retrieved 25 January 2015]

1986	Boğaziçi İmar Y.K. Kurulu, Bostan'ı yapılaşmaya açtı
1992	Önce Özel Hastane sonra Özel İlkokul yapılmak istenen Bostan'a mahalleli sahip çıktı. İş makinelerinin önüne geçti, Bostan'a giriş izni vermedi.
2002	TMMOB'nin desteğiyle hukuk savaşı kazanıldı, Bostan 10 sene daha yeşil kaldı.
2011	Özel İlkokul Projesi yine gündeme geldi. Mahalleli Korkuluklarla mahalleyi korumaya aldı. Şenlikler ve söyleşiler ile seslerini duyurdular.
2013	Yılsonunda Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonu Okul Projesi'nin uygun görülmediğini bildirdi.
2014	Bostan'ın tekrar kiralanacağı duyuruldu. Mahalleli ihale günü ayaktaydı. Bostan,

	Üsküdar Belediyesi tarafından kiralandı. Mahalleli bir sabah testere sesi ile uyandı. Kesilen her ağacın “Gezi'nin Ruhunu Çağırarak” demek olduğu vurgulanarak, Kuzguncuklu bir kez daha yetkililere seslendi.
2015	Kuzguncuk Bostanı'nın yeşil kalması, tarım alanı vasfını sürdürmesive herkesin kullanımına açık olması mücadelesi semt halkı tarafından kazanılmıştır. Üsküdar Belediyesi'nin bostanı kiralaması, ve yeni bir düzenleme ile Kuzguncuk Bostanı'nda tarım, çocuk oyunu, toplantı alanları, koşu ve yürüyüş yolları yapılmıştır. Alan başta Kuzguncuklular olmak üzere tüm İstanbullulara açılmıştır.

Şekil 1. Bostanın mücadele tarihi C. Yücel. Ben Kuzguncuk'ta yeşil bir dal buldum, ona tutundum, Kuzguncuk Postası, Kuzguncuklular Derneği Duvar Gazetesi, no. 4, 2015.

Kuzguncuk'ta önemli kullanım alanlarından biri olarak görülen Bostan için verilen mücadelelerin asıl nedeni semt dokusunun her bir ögesinin korunmak istenmesi ile ilişkilidir. Aidiyet duygusu Bostan'ın korunma sürecinde çok önemli bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle Kuzguncuklular için Bostan, hem bir *kollektif bellek* ögesi; hem de alanda güçlü bir biçimde varlığı hissedilen *yere bağlanma* olgusuna katkıda bulunan önemli bir unsurdur.

Araştırma kapsamında Kuzguncukta 2016 yılı Haziran ayında 400 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen anketin sonuçları paylaşılacaktır. Anketler Kuzguncuk mahallesi genelinde 2016 yılı Haziran ayı içinde *haftasonu* (Pazar) ve *haftaiçi* (Pazartesi) olacak şekilde İcadiye Caddesi, Çınaraltı Meydanı, Bostan ve Kuzguncuk Parkında belirlenen dört noktada 400 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Ankette toplam 34 soru sorularak katılımcıların demografik özellikleri, alanda ikamet süreleri, alandaki mekansal özellikler ve sosyal bağların birbirlerine görelî önemi, Kuzguncuk'un kent imgesinin başlıca öğeleri, Bostan için verilen mücadelenin yere bağlanma konusundaki önemi, dışarıdan gelen ziyaretçiler ile alan sakinlerinin farklılaşan bağlanma düzeyleri ve benzeri konularda bilgi edinilmiştir. Anketler sözü edilen dört noktada eşzamanlı olarak, bir saatte 10 kişi ile görüşme yapılacak şekilde yapılmıştır. Dağıtılan anketlerin yarısı yerel halk; diğer yarısı dışarıdan gelen ziyaretçiler ile yapılmıştır. Daha sonra bu anketler SPSS programı yardımıyla çözülmüştür.

Anket katılımcıların Kuzguncuk'ta en çok neyi sevdiklerini belirlemeyi hedefleyen soruya verilen yanıtların %31'i 'tarihi doku' cevabı olmuştur. Bu soruda katılımcılardan yalnızca bir cevap vermeleri istenmiştir. Bu yüzden oran olarak diğer seçenekler daha az söylenmiştir. Kuzguncuk'a gezmek amaçlı gelenleri ise %34'ü 'tarihi doku' cevabını vermiştir.

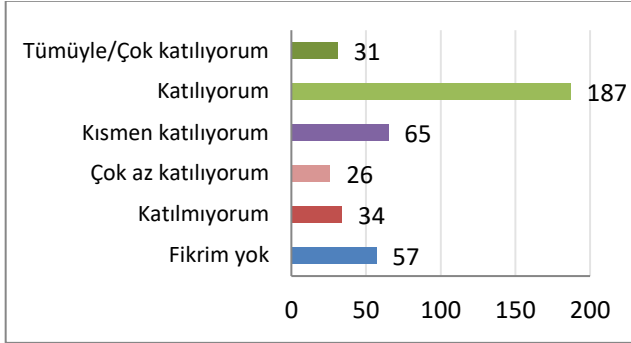

Kuzguncuk'da ikamet edenlerde ise en yüksek oran %31 ile 'alanın kent gürültüsünden uzak sakin, huzurlu bir yer oluşu' olmuştur. Bunun doğrultusunda Kuzguncuk'ta ikamet edenlerin alanın huzurlu olmasını fiziksel özelliklerine kıyasla daha önemsedikleri söylenebilir. Bir toplanma yeri olarak Bostan'ın Kuzguncuk'ta ikamet edenler için dışarıdan gelenlere oranla çok daha anlamlı olduğunu görüyoruz. Kuzguncuk'da ikamet edenlerin %15'i, gezmek amaçlı gelenlerin ise yalnızca %5'i 'bir toplanma yeri olarak Bostan'ı sevdiklerini belirtmiştir.

	N	Sütun %
Tarihi doku (binolar, sokaklar, insan ölçeği, merdivenler)	122	30,5
Bir toplanma yeri olarak Bostan	40	10,0
Alandaki peyzaj öğeleri (ağaçlar, mezarlık, parklar vs)	20	5,0
Manzara	67	16,8
Alanın kent gürültüsünden uzak, sakin/huzurlu bir yer oluşu	126	31,5
Sosyal ilişkiler/mahallelilik bağları	21	5,3
Diğer	4	1,0
Toplam	400	100,0

Grafik 1 Kuzguncukta En Çok Neyi Seviyorsunuz?

Anket soruları oluşturulurken kişilerin buraya olan bağlılığını ölçmek için katılımcılardan 'Bostan için verilen uzun soluklu mücadele buraya olan bağlılığımı arttırdı' sorusuna likert tipi ile cevap vermesi istenmiştir. 400 katılımcının yarısından fazlası soruya katılıyorum ve tümüyle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu veri doğrultusunda Bostan için verilen mücadelenin duyulan aidiyeti pozitif yönde etkilediği söylenebilir.

Grafik 3 'Bostan için verdiğimiz uzun soluklu mücadeleye buraya olan bağlılığımı arttırdı.' sorusuna verilen yanıtı gösteren grafik

3. SONUÇ

Anket sonucunda ulaşılan bulgular yıllar önce yapılmış olan "mekan algısı insanoğunun doğal bir şartıdır" tanımını desteklemektedir. Bağlılık türü ve oranı bazı unsurlara göre değişiklik göstermektedir. Bu unsurlar mekanın fiziksel özelliklerini ve insanın sosyo ekonomik durumunu, psikolojisini ve karakter özelliklerini kapsamaktadır. Bu çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular arasında mahallenin tarihi konut dokusu kadar, alandaki kentsel peyzaj öğeleri ve Bostanın varlığının, kolektif belleğin oluşması ve buna bağlı olarak yere bağlanma olgusunun hayata geçmesinde çok önemli katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

4. KAYNAKÇA

A. Mills. İlya'nın Bostanını Korumak: Kuzguncuk'ta Bir Mahalle Landscape'i Özlemine Gerçekleştirmek. 2006. https://www.academia.edu/2983430/_%C4%B0lya_n%C4%B1n_Bostan%C4%B1n%C4%B1_Korumak_Kuzguncuk_ta_Bir_Mahalle_Landscape_i_%C3%96zlemine_Ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirmek_ [retrieved 28 April 2016].

B. Özden. Hrisokeramas'tan Kuzguncuk'a Kuzguncuklular İlya'nın Bostanını teslim etmemeye kararlılar, <http://www.boat.yildiz.edu.tr/tbb/grup3/kuzguncuk/makale.htm>, 2000 [erişim 13 Nisan 2015].

C. Bektaş. Hoşgörünün Öteki Adı: Kuzguncuk, Tasarım Yayın Grubu, İstanbul, 1996.

C. Bektaş ile yapılan Özel Röportaj, 16.01.2015

Lewicka, M. 2011, 'Place attachment: how far have we come in the last 40 years?', *Journal of Environmental Psychology*, 31, 207-320.

CORPERA / PALAZZO CORPI – SOHO HOUSE

Başak Taş Özdemir^{1*}, Baray Işık²

¹Spiga Peyzaj Proje Danışmanlık Ltd. Şti, İstanbul, Türkiye

² Işık Peyza Mimarlık Ltd. Ştij, İstanbul, Türkiye

*sorumlu yazar: basak.tas@spigapeyzaj.com

ÖZET

İstanbul Tepebaşı'nda bulunan Corpera Turizm Projesinin peyzaj konsept ve uygulama sürecinin kamusal alandaki yansımaları ve kolektif belleğimizdeki izdüşümleri üzerine Peyzaj Konsept projesini gerçekleştiren Spiga Peyzaj (Başak Taş Özdemir) ile Uygulamayı gerçekleştiren Işık Peyzaj (Baray Işık) ortak sunumu.

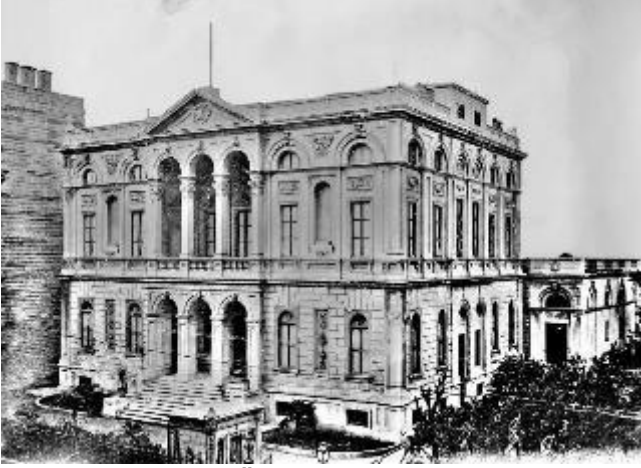
Anahtar kelimeler: (kolektif bellek, Palazzo Corpi, Soho House, Işık Peyzaj, Spiga Peyzaj)

1. GİRİŞ

Bu sunumda, Beyoğlu kent belleğinde yaklaşık 140 yıllık geçmişi bulunan Palazzo Corpi Binasının, turizme açılması ile kent belleğinde yeni bir imkân yaratmasında peyzaj tasarımının ve imalatlarının önemi anlatılmaktadır.

Geçmişte uzun yıllar Elçilik ve Konsolosluk binası olan dışa kapalı bir mekânın ortak kullanıma açılması ile yeni bir kimlik kazanmasında peyzaj tasarım ve uygulamalarının desteği vurgulanmaktadır.

İşveren, ana tasarımcı, mimar, içmimar, mühendislik ekipleri ve peyzaj mimarlarının ortak çalışması ile, tarihi mekân ve yeniden inşa edilen çağdaş mekanlar arasında dil birliği yakalamak, yapılar arasında sürekliliği sağlamak, tüm projenin bir bütün olarak ele alınması ve hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.

Resim. 1 – Palazzo Corpi

2. MATERYAL YÖNTEM

Yapının tarihsel kimliği ile uyumlu olacak şekilde yeni bir kullanıma imkân sağlayacak fikirler ortak çalışan tasarım ekipleri tarafından değerlendirilmiştir.

Fikir aşamasında aşağıdaki yöntemler ile ilerlenmiştir;

- Tarihi Dokuyu anlamak
- Mekânın tarihi algısını çağdaş tasarım ve hayal gücü ile beslemek
- Kullanım fonksiyonlarına göre mekanları şekillendirmek
- Son trendler, marka algısı, ileri teknoloji ile mekanları tasarlamak

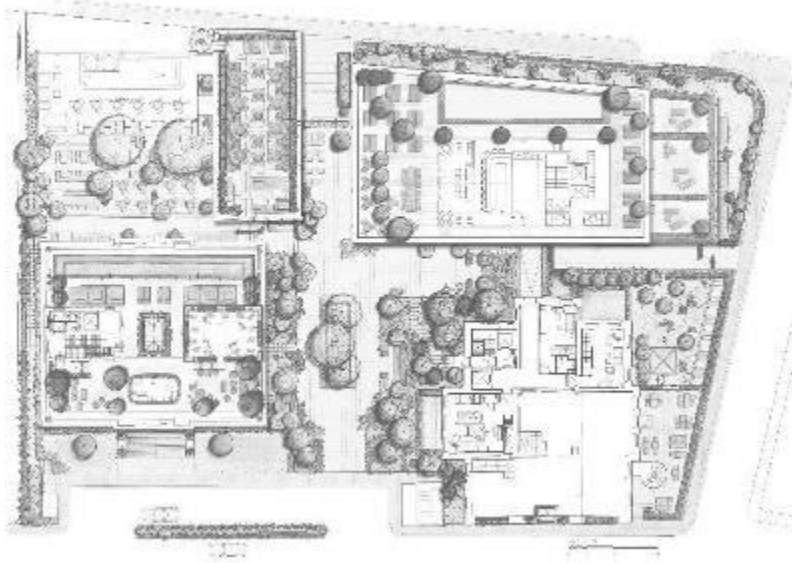

Resim. 2 - Hayal

Resim. 3 – Dünyadan Soho House Örneği

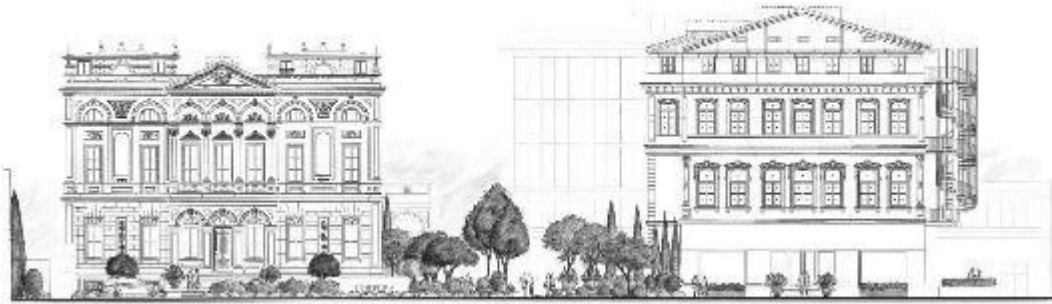
- Açık alanlardaki mekân tasarımlarında peyzaj tasarımını bütünün içinde yer almasını sağlamak

Resim. 2 - Peyzaj Planları (Kuşbakışı Birleştirilmiş)

Tasarım ve projelendirme aşamasında aşağıdaki yöntemler ile ilerlenmiştir;

- Modern ve tarihi algının harmanlandığı ana tasarım kriterleri içinde oldukça doğal, mekânı saran, mekanlar ile bütünleşik ama yarışmayan, doğal bir peyzaj tasarımı benimsemek.

Resim. 3 - Genel Görünüş

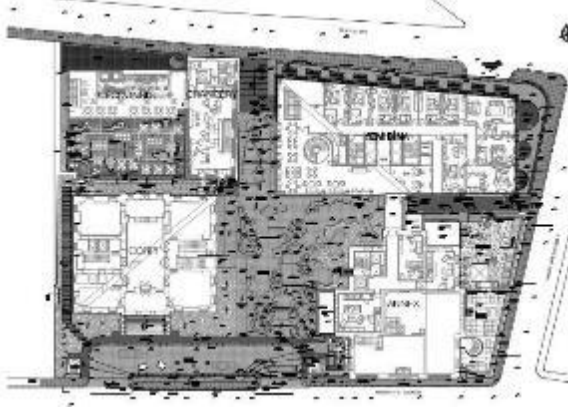
Resim. 4 - Bitki
Kompozisyonu

- İşletme ve kullanım amaçları dikkate alınarak malzeme seçimi yapmak
- Ana tasarım kararları alınırken peyzaj tasarımı da eşzamanlı olarak yürütmek
- Beyin fırtınası yaparak el skeçleri ve skeçler ve örnek görseller ile fikir yaratmak
- Dijital yöntemler ile tasarımları okunabilecek ve işlenebilecek şekilde CAD ortamında çizmek, modellemek ve görselleştirmek

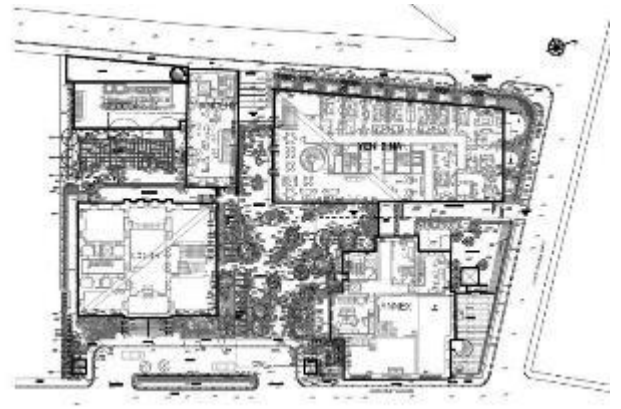

Resim. 5 – Model ve
Render Çalışmaları

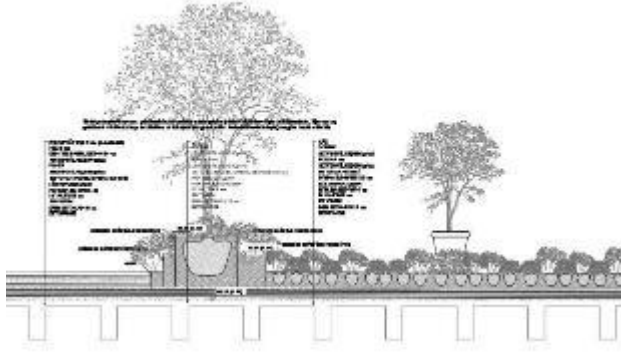
- Tasarım kararlarını imalata yönelik olarak plan, kesit, görünüşler halinde çizmek,

Resim. 8- Yapısal Plan

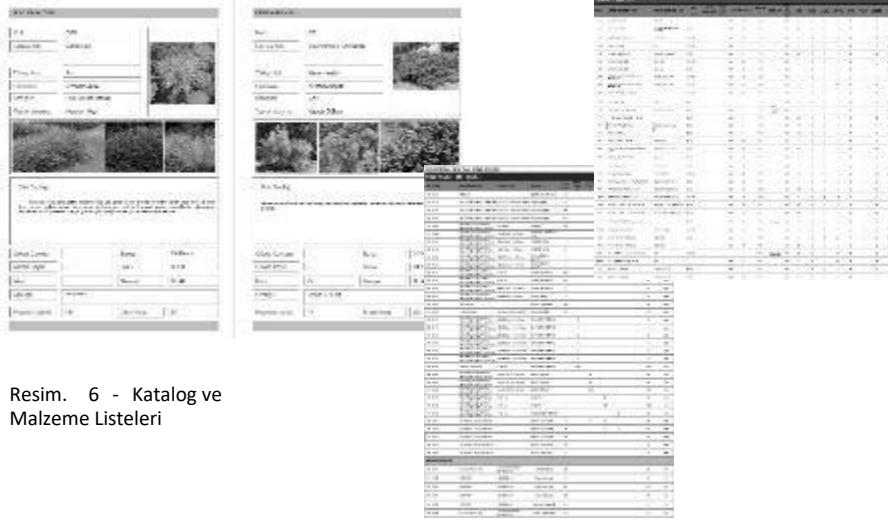

Resim. 9 - Plantasyon Planı

Resim. 10 - Kesit Çalışması

- Tüm çizimleri, malzeme listeleri ve şartnameler ile paket haline getirmek

Resim. 6 - Katalog ve Malzeme Listeleri

Uygulama aşamasında aşağıdaki yöntemler ile ilerlenmiştir.

- İmalat öncesi ve sırasında tasarım, uygulama ve kontrol ekipleri koordineli bir çalışma yürütmek.
- İmalatın en başında, altyapı çözümlerini tasarımı olumlu etkileyecek şekilde hayata geçirmek.
- Kaliteli malzeme ve kaliteli işçilik ile standartların üstünde sonuç almayı hedeflemek
- İş zamanında bitirmek

Resim. 12 -13-14 -
Uygulama Sonrası Fotoğraflar

Resim. 14-15-16-17-
Uygulama Sonrası Fotoğraflar

3. BULGULAR

Tasarım, projelendirme ve uygulama süresi 1,5 yıldan fazla sürmüştür.

Eski yapıların korunması ve yeni yapıların eski yapılara entegrasyonu sırasında birçok zorlukla mücadele edilmiştir.

Örneğin, Tasarım aşamasında beğenilerin ve kabullerin çakışması, Çatı bahçelerindeki peyzaj öğelerinin yükleri, semtteki altyapı eksiklikleri ve arazi kotları sebebi ile drenaj sorunlarının çözülmesi,

4. SONUÇ

Kent hafızasına yer etmiş olan tarihsel yapıların kapalı sistemden açık sisteme entegrasyonu sonrasında ziyaretçiler ve sakinler tarafından beğenilmesi, benimsenmesi değerlendirildiğinde memnuniyet yüksektir.

Yapılan işin uluslararası standartları karşılması sonucu kent belleğinde yeniden yer etmesi, kimlik kazanması hedefi sağlanmıştır.

Ortaya çıkan eserin uluslararası platformda Peyzaj Mimarlığına katkısı olumludur.

5. TARTIŞMA

Daha hızlı ve daha iyi ne yapılabilirdi?

6. TEŞEKKÜR

Yatırımcı: Bilgili Holding / Sevil Temo, Şerife Ercantürk, Serdar Bilgili

Ana Tasarımcı: Tanju Özelgin

7. KAYNAKÇA

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994

19. yüzyıl Beyoğlu'su, Mustafa Cezar, 1991

Spiga Peyzaj Arşivleri

Işık Peyzaj Arşivleri

SPONSORLAR

Hunter®

"dreams come true"
Cemer® 25
years

BioArt®
Biyolojik Tasarımlar

sms
MARMARA
group

Turkçim
HAZIR DOĞAL ÇİM

TANTIMBER

GELAR
Playground & City Furniture

FLOWER SHOW
member 2014

EURASIA PLANT
FAIR 2014

park | market®

KENTHAMLE

eurostone

DESTEKLEYEN KURULUŞLAR

IFLA EUROPE
INTERNATIONAL FEDERATION
OF LANDSCAPE ARCHITECTS

PEARL JUBILEE 30 YEARS CARING FOR LANDSCAPE

